

S V O B O D N A

1131974

1

9

5 • K O L E D A R - Z B O R N I K • 2

S L O V E N I J A

V založbi "SVOBODNE SLOVENIJE"

so izšle doslej naslednje knjige:

1. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremija Kalina — 220 strani, 21 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini.)
3. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij.
4. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij.
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij.
7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.

Trgovina z nabožnimi predmeti in papirjem "SANTA JULIA"

Victor Martínez 39, Buenos Aires

Pisemski papir, peresa, nalivna peresa, zvezke, šolske in pisarniške potrebščine, aktovke, razglednice za voščila, a'bume, notese, kipe, križe, rožne vence, brezjanske podobe etc.

Vse to in še mnogo drugega koristno-potrebnega Vam nudimo po zmernih cenah.

SANTERIA Y PAPELERIA "SANTA JULIA", Victor Martínez 39, Buenos Aires

PRVA SLOVENSKA ZLATARNA IN URARNA V BUENOS AIRESU

"B O Y U"

OLAZABAL 2336 - Tel. 76-9160

Samo kvalitetno blago v briljantih, v 18 krt zlatu in v srebru. Precizijske ure svetovnih znamk: Omega, Cyma, Doxa, Record, Unver in dr. Vsa zlatarska in urarska popravila strokovno in poceni.

"CASA BOYU" — Olazabal 2336

5/1952

KOLENDAR

ZBORNİK

SVOBODNE SLOVENIJE

1952

Uredili

UREDNIKI "SVOBODNE SLOVENIJE"

Izdala in založila

"SVOBODNA SLOVENIJA", BUENOS AIRES, VICTOR MARTINEZ 50

JEREMIJA KALIN

Kolednica za leto 1952

Vojsko?... Mir?... Napad?... Obrambo?

kaj vam nosim v malhi svoji?

V njej — kot v svetu — vrešče boji:

zdaj rapenja se... zdaj usiha...

zdaj rohni... zdaj tiho vzdihva...

Stiskam ji zadrg, a — sam bo

(vem) razletel se iznenada:

Sila obrambe?... Izbruh napada? —

Kdo ve?

Sluh nastavljam v piš vetrovni:

kaj skoz malho svetu veje?

Vojska sem-tja prek Koréje

brez namena zadnje zmage...

(Je vzporednik le vzvod vage?)

In jeziček? — Svét mirovni:

mir gradi in — noče mira...

(Čmrlj, ki čas krog nog nabira?)

Kdo ve?

Glej, nad vsem — golobček beli:

Noe, ves vkovan v oklepe,

ga pošilja kot med — slepe...

A miru ptič (— čudo božje! —)

vsem je klic z neba: V orožje!

Zvóni plat zvoná zapeli...

vse se v bojne zveze veže...

Kdaj poplah se ta poleže?

Kdo ve?

On — (stotisočev mesar je) —

v svet z nedolžnim glasom vpije:

— Sodim množične morlje!

Slednji človek imej zaščito! —

Narod ve: nekoč bo očito.

Tujec: siplje mu dolarje...

Vprašaš: Kdo tu ljud pogublja?

Slepec gobavca poljublja?

Kdo ve?

Kdo ve, kakšna vihra hruje

skoz te maske — križem kražem?...

Naj še jaz — kot svet zdaj — lažem?

V novo leto grem, Kolednik,

rečem pa:

vsak hip se lahko mi vsuje

z malhe moje: Mir?... Vojskovánje?...

ž njim — moj krik! Bo: Vrisk?... Jokanje?...

Kdo ve?

Buenos Aires, 1. avgusta 1951.

D 387/1965

Dan zvestobe - Día de la Lealtad

17. X. 1951

Plaza de Mayo - Buenos Aires

Namesto uvoda

V Sloveniji je hudo. Ne smejo svobodno govoriti, ne smejo svobodno pisati, ne smejo moliti. Slovenska znanost tlačani komunizmu. Slovenska književnost je dekla komunizmu. V hramih slovenske umetnosti poje bič komunističnih valptov. Komunizem ne prizanaša ne mrtvim ne živim.

Hudo je. Gorje. Trpljenje.

Vera pa je močnejša kot kdaj koli. Volja po življenju je silnejša kot kdaj koli. Svobodo cenijo bolj kot kdaj koli. Nobenih žrtev jih ni strah, da bi mogli zaživeti, da bi mogli zadihati svobodo.

Med nas svobodne emigrante prihaja četrtič Koledar Svobodne Slovenije. Četrti veliki zbornik svobodne slovenske besede. Zgodovina in sedanjost mu dajeta vsebino. Pogledi v bodočnost dvigajo naša srca in pogum.

Pred nas stopajo v pobožnem spominu dolge vrste nesmrtnih desetih tisočev, žrtvovanih za svobodo sveta.

Spominjamo se tistih, ki so z nami morali v svet, pa jim je ugasnilo življenje v taboriščih, in tistih, ki so šli z upanjem v nove domovine, pa so jim bile prag v večno domovino.

Zgodovina naših velmož, zgodovina revolucije, zgodovina taborišč se odkriva pred nami. Sedanjost nam v odlomkih nakazuje ustvarjalna sila naših mislecev in znanstvenikov, pisateljev, pesnikov, kulturnih delavcev, umetnikov.

Naši avtoriteti — duhovna in svetna — nam odkrito podajata svoje misli in poglede.

Dih svobode!

Ko bi vse to imeli oni doma!

Ko bi vse tako smeli oni doma!

Ali bomo mi znali ceniti to, kar imamo, to, kar smemo, to, kar nam je dano?

1952

JANUAR

1952

1	T	Novo leto — Obrezovanje Gospodovo
2	S	Ime Jezusovo
3	Č	Genovefa
4	P	Angela
5	S	Simon, Telesfor
6	N	Sv. Trije kralji — Razglašanje Gospodovo
7	P	Valentin
8	T	Severijan
9	S	Julijan
10	Č	Viljem
11	P	Higin
12	S	Ernest
13	N	1. Prva po razgl. — Sv. družina. — 12 letni Jezus v templju,
14	P	Hilarij [Lk: 2, 42-52]
15	T	Pavel puščavnik
16	S	Marcel
17	Č	Anton opat
18	P	Stol sv. Petra v Rimu
19	S	Marij in tovariši
20	N	2. Po razgl. — Fabijan in Sebastijan. — Ženitnina v Kani Gal.,
21	P	Neža [Jan. 2, 1-11]
22	T	Vincencij in Anastazij
23	S	Rajmund
24	Č	Timotej
25	P	Spreobrnjenje sv. Pavla
26	S	Polikarp
27	N	3. Po razgl. — Janez Zlatoust. — Jezus ozdravi stotnikovega
28	P	Peter Nolask [hlapca, Mt. 8, 1-13]
29	T	Frančišek Saleški
30	S	Martina
31	Č	Janez Bosco

"Vsak dober državljan ima dolžnost, žrtvovati se za svobodo svoje domovine."

GRAL SAN MARTIN

1952

FEBRUAR

1952

1 | P Ignacij
2 | S Svečnica. Nez. Praznik

3 | N 4. Po razgl. Blaž. — Jezus pomiri vihar na morju, Mt. 8, 23-27
4 | P Andrej Korsini
5 | T Agata
6 | S Tit
7 | Č Romuald
8 | P Janez iz Mathe
9 | S Ciril Aleksandrijski

10 | N 1. Predpostna. Sedemdesetnica — Sholastika. — Delavci v vino-
11 | P Lurška Mati božja [gradu, Mt. 20, 1-16
12 | T Evladija
13 | S Katarina
14 | Č Valentin
15 | P Favstin in Jovita
16 | S Julijana

17 | N 2. Predpostna. Šestdesetnica — Donat. — O sejalcu, Lk. 9, 4-15
18 | P Simeon
19 | T Julijan, Konrad
20 | S Elevterij
21 | Č Irena, Eleonora
22 | P Stol sv. Petra v Antiohiji
23 | S Peter Damijan

24 | N 3. Predpostna. Petdesetnica. — Jezus ozdravi slepca, Lk. 18, 31-43
25 | P Matija
26 | T Pust, Feliks
27 | S Pepelnica
28 | Č Gabrijel Žal. Matere božje
29 | P Roman

"Zaupamo v ljubezen do svobode, ki jo je Bog vsadil v naša srca. Branimo se s tem, da ohranimo duh, ki ceni svobodo kot dediščino vseh ljudi, v vseh deželah in povsod na svetu."

ABRAHAM LINCOLN

1952

MAREC

1952

1	S	Albin	
2	N	1. Postna — pepelnična. — Jezus trikrat skušan, Mt. 4, 1-11	
3	P	Kunigunda	
4	T	Kazimir	
5	S	Hadrijan, Kv.	
6	Č	Perpetua in Felicita	
7	P	Tomaž Akvinski, Kv.	
8	S	Janez od Boga, Kv.	
9	N	2. Postna — kvatrna — Frančiška. — Jezus se na gori spremeni,	
10	P	40 mučencev	[Mt. 17, 1-9]
11	T	Heraklij	
12	S	Gregor Veliki	
13	Č	Rozalija	
14	P	Matilda	
15	S	Klemen Dvořak	
16	N	3. Postna — brezimna — Hilarij. — Jezus izžene hudobnega du-	
17	P	Patrik	[ha, Lk. 11, 14-28]
18	T	Ciril Jeruzalemski	
19	S	Sv. Jožef. Nez. praznik v Argentini	
20	Č	Feliks, Larg in Dionizij	
21	P	Benedikt	
22	S	Katarina Gen.	
23	N	4. Postna — sredpostna — Jožef Oriol. — Jezus nasiti 5000 mož,	
24	P	Nadangel Gabrijel	[Jan. 6, 1-15]
25	T	Marijino Oznanenje. Nez. praznik	
26	S	Emanuel	
27	Č	Janez Damaščan	
28	P	Janez Kapistran	
29	S	Ciril	
30	N	5. Postna — Tiha — Janez Klimak. — Judje hočejo Jezusa ka-	
31	P	Modest Krški	[menjati, Jan. 8, 46-59]

„Mislimo, da je sama po sebi razumljiva resnica, da so vsi ljudje rojeni enaki, da jim je Stvarnik dal nekatere neodtujljive Pravice, med katere štujemo življenje, Svobodo in Srečo.“

Deklaracija neodvisnosti, TOMAŽ JEFFERSON.

1952**APRIL****1952**

1	T	Hugo	
2	S	Franc Pavelski	
3	Č	Sikst	
4	P	Marija 7 žalosti, Izidor	
5	S	Vincencij	
<hr/>			
6	N	6. Postna — Cvetna — Krescencija.	Jezus jezdi v Jeruzalem,
7	P	Herman	[Mat. 21, 1-19]
8	T	Veliki torek, Albert	
9	S	Velika sreda, Marija Kleofora	
10	Č	Veliki četrtek, Ezehiel	
11	P	Veliki petek, Leon Veliki	
12	S	Velika sobota, Lazar	
<hr/>			
13	N	Velika noč.	Jezus vstane od mrtvih, Mt. 16, 1-7
14	P	Velikonočni ponedeljek.	Nezapov. praznik
15	T	Anastazija	
16	S	Lambert	
17	Č	Rudolf	
18	P	Apolonij	
19	S	Leon IX.	
<hr/>			
20	N	Bela nedelja — Viktor.	Jezus se prikaže, Jan. 20, 19-31
21	P	Anzelm	
22	T	Soter in Gaj	
23	S	Vojteh	
24	Č	Jurij	
25	P	Marko, prošnji dan	
26	S	Klet in Marcelin	
<hr/>			
27	N	2. Povelik. — Peter Kanizij. — Hozana Kotorska.	Jezus dobri
28	P	Pavel od Križa	[pastir, Jan. 10, 11-16]
29	T	Robert	
30	S	Katarina Sienska	

"Sem odločen pobornik miru, toda ne za ceno komunizma."

GRAL JUAN D. PERON

1952

MAJ

1952

1	Č	Filip in Jakob	
2	P	Atanazij	
3	S	Najdenje sv. Križa	
4	N	3. Povelik. — Monika.	Jezus napoveduje svoj odhod,
5	P	Pij V.	[Jan. 16, 16-22]
6	T	Janez pred lateranskimi vrati	
7	S	Stanislav	
8	Č	Prikazen nadangela Mihaela	
9	P	Gregor Nacianški	
10	S	Antonin	
11	N	4. Povelik. — Sigismund.	Jezus obeta sv. Duha, Jan. 16, 5-14
12	P	Pankracij	
13	T	Robert Belarmin, Servacij	
14	S	Bonifacij	
15	Č	Zofija	
16	P	Janez Nepomuk	
17	S	Pashal Bajlonski	
18	N	5. Povelik. — Erik.	Jezus uči o moči molitve, Jan. 16, 20-33
19	P	Peter Celestin, prošnji dan	
20	T	Bernardin Sienski, prošnji dan	
21	S	Andrej Bobola, prošnji dan	
22	Č	Gospodov Vnebohod.	Nez. praznik v Argentini
23	P	Janez Rossi	
24	S	Marija Pomočnica kristjanov	
25	N	6. Povelik. — Gregor VII.	O pričevanju sv. Duha,
26	P	Filip Neri	[Jan. 15, 26-16, 1-4]
27	T	Beda	
28	S	Avguštin	
29	Č	Maksim	
30	P	Ivana Orleanska	
31	S	Marija srednica milosti, Angela	

"Ustvariti moramo ne ravnotežja sil, temveč skupnost sil; ne organiziranega tekmovanja, temveč organizirani skupni mir."

WOODROW WILSON

1952

JUNIJ

1952

1	N	Binkošti. — Jezus govori o sv. Duhu, Jan. 14, 23-30
2	P	Binkoštni ponedeljek. Nezapov. praznik
3	T	Klotilda
4	S	Kvirin, Kv.
5	Č	Bonifacij
6	P	Norbert, Kv.
7	S	Robert, Kv.
-
8	N	1. Pobink. — Sv. Trojica. — Jezusu je dana vsa oblast,
9	P	Primož in Felicijan [Mt. 24, 18-20]
10	T	Marjeta
11	S	Barnaba
12	Č	Telovo
13	P	Anton Padovanski
14	S	Bazilij Veliki
-
15	N	2. Pobink. — Vid. — Prilika o veliki večerji, Lk. 14, 16-24
16	P	Feliks in Fortunat
17	T	Adolf
18	S	Marko in Marcel
19	Č	Julijana
20	P	Silverij, Presveto Srce Jezusovo
21	S	Alozij Gonzaga
-
22	N	3. Pobink. — Ahacij. — Prilika o izgubljeni ovci, Lk. 15, 1-10
23	P	Agripina
24	T	Rojstvo Janeza Krstnika
25	S	Viljem
26	Č	Janez in Pavel
27	P	Emā Krška
28	S	Irenej
-
29	N	4. Pobink. Peter in Pavel. — Čudežni ribji lov, Lk. 5, 1-11
30	P	Spomin Pavla apostola

„Vse, kar je storil povprečen slovenski fant v domobranski vojski, je storil le, ker je goreče ljubil svojo domovino in svoj narod.“

Dr. MIHA KREK

1952

JULIJ

1952

1	T	Dragocena kri N. G. J. K.
2	S	Obiskovanje D. M.
3	Č	Leon II.
4	P	Urh
5	S	Ciril in Metod
6	N	5. Pobink. — Marija Goretti. — O grehu v misli in besedi,
7	P	Vilibald [Mt. 5, 20-24]
8	T	Elizabeta
9	S	Tomaž Moore
10	Č	Amalija
11	P	Pij I.
12	S	Mohor in Fortunat
13	N	6. Pobink. — Anaklet. — Jezus nasiti 4000 Mož, Mt. 8, 1-9
14	P	Bonaventura
15	T	Vladimir
16	S	Karmelska Mati božja
17	Č	Aleš
18	P	Kamil
19	S	Vincencij Pavelski
20	N	7. Pobink. — Marjeta. — Lažnivi preroki, Mt. 7, 15-21
21	P	Daniel
22	T	Marija Magdalena
23	S	Apolinarij
24	Č	Kristina
25	P	Jakob st.
26	S	Ana
27	N	8. Pobink. — Pantaleon. — Krivični hišnik, Lk. 16, 1-9
28	P	Nazarij
29	T	Marta
30	S	Abdon in Senen
31	Č	Ignacij Loyola

"Komunisti so pripravljeni, da nas pobijejo, če ne soglašamo z njimi. Oni govorijo o svobodi, medtem ko more, govorijo o miru, ko napadajo. So brezobzirni in kruti hinavci."

CLEMENT ATTLEE

1952

AVGUST

1952

1	P	Vezi sv. Petra	
2	S	Porcijunkula	
3	N	9. Pobink. — Najdenje sv. Štefana. — Jezus joka nad Jeruzale-	
4	P	Dominik	[mom, Lk. 19, 41-47]
5	T	Marija Snežna	
6	S	Gospodovo spremenenje	
7	Č	Kajetan	
8	P	Cirijak, Larg in Smaragd	
9	S	Janez M. Vianney	
10	N	10. Pobink. — Lavrencij. — Farizej in cestinar, Lk. 18, 9-14	
11	P	Tiburcij	
12	T	Klara	
13	S	Hipolit in Kasijan	
14	Č	Evzebij	
15	P	Marijino Vnebovzetje — Veliki Šmaren	
16	S	Rok	
17	N	11. Pobink. — Hiacint. — Jezus ozdravi gluhtonemega,	
18	P	Helena	[Mt. 7, 31-37]
19	T	Janez Endes	
20	S	Bernard	
21	Č	Ivana Šantalska	
22	P	Brezmadežno Srce Marijino	
23	S	Filip	
24	N	12. Pobink. — Jernej. — Usmiljeni Samarijan, Lk. 10, 23-37	
25	P	Ludovik	
26	T	Ceferin	
27	S	Jožef Kalasanc	
28	Č	Avguštin	
29	P	Obglavljenje Janeza Krstnika	
30	S	Roza Limanska	
31	N	13. Pobink. — Angelska. — Rajmund. — Jezus ozdravi 10 go-	
			[bavih, Lk. 17, 11-19]

"Komunistični sistem, ki je osnovan na laži, terorju, krutosti, na zanikanju svoboščin in osnovnih pravic, mora prenehati. Železna zavesa se bo nekega dne zrušila."

JOSEPH GREW,

predsednik Narodnega odbora za svobodno Evropo

1952

OKTOBER

1952

1	S	Remigij
2	Č	Angeli varuhi
3	P	Terezija Deteta Jezusa
4	S	Frančišek Asiški
<hr/>		
5	N	18. Pobink. — Placid. — Jezus ozdravi mrtvoudnega, Mt. 9, 1-8
6	P	Bruno
7	T	Sv. rožni venec bl. Device Marije
8	S	Brigita
9	Č	Dionizij
10	P	Frančišek Borgia
11	S	Materinstvo bl. Device Marije
<hr/>		
12	N	19. Pobink. — Maksimilijan. — Kraljeva ženitnina, Mt. 22, 1-14
13	P	Edvard
14	T	Kalist
15	S	Terezija
16	Č	Gal
17	P	Marjeta Marija Alacoque
18	S	Luka
<hr/>		
19	N	20. Pobink. — Peter Alkantara. Jezus ozdravi sina kralj. uradni-
20	P	Janez Kancij [ka, Jan. 4, 46-53]
21	T	Uršula
22	S	Kordula
23	Č	Roman
24	P	Rafael
25	S	Krizant in Darija
<hr/>		
26	N	21. Pobink. — Kristus Kralj. — O božjem kraljestvu, Jan. 18, 33-37
27	P	Frumencij
28	T	Simon in Juda
29	S	Narcis
30	Č	Alfred
31	P	Volbenk

“Kdor koli je kdaj zahteval zase oblast in za druge sužnost, je vedno trdil, da prinaša svobodo.”

RIMSKI ZGODOVINOPISEC TACIT
(pred 2000 leti)

1952

NOVEMBER

1952

1 | S Vsi sveti

2 | N 22. Pobink. O davku cesarju, Mt. 22, 15-21

3 | P Verne duše

4 | T Karel Boromejski

5 | S Caharija in Elizabeta

6 | Č Lenart

7 | P Engelbert

8 | S Bogomil

9 | N 23. Pobink. — Božidar. — Jezus obudi Jairovo hčer, Mt. 19, 18-26

10 | P Andrej

11 | T Martin Tours

12 | S Martin I.

13 | Č Stanislav Kostka

14 | P Jozafat, Nikolaj Tavelić

15 | S Albert Veliki

16 | N 24. Pobink. (5. po razgl.) — Jedert. — Sejalec, ki je sejal dobro
17 | P Gregor Čudodelnik [seme, Mt. 13, 24-30]

18 | T Odon

19 | S Elizabeta

20 | Č Feliks

21 | P Darovanje D. M.

22 | S Cecilija

23 | N 25. Pobink. (zadnja) — Klemen. — O razdejanju Jeruzalema in
24 | P Janez od Križa [o zadnji sodbi, Mt. 24, 15-25]

25 | T Katarina

26 | S Silvester

27 | Č Virgilij

28 | P Gregor III.

29 | S Saturnin

30 | N I. Adventna — Andrej Apostol. — O poslednji sodbi,
[Lk. 21, 25-30]

"Neštevilni junaki, raztreseni ob bregovih Donave in Visle, po balkanskih gorah in baltiških planjavah tam zadaj za železnim zastorom prav v sedanjem trenutku bijejo svoj tihi boj za svobodo..."

Mmgr. BELA VARGA

1952

DECEMBER

1952

1	P	Edmund	
2	T	Bibijana	
3	S	Frančišek Ksaverij	
4	Č	Peter Krizolog, Barbara	
5	P	Saba	
6	S	Nikolaj	
7	N	2. Adventna — Ambrozij.	Janez pošlje učence do Kristusa,
8	P	Brezmadežno spočetje Marijino	[Mt. 11, 2-20]
9	T	Peter	
10	S	Melkijad	
11	Č	Damaz	
12	P	Aleksander	
13	S	Lucija	
14	N	3. Adventna — Spiridion.	Janez pričuje o Kristusu, Lk. 1, 19-28
15	P	Valerijan	
16	T	Evzebij	
17	S	Lazar, Kv.	
18	Č	Pričakovanje Marijinega poroda	
19	P	Urban, Kv.	
20	S	Evzebij in Makarij, Kv.	
21	N	4. Adventna. — Tomaž ap.	Janez predhodnik Kristusov,
22	P	Demetrij	[Lk. 3, 1-6]
23	T	Viktorija	
24	S	Adam in Eva	
25	Č	Božič — Rojstvo Gospodovo	
26	P	Štefan. Nezapov. praznik	
27	S	Janez Evangelist	
28	N	Nedolžni otroci. Sv. Družina beži v Egipt, Mt. 2, 13-18.	Nedelj-
29	P	Tomaž Canterburyški	[ska maša se opravi 30. dec.
30	T	David	
31	S	Silvester	

"Ruski narod je postal žrtev totalitarnega režima. Ruski narod je z vami. Z vsem srcem podpiramo vašo borbo za svobodo in za osvobojenje delovnega človeka. Rusi, v katerih imenu govorim, nočejo biti nasilni gospodarji nad drugimi narodi."

ALEKSANDER KERENSKI

José Hernández

MARTIN FIERRO

Versos No. 369-373 del poema representativo de la literatura argentina — de total versión poética eslovena del Dr. Tine Debeljak.

Verzi števil. 369-373 iz reprezentativnega epa argentinske književnosti — vzeti iz celotnega rokopisnega prepeva dr. Tineta Debeljaka.

Dios formó lindas las flores,
Delicadas como son;
Les dió toda perfección
Y cuanto él era capaz,
Pero al hombre le dió más
Cuando le dió el corazón.

Le dió claridad a la luz,
Juerza en su carrera al viento,
Le dió vida y movimiento
Dende la águila al gusano;
Pero más le dió al cristiano
Al darle el entendimiento.

Y aunque a las aves les dió,
Con otras cosas que inoro,
Esos piquitos como oro
Y un plumaje como tabla,
Le dió al hombre más tesoro
Al darle una lengua que habla.

Y dende que dió a las fieras
Esa juria tan inmensa,
Que no hay poder que las venza
Ni nada que las asombre,
¿Qué menos le daría al hombre
Que el valor pa su defensa?

Pero tantos bienes juntos
Al darle, malicio yo
Que en sus adentros pensó
Que el hombre los precisaba,
Que los bienes igualaba
Con las penas que le dió.

Bog je ustvaril žlahtne rože,
nežne, pisane, lepé,
kakor zna in kakor vé,
polnosti jim vse deleč —
a človeku dal je več,
ko mu ustvaril je — srcé.

Dal svetlobo jasno luči,
vetru dirjanje v daljavo,
dal življenje, gib, menjavo
črvu, orlu kakor vranu —
toda več je dal kristjanu,
ko mu dal — razum je v glavo.

Pticam dal k stvarjem je drugim —
(meni slabo so poznane) —
kljune, kakor zlat kovane,
repe — mavric perjanico,
a človeku dare izbrane,
dal je — jezik z govoricó!

Dal zverem je premetenost
h kruti njihovi naravi,
ni stvari, ki v strah jih spravi,
ni ovir nobenih zanje —
ali dal človeku manj je —
hrabrost, da se v bran postavi?

Ker mu toliko navrgel
Bog teh dobrih je lastnosti,
mislím, da iz prepričanosti,
da jih človek potrebuje,
da lahko izenačuje
z dobrim svojih sil slabosti.

V SEDMO HUDO LETO

Večina poročevalcev in razlagalcev svetovnih razmer pravi, da bo leto 1952 kritično in odločilno za nadaljno usodo ljudi. Komunistični imperij in demokratični tabor bosta nekako v sredi tega leta dokončala vsak svoje najnujnejše priprave za svetoven spopad. Mnoge okoliščine kažejo, da Kremelj hoče v tem času razširiti korejsko vojno na vso Azijo in s krepkim sunkom proti zapadu pogoltniti Evropo.

Sv. Oče vedno pogosteje svari in opominja. Poziva državnike in narode, vojaške poveljnike in duhovnike in opozarja na posebno hude odgovornosti, ki jih vsak ima v tem izredno nevarnem času. Pozval je vse kristjane, naj se združijo v skupno silo proti sili napadalnega brezboštva, slovesno je zaprosil vse sinove in hčere Cerkve, naj s pomnoženo molitvijo rožnega venca po Mariji izprosijo odvrnitev katastrofe.

Državniki svobodnih narodov iščejo zadnja sredstva, ki bi še mogla preprečiti zločinske napadalne nakane komunističnih diktatorjev, a istočasno zahtevajo od svojih narodov skrajnih žrtev za obrambo in pripravljenost, če bo oboroženi spopad neizogibno vsiljen. Združene Države Severne Amerike, države Britanske Zveze in Zapadne Evrope so že prikrojile svoja gospodarstva za ogromne nujne vojne potrebe. Na vseh straneh sveta in po vseh kontinentih hite svobodni narodi utrjevati obrambne postojanke in izpopolnjevati obrambne črte. Konferenca za podpisovanje mirovne pogodbe z Japonsko je bila že kot bliskovito srep pogled dveh sovražnikov, predno potegneta orožje in v Ottawi sbranim zastopnikom Atlantske Zveze je ameriški državni tajnik Acheson svarilno zaklical: "Hitite in ne obotavljajte se, bojim se, da bo čas prekratek."

Pa tudi, če se posreči prebroditi neposredno krizo in se izogniti izbruhu tretje svetovne vojne v tem letu, skoraj ne moremo pričakovati nič drugega, kot da bo potekalo kot sedmo hudo leto po drugi svetovni vojni, ki je končala s strahovito zmago peklenskih sovražnikov miru in sreče. V vsakem slučaju se obeta leto izredne draginje, visokih davkov, manjših zalog za vsakdanje potrebe, leto nemirov in sporov, ki jih bo dirigiral sovjet v Kremlju, da bi čim višje in pogosteje švigali njegovi plameni in vzbujali čim splošnejši strah pred njim.

Vase zaverovan človek, brez vere v Boga in božjega nauka o smislu življenja, je v takih razmerah kot miš v klavirju. Lepo se je vgnezdila nekje v kotičku med strunami in uredila toplo domovanje. Mojster in lastnik je bil drugod, klavir je mirno počival. Pa pride mojster in kladiva tolčejo ne le po malem gnezdu, ampak po vseh koncih in krajih, kamor se uboga miš zateče, padajo po njej, kot da se "svet podira". Uboga miš ne ve, odkod in zakaj tak polom, zakaj strahovita "svetovna zmeda udarcev z vseh strani", ker nič ne ve o mojstru in njegovih notah, ki po njih igra.

Slovinci poznamo svoje poslanstvo. Vemo, kakšne so naše naloge in cilji, ki jih imamo kot posamezniki in kot narod. Na strašne, a veličastne čase borbe fronte satanove s Kristusovo, nas je pripravil veliki dr. Anton Bonaventura Jeglič, a nepremakljive narodne cilje nam je postavil dr. Anton Korošec, ki je v četrto stoletju svojih prizadevanj izklesal vzor in primer uspešne borbe malega naroda.

Sedaj, ko so naše krščanske svetinje in narodna izročila v smrtni nevarnosti, smo toliko gorečnejši in bomo trdnejši in zvestejši njihovi branilci. Vemo, da bo vihar prešel, a narod naš bo ostal in živel. Smo in hočemo biti le odrodje za kovanje njegove sijajnejše in srečnejše bodočnosti.

Čim bolj smo preizkušani, tem bolj zaupamo. V taboru demokratičnega krščanskega sveta je naše mesto. Verujemo, da bo končna zmaga na tej strani in da za to zmago nobena žrtev ni prevelika. Prepričani smo, da bo Evropa dosegla svojo ustaljenost in svoj mir. Ostala bo zibelka kulture in človeškega napredka, ker bo kot stara krščanska družba, a sedaj na novo prečiščena v ognju najhujšega preizkuševanja, našla pota in sredstva enakopravnosti med ljudmi, stanovi in narodi; uveljavila bo ljubezen proti sovrastvu, krivici in nasprotovanju in se strnila v pisano skupnost narodov Združene Evrope, da bo trdnjava miru in združevalni člen med državami bodočega človeštva.

Združena Evropa je rešilna misel, ki se je z vsem srcem oprijemljeno. V teh dveh besedah razumemo združenje evropskega kontinenta po osvoboditvi in uveljavljanju načela enakopravnosti med posamezniki in narodi, po uveljavljanju resničnih človeških svoboščin in vseh narodnih pravic v celi evropski družbi. Zato smo in bomo, naj pride kar hoče, neutrudni težaki pri vsakem delu za osvoboditve domovine iz suženjstva komunistične diktature in tiranije, a obenem misleci in snovatelji novega reda evropske vzajemnosti, v kateri naj Slovenija dobi svoje mesto, ki ga je pred sto petdeset leti pesnik tako čudovito označil, ko je našo domovino imenoval "prstan Evropin".

Najstarejša slovenska božična pesem

Natisnjena v prvi ohranjeni slovenski katoliški tiskani knjigi — v Sommari-povem Italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607.

Ta svetla zvezda, ta je vzšla
za ono stranjo črne goré,
ona nam sveti široko,
široko in visoko.

V zvezdi stoji dete mladó,
v rokah drži en križ zlati,
v križu so zlati puštobi:
da je to dete pravi Bog,
da je to dete rójeno
notri v tem mestu Betlehemu
v eni preprosti štalici,
v enih volovskih jaslicah.

Spoznal ga je oslič, volék,
da je to dete pravi Bog,
ki je ustvaril zemljó, nebo,
krščeniku dal dušo, teló.

Počasi se jasni

Za nas, ki smo nepočakani, prepočasi, pa vendar: jasni se.

Na Mali Šmaren, 8. septembra 1951, je švignil svetel žarek preko sveta iz San Francisca, kjer so zastopniki 49 narodov podpisali mirovno pogodbo z Japonsko. Predsednik mirovne konference Acheson je trdil, da je ta pogodba edinstvena v zgodovini, imenoval jo je dejanje velikodušnosti in resnične sprave in je povdaril, da je ta pogodba v soglasju s temeljnimi moralnimi načeli največjih duhovnih učiteljev in voditeljev vseh narodov in verstev.

Ta pogodba je resnična **mirovna** pogodba, ki je naredila iz sovražnika prijatelja, iz nasprotnika zaveznika, ki vstopa častno in svobodno kot enakovreden član v občestvo svobodnih narodov in držav. Ta pogodba ne pušča v srcih zagrenjenosti, ne podžiga želja po maščevanju, ki kakor iskre pod pepelom tlijo in v prvi priložnosti izbruhnejo v požar nove vojske. V tem smislu je res edinstvena mirovna pogodba v zgodovini. Če bi bile mirovne pogodbe po prvi svetovni vojski v istem duhu sklenjene, bi se bila evropska svetovna zgodovina zadnjih desetletij brez dvoma v mnogočem drugače in ugodnejše razvijala.

In če to drži, kar je britanski zunanji minister Morrison ob podpisu pogodbe dejal, da to ni končno dejanje, ampak začetek, začetek novih odnosov med narodi, potem je na praznik Marijinega rojstva 1951 resnično posvetil nov, zaupanje vzbujajoč žarek v zaskrbljeno človeško družbo. Morda le ni golo naključje, da se je ta v mnogem oziru **nova** pogodba miru podpisala na **Marijin** praznik, in tudi ni bilo le slučajno, da se je japonska vojska začela na praznik Brezmadežne, 8. decembra 1941 z napadom na ameriško luko Pearl Harbor in se končala na praznik Marijinega Vnebovzetja 1945. Ameriški listi so opozorili še na to dejstvo, da je po abecednem redu držav mirovno pogodbo prvi podpisal argentinski poslanik v Združenih državah z imenom Jezus Paz, torej stoji pod to zgodovinsko listino na prvem mestu ime JEZUS in MIR.

Drug svetel žarek je vedno bolj umevano in rastoče prepričanje, da je brez Boga in njegovih zapovedi resničen mir nemogoč. O tem državniki vedno česče govorijo. Moralo je priti brezboštvo v najbolj nečloveški obliki, da so se državnikom odprle oči. Acheson je v slovesnem trenutku zaključitve mirovne konference za slovo izgovoril besede, ki so vsem navzočim segle globoko v srca: "Naj zaključim to konferenco z besedami, ki so v mnogih jezikih, v mnogih oblikah in mnogih verstvih dajala človeštvu tolažbo in moč: Naj božji mir, ki vsak razum presega, biva med nami in vedno pri nas ostane." Te besede so povzete iz lista svetega Pavla Filipljanom (4,7).

Jasni se. Spoznanje, da izven Boga ni pravega miru, se širi. Iz strahot pretekle vojske in iz nepopisnih stisk povojnih razmer se utrjuje prepričanje, da ni drugega temelja za srečno življenje človeka in cele družbe kakor tisti, ki ga je postavil Bog v svojih razodetih zapovedih. Če bodo državniki in narodi šli po poti tega spoznanja, bo prišla svoboda in rešitev tudi za naš narod. Prekrižanih rok ne smemo čakati. Kar kdo more storiti, da se jasnost pospeši, je dolžan storiti, čeprav ne bi mogel drugega kot o tem govoriti svojemu okolju in z molitvijo podpirati tiste, ki vodijo usodo narodov in držav.

V upanju, da se bo jasnilo vedno bolj, stopamo v leto 1952.

PESEM SVOBODE

Stojim pred City Hall v New Yorku. Mnogi ljudje se zgrinjajo pred menoj. Zvon svobode je prišel. Poslali ga bodo zopet v Evropo, da bo pozval pesem svobode zaslužnjem narodom.

Pred menoj izginja newyorški City Hall, le na obzorju dviguje žena s knjigo v levici plamenico svobode v desnici. Sladke melodije svobode slišim, pesem, simfonijo svobode... Rad bi bil skladatelj, da bi zajel te melodije.

Bile so melodije svobode, združene z melodijami šumenja Save in Donave, melodije šumenja Vltave in Visle, zvoki šumenja Marice. Vardarja, Volge in Dnjestra. Slišim pesmi svobodnih rodov. Od Urala do Triglava, od Korkonošev do Balkana se zgrinjajo ljudstva in pojo pesem svobode. Zastava Slave gre naprej in pesem o lepi naši domovini se družijo s pesmijo o petstoletni borbi in šumenjem Marice. Tam nad Tatro se bliška in divje bijejo gromi, a po nevihti je pomladni cvet kakor zemeljski raj na pogled. Nad Wawelom, Poznanjem in Varšavo slišim, da še ni Poljska poginila. Čujem pesem čolnarja na Volgi in turbo pesem rodu Tarasa Ševčenka ob njegovi mogili ob Dnjestru. Tem glasovom svobode odpeva šibki glas o lepi in ljubljeni Lužici...

Zdi se mi, da sem v tej pesmi svobode zaslišal znane glasove. Pesem Vodnika, Prešerna, Jenka, Gregorčiča se je združila s pesmijo Gundulića, Preradovića, Mažuranića, bila je pesem, ki se mi je zdela podobna pesmi Njegoša ali Jovana Jovanovića-Zmaja, bila je sorodna mili

pesmi Karla Mácha, bila je veličastna, kot pesem Mickiewicza, govorila mi je kot pesem Vrchlickega ali pesem Slówackega ali Krasinskega. Zaslišal sem v pesmi svobode pesem Jana Kolárja in videl hčerko Slave, jokajočo ob trpečih bratih. Nekateri zvoki te veličastne pesmi so se mi zazdeli kot zvoki Puškina, zopet drugi so bile proseče molitve rodu, ki moli na Brezjah, Višarjih, Sveti gori, Gospe Sveti, na Trsatu, pri Majki Božji Bistrički, na Velehradu in Czenstochowi. Veličastni spev zvona se je pretvoril v gorečo molitev svetih bratov Cirila in Metoda, sv. Vladimirja, Stanislava, sv. Olge in sv. Heme, sv. Vlačava in Vojteha in Andreja Bobole...

Zazdelo se mi je, kot da slišim pesem mučencev in pesem ubitih za svobodo in pravico. Pesem mi je pričarala rdeče cvetove kosovskih božurov, ki so zacveteli iz krvi junakov v Katynu, in me vodili v "Loko, Hrastnik, Teharje, Celje, Podutik, Prevalje, kraške fojbe in Kočevski Rog."

Zagledal sem kosovsko devojkico in hčerko Slave jokajočo ob jamah umrlih.

Moje srce je pelo pesem svobode z zvonom, pesem, porojeno iz trpljenja in smrti, pesem svobode, o kateri sanjajo srca, katerim je dovoljeno le sanjati in pričakovati...

Zdrznil sem se in spomnil sem se, kje sem. Nič nisem videl. Le na obzorju sem videl ženo s plamenico v dvignjeni roki in trpeča in hrepeneča srca tam daleč onkraj morja za z železom kovano zaveso, preko katere le naša srca prodro...

RAFKO VODEB

BESEDA

*Z menoj si spočeta
bila in rojena,*

*bila si še moja
še negotovljena —*

*spoznal sem Te v soncu
in v maminem smehu,*

*ob ognju na gmajni
in v pesmi dekleta —*

*koprniš mi v vsemirje,
v moj svet si ujeta —*

*zbudiš se ob zori,
cekine mi šteješ,*

*vasuješ med bori
in z mrakom umiraš,*

*kraljična zakleta
v svoj grad me zapiraš —*

*roke mi prožiš,
umikaš se plašna,*

*v sencih razbijaš,
v vseh žilah mi krožiš,*

*zdaj si mi slavček
in zdaj si ujeda —*

*strašna si, strašna —
BESEDA!*

SLAVKO SREBRNIČ:

Grob Jožeta Kastelica

(1950)

Goré,
izdolbene po Stvarnikovem dletu,
žaré
v mavričnih barv prepletu.
Goré
v mladega sonca valovilu
blesté
ko kralji na nosilih dragih in vozovih.
Oče gorá —
Aconcagua med veličastnimi sini
neba
dotika z belo se glavó v modrini.
Ta svet
dahnila je stvariteljna Beseda
in v krogotoku let
stoletje za stoletjem ga z vse predvidnostnim očesom gleda.
O Bog —
kako so veličastna Tvoje roke dela,
v molk
gorá gubi se misel duše onemela.
Zvezdá
in sonca se črtajo v snegovih belih pota,
vila čudesna
do meseca robov obraz dviguje jasni svoj — samota.
Tu stojé
goré v premišljevanju,
molché —
ko modri tisočletni vsi prevzeti ob spoznanju.
Nikjer
te nisem srečal bliže, Večna moč, ko v teh grebenih,
tu smer
človeku kaže truma stražnikov ognjenih.
Med Sur
in Banderito Norte ob šumenju rdeče reke
in neslišnem teku ur
telo leži sinu, ki si mu sklenil trudne veke.
V dno srca
njegovega globokega so Tebe, tvoje klice
pričanja gorá
vklesala, vgrebla, Tvojo moč, lepoto, soj resnice.
Pozval
si ga pred se s sedemtisočmeterskega Aconcague slemena,
ko je zadivjal
orkan in orla našega odplavila je smrt ledena.
Ko zahrbtni car
brezmočen kri je izbljuval v tisočletne skale —

vihar,
odeje snežne so pod se ga pokopale.

Led
nagrmeden nad prepade
ko mrtvec bled
v spomin njegov omahnil je čez kamenite sklade.

Zdaj
te moli s sozvokom gorskega pokoja —
daj
njegovi duši mir po trudnih dnevih boja.

Pokopan
med veličastne, mavričaste gôre
naj tiho čaka dan,
ko na zemljó razpošlješ angelov vojské in zbore.

Triglavski sin,
s teboj neznani gorci in družina Linka,
naj hrani vaš spomin
sklop Kordiljerskih gor v Puente del Inca.

Skupina Slovencev na Kastelčevem grobu 14. marca 1950.

VASOVANJE

Lep jesenski večer je, hladen v primeri z vročino, ki je žgala zadnje dni, z zvezdami in z zadnjim krajcem lune, ki je obešen tam nekam na nebotačnik na Public Squareu.

Toda nočoj mi je vse čudovito daleč. Ta medleči krajec lune na nebotačniku, te zvezde, od saj zameglene, ta direndaj po cesti in čudno zmedena muzika, ki se trga iz salona onkraj ceste. Fagot se zadira nekam v prazno, klarinet in oboa pobirata drobcene stopinje za njim.

Premaknjen sem v svoj svet. Sedem tisoč milj sem zbrisal s tem, da sem za hip zaprl oči.

V Mrkovčevem lazju sem. Laz je pod podtaborsko cerkvico, v cerkvi je Marija sedem žalosti z meči preperelimi od starosti. Dvema manjka ročajev. Kakor da sta še ročaja v Marijinem srcu.

Na spomlad cveti v lazju češnja. Košate veje so tako polne cvetja, da vej niti videti ni. Kakor da je cvetje posuto naravnost v modro nebo.

In koj pod češnjo resje. Ej, to resje! Drobna očesca zemlje, na stebelcih. Celi vrtinci. Oberoč ne obsežeš enega.

Danes, ko je lunin krajec obešen na nebotačniku na Public Squareu, vidim, da je prav za prav vsa zemlja pripeta na Mrkovčev laz.

Vsi smo v Mrkovčevem lazju. In jaz vasujem. S češnjevo vejo in z resjem.

In s starimi znanci.

Stari Mrkovec!

Po koreninah in koreninicah je pritipal sem od cerkve sv. Jakoba in zdaj je v Mrkovčevem lazju. V svojem lazju! Iz gorjuše kadi in mežika z enim očesom kakor včasih.

—O klenski fant! Od kod si se pa utrgal? Šentano si se potegnil. No, tisto zavoljo hrušk sem že pozabil. Znosil si jih pa veliko, a? Kar povej, kavelj! Se mi je včasih zdelo, da sem te prehudo sodil pa sem te menda še premilo.—

Pa Obram!

Cigaro kadi kakor vedno za praznike.

Ponavadi je v opalti kupoval le slabi tobak, za praznike vedno cigaro. Za duh, kakor je rekel.

—Kako, Obramov ata?—

—I no, če hujšega ne bo, še umreti ne bo treba. Mrkovec je zadnje neumnost že naredil. Kar tako na naglo je odšel. Mi pa po navadi. Letina je bila lepa. Petdeset mernikov pšenice je bilo. Prahu smo se najedli, pogače se bomo za božič. No, in Ludvik iz bajte je umrl. Šivankar! Prav do zadnjega je menda rasel. Ob smrti je bil v bajti skoraj od stene do stene. Kar poglej ga, cela žrd je. Saj šivanka mu ni posebno tekla. Mu je bolj Peharčkovno vino. Poštajni!—

Ludvik se smeje.

—No, Obram je Obram. Dober in slab. Pa iz bajte me ni vrgel čeprav mu pet let nisem pokazal ficka. Kje naj bi ga pa vzel? Tiste beliče mi je Peharček pobral. Za krsto je pa Obram potlej dal.—

—Bi me pa v bajti pustil, stradel.—

—Prej nisi plačeval, potlej bi še nanj.—

—Zdaj nič več ne pijem.—

Obram se prav po tihem smeji. Mar je Obramu za tiste beličke, ki jih je vrgel za krsto. Je prav, da mrtvega po človeško spraviš.

—Jemnasta, jemnasta, Korgel!—

To je Matijevčeva Jera! Seveda je.

—Drva sem vam včasih žagal, teta.—

—Jezes, prav zares. Tista žaga je bila zanič. No, kislega krompirja sem ti vselej dala. Mar ne?—

—Ste, pa je bil vselej star, teta.—

—Uh, kakšen si, Korgel!—

Korgel mi je pravila. Zares. Vedno le Korgel. Pa tega imena ni v nobeni priliki, samo pri Matijevčevi Jeri je.

Hodim po Mrkovčevem lazju. In jih kar naprej srečavam. Stari znanci. Pri nekaterih sem šel že pred leti s pušpanovo vejico in z žegnano vodo prek sklenjenih rok. No, in so tu. Med živimi. Kdo pa bo ležal pod tako zemljo! Ne moreš. Ko je pa ves svet pripet na ta Mrkovčev laz. Od tod se pno niti na vse konce. Mrtvi in ži-

vi so tu v enem občestvu, rodovi so povezani na njem. In gredo niti od Mrkovčevega laza tja do argentinske pampe. Je človek tam in zvečer sliši pogovor v Mrkovčevem lazu. Ko se južna noč raztegne, se stisnejo daljave. Na eno samo ped. Roka v roki leži, beseda pri besedi. Nobena zlagana. Vsaka naravnost.

In gredo niti od Mrkovčevega laza do ameriških fabrik, do farm, do kanadskih drvarjev, v Melbourneu slišiš Obramov glas in Mrkovčev smeh.

Kaj pa je sveta? Nič. V Mrkovčevem lazu se začenja in konča.

Devs ima tri na tujem. Je tudi v Mrkovčevem lazu. Zraven Dobravca. Sem ga tudi že s pušpanovo vejico kropil. Včasih je bil cestar. Zdaj po eni sami cesti obiskuje sinove. Od cerkve sv. Jakoba do Mrkovčevega laza in od tod do Brazilije. Kaj je to Devsu! Jih vidi, te svoje galjote. Z vročino se tepo in z življenjem. Pa so so vsi cestarji. Eno samo cesto si grade. Do doma. Brez ovinkov. Naravnost.

—Kako, ata Devsov?—

—Lepo, Korel. Meže jih vidim, te moje bruse, S tegale laza jih vidim.—

In Dobravec je še prav tak kakor včasih. Ko je strd točil, mi jo je vselej dal. In na njegovem travniku sem ogrebal čmrlje, in jih v cikorijski škatli imel doma na oknu. Po slamici sem pil strd iz skromnega satja.

Pa so Dobravčeve čebele vselej prezimile, moji čmrliji pa so z jesenjo pomrli. Z žalostjo sem mrtve čmrljeve družine stresal med krizanteme na vrt.

—Ko nisi znal — se smeje Dobravec.— Ne zna vsak. Samo eno se človek koj navadi. Umreti. Za tisto ni treba vaje. Pride ura, svečo prižgo. Da bi se človek še za pušpanom ogledal nima več časa.

Kako ti gre tam v fabriki? Eh, saj vem! Ko bi bil St. Clair Mrkovčev laz. Saj smo vsi tako udarjeni. Na tole beračijo smo tako prikovani, da smo berači če smo bogati. In če si berač, v Mrkovčevem lazu si bogat. Kar na poskok gre človeku. Holadri, hola-dra! Od domače srenje se ne moreš odtrgati. To je hudiman! Glej gospoda Vencelna! Župnik so bili pri nas, Čeh. Pa so z nami vred v Mrkovčevem la-

zu. Ne marajo od nas. Sva skoraj skupaj pri sv. Jakobu.

In Ožbovca poglej. Postaral se je, skoraj sam je za delo. Smeje se pa vedno. Poglej Mežnarjevega Toneja. Celo življenje je bil slep. S palico je pota spoznaval, po glasu ljudi. Zdaj vse vidi brez palice. Zaverovan je v ta laz kakor mi vsi.

—Kako, Tonček?—

Visok glasek ima kakor včasih. Leta so, kar sem ga zadnjič videl. Zarja mu je šla čez slepe oči in molil je roženkranc, pred bajto.

—Tako se lepo vidi z Mrkovčevega laza. Do Brezij roko stegnem. In češnja na spomlad in tole resje. Jejhata, vse kakor naslikano!—

Nekdo mi je roko položil na ramo.

Pečnik!

Smeje se skoz redke zobe.

—Nimam grabelj pri sebi, huncvet! Kamne si mi valil na bajto in ponoči si me strašil, da sem roženkranc molil. No, pa nisem hud. Starim kamna na glavo, mladim... eh, fant, saj si tudi revež. Tisto, za mašino sediš, dr-dr, cel dan, zlomek nazaj, brez tegale laza, hiše na visoko namesto na široko. Zame bi ne bilo.—

Zamišljen je Pečnik. Z roko me udari lahno po rami in se zgubi v množici.

Živ je Mrkovčev laz. In jaz vasujem. Z mrtvimi in živimi. Domača je beseda, nič zlagana. Može diše po slabem tobaku in po zemlji, po jabolkih, ki se mede v kletih na policah, ženske po židanih rutah, ki so dolgo ležale po skrinjah, po otroških skrbeh, po rosnih detelji, ki so jo nanosile po hlevih. Vse je tako lepo, nič napašeno, vse kakor umito in na novo preoblečeno.

Lep jesenski večer je. Zaprl sem Hojo za Kristusom. Med drobnimi stranmi imam stisnjen češnjev cvet in stebelce resja.

Z Mrkovčevega laza.

Lunin krajec je obešen na nebotičnik na Public Squareu.

Sedem tisoč milj od Mrkovčevega laza. Zame je to ena ped. Ena sama drobna ped za srce, ki ni tod doma.

Jaz sem doma v Mrkovčevem lazu.

Cleveland v jeseni 1951.

OB DESETLETNICI

Žrtve mrtvih

LETO SMRTI

Dr. MARKO NATLAČEN
slovenski ban.

Po roki komunističnega morilca je o-mahnil 13. oktobra 1942 kremeniti mož, otroško globoke vere, najvišji slovenski upravni uradnik, mož izredne osebne poštenosti, mecen slovenske znanosti in u-metnosti, goreč za krščanske in slovenske ideale. Njegova osebnost je bila tako združena s slovenskimi množicami, da je mnoge njegova smrt odbila od zločinske OF.

Dr. Natlačen je padel, ker je stal v prvih vrstah na braniku sloverštva.

Zaječala je slovenska zemlja, ko sta se preko nje razlila rdeča laž in nasilje. Krvave zarje so pordečile slovensko nebo; polja in gozdovi, kmetski domovi in asfaltne ceste so pile slovensko kri. Narod je jokal in trepetal...

Danes vstaja pred nami spō-min na lepoto slovenske zemlje, ovito s trnjevim vencem okupaci-je, ko je udaril po njej s srpom in kladivom-komunist. Padale so stotine in stotine naših mož in očetov, mater in žena, deklet in fantov, padali otroci in novoro-jenci, gorele domačije in ognji-šča slovenske prosvete.

Avgust Praprotnik

Franc Župec

Jaroslav Kikelj

1942 - 1952

pot k zmagi

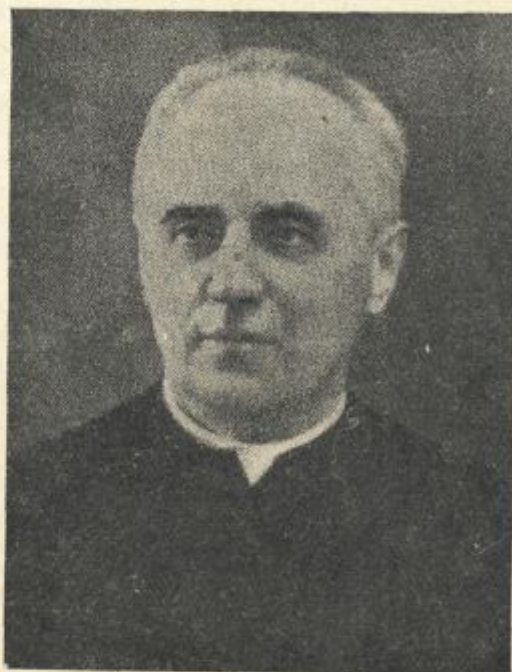
LETO GROZE

Mučenci, padli v onih dneh leta 1942, so nam v čast in ponos. Preden se je veliki svet zavedel nevarnosti azijskega o-svojevalca-komunizma in v času, ko ga je podpiral, so preprosti slovenski ljudje in javni delavci padali za večne vzore. Te vzore si danes svobodni svet postavlja za svoj cilj: krščanstvo... svobodo...

Črna maša za pobite Slovence je naša pesem trpljenja, je naša pesem hvalnica, je naša zmago-slavna himna. Naš klic k vstaje-nju slovenskega naroda, naš klic k vstajenju sveta.

Ivo Peršuh

Dr. LAMBERT EHRLICH
vseučiliški profesor.

Slovenska Koroška ga je iz vrst svojih velikih mož dala vsem Slovencem. Bil nam je vzgled duhovnika, znanstvenika, borca za pravice slovenskega naroda. Bil je sejalec v službi Cerkve. Branil je naše meje na severu, gradil je temelj mladi slovenski znanosti, mladini je bil radikalen učitelj verskih resnic.

Radi vsega tega je padel kot ena prvih žrtev komunistične revolucije v letu 1942.

Fortunat Majdič

Kazimir Kukovič

ŽIVLJENJE JE NALOGA

NI DAR

Mladec moj, življenje ni dar, ampak naloga, kakor bi dejal moj nekdanji učitelj. To se pravi, ne dobiš ga lepo narejenega in izgotovljenega kakor obleko v konfekcijski trgovini. Sam si ga moraš ukrojiti in izdelati, rad bi rekel, ustvariti. Za to pa moraš imeti pred seboj cilj, ki ga hočeš doseči in se ne smeš izgubljeni po nemarnem v svoji preteklosti. Vsako zdravo življenje je obrnjeno naprej in navzgor: gradi in se izpopolnjuje.

Ena izmed tvojih življenjskih nalog je, da se uveljaviš. To najbolje dosežeš, če se postaviš na lastne noge, če se osamosvojiš. Z lastnim podjetjem, pa bodi še tako skromno, se moreš tudi ustanoviti blizu delovnega torišča in si prihraniti stroške, čas in zoprnosti vsakdanjega potovanja na delo in od tam; moreš napredovati in se razmahniti po svoji pridnosti in sposobnosti in ne zavisíš od muh kakih predstojnikov; moreš dobiti za svoje delo primernejši zaslužek in v primeru kakih težav boš mogel obdržati vsaj nekaj dela, ko bo kdo drugi čisto na cesti. Tega vsega pač ni šele treba dokazovati.

A tudi če ne misliš na svoje lastno podjetje, ker te veseli delo, ki otežuje osamosvojitve, ne pozabi na napredek. Za to je res včasih treba nekoliko sreče, da se ti sproti ne ruši vse, kar si si s težavo pripravil. Toda bistveni za uspeh sta dve stvari: sposobnost in vera v uspeh. Sposobnost si je treba pridobiti, kakor bova še videla, vero v uspeh pa si je treba privzgojiti in ohraniti, potreba si jo je neprestano buditi, zlasti pa je ne rušiti in izpodkopavati.

VERA IN MALODUŠJE

Vera gore prestavlja. "Če imate vero kakor gorčično zrno, porečete tej gori: 'Prestavi se odtod tjakaj' — in se bo prestavila in nič vam ne bo nemogoče", nas uči Jezus v evangeliju. Njemu boš pač verjel, tudi če si član bratovščine tistih, ki jim z nobenimi razlogi ne pretreseš možgan, ki pripisujejo stranske namene vsem in vsakomur od svetnikov do učencov, kadar uče kaj drugega, kakor pa njim ugaja.

Vera gore prestavlja, z vero dosežemo, kar hočemo. Pomen vere za uspeh nam podčrtava Jezusov evangelij. Med nami pa se širi drug evangelij, ki bi se mu človek smejal, če bi bil samo neumen, ne pa tudi nevaren. Evangelij,

ki namesto vere v uspeh vzbuja malodušje, hromi sile in ubija podjetnost, je pač Satanov evangelij, ki ga mnogi širijo, ne vem prav, zakaj. Če nekdo sam noče napeti sil in si pomagati naprej, greši proti sebi, ker ne naredi iz sebe vsega, kar bi mogel, greši pa tudi proti svojemu bližnjemu, ki mu ne more biti v vzgled in v pomoč, kakor bi mu mogel biti. Dvojno pa greši, če ubija voljo do uspeha in življenjski pogum v drugih, ki bi se brez takega zlega vpliva sicer lotili dela. Skrajno žalostno pa je, da se najdejo celo starši, ki z nauki Satanovega evangelija pohujšujejo lastne otroke, ubijajo v njih vsak poizkus po uveljavljanju in jih tako tiščijo k tlom. Tak oče in tako mati bi mogla napisati lastni življenjepis z naslovom: Kako sem ubil ali ubila svojega otroka.

Dragi mladec! Skušajva razkrinkati nekatere nauke Satanovega evangelija, ne da bi ga mogla izčrpati! Upam, da postaneš apostol prave vere, vere v uspeh in v delo, ki z božjim blagoslovom more roditi dobrih sadov zate in za tvoje in za nas vse.

GLEDANJE NAZAJ...

Priznavaj si, da naše življenje kaže mnogo znakov, ki ne izpričujejo baš njegovega zdravlja. Preveč se oziramo nazaj, preveč tožimo po tem, kar je bilo in minilo, in to opazujemo celo pri nekaterih mladih, ki s tem zatajujejo najboljše, kar imajo: mladost.

Nihče ne bo tajil, da imamo za seboj marsikako težko preizkušnjo, da smo izgubili ali pustili za seboj marsikaj in marsikoga, kar nam je bilo zelo drago. Težke rane nam je zasekala naša preteklost in še smo bolni od njih. Toda prva dolžnost vsakega bolnika je, da ozdravi. Najbrž pa ne pomaga k ozdravitvi rane, kdor neprestano brska po njej. Toliko manj moremo to trditj o tistem, ki jo razkazuje kakor berač na božji poti, da bi dobil vbogajme.

Včasih se mi vsiljuje misel, da nas najbolj boli, da ne moremo sami sebe kanonizirati in se postaviti na oltar. Morda bi to pravico laže dosegli, kakor pa izpolnili enega izmed pogojev za kanonizacijo: težko bi pač dokazali, da se že pred tem nismo javno čistili...

...IN NAPREJ

Ti pa, mladec, ne ponašaj se s tem, kar si pretrpel, izkaži se s tistim, kar boš storil

in dosegel! Trudi se pač, da se posvetiš, ker je to dolžnost vsakega človeka, toda odločitev o doseženi popolnosti prepusti istim, ki so poklicani, da jo izrečejo.

Tvoje življenje je namreč pred teboj. Glej naprej, delaj, ustvarjaj, napreduj, izpopolnjuj se, priporočaj se božjemu varstvu in ne boj se prihodnosti!

POMOČ DRUGIH

Stori vse, da se uveljaviš, da si ustvariš dostojen položaj na svetu! Nikogar ne smeva kriviti za to, če njegovega prizadevanja ni kronal uspeh. Zgodí se rado, da komu sredi življenjskega boja omahne vera in mu zmanjka moči. Včasih zla sreča v zadnjem trenutku izpodmakne uspeh. Tistim ki se jim je kaj takega zgodilo ne bova ničesar očitala, kakor nikomur drugemu, o komer veva, da se pošteno in trdo trudi, pa se mu uspeh vendar izmika. Nasprotno, pomagajva mu, kolikor moreva! Toda nikdar ne bova prehudo grajala tiste brezvoljnosti, tistega strahu pred vsakim naporom, tistega pomanjkanja resničnega prizadevanja, ki nas na žalost tako odlikujejo.

Nekateri med nami vsega pričakujejo od drugih. Jezijo se na ves svet, na daljnje in na bližnje in v vseh vidijo vzroke in krivce svoje nesreče, le sami sebe ne vidijo. Do pičice so podobni onemu vzhodnjaškemu modrijanu, ki ga je naš Aškerc blizu Ispahana našel v cestnem jarku, ko je klical na pomoč Alaha in svetnike in mimoidoče, da bi ga dvignili, le na to se ni spomnil, da bi sam vstal. Zakaj neki naj bi drugi ljudje imeli več dolžnosti, da kaj store za nas, kakor pa je imamo mi sami, da kaj storimo zase?

NEMOGOČE...

Mnogim in premnogim se zdi nemogoče vse, kar bi morali storiti sami za zboljšanje svojega položaja. Nemogoče! Kako zlorabljena je ta beseda! Nemogoče je začrtati okrogel kvadrat in nemogoče je pridelati na osatu pomaranče. Ni pa nemogoče v nekaj letih pridelati pomaranče na koščku pampe, ki je sedaj še pokrit s trnjem in osatom. Težko je, ni pa nemogoče. Sploh pa, karkoli je že kdo dosegel, pa bodi eden sam, ni nemogoče. Če bi v resnici bilo nemogoče, ne bi nihče mogel uspeti.

In vendar, koliko prednamcev, prečesto v mnogo težjih okoliščinah, je doseгло lepe uspehe s svojim delom! Ni jim bilo lahko, toda niso se ustrašili prvega truda, niso se umaknili pred prvo težavo, vztrajali so, delali in zato

tudi uspeli. Mi pa ne le, da jih ne posnemamo, ampak celo zmanjšujemo pomen njihovega truda in ga malomiselno sodimo: "So pač imeli srečo!" Nekaj moramo iznajti, samo da svojemu bližnjemu odvezamemo vsako zaslugo za njegov uspeh v življenju, da ga lahko pripišemo neki slepi sili, ki da nam ni naklonjena! In ob tem še zmeraj lahko pridigamo drugim ljubezen do bližnjega, saj jo itak umevamo le kot ljubezen, ki jo drugi dolgujejo nam.

DENAR

Prav tako smo krivični svojemu bližnjemu, kadar vso zaslugo za njegov uspeh pripisujemo—denarju. Ta ali oni se je kje izkazal: začel je delati na svoje, četudi še tako skromno, postavil je prvi temelj svojemu domu z nakupom stavbišča. našel si je primernejše delo ali je napredoval v službi... Tega bi morali biti le veseli, če že ne iz ljubezni do bližnjega, vsaj iz ljubezni do sebe, ker imamo pred seboj en dober vzgled več, eno pobudo več, da tudi mi sledimo. Kajti slediti je mnogo lažje, kakor pa ubirati pot kot prvi. Pa ni tako. Kratko zopet obsodimo: "Je že imel denar!" Kakor da bi bil denar tisti, ki je kaj storil! Zopet hočemo odvzeti vsako zaslugo sočloveku in jo raje pripisano mrtvi snovi. S tem pa ne delamo le krivice svojemu bližnjemu, omalovažujoč njegov trud in njegovo delo, ampak gojimo tudi malodušje v samem sebi in ga širimo v svojem krogu. Kaj bi dejali o vojaku, ki bi drugim ves čas dopovedoval, da je mogoče zmagati le z orožjem, ki ga oni nimajo, omalovaževal pa bi njihov pogum in njihovo iznajdljivost?

S pretiravanjem pomena denarja pa se krepi tudi kriva vera tistih, ki že itak vidijo v denarju edino življenjsko vrednoto in neprestano govore samo o njem. Tudi delajo le zato, da prislužijo denar in sicer čim več. Ne vidijo v delu vira ustvarjalne slasti, ne priloženosti za lastno rast in izpopolnitev, še manj sredstvo ljubezni do bližnjega ali službo božjo. Zato tudi ne iščejo primerne dela, ampak le dobro plačanega, prezirajoč nevarnosti, ki so z njim združene. Zlasti pa ne pričakujemo od njih, da bi kaj zastonj naredili, dasi dobro vedo, da bi drugi morali to in to storiti zanje.

Nihče ne bo tajil, da je denar zelo koristna dobrina, ki človeku zmeraj prav pride in tudi dobro podpre podjetnost ter ji olajša pot do uspeha. Toda prva in neobhodno potrebna po-

goja uspeha sta podjetnost in delo; denar je le sredstvo, ki jima služi.

Kaj bi odgovorili modrijani, ki ves uspeh pripisujejo denarju, če bi jih vprašali, kdo dela omare, mizar ali oblič? Če bi dosledno vztrajali pri tem, da oblič, bi jim mogli podariti enega in jih naprositi, naj nam naredo omaro. Če tega ne znajo narediti ali če se niso voljni potruditi, bomo lahko dolgo čakali na omaro. Na drugi strani pa poznamo marsikoga, ki je v taborišču ali že tukaj izdelal kak čeden kos pohištva brez potrebnega orodja, z najpreprostejšimi sredstvi, ki si jih je često tudi sam pripravil. Kdo torej izdeluje omare, mizar ali oblič? In kdo ustvarja in vodi podjetja, človek ali denar? Kakor orodje je tudi denar le sredstvo, ki olajša dejavnost, toda le človeku, ki zna in hoče z njim delati.

SPOSOBNOST

Saj to je tisto, poreko zopet drugi, da nismo vsi enako sposobni. Nekateri so se že rodili boljše opremljeni za življenje; kaj moremo mi, ki nam je že od zibelke usoda manj naklonjena?

Tudi tukaj ni mogoče tajiti, da so razni ljudje prinesli na svet različne darove in zato zmorejo razne stvari. To je resnica. Toda razen redkih izredno slabo nadarjenih in morda še redkejših izredno močno nadarjenih, smo vsi ostali samo več ali manj povprečno nadarjeni, dasi ne vsi enako za iste reči. Od povprečnih ljudi gotovo ne moremo terjati izrednih storitev in jih tudi ne terjamo. Toda nekaj podobnega, kakor je storil naš bližnji, ki je tudi le povprečnik, ker izrednih ljudi ne srečujemo na vseh vogalih, moremo tudi mi storiti, če le v resnici hočemo.

Mnogi ljudje zamenjujejo zmožnost in sposobnost. Mislijo, da je nekatere ljudi, druge seveda, ne njih, narava že naravnost pripravila za uspeh pri kakem delu, da jim ni treba drugega, kakor da se ga lotijo. A narava jim je dala le zmožnost, omogočila jim je uspeh; ni jim ga pripravila in še manj zagotovila. To so storili sami, če so znali in hoteli svojo naravno zmožnost tudi razviti in izpopolniti, spremeniti jo v sposobnost za delo. Slednja je vedno plod lastnega dela in če je kdo bolj sposoben ko drugi, je to v veliki meri njegova zasluga in pridelek, ne pa dar. Sposobnost je pridobljiva lastnost človekova, ne delijo pa je zastonj pri vhodih v podzemsko železnico. Glavna naloga vzgoje je, da jo razvija, in največji zločin, kadar jo zanemari ali celo za-

duši. Vzgajamo pa se v veliki meri sami; starši in učitelji postavljajo le temelje naši vzgoji. Oni lahko mnogo zgreše, vse krivde za našo nesposobnost pa le ne moremo pisati v njihovo breme.

Gotovo se je laže usposobiti za delo, ki nas bolj vleče in bolj veseli, pri katerem ne vidimo najprej truda in drugih zoprnosti, ampak možnost, da nekaj storimo in se izkažemo. Vsakdo pa ima navadno tudi svoje pomanjkljivosti, vzreli v zmožnosti, s katero ga je opremila narava. Te omejujejo izbiro dela in poklica. Kdor težko hodi, ni za nogometnega igralca in kdor je brez posluha, naj ne sili med operne pevce! Zato se pameten človek resno vpraša, kje bi utegnilo biti njegovo mesto, išče sveta pri drugih ljudeh in danes tuči pri poklicnih svetovalcih. Ko pa najde odgovor na to prvo vprašanje, ko odkrije svojo pot, vpreže svojo zmožnost, svojo voljo in svoje delo v to nalogo: usposobiti se čim bolj za delo in poklic, ki si ga je izbral. Biti to, za kar se čuti najbolj poklicanega, toda biti po možnosti najboljši v tem poklicu. Vsekakor pa se ne sme nikoli zadovoljiti s hoteno povprečnostjo.

Če se trdi, nekoliko pretirano, da beseda genij pomeni le trdo delo in dolgo potrpljenje, je mogoče to še mnogo bolj trditi o navadni sposobnosti za življenje in delo, kakor se terja od povprečnega človeka.

RAZLIKE

Čo torej nekdo hitreje in bolje napreduje v učenju jezika, knjigovodstvu, čevljarstvu ali kurjereji, to še ni dokaz, da je bolj nadarjen za tako delo. Možno je, da je le bolj vztrajen in priden, da ima več predhodnega znanja ali boljše "podlago", kakor pravimo, da se zna bolj osredotočiti na delo, da zna poslušati in uporabiti pametne nasvete drugih, da zna odkriti in popraviti lastne napake in se ne boji kritike... to pa so same pridobljene in ne prirojene lastnosti, ki dajejo večjo sposobnost. Seveda pa je gotovo bil tudi dovolj pameten, da si je izbral tisto opravilo, za katerega se je spoznal najbolj usposobljenega in pripravljenega. Vse to pa moramo šteti njemu samemu v zaslugo.

Da se je usposobil, je moral pač žrtvovati nekaj truda, časa in denarja. Komur je vsak mig z mezincem že garanje, ki mu krajša življenje in je zato vse obsodbe vredno, tak ne bo mogel mnogo narediti iz sebe. Kdor hoče kaj postati, si mora silo delati. In če si zares nekoliko okrajša življenje, ali ni lepše živeti

nekaj ur manj, pa bolj polno, bogato in zadovoljno življenje, kakor pa nekaj časa več zagrenel nositi po svetu prazno glavo? Podobno je s tistim, ki se mu zdi škoda vsakega beliča izdanega za dobro knjigo, revijo ali za kak tečaj, ni pa navadno tako varčen pri drugih izdatkih ki bi jih mogel skriticati z mnogo manjšo škodo. In s tistim, ki rad toži, da nima časa za branje in študij, a izdaja slabo vest, ker se takoj užali, če le omeniš, da bi se to ali ono dalo drugače urediti, hitreje opraviti ali vsaj začasno tudi opustiti...

Kdor na vsak nasvet odgovori z užaljenostjo ali se odreže, da se drži svojega mnenja, do katerega da ima pravico, ali kdor vidi v vsakem nasvetu osebni napad, ne more trditi, da ima dobro voljo, a nima sreče. Nasprotno izdaja le slabo vest. Toliko bolj se more to trditi o onem, ki ti na najrahlješe opozorilo, da bi bilo umestno misliti na to ali ono, zabrusi, da ti tudi nisi popoln in ne veš vsega, saj da je tvoj stari oče baje imel eno nogo nekoliko daljšo ali da so menda namigovali, da je neka sestrična tvoje stare matere neki sosedi baje nekoč jezik čez planke pokazala... Vsaj za nasvet naj bi se pokazal hvaležnega, če se ga že držati ne mara. Toda — na kaj pa bi se potem skliceval v svojih tožbah, če bi tudi le molče priznal, da le ni vsega storil zase, kar bi mogel in moral...

POŠTENOST

Nekateri svojo nedelavnost zagovarjajo z lepimi moralnimi načeli. Tako dajejo sodbi: "Je že imel denar!" mnogo hujši pomen. Pravijo, da še nihče ni prišel pošteno do kakega premoženja in da pošteno sploh ni mogoče naprej priti. Tako proglašajo sebe za edine poštene in mečejo hud očitek na svoje prizadevnejše bližnje.

Obenem opravičujejo svojo nedelavnost: "Čeje se podajati v take nevarnosti."

Tudi v tem je nekaj resnice, kakor v vsaki zmoti. Opravek z denarjem je lahko človeku nevaren, zlasti če moralno ni posebno trden. Toda dolžiti vsakogar, ki si je nekoliko opomogel, da je to storil na račun svoje poštenosti, je zelo hud greh proti ljubezni do bližnjega. Že tako smo vsi le preveč nagnjeni k temu, da se nam zdi pretirano in krivično vse, kar zasluži ali dobi naš bližnjik, pa naj se še toliko trudi in toliko dela, naj ima še tako odgovorno mesto ali lastno podjetje, ki terja od njega mnogo čez osemurni delavnik. Čemu bi tedaj to malo krščansko čednost, ki je zavist, še netili in opravičevali s farizejskim nami-

gavanjem na možnost, da ni povsem pošten? Tudi smo sami o sebi že itak zmeraj prepričani, da dobimo premalo, pa naj smo še tako nesposobni in pri tako neodgovornem in neproduktivnem delu, ki nas zaposli le borih osem dnevnih ur in pri katerem se bolj odpočijemo za razne druge podvige, kakor pa v resnici delamo. Čemu to prepričanje potrebuje še gloriolo posebne čednosti? Ali v dnu srca, sto klafter pod semanjjo zemljo, kakor je dejal Cankar, le nismo tako gotovi, da imamo prav?

In četudi se naš bližnjik v svojem podjetju kdaj nekoliko pregreši proti poštenosti, če ga kdaj nekoliko zajame duh materializma, s katerim je ozračje prenasičeno in ga tudi njegovi kritiki niso prosti, če ga kdaj omami denar, ki teče skozi njegove roke in se jih prime nekoliko več, kakor bi se jih smelo — kar je seveda vse graje vredno —, ali mislite, da je kaj boljši tisti, ki takega greha nima, ker ga ni mogel narediti, ko tudi njegovega dela ni opravil? Oraču se lahko pri oranju zlomi otka ali se mu preširoko zaorje kaka brazda, toda ali bomo dali zato večjo ceno potepavcu, ki leži pod hrastom in ga kritizira, ki ni mogel zlomiti otke in ne pokvariti brazde, ker niti ni stopil na njivo?

PONIŽNOST

Imamo še moraliste, ki svojo brezvoljnost in nedelavnost skrivajo za kreposti, kakor sta skromnost in ponižnost. Pravijo, da je greh, dvigati se nad druge in se potegovati za višja mesta in večje dohodke. Dodajajo, da so tudi skromni delavci vredni svoje časti in da tudi njihovo delo mora nekdo opraviti.

Prava miselna zmešnjava! Greh je lahko lenoba, ne pa volja do dviga in napredka. In če se nekdo s svojim delom dviga nad ostale, je to zato, ker se ostali ne trudijo toliko, da bi se tudi oni dvignili. Tudi najskromnejša pravila so potrebna in dajejo čast njemu, ki jih dobro opravi. Toda kdor bi mogel kaj boljšega storiti, najbrž ni posebno čednosten, če iz lagodnosti ostane pri delu, ki bi ga mogli opraviti tudi tisti, ki iz katerega koli razloga zares niso sposobni za kaj boljšega. Kak asket bi si mogel namenoma izbrati tako delo in postati ob njem svetnik; običajno pa je zelo daleč od svetništva nagib, ki ljudi zadržuje pri sličnih opravkih.

PISARSTVO

Eden od takih skromnih opravkov je pisarstvo. Da se poteguje za pisarniško službo ne-

kdo, ki je sicer težil in se pošteno pripravljaj na kaj boljšega ter je to verjetno že tudi dosegel, pa ga je zla sreča zrušila in sedaj zaradi že usmerjene duševne energije in nekoliko večje priletnosti ni zmožen pričeti z nečim povsem novim, kar bi pomenilo že drugi pričetek življenja ob zmanjšani življenjski prožnosti — je umljivo in več kot odpustljivo. V takih primerih vsakdo prime za tisto, kar doseže in se še tolaži, da končno to vendar ni tako slabo, kakor bi bilo videti; dušeslovci pravijo taki tolažbi "sladke limone". Te ne maramo nikomur jemati.

Toda če mlad človek vidi svoj življenjski ideal v tem, da bo trideset let pretipkaval tuje duševne proizvode, sešteval in odšteval premjke in izdatke svojega predstojnika ali izpolnjeval razpredelnice in urejal papirje; da se bo posvetil delu, ki ne terja in ne daje nikake posebne osebne kvalifikacije, pač pa menda najbolj gotovo od vseh zapre vsako pot do osamosvojitve in če se še ponaša s tem, da je pri takem delu — če tak mladič ni asket, ki skrit in skromen išče svetniške krone, tedaj je pač težko verjeti, da je pri njem vse v redu.

Ali nam tudi nekoliko večje obzorje ne bo izbilo iz glav ostankov podložniške miselnosti, da je vsak birič in vsak pisar nekaj višjega, tiste miselnosti, zaradi katere smo se doma drenjali po pisarnah, dobro plačana tehnična mesta pa prepuščali tujcem? Ali si zares ne moremo postaviti višjega in vrednejšega ideala, kakor je težak, tovarniški ali pisarniški?

Morda edina prednost pisarstva je v tem, da terja malo nabora in nikake posebne sposobnosti ter ga zato zmore vsakdo, a je tudi temu primerno plačano. Toda človeka, ki ima v sebi količkaj življenske sile, ne privlačuje tako delo. Išče tistega, pri katerem in s katerim bo mogel zrasti, s katerim se bo mogel uveljaviti, zlasti pa postati čim bolj sam svoj gospod. Zapisati se pisarni pomeni odpoved vsemu temu in obsodba samega sebe na trajno služabništvo, česar vse jalovo in domišljavo preziranje drugega dela ne more zakriti.

Seveda če nekdo po sili hoče biti pisar, mu pustimo to veselje. Toda mladino je treba posvariti pred predsodkom, da je pisarstvo nekaj boljšega, kakor tehnični, obrtni, trgovski in še mnogi drugi poklici. Ta predsodek le preveč mladih ljudi zavaja v slepe ulice.

VARUJ SE ZMOT!

"Pojdi, moj sinko, na pot, na življenja pot; varuj, moj sinko, se zmot, življenja zmot!",

pravi pri župančiču mati svojemu otroku. To navodilo naj vodi tudi tebe, mladec moj! Pojdi v življenje, a varuj se zmot! Mnogo jih je, Satanov evangelij je vsebinsko zelo bogat. Več bi bilo treba pisati o tem. Toda naročili so mi, naj pišem o uveljavljanju in napredovanju v življenju in sem se omejil na nekatere zmote, ki so temu na poti.

Nisem gotov, da bodo brali tisti, ki so takega branja najbolj potrebni. Zlasti pa se bojim, da bo ostal članek neumljiv dvema vrstama ljudi: tistim, ki jim je pretežko vsako branje, ki ni detektivska zgodba, pogrešno ljubezensko bajejanje ali opis zadnje nogometne tekme, in onim, ki ne razumejo ničesar, kar jim ne prija.

NA DELO!

Ali si me razumel ti, mladec, ki sem te pred vsem imel v mislih? Upam da, in ti še enkrat polagam na srce:

Naprej, kvišku! To ti bodi geslo! Pokaži, da si mlad, to je življenjsko prožen in stvaren! Napni svoje mlade sile. izrabi priložnosti, ki jih nudi novi svet, kjer je pridnemu in sposobnemu človeku odprtih polno potj do uspeha! Ne izgovarjaj se na težave in ovire; ob njih pravi mladec raste in se krepi! Ne pozablja, da tudi doma ni bilo zmeraj lahko, pomisli včasih na vse tisto stradanje, dolge ure inštrukcij in druge zopnosti, s katerimi je znala domovina spodbujati k študiju! Ne zapravljaj svojih sil s sanjarjenjem, ne predajaj se utvaram; sprijazni se s stvarnostjo in premagaj jo; postani gospodar in ne suženj usode! Skrbno premeri svoje sile, ko se odločš za poklic; ne odločaj se lahkomišlno! Otrsi se podedovanih predsodkov o imenitnosti nekaterih poklicev in ne daj se zavesti v slepo ulico! Tudi se ne pehaj le za denarjem; ne ostajaj pri delu, ki trenutno mnogo donša, misli na vso prihodnost! Vedi, da je dober človek z bistro glavo in z izgrajenim značajem, in ki je v resnici mojster v svojem poklicu, mnogo več ko polna listnica ali votla "imenitnost"! Ne verjemi, da bi mlademu človeku, ki je bister, zdrav, trezen in prizadeven, ne bilo mogoče doseči pametno izbranega cilja, ki ga zares hoče! Ko se ti bo začelo zdeti važnejše to, kar si že doživel, kakor pa tisto, kar boš še mogel storiti, ali ko te bo pričelo zmagovati malodušje, boš star, tudi če boš štel še tako malo let; niso leta, ki narede človeka starega ali mladega... A ti si mlad. Na delo tedaj, mladec!

Rapsodija z ekvatorja

o Zvezdi-Domovini in Soncu v zenitu

Na valovih Oceana na krovu ladje "Sésstrière" v marcu 1948
v spomin na stoletnico zamisli po Združeni Sloveniji

pel

JEREMIJA KALIN

(Iz neizdane zbirke "Čez Ocean")

Zvezda Domovine,
zdaj padaš med spomine:
peterorog Tvoj vgreza
z ugašujočim sojem
za črto se usločno
ekvatorskega reza...
Uro to polnočno
žalnico Ti pojem!

Izgnanec Tvojih krogov
rapsod sem vseh izgnancev,
ki ne častimo bogov
Tvojih samozvancev.
Zdaj z njimi padaš v vodo...
Sam s svojo bom Usodo!
Kako mi mrak tujine
brez Tvoje luči mine,
slast moje Bolečine?

O ljubim Te, Trpečo,
ki mečeš me prek praga!
Zdaj mi ugašaš svečo
(v oči mi lega vlaga),
jemlješ moč mi vesla
za blodnjo v oceanih:
kar dala si, si odnesla...
Sam v pampah bom prostranih
ljudem kot zver za lov.
Noč temna bo sijala
v zvezdah brez Te, ki ostala
boš daleč za ravnikom...
Kdo zvabi me domov?

Vsem, ki čez Tvoje klance
šli kdaj so med izgnance
v dobi tisočletja —

s sabljo ostro v toku,
z Biblijo ob boku,
slavohlepci učeni,
v svetu izgubljeni —
si Ti se jim prižgala
na nébesnem oboku
kot v oknu luč dekleta,
o Ljubica jim verna!
Da vzdihne jim izvabljaš,
da jim privzdigaš glávo
vsaj v polnočnem snu!
Le na nas pozabljaš,
nam ne greš v spremljavo,
drečim k Zemlje dnu,
o Ljubica prezirna!

Še ta, ki padel v rôke
Turkom je, pesjanom,
odgnan v teme globoke;
poslana v harem hanom,
joj, uboga naša Zala;
še ta, ki ga vkovala
okrutnost je v galeje:
ni pal za Tvoje meje;
ne ta, ki pral potoke
v Ameriki je zlate;
v Westfaliji se v rove
zagrizel, rud bogate;
v Kanadi v gozdove;
ki vojska jih pognala
v sibirske je mrazove:
vsem milo si migljala —
strmeli z vsemi čuti
v polnočnih vidih Vate
na — isti so poluti.

Opomba: Na ekvatorju izginjajo naše severne zvezde, (Veliki voz, Severnica itd.), ki jih ne vidimo več z južne polute. Pesnik si predstavlja, da se je tako skrila njegovim očem tudi Zvezda-Domovina.

Le nam odmikaš lica,
ostajaš onkraj brega,
ugasla bliskavica:
Tvoj sij čez rob ne sega...

O Domovina moja,
zdaj ura je slovesa:
zvezda ugaša Tvoja
in val moj je — saninec,
ki strmoglav drevi me
spred Tvojega očesa,
da bol ne zadrži me,
in broda ne bi obrnil
stoječ kot Lot na krnu...

Žalnico pojem Ti v noči,
ko na ekvatorski črti
padaš pod morsko plan.
Gledam Tvoj blišč padajoči:
pobožno ga dlan moja boža,
v očeh sta mi solzi vroči,
v srcu osuta roža,
v ustih grenkost pelina,
a glava — kot ob smrti
odpuščajoč brez gneva
vsem, ki vse do tod
so odsuvali moj brod,
da pade čez prepad
(za večni nepovrat?)
zastré se v temno dlan
kot v noč v svoj list lokvánj...

Ta hip se — Tvoj sijaj,
o Zvezda-Domovina,
je vtopil v ocean
bled in težak kot svinec...

V strune je udaril vzdihljaj
v molku ur odmeva:

Brezdomovinec!...

Brezdomovinec!

Brezdomovinec!...

Budi se dan.

Glava iz molčanja se dviga
kot znad obzorja svit dneva.

Dlan mi obraz razodeva,
zor prvi oko mi razžiga.
Nagnjen sem še v ocean
kar — prsi sijaj mi prešine,
(od zvezde v dnu globine?)
plamen stopa vame,
roka glasbilo zajame,
visoko ga dvignem v nov dan
kot vrč z novim vinom nalit,
sklonim se, ko ga nesem
čez svoje srce...

Komu pesem?

Iz zvezdinega utopa
(globoko kot sto let! —)
ta hip — o! vame stopa —
moj ded!

Bil zvon je v morju ubit,
zdaj dviga na vrh se kot svit —
(kovinasti zven zgodovine
za up zlat brodolomcu?)
Poje... poje... jaz pojem...
nad srcem glasbilo stiskam,
naj ves se s tem bleskom razbliskam!
Pojem zdravico tem sojem,
prižganem na grobu Tvojem:

S O N C U !

Na krilih žarovitih
se nesem mu v žarišče
ves sem v novih svitih,
ni več mejá polut —
zlat prah čez obe razsut...
pnem se navdih visoko,
više kot galebi,
zrem orel na široko,
nojde oko, kar išče —
sončna tam celina:
O, zopet sem pri Tebi,
Domovina!

Zdravico naj pojem Domu
v žaru po noči zlomu,
v stoletno poslanje ovit
mojega deda v meni,
(ali jaz v njem kot brod v peni?)
pojem... pojem z njim,
z zvonom, stoletje ubitim,
v meni na novo prelitim,
zvonim

Soncu v zenit:

— Sonce! Sonce! Sonce!
ki sleherno celino zalivaš v luč svetlobe,
vse kraje in vse dobe,
začetke vse in konce,
čas vežeš v zgodovino:
Obstoj nad Domovino!

Zalij v soj Gospo Sveto!
Sij v prestol vojvodinski!
Oživi zbor vetrinjski!
Vojsko Matjaža ukleto!
Iz Pece v dan priženi jo
za — Svobodno Slovenijo!

Njej zlij do vseh mejá se
z gorečnostjo ravnika
za vse vekovne čase!
Naj zgrne vsa se vase!
Z mejnika do mejnika
trdnó spet v Eno skleni jo
za Združeno Slovenijo!

Obrni morjem struje,
k Trstu jih naravnaj!
Slednjo ladjo, ki pluje
trgovat z nami na tuje,
v pristan ta slovenski zveslaj!
za — Združeno Slovenijo!

Z verižo ob breg prikleni jo
Vrzi oblast čez Triglav!
Oči vseh pripni v svojo moč!
Naj z ječ in src pade noč,
pomlad zacvete prek dobnav
za čudež: vrt gozdna bo jama!
Nje roža: Ljubezen sama...
V slednje srce deni jo —
Ljubečo se Slovenijo!

Svóobodno Slovenijo,
nedeljivo — granit scela!
Z lučjo ojekléni jo
v sončno kroglo, ki zajela
slednjo nam bo vas domačo
(ne kot kost zdaj petrogljačo,
v lajež tujim psom podano)...
Sij v srce: v Belo Ljubljano!
Z glorižo odeni jo
za Združeno Slovenijo! —

...pojem soncu v Zenit,
zavrženi rapsod Domovine

sredi oceanske širine
o Domu, ki ga izgubljam,
ko ga v srce poljubljam...

Oči so mi en sam svit...
plavam, ves zapleten
v stoletno bučanje dedov,
razlito kot slepeči sen
lesketajočih se pogledov
iz dna stoletja v bodočnost...

Sonce — neba vsemogočnost:

Čuješ moj krik?

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Moj brod zdrsi čez ravnik
y prepad brezdomstva...

V grlu zadušén krik —
zavest brodolomstva.

Roko spustim z glasbila.

Zdaj sem brez vsega:
Sirotnik,
brez Domovine... brez Sna...
oceanski popotnik,
ladja, ki se je izgubila...

Deseti brat.

(Grem v svet iskat
družinski krog
sebi?... Sloveniji?)

Nov val mi pljusne na krov do nog,
odvrže školjko: Kaj poje v praznini
izvoljeni ji?

Brod spreminja valove...
Slišim novo bučanje...
kot budnica... kot poslanje...
Sladek veter zahodnik?
Planinskega roga zven?

(Ni nanj že zatrobil Vodnik?)

Slovenija — prstan Evropi!

Ob školjko pritisnem glasbilo,
vse vanj se iz nje je prelilo
kot v orglje na proščenju...

sem kot v novem zvonjenju,
ki poje čez valove
z ekvatorjem krog sveta
pesem mojega srca —
je našla novo družino?
Slovenija, nevesta Evropi!

Sonce, nje prstan pretopi,
v nov ga obroč zaokroži,
vdeni vanj biser Trst,
Devin, Gorico, Celovec,
in brod moj, ti zlatokovec!
Daj ga planinski roži
Sloveniji — nevesti na prst,
ko pride čas, da vstopi
v družinski evropski zbor,
kot njen — najlepši stvor!...

Sonce žge... vali se penijo...

joz sanjam nevesto Slovenijo,
svatbo njeno z bodočnostjo,
z evropsko svobodno sozvočnostjo...
pojem njen novi čar —

rapsod iz nje izgnanih
na penastih oceanih,
odtrgan od domovine—

kot ta samotni brod,
vozeč v ekvatorski vihar...

Čez sonce se vlečejo divji oblaki,
dno broda se dviga in pada v bibavici
kot da se koljeta obe polovici
in padata breznu v goltanec...

Srce mi zastaja kot pred nebnimi znaki,
ki gledam jih v knjigi stare Šembilje...
bolj z molkom kot z besedo vpijem,
izgnanec,

(strune drhte kot bilje)
v viharjev črt:

O Sonce, o Žar, s temó zastrt:
ni brod naš ves — kot svet,
razpočen posred?
Krog broda divjajo valov kope,
kot tanki dvigajoč se, da pregazijo —
Zapad Evrope?
Žolto Azijo?

Ne pojem več... kričim...
le roke dvigam kot jambor pred
zlomom...
vihar udarja v strune s trgajočim
gromom...
padam... na srcu glasbilo držim:

udarja v strune kot Jeznega Blisk,
iz mrakov treska — vseh sedem stisk,
oznanjenih nam v Apokalipsi.
Hrešči, kot da kosti človeške tro jeepsi,
s trdnjav stratosferskih se vsiplje
eksploziv...
zemlje krog je blisk — bič ovil,
po sredi ga koljejo atomski izbruhi...
smrt kosi v krvavi rjuhi
s srpom mesca, snetega z nebá:
kot s kladivom seka v meso srca...

Vihar na zvite strune igra...

(moja žena v njih joka kot milijon žená:
moj sin, moj sin — te ubil je plin?
Visiš na veji... skoz srce klin?...
O moja dekleta?...
Posopetci križem sveta —
kot jaz?)

Zadnja struna se zvije kot moj obraz...
sva brez glasu...
Spustim glasbilo k tlu... —

a srce se dvigne za najvišji vzpon:
potegnem za najvišjega jambora zvon —
vse roke broda za mano pozvanjajo...
vsa srca... vse želje se v grom
zaganjajo
v krik, ki bije bolj kot grom in tresk:

— Sonce! Sonce! Tvoj najsilnejši blesk
predri to uimo! Razbij ta hrušč!
Razpni čez svet streho — zlat napušč
pred bobnečim plazom vesoljnega

potopa!

Naj rešena barka iz njega bo Evropa!
Z njo svet cel pritegni kot otok v ocean,
da golobica bo vrgla oljko nanj!
Ti z žarom zalij jo, da zraste v drevo,
s korenino v vse zemlje, s krošnio

v nebo,

mogočno, da v senci se zberó vsi naródi:

V Miru! V Ljubezni! V Svobódi! —

Roke nam zvone v svetovni poplah...
odmeva v nebu... odmeva v vodáh...
z oceana v vse reke... v potoke...

v slednji vir:

Svoboda! Ljubezen! Mir!
Vsem državljanom svetá!... svetá!...
svetá!...

Zvon udarja v to plat... zvon divjá
še bolj kot vihar
nad slednjim oceanom:

-- Svoboda državljanom —
svetá!... svetá!... svetá!...

Omahnil sem z onemoglo rokó...

Brod se je stresel, ko sem pal na krov
z obrazom na tla...

Zvon zveni sam preko valov

...državljanom svetá...

Čudo: razmikajo se oblaki neba...
Čez ocean gleda božje oko
in tiša vale...

Dvignem se kot iz težkega sna...

Žar žge novo tišino...

Roke so polne zahvale.

Mislím na Domovino...

Ne pojem več slovesa
zvezdi, padli v morje
kot strta plavut.

Nov tok mi ladjo stresa,
visim strmoglav čez obzorje
v prepad: rož sončnih nasut.

V oči, volhké od slovesa,
sonce zlat prah natresa:
Grem v svet krog svetá domov?

Kar daleč je, vse tu je,
vse sen moj povezuje
v glorio... v blagoslov...

Segam po glasbilu,
blažen kot na ljubice krilu,
rastem v najvišji up:
v^{*}zenit mi s perutjo sega,
kot mavrica v val lega,
na ustni kot bodoči poljub:

izgnan iz rodnega kraja,
vse vidim, kar vanj prihaja...

Ladja je polna soja...

Pojem, na sonce razpet,
zrok in val — sladka kot med,
pijan sem silnega napoja,
zdravic prekipevam v sebi:

Tebi... in Tebi... in Tebi;

Slovenija, Evropa, Svet —
Domovina moja!...

Slovenska organizacija v izseljenstvu

Prelat dr. Alojzij Odar,
vodja slovenskega semenišča in rektor
bogoslovne fakultete

O Slovencih govore, da smo dobri organizatorji. Ali je ta pohvala v resnici zaslužena, je vprašanje zase. Na našo organizacijsko sposobnost sklepajo iz števila organizacij, ki smo jih imeli ali jih še imamo.

Zadnjih devetdeset let smo imeli Slovenci razgibano organizacijsko življenje. Sicer so bila že pred l. 1848. po slovenskih trgih in mestih bralna in kazinska društva, a bila so omejena le na ozek krog in niso imela narodnega značaja. Po l. 1861. pa so z obnovitvijo ustavnega življenja v avstrijski državi začeli Slovenci po češkem in hrvaškem zgledu ustanavljati čitalnice. Z njimi se je začela čitalniška doba v naši kulturni zgodovini. Če se oziramo s stanja današnjega organizacijskega življenja na čitalnice, se pač ne moremo obrniti nasmeha. Smo kakor odrasel mož, ki se ozira na prve nastope v svojih nerodnih letih. Toda za tisto dobo so v naši zgodovini bile

čitalnice velikega pomena. Slovenski zgodovinar nam pomen čitalnic opisuje takole: "V njih je bilo osredotočeno celokupno narodno-politično in kulturno delo. Čitalnice so položile prvi temelj slovenski drami, glasbi in petju, v njih se je razvijalo vse družabno, narodno in politično življenje Slovencev; tam je narod spoznaval, česa mu je treba, kaj mora zahtevati in dobiti, ter se tako učil in vzgajal za javno in organizacijsko delo. Čitalnice niso bile le bralna društva, kjer so bili na razpolago slovenski časopisi, marveč so se v njih zbirali tudi k tako imenovanim besedam, kjer se je z glasbo, petjem, plesom, igrami in govori budila narodna zavest in gojila družabnost. V čitalnicah so se vršila poučna predavanja. Čitalnice so dosegle, da se je slovenski, iz navade in brezbriznosti večinoma nemško govoreči izobraženec, ki se je dotlej bavil kvečjemu le z jezikoslovjem in leposlovjem, začel sedaj brigati tudi za narodnopolitična vprašanja. Slovenščina se je s čitalniškimi prireditvami in razgovori uvajala v javnost in postajala vedno bolj občevelni jezik tudi srednjih stanov. Važno nalogo so izpolnjevale čitalnice tudi s tem, da so v svoj družabni krog pritegnile marsikatero družino, ki bi bila preko tedaj modernega meščanskega liberalizma prešla v nemški tabor. V obmejnih mestih so bile čitalnice kot nekako slovensko domače ognjišče... S čitalnicami so bila v tesni zvezi ali pa so celo iz njih izšla razna druga pevška, glasbena, dramatična, zabavna, strokovna, gospodarska in politična društva. Po trudu čitalnic so nastajali tudi narodni domi kot zbirališča slovenskih manjšin v potujčenih mestih." (Mal. 1096—1070.).

Imele pa so te naše čitalnice dve veliki pomanjkljivosti. Bile so namenjene le meščanom in izobraženstvu. Siromašni sloji so se v njih čutili zapostavljeni, zato so stali ob strani. Druga velika pomanjkljivost pa je bil liberalni duh, ki je vladal v čitalniški družbi. Duhovniki so se je zato po veliki večini izogibali.

Druga doba v razvoju slovenskega organizacijskega življenja se začne trideset let po ustanovitvi prvih čitalnic. Pod vplivom Mahničarja, prvega slovenskega katoliškega shoda in socialne okrožnice Leona XIII Rerum nova-

rum se je idejna nejasnost čitalniške dobe razkadila. Tudi pri ustanavljanju organizacij začne prevladovati svetovnonazorni vidik. Proti koncu prejšnjega stoletja nastane zlata doba katoliškega organizacijskega življenja med Slovenci, ki traja tja do začetka prve svetovne vojne. Nastajala so prosvetna, socialna, mladinska, gospodarska in politična društva. Posamezna društva iste vrste si ustvarijo centrale. Vojna v letih 1914. do 1918. je slovenskim organizacijam precej škodovala.

Po l. 1918. zažive organizacije na novo. Tretja ljubljanska škofijska sinoda pod škofom Jegličem l. 1924. razpravlja na široko o različnih vrstah katoliškega organizacijskega življenja. Vse je kazalo, da bo doživelo to življenje novo zlato dobo, a prišlo je drugače. S severa je pljusnil organizacijskemu življenju nasproten duh, z juga pa je udarila Aleksandrova diktatura, ki je grozila uničiti čez noč, kar so naši ljudje v dolgih letih ustvarili. Po šestih letih se je diktatura morala umakniti. Katoliške organizacije začno živeti. Ljubljanska škofijska sinoda iz l. 1940. je polna upanja zrla v njihovo bodočnost. Imeli smo dobro organizirano Katoliško akcijo, cvetoče cerkvene družbe in mnogo obetajoča katoliška društva. Toda podobno, kakor dobrih deset let prej sta vstala dva huda sovražnika. Komunistična infiltracija naznotraj ter italijanska in nemška zasedba od zunaj. Prva je zastrepila delavsko organizacijo krščanskih socialistov, druga pa je ohrömela celokupno organizacijsko življenje. S komunistično zmago l. 1945. so bile vse nekomunistične organizacije v Sloveniji odpravljene. Legla je temna noč.

Organizacije so nam Slovencem mnogo koristile. Tako že preproste čitalnice, še bolj pa globlje in specializirane organizacije iz poznejše dobe. Ni naš namen tu podrobno opisovati te koristi. Pribiti hočemo le to, da so bile koristne. Za velik del svoje kulture se mora naše ljudstvo zahvaliti svojim organizacijam.

V dobi po prvi svetovni vojni so se slišali tudi ugovori proti organizacijam. Da manj koristijo, kot obetajo. Da rušijo edinstvo med ljudmi in jih koljejo v dva tabora. Da trgajo družinsko življenje. Da ljudi preveč obremenjujejo. Da so preveč mehanične in zunanje. Ti in podobni očitki so bili deloma upravičeni. Res smo imeli tudi take organizacije, ki niso izpolnjevale obljub, ki so jih dajale. Toda te pomanjkljivosti prav nič ne dokazujejo, da bi

bile organizacije odveč, nekoristne ali celo škodljive. Le to povedo, da določena organizacija kdaj pa kdaj ni delovala tako, kot bi morala. Vsak pameten človek zna med tem dvojnimi razlikovati.

Ustanoviti organizacijo, pa naj gre za društvo ali za kako drugačno obliko skupnosti je včasih lahka reč, včasih pa nekoliko težja. Vedno pa je težko organizacijo pravilno voditi. Velikost uspeha je v veliki meri odvisna od pravilnosti vodenja.

Pravilno vodenje pa je umetnost, ki je delno prirojena, delno pa se je je treba naučiti. Ker se mnoge organizacije vodijo preveč diletantsko, brez vsaj osnovnega organizatornega znanja, je razumljivo, da te organizacije ne donesajo toliko sadov, kot bi jih mogle, če bi bile v rokah ljudi, ki bi bili organizatorno sposobni in bi imeli zadostno tehnično znanje o vodstvu v organizacijah in bi znali prav ravnati z ljudmi.

Navzlic tem pomanjkljivostim pa je bilanca naših organizacij visoko pozitivna. S preozkega stališča in krivično je sodil tisti, ki je te organizacije obsojal. Objektivno pisana zgodovina o teh organizacijah, če jo bomo kdaj imeli, bo govorila o njih z vsem spoštovanjem. Povedala bo, da so bili tihi in disciplinirani delavci v naših organizacijah v veliko večjo korist, kakor pa bučni individualisti, ki so kljub drugačnemu vtisu večkrat iskali le sebe, ne toliko svojih materialnih koristi, kot pa časti, gospodovanja in zadovoljstva ob tem, da so drugim vsilili svojo voljo.

Tudi slovenski izseljenci imajo že veliko desetletij svoje organizacije, verske in svetne. Imeli so jih v Westfaliji, Holandiji, Belgiji, Združenih državah Severno-ameriških, Argentini, pa tudi drugje. Požrtvovalni ljudje med izseljenci samimi ali kak slovenski duhovnik ali kdo drug so ustanavljali društva med izseljenci.

Ta društva so imela nekoliko drugačen delokrog kot ona v domovini. Njihova raven večkrat ni dosegla ravni društev v domovini. Domovina se je premalo brigala za izseljenska društva. Med njimi samimi pa tudi ni bilo prave povezanosti. Večkrat jim je manjkalo idejnih voditeljev. Zato so se večkrat predala nepotrebnemu veseljačenju. Kljub temu pa so bila koristna. Naše ljudi so reševala, da niso prehitro utonili v tujem morju. Narodna odtujitev pa je pri Slovencih naravno združena tudi z odtujitvijo katoliški Cerkvi in krščanski

veri sploh. Pred sto leti je ugotovi Slomšek to dejstvo za Slovence na Koroškem in Spodnjem Štajerskem. Slovenec, ki je postal nemškutar, se je odtujil katoliški veri svojih rojakov. Prišel je namreč v stik z nemškim protestantskim duhom, liberalizmom in socializmom. Katoliške tradicije slovenskega naroda pa si je spodrezal sam z odpadom od naroda. Načelo o zvezi med narodnim in verskim odpadom pa je veljalo tudi za druge Slovence, ki so prihajali v stik s tujci. Domače verske navade je naš človek v tujini kaj hitro opustil, če je bil prepuščen sam sebi. Tuje okolje jim namreč ni bilo naklonjeno. Z verskimi navadami pa je opustil izvrševanje verskih dolžnosti. Postajal je versko brezbrizen in končno neveren. Na tisoče jih je šlo po tej poti. Domača družba v tujini bi ga bila mogla rešiti. Ne rečemo, da ga je vedno. Saj so včasih slovenska izseljenska društva sama zaplavala v tako strupene protiverške in marksistične vode, da so v tem daleč prekosile društva v domovini. Toda z večine pa so jih ohranila, če je imel z društvom stik duhovnik ali je bil v njem kak apostolsko goreč član.

Od pomena, ki so ga imele organizacije med našim ljudstvom v domovini in med starim naseljenstvom, se moramo učiti tudi novi naseljenci. Nam v premislek pišem tele vrste.

Novi slovenski naseljenci smo si v tujini ustanovili svoja društva. Vsi jih poznamo. Toda kaj kaže statistika članstva? Velik del naših izseljencev stoji zunaj teh društev.

Če bi količkaj pogledali okrog sebe, bi videli, da je danes možen napredek le z združitvijo sil, to se pravi v organizaciji. Brez organizacije ni ničesar. Vidimo, da tujerodne manjšinjske skupine lepo napredujejo. Imajo svoje reprezentančne domove, svoj tisk, svoje bolnišnice in učne zavode. Zato pa tudi ugled v državi. Kako so prišle do teh ustanov? Niso jih pobrale na cesti. Nihče jim jih ni podaril. Večinski narod, med katerim žive, jih je prav tako po strani gledal, kot gleda nas. Toda eno reč so te skupine imele, ki je naše vedno nimajo, namreč: pamet in požrtvovalnost. Spoznale so, da se morajo organizirati, če hočejo kaj pomeniti. Navezati se je treba na skupno vrv. Drug za drugega. Med seboj si pomagati. Prevladati mora altruizem nad sebičnostjo. Drugorodne skupine podpirajo pripadnike svojega naroda. Pri Slovencih pa velja: Slovenec Slovincu volk. In pri tem se godi volku še krivica.

Zakaj ne gremo vsi v slovensko organizacijo? Sto vzrokov je. Previsoka članarina; pomanjkanje časa; me ne veseli; čemu; zgodila se mi je krivica; zaradi te ali one osebe; zamerili so se mi; me ne upoštevajo; zadosti sem že garal v društvih. — Ali mislite, da pri pripadnikih drugih narodov ni teh vzrokov. Ali menite, da v njihovih organizacijah ni članarine. Pa še kako je visoka! In da tam ni ostalih vzrokov. Vse to je; samo zraven je več pameti in požrtvovalnosti, kot pa pri tistih izmed nas, ki zaradi takih vzrokov ne vstopijo v našo organizacijo.

Mnogi niso v organizaciji zaradi brezbriznosti. Nobenega vzroka ne vedo, zakaj niso v njej. Morda jih ni nihče osebno povabil, ali vsaj zadosti ne. V skrbi za svoj vsakdanji kruh niso še nikdar pomislili na človeka poleg sebe, razen kadar so mu nevoščljivi. Gre jim le zato, kako bi sebe spravili naprej, k boljšemu kruhu, do ugodnejšega stanovanja ali lastne hiše. Za skupnost nimajo čuta. Ne zavedajo se, da so okrnjeni udje narodnega telesa, pravi troti, pa čeprav se v življenju prerinejo še tako daleč. Tudi motijo se v svojem računu, če mislijo, da jim slovenska organizacija ne more nič koristiti. Veliko jim koristi, čeprav tega ne spoznajo dobro. Še veliko več pa bi jim mogla, če bi se taki brezbrizneži, ki jih je lepo število, spreobrnili in vanjo vstopili.

So pa tudi taki med nami, ki poznajo našo organizacijo le takrat, kadar jo rabijo. Vanjo vstopiti ne marajo. Njenih bremen nositi nečejo. Radi bi pa koristili. Mirne duše se oglase, kadar kaj rabijo. Gorje, če niso takoj postreženi, ali zvedo, da je to ali ono samo za člane. Ali se vam ne zdi, da so to zavestni paraziti na našem narodnem telesu.

Tujina nas kruto uči vsak dan, da se moraš postaviti na lastne noge, če hočeš živeti. Romantično pričakovanje, da bo prišel ne vem kakšen princ ali dolarski dobrotnik in ti nasul denarja, preskrbel lepo službo, zgradil hišo, bi bilo tako neresno, da se ti še sanja ne o njem. Sam moraš skozi življenje. S trdimi kolmi. Človek ojekleni kot star vojak na fronti. Toda bilo bi silno napačno, če bi zaradi tega odklanjal organizacijo. Če vstopiš vanjo, bo postala tvoja. Korist boš imel od nje, kot jih imaš od svojih reči. Ne gmotne, vsaj neposredno ne, toda nikar ne pozabi, da niso samo gmotne koristi na svetu. Če bi te v tujini ob trdem delu prevzelo prepričanje, da obstoje samo gmotne koristi, si izgubil silno veliko, prav

za prav vse, pa čeprav si si pridobil milijone. Grozno drago si jih plačal. "Kaj pomaga človeku, če si ves svet pridobi, na svoji duši pa škodo trpi." Ali si si ti pridobil ves svet? Neumnost. Kaj je tvoje premoženje v primeri s tem, kar ima en sam severnoameriški milijarderski magnat. In ali ima ta ves svet? Še zdavnaj ne. Vsega sveta nihče ne more imeti. Pa četudi bi ga imel. "Kaj pomaga človeku, če si ves svet pridobi, na svoji duši pa škodo trpi." Duhovne in moralne vrednote so veliko več vredne kot gmotne. Njihova izguba je tista škoda, ki jo kdo "na svoji duši trpi". Izseljensec je v tujini v veliki nevarnosti, da izgubi duhovne in moralne vrednosti. Primerna organizacija bi ga obvarovala pred to izgubo. Ali ne kaže torej stopiti vanjo!

Ni pa seveda zadosti, če se samo vpišeš za člana, a se potem za organizacijo več ne meni. Pri nobeni organizaciji, ki je vredna tega imena, to ni zadosti. Še najmanj pa pri organizaciji v izseljenstvu. Tu živimo namreč v majhnih skupinah, potrebe pa so iste, kot bi bile, če bi bila skupina sto ali tisočkrat večja. Slovenci v Argentini, postavim, bi morali sestavljati celoto zase. Imeti bi morali organizacijo, ki bi opravljala kulturne naloge nekake naše države v malem. Vsakdo si more predstavljati, da je teh nalog veliko. Tičejo se našega jezika, tiska vseh vrst, znanosti, kulture; šolstva, zabave, sporta, oskrbovanja bolnih in drugače potrebnih. V ta namen potrebujemo posebnega osebja, stavb, podjetij. Vzdrževanje vsega tega pa nalaga bremena. Bi ne bila sorazmerno večja, če bi nas bilo desetkrat več. Ker nas je malo, je delež na bremenih večji. Če pa vsi nanje odpadlega deleža nočejo nositi, je mogoče dvoje. Ali da naša narodna organizacija ne zmore svojih nalog, ali pa so tisti, ki hočejo, da jih izpolnjuje, preveč obremenjeni na račun teh, ki svojega deleža ne pláčajó. Če pa je teh, ki ne plačujejó, večje število, se oboje združi. Organizacija svojih nalog ne more izpolnjevati in zvesti člani so preobremenjeni. Od sodelovanja vsakogar izmed nas sta torej odvisna obstoj in višina naše kulturne skupnosti. Ta naša "kulturna država v malem" res sloni na tebi, na meni, na vsakomur izmed nas. V domovini je bilo drugače. Država nam je bila dana. Obstojala je, pa naj se je kak posameznik menil zanjo ali ne. Saj vemo, da so jo rusile cele organizirane skupine in še te so uspele le tedaj, ko je vdrl vanjo premočni sovražnik od zunaj. Tudi obstoj kulturnih organizacij ni

bil doma odvisen tako od sodelovanja vseh, kot je tukaj. Ker je slovenski narod po številu šibak, smo že doma trdili, da ima slovenski izobraženec večje naloge kot pa izobraženec, ki pripada kakemu velikemu narodu. Pri velikem narodu je uspeh kake akcije zagotovljen, če se le kak promile ljudi, ki prihajajo v poštev, zanjo zavzame, pri nas se je moral zavzeti visok procent, če smo hoteli uspeti. Pri velikem narodu se je prodalo, postavim, kake strokovne knjige 10 tisoč izvodov, pri nas pri isti knjigi niste mogli računati s tristo kupci. Jasno je, da je za to morala biti naša knjiga dražja kot tuja. Naš človek je moral plačevati večji kulturni davek, kot ga je plačeval pripadnik velikega naroda. Za slovenske razmere je bil velikanski uspeh, če je imel dnevnik naklado 50 tisoč izvodov. V Severni Ameriki pa so angleško pisani dnevniki z milijonsko naklado in čez. V odstotkih izraženo je bil slovenski dnevnik bolj razširjen med slovensko govorečimi ljudmi, kot oni med angleško govorečimi. V gmotnem oziru pa je seveda bil na slabšem brez primere.

Če je torej že v domovini majhno število Slovencev le tem nalagalo večja bremena, kot so jih imeli pripadniki velikih narodov, se je to razmerje v izseljenstvu še poslabšalo. Tu nas je še veliko manj kot doma. Zato so bremena, ki jih mora posameznik izmed nas nositi, večja in vsi brez izjeme jih moramo nositi, da bomo zmogli. "Zaplečkarjev" ne sme biti med nami.

Naše majhno število nam tudi nalaga, da organiziramo svoje akcije na smotern način. Ker moramo vsi pri vsaki sodelovati, je treba dobro premisliti, katera je bolj potrebna kot druga. Korist skupnosti naroča, da ne sme biti vsakomur dano na izbiro, ali začne s to ali ono akcijo. Čeprav je sicer treba pustiti svobodo inicijativnosti, nam vendar pamet naroča, da je med različnimi akcijami potreben dogovor. Sicer bo skupnost trpela škodo. Bolj kot v domovini nam je tukaj potrebno organizirano in dogovorjeno nastopanje. Tudi v tem smislu je samo v organizaciji naša rešitev.

S tem pa prihajamo do vprašanja, kako izvedimo organizacijo nas slovenskih izseljencev. Sama naravna pamet nam naroča, da po osnovnih organizatornih načelih, saj ta načela niso nič drugega kot rezultati, ki jih je pamet razbrala iz življenjskih izkušenj. Tudi če nismo vsega že sami poskusili, se ravnajmo po teh izsledkih. Verjemimo pametnim ljudem, ki

so stvar preučili in tradiciji, ki se je ustalila, oprta na skušnje v življenju.

O teh načelih tu ne moremo podrobno govoriti, ker bi to preseгло okvir našega članka. Zdi se nam, da je zadosti, če naglasimo načelo o načelih, da se ravnamo namreč po omenjenih načelih. Ne ustanavljajmo, postavim, dveh organizacij za isti namen med istimi ljudmi v istem času in kraju. Tako ravnanje bi namreč ne pomenilo samo tratenja sil, marveč bi stvari sami povzročalo škodo naravnost. Če se organizirata celota in en del, utegne prebujna rast dela škodovati celoti. Korist celote pa mora biti vedno pred koristjo dela. Organizacija je zaradi ljudi, ne pa narobe. V ustroju organizacij se je varovati obeh ekstremov: prehudega centralizma, pa tudi preohlapne avtonomije, ki vodi v anarhijo. Oboje uniči organizacijo. Čimbolj je organizacija sestavljena, tembolj občutljivo orodje je, ki zahteva tembolj izkušenega mojstra. Premislimo, komu ga izročamo.

Organizacija, pa naj bo še tako potrebna in kar najboljše zamišljena in urejena, zavisi končno od ljudi, ki jo sestavljajo. Če so ti zreli in svojim nalogam dorastli, bo organizacija ob upoštevanju organizatornih načel uspevala. Če pa člani niso zreli, jim najboljša organizacija ne more nič pomagati. Neumnim še bogovi ne morejo pomagati, so rekli stari. Če smo Slovenci dobri organizatorji, kot nam večkrat pravijo tujci, bi morali najprej znati živeti v organizaciji. To življenje pa nujno predpostavlja neko zrelost, ki jo je sv. Tomaž Akvinski imenoval družabno pametnost. Ta pametnost se deli na dva cepa: biti mora v voditeljih in biti mora v članih. Voditelji morajo znati organizacijo voditi, člani pa morajo znati prave voditelje izbrati, nato pa se jim dati voditi v dobrobit organizacije. Pameti pa velikokrat manjka, zlasti še družabne, na obeh koncih. Zato ni čudno, če tudi najboljša organizacija vedno ne uspeva, vsaj toliko ne, kolikor bi mogla. Ali imamo slovenski izseljenci družabno pametnost? Brez dvoma bi nam zelo koristilo, če bi se v njej odlikovali. Naše življenje opazujte; nato pa si odgovorite sami, ali imamo družabno pametnost, ali je nimamo.

Nekaterim izmed nas so na vso moč vseč samorastniki. So to ljudje, ki se z lastno močjo dvignejo nad okolico in hočejo živeti kar se da neodvisno od nje. Družbe ne potrebujejo, pa ji tudi nič ne dajejo. Poveličevanje takih ljudi pa je enostransko. Gotovo so več vredni,

kot pa zaplečkarji, ki hočejo živeti samo na račun družbe. Pohvaliti moramo njihov pogum in energijo. Navzlic temu pa ne morejo biti ideal. Družbi moramo biti koristni, ne samo ne v škodo. Natančna analiza bi pokazala, da je v samorastnikih veliko egoizma.

Organizacija uspeva le, če ji ljudje darujejo veliko časa in truda. Vsaj nekateri se ji morajo predati z vso dušo. Čim več je takih, tem bolje za organizacijo. Tem ljudem bi morali biti ostali člani organizacije hvaležni in sicer prav močno. Tudi zanje se žrtvujejo. Zato ni prav na mestu, če nimajo zanje nobene besede pohvale, marveč se iz njih celo norčujejo. Posmehujejo se tem nespametnim "društvarjem". Imajo jih za nekoliko prismojene. Toliko pametnega dela je na svetu, ki tudi kaj nese. Ti zanešenjaki pa se v svojem infantilizmu grede društvo. Namesto, da bi bil mož zvečer doma, pa gre na sejo. Namesto da bi si fant gradil hišo, pa zabija čas in denar za društvo. Žena in hči prav tako. Modri tega sveta bi ta čas in denar drugače uporabili. Prepuščanje dela v organizaciji sami samo nekaterim osebam je žalostno znamenje za članstvo. Norčevati pa se iz takih ljudi, ki se za organizacijo žrtvujejo, je neplemenito. Skoro bi rekli podlo. Včasih zapadejo v to skrajnost tudi taki, ki so v prejšnjih letih veliko delali v organizaciji. Potem pa so se odtegnili iz bogve kakšnega vzroka. Včasih zaradi utrujenosti ali zaradi užaljenosti ali zaradi naveličanosti, ali iz kakega drugega osebnega in manj plemenitega vzroka. Naj si bo kakorkoli, nikdar ne jemljimo idealizma mladim ljudem, ki se žrtvujejo v organizacijah. Delajo dobro za nas, pa tudi zase. Bolj koristno bi ne mogli uporabiti svojih zmožnosti in svojega časa.

Še na nekaj moramo opozoriti, ki kakor rak razjeda slovensko družbo. To je nergaštvo in kritikastrstvo. Odkrito priznajmo, da je med nami vse preveč nergačev. Ob vsako delo v organizaciji se obregnejo. Zadosti je, da je akcija ničvredna, že to, da je sami niso začeli. Podobni so stranki v parlamentu, ki je še včeraj predlagala, ko je bila na vladi, novo železnico in nje potrebo utemeljevala s sto razlogi. Danes pa stranka zleti z vlade in železnica je zanjo postala odveč in škodljiva.

Žalosten pojav so nergači med nami. Še bolj žalostno pa je, da jih nihče ne zavrne. Mnogi jim pritrjujejo, čeprav ne iz prepričanja. Vsi pa jih puščamo pri miru, ko vrše svoje razdiralno delo. Ne zavedano se zadosti, da je delo

nergačev silno škodljivo za skupnost. Bremen nihče rad ne nosi. Pride nergač in začne dovedovati, da so ta bremena nespametna in odveč. Bog ve kam gre denar, ki ga dajemo za članarino, kam drugi prispevki. O odbor-
nikih je slišati to in ono. Zelo utrjen mora biti član, ki posluša tako podpihovanje, da bo še izpolnil neprijetno dolžnost.

Če smo proti nergaštvu, se ne sme to razlagati kot oznanjevanje slepe pokorščine. V svobodnih volitvah si izvolimo vodstvo svoje organizacije in se mu nato podreujemo disciplinirano v svobodni pokorščini. To delajmo iz prepričanja, ne zaradi sile. V organizaciji iščimo najprej skupno korist, posredno šele zasebno. Vodstvo kritizirajmo, toda ob pravem času, na pravem kraju in na pravilen način.

★

Devetdeset let smo Slovenci že navajeni življenja v svobodnih organizacijah. Doma jih danes ni. Nadomestile so jih ukazane. V izseljenstvu pa jih še imamo. Zadnji desetletji

nista bili naklonjeni našim organizacijam. Zato ni čuda, da mlajši med nami ne poznajo iz lastne skušnje, kaj bi nam mogle pomeniti dobre organizacije.

Že čitalniška društva s svojimi "besedami" v sedemdesetih in osamdesetih letih preteklega stoletja so bila silno koristna. So narodi, ki se štejejo za kulturne, pa še danes nimajo organizacij, ki bi dosegle višino naših čitalnic. Slovenci smo šli naprej. Izpopolnjevali smo svoje organizacije, tako po vsebini kot po tehniki. Vstajali so sovražniki, ki so nam grozili uničiti naše organizacije. Vedeli so, da je v njih naša moč.

Danes jih v domovini ni več. V izseljenstvu pa jih še moremo imeti. Ohranimo slovensko organizacijsko tradicijo. Izpopolnimo jo. Odstranimo iz nje napake, ki so jemale moč našim organizacijam. Ne padajmo nazaj v predorganizacijsko stanje. To bi ne bil napredek, marveč silno nazadovanje. Pokažimo, da devetdeset let organiziranega življenja ni šlo brez koristi mimo nas.

PAK

Kralj Matjaž

*Kralj Matjaž,
zbudi se, zdrami in vstani,
čez tvojo zemljo se prokletstvo je zlilo,
jezovi so zrušeni - ljudstvo vtonilo bo -
in če ne prideš, izdahne pod knuto.*

Pri nas gospodarita valpet in smrt.

*Pridi, udari z vojsko prekaljeno,
sovraštvo preženi, zasej spet ljubezen,
rane zaceli, da iznemoglo
ljudstvo skesano ob robu se brezen
zavedlo krivic bo, zadanih v slepoti.*

*Tisoče mladih junakov je umrlo,
da seme bodočih bi bili rodov,
tisoče upov sovraštvo je strlo,
le razvaline so sled še domov.*

*Čuješ li krike nedolžnih, ubitih,
čuješ li mater tožbe in otrok,
čuješ laži in grozote presitih,
čuješ prisego, klic žuljevih rok?*

*Tujčev je plačanec zemljo oskrunil,
lažno učenost zdaj razsiplje sam vrag,
spet janičar vzgaja s sinov se slovenskih
in naše dekle je postalo vojak!*

*Kdo čuval poslej bo ognjišče domače,
kdo cvetje med križi duhteče gojil,
kdo zemljo bo ljubil, da bele pogače
in nagelj za žegnanje fant bo dobil?*

*Na razvalinah se plesi vrstijo
in mlademu cvetju vceplja se strup,
svobode klicárji zastonj krvavijo
in v srca poštena vsejan je obup.*

*Kralj Matjaž,
zbudi se, zdrami in vstani!
Z močno roko nas v borbo popelji,
z zapovedjo ostro zajezi vihar,
daj ljudstvu živeti po svobodni volji
za večno pogasi sovraštva požar!*

Ogrlica z osmimi sloniči

Nekoč je prišel k slovitemu umetniku mogočen kralj in naročil pri njem božično darilo za svojo bodočo gospo. Teden dni pred praznikom mu je rezbar prinesel darilo: na tenki, čudovito kovani verižici se je pozibaval drobcen slonček. Imel je okle, ušesca, zavihan rilček in prste na stopalastih nogah. Vse je bilo verno posneto po naravi, le tisočkrat manjše. Kralj je bil umetnine silno vesel, še bolj vesel je pa bil potem, ko mu je umetnik dejal: "V teh sloničih je čudežna moč. Rezljal sem jih iz dragocene kosti neke živali, ki je že davno izumrla. Žena, ki bo nosila to zapestnico, se bo zaljubila vate in te ljubila do smrti. Premisli, kateri jo boš podaril."

Preden je rezbar odšel, ga je kralj bogato nagradil. Potem pa se je kralj zamislil. "Največje kraljestvo imam, polne staje govedi, prepolne hleve najplemenitejših konj. Bogsigavedi koliko je vseh vrtov in nasadov. V grajskih kletih je več zlata ko srebra, bogastva in zakladov preveč. Vendar ne poznam žene, ki bi ji z veseljem podaril zapestnico."

Kralj je bil žalosten. Dal je zapestnico v žep in odjezdil po deželi. Kamorkoli je prišel, povsod ga je pozdravljalo ljudstvo. Najlepše žene so se mu prihajale poklanjati in poljubljati roko.

Ko je jezdil dalje, si je govoril: "Nisem verjel, da je toliko rož v moji deželi. Lepa dežela, lepé žene. Nekaj moram izbrati." In kralj je jezdil vse čez po deželi, izbiral, a izbral ni nobene. Nekoč je že segel v žep, da pokloni zapestnico čudoviti črnolaski in potem zopet v neki drugi vasi dekletu z ognjenordečimi lasmi in črnimi očmi. A vsakokrat se je spomnil na rezbarja in se je premislil.

Slednjič je prijezdil v najzadnjo vas svojega kraljestva. "Sedaj ali nikoli", si je dejal in velel došlim lepoticam, naj se ob sončnem zatonu zbero vse žene v vasi. "Najlepša med njimi bo moja", je verjel samemu sebi. Dekleta so se razbežala po vasi in še preden se je sonce nagnilo, se

e zbralo vse, kar je selo ženskega premo-glo. Kralj jim je šel naproti.

"Ali ste prišle vse? Nobena ne manjka?" je vprašal kralj. Deklice niso utegnile vedeti ali morda res ne manjka katera, zakaj trle so se in rinile v ospredje, čim bliže kralju in se mu vabljivo smehljale. Kralj je vzel iz žepa zapestnico in stopal ob prelepi vrsti. Bili so sami vabljivi, smejoči obrazi, vilinska telesa in pojoči glasovi. Vračal se je ob vrsti nazaj in tako je storil še dvakrat ali trikrat, a se ni mogel odločiti. Njegovo srce se ni moglo zganiti. Žalosten je spravil dragoceno umetnino in odjezdil nazaj. Iz sive daljave ga je že pozdravljaj rodni grad, ko je zajahal skozi gozd. V gozdu je snežilo in med smrečjem so se stiskale srne. Kralj je ustavil konja vzel rezbarijo v roke in jo žalosten dolgo ogledoval. Iz dalje je zapel božični zvon. Tedaj je kralj razprl dlan in zapestnica je padla na zasneženo stezo.

Pod mrak se je vračala iz gozda prekrasna plavalasa dehtica. Na rami je ne-

sla sveženj suhljadi in v torbi zimskega mahu, ki je dober za čaj. Že zarana je bila odšla zdoma in tako ni vedela ničesar o kraljevem obisku. Trudna je bila, zato je odložila butaro in sedla nanjo, da bi se počila. Prav tedaj je izza oblaka pokukal mesec in vrgel pramen svoje srebrne luči na stezo, kjer je počivala. Ugledala je zapestnico, ki jo je bil odvrget nesrečni kralj. "Kako čudovita verižica! Kak srčkan slonček! In kak ljubek rilček ima in ušesca!" Deklica je vzklikala in se čudila. "To je moral izgubiti kak imovit gospod. Nobena mojih sosed ne nōsi kaj podobnega." Zavila je verižico v ruto in se napatila v grad. Sneg je lahno naletaval, veter je vrtnčil srebrne zvezdice in prenašal glasove božičnih zvonov. Smreke so sanjale pod bogatimi hermelinastimi plašči in po nebu je potoval mesec izza oblaka za oblak, zvezde pa so strmele v to tiho, čudežno noč.

V gradu je stopila deklica naravnost v kraljevo dvorano. "Takoj odidem, milostni gospod, le prinesla sem to dragocenost, morda ti veš, čigava je?"

Kralj je vstal iz slonokoščenege stola. Vzel je verižico iz dekletovih rok in jo najnežneje poljubil na nedolžne oči. Potem pa ji je pripel zapestnico in jo vprašal: "Kje si bila popoldne in ko je sonce zahajalo? Iskal sem te, pa te ni bilo. In sedaj si prišla, tiha in lepa ko spev svete noči. Ostani dekle in tvoje bo vse moje kraljestvo."

Deklica je nagnila glavo na kraljeve prsi in njeni težki zlati lasje so se razsuli po njegovih rokah.

Ko je kraljica čez leto porodila prvega sinka, je šel kralj k rezbarju in naročil srebrnega sloniča. Prekrasna kraljica je kralja še bolj vzljubila, tako zelo, da mu je naslednje leto podarila drugega sinka. Umetnik je izgotovil novega, krasnega sloniča iz samega suhega zlata. In tretje leto so v grajski kapelici krstili že tretjega sinka. Sloniči na zapestnici srečne kraljice so dobili dragocenega brata iz žlahtne kovine, ki ji sploh niso vedeli imena. Kralj in kraljica sta bila tako srečna, da sta se neizrecno ljubila.

Ko je minilo sedmo leto, so se na zali ročici kraljevske matere blesketali štirje

novi sloniči, eden rezan iz čistega opala, drugi iz najdragocenejšega safirja in zadnja dva iz rdečega rubina in iskrečega se demanta. Na vrtu je razgrajalo šestero sinov, sedmi je pa ležal na kraljičinih prsih.

Bližal se je božič. Pokoj je legal na deželo in noč je obešala srebrne in steklene okraske na smreke, kapi in napušče. V mraku so prihajale iz gozdov živali.

Dan pred sveto nočjo pa je zagorelo na meji dežele. Vzplamtevalo je bliže in bliže in krik vojne je odmeval vsevprek po kraljevstvu. Prihrumela je mogočna vojska in morila pred seboj. Kralj je v naglici zbral stotnijo vojakov, a bili so preslabi. Sovražniki so jih razpršili, pobili in zajeli. Sam kralj je ušel. Ranjen je prijezdil k svoji ženi v domači grad. V naglici si je dal zapreči voz, naložil svojo ljubljeno kraljico in sedmero sinov, nekaj odeje in hrane, in so zbežali. Ustavili so se šele daleč v tuji deželi. Nastanili so se v skromni koči in ker ni bilo več zlata in tudi zaslužka ne, je moral kralj drvariti, kraljica je pa hodila drugim ljudem v bližnjo vas prat perilo. Tako so borno živeli.

Leta so minevala in zgodilo se je, da je bil kralj še ob ta borni zaslužek. Žena se je odpravila v mesto, da bi prodala zapestnico. Grenke solze so se ji ulile, ko jo je odpenjala in poljubila je koščenege sloniča, katerega ji je bil kralj podaril ob zaroki. In potem je poljubila srebrnega in zlatega in naposled še vse ostale. Od bridkega čustva je sedla in spomini so jo jeli obhajati. Vse tiste davne lepe ure so oživele. Kakor tedaj v tistih bajnih dneh njene sreče se ji je zdelo, da ji šepeta njen ljubljeni mož. In hkrati je čutila vse silne bolečine kakor takrat, ko je rodila sinove. Slišala je njihov jok in smeh in prvo čebljanje. Prikazala se ji je bela cesta in se prijetno povijala med neskončnimi tratami nekdanjega gradu. S kraljem sta stopala po belem pesku in objemal jo je čez boke in tako sta šla dalje, kjer je tekla cesta med nasadi, koder se je skozi temno drevje usipala luč tako čudovito ko v pravljici.

In potem so priskakljali novi spomini ko pisani škratje v srebrnih copatkah. Sedela je na prestolu in česala je najmlaj-

šega, ki so mu bila lička ko cvet in lasje, nasvedrani ko zlati skobljanci so mu padali na sredo hrbta. Vstopil je kralj, vzela v roko lutnjo in sedel k njenim nogam. Pel ji je pesmi, ki se lahko rode samo na dnu najboljšega srca.

Tako je bilo nekoč, zdaj pa so bili to le spomini. Žena je vzdihnila, odšla v trgovino in prodala zapestnico z osmimi sloniči. Ko se je vračala domov, so jo v rokah pekli zlatniki. Stopila je v pekarno, kupila kruha in družina se je po dolgem času spet do sitega najedla. Kralj, ko se je vrnil utrujen šele globoko v noči, na ženinem licu ni opazil nobene spremembe.

Zjutraj pa jih je prebudilo strašno trobentanje. Ko so planili iz kože, so uzrli na jasi osem ogromnih, pravih, živih slonov v polni bojni opremi. Iz gruče jim je prihajal nasproti največji tisti, ki je imel srebrne okle in dejal je bivši kraljici: "Nič se ne boj, dobra žena. Tvoji stari znanci smo. Nekoč smo vsi viseli na tvoji zapestnici. Pozabila si, da je v nas čarobna moč. Pomagat smo ti prišli."

Odzibal se je nazaj v vrsto svojih bratov. Kraljica je šele sedaj spoznala svoje

stare ljubljence. V silni vrsti so stali tamkaj na jasi in prvi je imel okle iz čistega zlata, drugi iz kovine tako dragocene, da sploh ni imela imena. Okli tretjega so bili več vredni kot prostrano kraljstvo, zakaj rdeli so v pravem rubinu. Slon, ki je imel demantne okle, je bil videti pravi divjak, vendar je najmlajšemu princu prijazno ovohal roko.

Kralju se je zdelo, da sanja. Mel si je oči in ni in ni mogel verjeti. Šele čez dolgo se je zavedel in zajahal največjega slona, principi pa, njegovi sinovi, so zajezdili ostalih sedem. Poslovili so se od matere, razvili zastave in odjezdili.

Ko so prišli do meje svoje domovine, so potegnili izza sedel velike sekire. Sloni so se razpostavili v bojno vrsto in največji med njimi, ki je nosil kralja, je rekel drugim nekaj v svojem jeziku. Dvignili so rilce in strahotno trobeči prekoračili mejo. Poteptali so obmejno stražnico in drli naprej v deželo in šele pred vrati prestolnice se jim je drznila upreti vojska tujih osvajačev. Tedaj se je kralj sklonil iz svojega sedla in zavihtel strašno sekuro. In njegovih sedem sinov je storilo prav isto. Še niso mahnili v tretje, ko je nastala v sovržnikovih vrstah strašna vrzel. Ko so se sloni v novo postavili v vrsto in strnjeno napadli, so poskakali tuji vojaki s konj in se razkropili na vse vetrove. Najmlajši princ je posekal poveljnikovega vranca, poveljnika samega pa je njegov slon zgrabil z rilcem in ga vrgel čez sedem gora, rekoč: "Da boš prej doma!"

Ko je bil boj končan in je vsej širni domovini spet zablestela svoboda, je najmlajši princ ogrnil svojega junaškega slona z zlatim prtom in se odpravil iskat svojo mater, kraljico. Še tisti večer sta se vrnila. Na grajskih vrtovih se je zbralo silno ljudstvo, ki je prisrčno vzklikalo kraljici in osvoboditeljem.

Zvečer, ko sta po tako dolgem času spet sedela na verandi kralj in kraljica, sta priletela izpod rožnatih oblakov večernega neba dva čudovito bela galeba, sedla na roko kraljici in ji pripela zapestnico. Na umetno kovani verižici se je lesketalo osem ljubkih sloničev. Čez leto nato pa se je rodil zadnji princ in ljubeči prsti kraljeve roke so pripeli na verižico novega še krasnejšega sloniča.

Narodni odbor za Svobodno Evropo

(National Committee for a Free Europe)

Narodni Odbor za Svobodno Evropo (National Committee for a Free Europe) je ameriška ustanova in ima svoj sedež v New Yorku, kjer se nahajajo glavni uradi, med tem ko ima pomožne urade še v Washingtonu ter v številnih evropskih središčih. Ta ustanova je zasebna, to se pravi, da jo vodijo zasebniki s zasebnim denarjem. Ustanovljena je bila pred dvema letoma od zasebnikov, duhovno, gospodarsko in politično vplivnih — in verjetno tudi premožnih — ki jih je pretresel klic po svobodi, prihajajoč čez morje iz dežel za "železnim zastorom", od komunizma zasedenih in po komunizmu opustošenih. Čutili so se v svoji vesti dolžni, da se kot zasebniki uvrste med borce za vesoljno svobodo, namesto da bi lenobno čakali, da kdo drugi odžene komunistično nevarnost, predno bi napadla tudi ameriško celino.

Med ustanovniki, ki so združili svoj idealizem, svoje znanje in svoj denar, so imena, ki so davno znana v mednarodni politiki in v mednarodnem gospodarstvu. Tako so med njimi bivši ministri, veleposlaniki, generali, senatorji, parlamentarci, vodilni gospodarstveniki in dr. Mnogi med njimi so znani tudi Slovincem po imenu: general Lucius Clay, poveljnik ameriške cone v Nemčiji; general William Donovan, ki je tik pred izbruhom svetovne vojne kot polkovnik Donovan potoval po Jugoslaviji v posebni tajni misiji; general Dwight D. Eisenhower; Arthur Bliss Lane, veleposlanik v Varšavi; Joseph C. Grew, zadnji ameriški predvojni veleposlanik na Japonskem; Robert P. Patterson, prvi povojni ameriški veleposlanik v Beogradu; senator Charles P. Taft; C. D. Jackson, šef ameriške politične propagande v Evropi v zadnji svetovni vojni, ki je danes predsednik Izvršnega Odbora, in drugi. Idejo samo pa so sprožili prav za prav trije možje: veliki iskreni prijatelj Slovencev Rusen Markham, danes na žalost že mrtev, bivši ameriški ambasador De Witt C. Poole, danes podpredsednik vse ustanove, in Frederik R. Dolbeare, bivši ambasador in mnogokratni delegat ameriške vlade na mednarodnih konferencah, sedaj podpredsednik Izvršnega Odbora. Njihova pobuda je zadela takoj na razumevanje in je seveda vzbudila tudi v Državnem tajništvu ne

samo veliko zanimanje, ampak našla polno razumevanje in moralno oporo, ki jo je potrebovala.

Ustanovitelji Narodnega Odbora za Svobodno Evropo so si dejali, da je potrebno mobilizirati vse razpoložljive sile za osvobodilno borbo, ki ji je cilj pregnati komunistično diktaturo iz Evrope, osvoboditi vse narode, ki so v navalu komunizma izgubili neodvisnost, in v Evropi vzpostaviti zopet red demokratične svobode. Med temi silami, ki jih je treba mobilizirati, so dejali ti možje, so v prvi vrsti razni politični voditelji iz zasužnjenih dežel, katerih poznanje razmer in politične izkušnje je treba izkoristiti in jim omogočiti, da pomagajo pripravljati ne samo osvobojenje svojih domovin, marveč tudi njihovo obnovo. S pomočjo teh ljudi naj bi potem Narodni Odbor za Svobodno Evropo začel svojo ofenzivo in sicer s pomočjo tiska, s pomočjo radija, s pomočjo znanstvenega pripravljalnega dela in končno tudi s pomočjo vzgoje posebnega mladinskega naraščaja, ki naj prevzame odgovorna mesta pri obnovi po osvobojenju.

Iz takšnih razmišljanj so se potem kar sami od sebe rodili posamezni odseki, ki so se danes v okviru vedno bolj naraščajočega dela te ustanove razvili že v kar obsežne delovne enote. Naj tukaj sledijo imena tek odsekov in njihove označbe.

I. ODDELEK ZA INTELEKTUALNO SODELOVANJE

Ta odsek ima nalogo, da zbere okrog sebe vse voditelje beguncev in uporabi njihove razumniške zmožnosti tako, da bo njihovo delo koristno za cilje, ki si jih je dala ustanova. V ta namen je razdeljen v dva večja oddelka:

a) študijski krožek pri Kongresni knjižnici v Washingtonu, ki se bavi predvsem s študijem in raziskovanjem zakonodajstva, s primerjanjem predvojnega s sedanjim komunističnim zakonodajstvom ter s študijem in pripravljanjem zakonskih osnutkov za dobo obnove po osvobojenju. V tem krožku je zaposleno lepo število pravnikov in gospodarstvenikov, ki jim razni viri, tudi uradni ameriški viri, pomagajo

do študijskega materiala, ki se steka iz dežel za železnim zastorom, odnosno prihaja še iz drugih študijskih središč. Ameriška vlada sama priznava, da ji ta krožek strokovnjakov v mnogih stvareh zelo koristi, ker ji dostavlja strokovne informacije, ki bi jih bilo drugače skrajno težko dobiti.

b) Študijski krožek imenovan "Srednje-Evropsko študijsko Središče" (Mid-European Studies Center), ki se nahaja v New Yorku in je tehnično povezan s podobno ustanovo, ki jo je organiziral "Carnegijev sklad" pod imenom "Podonavska raziskovanja" (Danubian Inquiry). To središče tudi tesno sodeluje z newyorško univerzo ter z vodilnimi vseučilišči (Harvard, Yale, Columbia, Princeton, Stanford, Denver), kjer obstojajo podobni študijski krožki. Ta krožek je pritegnil k sodelovanju veliko število strokovnjakov iz begunstva. Njegova naloga je, da razpravlja o načrtih za bodočnost in pripravlja gradivo za obnovo Evrope v demokratskem duhu, in sicer na vseh poljih: na političnem, na gospodarskem in na kulturnem. V trenutku, ko to pišemo, se je ta krožek posvetil študiju, kakšna naj bo bodoča zvezna Evropa. Izgleda, da bo ta krožek v bodočnosti dobil še bolj važne konkretne naloge in bodo od njega zahtevali strokovna, znanstveno izgrajena mišljenja in predloge za rešitev najnujnejših vprašanj pri politični, gospodarski in kulturni obnovi Evrope. Tako na primer bo izdelal osnovne učbenike za osvobojene kraje, ki naj bi služili najnujnejšim potrebam v šolah takoj po osvoboditvi.

II. ODDELEK ZA ZVEZE Z AMERIKANCI

Odsek za zveze z Amerikanci prireja predavanja po vsej Ameriki. Predavanja so namenjena vsem slojem prebivalstva in imajo namen širiti med ameriškim ljudstvom resnico o položaju v deželah pod komunistično diktaturo. Predavatelji so izbrani med begunci vseh poklicev živečimi v Ameriki. Bivši vseučiliški profesorji predavajo po univerzah in izobraženstvu na splošno, gospodarstveniki gospodarskim krogom, duhovniki na zborovanjih, prirejenih od verskih in kulturnih ustanov, dijaki akademski mladini. V teku enega leta je bilo po vsej Ameriki nad 4.000 takšnih predavanj, ki so jih imeli zastopniki vseh zasužnjenih narodnosti bodisi posamič, vsak za sebe, bodisi skupno. Govorniki so govorili pred velikimi masami ljudi po vsemem, a govorili

so tudi po industrijskih revirjih in daleč zunaj na kmetijah po brezmejnih žitorodnih krajih srednje Amerike. V tem odseku so napisali in v tisočih in tisočih primerkih porazdelili med ljudmi pet silno popularnih brošuric, v katerih razlagajo posamezna poglavja v borbi proti komunizmu: a) "Vojna in mir" (War and peace), ki ponatiskuje čudovito jasno razloge delegata države Libanon na seji Združenih narodov, ko je bistro razčlenil bistvo spora med komunističnim vzhodom in protikomunističnim demokratičnim zahodom. b) "Zrušil sem se" (Breakdown), je knjiga, v kateri opisuje Mihael Šipkov svoje lastne izkušnje z bolgarsko tajno policijo, ki ga je toliko časa mučila, da se je končno zrušil pod težo telesnega in duševnega trpljenja. c) Daljše, izvrstno napisano in z dokumenti podprto poročilo o preganjanju krščanskih cerkva pod komunizmom. d) Nekoliko skrajšana izdaja knjige Jerzija Gliksmana (Poljska) "Povej zapadu" (Tell the West), kjer opisuje sovjetska prisilna suženjska taborišča in e) članek Romualda Šumskega o položaju delavstva v Sovjetski Rusiji. Te knjige so služile tudi kot osnovno gradivo za predavanja.

III. ODDELEK ZA NARODNE ODBORE

Ta oddelek ima nalogo pomagati begunskim zastopstvom, da se med seboj povežejo v narodne odbore ter da tem Narodnim Odborom nudi denarno in duhovno pomoč, da morejo opravljati svoje naloge. Sodelovanje ustanove "Narodnega Odbora za Svobodno Evropo" (NOSE) z različnimi begunskimi Narodnimi Odbori je predvsem politično. Narodnih odborov niso mogli ustanoviti za vsako izmed zasužnjenih narodnosti, odnosno držav. Pri tem je treba poudariti, da stoji Narodni Odbor za Svobodno Evropo na stališču — brez dvoma po nasvetu Državnega Tajništva — da naj prizna samo takšne Narodne Odbore, ki se nanašajo na države, tako kot so obstajale pred II. svetovno vojno. Takšne Narodne Odbore imata prav za prav samo dve narodnosti, madžarska in bolgarska. Niti pri Poljaki, niti pri Čehih in Slovaki, niti pri Romunih, niti pri jugoslovanskih narodih se to ni posrečilo. Res, da sta Češko-Slovaška in Romunija do nedavnega časa imeli Narodne Odbore priznane od "NOSE", toda v poletnih mesecih je prišlo tudi pri njih do notranjih cepitev in jim

je s tem bila vzeta pravica celokupnega narodnega predstavništva. Tam, kjer ni bilo mogoče ustanoviti narodnih odborov, je NOSE podprl bodisi posamezne politike in jim dal možnost, da morejo razvijati svoje politično delovanje, ali pa je prenesel podporo na posamezne politične stranke, o katerih uradna Amerika misli, da bodo pri obnovi Evrope igrale vodilno vlogo.

Narodna Odbora, s katerima drži "NOSE" stalne zveze, sta, kot rečeno, sedaj samo še dva, madžarski in bolgarski, ako albanskega in one iz baltških držav, ki pa imajo poseben značaj, ne prištevamo med Narodne odbore. Njima omogočuje, da imata svoje pisarniške prostore in pisarniško osebje ter svoje pis. podružnice po važnejših evropskih mestih. Poleg tega jima omogočuje tudi izdajanje posebnega glasila ter poravnava stroške za vso korespondenco. Prav tako jim daje na razpolago sredstva, da podpirajo ljudi, ki so podpore vredni in za delo za Svobodno Evropo potrebni.

Glede političnih strank stoji "NOSE" na sta-

lišču, da je treba podpirati obstoj in delovanje tistih političnih strank, ki zastopajo stalne ideološke smeri v politiki in stoje na demokratični osnovi. V tem oziru bi se stranke lahko delile v štiri velike skupine: krščansko demokratične stranke, socialistične demokratične stranke, kmetske demokratične stranke in napredne ali liberalne demokratične stranke. To bi bili nekako štirje stebri bodoče demokracije v Evropi in "NOSE" misli, da jih je treba že sedaj krepiti in jim pomagati, da bodo po osvoboditvi mogle takoj začeti z obnovo demokratičnega političnega življenja. V tem duhu je "NOSE" podprl ne samo zbiranje posameznih narodnih strank, ki spadajo v zgoraj navedeni veliki okvir štirih smeri, marveč se je trudil in se še trudi, da bi istoimenske politične stranke, ki obstojajo, odnosno so obstojale v posameznih državah za železnim zastorom, spravil v skupne mednarodne zveze ali unije, ki bi bile neke vrste ogrodje okrog katerega bi se pozneje zgradila federativna Evropa. Do sedaj se je "NOSE" posrečilo, da je pripomogel k ustano-

C. D. Jackson, izvršilni predsednik Narodnega Odbora za Svobodno Evropo, ko govori v Monakovem 1. maja 1951 ob začetku delovanja radijske postaje Svobodne Evrope.

vitvi dveh takšnih zvez ali unij: krščansko-demokratske zveze in kmetijske zveze.

Krščansko-Demokratska zveza je bila ustanovljena jeseni 1950 in združuje sorodna politična gibanja na Poljskem, Litvanskem, Letonskem, Češkem, Madžarskem in v Sloveniji. Prvi predsednik je Madžar. Po turnusu bodo predsedniki narodnih skupin vsi zaporedno predsedovali zvezi. "NOSE" je omogočil Krščansko demokratski zvezi, da si je ustanovila svoje stalno tajništvo, da ima nekaj zastopstev v Evropi in da more izdajati tudi svoje glasilo, odnosno objavljati poučne brošure o svojem gibanju.

Kmetijska zveza ali unija je druga takšna skupina, ki obsega podobna ali sorodna politična gibanja po državah, ki so danes pod komunistično diktaturo. V njej so včlanjene politične stranke naslednjih držav: Poljska, Češka, Madžarska, Romunija, Bolgarija in Jugoslavija (Hrvatska Seljačka Stranka in Srpska Zemljoradniška Stranka). Tudi Kmetijska zveza uživa podobne ugodnosti pri "NOSE" kakor Krščanska Demokratska Zveza: pisarne, pisarniško osebje, pisarniško poslovanje, podružnice v Evropi, objavljanje glasila in poučnih odnosno propagandnih spisov in knjig. Letošnji predsednik Kmetijske Zveze je Madžar Ferenc Nagy, njen glavni tajnik Bolgar dr. G. Dimitrov.

Tretja politična zveza, ki naj bi se ustanovila na pobudo "NOSE", je social-demokratska. Z ozirom na to, da imajo socialni demokratje itak svoje mednarodne zveze, "NOSE" ni ustvarjal nove v svojem lastnem okvirju, ampak drži zveze z obstoječimi, ne prevzemajoč kakšnih drugih obveznosti.

Četrta skupina, liberalno ali napredno-demokratska, je v trenutku, ko to pišemo, šele v porajanju. Po nekaterih narodnih skupinah je namreč težko najti prave sorodne stranke. Kadar bo tudi ta zveza ustanovljena, bo v njej od Slovencev včlanjena Napredna demokratska stranka, od Hrvatov Neodvisna Demokratska stranka in od Srbov Demokratska stranka.

Predstavnštva posameznih narodov, bodisi da so to Narodni Odbori, ali vodstva posameznih političnih strank, ali poedini voditelji, so pogostokrat klicana na posvetovanja z različnimi ameriškimi ustanovami, ki se pečajo z bodočnostjo Evrope. Eno najvažnejših takšnih dejanj je bila slovesnost v Philadelphiji v januarju 1951, ko so pred spomenikom svobode slovesno podpisali "Izjavo o neodvisnosti za-

zužjenih narodov" na istem mestu, kjer so v podobnih besedah predstavniki posameznih ameriških držav pod vodstvom Lincolna proglasili ameriško ustavo s svojo slovito "Izjavo o neodvisnosti ameriških držav".

Posamezni narodnostni zastopniki so klicani tudi na politične posvete na merodajnih mestih in jim je dana priložnost, po radiu govoriti svojim narodom za komunističnim zastorom.

IV. ODDELEK RADIA SVOBODNE EVROPE

(Radio Free Europe)

Ta oddelek se je razvil v doslej najmočnejšega v vsem sestavu "NOSE". Samo v enem odseku je zaposlenih več sto ljudi pri ameriški centrali in še več pri podružnicah v Evropi, ki že obstojajo, odnosno bodo odprte ali razširjene.

Radijska postaja "Svobodna Evropa" (Radio Free Europe) oddaja vsak dan sedem ur in pol na močnih kratkih valovih v sledeče države: Madžarsko, Češko-Slovaško, Romunijo, Poljsko in Bolgarijo. V majniku 1951 pa je bila odprta ogromna oddajna postaja pri Monakovem na Bavarskem (135 kilowatov), kjer dela več sto uslužbencev in ki oddaja enajst in pol ur vsak dan obsežen in vsestransko popoln radijski program na srednjih valovih in sicer po istem vzorcu, kot ga je predvajal praški radio pred vojno, ko je bil svoboden. "NOSE" ima v načrtu, da še letos, odnosno vsaj v začetku prihodnjega leta odpre podobne oddajne postaje na srednjih valovih za vsako pod komunistično trpečo državo. Kje bodo te postaje stale, še ni za javnost. Radio "Svobodna Evropa" ni in noče biti nobena konkurenca "Glasu iz Amerike", ki je, kot znano, uradna ustanova ameriške vlade. Radio "Svobodna Evropa" je svoboden in lahko napada tudi tam, kjer mora uradni "Glas Amerike" molčati, čeprav nerad.

Nekateri, ki bi radi bili duhoviti, so celo trdili, da Radio "Svobodna Evropa" služi ameriškemu Državnemu Tajništvu za to, da po njem pove, česar po državnem "Glasu Amerike" iz diplomatičnih ozirov ne sme povedati. Radio "Svobodna Evropa" je svoboden glasnik ameriškega ljudstva in ga ne ovirajo nobeni politični obziri. Za to so njegovi udarci tudi tako hudi in vedno v živo zadevajo. Na razpolago mu je izvrstno informacijsko omrežje, ki ga usposablja, da v najmanj 24 urah, po navadi pa še prej, že poroča o skritih dogodkih za železnim zastorom. Silno razkrajajoče vplivajo

T. C. Augustine, tajnik in blagajnik, Fredric R. Dolbeare, podpredsednik N.O.S.E. in Gerald Kirch, šef oddelka za prosvetne tečaje in predavanja v USA, trije najvišji uradniki N.O.S.E. v New - Yorku.

njegove "črne liste", to so imeniki oseb, ki so v službi tajne policije in pred katerimi radio svari ljudstvo, naj jim ne naseđa. Prav tako neusmiljeno tudi razkrinkava razne komunistične veličine ter odgrinja njihove grehe, o katerih bi komunisti najrajši molčali. Radio je v stanju, da **takoj** z resnico odgovori na vsako laž, ki jo komunistični režim širi. Tako je delovanje radia "Svobodna Evropa" postalo zelo učinkovito orožje, ki seje nervoznost, strah in jezo med sovražniki. Najhujše orožje proti komunističnim režimom je — resnica. Ničesar se komunistični režimi bolj ne boje kot resnice. Radio "Svobodna Evropa" si je dal to posebno nalogo, da bo vse svoje sile postavil v službo resnice in da bo skušal razkrojiti navidezno nepremagljivo komunistično trdnjavo s pomočjo resnice, ki je nobena človeška sila ne more zaustaviti.

"NOSE" ima namen to svoje, tako učinkovito orožje čedalje bolj razviti, mu dati še večji

razmah, razširiti njegovo omrežje, povečati njegovo udarnost in prodornost v globine komunističnih zemlja. Ljudem za železnim zastorom je treba povedati, da jih svobodni svet ni pozabil, ampak da pripravlja dan, ko bo tudi njim prisijalo sonce izza temnih komunističnih obzorij.

Jugoslovanske politične razmere zahtevajo, da se to vprašanje študira v sklopu mednarodne ofenzive proti osrčju komunistične sile. Zato je jugoslovanski oddelek pri radu "Svobodna Evropa" še vedno nedelaven. Vendar se pričakuje dan, ko se bo tudi v slovenskem, hrvatskem in srbskem jeziku začela oznanjati svoboda, ki naj požene v zaton komunistični režim in vse mračne spomine nanj.

V. ŠTUDIJSKI IN INFORMACIJSKI ODDELEK

To je važen oddelek celokupne ustanove; kakršen je bil zamišljen, ko je Narodni Odbor

VI. ODDELEK KRIŽARSKE VOJNE ZA SVOBODO

za Svobodno Evropo začel delovati, takšen je v glavnem ostal: "možganska centrala" ustanove namreč, dasi so se nekatere naloge v teku zadnjega leta drugače porazdelile med posamezne oddelke "NOSE". Kakor že naslov pove, ima ta oddelek dve nalogi: da študira in proučuje razne vire za informacije, in da tako dobljene novice sporoča dalje na mesta, kamor so namenjena.

a) Proučevanje virov je omejeno na domači in tuji tisk in na poročila, posebno v ta namen po Evropi postavljenih dopisnikov. Oddelek dobiva po večini ves pomembnejši dnevni in strokovni tisk iz dežel za železnim zatorom in to po najhitrejši zračni pošti. Poleg tega dobiva ves izseljenski tisk, tiskan v nacionalnih jezikih, in ameriški tisk, ki prihaja v poštev. Ta tisk se v oddelku prebira, proučuje, primerja in vsak nacionalni odsek iz njega pobira poročila o svoji lastni domovini. Prav tako proučuje tudi poročila posebnih dopisnikov, od katerih nekateri sede v notranjosti komunističnih dežel. Informacije se nato razdele v tri vrste: prve, ki se prevedejo v angleščino in se stavilo na razpolago posebnemu ameriškemu uradu; druge, ki se prav tako prevedejo in stavijo na razpolago angleško pisanemu Vestniku Svobodne Evrope, in tretje, ki se izpišejo v narodnem jeziku in uporabljajo pri v narodnih jezikih napisanih "Pregledih" ali pa se stavijo na razpolago izseljenskemu tisku odnosno predavateljem za njihova predavanja.

b) Informacija javnosti se dosega s pomočjo treh sredstev:

1. angleško pisani "Vestnik" (News from behind the Iron Courtain — Digest), ki ga urejuje in izdaja osrednja pisarna; 2. s pomočjo v narodnem jeziku napisanih "Pregledov", ki jih oddelek izdaja v sledečih jezikih: slovenski, hrvatski, srbski, poljski, češki, madžarski, bolgarski, romunski, in ki jih vsaka narodnostna skupina urejuje po svoje za svoje lastne bralce. Namen teh "Pregledov" je, da poučuje izseljence o razmerah v domovini in o ameriških pripravah za njeno osvoboditev; 3. s pomočjo neposrednega informiranja ljudi (zastopniki tiska, potniki, predavatelji, dijaki, profesorji etc.), ki prihajajo osebno na urad ali pismeno prosijo za informacije. Ta oddelek vodi in oskrbuje tudi "osrednji arhiv", kjer je za vsak narodnostni oddelek posebej zbrano vse pomembnejše gradivo, ki se tiče poedinih držav pod komunistično diktaturo.

To je poseben oddelek pod vodstvom generala Lucius D. Claya, katerega naloga je, povezati ameriško ljudstvo z delovanjem Odbora za Svobodno Evropo. Ko je "NOSE" lani pozval ljudstvo, da podpiše "Listino Svobode", ki naj bi bila poslanica ameriškega ljudstva zaslužnjem narodom, se je povabilu odzvalo nad šestnajst milijonov ljudi, ki so se tudi obvezali, da bodo denarno prispevali za omogočene delovanja Narodnega Odbora za Svobodno Evropo na vseh njegovih področjih. Podpisniki so oskrbeli milijone dolarjev. Ena pomembnejših prireditev organizirana v okviru tega oddelka je zvonjenje "Zvona Svobode": ta zvon je zvonil in vabil po vseh večjih ameriških mestih, slišali so ga po radiu, zvonil je po Berlinu na Schoeneburger Platz, kjer ga je poslušalo pol milijona Berlinčanov. Odslej slišijo njegov glas vsi poslušalci Radia "Svobodne Evrope", ki si ga je izbral kot svoj uvodni in zaključni signal z geslom: "Slišali ste Zvon Svobode, ki naj vas opominja, da ste poslušali Radio "Svobodne Evrope".

V svojem proglasu na ameriški narod za zbiranje članov in sredstev v letu 1951 je general Clay dejal: "Ali naj dovolimo, da bodo naši otroci kdaj tlačeni od komunizma? Ali pa jim nasprotno hočemo predati neomadeževano dedščino naše svobode?"

VII. UNIVERZA SVOBODNE EVROPE

Ta oddelek je nastal šele 1951 in sicer iz razmišljanja, kaj storiti, ko bo Evropa osvobodjena in ko bo treba pospraviti razvaline in smrad, ki je ostal po komunizmu. Kaj storiti, ko ne bo ljudi, ki bi bili pripravljani za to posebne vrste obnovitveno delo in tudi ne učbenikov. "NOSE" je to težavo uvidel in sklenil, po svojih močah pomagati. Med begunci v Evropi je veliko mladine, ki ni mogla končati vseučiliških studij ali ki jih radi revščine ne more začeti. Vsaj nekaj te mladine je treba rešiti, predvsem ono, ki je pripravljena vrniti se domov, ko napoči dan svobode in tamkaj prevzeti delo, za katerega se je pripravljala. Sčasoma bo mogoče potegniti mladino tudi iz notranjosti pod komunizmom trpečih držav in ji dati možnost, da se pripravi za obnovitveno delo. Zgoditi se zna, da bo prav ta vrsta mladine še najbolj sposobna za obnovitveno delo.

V tem duhu je "NOSE" sklenil odpreti v Evropi posebno vseučilišče, kamor bi bilo mogoče pošiljati to mladino, ki je bila posebej izbrana za te posebne naloge. Posrečilo se mu je, da je napravil s francosko vlado pogodbo, ki ima naslednje določbe: pri univerzi v Strasbourgu v Franciji se ustanovi posebna fakulteta ali "College", ki bo urejena po zakonih države New York in imela pravni status ameriške univerze. Dijaki na tem "Collegeu" bodo istočasno dijaki ameriške in francoske univerze. Na francoskem vseučilišču bodo pripravljali svojo strokovno izobrazbo, za katero bodo dobili francoske akademske naslove, na ameriškem "College-u", kjer bodo tudi živeli, pa se bodo usposobljali za obnovitveno delo v svojih domovinah ter študirali principe ameriške demokracije v vseh panogah javnega življenja, za kar bodo dobili ameriške akademske naslove.

"Univerza Svobodne Evrope" bo začela poslovati že jeseni (v oktobru) z okrog sto dijaki v internatu. Namen je, število povišati na pet sto že v teku prihodnjega leta in iti še višje v bodočih letih, če bi bilo potrebno. Med profesorski zbor bodo poklicani tudi nekateri poznani vseučiliški profesorji, ki životarijo kot begunci in jim bo s tem dana priložnost, da tako pomagajo v pripravljanju evropske obnove.

Vrhovno vodstvo "NOSE" proučuje še druga polja delavnosti in je verjetno, da bodo v teku 1952 obstoječi oddelki znatno razširili svoje delovanje odtod, da bodo ustanovljeni novi oddelki za nove naloge pri pripravljanju ofenzive proti komunizmu.

VIII. SLOVENCİ, HRVATI IN SRBI PRI NARODNEM ODBORU ZA SVOBODNO EVROPO

Kot že zgoraj povedano, stoji "NOSE" na načelu, da sprejme v okvir svojega delovanja samo državne skupnosti, kot so obstajale pred svetovno vojno, pri tem pa jemlje v obzir narodnostno podeljenost v okviru te skupne državnosti. Tako je jugoslovanski oddelek (Yugoslav unity) bil ustanovljen prav v začetku in istočasno, kot so nastale druge edinice: poljska, madžarska, češko-slovaška, romunska, bolgarska in albanska. Sprva so bile narodnostne edinice deljene vsaka v tri oddelke, kot je pač odgovarjalo začetnim potrebam: oddelek za študij in informacije, oddelek za radio in

oddelek pri Srednje-evropskem študijskem krožku. Organizacija in vodstvo prvega je bilo poverjeno dr. Kreku, vodstvo drugega Hrvatcu Moderčinu, vodstvo tretjega pa tudi Hrvatcu Bogdanu Radici. Kot sodelavci so bili postopno pritegnjeni v omenjene oddelke v številnem ravnesju še drugi Srbi, Hrvati in Slovenci. Ker so zaradi posebnih prilik v Jugoslaviji sklenili, jugoslovanski radijski oddelek začasno pustili v brezdelju, se njegov osebni stalež ni pomnožil, ampak znižal, tako da je ostalo le še ime in mu načeluje sedaj Moderčin, ki vodi tekoče posle, med tem ko so štirje drugi bili dodeljeni začasno drugim odsekom. Oddelek za študij in informacije se je tekom enega leta razširil tako, da v njem danes deluje vsega dvanajst ljudi, med njimi 4 Slovenci. Oddelku načeluje dr. Krek. Tretji oddelek, to je Srednjeevropski študijski krožek, se je v teku enega leta zelo razširil in povečal število stalnih sodelavcev. Pri njemu je sedaj zaposlenih osem ljudi, med njimi trenutno samo eden Slovenec. Oddelku načeluje tudi dr. Krek.

Ker Slovenci, Hrvati in Srbi niso ustanovili jugoslovanskega narodnega odbora, v tem oddelku niso zastopani in seveda tudi ne delujejo. Pač pa je "NOSE" na osnovi obstoječih stvarnosti in na osnovi lastnih izkušenj izkazal posebno zaupanje trem politikom, ki mu tolmačijo politične želje treh jugoslovanskih narodov, in sicer dr. Kreku kot predsedniku Slovenskega Narodnega Odbora, dr. Vladku Mačku kot predsedniku Hrvatske Seljačke Stranke in dr. Milanu Gavriloviču kot predsedniku Srpske Zemljoradničke Stranke. Pri vseh treh "NOSE" vprašuje za nasvete v vprašanih delovanjih na jugoslovanskem sektorju. Poleg tega imajo vsi trije še posebne zveze z osrednjim uradom "NOSE", bodisi preko Oddelka za politične stranke, ki jih predstavljajo, bodisi da jim je poverjeno še kakšno drugo odgovorno mesto v notranjem sestavu celokupne ustanove. Tako je dr. Miha Krek kot predsednik Slovenske Ljudske Stranke tudi v Izvršnem Odboru Krščansko-Demokratske Zveze (Unije), kjer sta poleg njega odbornika še dva druga Slovenca. Dr. Krek je tudi, kot navedeno, načelnik jugoslovanskega odseka Oddelka za študij in informacije, izdajatelj in urednik "Pregleda" ter ravnatelj jugoslovanske edinice pri Srednje-Evropskem študijskem krožku. Dr. Vladko Maček je kot predsednik Hrvatske Seljačke Stranke tudi v Izvršnem Odboru Kmetске Zveze (Peasant Union), med tem ko je dr.

Robert Lang, šef radija Svoboda Evropa

Gavrilovič kot predsednik Srpske Zemljoradničke Stranke tudi v Izvršnem Odboru Kmet-ske Zveze (Peasant Union), in sourednik Glasila Kmet-ske Zveze. Vsi trije so tudi člani Izvršilnih Odborov Vzhodne-Evropske Demokratične Zveze (Eastern European Democratic Union), ki združuje poleg Krščanske Demokratične Zveze in Kmet-ske Zveze še predstavnike nekaterih Narodnih Odborov.

Dr. Krek, dr. Maček in dr. Gavrilovič so poleg nekaterih drugih na povabilo Narodnega Odbora za Svobodno Evropo podpisali tudi "Izjavo o Neodvisnosti" zaslužjenih narodov, podpisano in slovesno objavljeno v Philadelphiji dne 11. januarja 1951.

VODSTVO NARODNEGA ODBORA ZA SVOBODNO EVROPO

Vrhovno vodstvo "NOSE" je takole sestavljeno:

Predsednik Narodnega Odbora: bivši ambasador Joseph C. Grew.

Podpredsednik: bivši ambasador in sedaj rektor "NOSE" Univerze v Strasbourgu De Witt C. Poole.

Predsednik Izvršilnega Odbora: John C. Hughes.

Izvršilni predsednik Upravnega Odbora: C. D. Jackson, bivši šef politične propagande pri štabu generala Eisenhowerja v Evropi 1944—1945.

Podpredsednik Upravnega Odbora: bivši ambasador Frederic R. Dolbeare.

Podpredsednika: Frank Altschul, blagajnik, in Spencer Phenix, personalni odd.

Glavni tajnik Uprave: Theodore C. Augustine.

Direktorji: Frank Altschul, A. A. Berle Jr., Lucius D. Clay, Frederic R. Dolbeare, Hugh A. Drum, Joseph C. Grew, John C. Hughes, C. D. Jackson, Arthur W. Page, Spencer Phenix, DeWitt C. Poole in H. Gregory Thomas.

BESEDILO FILADELFIJSKE LISTINE

SLOVESNA IZJAVA O CILJIH IN NAČELIH OSVOBOJENJA SREDNJE IN VZHODNO EVROPSKIH NARODOV

UGOTAVLJAMO: I.

Red in pravica sta predpogoja miru, ki si ga tako goreče žele narodi vsega sveta.

Dokler bodo nekateri narodi, ki streme za svobodo, zadrževani v suženjstvu in ločeni od svobodnega sveta, bo ostala in trajala doba sedanjih velikih zmed in neugodnosti na svetu.

Nesreča in zmeda sta posebno hudi v Evropi, kjer se narodi, ki so bili nasilno razdeljeni in ločeni drug od drugega, zavedajo starih medsebojnih vezi, tako duhovnih kot tvarnih, ki jih je ustvarila zgodovina in skupna civilizacija, pa so sedaj te vezi vse uničene.

Dejstvo, da je Evropa razdeljena, vzdržuje

Zapad v stalnem stanju nesigurnosti in oslabiljenosti. To dejstvo jemlje deželam, ki so še svobodne, nujne predpogoje za njihovo blagostanje in za obnovo njihove moči.

Ta delitev oddvaja dežele vzhodne Evrope. Narodi teh dežel so proti svoji volji in proti vsem naravnim usmerjenostim, željam in proti svoji volji vključeni v sfero oblasti sovjetskega komunizma.

GOTOVO JE:

Isolacijo celega dela Evrope je mogoče vzdrževati samo z nasilnim vladanjem in ustrahovanjem tako narodov kot posameznih oseb.

Declaration of the Aims and Principles of Liberation of the Central and Eastern European Peoples

INDEPENDENCE HALL, FEBRUARY 11, 1951

Pomanjšana glava izvirnika Filadelfijske listine, ki so jo podpisali zastopniki zasužnjenih evropskih narodov.

Narodi, ki so jetniki v sovražnem taboru, so razporejeni v vrsto proti Zapadu in morajo služiti kot prednja četa v novem napadu, ki se pripravlja.

Posamezniki so mučeni duševno in telesno. Prenašati morajo nenaravno maličenje svoje duševnosti ali pa poginiti.

Kot stvarnost je komunistični poizkus obsoben na propast. Gospodarstvo dežele, ki je podvrženo neprestanemu odvzemanju, ki je oropano svojih tržišč in naravnih odtokov, gre katastrofi nasproti. Socijalni red je pod jarmom diktature, ki je odpravila svobodo misli, svobodo ustvarjalne sile, svobodo znanstvenega raziskavanja in podjetnosti, vzela kmetu njegovo zemljo, delavcu sadove njegovega dela, ločila otroka od dobrih navad, vere, vzgoje in domoljubnega mišljenja njegovih staršev in zanikuje celi vrsti državljanov pravico do življenja.

Na duhovnem področju vodi brezobzirna borba komunizma proti osebnosti v ponižanje človeka. Naša najdragocenejša dedščina, naše najvišje vrednote, same osnove naše civilizacije morajo trpeti nasilja in grda izobličjenja, ki jih prizadeva tuja sovražna miselnost. To kljub junaškemu odporu naših mučenicov, ki se jim klanjamo v največjem spoštovanju in z globokim ganotjem v srcih. V stalnem, premišljenem razširjevanju moralnih zmed, kjer ni nikakega razločevanja med dobrim in zlom, je edini zakon ogromna, nesramna varljivost in laž.

Pod masko zahrbtno varljivega miselnega sestava, ki ima samo ta namen, da bi obvladal mnenje ljudskih množic, pa ni sposoben, da bi izpolnil obljube, ki jih daje, so na delu temne sile. Te sile so sovražne celemu svetu. Edini namen teh sil je, da bi mogle doseči in izvajati brezmejno oblast. Izvrševanje oblasti je samo sebi namen, svet pa naj bi bil žrtev. Nezakonita okupacija vzhodno-evropskih dežel je začetek in izhodišče za nova podjarmljenja.

II.

ŠE VEČ:

Nevarnega razvoja razpadanja, ki grozi, da bi se razširil preko cele Evrope, ni mogoče zastaviti, ne da bi se upostavila demokratična vlada in red svobode v deželah na Vzhodu. In te dežele zaslužijo tako vlado, saj so se borile skozi stoletja na bojnih okopih Evrope, da bi dosegle svobodo zase in za ves ta del sveta.

Beseda svoboda je zadobila zvišenejši pomen in novo vrednost po trpljenju, ki ga morajo prestajati te dežele. Vzdržuje te narode vupanju na osvobojenje in rešitev, po kateri hrepene iz globine svojih src.

GOTOVO JE:

Tako odrešenje zahteva silnega napora zgrajene učinkovite organizacije, ki jo podžiga tvorni smisel in zavest, da je odrešenje nujno.

Cilj tega napora mora biti tako osvoboditev ljudi, kot osvoboditev narodov.

Osvoboditev človeka mora vpostaviti njegova naravna prava, ki so osnovna, neoddvojnna od človeka samega, ki se ne morejo predpisati, ampak morajo radi njihovega končnega namena biti čuvana in varovana pred zlorabo oblasti in pred poseganjem javnih oblastev.

Osvoboditev naj bo proglašena za sveto in nedotakljivo. Zavarujejo naj jo zakonita jamstva narodnega in mednarodnega reda. Ta osvoboditev mora rešiti človeka strahu, ki je zašel v kosti in mu vrniti neobhodno potrebno zavest telesne in duhovne varnosti. Tako zasigurana svoboda naj bo bistveni element za oblikovanje držav in tistih vezi, ki naj vedno bolj zblížujejo vse človeštvo.

Osvoboditev narodov mora napraviti konec nezakonitemu gospodarstvu vsake tuje sile, zlati tudi takemu, v katerem tuja sila deluje potom kake hlapčevske vlade, ki je vsiljena in se vzdržuje na oblasti z nasiljem.

Ta osvoboditev mora vrniti narodu pravico, da svobodno sprejema zakone in ustanove po svoji izbiri, tako da bo pravična oblast vsake vlade izhajala in temeljila na pristanku vladanih ljudi.

Osvoboditev mora nadalje oskrbeti sredstva, da se kolikor mogoče hitro popravijo socijalna zla, ki jih je povzročila komunistična vlada. Moramo vedeti, da je ta vlada povzročila mnogo ostrejšo socijalno delitev, kot pa je bila poprej med vladajočimi in vladanimi. Sedaj je razloček smrtno nevaren: na eni strani je množica pol sestranih, zgaranih ljudi, na drugi pa mala skupina vladajočih, ki imajo politične in gospodarske prednosti, ki samo sebe vidijo in podpirajo in ki razpolagajo z oblastjo nad življenjem in smrtjo. Ni zakona, ne državljanjskega, ne moralnega, ki bi jih kaj omejeval v izvrševanju te oblasti. Ta usodna napačna delitev ljudi mora biti odpravljena.

POMNIMO:

Obnova Vzhodne Evrope vključuje rešitev mnogih vprašanj političnega, socialnega in gospodarskega reda širšega območja kot so države. Poedini narodi nimajo niti sredstev, niti moči in oblasti, da bi mogli rešiti taka vprašanja vsak zase. Nevarnosti, ki prete tem narodom, jih silijo, da poiščejo rešitev v medsebojni zvezi. Težnja k tesnemu mednarodnemu sodelovanju je v soglasju s sedanjim tokom dogodkov. Načelo federacije, ki označuje zvezo v svobodi in vsebuje ustvaritev organskih vezi, je najprimernejše in najsigurnejše sredstvo za združenje držav. Vzhodni narodi so odločeni, da bodo uporabili to načelo za svojo pokrajinsko organizacijo, ki jo predvidevajo. Isti ti narodi objavljajo tudi, da hočejo in da smatrajo, da imajo pravico biti soudeleženi v Zedinjeni Evropi na federalni osnovi. Tako združenje smatrajo ti narodi za uresničenje svojih hrepenenj. Kontinentalne in pokrajinske zveze so koraki in znamenja na potu h končni organizaciji svobodnega sveta kot celote.

Veliko gibanje, ki vodi narode Vzhoda k smeri v medsebojno zvezo, izvira tudi iz želje po varnosti, iz želje, da združenji nastopajo proti vsaki nevarnosti kakršnekoli diktature, da združeni preprečijo vsako imperialistično silo, ki bi hotela zagospodovati tem deželam in jih podrediti svoji volji, kot sta to napravili nacistična Nemčija in Sovjetska Rusija.

Vzhodni narodi se torej ne smatrajo samo, da so bratje vseh svobodnih narodov na Zpadu, ampak tudi čutijo kot bratje ruskega naroda in vseh drugih narodov Sovjetske Unije, ki tudi streme za skupnim odrešenjem.

III.

UPOŠTEVAJMO:

Kontinenti žive v medsebojni povezanosti in odvisnosti prav tako kot posamezniki. Ob tem dejstvu dobe poseben pomen besede velikega Amerikanca Abrahama Lincolna, ki se ga ob tej priliki spoštljivo spominjamo, da namreč: "Svet ne more živeti pol v svobodi, pol pa v suženjstvu."

Načela, ki so zapisana v Atlantski listini, bi lahko zasigurala svetu mir, v katerem bi vlada red in svoboda. Sedanja kriza je posledica dejstva, da so bila nekatera teh načel opuščena. Ni boljšega sredstva za rešitev iz te krize in iz nereda, ki ga je povzročila ločitev in delitev sveta, kot da se vrnemo nazaj k tem načelom in uveljavimo Atlantsko listino v vsej njeni prvotni veljavi. Da bi to zmogli, je treba imeti določen točen program in dejansko potrebno moč.

Narod Združenih držav Amerike, ki se zaveda velikega poslanstva, je dal odločno vodstvo vsemu svobodnemu svetu, da bi se z novimi napori in žrtvami ustvarila potrebna odločilna sila, ki bi mogla zasigurati trajen in pravičen mir.

Svoboden svet je nosilec politične zamisli, ki mora biti skupna vsem ljudstvom, ki se hočejo zediniti za veliko in pravično stvar. Združene države Amerike, ta narod, ki koraka na čelu vseh, mora sedaj spregovoriti. Tu, kjer so ljudski zastopniki v času revolucije proti samovoljni vladi, v stiku in soglasju z najprosvetljenejšimi duhovi zapadnega sveta, delali ustavo svobodnega naroda, tu, kjer je modrost svobodnega naroda odločilno zmagala in si pridobila slavnih izkušenj, tu so dovolj močni viri inicijative, ta narod more svetu vrniti v sedanjem, neskončno bolj zmedenem in s težavami obloženem času, vero v svobodo.

IV.

ZATO MI

begunci iz Albanije, Bolgarije, Češkoslovaške, Estonije, Madžarske, Latvije, Litvanije, Poljske, Romunije in Jugoslavije, ki smo prijateljsko združeni in vsi enih misli, posvečenimi z globokimi bolečinami in vzvišenimi željami sorojakov v naših domovinah:

zvesti zgledom predhodnikov, ki so tekom stoletij pospeševali, sicer v begunstvu, a vendar v zvezi s svobodnim svetom, zgradbo ustanov, zakonov, svoboščin svojih dežel;

želimo sporočiti poslanico zaupanja našim narodom, poslanico iz te velike republike Združenih Držav Amerike, kjer imamo veliko srečo videti kako se združujejo sile svobode, tja v daljno ležeče naše domovine;

in združeni slovesno proglasiti Načela in cilje Osvobojenja:

1. Vsi ljudje in vsi narodi so prejeli od Stvarnika neodtujljivo pravico do svobode. Zatiiranje svobode na enem delu sveta spravlja v nevarnost svobodo vseh narodov in vseh ljudi.

2. Načela zakona in svoboščin, ki so vteležena v Atlantski listini, nudijo solidno podlago za pravičen mir v sedanjem času. K tem načelom se moramo vrniti, da pokažemo odločen namen svobodnega sveta, da hoče namesto brezzakonja in tiranije, ki se sedaj košatita, upostaviti svobodo v zakonitem redu.

3. Svet ne more imeti miru, dokler ne bo resnični mir vladal tudi v Evropi. Tega pa ne moremo doseči, dokler je ta del sveta razkosan na dvoje. Železna zavesa deli Evropo v dve polovici, ki sta neobhodno potrebni druga drugi. V vzhodni polovici vladajoča skupina, ki popolnoma nič ne odgovarja volji svojega lastnega ljudstva, pospešuje silno oboroževanje za napadalno vojno. Osvobojenje srednje in vzhodne Evrope je torej pogoj, bistven predpogoj za uspostavitve mednarodnega demokratičnega reda, pravice in trajnega miru.

Svobodo in neodvisnost naših narodov zatiira isti sovjetsko komunistični napadalec in ju je zato treba braniti z isto odločnostjo, s kakršno Združeni narodi branijo svobodo korejskega naroda. Naši narodi to zaslužijo.

4. Velike sile ne morejo doseči svojega namena, da bi očuvala zapadno Evropo, če bi naslanjale svoje prizadevanje za izrecno ali tudi

samo na tiho priznanje sedanjega zasužnjenja njihovih nesrečnih deželah. Svoboden svet mora pri vsaki možni priložnosti znova dati narodom srednje in vzhodne Evrope zagotovilo, da hoče uresničiti načela Atlantske listine v njihovih nesrečnih deželah. Svoboden svet mora zahtevati, da prenehajo vse nadaljne deportacije iz naših dežel. Mora zahtevati, da se morajo nemudoma vrniti vojni ujetniki in druge osebe, ki so bile deportirane iz njihovih domov. Mora zahtevati, da se morajo takoj odstraniti sovjetske vojaške edinice in tuje policijske sile. Mora zahtevati, da se takoj osvobodijo vsi politični jetniki. Prenehati mora načrtno, stalno uničevanje najboljšega dela naših narodov. Prvi cilj naj bo upostavitve demokratičnih vlad in izvedba svobodnih volitev pod učinkovitim mednarodnim nadzorstvom.

5. Vsi naši narodi od Baltika do Jadrana, od železne zaves, pa tja do srca ruskih dežel hrepeneče pričakujejo učinkovitih dejanj, ki bi oznanjala približevanje osvobođenja. Oni zaupajo, da morejo duhovne in stvarne sile, ki se zbirajo pod vodstvom Združenih držav Amerike upostaviti mir v svobodi in pravičnosti. Brezobzirna sila, ki nastopa proti svobodnemu svetu, je kljub svoji mogočni vojaški moči oslabiljena in izpodjedena, ker jo narodi, ki jih zatira, sovražijo in se ji stalno upirajo. Delež teh narodov pri delu osvobođenja pa more dati odločilnih sadov le, če se poveže z res odločno delavnostjo svobodnega sveta.

6. Narodi srednje in vzhodne Evrope so trdno odločeni, da bodo po svojem osvobođenju vstopili v občestvo svobodnih narodov in upostavili vladu ljudstva, z ljudstvom in za ljudstvo. Pravica "habeas corpus" kakor tudi svoboda vere, svoboda znanstvenega raziskovanja in umetniškega ustvarjanja, svoboda mišljenja in obveščevanja, svoboda združevanja bodo z jamčene prav tako kakor tudi druge bistvene svoboščine tako politične kot socialne. Radi narodnostnega porenja, verskega ali političnega prepričanja ali radi socialnih in gospodarskih nazorov in okolnosti, ne bo nihče oviran, da se izobrazi. Starši bodo imeli pravico, da pošljejo svoje otroke v take šole, kakršne si bodo sami napravili ali izbrali.

Posebna skrb bo posvečena nastopajočemu rodu mladih, ki imajo pravico, da se jim nudi najboljša možna priložnost, da izkoristijo svoje navdušenje in sposobnosti, da zgrade boljši družabni red. Stroj medsebojnega iztrebljanja se ne bo več valil preko naših dežel. Zločini proti človeštvu bodo prišli pred redna sodišča, v redni pravni postopek in se bodo obravnavali na osnovi osebne odgovornosti za določena dejanja. Vzhodna demokracija ne more biti oživljena potom maščevanja. "Ne ubijaj" je osnovna zapoved za nas.

7. Svobodna bo izmenjava misli in oseb,

blaga in služb. Zasebna podjetnost bo podpirana. Izbira med zasebno in javno podjetnostjo se bo določala na osnovah zaslužnosti in primernosti. Prednost naj imajo tisti načini, ki so zmožni dati boljše uspehe za potrošnike in delavce.

Ne bo več nikakih železnih zaves. Naše dežele bodo znova vključene v svetovno gospodarstvo in bodo sposobne dvigati svojo raven življenja in dodajati svoje dežele k splošni blaginji.

8. V soglasju z željo vsega kmetijskega prebivalstva bo zemlja v lasti in zasebni posesti kmetov. Kmetško prebivalstvo tvori večino prebivalstva v naših deželah in je hrbtnica tega prebivalstva. Vlada se ne bo vmešavala v zadruge in druga svobodna združenja kmetov, ki bi jih ti osnovali iz gospodarskih razlogov. Napredne znanstvene metode in moderna sredstva bodo pomagali dvigati življenjsko raven kmetijskega in mestnega prebivalstva.

9. Delavci, tako ročni kot duševni, bodo uživali zaščito pred vsakim izkoriščanjem, bilo s strani zasebnega ali javnega podjetništva. Vse delavstvo bo osvobojeno okov zlonamerno naloženih norm in usiljenih tekmovanj pri delu, kakor tudi drugih zakonov o delu, ki delavstvo pritiskajo in zatirajo. Delavci bodo svobodno izbirali zaposlitev in kraj, kjer bodo želeli delati in živeti. Svobodne in neodvisne delavske strokovne zveze bodo čvale delavske pravice in koristi. Javna oblastva in zasebna upraviteljstva bodo dolžna uporabljati tehnična sredstva in znanstvena dognanja, da bi se povečala proizvodnja in zviševale ravni življenja. Delavci bodo imeli pravico na prvi delež na dobičku, ki ga bodo napravile njihove industrije. Korist človeka ima vedno prednost pred koristjo stroja.

10. Narodi srednje in vzhodne Evrope vroče žele, da bi zavzeli svoje naravno mesto v velikem gibanju svobodnih narodov, ki streme za boljšimi vzajemnimi odnosi in po tesnejši zvezi. Oni žele vpostaviti med seboj povezanost federalnega značaja in se vključiti v Zedinjeno Evropo. Taka bratska federacija mora ceniti in spoštovati značilne vrednote vsakega naroda za skupno dobro naše skupne evropske civilizacije in za kulturno dedščino vsega človeškega rodu na svetu.

Naša vera, da je tesno in lojalno sodelovanje nujno potrebno, nas je podžgala k tej skupni izjavi. Objubljam, da bomo zvesti tej veri tudi po osvoboditvi.

V tej veličastni deželi, kjer je misel svobode tako tesno povezana z mislijo skupnosti, zveze, prosimo Boga, da bi nam dal moči, ki jo potrebujemo, da bi uspešno dovršili borbo za svobodo in zvezo naših narodov."

Kršćansko Demokratska Zveza Srednje Evrope

(CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION OF CENTRAL EUROPE)

V skromni dvorani slovenske cerkvice Sv. Cirila v New Yorku so dne 26. julija 1950 osnovali predstavniki nekdanjih krščansko demokratskih strank iz Srednje Evrope, ki žive v begunstvu v Združenih državah Amerike, Krščansko demokratsko zvezo Srednje Evrope. Ustanovitev so javili Krščansko demokratski internacionali (Nouvelles Equipes Internationales, NEI) in Narodnemu odboru za svobodno Evropo (National Committee for a Free Europe, NCFE). Ta odbor je s 1. januarjem 1951 dovolil Zvezi finančno pomoč za pisarniške izdatke, glavni tajnik NEI pa je pozdravil ustanovitev Zveze in obljubil, da bo NEI vzdrževala z Zvezo tesne stike.

Zvezo je osnovalo pet krščansko demokratskih strank: Češka ljudska stranka, Litovska krščansko demokratska stranka, Poljska delavska stranka (Popiel) in Slovenska ljudska stranka. Kasneje je bila sprejeta v Zvezo še Latvijska krščanska kmečka stranka.

Verjetno bo kdo pogrešal med temi imeni še kako znano krščansko demokratsko stranko iz Srednje Evrope. Čas bo prinesel svoje. Za enkrat je bilo treba premagati težave, da so se združile vsaj te.

Izvršni odbor Zveze sestavljajo predsednik Msgr. Joseph Kozi-Horvath (Madžar), podpredsedniki: dr. Miha Krek, Kazys Pakstas (Litovec), Karol Popiel (Poljak) in dr. Adolf Prohaska (Čeh), generalni tajnik Konrad Sienkiéwicz (Poljak) in blagajnik Pranas Vainauskas (Litovec). Poleg teh ima vsaka stranka razen Poljakov in Litovcev v odboru še enega člana. Za SLS je bil v odboru do svoje smrti pok. Msgr. Franc Gabrovšek, ki ga je z njegovim polnomočjem nadomeščal v Zvezi dr. Zdravko Kalan, ki je sedaj stalni član za SLS.

Zveza ima svoje predstavnike v Parizu in Rimu. V Parizu je bila v okviru Zveze ustanovljena mladinska sek-

cija. Predstavniki Zveze v Rimu je Slovenec Rev. Marko Krajnc, v mladinski sekciji v Parizu pa sta posebno delavna od Slovencev dr. Fran Žajdela, ki je podpredsednik, in Rev. Franc Čretnik.

Zveza izdaja v New Yorku 14 dnevno glasilo¹⁾ v angleščini, njena mladinska sekcija v Parizu pa v francoščini list-mesečnik²⁾.

Predstavniki Zveze so v stikih z Mednarodno kmečko zvezo (kjer sta od Hrvatov dr. Maček in od Srbov dr. Gavrilović) in Socialistično zvezo, ki predstavljata kmečke in socialistične stranke Srednje Evrope. Napravljeni so bili prvi poizkusi za osnovanje Odbora Srednje in Vzhodne Evrope, ki naj poveže vse zveze. Med tem je bila osnovana v New Yorku tudi Liberalno demokratska zveza, v kateri je za glavnega tajnika od Slovencev dr. Bojan Ribnikar.

Namen Krščanske Demokratske Zveze je povedan v že sprejetem členu 2 bodočih pravil, ki se glasi v približnem prevodu nekako takole:

“Zveza se bori:

1. za zmago krščanskih moralnih in socialnih načel v javnem življenju;
2. za osvoboditev Srednje Evrope od komunističnih tiranov;
3. za obnovo osvobojenih dežel na krščansko demokratskih načelih;
4. za združitev vseh srednje evropskih narodov in za ustanovitev Združene Evrope kot dela svetovne Zveze narodov;
5. za trdno in trajno sodelovanje krščansko demokratskih strank po osvoboditvi njihovih domovin.”

To so v kratkem glavni podatki.

¹⁾ Christian Democratic News Service, 342 Madison Avenue, New York City, N. Y. U. S. A.

²⁾ Bulletin d'information de la Section des Jeunes de l'U.C.D.E.C., 47 rue Bonaparte, Paris (6e), France.

Za temi pa se vrstijo nešteta pota, intervencije, razgovori, seje, sestavljanje spomenic, zbiranje vesti, pisanje člankov...

* * *

V Združenih državah Amerike vlada popolna svoboda in resnična demokracija. Vlada in njeni organi so v resnici in ne samo na papirju v službi ljudstva. Nikomur ne pride na misel, da bi koga preganjal ali sovražil zaradi njegovega verskega ali političnega prepričanja. Javno politično življenje obvladata 2 stranki. Obe sta v odnosu do vere in cerkve pozitivni. V skupščini in senatu moli pred vsako sejo duhovnik ene veroizpovedi. Zato povprečni Amerikanec, pa tudi inteligent, ki se sicer živo zanima ne samo za domače politične, ampak tudi za svetovne probleme, enostavno ne razumeta evropskega političnega življenja, strank, ki jih loči svetovni nazor, pestrosti raznih gibanj. Treba je bilo veliko truda, predno so možje, ki so jim sicer evropske prilike znane, uvideli potrebo po organizaciji zvez, ki naj povežejo stranke

po svetovnem nazoru oziroma sorodnosti programa. Treba ga bo še več, predno bodo mogle te zveze vplivati na tokove svetovne politike. Za enkrat stoje ob strani Narodnemu odboru za Svobodno Evropo in mu pomagajo v ideološki borbi proti komunizmu.

Naše slovensko stališče je posebno težko. Ne smemo nikoli pozabiti, da nas ni po vsem svetu skupaj niti 2 milijona — New York ima s predmestji 14 milijonov — in da je za enkrat Titov režim v Jugoslaviji še vedno edino politično dejstvo, s katerim zapad računa. Po domače povedano: visimo ob strani drugih narodov za železno zaveso, ker bi bila sicer slika brez nas nepopolna; propagandni stroj proti komunizmu pa bi lahko tekel tudi brez nas. Potrebno je stalno prepričevanje na merodajnih mestih, da teče bolje z nami kot brez nas. In to ni vedno tako lahko! Ideološka orientacija vseh zvez (Krščansko demokratske, kmečke, liberalno demokratske in socialistične) in njihova pravilna ocena Titovega režima sta naša najmočnejša opora.

Planinske lepote Slovenije: Svet zase je čudovita dolina Triglavskih jezer.
Pogled na kočjo (1683 m) ob jezeru.

Naša kulturna preteklost v luči obletnic

(IV)

1. Nekaj iz razvoja šolstva v 19. stoletju. Slovenska terminologija.

- 1.) Anton Martin Slomšek (rojen na Slomu pri Ponikvi l. 1800, umrl v Mariboru 24. septembra 1862.)
- 2.) Franc Močnik (rojen v Cerknem l. 1814, umrl v Gradcu 30. novembra 1892.)
- 3.) Josip Celestina (rojen v Zagorju l. 1845, umrl v Ljubljani 16. oktobra 1912.)
- 4.) Blaž Matek (rojen v Gornjem gradu 3. februarja 1852, umrl v Mariboru l. 1910)
- 5.) O. Ladislav Hrovat, OFM (rojen v Zgornjem Tuhinju l. 1825, umrl v Novem mestu 14. aprila 1902.)
- 6.) Anton Gregorčič (rojen na Vrsnem, Libušnje) 2. januarja 1852, umrl v Gorici l. 1925.)

Skupina kulturnih delavcev, ki je med najbolj zaslužnimi za razvoj šolstva v 19. stoletju po slovenskih deželah. Moderna doba je zahtevala vedno več splošne izobrazbe; država se je čutila od razsvetljenstva naprej vedno bolj poklicana, da mladino sili v šole, dasi je bila silno skopa v sredstvih za šolanje. V Avstriji se je še posebej pojavilo vprašanje učnega jezika: od razsvetljenske dobe je hotela nemščina zavzeti vse šole prav od prvih mesecev pouka.

Prehod v izvajanje splošne šolske obveznosti je bil zelo počasem. Ob koncu tretjega desetletja 19. stoletja je n. pr. bilo še 80% mladine na Kranjskem dejansko brez šolskega pouka. Po vsej vojvodini je delovalo 108 državnih šol. Prav toliko je bilo nedeljskih, v katerih so se bolj kot revno plačani učitelji — obenem ponavadi organisti in cerkovniki — uveljavili nekateri požrtvovalni duhovniki. Med njimi je delal prave čudeže Slomšek. Znal je od blizu in daleč, dopoldne in popoldne. Kot otroke tako pritegniti, da so prihajali k njemu kaplan v Novi Cerkvi je zbiral okoli sebe po sto, stotrideset otrok. Po Slomškovem zgledu so posebno njegovi celovski semeniški učenci dosegali lepe uspehe z neplačanimi in brezplačnimi nedeljskimi šolami.

A Slomšek je šel še dalje: navdušil je lju-

di, da so si začeli vzdrževati občinske šole. Koliko je to delo pomenilo za нравno zdravje štajerskih Slovencev — o tem je bilo doslej jako malo dognanega; gotovo je, da se v mreže statistik ne bo dalo nikoli ujeti. Blagodejni Slomškov vpliv na slovenske šole je z njegovim napredovanjem v hierarhiji neprestano rasel. Kot kanonik je bil obenem višji šolski nadzornik, kot škof ni pri vizitacijah nikoli pozabil na učence in učitelje. Postal je nepogrešljiv svetovalec ministra grofa Thuna in mogel skoro do smrti soodločati o vseh ukrepih glede vzgoje po slovenski štajerski.

Ob vsem tem in drugem poslu je — kako je zmogel, sam Bog ve — postal eden najvažnejših pisateljev šolskih knjig v domačem jeziku in tvorec domačega izrazja. V tem tako važnem delu so ga sledili in izpopolnili med toliko drugimi Močnik, Celestina, Matek, o. Ladislav.

L. 1848 je prineslo tudi v šolstvo novih načrtov in uredb. Pri njih je vidno sodeloval Miklošič. Ustanovilo se je ministrstvo za uk in bogočastje, ki je v kratkem preustrojilo avstrijsko šolstvo. Posebnega upanja na uspeh reform je dajal konkordat, ki sta ga l. 1855 sklenili sv. stolica in Avstrija. Na žalost pa so svobodomiselnje težnje prevladale; pod ministrskim predsednikom poljskim grofom Potockim je bil konkordat odpovedan in s tem — danes mislim, da to moremo reči — usoda Avstrije zapečatenata.

Materinskemu jeziku v ljudski šoli je dal papir končno le pravice, ki mu gredo. V praksi pa se je bilo treba boriti za vsako spremembo v tej smeri. Nekoliko lažji je postal ta boj po decembrski ustavi l. 1867, ki je priznala enakopravnost jezikov. Sledil je ljudskošolski zakon l. 1869 z učnim in šolskim redom l. 1870 in učnimi načrti. Tu spet srečamo med sestavljaleci Slovenca, pravnika in tedaj prestolonaslednikovega vzgojitelja J. Čižmana. Vse to je postavilo trden temelj za organizacijo šolstva. Odtod in od novih fondov je razumeti razmah šol v zadnjih desetletjih obstoja Avstro-Ogrske. Ker pa si je liberalizem zagotovil odločilno besedo v sistemu in metodi, ker so Cer-

Ivan Grohar

kev potisnili v šolski kot in ker je prisilno podržavljenje šolstva vklenilo umetnost vzgoje v birokratske okove — zato pa sta pod bujno rastjo ustanov in pod velikimi učnimi uspehi razjedala temelje ponosne zgradbe zanemarjanje srčne izobrazbe in miselna zmedenost. Dekadencija parlamentarizma je poslabšala položaj: saj je strankarska politika segla prav v učilnice in spremenila velik del učiteljstva v hlapce.

Poleg že omenjenih Miklošiča in Čizmana je bil med najplivnejšimi stvaritelji novega šolstva Franc Močnik, učenjak, ki je imel za sabo goriško osrednje semenišče in graško filozofsko fakulteto. Uredil je ves pouk matematike na ljudskih in srednjih šolah in spisal zanje učne knjige (v nemščini), ki so jih v vedno novih izdajah nad pol stoletja rabili po vsej Avstro-Ogrski in jih prevedli na vse jezike mnogojezične države. Ko je bil šolski nadzornik na Kranjskem, je sestavil učni načrt za glavne šole, v katerih je materinski jezik dobil mesto poleg nemščine (1851). Z Andrejem Praprotnikom je sestavil tudi potrebne slovenske učne knjige: abecednik in berila. S tem se je začelo dvojezično (utrakvistično) šolstvo po osrednjih slovenskih deželah, ki je iz glavnih šol počasi prodiralo v srednje. Na Koroškem pa je šlo narobe: utrakvističen pouk je s časom osvojil tudi ljudske šole in bistveno pripomogel k ponemčevanju.

Močnikovo delo je nadaljeval prof. Celestina s tem, da je poslovenil njegove najvažnejše učne knjige za aritmetiko in geometrijo (v osemdesetih letih) in pri tem moral ustvariti slovensko terminologijo. Ob njem in za njim je delal na istem področju Matek. Da podpre zahteve slovenskih poslancev po slovenskem učnem jeziku v gimnazijah, je Matek pripravil tudi učbenike za matematiko v višji gimnaziji. Prav ko naj bi šli rokopisi v tiskarno, je l. 1909 izšel nov učni načrt za srednje šole, ki je prinesel nekaj velikih sprememb v pouk matematike. Preden je avtor utegnil rokopise načrtu prilagoditi, je umrl. Knjige so izšle v priredbah Jakoba Zupančiča in Josipa Mazijskega.

Podrobno nalogo je istočasno izpolnjeval o. Ladislav Hrovat za slovenski učni jezik latinščine in grščine, pa tudi za pouk slovenskega jezika in književne zgodovine v srednji šoli. Bil je profesor na slavni frančiškanski gimnaziji v Novem mestu in ostal na zavodu tudi po l. 1870, ko ga je po odpovedi konkordata država frančiškanom vzela. Že v Slovenskem Glasniku je priobčeval razprave iz latinske slovnice, l. 1875 pa je izšla "Latinska slovnica za slovensko mladež". Več let pred Levcem je izdal pravopis, v prvi obliki že v gimnazijskem izvetstvu l. 1867.

Na Primorskem je dolgo dobo stal v prvi

Anton Ažbe

vrsti borcev za slovensko šolstvo **dr. Anton Gregorčič**. Kot odbornik Sloge je bil med ustanovitelji prvega slovenskega otroškega vrtca v Gorici (1883) in zasebne dekliške ljudske šole. Po njegovi zaslugi je l. 1894 stopila ob stran drugih strokovnih šol, ki so se posebno na Primorskem lepo razvijale, **obrotno-nadaljevalna šola**. Čez nekaj let je štela že čez 1000 učencev. Naraščajoče Slovensko šolstvo je vodilo kmalu nato ustanovljeno društvo "**Šolski dom**", ki mu je bil Gregorčič ves čas predsednik. Postavili so **Simon Gregorčičev dom, Mali dom, Novi dom**. Vplivni Gregorčič je tudi znal izsiliti od države ustanovitev slovenskih **paralelk** na goriški gimnaziji (1910), iz katere se je čez tri leta razvila štirirazredna slovenska gimnazija. L. 1915 je bilo treba odpreti še 5. razred in število dijakov se je dvignilo na skoro 500.

II. 19. stoletje prelomnica v zgodovini upodablajočih umetnosti in glasbe.

Leopold Layer (rojen v Kranju 20. novembra 1752, umrl prav tam l. 1828.)

Anton Ažba (rojen v Dolenčičah (Javorje) 30. maja 1862, umrl v Münchenu l. 1905.)

Matija Jama (rojen v Ljubljani 4. januarja 1872, umrl prav tam l. 1950.)

Anton Hajdrih (rojen v Ljubljani 9. januarja 1842, umrl prav tam l. 1878.)

Emil Adamič (rojen 25. decembra 1877 na Dobrovi, umrl v Ljubljani l. 1936.)

1782 Ustanovitev **Glasbene Matice** v Ljubljani.

29. septembra 1892 začne z Jurčičevo "**Veroniko Deseniško**" novo poslopje deželnega gledališča v Ljubljani služiti drami, kmalu nato pa tudi operi in opereti.

Vzporedno z razvojem šolstva so se gibale umetnosti. Tudi te so od razsvetljenske dobe naprej vedno bolj zapuščale okrilje Cerkve, vedno več umetnikov ni ustvarjalo za liturgično službo in ni oblikovalo verskih motivov. V tehničnem pogledu je 19. stoletje prelomnica i za upodablajoče umetnosti i za glasbo.

Kakšna razlika med Layerjem na začetku stoletja in Ažbetom na koncu! Layer skoro izključno nabožen slikar, ki stá mu velik ta-

Anton Ažbe: Pevska vaja, Narodna galerija v Ljubljani.

lent in družinska tradicija omogočila, da je stopil med naše prve slikarje. Nadaljeval je izročilo stoletij našega slikarstva, vendar je vnesel vanj razen svojih osebnih posebnosti nove italijanske in holandske vplive — po posredovanju mojstra Kremser-Schmidta — ter nekaj značilnosti tistodobnih francoskih slikarjev. Francoska zasedba Ilirije tako ni bila pomembna samo za potek njegovega no-

Matija Jama, lastni portret.

tranjega in zunanjega življenja, temveč tudi neposredno za njegovo umetnost.

Layer je morda naš najplodovitejši slikar. Medtem ko freske po gorenjskih cerkvah in bišah že zapadajo svoji usodi, so oljnate slike dobro ohranjene. Med njimi se odlikujejo Marijine. Podoba Marije Pomagaj gre letos v 138. leto starosti, ljubljanske uršulinke hranijo Brezmadežno, glavna oltarja cerkve v Kranjski gori in v Cerkljah prikazujeta vnebovzetje.

Nasproti temu doma zakoreninjenemu cerkvenemu slikarju stoji Ažbe kot član umetniške družbe tujega vele mesta, pozoren na vse pridobitve umetnostno tako razgibanega časa. Medtem, ko je Layerjeva delavnica še kar srednjeveško domača družina mojstra in učencev, pa je Ažbe ustanovitelj in voditelj evropsko znane slikarske šole, v katero se vpisujejo socialno in umetniško slavna imena. Njegovih del ni mnogo. V njih je podiral zad-

nje ostanke klasicizma in pripravljaval impresionizem, v katerem so se znašli njegovi učenci Jakopič, Grohar, Sternen in Jama, Njim je pot naprej pokazala narava, kj se ji je Ažbe preveč izmikal.

Najbolj se je vanjo zatapljal vse življenje prav Jama. Gorenjska, Ljubljana, Hrvaška, Nemčija, Holandska — povsod je ta globoki, resni, radovedni umetnik vrtal v skrivnostno življenje prelivajočih se barv, svetlobe in mra-ka. Med njegovimi olji ne dobiš manjvredne umetnine. Še z učiteljem Ažbetom se je udeležil 1. slovenske razstave v Ljubljani l. 1901, kjer je moderna dokazala svojo estetsko nadmoč tudi v upodabljanju umetnosti; potem pa je zastopal slovensko slikarstvo po razstavah na Hrvaškem in v Srbiji, v Avstriji in Nemčiji, na Poljskem, na Holandskem, v Franciji in v Ameriki.

Glasba. — Hajdriha ne veže s cerkveno glasbo samo prvi učitelj Gregor Rihar, temveč tudi način skladanja sicer skoro izključno čitalniških budniških zborov. Iz četrtega letnika semenišča ga je zvelklo v Prago; vstopil je na konservatorij. Vse je kazalo, da se bo razvil v izvrstnega pevca, pa mu je glas začel pešati; pravijo, da zaradi prehudega kajenja. Znašel se je v Trstu. Ni si mogel preskrbeti prave službe, dosegel pa je mnogo uspehov kot pevovodja, komponist in pevec. Ubila ga je jetika. Gotovo je eden izmed glavnih pobuditeljev pevskega razcveta na Primorskem. Od skladb še danes živi "Jadransko morje".

Le nekaj mesecev je med Hajdrihovo zgodnjo smrtjo in rojstvom Emila Adamiča, med njunim delom pa je podobna velika razlika kot med Layerjem in Ažbetom ali celo Jamo. Odkritja v harmoniji in pevske tehniki na zapadu, še bolj pa nebrzdana samoraslost ruske glasbe so se v Adamiču v najboljših njegovih delih zlili z duhom slovenske narodne pesmi. Te poteze, še bolj pa ekspresionistična izraznost, ki se pri Adamiču pojavi prej kot pri katerem koli drugem iz skupine okrog Novih akordov, vse to so stvari, ki zelo približajo Adamičevo vlogo v naši glasbi vlogi Župančiča v liriki. Pa še nekaj je dodati: Kot je Župančič vrh naše otroške poezije, tako je Adamič mojster otroških pesmic, samo da so te sicer bolj sorodne Levstikovim, ki so bolj konkretne in živo čutne kot Župančičeve. In to je treba pri Adamiču posebej poudariti: je naš najbolj neposredno ustvarjajoč kom-

ponist, v čemer mu more naša poezija postaviti ob stran samo Ketteja.

Adamič je imel to srečo, da se je mogel hraniti že od sadov dveh osrednjih glasbenih ustanov: Glasbene Matice in stalne opere.

Glasbena Matija je ohranila pomen vzgojnega zavoda tudi potem, ko se je nad njo dvignil konservatorij in nazadnje Glasbena akademija. Njen zbor je posebno pod Hubadom šel preko diletantizma čitalniških časov in uveljavljal našo glasbeno kulturo po srednji Evropi. Opera pa je ne samo dala vrsto pomembnih pevskih umetnikov, ampak tudi posredovala poznavanje sodobnih poskusov iz žarišč svetovnega glasbeno-dramatskega ustvarjanja. Obe ustanovi pa sta poleg močne tradicije "sokrivni", da je bila naša reproduktivna vokalna glasba po širini in v višino toliko časa nesorazmerno razvita v primeri z reproduktivno instrumentalno in s produktivno.

III. Širjenje svobodomiselnosti v 19. stoletju. Katoliška renesansa. Odmevi v književnosti.

Matija Kavčič (rojen v Medvodah 18. septembra 1802, umrl v Ljubljani 1. 1863.)

Jakob Missia (rojen na Motj pri Ljutomeru 1. 1838, umrl v Gorici 24. marca 1902.)

Josip Pavlica (rojen v Rihemberku 1. 1861, umrl v Gorici 5. oktobra 1902.)

Anton Gregorčič (glej I.)

I. Slovenski katoliški shod v Ljubljani 1892.

Janez Mencinger (rojen na Brodu v Bohinju 1. 1838, umrl v Krškem 12. aprila 1. 1912.)

Fran Maselj-Podlimbarski (rojen v Spodnjih Lokvah pri Krašnji 23. novembra 1852, umrl v Pulkavi na Spodnjem Avstrijskem 1. 1917.)

Janko Kersnik (rojen na Brdu pri Lukovici 4. septembra 1852, umrl v Ljubljani 1. 1897.)

Anton Aškerc (rojen v Globokem 1. 1856, umrl v Ljubljani 10. junija 1912.)

V 19. stoletju je za romantike tudi pri nas planil na dan že v prejšnji dobi prebujajoči se nacionalizem. Je to zgodovinski pojav, ki je zajel vse evropske narode in za njimi druge. Nikakor ni nekaj absolutno dobrega; niti dveh stoletij ni bilo treba, da se je pokazalo, koliko zlih klic tiči v njem. Že napoleonske vojske in revolucionarno in vstajniško vzdušje

Ivan Grohar: Brna. Groharjeva slika iz mladih let, predstavljajoča narodni običaj brne — našemljenih poberkovalcev na kmečki ohceti.

Matevž Langus: Lastni portret.
Narodna galerija v Ljubljani.

za njimi so z rastočimi nasprotji politične, socialne in idejne vrste pritirali nacionalizem do nekaterih negativnih skrajnosti. Med njimi je najusodnejša ta, da je nacionalizem kot sin revolucije postavljaval vsaksebi in če le mogoče v nasprotje naravno privezanost na dom in rod pa navezanost na Boga in Cerkev. Nacionalizem se je moral predati svobodomiselstvu.

Ta duh je vsrkavalo prav tedaj nastajajoče slovensko meščansko izobraženstvo. Odtod osebna tragika toliko njih; razklanost, ki odseva tudi v njih delih. Še huje je to, da se je ta plast, ki ima vodstveno nalogo, že v početku odklonila od jedra abstraktno oboževanega "naroda". Dolga desetletja ni bilo jasno bistvo vedno ostrejšje ločitve med Slovenci. V bojih Čop, Prešeren, Kopitar je šlo tudi za črkarska vprašanja, za uvajanje visoke umetnosti, vendar niti to, niti sodelovanje državnega aparata proti "frajgajstovstvu" in proti prvim javnim pohujšanjem, ki so si nadevala naličje osvobodilnih dejanj, ne more danes popolnoma prikriti vprašanj, ki so bila na dnu vsrca.

Svobodomiselstvo se je večkrat javilo l. 1848. Ljubljanski poslanec Matija Kavčič je razen družbeno — preureditvenih in upravno — političnih načrtov (*) predlagal, naj država Cerkvi odvzame posestva in naj ne prizna svobode nobeni verski družbi, ki ima vodstvo izven države.

Po l. 1848 so skupna nevarnost v dobi absolutizma, skupno delo za organizacijo kulturnega dela (književne družbe in časopisi) in družbenega življenja (čitalnice) zabrisavale idejna nasprotstva. Svobodomiselstvo se je v zmernih oblikah krepilo in si kot katoliški liberalizem utrla pot že med duhovščino. Ko je sredi osemdesetih let v vse to posvetila žarka luč Mahničeve kritike in Missijeve jasnosti, se je pokazalo, kako se je razcep med Slovenci že povečal.

Missia je po urejenosti značaja, obsežnosti izobrazbe, vztrajnosti volje, združene z iskreno dobroto, ena najlepših slovenskih osebnosti. 14. decembra l. 1884 je bil vstoličen za ljubljanskega škofa. Prva skrb mu je bila vsestranski napredek duhovščine, posebno pa bogoslovcev; vse je storil, da bi bili ljudje njegove škofije najmočnejšega verskega življenja; zato je tudi budno pazil na pojave, ki so hoteli s slabljenjem ali celo uničenjem tega zamoriti srečo naroda, ki mu je pripadal. Tako je v pastirskih listih opozarjal na razširjenje grdobije med nami: pijančevanje, mazanje družinske svetosti, krivoprisežnost, opravljanje in obrekovanje, pešanje čuta za avtorito. Karmeličanke, ki jih je pozval, naj s poživljeno spravno pobožnostjo ostalih vernikov izprosijo od Boga usmiljenja za te in druge grehe. Verska in katoliška društva, ki jih je Missija zelo pospeševal, naj bodo jedro prenovitvenega socialnega dela, kjer so najvažnejše stvari krščanska vzgoja po družinah, dober tisk in pravilno reševanje socialnih vprašanj.

Protj vedno hujšim napadom "Slovenskega Naroda" na Cerkev in proti pojavom podobne

*) Bil je zelo delaven in je ne enkrat razburkal ves parlament. Njegovi predlogi so bili premišljeni, a včasih nedosledni. Zahteval je odpravo podložništva, vendar priznal potrebo odškodnine. Zastopal je načelo enakopravnosti narodov, vendar pri tem preveč upošteval dotedanje kronovine. Za federalizem se ni mogel odločiti, temveč je zagovarjal "federativno centralizacijo" (dvokomorni sistem).

ga duha v leposlovju sta velika pastirska lista iz let 1885 (ob tisočletnici smrti sv. Metoda) in 1887. Za volitve je izdal navodila, v katerih je aktivno uveljavljanje duhovnikov omejil na najpotrebnejše primere, vse pa počil, da morata tudi politično delovanje voditi gorečnost do Boga in Cerkve in skrb za javni blagor.

Škofovo prizadevanje je v zvezi z Mahničevim prineslo obilne sadove. Po pravici trdi Aleš Ušeničnik, da se je tedaj "začela za Slovence nova, druga katoliška renesansa" (Kat. Obzornik 1902).

Oba velika moža sta po zgledu podobnih avstrijskih shodov pripravila I. slovenski katoliški shod (29. do 31. avgusta 1892 v Ljubljani). Najvažnejša govora je imel škof sam. V prvem je obsodil polovičarstvo, ki je zlasti v javnem življenju "posebno pri nas v Avstriji od nekdanjako priljubljeno". Zadnji dan shoda je v stolnici razpravljaval o katoliški zavesti. Tej se "nikakor ne zadostuje samo s kakimi pobožnimi frazami, tudi ne z nekaterimi splošnoverskimi resnicami, ampak cela katoliška vera ji mora biti podlaga, sad pa življenje in ravnanje po načelih katoliške Cerkve". Potem je v svetlobi tega načela pokazal pravo mesto vsem pomembnejšim zadevam tedanjega javnega življenja.

Shod je postavil vsa področja našega delovanja na edino neporušno podlago: katoliška načela. Zato so njegove resolucije veljavne tudi danes. Pa tudi v sklepkih, ki so bili prirejani za vprašanja tistega časa, nosijo nauk tudi prihodnosti. Shod je n. pr. zahteval enakopravnost narodov, poudaril pri srednjem in visokem šolstvu versko vzgojo in se izjavil za tesno zvezo s katoličani drugih avstrijskih narodov.

L. 1898 je odšel Missia na veliko zadovoljstvo nasprotnikov za nadškofa v Gorico, že naslednje leto je postal kardinal.

Katoliški prerod je zajel tudi Primorsko. Najbolj pridni sodelavec "Rimskega katolika" je bil poleg urednika Mahniča, dr. Josip Pavlica. Potrebe so bile tako velike, da je preveč cepil in napolnil svoje moči. Razen pisateljevanja, vzgojnega in predavateljskega dela v goriškem semenišču je vodil razna katoliška društva in bil duša naštevanih versko in narodno budnih prireditev. Od znanstvenega dela je posebej omeniti razpravo "O bistvu kapitalizma" (Kat. obzornik 1899). —

Nasprotnikov katoliške renesanse je bilo kaj

Leopold Layer: Sv. Jožef pita Jezuščka.
Cerkve v Zasipu.

malo in hitro so začeli izgubljeni položaji tudi tam, kjer so najdalje prišli: med izobraženstvom. Branili so se na podobno demagoški način kot pol stoletja pozneje komunisti: Kdor ni z nami, ruši edinstvo slovenskega naroda in škoduje borbi s tujimi sovražniki. Ob Missievi smrti je imenoval Podgornikov "Slovanski svet" pokojnika "razedinitelja Slovencev". Ušeničnik mu je po pravici lahko odvrnil: "To je laž... V Slovencih je nastal sedanji razdor tedaj, ko se je začel razraščati po naši deželi liberalizem". (Kat. obzornik 1902).

Bila pa je tudi že tedaj precejšnja skupina sredincev, ki so iz skrbi za edinstvo, iz mehkonosti, druga pa iz lagodnosti in oportunitizma, hoteli spravo in slogo po vsej sili. Tako stališče so imele na Kranjskem n. pr. stare Novice, ki jih je vodil L. Svetec, na Primorskem pa že omenjeni dr. Anton Gregorčič. V deželni zbor se je pridružil tistim poslancem, ki so protestirali proti Missievemu pastirskemu listu, obsojajočemu agitacijo za slovensko bogoslužje (za to je pisal posebno Podgornik). Nasprotja v slovenskem političnem društvu Sloga so se pokazala na ven že l. 1889, najprej pri volitvah v deželni zbor, potem pa pri glasilu Sloga, katere urejanje je J. Tonkli izročil Mahničju. Gregorčič je z Gabrščkom tedaj ustanovil No-

vo Sočo. Tudi na I. kat. shodu, kjer je bil Gregorčič poročevalec v odsedu za narodno organizacijo, se je čutilo nasprotje med njim in dr. Mahničem. Gregorčič si je po shodu sicer prizadeval za spravo na obe strani, a za trajno je ni mogel več doseči. Tudi njegovi pristaši so uvideli, da se s Tumo in Gabrščkom ne da hoditi skupaj. Proti njuni "narodno-napredni" stranki se je Gregorčič zvezal z italijansko "napred" stranko, njegovi nasprotniki pa so šli z italijanskimi katoličani. Zanimivo vzporedje k dvanajstletni zvezi nemške stranke in slovenske napredne stranke v kranjskem deželnem zboru! Goriška SLS, ustanovljena 1906 z glasilom "Gorica" in kršč. soc. "Primorskim listom", se je končno razklala: Gregorčič na eno stran, J. Srebrnič na drugo. Spor se je poravnal šele po končani prvi svetovni vojni. —

Za razvoj našega leposlovja ima 19. stoletje podoben pomen kot za upodabljačo umetnost in za glasbo. Doba od l. 1848 naprej je morala ustvariti pripovedništvo v prozi in poeziji. Prav to pa je panoga, ki je najtesneje povezana z družbenim življenjem in na katero najbolj vidno vplivajo sodobne ideje. Pripovedništvo 19. stoletja kaže prodiranje liberalizma v našo "gospodo", ki jo opisuje, prav tako kot označuje nazore avtorjev. Tudi med temi so nastale tri struje: umetniško najbolj šibka je bila v začetku okoli Doma in Sveta; v ostale revije so pisali sredinci in svobodomisleci.

Zanimiv tip sredinca je bil Mencinger. Ta je bil že deležen zatočišča Wolfovega Alojzijevišča (ustanovljeno l. 1846), ki ga je tedaj vodil poznejši škof Pogačar; nato pa je moral po izobrazbo v svetna Dunaj in v Gradec. Služboval je po manjših krajih in se odtegoval političnemu življenju. Kot pripovednik je med našimi zgodnjimi realisti, med prvimi: opisovalci meščanstva in z Detelo naš najbolj filozofsko usmerjen pisatelj. Kot Tavčarju sta tudi njemu najbolj močni deli nastali v starosti (Abadon, Moja hoja na Triglav). Po Moji hoji se ni več spustil v pisateljevanje, ker je tako sklenil, ko je delo zasnoval. (V tem je bil bolj trden kot Pregelj, ki si je postavil mejo, pa se je ni držal). Mencinger ni podprl Mahniča. Pomagal je smešilni taktiki svobodomislecev privatno, javno pa v satiričnem spisu "Vodnikov Vršac, potlej pa še kaj" (1885), pa tudi v sestavku "O pesniku Perešernu kakor pravniku" (1896); tudi se je v zreli dobi

držal Ljubljanskega Zvona. Po drugi plati pa je njegov Abadon najmočnejša obsodba materializma v našem slovstvu in iz vse duše prihajajoč klic po sprejetju celotnega kričanstva, v katerem edino je rešitev za nas kot za vse človeštvo. Tudi v Moji hoji je poveljeval kričanski idealizem, zato je zavrzel umetnostni naturalizem in pesimizem, ki se je iz naturalizma preival v takrat se pojavljajočo dekadenco.

Sredinec je bil tudi Fran Maselj. Bil je sicer ves prepojen z liberalističnim nacionalizmom, vendar si je ohranil vero. Odločenost od domovine mu tudi ni dala, da bi se vmešal v spore, ki jih ni mogel prav razumeti. Odreznost od domače zemlje ni brez posledic v njegovih spisih, ki se vedno vračajo domov, pa ostajajo brezbarvni: nastali so iz predenja spominov, predstav in želja. Daleč pred vsemi je spet starostno delo: Gospodin Franjo, ki opisuje življenje v Bosni. Ostra kritika avstrijskega političnega sistema in vroče slovansko čustvo sta spravila pisatelja pred vojaško častno sodišče. Obdolžen je bil — upokojeni stotnik — veleizdaje. Odvzeli so mu čin in ga konfinirali. Še pred koncem vojne je na tujem umrl. Roman so zaplenili, a je že v novi državi višje deželno sodišče ta odlok razveljavilo (marca 1919). Leta 1922 so Maslja prepeljali v Ljubljano in ga tam pokopali z veliko častjo.

Med največjimi nasprotniki katoliškega preroda pa sta bila Kersnik in Aškerc, samo da je bil prvi elastik — v politiki in slovstvu uglajen in mehak, drugi pa radikalec, trd in trmast.

Kersnikove povesti so slogovno in vsebinsko zelo osvežile naše pripovedništvo: pričarale so vanj pokrajino in razpoloženje, predstavile so eleganten dialog in fin humor; odgrnile so zaster pred našo malomeščansko družbo in naš kmet je v njih zaživel mnogo polnejše življenje kot pri Jurčiču in njegovi šoli.

Cyklamen, Agitator, Rošlin in Verjanko, Jara gospoda! Veselice, čitalniške prireditve, slavnosti, obiski — zunanost, ponarejenost, nobenih velikih idej. A tudi avtor ne da nobene. Skozi vsa ta leposlovno podana opažanja kot da se vleče malodušje iz zgodnjega visokošolskega pisma z Dunaja: "Kam pa bi tudi z vsemi lepimi idejami o napredku, umetnosti, civilizaciji, humaniteti, kam bi z vso navdušenostjo za lepo in resnično, če je vse le utopija, če vse služi le v to, da bo uničeno od

kron in mitre". Edino v anonimnih podlistkih v "Slovenskem Narodu" se je spustil v boj. Privoščil si je vse, pri tem pa sam veroval samo še v znanost.

Kmetiške slike, povesti v Mohorjevem kalendarju, Testament, Očetov greh. V kmetu je Kersnik našel mnogo več človečnosti kot v jari gospodi. Realistični način opisovanja je tu prinesel veliko več odbleskov življenja duše. V nekaterih iz teh povesti se je Kersnik dvignil do vrha naše prozne epske umetnosti.

To je dosegel v verzni epiki Aškerc — a le v majhnem delu mnogih pesmi, ki jih je napisal. Dasi smo se jih po šolskih čitankah in po učenju na pamet kar preobjedli, bodo vendar nekatere balade in romance prve zbirke spadale vedno v izbor najboljšega iz naše poezije. Iz osrčja slovenske zemlje, tam, kjer se Štajerska spaja z Gorenjsko in se približuje Dolenjski, je zrasel rapsod, ki je nanaglo dosegel, za kar se je zaman trudil rod iz leta 1848 in naslednji: postaviti ob visoko razvito liriko moško poezijo.

Potem pa je pesnik Aškerc postal žrtev žalostnega osebnega razvoja in nasprotovanja idejam, h katerim je Mencinger kazal vsem, ki se hočejo rešiti. Nekatere od zadnjih Aškercovih zbirk spadajo na indeks.

Anton Cebaj: Marijino vnebozetje iz l. 1769. Slika je visela v velikem oltarju v Kopanju, kjer je del svoje mladosti preživel pri stricu župniku pesnik Fr. Prešeren. Sliko so partizani s cerkvijo vred zažgali v času, ko je bil eden njihovih voditeljev dr. Mesesnel, spomeniški konservator.

NEKAJ DRUGIH OBLETNIC

Cebaj. Njegovo veličastno podobo Marije Vnebozete na Kopanju so uničili partizani. — Tudi slikarjev Frančiška (r. 3. dec. 1762) in Mateja Langusa (r. 9. sept. 1792) in kiparja Luke Misleja (u. l. 1727) se letos spominjamo.

Fran Ser. Cimperman, r. 3. sept. 1852, mlajši brat hromega pesnika Josipa in sam pesnik. Umrli že v 21. letu.

Josip Gruden, umrl 1. novembra 1922. Doktor bogoslovja, kanonik, profesor; predsednik Vincencijeve in Leonove družbe, odbornik Muzejskega društva in Kat. tisk. društva. Najbolj znan pa je kot zgodovinar (Zgodovina slovenskega naroda, Moh. družba 1910 do 1916. Po pisateljevi smrti je delo nadaljeval in končal dr. Mal.)

Miloš Kamušič, r. 11. sept. 1852, u. 24. nov. 1922. Zaslužen primorski šolnik in javni delavec.

Andrej Kavčič, r. 25. nov. 1752, doktor filozofije in teologije; župnik dekan v Mariboru (1784 do 1807), potem kanonik in višji šolski nadzornik v Gradcu, Velik Slovenec: v Gradcu

so ga imenovali "slovenskega škofa"; za časa, ko je bil ravnatelj mariborske gimnazije, je dobila slovenščina prvikrat veljavo. — Zapuстил je štipendijo — vsako po dvema dijakoma s Spodnje Štajerske.

Vladimir Levec, r. 20. jan. 1877, sin književnega zgodovinarja Frančiška, doktor prava, že s 26. letom izredni profesor na univerzi v Friburgu v Švici, umrl naslednjega leta. Avtor mnogih zgodovinskih študij in največja nada naše pravne zgodovine.

Matevž Ravnikar-Požencan, r. 1802, duhovnik, pesnik in nabiralec narodnih pesmi.

Lovro Homan, r. 1827, politik, pesnik, soustavitelj in predsednik Matice Slovenske.

Jakob Zupan, r. 1852, doktor teologije, "slavist" in kovalec pesmi v "Kranjski čbelici". — Ob njem gre letos spomin tudi čbeličarjema Josipu Kosmaču (u. l. okt. 1872) in šentviškemu župniku Blažu Potočniku, časnikarju, skladatelju, pevcu in homeopatu.

V PALMANOVO

ODLOMEK IZ ROMANA "PRÓDANI BATALJONI"

Lahna, kot pajčevina tanka jutranja meglica zastira celovško polje. Ni še utihnilo petelinje petje. Tudi sonce še ni objelo prijazne celovške kotline, le skalni vrhovi Karavank tam onstran Drave se že poljubljajo z njegovimi prameni. Kakor srebrne preproge se belijo snežne lise v kotanjah vrhov.

Leno se vije kalna Drava v svoji nizki strugi, da ne bi zbudila vasi, ki še dremlejo ob njenih bregovih. Le tu in tam se plaho prebuja dim iznad težkega slemena in hiti v naročje Drave, ki jo spremlja v ozkem belem pasu.

Tam pod gozdi med šotore udara pesem polkovnega trubača. Urno se ovije spečih bataljonov, kot da bi se ji mudilo naprej.

Leno se pretegujejo fantje. Že dolgo niso vstali tako zgodaj.

Ostra povelja dežurnih podčastnikov prepode spanec iz dremotnih oči.

Kmalu je ves polk na nogah. Vse živo je tam ob hladnem potoku pred samostanskim zidom. Telesa drgetajo v jutranjem hladu in lica žare v pričakovanju. — Palmanova!

Zajtrk je minil.

Fantje se pripravljajo za odhod. Treba je razstaviti šotore, pomesti taborišče, urediti prtljago, kajti okoli šeste pridejo že kamijoni.

Tudi civili so se pripravili, kateri nameravajo s polkom. Vse čaka. Fantje so že kar nestrpni. Nemirno se ozirajo proti ovinku, kdaj se bodo prikazali avtomobili.

Ura je šest, pol sedmih, sedem in kamijonov še ni.

"Morda jih pa danes ne bo. Škoda! Do jutri bi se tam lahko že uredili."

Prej poravnane vrste se trgajo in fantje se zbirajo po skupinah. O vsem mogočem ugibajo. Nekateri pregledujejo in popravljajo svoja motorna vozila, da ne bi bilo morda po poti kakih sitnosti. Drugi pa že razvezujejo svoje nahrbtnike in se poslužujejo dobrot, ki so jim bile razdeljene za dneve potovanja: piškoti, surovo maslo, mesne konzerve itd. Čudno, da so Angleži toliko dali...

Sonce že močno pripeka, toda avtomobilov še vedno ni.

Fantje polegajo po tleh. Sonce in čakanje sta jih utrudila. Kuharji nekaterih čet so zopet začeli postavljati kotle in pripravljati kosilo. Vsi že mislijo, da ta dan ne bo nič z odhodom, kar zabrne motorji in dolga vrsta avtomobilov se prikaže iz drevoreda.

Vendar! Čete se zopet urejajo. Fantom kar gore lica in v očeh jim leži veselo pričakovanje. Tako prisrčno je slovo z onimi, ki še ostanejo. "Na svidenje, pa kmalu za nami!" se stiskajo roke in robci mahajo v pozdrav.

Četa za četo odkoraka na izhodno stran taborišča. Polk čaka povelja, da vstopi v kamijone.

Prvih šest avtomobilov zasede prva četa. S fanti gredo v isti avtomobil tudi njihovi domači: matere, žene, sestre, dekleta.

Tudi Janez je v tej četi. Vodnik drugega voda je. Njegovi fantje so zasedli tretji in četrti avtomobil. On je šel na tretjega.

In njegovo dekle je tam poleg, Majda s svojo sestrico.

Vitka, devetnajstletna črnolaska. Brezskrbno zro v bodočnost njene temne, žive oči, v katerih leži njena čista nedolžna duša in drobna lica ji žare v otroškem razpoloženju.

Srečna je, da sta pri Janezu. Kako bi ne bila, saj sta tu sami s sestrico in Bogve, kam bodo že šli. Njemu, Janezu pa zaupa, ker ve, da jo ima rad. Saj je že tolikokrat lahko spoznala njegovo nesebično, čisto ljubezen.

Takrat iz Turjaka se je vrnil samo zato, ker je videl stisko občanov pod komunističnimi grožnjami, ker je videl njo v nevarnosti. Prosil je komandanta in dovolil mu je, da je odšel s svojimi fanti iz gradu v domače gozdove.

In maja tisto leto, ko se je poslavljajal, ko je odhajal v udarni bataljon, takrat ji je šele razkril svojo ljubezen, čeprav je to že dolgo slutila. Tam v parku je bilo. Sama ni vedela, kdaj je občutila njegove ustne na svojih. Takrat jo je prvič poljubil.

Tako rada bi mu tedaj tudi ona razkrila srce, pa ni mogla. Preveč ga je

ljubila. Le solza se ji je zaiskrila v očesu in ta mu je povedala več kot beseda.

“Majda, kaj ne, da si moja, kaj ne, da boš mislila name, ko bom daleč od Tebe”, ji je šepetal.

Molče je povabila svoje dolge črne trepalnice in lahno prikimala.

Zavriskal bi Janez, tako je bil vesel tisti dan. Tako lepo in rožno se mu je zdelo življenje, vse lepše kakor maj, ki je cvetel tisto pomlad. Kako ponosen in vesel se je poslavljajl drugi dan. Kako ne. Saj je vedel, da ga čaka in misli nanj dekleta — njegova Majda.

Ali pa tedaj, ko so šli od doma. V bolnici je ležal. Ko je zvedel, da bodo ranjence odpeljali, je prosil prijatelja Vinka, da ga je peljal domov, da se je poslovil. Tudi k njim, k Majdi je prišel po slovo. Pa je ni bilo več doma. Odsla je že.

“Pravijo, da bodo šle šole skupaj”, mu je dejala njena mama. “In če boste prišli kaj skupaj, Janez, pa Ti malo pogledj na nju. Saj veš, otroka sta še”, mu je naročala njuna mama, ko se je poslavljajl. Janez bi jo bil najraje objel za te besede, tako je bil srečen. Bog ve, ali kaj slutiti, da se imata rada z Majdo?

“Bom, mama, bodite brez skrbi! Kot svoji sestri ju bom čuval in skrbel za nju”, je zagotavljal mami.

Potem je odšel.

Tam izpod hriba ga je pozdravljajla domača vas, pa mu ni bilo nič težko. Vse je zelo okrog niega in zdelo se mu je, da pomlad še nikoli ni bila tako lepa kot takrat.

“Vinko, bi šla še k Mariji Pomagaj v stolnico po slovo”, se je Janez obrnil k prijatelju. In ko sta zavila preko Vodnikovega trga, sta pred cerkvijo zagledala Majdo in njene prijateljice.

Janez jih je povabil s seboj. Šle so. V bolnici jih je prijavil za bolniške sestree. Stregle so ranjenim fantom, dokler ni prišlo do tragedije v Lescah.

Rade so pomagale tem junakom. Tudi ostale bi bile pri njih, ko so drugi zapuščali transport, da jih ni on, Janez, s težavo pregovoril, da morajo z njim. Bal se je zanjo. Saj bi menda tudi on ostal, če ne bi hotela z njim. Se-

daj ve, da jo ima rad. Spoznala je njegovo srce.

Tudi ona ga ima rada. Tako zelo rada, toda ne more mu tega razkriti. Spoznal pa je že lahko...

Saj to pot sta se branili iti z njim, da bi mu ne bile v napotje. “Kaj bi hodili civili z vojaštvom”, pa jih je pregovoril.

“Bog ve kje bo šla pot, tam pa ste skoro same ženske z otroki. Varnejše bo z nami. Pa, ko je vendar dovoljeno. Pogledjta, koliko gre drugih!”

Pa saj ima tudi dolžnost varovati jih. Njihovi mami je to trdno obljubil, ko mu je zaupala varstvo ob slovesu. Sklenil je v svojem srcu, da jih bo varoval kakor brat in jih zopet srečno pripeljal skrbnim staršem. Potem šele bo stopil pred očeta in ga prosil za roko mlajše — Majde. Tedaj mu bo dokazal, da jo ima resnično rad, da jo ljubi s čistim srcem.

★

Motorji so težko zahropeli in dolga kolona se je premaknila v spremstvu angleških motorjev in vojaških avtomobilov.

Zastave plapolajo, tisoč rok maha v pozdrav in vesela fantovska pesem se razlije preko polj. Polni so ti glasovi upov in radosti na srečno, zmagoslavno vrnitev.

Tja do Gospe svete hiti pesem in s knežjim kamnom se poljublja pesem slave in svobode. Vso koroško zemljo bi zajela do poslednje slovenske vasi, vsak utrip srca bi spojila v svoje melodije, da bi pel o svobodi naših bratov, o veliki zedinjeni Sloveniji, ki vstaja...

Taborišče je izginilo za ovinki.

“Sedaj bi nas ata moral videti, potem bi gotovo ne bil tako žalosten kot takrat, ko sva odhajali”, je vesela Majda ob pogledu na to dolgo kolono, na te vihrajoče trobojnice, na veselo, prešerno fantovsko pesem.

“Kakšna razlika, med enim potovanjem preko Ljubelja!”

Celovec!

Toda, zakaj so zavili avtomobili proti vzhodu? — — —

“Kako, da nismo krenili na levo. Saj

vendar ta pot drži proti Mariboru?", je začudeno Janez pogledal nasproti sedečega višjega narednika Lojzeta.

"Tudi meni se čudno zdi", skomigne ta z rameni, "sicer pa bomo gotovo pozneje krenili vstran. Pravijo, da je edino ta pot prosta."

Delno se Janez zadovolji s tem odgovorom, vendar pa se mu je vzbudil v srcu dvom. Slutil je nekaj groznega... "Ne, to ni mogoče" prepodi čudne slutnje.

"Saj toliko tisoč življenj vendar ne more biti uničenih. Tega menda niso zmožni Angleži?!" — — —

Avtomobili vozijo s pošastno hitrostjo po ravni asfaltni cesti, da kolesa žvižgajo na razgretem tlaku. Divje požirajo brneči motorji cesto, ki se vije kakor siva kača med zelenim poljem in skozi prijazna naselja.

Še se poznajo sledovi kratkotrajne rdeče republike: Uničeni osebni in tovorni avtomobili z rdečimi zvezdami, hiše s kričečimi gesli, izropane trgovine itd.

"Kako lepa je ta zemlja koroška", občuduje Majda cvetoča polja in v ozadju mogočne stene, znamenite gradove in bele cerkvice.

"Za en sam tak košček naše domovine bi bilo vredno umreti", ji prikima Janez, ki se je zazrl nekam daleč preko Drave.

"Ah, saj sedaj ne bo treba umreti, saj je vojna končana in doma se bo morda uredilo brez borb. Sedaj se bo začelo novo, lepše življenje; tudi za naju, Janez", se Majda privije k svojemu fantu.

"Da, tudi za naju, Majda", šepetajo njegove ustnice in oba sta se zazrla nekam daleč tja proti Karavankam.

V ostrih ovinkih se je cesta približala Dravi. Avtomobili so zapeljali čez most.

Vedno močneje se Janezu oglašajo slutnje. Kaj, če se bodo res uresničile razburljive taboriščne vesti?!

Motorji tulijo svojo pošastno pesem, kakor da bi hoteli prevpiti dvom, ki je vedno glasnejši: "Nazaj vas peljejo!" Še nekaj kilometrov in kolona se ustavi...

PAK

ODMEVI

*Ko v vrtnih obronkih sem cvetje sejala,
prižvižgal med grede si mlad, razigran,
in v tvojih pogledih se radost je vžgala,
srce te zdaj spremlja iz ure v dan.*

*Veš, nageljnov popje
bolj rdeče kot kri
je vriskalo v sonce
in zvezdne noči.*

*Bogati slap cvetja in vrh rožmarina
sem rosnega jutra ti splela v slovo,
mar veš, da zdaj dnevi so čaša pelina,
iz srca razliva bolest se v solzo?*

*Kdaj vrneš se z vriskom
in toplo besedo,
kdaj šanj spet prineseš
v mladosti mi gredo?*

*Nič več ne opajajo nageljni rdeči,
nič več se med križe ne pne rožmarin,
samotne ugašajo sanje o sreči,
saj fant se ni vrnil iz tujih daljin...*

"No, kje pa smo sedaj?" se vsi radovedno ozirajo okoli.

Tam pred avtom pa kmet nervozno priganja kravo, kateri se je zahotelo iti čez cesto. Priganja jo z bičem in robanti nad njo, toda živali se prav nič ne mudi.

Vsa kolona, razen prvih dveh avtomobilov stoji.

Angleški vozač zarobanti nad kmetom in tudi fantom se neprijetno zdi ustavljanje. Le zakaj ne pazi na žival — — —?

"Sicer pa, dobro bi bilo, ko bi postali nekaj minut. Tako bi se prilegel kozarec mrzle vode v tem prahu in vročini", si žele fantje.

"Potem pa spet tisto lovenje in večno čakanje, da ne pridemo nikamor", je neučakan, vedno disciplinirani višji narednik Lojze.

"Saj menda ni več daleč, za nekaj minut pa vas ne bo vrag vzela."

Kljub temu pa so nekateri poskakali iz avtomobilov in trije so celo zamudili kolono. In njegovo ženo je razločno čul, ki je dejala:

“No zdaj pa imajo vodo”, se huduje Lojze. “Radoveden sem, kje bodo taval. Teh ne bo za nami.”

Fantje so tihi. Nič več ni pesmi na njihovih ustnih. Utrujeni so. Še govoriti se jim ne ljubi.

Izza ovinka se prikažejo tanki. Obračajo se kraj pota in že jo ubirajo za kamijoni.

“Dobro jo režejo, le kam hite?”

Vse beži mimo, polja in vasi, travniki, gozdovi, le tanki slede avtomobilom.

Nenadoma se kolona spet ustavi.

“Kaj, ali bomo tu izstopili?” začudeno vpraša Makovčev Lojze.

“E, tu menda ne”, zmaje Janez, “saj tu ni postaja. Morda je samo malo od diha”.

Široko odprte oči mu udarijo preko žitnega polja in z odprtimi usti poslušaja: “Nabrusimo kose, že klas dozoreva...” Partizani! — Ne, ne! Ali prav čuje, ali se mu le zdi. Med sadnim drevjem se mu zasveti belo postajno poslopje.

Mimo avtomobila pride njihov poveljnik, podpolkovnik s svojo ženo. Ja-

nez ga vidi, da je zaskrbljenega obraza.

In njegovo ženo je razločno čul, ki je dejala:

“Rajši naj nas pobijejo tu, kot da bi nas prodali njim!”

Janezu je, kakor da bi se zbudil iz težkih sanj. Sluti nekaj groznega...

Tudi vojaki so postali resni. Spogledujejo se. Njihove vprašujoče oči iščejo odgovora.

Janez skoči iz avtomobila in hiti za poveljnikom.

Tam od hiše prikoraka nekaj desetih močno oboroženih angleških vojakov. Obstopijo kolono in vele fantom, da izstopijo na travnik levo od ceste.

Počasi stopajo fantje z voza. V njihovih velikih očeh leži nekaj težkega.

“Kako, se bo mar res tu končala pot v Palmanovo? So bile res tiste razburljive novice v taborišču resnica? Kaj se bodo tako vračali v domovino, zvezani in zasmehovani? Ne, ne! O Bog, tega ne boš dopustil!”

“V boj za svobodo, življenje, gre klic od vasi do vasi — — —”, odmeva tam od postaje.

Z odprtimi usti poslušajo fantje in pričakujejo nekoga, ki bo rekel, da ni res, kar slutijo, pa ga ni, ki bi jim to povedal...

Domobranske koračnice

MI LEGIONARJI, MI DOMOBRANCI

Mi legionarji, mi domobranci,
mi se borimo za svojo zemljo.
Je pila kri pradedov,
je pila znoj očetov,
škropimo jo še mi s svojo krvjo!

Mi legionarji, mi domobranci,
mi se borimo za svojo zemljo.
Stoletja je obstala,
zdaj da bi propala,
se uničila za revolucijo!

Mi legionarji, mi domobranci,
mi se borimo za svojo zemljo.
Smo upe vanjo dali,
se v domobrance zbrali,
a zdaj jo s puško v roki branimo.

Mi legionarji, mi domobranci,
mi se borimo za svojo zemljo.
Strnimo se v enoto,
v kamen in trdoto,
sovrag ob njej razbil si bo glavo!

MI SLOVENSKI SMO VOJAKI

Mi slovenski smo vojaki,
do neba kipi naš glas,
strumni naši so koraki,
kliče nas usodni čas.
Kaj nam mar je smrt,
da je le sovrag naš strtl!
Za slovensko domačijo,
za naš dragi dom in rod!

Za slovensko domačijo
stopamo v potrebni boj.
Bratje naši še trpijo,
v boj za nje mi vsi takoj!
Vsi na plan, na plan,
bratje, velik bo naš dan!
Za slovensko domačijo,
za naš dragi dom in rod!

Skupaj, bratje, misli ene,
narod je slovenski klen,
naše vrste so jeklene,
kdor ni z nami, je zgubljen.
Brušen je že meč,
kliče glas grmeč, svareč:
Za slovensko domačijo,
za naš dragi dom in rod!

Našo zemljo pordečila
je slovenska naša kri,
maščevanja je prosila,
maščevalci zdaj smo mi!
Kaj nam mar je smrt,
da je le sovrag naš strtl!
Za slovensko domačijo,
za naš dragi dom in rod!

MOJA DOMOVINA

Oče, mati, bratje in sestre,
koče, mesta, trate in steze,
holmi, skale večnega snega:
to je moja domovina.

Zdrava bodi moja lepa domovina,
moja lepa domovina!

Prva pesem mladih sončnih dni,
varovanka fantove moči,
kres, ki sega meni do neba:
to je moja domovina.

Zdrava bodi...

Zemlja rodna moja je tako,
da, če treba, bil se bom za njo.
Zadnja kaplja mojega srca:
to je moja domovina.
Zdrava bodi...

HIMNA LEGIONARJEV

Dom braniti, legionarji,
naš je svetli vzor,
da ne stró ga nam viharji,
ne uničijo požarji,
ne razruši nas razdor:
Legionarji, hajdmo v zbor!

Stopa zdaj v vihar,
slovenski legionar!

Proč nasilje! Proč moritve!
Samovolja proč!
Narod naš gre v čas zoritve,
z vero močno stopa v bitve,
da spet bomo kot nekoč:
ena srenja, ena Moč!

Stopa zdaj v vihar,
slovenski legionar!

Bog in Narod, pravdi stari —
spet gre zanj boj!
Ko najvišje srd vihari,
legionar v zemljo udari:
Tu sem jaz, nasilnik, stoj!
Narod moj je samosvoj!

Stopa zdaj v vihar,
slovenski legionar!

LEGIONARJI, DOMOBRANCI

Legionarji, domobranci,
svojo zemljo ljubimo;
polja plodna,
gore smeje in domove bele;
cerkve mnoge in doline,
reke bistré in pečine:
V boj, v boj, v boj za dom,
v boj, v boj
in sovragu kletemu smrt.

Kri slovenska je zavpila,
kliče v visoko nebo,
srca mrtva govorijo:
"Ne pozabite nas nikdar!"
Naša borba zato je sveta,
dokler gruda ni oteta.
V boj ..

Z nami, bratje, je pravica,
z nami vsemogočni je Bog;
on nas čuva, pot je prava,
ne bojimo se zablod.
Šume nam v pozdrav šumijo
in studenci žuborijo:
V boj...

Lastne vrste si preglejmo
in pokonci vsi glave;
v desno puško, v levo baklo
in tako hitimo skozi noč.
Pest je klena, srce je vroče,
narod naš umreti noče!
V boj...

MI SMO SLOVENSKE ZEMLJE ČUVARJI

Hura! Za dom v boj!

Mi smo slovenske zemlje čuvarji,
geslo je naše: dom, narod, Bog!
Naj razbesne se strašni viharji,
z nami je narod, z nami je Bog!

Mi domobranci, mi se borimo,
narod slovenski sovrag nam tepta,
vsi za orožje krepko zgrabimo.
"V boj na sovraga!" povelje velja.

Hajdmo v boj za vero nam sveto,
pesem slovenska naj se glasi,
združeni v borbi se borimo vneto,
narod slovenski živi, naj živi!

Mi smo slovenske zemlje čuvarji,
geslo je naše: dom, narod, Bog!
Naj razbesne se strašni viharji,
z nami je narod, z nami je Bog!

Hura! Za dom v boj!

Nekaj spominov na prijatelja Fr. Gabrovška

Moral bi dati mojemu pokojnemu prijatelju Francetu Gabrovšku polni naslov s katerim ga je odlikovala cerkvena oblast: Monsignor France Gabrovšek. Toda, ker je za živih dni ostal povsem ravnodušen do tega zasluženega naslova in ker dvomim, da bi bilo najti le en njegov lastnoročni podpis, ki bi ga opremil z monsignorsko predznačko, mislim, da mi bo še najmanj zameril, ko že pišem o njem te skromne vrstice, ako ga vsaj z monsignorstvom ne bom obmetaval.

Ko bi bilo v njegovi moči, bi prepričal, da se sploh piše beseda o njem. Prepričal z lepa, ali z grda. Ko je imel dočakati Abrahama pred 11 leti, mi je telefoniral v uredništvo: "Če objaviš samo besedico, te ubijem!" V uredništvu smo bili vajeni takih opozoril, a smo tudi vedeli, da se mnogi jubilaranti obračajo na uredništvo, naj o njih nič ne piše le zaradi tega, da bi jih tem bolj gotovo proslavljali. Pri pokojnem Gabrovšku je bilo drugače. Ni se zadovoljil le z grožnjo, temveč je hodil deset dni v uredništvo pregledovat krtačne odtiske vsak večer, da bi uredništvo ne vtihotapilo niti najmanjše črtice o njem.

Takšen je bil pokojni France. Sedaj je brez moči napram nam, ki živimo le še v spominih nanj in samo revno moremo z besedo izraziti, kakšen pokonci mož in kakšen kremenit značaj je živel med nami.

Najbolj značilna in najlepša poteza na pokojnem Gabrovšku je bila čistost, odkritost in trdnost njegovega značaja. Ko je spoznal, v čem je resnica, ko je dognal, kje je pravica, se jima je predal z vso dušo in jima služil s celim srcem. Potem ni več vprašal kakšne so težave, ne, kje bi bilo več koristi in še najmanj, "kaj bodo ljudje rekli." Šel je svojo ravno pot, ki mu jo je narekovala vest, se boril, zmagal ali podlegel, ni pa premenil svojega mnenja ali prepričanja. Gabrovšek ni imel nikoli o eni stvari dvojnega mnenja: enega na štiri oči, med prijatelji, a drugega za jav-

nost. Bil je do bridkosti odkrit in premočrten. Ničesar ni bolj sovražil kot dvojnost, dvoličnost, dvojezičnost, zahrbtnost, neodkritost in tisto diplomatskičnost, ki obstoja v "okrogprinašanju" bližnjega. Vsa ta spolzka brihtnost šibkih značajev, ki se krivenčijo in krivuv-

Msgr. France Gabrovšek.

ljijo skozi težave življenja z vsemi mogočimi prevarami, lažmi in strategijami, ki so v svetu tako cenjene, je bila pokojnemu Gabrovšku mrzka in jo je sovražil iz dna duše. Nič pretvarjanja in ponarejanja, ničesar le za videz! Držal se je sv. Pisma, da naj bo govoricca kristjana: da ali ne. Nič zvitih tolmačenj in naknadnih pojasnil. Čim je koga zalotil pri tej "brihtnosti", je z njegovo zvičajnostjo na kratko in dokončno opravil.

Pokojni Gabrovšek je bil človek velike inteligence in izredne energije, a mu pretkanost ne v zasebnem, ne v javnem življenju ni nikdar in v ničemer imponirala. Bil je prepričan, da se je treba boriti moško, z odkritim vezirjem. Tudi v političnem boju. Brez strupa, brez opravljanja in obrekovanja, brez natolcevanja in častikraje, s čistim orožjem in čistih rok, kakor sta čisti resnica in pravica. Hinavščino, zahrbt-

nost, laž je pobijal z vsemi močmi ne le pri političnih nasprotnikih, ampak tudi v lastnih vrstah. Ta odločnost značaja mu je nakopala zato nasprotnike tudi v lastnih vrstah. Imel je toliko moralne sile, da je slehernemu tudi v lastni stranki, pa naj je bil predsednik dr. Korošec, ali ban dr. Natlačen ali minister dr. Kulovec ali kdorkoli že, povedal v obraz svoje odkrito mnenje. Visoki gospodje kajpada ponavadi tega nimajo radi. Toda Gabrovška so vsi spoštovali, ker se vedeli, da mu je za resnico in da nikoli ne išče sebe; in zaradi te odkritosti in neuklonljivosti svojega značaja ni imel Gabrovšek nikjer lahkega stališča. Povrhu je tudi čas, v katerega sovпада njegovo javno delo, bil ves razrvan in razmere tako razdejane, da je bilo težko misliti na mirno graditeljsko delo. Njegovo dušnopastirsko delo v Hrenovicah na Krasu, v Trebnjem in na Jesenicah zavzema čas med prvo svetovno vojsko in v prvih povojnih letih, ki so zapustila toliko globoko segajočih, kvarnih posledic tudi med slovenskim ljudstvom. V Hrenovicah je staknil pljučnico, v Trebnjem nalezl krvavo grižo, katere posledice je nosil dolga leta. Na Jesenicah je v neprestanem boju s socialisti in komunisti dozorel v moža, ljubljen in spoštovan zaradi svoje trdne načelnosti pri vseh katoliških delavcih. Potem je postal glavni tajnik SLS, kjer je razvil svoje bogate organizatorične in voditeljske talente. Bila je to doba vsestranske preosnove strankine organizacije in njenega aparata po nazadovanju, ki ga je SLS doživela v prvih povojnih letih. Bila so to leta divjih političnih bojev, ko je bila SLS v opoziciji proti Pašič - Pribičevičevemu centralističnemu režimu in ko je nastopala v Sloveniji Orjuna s svojimi ustrahovalnimi pohodi. Nekateri se bodo še spominjali Koroščevega volilnega shoda v veliki Unionski dvorani, kamor je mimo policijskih straž udrila močna oborožena četa Orjunašev. Zborovalcev se je lotil preplah. Orjunaši so si kar po sredi dvorane utirali pot proti odru, na katerem je govoril dr. Korošec. Za njim pa je ob predsedniški mizi sedelo predsedstvo zborovanja. Vodja Orjunašev ing. Mar-

ko Kranjc se je z bikovko v roki že povzpel na oder, za njim pa so pritiskali njegovi pajdaši. Tedaj pa se je od mize dvignil Gabrovšek, se zakadil v orjunskega kolovodjo in ga v mogočem loku pognal na glave orjuncev. Stoprav tedaj so zborovalci prišli k sebi, dobili korajšo in izrinili napadalce iz dvorane. To je rešilo Koroščev shod in teden nato je bil Korošec z lepo večino izvoljen za poslanca prestolne Ljubljane.

Leta 1928 je Franc Gabrovšek postal načelstveni ravnatelj Zadrúžne zveze in ostal na tem mestu do 1941 leta, ko je odšel v inozemstvo. Ni mogel priti na tako odgovorno mesto v bolj težavnem in neprilicnem času! Skoraj je prišlo do ukinitve političnih svoboščin, do Živkovičeve diktature, do velike gospodarske krize, do zamrznjenih vlog vlagateljev in do splošne krize zadrúžništva. Nemo-goče je popisati, kaj si je v tistih letih pokojni Gabrovšek prizadeval, da bi pomagal in rešil, kar se je sploh rešiti dalo, a je na vsak korak čutil, da ima zvezane roke in da nič učinkovitega storiti ne more. Vozaril se je okrog, interveniral, rotil in pomirjal nezadovoljneže, ki so postajali vedno bolj glasni in vedno bolj nezaupljivi. Tista leta so bila najtežja v Gabrovškovem javnem delu, ki so mu temeljito razrvala živce in zdravje. S političnim prevratom 1935 leta je polagoma prišla sanacija zadrúžništva, toda ga obnoviti v polni moči in cvetju ni bilo več mogoče, ker je na obzorju grozila nova svetovna vojska.

Ko je bil že v Clevelandu, mu je ameriški slovenski komunistični list hotel vzeti dobro ime s tem, da mu je skušal očitati razne nepravilnosti v denarnem poslovanju Zadrúžne zveze za časa njegovega ravnateljstva. Gabrovšek, ki si je bil svest čistih rok, ni pustil očitka na sebi, ampak je tožil. Pravda se je vlekla skoraj dve leti, a jo je Gabrovšek dobil. Komunisti niso mogli dokazati svojih klevet in so jih morali javno v listu preklicati. Za pokojnega Gabrovška je bilo to skromno zadoščenje — pa tudi edino plačilo, ki ga je za svoje dvanajstletno delo pri Zadrúžni zvezi dobil.

Komunisti so se napačnega lotili. Kakor mu ni bilo do časti, mu tudi ni bilo

do denarja. Tako je bil nedostopen za skušnjave, ki jim javni delavci sicer radi podlegajo. Živel je skromno, v najetem stanovanju, pa je še pomagal od svojih pičlih dohodkov, koder in komur je mogel.

Tudi potem, ko je odložil strankino tajništvo, je ves čas ostal politično delaven. Politika je Gabrovška veselila. Neprestano je študiral politična vprašanja in bil neverjetno načitan. Imel je zelo trezno presojo političnega položaja doma in v svetu, bil je več poznavalec ljudi in vseh zadnjih trideset let nedvomno ena vodilnih političnih osebnosti v slovenskem katoliškem taboru. Imeli smo malo političnih govornikov, ki bi se po stvarnosti, temeljitosti izvajanja in prepričevalnosti mogli z Gabrovškom meriti. Bil je član vodstva SLS, v dobi diktature član štirinajstovice, ki je vodila podtalno strankino delo, leta 1938 pa je bil izvoljen za poslanca v logaškem okraju. Že prvi njegovi govori v beograjski skupščini so vzbudili pozornost. Kot

poslanec je bil novinec, a ne kot politik. Takoj je pokazal tolikšno politično izvežbanost in delavnost, da je bil namah med vodilnimi poslanci slovenskega parlamentarnega zastopstva.

Gabrovškovo bivanje v USA, kamor ga je begunska jugoslov. vlada poslala 1942 leta kot gospodarskega izvedenca, je postalo za naš slovenski živelj izrednega pomena. Njegova gospodarska misija je bila zaradi sprememb v londonski jug. vladi kmalu končana. Tedaj pa je pokojni Gabrovšek postal časnikar. S pomočjo clevelandske "Ameriške Domovine", kamor je dnevno pisal članke in zbiral material o razmerah v domovini, je Ameriškim Slovencem prikazal resnični obraz Titovega komunističnega režima v Jugoslaviji in posebej v Sloveniji. Šele potom "Ameriške Domovine" so naši ameriški rojaki zvedeli, da je bil odpor slovenskega ljudstva proti Titovi osvobodilni fronti boj proti brezbožnemu komunizmu in nikakor ne sodelovanje z okupatorjem. Istočasno je Ga-

Dela naših umetnikov: Ivan Vavpotič — Na cerkvenem koru. Narodna galerija v Ljubljani.

brovšek s tiskano besedo, potem pa z nešteti konferencami in shodi našim ameriškim rojakom pojasnil tudi vzrok in pravi smisel naše nove emigracije, ki se je umaknila komunistični diktaturi v zamejstvo. Ni mogoče dovelj podčrtati, kako velikega in odločilnega pomena za ves emigracijski življenjski je bilo Gabrovškovo delo v USA v prevratni dobi.

Ni se pa omejil le na propagando. Bil je prvi, ki je začel organizirati tudi dejansko pomoč slovenskim beguncem po taboriščih. Med drugimi ga slovensko begunsko semenišče, ki je tedaj bivalo v Praglji pri Padovi prištevava med prve velike dobrotnike. Gabrovšek je bil tisti, ki je prvi s pomočjo drugih plemenitih slovenskih duhovnikov in laikov oskrbel za prvo silo semenišče s perilom, obleko in obutvijo. Pri tem je dal tudi od svojega prav vse, tako, da je bil brez sredstev, ko je pred tremi leti prevzel slovensko faro v Milwaukee (Wisconsin).

Toda komaj se je pričel vživljati v nove razmere, organizirati versko življenje, zidati prosvetni dom, že ga je začela grabiti zavrtna, neozdravljiva bolezen. Spočetka je bilo zdravniško mnenje, da gre le za želodčne tvore in se je po zdravniškem nasvetu ob koncu januarja 1951 dal operirati. Toda operacija je ugotovila neozdravljivega raka. Samo še nekaj mesecev so mu zdravniki dali življenja, ki je 19.7.1951 ugasnilo.

Kakor nam je bil Gabrovšek vedno vzgled močnatosti in neustrašenega poguma, tako nam je najsvetlejši vzgled prav posebno iz dobe svojih zadnjih mesecev. Vedel je, da je obsojen na smrt, pa ni jadikoval, nikdar niti z besedico potožil. Iz njegovih pisem pač odseva želja, da bi še živel. Ljubil je slovensko zemljo, ki jo je od kraja do konca neštetokrat prehodil in jo pojil s sragami kulturnega delavca; ljubil je slovenske planine, na katerih je iskal odpočitka in novih navdihov; ljubil je slovenski narod s srčno ljubeznijo in za to ljubezen žrtvoval vse svoje duševne in telesne sile. Imel je širok krog iskrenih prijateljev, katerim je bil tudi on zvest tovariš in imel je veliko spoštovateljev, ki so poznali in cenili njegovo delo in njegov značaj. Toda kot duhovnik je za-

upljivo položil svojo usodo v božje roke: Naj bo, kakor je božja volja!

Gabrovšek je bil človek, ki se je, kakor pravimo, sam naredil. Iz revnih domačih razmer se je preko trdih študentskih let priboril do semenišča. A čim je stopil v javno življenje, se je zanj pričelo naporno, večkrat vprav težaško delo. Edino priznanje, ki ga je žel, je bilo v tem, da mu je bilo vsakokrat, ko je zapuščal eno službo, naloženo še težje delo. Plačilo mu je bila le zavest, da je vedno storil svojo polno dolžnost.

V delu in mnogem trpljenju je zorel in dozorel. Doživel je mnoge peripetije življenja, med njimi malo prijetnih. Iz vsake je izšel bolj izčiščen, bolj izmirjen s seboj in s svetom, bolj potrjen in razsvetljen, da so človeškemu delu in uspehu postavljene ozke meje in da je končno le dobrota srca tista, zaradi katere se bo morda, ko odidemo s pozornice življenja, utrla kaka hvaležna solza ob spominu na nas. Stari puntar, stari Kraševac, je vedno bolj admiral v njem. Naravna plemenitost in nežnost srca, ki jo je pred ljudmi tajil v sebi, kakor da se je sramuje, je v poslednjih letih vedno bolj silila na dan: Bila ga je le še dobrota. Ves se je predal božji volji in božjim rokam prepustil krmilo svoje usode. Vse stvari so le še pod tem vidikom dobivale zanj vrednost in mesto v njegovem življenju. Tudi življenje samo. Ako je tako božja volja, da ne bo videl ljubljene domovine in mu je odločeno, da mu bo tujina odprla grob — naj se zgodi božja volja!

France Gabrovšek je dobojeval pošten, odkrit, časten boj. Ohranil je zvestobo idealom, za katere se je požrtvovalno in pogumno boril vse življenje, ohranil je zvestobo slovenskemu narodu, kateremu je vse žrtvoval, da bi ga videl svobodnega v svobodni domovini.

Naj ga dobri Bog, ki je zvest plačnik, odreši v večni domovini! Je prav, da imamo Slovenci nekaj dobrih politikov tudi v nebesih. Tam bo Gabrovšek skupaj s Korošcem, Kulovcem, Natlačenom in drugimi, s katerimi ga je v življenju družilo tesno prijateljstvo, mogel vsekakor storiti več za svoj narod, kakor pa bi mogel tukaj v tej bedni sedanjosti.

Liga Katoliških Slovenskih Amerikancev

Ustanova, ki je znana pod gornjim imenom, je nastala v slovenski naselbini Joliet, Illinois, v juniju 1945. Že nekaj mesecev poprej se je kazala potreba neke nove katoliške organizacije med ameriškimi Slovenci. Kaj naj bi bil njen namen in program, ni bilo še povsem jasno. Ko je pa prišlo poročilo o velikem umiku čez Ljubelj v maju istega leta, je bil namen nove ustanove kar naenkrat ves jasen in otipljiv. Skrb za begunce in brezdomce iz Slovenije naj bi bila Ligina prva in vsaj začasno poglavitna naloga. Vse ostalo bo prinesel čas sam.

V tej zavesti in pod vtisom nujnosti so stopili skupaj tisti dan katoliški Slovenci ob priliki neke prireditve KSK Jednote in so brez velikih ceremonij in predpriprav osnovali novo organizacijo pod imenom Liga KSA ter ji izvolili prvi odbor. Niti na poslovno izdelana pravila niso polagali važnost, le glavne obrise njenega ustroja in delovanja so si zamislili. Zopet menda v prepričanju: Vse tako in podobno bo prinesel čas!

Prvi predsednik je postal jolietški župnik, sedanji Monsignor, Rt. Rev. Matija J. Butala. Prvi tajnik lemontski gvardijan, Rev. Alojzij Madic OFM, prvi blagajnik, ki še danes opravlja to službo, glavni tajnik KSK Jednote, Mr. Joseph Zalar. Manjše funkcije so prevzeli zastopniki in zastopnice raznih katoliških društev in organizacij. Sedež Lige je bil Joliet, čeravno je bilo takoj videti, da bo največje delo moralo biti opravljeno v Lemontu, kjer je imel svoje bivališče prvi tajnik.

Delo Lige se je pričelo s tem, da je objavila nabiranje darov za slovenske begunce in druge brezdomce. Poleg beguncev je imelo namreč ostati v tujini na tisoče tistih, ki so bili med vojno nasilno preseljeni. Že takrat je pa poudar-

jala Ligina izjava, da misli čimprej mogoče vkleniti v svojo skrb tudi siromake v Sloveniji, ki jih po končani tako strašni vojni gotovo ni moglo biti malo.

Katoliški Slovenci so se kar dobro odzivali in pošiljali prispevke, protikatoliško usmerjeni so blatili novo ustanovo in njene podpirance. To je bilo itak pričakovati in si tega ni nihče k srcu jemal. Liga je polagoma prišla v stik s predstavniki beguncev in brezdomcev v Italiji, Avstriji in Nemčiji ter začela pošiljati čez morje denarne prispevke iz svoje blagajne, pa tudi znatne množine v blagu, ponošeni obleki in konzervirani hrani. Prve čase se je vse to zbiralo v prvi vrsti v Lemontu in pod nadzorstvom tajnika odpremljalo na svoje mesto. Že takrat je Liga dobila stike z NCWC v New Yorku, oziroma njenim odsekom War Relief Services. Kmalu je NCWC sprejela Ligo v svoje okrilje kot eno pomožnih organizacij in vse od takrat do danes sta ostali NCWC in Liga tesno povezani. Že prvo leto Liginega življenja so begunci po večini občutili voliv njenega delovanja in z upanjem ter hvaležnostjo priznavali njeno skrb.

Nastajalo je vprašanje: Kaj bo z begunci v prihodnje? Iz Amerike se je dalo lažje presoditi, kakšen odgovor je na mestu, kot v taboriščih samih. Tam so bili še zmerom mnenja: Še malo in — vrnili se bomo! Zunanji svet je bolj in bolj uvideval, da problem begunstva ni morda enodnevnica. Rodile so se velike mednarodne organizacije za reševanje tega težkega problema in skušale z večjim ali manjšim uspehom blažiti usodo beguncev. Vsaka narodnost je skušala še sama zase in za svoje vsaj nekaj storiti. Toda pri tem ni moglo ostati, zakaj vse to je pomenilo le brezplodno podaljševanje begunskega problema. Po-

javili so se glasovi: Beguncem naj se odpro vrata v prekmorske dežele!

Amerika je svoj "begunski zakon" precej dolgo mečkala. Šele sredi leta 1948 je previdno in z vso opreznostjo odprla svoja vrata beguncem. Ne prav na široko, pa vendar. Nova postava se je čitala tako ozkosrčno, da so nekateri dejali: Če se bo kakih 300 slovenskih beguncev zmuznilo skozi te predpise in njih neštevilne omejitve, bomo lahko veselili!

NCWC je pozval Ligo h kar najbolj tesnemu sodelovanju za dovažanje katoliških beguncev v Ameriko. Slovenski begunci naj bi prihajali sem tako in v toliko, kolikor jim bo pomagala — v okrilju NCWC — Liga! Tako je naenkrat dobila Liga popolnoma novo nalogo. Iskati sponsorje, imeti aparat za sodelovanje z NCWC in potem nje z DP. Komisijo v Washingtonu! Ob tem pozivu se je šele prav pokazalo, kako pravočasno so ameriški Slovenci ustvarili svojo Ligo! Kako bi bilo, če bi je takrat še ne bili imeli?! Bil je skrajni čas, da se začne resno delo v okvirju "begunskega zakona" — pa naj bi takrat šele začeli ustanavljati nekaj takega kot je Liga? Težko, da bi se to dalo napraviti čez noč. Toda, hvala Bogu, Liga je bila že ne samo ustanovljena, tudi dovolj popularizirana je že bila, da narod ni preveč začudno pogledal, ko je začel Ligin poziv: Oglašujte se za sponsorje!

Drugo vprašanje je bilo težje. Kako naj si Liga v naglici sestavi aparat za te tako pomenljive nove naloge? Ni imela ne prostorov za pisarno ne ljudi, ki bi se lotili dela. Vsak Ligin "odbornik" je bil v poklicnem delu kar dovolj zaposlen.

K sreči sta bila takrat že v Ameriki dr. Miha Krek in njegova gospa Malka. Trenutno vsaj že nista imela posebnih nalog tu, komaj kakšno zaposlitev. Bilo je kakor nalašč, da sta bila dosegljiva. Begunski problem sta poznala do dna iz Italije, med ameriškimi katoliškimi Slovenci sta se hitro udomaćila. Liga je imenovala dr. Kreka za svojega generalnega direktorja in mu izročila nalogo iskanja sponsorjev in vlaganje predpisanih papirjev za prihod beguncev.

Boljšega moža in žene za to nalogo bi si ne mogli misliti.

Tako je Liga dobila svojo prvo centralno pisarno, kamor se je preneslo skoraj avtomatično tudi Ligino karitativno delo. Iz pisarne dr. in Mrs. Krek na Barrett cesti v Clevelandu ni romala dan za dnem le obilna pošta k sponzorjem in k NCWC v New York, pa čez morje k beguncem in begunskim odborom, tudi paket za paketom, pa denarna pošiljka za denarno pošiljko. In spet ne samo v deželo, kjer so samevali begunci in čakali odrešenja, tudi domov v Slovenijo. Še danes, ko že davno ni več pisarne na Barrett, prihajajo številne prošnje in zahvale za nekdanjo pomoč iz vseh kotov Slovenije na naslov: Barrett, Cleveland. Naši ljudje v begunstvu so seveda zvedeli, da sta Kreka danes drugje, v zaledje železnega zastora novice pač le počasi prodirajo. Tam je še zmerom — vsaj pri mnogih — edina točka nade in upanja: Barret, Cleveland!

Najpotrebnejši stroj za iskanje sponzorjev in uradno poslovanje z NCWC po predpisih begunskega zakona je bil torej pri roki. Liga se je uvrstila prav takoj med podobne zastopnike drugih narodnosti, ki so bile enako povabljene, naj se pridružijo NCWC in primejo za delo. In ker je postal Cleveland poglavito torišče Liginega delovanja, je odstopil jolietški župnik in prepustil mesto clevelandskemu kanoniku, danes tudi Monsignorju, Rt. Rev. Omanu, ki je postal drugi predsednik Lige. Rev. Madic in Mr. Zalar sta obdržala svoje funkcije, izvedbo pa no večini prepuščala generalnemu direktorju dr. Kreku in njegovi gospe.

Tedaj je NCWC zamislila način, kako bi še tesneje pritegnila k sodelovanju predstavništva raznih narodnosti, ki so se zanimala za prihod beguncev v Ameriko. Ustvarila je v svojem centralnem newyorškem uradu takozvane "National Desks" in povabila Ligo, naj pošlje nekoga v New York, ki bo prevzel v oskrbo "Slovenian Desk". Za to mesto je bil izbran Rev. Bernard Ambrožič OFM, ki je takrat pastiroval v slovenski župniji Willard, Wis. Dobil je dopust od škofa

in svojega redovnega predstojnika za šest mesecev, ki so se pa potegnili v skoraj tri leta že do dne, ko nastajajo te vrstice, utegnejo se pa potegniti še in še.

Ligina pisarna v Clevelandu in "Slovenian Desk" sta postala bistveni sestavni del "NCWC Resettlement Division" za naseljevanje slovenskih brezdomcev v Ameriki. Dela ni bilo malo, zlasti ker takrat — pred Korejo! — ni bilo lahko najti sponsorjev, ki naj bi dali potrebno garancijo po predpisih begunskega zakona. Minilo je več ko pol leta, da so se pokazali praktični uspehi tega dela. Šele sredi maja 1949 je dospel večji transport Slovencev, vsem na čelu dr. Joža Basaj. Od tega dne dalje so se vrstili prilično močni transporti skoraj teden za tednom, tako da je konec leta 1949 videl že lepe stotine novih naseljenecv v Ameriki.

Za Ligo se je odprlo novo polje dela in skrbi. Vse nadrejene oblasti so poudarjale, da ni dovolj samo spraviti begunce sem, treba jim je še dolgo po prihodu stati ob strani in jim pomagati na različne načine. Razume se pa, da je bila ta potreba sama po sebi očitna in so razne narodnostne skupine to dobro čutile tudi brez opozarjanja od zgoraj.

Na občnem zboru Lige jeseni 1949 je imel o tej novi nalogi Lige izčrpen referat P. Bernard Ambrozič iz New Yorka. Za svoje besede je dobil kaj praktično nagrado — izvolili so ga za Liginega tajnika. Prejšnji in do tedaj prvi tajnik je itak podal dobro utemeljeno resignacijo in treba je bilo najti novega. Tako sta prišla Ligino tainištvo in "Slovenian Desk" pod isto streho.

Kmalu po tem dogodku je bilo slišati, da se dr. Kreku odpira drugačen delokrog in ne bo dolgo ostal v Clevelandu. Ustreženo je bilo tistim, ki so bili nezadovoljni s Krekovim delom, češ "mož, ki naj bi bil predstavnik slovenskega naroda, igra skromno vlogico nekakega predsednika Vincencijeve konference ter nosi pakete na pošto." Res se je dr. Krek kmalu po novem letu 1950 preselil v Washington in se lotil drugačnih poslov. Ni mi na tem, da bi na tem mestu ocenjeval delo dr. Kreka za narod, zdi se mi pa, da je doba njegovega bivanja

Otroci slovenske sobotne šole v Clevelandu na izletu v Madison ob jezeru Erie pod vodstvom učiteljice gđc. Slavice Pozne.

na Barrettu eno najlepših poglavij v knjigi njegovega življenja.

Novi tajnik je bil prisiljen misliti na novo Ligino pisarno. Sprva se je že še dalo strniti vse skupaj ob "Slovenian Desku", kjer je pridno pomagal dr. Basaj, dokler tudi on ni dobil drugega delokroga v New Yorku. Ko je prišlo do tega, da je Ligino delo nujno klicalo po lastni pisarni, je p. Bernard rešil nelahko vprašanje na precej preprost način. Najemnina sob zlasti za pisarne, je v New Yorku nekaj strašnega. Pa je dosegel, da je cerkev sv. Cirila odstopila del pevskega kora, ki je postal sčasoma prevelik za svoje zgolj cerkvene namene. Z majhnim naporom se je dala pisarna prirediti in Liga je prišla vsaj za nekaj časa do novega naslova: 62 St. Marks Place., New York 3, N. Y.

Po odhodu dr. Basaja je dobila Liga poleg tajnika, ki je moral veliko svojega časa še nadalje posvečati "slovenskemu desku" pri NCWC, pomožno moč v osebi Ivana Jenka, ki je pred prihodom v

Mladeži sobotne šole v Clevelandu bo ostal za vedno v spominu lepi izlet ob jezeru Erie.

Ameriko že iz Rima poznal te vrste delo. Le kakih deset mesecev je ostal pri Ligi, pa je spravil Ligin pisarniški stroj v pravi pogon, zakaj v njem je nekako utelešen "pisarniški človek". Po njegovem odhodu v drugačno zaposlitev pomaga v Ligini Pisarni p. Robert Mazovec OFM.

Jasno pa postaja, da si bo morala Liga najti čimprej druge prostore in zaposliti verjetno več moči. Njen delokrog raste in pisarna postaja kompliciran stroj. K sreči vse kaže, da je za njene bodoče prostore poskrbljeno. Ligini ljudje so pozimi 1949 osnovali v N. Yorku stanovanjsko zadrugo *Naš Dom* in kupili hišo z opremljenimi sobami. Namenjena je zlasti novodošlim, ki so ostali v New Yorku in nimajo familije, ali vsaj ne s seboj. Ta hiša je postala nekako drugo središče newyorških katoliških Slovencev, to se pravi, poleg župnije sv. Cirila, kjer Liga sedaj gostuje. Verjetno se bo pa kmalu preselila v *Naš Dom* in tam našla stalno bivališče.

Naseljevanje po begunskem zakonu bo teklo še nekaj mesecev. V najboljšem primeru nekako do velike noči 1952. Vse kaže, da bo do takrat kakih 3000 ali bližje toliko "novih" med nami. Te skuša Liga in bo še skušala držati v nekaki slovenski katoliški skupnosti v Ameriki in jim ohraniti živ čut za medsebojno sodelovanje na najrazličnejših poljih, izvzemši strankarsko politiko. Njena glavna naloga bo pa ostala moralna in gmotna pomoč na tej in na oni strani morja.

Za svoje objave in propagando je našla Liga KSA pripravno mesto zlasti v tedniku "Amerikanski Slovenec", ki je uradno glasilo katoliške podporne orga-

nizacije KSK Jednote. Vsak teden prinaša to glasilo Ligin objave in s tem dokazuje tesno povezanost med obema ustanovama. Imata pa seveda obe od tega svojo korist, zakaj novi naseljenci prav radi stopajo v KSK Jednoto in se pri njej zavarujejo za bolezen in smrt.

Liga KSA je za svoje dohodke navezana še vedno v prvi vrsti na prostovoljne darove katoliških Slovencev. Rednega članstva prav za prav nima, kdorkoli je njen podpiratelj, dobi pri Ligi svoje pravice. Precej podpirajo Ligo tudi že prej obstoječe organizacije zlasti društva KSKJ in njen glavni odbor. Tu pa tam v kaki naselbini napravijo kako prireditev v korist Ligi pri čemer se zlasti odlikuje naselbina Cleveland. Zdaj še prav posebno, ko se novodošli radi dajo vpreči in pritegniti k sodelovanju za take namene. Sploh je pa Cleveland vseskozi glavni steber Lige v organizatoričnem in gmotnem pogledu.

Ko so se "novi" že nekoliko ustalili tu, je Liga vrgla mednje misel, da bi plačevali svoj "davek" Ligi in sicer po 1 % celotnega zaslužka. Ideja je našla primeroma ugodna tla in polagoma je začel prihajati nov vir dohodkov v Ligino blagajno, vendar ne v preveč zadovoljivi meri. Toliko je pa ta misel dosegla, da so se novonaseljenci začeli zavedati: Prej smo bili mi med podpiranci, zdaj je prišel čas, da stopimo v vrste podpornikov!

Da bi se ta zavest še bolj prijela, je Liga zamislila letos spomladi posebno zbiralno akcijo ali "Veliko Kampanjo za Ligin dohodke", ki je trajala nekako dva meseca. Cilj je bil postavljen: \$ 10.000! Na zunaj je šel apel na vse katoliške Slovence, na znotraj je pa Liga naslonila vse zbiranje na "nove". Ti so dobili posebne nabiralne pole z naročilom, naj vsak spravi skupaj, kakor pač more deset dolarjev in jih pošlje Ligi. Zanimivo in kar ginljivo je, kako so nekateri resno vzeli to nalogo. Prav lepo število je bilo takih, ki so nabrali ali sami darovali dosti več kot sto dolarjev. Po večini so poslali po deset dolarjev, razume se pa, da jih je na stotine, ki se sploh niso odzvali. Med temi je precej takih, ki iz raznih razlogov res še niso

mogli pri tem sodelovati, ne smemo pa prezreti dejstva, da se je marsikdo oprijel gesla: Liga mene nič ne briga! Kako bi smeli pričakovati, da v številu 2500 ne bo nikogar, ki bi si ne osvojil tega komodnega stališča!

Rezultat te prve Liginе "kampanje" je ta, da se je zbralo 7.767 dolarjev. Cilj torej ni dosežen, moralna pridobitev je pa velika in odločilne vrednosti. Zelo verjetno se zdi, da bo taka "kampanja" postala vsakoletno podjetje Lige. Upati je, da se bodo kampanje nadalje bolj in bolj udeleževali tudi prejšnji naseljenci, ki sicer nekako čutijo, da naj bi nadalje Ligo vzdrževali v prvi vrsti tisti, ki se je radi njih ustanovila. Toda ko bodo uvideli, da ima Liga pred seboj še mnoge druge naloge, ki niso zgolj "begun-

cem" namenjene, bodo spet začeli globlje segati v žep v podporo Ligi.

Pravkar je Liga vrgla v javnost misel, naj bi ji bilo dovoljeno seči tudi na izrečno "narodno-obrambno polje". Pod geslom: Celovec — Gorica — Trst! Če se bo ta misel prijela, bo šla Liga korak naprej in bo odpravila "davek novih" — pa samo ime! Namesto tega bo razglasila "narodni davek" in apelirala na vse ameriške Slovence katoliškega prepričanja, naj ga začno odšteti. Če se Ligi posreči, da izvede vsaj do nekega procenta to veliko zamisel, bo njena finančna podlaga postala še mnogo močnejša in njeno delo za slovenski narod bo lahko tako veliko, da bodoča zgodovina ne bo mogla mimo njega.

Bog daj!

FATHER OMAN

Tako ga kličejo v Ameriki, priljubljenega in spoštovanega slovenskega Amerikanca, sedanjega predsednika Lige, msgr. John Omana, ki je l. 1949 obhajal 70-letnico svojega uspehov polnega življenja in obenem 35-letnico pastirovanja v župniji sv. Lovrenca v ameriški državi Minnesota. Obenem s 35. letnico župnikovanja v tej župniji je slavil msgr. Oman 40 letnico svojega mašniškega posvečenja in 50 letnico ustanovitve župnije.

Rojen je bil 22. maja 1879 na majhni minnesotski farmi v fari sv. Štefana, kjer je bil tudi krščen. Oče Simon in mati Terezija Legat, slovenska priseljence v tej lepi gozdnati pokrajini, sta svojega sina poslala v bližnjo osnovno šolo, kjer je dokončal pet razredov. Potem je osem let delal na farmi, pri graditvi železnice skozi tiste kraje in pozneje kot gasilec v železnih rudnikih pri Duluthu. 22 let star se je vpisal na univerzo sv. Janeza, kjer je končal "high school, college" in večji del bogoslovnih študij. Semeničje je končal pri sv. Pavlu v Minnesoti, nakar ga je 26. 12. 1911 posvetil v mašnika škof iz St. Claud, Minn.

Postavljen je bil 5. 1. 1912 za kaplana pri sv. Vidu, Cleveland, 1. 9. 1915 pa imenovan za župnika pri sv. Lovrencu

Rt. Rev. John Oman, sedANJI predsednik Lige Katoliških Slovenskih Amerikancev.

v Minnesoti. 12. 3. 1936 je bil imenovan za častnega kanonika ljubljanskega stolnega kapitlja, naslov monsignorja "Rt. Rev." pa je dobil 17. 7. 1949.

Msgr. Omanovo življenjsko delo je zgraditev nove cerkve sv. Lovrenca v istoimenski župniji. Njegova zasluga sta rast in razvoj te župnije. Na nje-

govo pobudo in z njegovim sodelovanjem se je izvedla rekonstrukcija in modernizacija šole, je zrasel samostan šolskih sester, je vzniknilo novo poslopje rektorata. Župnija je sedaj ena najlepših in najbolj urejenih v USA.

Msgr. Oman se je poleg izvrstnega dušnopastirskega udejstvovanja zavzel tudi za izboljšanje življenjskega standarda svojih župljanov. Pod njegovim nadzorstvom in po njegovem prizadevanju so zrasle številne nove hiše in poslopja, so tlakovali ceste in uredili lične vrtove. Župnija je danes kakor en sam vrt.

Amerikanci sami vidijo v msgr. Omanu enega najodličnejših duhovno in življenjsko izkušenih mož. Pravilno ugotavljajo, da sta v njem posebljena dva svetova: Podedoval je od svojih slovenskih staršev najboljšo dediščino Starega sveta: Poštenost, delavnost, prijaznost, ljubezen do glasbe in lepote na splošno; rojstna dežela Amerika pa mu je dala dejavnost, iznajdljivost, samo-

zaupanje in demokratsko mišljenje. Čeprav rojen Amerikanec, msgr. Oman piše in govori perfektno slovensko ter je dvakrat obiskal Slovenijo. Objavil je številne prikaze delovanja slovenske narodnostne skupine v USA in s tem pripomogel k spoznavanju med tujim svetom in slovenskim narodom. Njegov značaj je izklesan. Že kot mladenič je kazal nagnenje za velikega dela. Združeval je v sebi že takrat in danes še v povečani meri kulturo s plemenitostjo, znanje z kritičnim opazovanjem in razumevanje z odpuščanjem. Največja njegova odlika pa je čut odgovornosti, ki mu je prinesla to, da ob svojih jubilejih lahko gleda na obširno polje svoje delavnosti, ki mu je rodilo bogate sadove, z ugotovitvijo: Bogu v čast, ljudem v korist in slovenskemu narodu v tujini in doma v ponos je bilo vse, kar si je zamislil, za kar je poprijel in kar je izpeljal. Vsega pa je toliko, da je to zmožel le tak slovenski Amerikanec, kakor je msgr. Oman.

Dela naših umetnikov: Franc Kavčič — Fokion in žena. Narodna galerija v Ljubljani. Prijateljica razkazuje svoje dragocenosti, Fokionova žena pa ji odgovarja: "Moja največja dragocenost je moj mož." Kavčič je bil rektor dunajske umetniške akademije in Langusov učitelj.

Slovenska Koroška po letu 1945

Razpad tretjega rajha je na Koroškem prinesel popolno spremembo v političnem pogledu. Že lani smo v Koledarju nakazali pota političnih aktivistov, ki jih je poslala Jugoslavija na "teren". Pod firmo "antifašizma" so prikrivali svojo pravo barvo in začetkom tudi linijo.

Za 25. november 1945 so bile v Avstriji razpisane prve svobodne volitve in razpoloženje v slovenskem podeželju je bilo za slovensko stvar ugodno in to neposredno pod vtisom poloma vsega nemštva. Poznavalci prilik so računali s številčnim porastom Slovencev na volitvah in po vsej verjetnosti bi bili Slovenci dosegli tedaj vsaj tri zastopnike v deželnem zboru, ki šteje 36 članov. Pred drugo svetovno vojno so imeli Slovenci tam dva poslanca.

Zasedbena oblast je zahtevala, da morajo vse stranke podpisati reverz, da na volilnih zborovanjih vprašanja državne meje ne bodo obravnavale, marveč se o tem vprašanju razpravlja šele, ko bo sklicana mirovna konferenca. Zasedbene sile so smatrale volitve kot interno zadevo vseh štirih con, v katere je Avstrija razdeljena. Država Avstrija pa tedaj kakor tudi danes še ni obstojala. To izjavo je podpisal za Slovence tudi dr. Tischler, ki je tedaj Slovence zastopal v deželni vladi, katera je tedaj štela 9 članov, danes pa jih šteje 7. Za 6. nov. 1945 pa so čez noč sklicali politični aktivisti zborovanje OF, kamor so privlekli pretežno "linijske" ljudi in so strmoglavili Tischlerja. Aranžerji vse akcije so bili Matjaž alias inž. Žavcer, pozneje po begu iz Koroške jugoslovanski poslanik v den Haagu in sedaj menda minister v Beogradu, Gašper alias Karl Prušnik, ki je bil radi komunističnega delovanja že za časa prve avstrijske republike obsojen na pet let zopora, in Joža Nograšek, ki je med drugo svetovno vojno igral svojstveno vlogo, ko se je pre-

Dr. Joško Tischler, roj. 8. maja 1902 v Kamenju, prof. na gimnaziji v Celovcu, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev.

važal iz Ljubljane v Celovec in nazaj po mili volji, in kateremu so pustili v tretjem rajhu celo osebni avto, ki ga je imel shranjenega pri svojem svaku v St. Petru na Vašinjah pri Velikovcu. Sumi se, da je isti Nograšek vzdrževal zveze med partizanskim glavnim štabom in velikovskim Kreisleiterjem Grumom, ki je po razsulu pobegnil v Jugoslavijo. Mogoče je tem zvezam pripisati, da izrazitih komunistov niso izseljevali. Sicer dokazov za to trditev ni, oziroma niso še odkriti, so pa gotova dejstva, ki kažejo v tej smeri.

Po zboru 6. nov. 1945 je Tischler odstopil iz deželne vlade, njegova zgodovinska zasluga pa je in ostane zakon oziroma odredba o dvojezični šoli, ki pomeni politično gledano razmejitev med nemškim in nenemškim delom de-

Aleš Zechner, roj. 13. julija 1902 v Žvabeku, dekan v Železni Kapli, predsednik dušnopastirskega urada, predsednik Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

zele in prinaša na drugi strani jasna določila za osnovno šolo. Ta odredba je postala po dejstvu, da je dunajska vlada morala na zahtevo zasedbene oblasti prevzeti vse odloke oziroma vse odredbe, ki so bile v conah izdane v času od maja 1945 do 1. februarja 1946, ustavni zakon. To dejstvo je potrdilo tudi avstrijsko ustavno sodišče. Sprememba ustavnih zakonov pa je možna samo pri dvetretjinski večini državnega zbora in pri soglasnem pristanku Zavezniškega sveta na Dunaju.

Ko so komunistični aranžerji spravili dr. Tischlerja, so potem z lahkoto prepredili udeležbo Slovencev na volitvah 25. nov. 1945 kot samostojna stranka in Slovenci so ostali brez zastopnikov v deželnem zboru; to je bila prva posledica. Pod parolo antififašizma so Slovenci deloma volili avstrijsko komunistično stranko in tako je ta postala glasnik kor. Slovencev. Ta politična mahinacija komunističnih agentov je privedla do razkroja v slovenskem taboru.

Neumornemu trudu in delu dr. Tischlerja in dr. Vinka Zwitterja se je v prvih mesecih leta 1946 posrečilo zopet oživiti slovensko kulturno centralo "Slovensko prosvetno zvezo". 20. marca 1946 se je vršil prvi občni zbor v upanju, da vsaj na kulturnem polju rešimo to, kar se na političnem ni dalo rešiti. Pri tem pa nismo računali z rafiniranostjo komunistične strani. Na občni zbor 20. marca so navalili z nahujskanimi mladinci in napravili revolucijo in tako tudi na kulturnem polju zagnali klin, ki razdvaja še danes.

Tekom poletja sta dr. Vinko Zwitter in bivši deželni poslanec Karl Mikl, pd. Mager v Maloščah zopet pripravila teren za poživitev "Slovenske kmečke zveze", ki je bila za časa prve republike najtrdnjša slovenska organizacija.

Ni trajalo par mesecev in že je bila sestavljena obtožnica proti dr. Vinku Zwitterju kot narodnemu izdajalcu. 16 točk je obsegala obtožnica in narodno sodišče v zakotni sobi je izreklo obsodbo in sicer tako, kakor so to potrebovali. Na ta način so se komunisti polastili tudi Kmečke zveze. Tem organizacijam so dodali še svojo Partizansko zvezo, svojo Fizkulturno zvezo, A. F. Z., Pionirje itd. Ducat komunistov in denar in vse je bilo v njihovih rokah. Vse to se je godilo pod krinko narodnostnega dela.

Opazovalec ob strani bo gotovo prisodil pri tem razvoju precejšen del krivde tudi koroškim Slovincem samim, ki so se dali staviti pod tak pritisk, čeprav ni bila državna sila neposredno vidna. To mnenje tudi drži. Pač pa je treba dodati, da koroški Slovenci v svoji zgodovini niso še nikdar doživeli take zlorabe narodnostnega problema v partijske svrhe, kakor so to delali komunisti, in da so pač za svojo izkušnjo morali plačati težak davek.

Vse, kar se je odigralo po tem času, je bila več ali manj odkrita komunistična propaganda in sicer do spomladi 1948, ko je prišel razkol med Kominformo in Titom.

Leta 1947 v poletju se je zopet pričelo življenje okoli Družbe sv. Mohorja, medtem ko je cerkveni list "Nedelja"

prišel zopet izhajati takoj po vojni. V Mohorjevi so pričeli pripravljati prvi Koledar za leto 1948 in tudi Večernice so izšle, posvečene so bile "Vsem, ki so trpeli". Skromni knjižni dar je bil to, a zrasel je zopet na koroških tleh in to je pomenilo za nadaljnji razvoj mogočen korak naprej.

Tu okoli Mohorjeve se je pričel zbirati nov krog ljudi, ki so pričeli slovensko kulturno delo po naši domači slovenski in katoliški tradiciji. Temu delu odgovarja tudi porast knjižnega daru Družbe, ki je postajal iz leta v leto večji in lepši. Razveseljivo je tudi število Mohorjanov, ki je zopet naraslo nad 4000 na Koroškem, medtem ko je bilo to število med svetovnima vojnama padlo na 2000. Sicer pa je Družba zopet postala vseslovenska zadeva; zajela je Slovence v vseh delih sveta izven Jugoslavije — Goriška, Trst, Amerika in drugod; Mohorjeva ima zopet okoli 11.000 udov, postaja tako zopet centralna založba vseh katoliških Slovencev. Marca 1948 so poverjeniki Družbe izvolili tudi nov odbor. Predsednik je preč. g. dekan Aleš Zechner, tajnik družbe pa g. dr. Janko Hornböck. Pri tem razvoju je seve nastala potreba po zopetni postavitvi lastne tiskarne, za katero je bil že prelat Podgorc leta 1946 poskrbel koncesijo, ki je bila nasilno odvzeta. Kje dobiti denar in kje prostore, to so bili sedaj novi problemi. Glavna hiša Mohorjeve je bila leta 1940. od Gestape zaplenjena in nato kot nemško premoženje od Angležev zasedena. Brez te hiše pa ni tiskarne; to je bilo jasno vsem in kljub temu smo dali vsi pošti mnogo dela. Pismo za pismom je romalo na vse strani. Prvi odgovori iz USA so bili zelo hladni in v lepi obliki odklonilni.

Doma pa je šel razvoj naprej. Razkol na vseh poljih so pospeševala še poročila iz Jugoslavije, razni procesi, gospodarska mizerija, diktatura in drugo. Tako je zadeva tudi politično dozorila, da smo 28. junija 1949 zopet upostavili politično organizacijo "Narodni svet koroških Slovencev". S tem je bila ustvarjena zopet streha za Slovence na Koroškem. Prišel je izhajati list

ČEJ SO TISTE ST'ZDICE

Čej so tiste st'zdice,
k'so včas' bile?
Zdej pa raste hrmovje
noj zaljene trave.

Bom hrmovje posekou,
trave pa požou,
bom naredu st'zdice,
čier' so včas' bile.

"Naš tednik". Bora je bila prva številka, na dveh straneh, potem je izšla že druga številka na 4 straneh; maja 1950 so Angleži ustavili Kroniko, ki je bila sicer v slovenskem jeziku pisana, vendar se ni smela na slovenske kulturne in politične potrebe ozirati, ker so pač tako predpisovali Angleži. V dolgih pogajanjih med zasedbeno oblastjo in Narodnim svetom, se je vendar posrečilo, da je "Naš tednik" prevzel tudi "Koroško kroniko" in tako mogel povečati obseg na osem strani in se finančno fundirati z inserati. Koroški Slovenci smo imeli s tem svoje neodvisno glasilo in tako mogli beležiti vse, kar nas je težilo. Razvoj lista je povoljen, čeprav še ne more ustrezati vsem potrebam in se seve bori tudi za svoj gospodarski obstoj, ker nima od nikoder nikake finančne pomoči. Kdor je imel opravka z listom, bo gotovo razumel težave, ki so s tem zvezane. Važnost glasila pa se je prav kmalu pokazala.

Pri oktobrskih državno in deželno zborskih volitvah leta 1949 so bile razmere še tako razbite, da Slovenci niso dosegli količnika. Vsekakor pa je Krščanska ljudska stranka dobila okoli pet tisoč glasov, medtem ko je pod komunističnim vodstvom stoječa Demokratična fronta delovnega ljudstva dobila le nekaj nad 2000 glasov. KLS je ta uspeh dosegla po tritedenski propagandi in DF po petletni "borbi". Seve tudi te številke s slovenskega stališča niso zadovoljive. Na mah pa je bilo razjasnje-

DEČVA, TO MI POVEJ

Dečva, to mi povej,
al dro veš ti še kej,
kaj sem ti djav,
ko sem pod oknom stav;
Ti kne vdaj se še,
mav počaj na me,
no leto al pa dve počaj na me!

Jes se vdava pa bom,
te zapustiva bom,
noj drujega pobčja
si zbrava bom.
Tičice pojo,
ročice cveto,
najna ljubezen gvišno v kraju bo.

no ozračje. Pripomniti moramo, da je DF imela ob strani vso finančno pomoč Jugoslavije in je menda za plakate bila v stanu izdati 300.000 šilingov. KLS pa je šla na volitve brez denarja in tudi list je prišel komaj mesec dni pred volitvami izhajati.

Druga preizkušnja je sledila marca 1950 pri občinskih volitvah. Rezultat teh volitev ne more zadovoljiti nobenega Slovenca, pač pa ostane dejstvo, da je šla KLS tudi samostojno na volitve; le kjer so lokalne prilike to izrecno zahtevale, smo Slovenci postavili eno samo listo, DF pa je le v dveh občinah tvegala svojo lastno firmo.

Zanimivo za te volilne pojave je tudi dejstvo, da so nemške stranke združeno padle po KLS in je bila komunistična ali titoistična DF izpostavljena veliko manjšim napadom.

Narodni svet koroških Slovencev je pri oblasteh v Celovcu in na Dunaju predvsem tirjal vedno zopet izvedbo odredbe o dvojezični šoli in sicer povsod, kakor to predpisuje teritorialno odredba sama. 8. septembra 1950 je deželni glavar Wedenig sklical anketo učiteljev, ki na šolah to odredbo v resnici izvajajo in ta anketa je soglasno ugotovila, da je odredba v polnem obsegu izvedljiva, da pa mora deželni šolski svet poskrbe-

ti potrebne knjige in mora deželna vlada nuditi učiteljem, ki zakon res izvajajo, tudi potrebno zaščito. Nadalje je Narodni svet tirjal slovensko gimnazijo in slovensko kmetijsko šolo. Tirjal je po členu 149. avstrijske ustave delež na vseh dotacijah dežele, države in občin za kulturne, socialne in gospodarske zadeve. Tirjal je enakopravnost za obe slovenski gospodinjski šoli v Št. Jakobu, ki obstojata že skoraj 50 let in še danes nimata deželnih dotacij in ne pravice javnosti. Tirjal je upostavitev narodnostnega referata pri deželni vladi in narodnostne komisije za vse avstrijske narodne manjšine na Dunaju. Tirjal je dvojezične napise v vsem takozvanem jezikovno mešanem ozemlju, kakor jih je tudi Italija dovolila v Južnem Tirolu, kjer prebivajo Nemci.

Narodni svet pa je zastavil tudi pri pripravah za tiskarno. V jeseni 1949 se je v težkih pogajanjih s predstavniki britanske zasedbene oblasti na Dunaju posrečilo doseči izpraznitev polovice Mohorjevega doma in v nadaljnjem postopku ubraniti raznim nemškim strankam in uradom, da bi se vsedli v hišo. Zaščite na strani koroških oblasti ni bilo nobene. S fizično silo je bilo treba braniti vstop v hišo in v stanovanja. To je bilo nujno, če smo sploh hoteli resno misliti na tiskarno. Leto 1950. je bilo misli tiskarne bolj naklonjeno in iz Amerike, predvsem iz USA so jeli prihajati boljši odmevi naših skupnih prošenj in danes lahko ugotovimo, da so ameriški Slovenci v polni meri storili svojo dolžnost in še več. Da gre pri tem v največji meri zasluga ameriškem odboru Mohorjeve družbe s patrom Odilom na čelu, pa je znano vsakemu Slovincu doma in v Ameriki.

Začetkom avgusta je pričela tiskarna obratovati in za leto 1952 bo knjižni dar prišel prvič zopet iz lastne slovenske tiskarne. Da so seve hude gospodarske težave, je jasno in si ne smemo delati utvar. Če pa bomo to lastnino smatrali za skupno last vseh katoliških Slovencev in tudi tako postopali, potem so dobri izgledi, da bo delo MD zadovoljilo nas vse.

V Mohorjevi tiskarni tiskajo sedaj

cerkveni list "Nedelja", otroški list "Otrok božji", list Katoliške akcije "Vera in dom" ter politično glasilo "Naš tednik". To so zaenkrat redne publikacije, ki so predvsem namenjene koroškim Slovencem, ki pa imajo tudi drugod precejšnje število naročnikov. Tako ima "Naš tednik-Kronika" odjemalce v 21 državah sveta. To je tudi znak, kako je slovenski narod raztepen po svetu.

Knjižni dar Družbe same bo seve drugo delo tiskarne in potem vse druge izredne publikacije. Kulturno bi bilo velikega pomena, če bi mogli s skupno kulturno revijo zajeti ves slovenski svet "po svetu". Imamo sicer sedaj že vrsto kulturnih revij in kakor izgleda, se bodo vse borile z velikimi gospodarskimi težavi in z malim številom odjemalcev. Če pa bi se posrečilo naši centralni založbi Mohorjevi družbi, da bi ona v svoji lastni tiskarni zmogla tako kulturno revijo, bi bilo to delo velikega pomena, posebno še danes, ko smo raztepeni po svetu. O tem naj bi razmišljali posebno oni, ki sedaj pripravljajo oziroma izdajajo revije.

Da označimo še sedanjo politično atmosfero na Koroškem, hočemo na kratko orisati še odnose med strankami.

Po juniju 1948 je bil prelom med OF odnosno DF in KP Avstrije popoln. Vsaj v listih smo tako brali. Za kulisami pa menda predstavniki OF—DF tudi še sedaj vzdržujejo intimne stike s KPA.

Tekom letošnjega leta so se odnosi med DF—OF in nemško socialistično stranko bistveno izboljšali na ideološki liniji. Socialisti so dobili tozadevna na-

POJDEM U RUTE

Pojdem u rute, u rute,
tja, kjer je mrzaz,
tja, kjer moj pobič, moj pobič
je pokopan.

Tam dol poklekнем, poklekнем,
mal požebрам,
da n' bo moj pobič, moj pobič
ležal koj sam.

MRZVA ROSA. OJSTRA KOSA

Mrzva rosa, ojstra kosa,
rada rieže to travo,
liepa dečva, ljuba dečva,
rada hrab' za m'no.

'mam pa fletno navajamo
moje dekle,
koj tri kajnč'ke vržam,
pa pride, odpre.

S'm ji mikno rekou:
"Zakaj si mi ti?"
Pa koj hitro je 'meva
souzene oči.

vodila od britanskih laboristov, OF pa na konferenci svojih voditeljev 8. februarja 1951. v Ljubljani.

Medtem ko je Krščanska ljudska stranka pri oktobrskih volitvah 1949 za državni zbor oddala svoje glasove Avstrijski ljudski stranki, so se ti odnosi bistveno poslabšali, ker ravno iz krogov Avstrijske ljudske stranke izvira huda gonja proti dvojezični šoli. Sedaj se je ta stranka v imenovani gonji popolnoma vpregla v voz bivših nacistov. Sicer pa je položaj tak, da imajo funkcionarji Avstrijske ljudske stranke po večini vsaj na Koroškem nacistično preteklost in tudi sedaj zopet volijo nacistično stranko "Zveza neodvisnih", čeprav so še funkcionarji druge stranke. Podoben je tudi položaj v desnem krilu socialistične stranke.

Ob koncu pa ne smemo prezreti, da postaja Koroška kakor vsa Slovenija zopet vojaško interesantna. Britanski državni obiski pri nas niso nobena redkost. Bil je pri nas bivši zunanji minister Eden, sedanji zunanji minister Morrison, šef britanskega generalnega štaba Slim, v Vrbi ob Vrbskem jezeru je bila junija meseca važna vojaška konferenca ameriških, britanskih in jugoslovanskih vojaških zastopnikov. Vse to ni najboljši znak za eventualne dogodke dogledne bodočnosti. Vsekakor pa gre življenje naprej!

Dr. Anton Novačan

22. marca 1951 je v mestu Posadas v provinci Misiones umrl zadet od kapi najstarejši in najbolj priznani slovenski književnik v sedanji slovenski protikomunistični emigraciji dr. Anton Novačan. Vsakdo, ki je kdaj prišel z njim v stik, je videl v Novačanu človeka energije, "samosilnika", kakor si je sam skoval oznako za človeka nadpovprečne vitalnosti. In tako "samosilniške" so bile tudi njegova življenjska pot in njegove pesniške in pisateljske stvaritve.

Rojen je bil 9. 7. 1887 v Zadobrovi pri Celju v družini 10 otrok. Osnovne šole je obiskoval v Celju, gimnazijo v Celju, Zagrebu, Karlovcu in Varaždinu. Pravo je študiral v Pragi, kjer je l. 1915 promoviral. V teh letih študija je bil v Parizu, Monakovem in Moskvi. Med prvo svetovno vojno je bil nekaj časa zaprt, nato pa služil pri vojaki v Sarajevu in Zagrebu. L. 1919 je bil ataše pri poslaništvu v Pragi, nato odšel v Beograd, od tu pa na konzulat v Trst. Po l. 1923 je bil imenovan za tiskovnega atašeja v Varšavi, kjer je ostal do l. 1925. Ko se je vrnil domov, je odprl odvetniško pisarno, l. 1932 je postal odpravnik poslov jugoslovanskega poslaništva v Kairo, l. 1934 pa konzul v Celovcu. Pozneje je odšel za konzula v Brailo in pozneje spet nazaj v Kairo.

Del vojne je preživel v Beogradu, nato pobegnil v Turčijo in živel v Kairu, kjer ga je zateklo l. 1945. Ni se vrnil domov (čeprav so ga vabili Župančič, Vidmar, Gruden), temveč čakal na ureditev razmer v Rimu, nato v Trstu, kamor je za njim prihitela njegova gospa soproga; z njo vred se je preselil l. 1949 v Buenos Aires, odtod pa v L. N. Alem v pokrajino Misiones. Tam si je kupil posestvo, kjer je kot kmet obdeloval zemljo in domačo kulturo. Tu ga je v mestu Posadas doletela smrt, vračajočega se za praznike domov.

Dr. Novačan spada v vrsto pisateljske generacije "1914" kot "Zvonovec", kateremu je ostal zvest do konca. Kot pesnik se ni mogel takrat uveljaviti. Prvo večje njegovo delo sta bili dve knjigi naturalističnih novel "Naša vas", ki sta prevede-

ni tudi v češčino. Najznačilnejše njegove stvaritve pa so pred vojno drami "Veleja" (igrana razen v Ljubljani tudi v Pragi) in "Herman Celjski" ter zbirka novel

Dr. Anton Novačan
(Kipar France Ahčin)

"Samosilnik". Obe drami sta realistični, odlikuje ju veliko plastično risanje značajev, kar je bila velika odlika Novačanovega peresa. V "Zvonu" se je uveljavljal kot pesnik dolgih originalnih "Nilskih pesmi", pisanih pod egiptskim soncem.

Pod vtisi doživljanj v Sveti deželi se mu je porodila pesniška stvaritev "Peti evangelij", ki ga je v nekaj sto sonetih izdal v Trstu, napisal pa v Rimu. V njem je izpovedal svojo vero v Kristusa Boga, toda gleda ga zavestno kot človeka z vsemi otroškimi slabostmi (teološko pogrešeno) in navadami. Nadaljevanje o "Judežu" je prinesla "Ameriška domovina". "Peti evangelij" pomeni s Kalinovo "Črno mašo" glavno slovensko pesniško delo napisano izven mej domovine po l. 1941. V slovensko izrazito emigrantsko literaturo se je uvrstil s svojimi tržaškimi feljtoni v "Demokraciji" in pesniškimi satirami na "Rdeči Panteon", satira na ofarske pesnike doma. V našo argentinsko motivnost pa je posegel z dvema pes-

mima "Balada o Matildi" in "Pismo", ki sta nazorni sliki našega tukajšnjega življenja. V Misiones je v tihoti pripravljaval svojo najzrelejšo zasnovo trilogije o celjskih grofih. Ob pisanju drame "Friderik Celjski" se je ustavilo to krepko pisateljsko pero, najmočnejše izven domovine.

Novačana je odlikovala predvsem velika ljubezen do vsega slovenskega in ta ljubezen ga je vodila v vsem njegovem literarnem, pa tudi političnem delu. Ohranjati in braniti vrednote slovenstva, ki morejo živeti samo v ozračju svobode in poštenosti — to naziranje ga je vodilo pri vsem njegovem delu. Pisati je začel

DANES IN NIKDAR VEČ GROF CELJSKI

Lanski Božič v pokrajini Misiones ni bilo večje vročine in se je kar dalo dihati. Na Silvestrovo se je slovenska skupina zbrala polnoštevilno, da po stari navadi pričaka Novega leta. Tudi pokojni dr. Novačan je bil zraven. Pa ne dolgo. Kar dobro razpoložen se je ngenkrat zamislil, pogledal naglo okoli sebe, se hipoma dvignil in odšel.

"Kam?"

"Domov! Trinajst nas je, eden izmed nas bo do leta umrl in to sem jaz."

Vse prigovarjanje je bilo zaman, odšel je.

Niti mesec pozneje me je nekega dopoldneva prihital klicat Novačanov najbližji sosed, češ, da je Novačanu strašno slabo, da je dobil nek napad in da naj hitro pridem. Novačanova soproga je namreč bila odšla v mesto in sam je bil doma. Pohitel sem.

"Za srce me grabi, joj, kako je to hudo, umrl bom, umrl, prav kakor moj brat Štefan."

Novačanov brat Štefan je namreč umrl nekaj mesecev preje doma v zeleni štajerski, kar nanagloma zadet od srčne kapi.

Zaman je bilo vse prigovarjanje, da taki hrusti ne umirajo kar tako. Venomer je gonil svojo, da bo umrl, umrl kakor njegov brat Štefan.

Po nekaj urah je napad ponehal in odlečalo mu je. Toda napadi so se ponavljali vedno pogosteje in po zdravnikovem

v času, ko se je narod boril za svobodo in ni maral služiti peresu doma, kjer bi ne mogel pisati svobodno. Bil je med najbolj razgledanimi slovenskimi kulturnimi delavci, njegove stvaritve dosežajo višino evropskih del. Bilo mu je dano, da je pod tem vidikom in s takimi sposobnostmi mogel presoditi položaj in vrednost režima, ki tlači naš narod doma in zato je krenil v tujino, dasi je moral v njej kloniti. Nikdar pa ni izgubil vere, da bo narod doma spet svoboden, želel si je vrnitve domov; tega ni dočakal in tako mora na tujem čakati na prostor v domači zemlji.

nasvetu se je odpravil v Buenos Aires v bolnišnico. V Alemu sem ga odpravil na kolektiv za Posadas. Kar pogumen je bil. Vse mogoče mi je naročal in krepko sva si stisnila roke v slovo, pač ne zavedajoč se, da poslednjič na tem svetu in da so njegova naročila tudi že bila njegov testament.

Kmalu so začela prihajati poročila iz Buenos Airesa, da je Novačan na najboljši poti okrevanja, napadov da ni več, kar dobro da se že počuti in da se bo kmalu zopet vrnil med nas. Oddahnili smo se.

Od Velikega četrta na petek je bila prav lepa mesečna noč. Na polnoč je že šlo; prav sem se odpravil k počitku, ko privrši avto na dvorišče. Kakšen šment pa je to sedaj ob tej uri? Dvignil sem se in pogledal ven. Policijski stražnik je stopil iz avtomobila in mi po običajnem dolgovoznem pozdravu brez okolnosti povedal, da je na poti semkaj v hotelu v Posadas nenadoma preminul moj sosed dr. Novačan.

Kaj, kje, kako? Široko sem razprl oči in kar zaneslo me je. Saj to vendar ni mogoče! Na najboljši poti okrevanja je bil in trenutno ga tudi nihče še ni pričakoval nazaj. Pomota? Stražnik sicer ni vedel nobenih podrobnosti, toda ime je bilo točno.

Četudi mi kar ni in ni hotelo v glavo, sem se vendar moral sprijazniti z žalostnim dejstvom in obvestiti o tem pokojni-

kovo soprogo. Težka naloga je bila to, ker sem le predobro vedel, kako sta bila navezano drug na drugega. Toda ni se dalo odlašati.

Na Veliki petek zvečer so ga pripeljali iz Posadas. Celo noč smo bedeli ob njegovi krsti, prihodnji dan popoldan pa smo ga spremili k večnemu počitku. Vsa slovenska skupina se je zbrala za njegovim pogrebom in še nekaj Čehov, Poljakov in Ukrajincev se je pridružilo. Zatrepetala so naša srca, ko je počasi spolzela v grob Novačanova krsta. Za trenutek je zavladala grobna tišina, ki pa jo je kmalu prekinilo pridušeno ihtenje skoro vseh navzočih. Nato pa je, prav gotovo prvič v teh krajih, vzkipek k nebu glasno in jasno slovenski Oče naš...

Na veliko soboto, med peto in šesto uro popoldne, smo polagali k večnemu počitku pesnika in pisatelja dr. Antona Novačana. Prav ob času, ko se je v naši domovini obhajal veseli praznik vstajenja v tolikih in tolikih cerkvah. Nehote so naši spomini zašli tja in še bolj turobne so bile naše misli.

Danes grof Celjski in nikdar več!

Na tihem Alemskem pokopališču sedaj mirno spi večno spanje pokojni dr. Anton Novačan. Palme in eukalipti šume nad njegovim grobom in nihče mu ne kali večnega miru. Opojni duh oranžinega cveta tajinstveno veje preko grobov, papige žlobudrajo v bližnjem gozdu, iz daljave pa se čuje semtertje zategli klic tokana. Tiho in mirno je tu, prav kakor na

naših pokopališčih doma, nič velikomestnega hrušča in trušča, prostora za vse dovolj. Pa le zaenkrat počiva tu dr. Novačan, kajti ko bodo razmere dopustile, se bodo njegovi pozemeljski ostanki prenesli v domovino, ki jo je tako ljubil in kamor si je tako želel, in tamkaj na domačem Vojniškem pokopališču položili k trajnemu počitku. In tedaj se bo tudi njemu izpolnila njegova največja želja, da v zemlji domači bodo ležale njegove kosti...

Tako je umrl in tako smo pokopali dr. Novačana. Silen po duhu, nič manj kot po telesu, je mnogo prezgodaj legel v hladni grob. Mirni Misiones si je bil izbral, kjer je hotel dokončati svoje največje delo, prikazati Celjske grofe v vsej njihovi veličini. Obsežno gradivo je zbral v to svrho, nepobitne dokaze, da smo Slovenci prav tako lahko ponosni na svoje Celjane, kakor Hrvatje na Zrinjske in Frankopane. Slovenski fantje so pod vodstvom Celjanov gospodarili nekdanj po Balkanu, po Ogrski, Češki, Avstriji in deloma celo Nemčiji. Habsburgovci so po izumrtju Celjanov, svojih največjih nasprotnikov, skrbno zabrisali vsako sled za njimi in tako je slovenski narod ostal brez svoje slavne zgodovine. Pokojni Novačan jo je hotel izkopati iz pozabljenja, toda prezgodnja smrt mu je prekrizala račune in kdo ve, če se bo še kedaj našel kdo, ki bo izpolnil to nalogo.

Danes grof Celjski in nikdar več!

Grob dr. Antona Novačana na Alemskem pokopališču v Misiones. Ob grobu njegova vdova.

Kéčkova mati

I.

Za temnim borovjem Stare gore je zapelo dekle.

Mehki napev se je zvil skozi cveteče jablane v dniki in zakipel navzgor proti Strmecu. Dehteča sapa pomladi ga je ujela in nosila preko brstečih goríc.

“Slišala sem ptičko pet’,
zapela je — kuku...”

Kot da je božajoči glas dekleta ganil skrito ptico, je tudi v tihem borovju reklo:

“Kuku...”

Dekle je za hip prisluhnilo. Naslonilo se je na kosmato, staro deblo, nastavilo obraz soncu in zopet zapelo:

“K’tera mora le to bit’,
ki poje tak lepo...
— Kuku...”

Iz borovja se je zopet odzval živi odmev:

“Kuku...”

“Kuku...”

“Kuku...”

Kéčkova mati gredo po sončnem podstenju in prisluhnejo. Pojoči klic iz dnike jim odmeva do srca, da obstanejo in se nasmehnejo. Zaprejo oči in pustijo, da jim mlado sonce poljublja lica, ki jih je omeščala pesem iz doline.

“Drozgova Malika...”, zašepetajo.

Deklina in kukavica pod Staro goro si odpevata. Kot da obema vrejo pomladni izvirk prav iz srca. Samo pisani detel vpije vmes in sojka na osamljenem hrastu ob veliki cesti šega kot da nagaja zaljubljenemu dekletu.

Preko izpodjedlih korenin se v tankih curkih pretaka čista voda. V tolmane cinglja in med zelenim mahom hiti navzdol, kjer ob potoku cvetijo iskrice in zlatice. Za ovinkom pod sončno jaso, kjer ob beli cesti stoji stari bogec, pa se v umirjeni strugi ogledujejo kepe jegličev in šopki vijolic. Iz Stare gore izvira joči potok potlej hiti med cvetečimi travniki pod goricami in nosi njih dišave nekam daleč v Muro in v veliki svet...

In čez Strmec zaori zategli vrisk. Vzpine se pod nebo in se razda sapi, ki veje čez cveteče brege.

Kukavica v Stari gori se ga je najbrže

ustrajšila. Samo kolene in neslišno zaplava v zelene senco pomladnega gozda.

Tudi deklina utihne. Drobní drget ji zagomazi preko telesa in ustavi pesem nekje v srcu...

Kéčkov Matjašek se na vsa usta zasmee, ko prisluhne odmevu vriska, ki je utonil v temnem borovju pod njim. Potlej gre po peščenem klancu pod sipino in se spusti v dniko. Tole drsanje po rosní travi ob robu goríc navzdol mu je sicer spota. In vendar naredi ta ovinek vselej, kadar v borovju Stare gore trepeta mehki odmev Malikine jutranje pesmi.

Tedaj Kéčkova mati stopijo za košati poščip vrh goríc in gledajo v dniko, nad katero mlado sonce razganja prozorne meglice. Dolga dolina in vsi bregovi naokoli so pred njimi. Tako Kéčkova mati vidijo in vedo več kot kdorkoli v tesni dolini ali na ožarjenih rebrih Strmca in Vrablovščaka...

Visoki borovci Stare gore polagajo pred vstalim soncem dolge sence čez travnike ob potoku. Vršički jim žarijo, kot da so čari noči pustili svoje skrivnostne sledove na njih. Sveže razkopana zemlja v goricah medlo blešči in diha vdiljen po strmem bregu drobne oblake bele sopare. Kot da so po vseh bregovih naokoli prižgali blagoslovljenega kadila v čast Bogu, ki je zgnetel lepoto vinskih vrhov.

Kéčkova mati vidijo, kako skozi težko senco ob robu gozda počasi stopata čehák in deklina. Kot da ju je opijanila svežina jutra, ki je dihala navzgor po dolini. Kolovratita po razmo-

čenem kolniku. Utoneta v gostem borovju, kjer med mahom drsi tenek curek vode in žubori v tolmune pod izpodjedenimi koreninami. Drčna veriverica si ju ogleduje z zvedavimi, živimi očmi in plašni zajec skoči čez mehki mah, preko katerega gresta navkreber.

"Malika... Tako lepo je iti s teboj skozi Staro goro..."

Pogleda ga v oči in se mu obesi na roko, ki ohlapno visi ob njem.

"Matjašek..."

Potlej se pogovarjata samo še njuni duši. Govorijo utripi src, ki skozi tesen prijem rok prehajajo iz telesa v telo...

Med tiho šumečim smrečjem padajo sončni žarki kot dolgi zlati prameni na njuno pot. Nekje v zeleni goščavi pritajeno piska kalin. Kot da ga je sram pred žuborečim veseljem pisanega ščinkavca, ki se vrtil po zelenem mahu in zapeljuje tiho nevestico. Rdečeglava žolna tolče staro deblo, da odmeva v tišino jutranjega gozda, ki vabi k sanjam...

"Matjašek... Kar na mah bi legla in skozi veje gledala v nebo..."

In deklina zardi ob lepi misli, kot da ji je preko jezika zdrknila pregrešna misel...

Matjašek jo samo tesneje prime za toplo laket.

"Malika... — Naša mati te imajo tako radi," reče zaradi trepetanja, ki mu je razganjalo močne prsi.

Drozgova Malika povese oči, da bi skrila roso, ki je padla nanje, ko je čehák povedal tako lepe besede. Ve, kaj je Matjašek pravkar rekel. Zato ji je, kot da je v naglici zvrnila čašo kipečega vina. Zašibila so se ji kolena, da se je morala nasloniti nanj...

"Tako jih imam rada, Matjašek... veš..."

Matjašek jo zato pritegne tesno k sebi, da v objemu gresta skozi gozd, ki ga sekajo slapi zlatih sončnih žarkov.

"Tako dobri so vaša mati, Matjašek...", je morala reči, ker ji je v valujočih prsah vse vrelo. "Lani so nam šeko rešili, ko je požrla tisto siničje gnezdo in ji je mleko preselo; se spomniš..."

"Da-a...", se Kéčkovemu Matjašku naglo zamračilo čelo.

Deklina stopa ob močnemu čeháku vsa zaverovana v lepoto, ki ji je napolnjevala žive predstave.

"Ko je Miškovega malega kólíka črvičila, so ga tudi Kéčkova mati rešili. Poglejte si ga sedaj, kakšen tífvež je!"

Kéčkov Matjašek stopi hitreje navkreber. Deklina ob njem se opotika, da jo mora loviti vedno tesneje.

Nekaj v njem se je utrgalo, da ga je zaskelelo kot nezaceljena rana...

"Malika...", je bruhnilo iz njega. "Ne, Malika... — Ne govori tega!"

"Kaj je, Matjašek...?"

"Ti... — Malika... tudi ti...?"

Zaradi dekleta, ki je šlo ob njem in ki ga je imel tako trepetajoče rad, mu ona težka beseda ni mogla preko ustnic. Čutil je v svojih rokah napeto žilavost deklíne, ki ga je dražila, da bi zasadil drgetajoče prste vanjo. Da bi je nikdar več ne izgubil!

Kéčkovega Matjašeka je žgala žeja, ki je nobena deklina s sončnih bregov ni upala utešiti. Zato ga je stisnilo v grlu, ko bi moral izgovoriti tisto besedo. Zobje so mu hoteli zaklepetati, da jih je moral krčevito stisniti.

"Ne, Malika... — Ne..." mu je hlatalo iz prsi.

"Matjašek...? —"

Nenadoma se je ustavil. Stopil je pred dekle in ga tesno objel. Nemirne oči so mu begale preko Malikinega napetega obraza, ki je kot v začudenju strmel vanj. Prevzela ga je neka boleča milina, da bi naslonil glavo na njene zlate lase in se razjokal.

Malika je hotela nekaj reči... Nekaj, kar bi pregnalo nerazumljivo, težko vzdúšje med njima... Z raskavo dlanjo ji je naglo zaprl usta in ji samo gledal v globoke plave oči. Iz stisnjenega grla mu je piskajoče trepetalo; prosilo je:

"Ti ne, Malika... — Ti ne... — — Ne govori... ne govori tako, Malika! — Saj... saj ni res... Ni resnica, Malika!"

Potlej je nenadoma bruhnilo iz njega, kot da se mu je iz srca utrgal slap sesedene krvi: "Naša mati niso coprnica!"

Prestrašil se je besede, da se mu je obraz krčevito raztegnil.

Drozgova Malika se mu je hotela izviti, da bi lahko govorila.

Ni je spustil. Tiščal ji je roko na usta in govoril naglo kot v mrzlici:

"Viš, Malika... Njihov sin sem, pa sem takšen kot vsi čeháki... Pač močan, da bi si poln polovnjak vina zavihtel na rame... — In rad te imam. Malika... tako rad... — In naša mati so že v letih. Tako radi bi imeli sneho, da bi tudi v naši mrtvi kuči nekoč kričala deca... in se kopicákala po predoknih..."

— Malika, ni se ti treba bati... — — Oh, ne reci...!"

Glava mu omahne na prsi. Hlipne:
"Mislil sem... da ti ne verjameš..."

Pritisne deklinino glavo na razganjajoče prsi in govori v tišino gozda, kot da jo zaklinja:
"Naša mati ne hodijo ob mladi luni v rjuho zajemat rose s trave, da bi jo oželi kravi v vodo in bi zato imela več mleka... Nimamo velikega slivja, da bi zrastle zadosti sena... Ko je ono dolgo zimo zmanjkalo krme, smo pod sprotoletje kravi tudi že zdajali rozge, ko smo obrezali gorice... Trava pa še vedno ni rastla iz preveč zamrzelje zemlje. Takrat so mati nabirali v ponjavo tisto vodeno travo ob potoku, kjer se je zemlja že odtajala... da bi feika imela kaj preževkovati... — Malika... tudi vse drugo, kar vrhovljanke govorijo, je laž... — —"

Kéčkov Matjašek je čutil prevelik opoj lepote, ko je držal deklo v tesnem objemu. Preveč se je ob bližini Drozgove Malike že razbolela notranjost, da bi zaradi babjih čenč tudi njo moral izgubiti v meglenih sanjah nespečih noči... Zaradi neumnosti, ki so jo sklatile vrhovljanske babe, da si potem nobena deklina ni upala iti za sneho Kéčkovi materi... čeprav so se mu iz strahu hlinile, kadar so se srečale na samem s corpničnim sinom...

"Malika, ti se ne smeš bati! Ti mi ne smeš lagati! — O tebi naša mati vedno tako lepo govorijo..." ji potrj dopoveduje. "Veš, Malika... tudi molijo zate... — —"

Drozgova Malika se mu na silo izvije.

Na prste se vzpne, da bi dosegla njegova usta. Pritisne srečne, drhteče ustnice nanje...

Sedaj, ko stoji visoki, močni fant s Strmca potrj pred njo, ve Drozgova Malika zadosti. Sedaj, ko Kéčkov Matjašek, pred katerim so se razbežali fantini z vseh bregov naokoli, stoji tako skrušen pred njo, ve vse... Vse... In je tako srečna. Njene trepetajoče ustnice mu božajo lica, oči, usta...

"O Bog..." ji zapolje iz notranjosti. "O moj norec... — Moj..."

Kukavica je zopet priletela bliže. Tako vabljivo je pela, da bi Drozgova Malika legla na baržunasti mah ob potoku, ki je cingljal v tolmine. Skozi vlažne oči bi gledala proti ožarjenemu nebu in ji odgovarjala...

Kéčkov Matjašek samo hlipa. Kot da bi hotel zajeti v svojo tesno notranjost vso opojnost dišečega jutra. Prime deklo za roko in teče z njim navkreber.

Ko stopita iz zelene sence na belo cesto, jima udari v oči toliko sonca, da zamežita pred razkošjem cvetečega jutra med goricami.

Kéčkov Matjašek objame Drozgovo Maliko čez rame in se obrne proti Strmecu. Zahuška, da kot grom zaori v šumeče borovje Stare gore.

Kéčkova mati slišijo srečni vrisk. Vidijo objeta otroka na sončni beli cesti. Dvignejo predpasnik in si obrišejo oči. V srce jim je kanila tiha drobna sreča...

Ko ves dan iz križniških goric na Temnarju polje mogočna pesem kopačev, Kéčkova mati vedo, da najbolj veselo pojeta Drozgova Malika in njihov Matjašek. Odmev iz mladih src se brati z belimi ovčkami, ki se pasejo visoko blizu sonca nad goricami... —

II.

Na sončnem pobožju Strmca Kéčkovi materi ni bilo vedno lahko.

Če je bilo prijetno sedeti na sončnih predoknih, kadar so se po cveteči strmini navzdol dričali celi slapi raskošnega zlata, ki ga je sipalo radodarno sonce na vinske berge, je po drugi plati Strmec izpil Kéčkovi materi mnogo sokov.

Slamnato kučo, ki je lezla že v dve gubé, so podedovali po očetu in materi. Pred davnimi leti sta jo znosila na sončno reber Strmca kot lastovičji par gnezdo. Ko so se Kéčkova mati rodili, je že mežikala z belimi predokni v dolino, kjer so po prašni cesti vozniki tovorili vino v veliki svet.

Tista otroška leta, ko so še lahko dvigali jančico, da jim je hladna sapa božala golo ritko, so prekmalu minila. Lepi Strmec je tudi njim prekmalu naprtil na rame koš, moti-

ko in puto, da so mu služili kot vsa doraščajoča vrhovljanska mladež in mu plačevali davek trpljenja za vso lepoto, ki jo je Stvarnik razlil čez vinske bregove.

In vendar bi lahko bilo tako neskončno lepo, tako nedopovedljivo prijetno, če bi nekoč pri križu v dniki ne obrnili glave, ko je pod borovjem Stare gore počil bič mladega vozika.

Ah, kaj bi; mlada deklina so še bili takrat, kot jih po teh sončnih vinskih goricah toliko cveti iz roda v rod. Kaj so mogli oni za topli drget, ki se je spreletel skozi njihove ude, ko je mladi voznik skočil z voza in jim pregloboko zasadil vroči pogled v odprte, žive oči!

Ne doživljajo istega vse te žive, rdečelične in zlatolase rože med goricami, odkar vsako pomlad znova zacvetijo?

Oh, saj tudi nema bela marjetica na cvetočem travniku zatrepeta, ko se ji okoli kuštrave glavice spreleti zapeljivi metulj! — Da ne? — S svojimi lastnimi očmi so pozneje Kéčkova mati to gledali! — In ni isti dobri Stvarnik, ki je moral biti tako zlate volje, ko je oblikoval vinske bregove, ustvaril njih in marjetice na travniku? Seveda. Kaj pa so mogli Kéčkova mati za to, da je tudi njihovega metulja nekje na prašni cesti sklatila smrt? — Ko je cvetje obletelo, sta jim ostala samo mali Matjašek... in pokora...

Malega Matjaška so Kéčkova mati z vso gorečo silo pritisnili k prsim, pokoro pa so tiho vzeli nase in šli z njo skozi življenje...

Ne, lahko zares ni bilo, ko sta jim kar v eni zimi umrla še oče in mati. Kéčkova mati so poslej živeli z Matjaškom samo v slamnati kuči na Strmcu. Umaknili so se vrhovljankam in živeli samo za malega Matjaška, ki je naglo doraščal. Njih družba je bila dobra šeka v hlevu, pa dva pajceka, vinske rozge in stotine cvetlic, ki so dišale vse vprek po Strmcu, pa na travniku in med mehkim mahom v borovju Stare gore. Pogovarjali so se z njimi in odkrivali njih skrivnosti, ki jim jih je Stvarnik dihnil v sokove, da bi služili ljudem, ki jih znajo uporabiti. Zato je Drozgova šeka zopet dobila mleko, ko je požrla siničje gnezdo in zato je tisti Miškov čehakec, ki ga je ono leto tako črvičila kólíka, zrastel v takšnega tikveža...

In vendar so morali Kéčkova mati pred jeziki vrhovljanskih bab toliko prestatí. Kajpak, nišo jim mogle odpustiti, da so njihove gorice na Strmcu rodile in da se slamnata kuča

ni podrla, čeprav ni bilo dedca v hiši. Zato so pač Kéčkova mati morali biti coprnica; kako bi drugače? Otroci so marsikaj slišali od nevoščljivih vrhovljank; zato so se jih bali kot živega pekla. In Kéčkovega Matjaška se je držala krivična materina sramota, čeprav je bil čehák, da bi deklina z vseh vrhov kar mencale pred njim... — če bi pač ne bil Kéčkovičin fáčok...

To je Kéčkovo mater tako bolelo, da jim je spilo več krvi kot vse preostalo trpljenje dolgih let. Zato so dvignili predpasnik in si obrisali rosne oči, ko je ono jutro na sončni beli cesti v Stari gori zahuškal čehák, ki je držal v objemu mlado goričanko...

Kéčkovi materi se je zdelo, da se je nad Strmcem odprlo nebo. Ščemeče sonce, ki je stalo visoko, je sipalo toliko zlatega blagoslova božjega na pisani breg, da ga je bilo vse preveč za Kéčkovo mater. Stojijo pred križem v dniki, kjer so pred dolgimi, težkimi leti zaslišali rezki pok biča, in hvalijo Trpečega, da je odstavil mero njihove pokore...

“Hvala, hvala, stari bogec... — Saj veš... — Ti veš, kako je bilo...”

Z velikimi, žarkimi očmi gledajo v trnjevo krono nad svetim obličjem. Je jim, da bi se razdali v sreči, ki je mogočno plala skozi njihovo notranjost.

Ves breg gori od ceste žari.

Nad pisanim travnikom ob šumečem potoku se spreletava sapa kot dih božji. Kuštra glave belim marjeticam, pa rdečim iskricam in rumenim zlaticam, da so roji metuljev kot neumni. Vzpenja se v reber proti goricam. Med mladim brstjem se lovi in se zopet spušča navzdol, da je ves zrak nad vinskimi bregovi napolnjen z dišečo nastrojenostjo, ki opaja Kéčkovo mater.

Stara, pokvečena kuča sredi brega se tako čudovito blešči, da Kéčkova mati morajo pripreti oči. Nekje v bezgovi sencí za hramom na vso grlico kriči kokot. Njegov veseli krik odmeva v borovju Stare gore kot vrisk fanta. Divji golob v mladolesu gruli in pisani detel se oglašá iz sončnega slivja.

Po cesti iz Hermanec teče čehákec. Z bosimi nogami rije prah, da za njim ostaja dolga sled rumenega oblaka, ki se počasi izgublja v čistočo sončne doline.

Ustavi se pred Kéčkovo materjo in jih gleda, ker je njihov obraz tako blaženo mehak in dober.

Kéčkova mati počasi stopijo na cesto. Toli-

ko božajočega nastrojenja se je nagnetlo v njih, da morajo položiti dlan na otrokovo kuštravo glavo, ob kateri se odbijajo sončni žarki.

“Čigav pa si, čehákec...?”

Kéčkova mati so poznali malo sosedskih otrok, ker so bežali pred njimi...

“Drozgov... — Drozgov Štefek, veste... Tam, vidite, sem doma, kjer se pozimi lahko po vratéh navzdol sankamo. — Pri Puklavčevih v Hermancih sem bil. So me ata poslali prosit, če bi lahko tudi naše vreče priložili, kadar bodo peljati na mlin v Lotmerk.”

“Aha,” se nasmehnejo Kéčkova mati. Topla dlan jim poslej gre vsa drhteča čez čehákove svetle lase. Odkar je njihov Matjašek odrasel, niso več slišali tako zaupljivih otroških besed...

“Drozgov si torej... aha...”

“Jaz pa vem, čigava mati ste vi...”

“Res...? — No...?”

“Kéčkova mati s Strmca tam gori. Tista pokvčena stara kuča je vaša... — Pa se vas čisto nič ne bojim, veste... — Je Malika rekla, da se vas ni treba bati...”

Kéčkova mati si pritisnejo razkuštrano fantovo glavo na prsi. Hvaležno se ozrejo na križ ob cesti in krčevito zaprejo veke...

“Zdaj pa moram iti, veste...” čehák opozori Kéčkovo mater, ki so pozabili na čas... “Naš ata so hudi, veste...”

“Da, da...,” se Kéčkova mati zdrznejo. “Le ubogaj jih lepo! Bo vedno najbolje zate.”

“Pa srečno,” se ritenski umi Jokler zopet ne zapraši po cesti navzdol.

Kéčkova mati obstanejo sredi ceste z rokami razprostrtimi kot za objem. Razganjajoči občutki sreče zaradi vrnitve med goričance poljejo z bolečo silo v njihovi notranjosti.

“Pa se vas čisto nič ne bojim, veste...,” tiho ponavljajo za čehákom, ki praši po dolini. “Je Malika rekla, da se vas ni treba bati... — Malika... Malika... Matjašek...,” šepetajo kot molitev.

Potlej nekaj v njih zakipi. Privre jim do goltanca tako sladko, da čutijo vseobsežni opoj. Hoče bruhniti iz njih kot mogočni klic, pa se zaduši v hlipanju, da samo zakrilijo z rokami.

Spustijo se v tek po cesti. Hitijo za čehákom, da jim janka vihravo opleta po gostem prahu. Radi bi zakričali, da bi se razleglo po pisani dolini in preko vseh sončnih bregov naokoli. Pa samo stokajo:

“Ča — a — kaj... — Ča — kaj... Šte — fek... Šteefek...”

Tečejo za čehákom, da jim bela ruta pada z glave na tilnik in jim lasje vihrajo skozi zrak. Grabijo z rokami predse, da lovijo ravnotežje pod veličino sreče, ki jih pritiska k tlom.

“Šteefek...”

Na ovinku, ki zaobrača cesto v Staro goro, ga dohitijo.

Klecajo proti njemu. Roke, ki lovijo po zraku, ga zgrabijo za rame. Kolena jim klecnejo kot pod neznanskim tovorom, da se zrušijo v prah sredi ceste. Pritiskajo čeháka k sebi. Dvigajo prepotena lica k nebu in ga rotijo:

“Štefek... Štefek... Reci še enkrat... — Reci... — No... —”

Otok se jim zagleda v svetleča se lica in ne ve, kaj naj še enkrat reče.

“Reci... no, Štefek... tisto lepo... tisto... oh, reci... — No... —”

Fant ves trd stoji v tesnem objemu Kéčkove matere. Ustnice mu narahlo zatrepetajo kot za jok. Odpira oči, skloni glavo in se skuša počasi izviti iz prijema Kéčkove matere, da bi zbežal po cesti naprej. Ne, v hrib ga ne bi več dohiteli...

“Saj se me zares nič ne bojiš, Štefek, ne...? — Reci...!”

“Ne-e...,” hlastno odkima z glavo. Po hrbtu se mu že začinja nabirati kurja polt.

“Malika je rekla, da se me ni treba bati, ne...?”

Deček samo z velikimi zamahi kima z glavo in golta slino.

Kéčkova mati ga spustijo. Potlej hlastno reče, kot da se bojijo, da jim bo pobegnil.

“Čakaj, Štefek, čakaj...!”

Sežejo pod predpasnik. Iz malega mošnjička stresejo na roko svetle novce. Roka jim trepe, da novci cingljajo na raskavi dlani. Iščejo največjega, ki se je zaskril v soncu.

“Na,” mu ga stisnejo v pest. “Zemljo si kupi! — — — Pa Maliko lepo pozdravi... in... in... ata lepo ubogaj... — pa Boga se boj, veš... —”

Kéčkova mati še klečijo v prahu sredi ceste, ko čehák s svetlim novcem v pesti že teče v hrib. Tako, da ga sedaj zares ne bi več dohiteli... —

Potlej se dvignejo in drsajo po dolini navzgor.

Grede v ščemeči dan, ki cveti nad zelenimi mladimi goricami. Njih lica so jasna v žaru sonca, ki stoji nad njimi in ljubkuje prebujene brege.

Počasi, kot v zamaknjenju grede po cesti pod Strmcem. V dišeči travi drobijo kobilice nenehno pesem skritega življenja, ki lebdi nad goricami. Čebele se spreletavajo med cveticami, da oberejo prve sladkobe z blagoslovom božjim oplojene dobre zemlje.

Vse okrog Kéčkove matere je sedaj tako lepo. Ožarjene gorice in temno borovje na Stari gori, pa pisani travniki in bela cesta, ki vodi v lepoto malega goriškega sveta.

Pod starim križem ob cesti se spustijo na kolena in skrijejo lica v vroče dlani...

Rahla sapa, ki meša dišave mladoletnega dne, spremljajo njih molitve v bližino božjo...

III.

Drozgova Malika je prihajala pod večer z dere.

Ko se je sonce spustilo za Strmec in je dan nad vinskimi bregi zapiral veke, je v dolino tiho stopil večer. Preko travnikov je razpel kot puh mehko megleno odejo. Svet med goricami se je odpravljajal spat.

Zategli vrisk Kéčkovega Matjaška nekje na sredi Strmca je presekal topo tišino, da je Drozgova Malika lahko še enkrat ujela njegov pozdrav. Potlej je samo čuk plaho piskal in murni so vdiljen po bregovih brusili pojočo žago, ki je rezala večerni mir.

Na vratéh ob kópanju, kjer je zelenelo mlado žito, je sedel Drozgov Štefek. Čakal je Ma-

liko. Gledal je, kako so na globokem nebu angeli prižigali zvezde, in v potni pesti še vedno tiščal svetli novce.

“Štefek...” se ga je Malika skoraj prestrašila.

“Glej, Malika,” odpre pest.

Malika sede poleg njega v travo, ki je že začela piti roso noči.

“Kdo ti je to dal?”

“Malika, videl sem jih... Kéčkovo mater... Zares se jih nisem bal... — Povedal sem jim, kaj si mi rekla... — — Potem so tekli za menoj in me tako zgrabili, da sem se jih potlej zares prestrašil... Moral sem jim še enkrat reči... tisto, da se jih ne bojim, veš... — — Morti so jokali... Morti... Mislim... Potem so mi dali novce... — In pozdraviti te pustijo... —”

“Štefek!”

Poboža dečka po glavi in se ozre proti Strmcu, kjer se je v okencih Kéčkove kuče prižgala luč.

Za roke se držita in gresta navkreber, kot da nosita v svoji notranjosti prijetno skrivnost... — —

Tisto noč se je Drozgov Štefek vzel na postelji in hlipnil v temo, kot da mu je hotela duša uiti. Potlej je padel nazaj na ležišče in tako boleče zastokal, da so se vsi prebudili in kar popadali s postelj.

Oče je prižgal svetilnico. Sklonil se je nad otroka, ki je z zaprtimi očmi ležal vznak in sunkoma, trepetajoče dihal. Na čelu in na licih se mu je nabiral vroči pot. Suhe ustnice so mu drhtele kot v grozi...

“Štefek!”

Dvignil mu je glavo in ga skušal prebuditi. Otrokova lica so mu mrtvo mahedrala med dlanmi.

“Štefek...,” je zavpil v mrtvečem strahu.

Mali Štefek je bil Malikin edini bratec. Drozgov Draš se je prestrašil, kot da mu je z otrokom hromela hrbtnica...

“Štefek... moj... čehákec... kaj... kaj ti je prišlo?”

Štefek leži stegnjen na zglavju in sunkoma diha.

“Jezus Nazarenski...,” vzklika Drozgov Draš in se ozira z zbeganimi očmi po ženi in Maliki. “Se je česa prestrašil, da ga je fras prijel...?”

“Pri Puklačevih v Hermancih je bil,” se spomni mati.

“Zvečer sem ga našla na vratéh...,” plaho-

reče Malika, kot da je ona kriva bratčeve bolezni.

Potlej preko trepetajočih otrokovih ustnic drsi komaj slišni, lepljivi šepet, da mora stari Drozg nastaviti uho čisto nanje.

"Malika... Malika... — Videl sem Kéčkovo mater... — Kéčkova mati... — Dobri so... —"

Drozgovemu Drašu zleze preko hrbta gomažeča groza. Plazi se mu proti goltancu. Z ledenimi prsti mu stiska sapnik, da se hoče zaдушiti.

"Nič se jih ne bojim," šepeta vročični štefek. "Dobri so... Kéčkova mati..."

Prsti Drozgovega Draša se krčevito stiskajo v pest, ki počasi drsi z otrokovega zglavja. Potlej sune visoko v zrak, da potegne vse Draševo telo za seboj.

"Prokleta... — Uročila ga je..."

Drozgovo Maliko zgrozi. Strese se kot pred skelečim udarcem. Pade k otrokovemu ležišču na kolena in položi omrtvele roke nanj.

"Štefek... — Ne, ata... Ne... — Kéčkova mati ga niso uročili..."

Draševa pest grozeče obvisi nad Malikino glavo.

"Ti..."

Malika se pripogne čisto k tlom. Kot tepena žival se splazi proti vratom.

V kuhinji že mati topi žerjavico v vodi, da bi fantu izmila uroke...

Malika drsa skozi priklet. Previdno odpre vrata in stopi na podstenje.

Tisoči zvezd so prižgani na visokem nebu, kot za veliko mašo. Velika bleda luna se lovi med raztrganimi oblaki, ki pod njo drsijo v vsemir. V mladolesu v dniki grozničavo piska spiš in nekje v mesečnem slivju za žitom zagleglo huška sova.

Drozgova Malika beži v beli srajci kot preplašeni duh v dolino. Naravnost skozi rosno žito gazi, da jo mehki, komaj spočeti klasi bijejo po vročih stegnih. Nemirno srce ji udarja v grlu, da ji bobni v ušesih. Spuščeni lasje ji padajo na čelo in preko lic.

Pod pošastnim borovjem Stare gore hiti ob potoku, ki žubori v noč, kot da v drobnih valovih šepetajo odhajajoče sanje v pozabo...

Drozgova Malika si z dlanimi zadela ušesa. Boji se, kot da se poslavljajo lepe sanje, ki jih je vanjo zasadilo dišeče jutro ob Kéčkovem Matjašku.

Teče, kot da hiti za uhajajočim uresničenjem...

"Saj ni res..." si šepeta.

Preko šklepetajoih zob ji diha vroča molitev brez besed.

"Saj ne more biti res, Matjašek... — Kéčkova mati... so dobri..."

Po strmem pobočju se plazi za lastno senco, ki jo riše veliki mesec. Lovi se za koljem v goricah, da bi ne omagala. Iz notranjosti ji sople vročična sapa mrtveče bojazni.

Udari na speča vrata Kéčkove kuče. Udarci pesti zadonijo v tiho noč.

"Mati..." zastoka.

Kéčkova mati se zdrznejo, kot da jih je poklicalo iz večnosti.

"Kdo je...?"

"Jaz... — Malika... — Drozgova Malika..."

"Jezus Nazarenski! — Kaj se je zgodilo?"

"Odprite, mati! — Hitro!"

Kéčkovega Matjaška je neznanska sila sunila pod rebra, da ga kar vrže z ležišča. Ko odpre vrata, mu zasopljeno dekle pade v naročje. V svetli mesečini vidi, da je v sami srajci. Odpete prsi se ji sunkoma dvigajo, kot da hlastno lovijo sapo. Skozi tenko belo srajco prihaja opoj njenega razgretoga telesa.

Napol privleče jo v izbo.

"Mati..." zasope Drozgova Malika. "Hitro... hitro... Pomagajte! — Naš štefek... štefek... Mali štefek bo umrl... Tisti, ki ste mu dali novec..."

Potlej na široko odpre oči in tiho vpraša:

"Kajne, mati, da ga niste uročili...?"

Kéčkovo mater udari za teme. Zašibijo se jim kolena. Ustnice jim stisne trpka grenkoba, ki je bruhnila v srcu in jim zapodila kri v glavo.

Stegnejo roko po obleki. Tako jim je zatrepetala, da so jo hitro umaknili. Povesijo oči in stopijo k stolu, čez katerega so bile vržene janke.

Brez besed se oblečejo in si zavezujejo ruto.

Drozgova Malika se stiska k Matjašku in šklepeta.

"Če bi mali štefek moral umreti... potem, Matjašek... potem je vsega konec... — Ata dolžijo... —"

Očetova obdolžitev ji ne more preko jezika. Samo nestrpno zastoka:

"Hitro, mati... — Pomagajte! — Če ne zaradi čeháka, zaradi naju dveh, mati... Glejte, mati... —"

Drozgova Malika se izmuzne Matjašku iz rok in pade na kolena pred Kéčkovo mater, da

odskočijo, kot da je strupena kača padla preko tal. Roke jim trepetajo, prsti jim drhtijo. Kot v groznici samo na široko odpirajo oči. Kot da je iz deklinine prošnje zakričala strahotna kletev, ki v lovečih se odmevih polje med bregi. Vsa sreča, za katero so se zjutraj v dniki zahvaljevali staremu bogcu, se zruši v boleče razvaline...

"Mali Štefek... Jaz... — Štefek... — Jaz... jaz... jaz..." stokajo in se umikajo pred Malikinimi rotoče stegnjenimi rokami.

Kéčkov Matjašek za hip otrne kot okamnel. Z vso nezadržanostjo ga grabi za dušo materina bolečina in do smrti prestrašena ljubezen, ki ga je vezala na dekle in mater. Je mu, da bi z vročičnimi prsti zagrabil staro razpelo, ki je viselo v temnem kotu, in ga vprašal za račun... —

Potlej se naglo zave. Dvigne dekle in ga pritisne k sebi.

"Ne, Malika," mu vroče dihne iz prsi. "Ne... — Saj ne more biti res."

Kéčkova mati vzamejo iz omare culo s steklenicami in posušenim zelišči in tiho, krado-ma stopijo ven.

Bežijo v dolino, da jim janka vihra in ruta na glavi plapolala... —

Drozgova Malika se iztrga Kéčkovemu Matjašku iz rok in plane za njimi.

Kéčkova mati tečejo, kot da se je deklina v beli srajci spremenila v živega duha, ki jih preganja skozi noč... —

Ko padejo v Drozgovo izbo, plamen v svetilnici pod stropom umira kot hlipajoča duša...

Drozgov Draš kleči pod razpelom v kotu in si s prsti grabi v lase.

"O Bog, zakaj je ne udariš s kugo? — Zakaj pustiš, da mora zaradi njenega greha usah-niti nedolžni otrok...?"

Kéčkova mati slišijo te strašne besede. Vedo, komu so namenjene.

Za hip se zamajejo kot visoka jagned v neurju in zatrepetajo do duše. Boleča omotičnost jim zasenči oči, da umirajoči plamen svetilnice pleše nekam v neskončnost...

Potlej iz temnega kota zastoka bolni otrok v mrzličnih sanjah.

"Kéčkova mati... — Novce so mi dali..."

Kéčkova mati se zdrznejo. Omedlevajoča duša se jim sunkoma predrami. Samo potno čelo si obrišejo z raskavo dlanjo in stopijo k otrokovemu ležišču. Potipajo mu vročična lica.

Tiho, po prstih stopijo v črno kuhinjo. Iz velike lončene putre nalijejo v skledo kisa.

Potlej se vrnejo v sobo. Izpod otroka počasi, previdno potegnejo rjuho in jo namočijo v kisu. Slečejo ga in ga tesno zavijejo vanjo kot novorojenčka. Njihove roke delajo sigurno, previdarno. Preganejo blazino in jo položijo preko malega bolnika. Z zamaknjenimi očmi gledajo v polmrak. Ustnice se jim komaj za spoznanje pregibajo...

V sobo s hrupom plane Malika, da se oče v kotu zdrzne iz zaklinjajoče molitve in obrne glavo.

Oči se mu na široko odprejo kot v grozi... Neznanska sila ga sune pokonci. Zavihti ga preko sobe. Njegove debele pesti z vso težo udarijo na glavo Kéčkove matere.

"Ah!" zavpije. "Ne vidite, da mu je prišla izsesat dušo... — Kako je prišla, da je nikdo ni slišal..."

"Pusti ga... ti.. pusti..."

Kéčkova mati se vržejo na otroka, da bi ga besneči Draš ne razkril. Tiho, brez stoka sprejemajo neusmiljene udarce, ki jim bobnijo na glavo in hrbet. Iz nosa se jim v počasnem, lepljivem curku spusti kri. Kéčkova mati pa tiščijo težko blazino na dečka, ki stoka in v sunkovitih dihih hlipa za zrakom.

Udarci padajo po njih; oni pa s trepetajočimi ustnicami samo šepetajo kot v zamaknjenju:

"Štefek... Dobri mali Štefek... Hvala ti... Hvala, veš..."

Malika se vrže na očeta in se mu obesi na roke. Draš jo z besno silo sune od sebe, da se zavalji po izbi. Pobere se kot mačka in ga vleče od Kéčkove matere.

"Ata... ata... Ne! — Štefeka boste ubili... — Ne... ne..."

Pade na kolena in mu objame noge, da se

zamaje in telebne preko tal. Brca jo v razgaljene mlade prsi in v obraz...

Kéčkova mati tiščijo težko blazino na sopečega otroka in tiho šepetajo v njegov vročični obraz:

"Ko boš zdrav, pridi na Strmec... Po sladki štrukelj, veš..."

Maliki pohajajo moči. Pusti očetove noge in se vrže na Kéčkovo mater. Sune jih, da se opotečejo proti vratom.

"Bežite, mati...! Bežite! — Hvala vam, hvala... — Bežite...! — Bežite zdaj...! — —"

Potlej se ona vrže na otrokovo ležišče in z vso silo tišči težko blazino nanj.

Kéčkova mati tečejo v mesečno noč, ki srebrni vrhove spečih goric. Težke kaplje sesedene krvi jim lezejo iz nosa in preko razpokanih ustnic padajo v roso, s katero noč opaja bregove. Opotikajo se ob kamenju na cesti, da se z rokami lovijo za oporo, ki je ni... V tepeni glavi jim udarjajo sunki bolečin. Kolena se jim šibijo...

Iz temnega borovja Stare gore se jim zoprno krohota nočna ptica.

Mesec naglo drsi za goste oblake, da je njih pot črna kot smrt...

V potoku si umijejo kri in ohladijo glavo. Potlej počasi tipajo ob goricah navkreber. Teža razbolele duše jih vleče navzdol, da jim moči medlijo.

"Ni konca..." zastokajo v gluho noč.

Sedejo na grábico in zapičijo oči v temo.

Tam nekje globoko pod njimi v dniki šumi potok v noč. Tam pod šelestečim borovjem so gledali tiste neskončno lepe, resnične sanje, ki so vodile njihovega Matjaška in Drozgovu Maliko k soncu. Takrat je veselo kukala kukavica. Sedaj pa je samo sova zoprno skvikala v gosto noč... —

IV.

Drozgov Štefek je pod konec poletja že zopet tekal za kravami in pod vrbáčami postavljaj mlino, da so z lopaticami udarjali ob drobne valove. Prepeval in huškal je po dolini kot veliki, da bi privabil Kéčkovo mater, ki so mu tisto noč pregnali žgoči ogenj iz pljuč. V breg k njim si ni upal. Zaradi očeta.

Kéčkove matere pa ni bilo na spregled. Odkar so bili v Drozgovu hiši tepeni, so ljudem stopali s poti. Zdelo se jim je, da jih je vse preveč sovražilo in da je vse dvigalo težko pest nad njihovo glavo. Zatekali so se v samoto,

kjer so lahko bili sami s svojo bolečino, ki jih je nenehno razjedala.

Drozgova Malika in Kéčkov Matjašek sta tudi pazila, da bi ju ljudje ne videli skupaj. Na skrivaj sta se sestajala daleč od vseh poti v zeleni goščavi borovja, kjer so smreke tako lepo šumele in je mah pod nogami bil tako prijetno mehek. No, kaj hudega si iz tega ni sta storila. Še bolj sta se tiščala in lovila za roke. Kot da bi hotela zrasti v eno; da bi ju nič ne moglo ločiti...

Kéčkov Matjašek tudi huškal ni več, kadar se je poslavljaj od Malike. Vedel je, da bi jo potem Drozgov Draš premlatil. Če bi se pa to zgodilo, se najbré ne bi mogel več obvladati. Če je samo pomislil na to, se mu je zdelo, da bi potlej moral Drozgovega Draša zabiti v zemljo. In nesreča bi bila tu. O, Kéčkov Matjašek je rabil pamet... Se bo že kako izteklo. Samo da ga ima Malika rada! To pa tol! Ni treba, da bi bili vsi takšni divjaki kot Drozgov Draš.

Na koncu krajev tudi takšnole skrivanje z Maliko ni bilo najhujše. Zdelo se jima je, da jima je vse še bolj teknilo, ko sta se skrivaj obletavala kot zaljubljena ščinkavca. Ej, mali svet med goricami hrani toliko sladkosti za tiste, ki jih znajo poiskati in uživati... —

In po vinskih bregovih se poletje že brati z jesenjo. V skrivnostnem kipenju sprotoletja spočeti zarodki dozorevajo. Vdijlen čez vrhove diši po sadovih goričke zemlje.

V sončnih dneh je nad Strmcem še gorelo poletje in barvalo živo nakitje jablan, hrušk in vinskih trt. Bregovi so se napenjaj kot sočne grudi matere, ki se pripravljaj na rojstvo.

Kadar izpod neba dihne sapa, zarezgetajo klopotei in zašumijo jagnedi. Če ni oblakov, se pač jate škorcev vozijo čez vse mirje. Pod večer na vso grlčo prepevajo črički, da cveteči ajdi ni dolg čas po rojih čebel, ki so odletele spat. V mesečni noči hodi na Puklačevo njivo jazbec obirat koruzno látovje in lisjak bevška v Stari gori. Napeto grozdje se zavija v baržunasto kopreno, na kateri hladne noči spletajo drobcene bisere rose, da vse vprek po goricah razkošno blesti, kadar zjutraj zlato božje oko pogleda čez vrhove in odčara tenko meglico s travnikov. Tikve po krompiriščih se naglo debelijo in répišča pokrivaj na pobočja bregov živozelene preproge, da tudi pod jesen gorička zemlja tone v prelivanju barv. Prihajajoč bratvi na čast.

Kéčkova mati grede po rumenih goricah

navzdol. Opirajo se ob kolje in si z dlanjo senčijo oči. S preveliko silo udarja vanje bogata prelest barv z bregov naokoli. Klopotci veselo zvonijo in se ne menijo za bolečino, ki razjeda Kéčkovo mater. Oblaki mirno plavajo na jug in tonejo v sinji nedogled.

Ob potoku Drozgov Štefek pase krave. Pastirčke se spreletavajo med njimi. Sedajo jim na hrbte in veselo tresorepijo. Štefek tišči pod pazduho dolgo šibo, ki se vleče za njim. Z nožem rezlja mehko vrbovino in podzavestno smrka ali liže močo, ki mu leze iz nosa.

Kéčkova mati ga vidi. Za rodno trto stojijo. Njihov mehki pogled plava nad njim kot angel varuh. Tako radi bi šli v dniko! Utrgali bi velik, težki grozd in mu ga nesli. Mogoče bi potem še enkrat rekel tiste lepe besede, ki so tako mehko šle do srca. Potem bi mogoče bilo zopet svetleje v njihovi duši... Morti pa se jih sedaj boji... — Morti misli, da so ga takrat zares Kéčkova mati uročili...

Kéčkova mati se skrivajo za košato trto z dozorevajočim grozdom. Neka boleča želja pa jih mami navzdol v dniko... Morti pa bi čeháček le še enkrat rekel... Morti...

Nohti se zajedajo v mehki, sveži pecelj. Veliki, iskreči se grozd težko obvisi v drhteči roki Kéčkove matere... Njihova duša že plava v omamni sli navzdol... Noga pa je ukopana, kot da jo je boleost Kéčkove matere zagrebla v zemljo...

Drozgov Štefek, ki bi morti le še enkrat rekel Kéčkovi materi, da se jih ne boji in da jih ima rad, gre zatopljen v svoje delo preko travnika. —

Na veliki cesti za ovinkom zamolklo zarenči. Kot da se je oglasil medved... Izza gostega leščevja se dviga prah. Bogšev hudi bik se z glavo zaletava v hrib in z rogi trga zemljo. Potem dvigne rep in s podhuljeno glavo drvi po cesti navzdol. Sopiha in tuli, ko teče ob Puklavčevi koruzi proti Drozgovim kravam. —

Kéčkovi materi za košato trto zaledeni dih. Hočejo zakričati iz vse grlice. Pa jim glas umre v stisnjemem goltancu...

Pobesneli bik s sklonjeno glavo drvi čez travnik.

Drozgov Štefek se zdrzne. Obrne se. Vidi, kako sopeča žival z upognjenim hrbtom poskakuje proti njemu. Pipec in les mu padeta iz rok. Samo oči odpre v grozi. Potlej se spusti v tek. Teče, da se mu v prsih trgajo skeleče bolečine napora. Sliši, kako nekje za njim čez travnik sopiha razjarjena pošast...

Daleč dol ob potoku se v senci borovcev mirno pasejo krave.

Drozgov Štefek z obupnimi očmi premeri razdaljo. Ko bi mogel priteči do tja, preden ga žival dohiti! Pomešal bi se med krave... Bik bi se zamotil s telicami...

Drozgov Štefek teče... Kolikor ima moči... Pa mu strah in preveliki napor mrtvita mišice... Zdi se mu, da se ne premika nikamor naprej... Zdi se mu, da samo na mestu obupno menca z nogami... Kot da meša težko, lepljivo blato...

Zamolklo renčanje za njim prihaja vedno bliže. Že sliši udarce težkih nog velike živali. Zdi se mu, da mu že sika na tilnik vroča sapa podivjanega bika...

Vrže glavo nazaj in hoče zavpiti. Samo dušljivi stok mu zagrga v grlu... Obupno napeña oči... Omrtvele noge ga ne nosijo več... Groza ga pritiska vedno bolj k tlom... Roke mu ohlapno mahedrajo ob trupu...

“ — — ooo...”

Kéčkova mati sunejo glavo v zrak. Kot da hočejo zleteti pod nebo. Mrzli strah, ki jim je udaril v prsi, jih sune navzdol. Še vedno tišči v roki veliki, zlatorumeni grozd, ko tečejo po goricah...

Od nekod iz notranjosti jim sama groza sune zategli krik:

“Šteefek...”

Padajo v grábičice... Opotikajo se ob velike grude... Pobirajo se in zaletavajo v gosto kolje, ki jih udarja po prsih in obrazu...

“Šteefek... — Pootok... — Potok... — V potok skoči...!”

Kéčkova mati tečejo, kot da hočejo prehiteti samo smrt, ki drvi za Drozgovim Štefekom... Kričijo, da se goričanci po goricah vzpenjajo in gledajo v dniko. Potlej trgajo kolje in preko gorice in répišč in ajd kar padajo navzdol proti travniku.

Drozgov Štefek ne sliši obupnega krika Kéčkove matere. Rjoveče tuljenje je že preblizu... Groza ga je že oglušila... Samo še z nogami podzavestno, obupno melje...

“O — o — oh... —”

“Po — o — o — tok...,” jecljajo Kéčkova mati, ko vihrajo preko ogónov pod goricami...

Drozgov Štefek čuti samo topi, silni udarec v lédovje... Potlej ga nekaj zanese visoko v zrak... Ne utegne več zavpiti...

Bik ga je ujel med roge in ga zavihtel, da je v loku odletel naprej in se zlomil v travo... Samo še ostro bolečino začuti v kolku... Kot

da mu je nekdo s sekiro presekala kost... In nič več... — —

Kéčkova mati tečejo čez travnik...

Za hip vidijo, kako se je bik znova podhuljl in pripravil na skok...

"Aaah..."

Ne, čeháka ne dosežejo več, da bi ga potegnili v potok...

Bik stoji s povešeno glavo in z nogami trga zemljo. Iz gobca se mu cedijo lepljivi curki sline. Nosnice se mu sunkovito širijo in sopejo. Krivi hrbet in vihti rep kot razjarjeno mače...

Kéčkova mati vidijo, kako se mu napenjajo mišice za skok... Vse vidijo z grozno razločnostjo... In ne morejo pomagati...

"Oooh..."

Pograbi jo janko in jo dvignejo visoko v zrak... Zaplešejo proti biku, kot da bi bili zares čarovnica... Poskakujejo in se vrtijo... Kričeče rdeča spodnjica se jim spušča preko stegen, da zaplapola, kot da jo je napihnil piš vrtoglavega plesa... Poskakujejo proti biku. Kot da v vročem plesu mladosti izzivajo korajžnega fanta v svoj raj...

Bik zatuli, kot da ga je prebodel blisk... Zacepeta in se zapodi proti Kéčkovi materi...

Visoko v zraku zaplapola kričeča rdeča spodnjica... Roke zakrtilijo kot mrtva krila obstreljene ptice... Potlej topo udari ob tla...

Kéčkova mati samo še vidijo, kako se je podhuljena bikova glava zavihtela nad njih... Potlej komaj zaznatno čutijo nekakšne udarce v rebra, prsi, trebuh... Zdi se jim tako čudovito mehki... Kakor da jih nekdo treplja z mehko dlanjo... — —

Čez travnik tečejo goričanci. Presunljivo vpijejo in vihtijo dolge kole.

Z vseh strani se vržejo na bika. Bijejo ga,

bijejo, da presunljivo ori... Niha z glavo, kopa z nogami, krivi hrbet...

Potlej se zdrzne, umiri in vda... Preko oči mu vržejo predpasnik in ga zadrignejo za rogov... —

Kéčkova mater in Drozgovega Štefeka zmočijo z vodo iz potoka... —

Ko Kéčkova mati odprejo oči, se tenko, boleče nasmehnejo...

Vidijo toliko goričanskih obrazov, ki se sklanjajo nad njimi... In v vseh teh očeh je toliko dobrote...

Čutijo, kako jim na zrkla pada blažena rosa, skozi katero žari jasno nebo nad njimi...

Zaprejo veke, da bi jim lepa podoba nikdar več ne ušla iz spomina...

Potem čutijo, da jih je nekaj mehko dvignilo... Kot da so jih krila dobrih angelov zanesla pod svetle oblake...

Goričanci na krepkih rokah nesejo Kéčkovo mater na Strmec, Drozgovega Štefeka pa ob temnem borovju Stare gore navzgor... — —

Ko je v dolgem predpustu preko Strmca razjarjeni sever pršil sneg, je iz Kéčkove pokvécene kuče čez bele gorice plal vrisk klarineta in harmonike. Drozgov Malika in Kéčkov Matjašek sta prě bila takšen par, da Miškova Treza, ki so bili stari kot vrbača ob potoku, niso pomnili lepšega... Drozgov Draš se je seveda napil in je hotel po vsej sili plesati s Kéčkovo materjo...

Ne, plesati Kéčkova mati po tistem plesu pred Bogševim bikom niso več mogli... — —

Kadar sončni dnevi dihajo na gorice svojo bogato prelest, Kéčkova mati sedijo na predoknih in pestujejo vnuke... Bogme, skoraj vsako sprotoletje novega... Po nedeljskih popoldnevih še Drozgov Štefek prinese svojega kričača, da je okoli kuče na Strmecu bolj živo...

Kéčkova mati pripravajo veke. Z vlažnimi očmi gledajo v gorički svet naokoli...

Z bregov puhti cveteči zrak, kot da je živa vsa neskončnost nad hribi. V vzdušju poje poletje svoje skrivnostne napeve. Gorice jih slišijo in valujoče pšenice po dolinah rajajo. Lastovice cvrčijo in škrjanec hodi s pesmijo vasovat k belim koštrunom, ki se pasejo na brezmejnih ledinah neba nad goricami. Iz dni ke kliče prepelica in v borovem gaju vrh Strmca gruli grlica...

Kéčkova mati nastavljajo lica sončnim žarkom in se blaženo smehljajo... — —

MEDVLADJE NA PRIMORSKEM

(OD 1. MAJA 1945 do 15. SEPTEMBRA 1947)

Pri presojanju in analizi dogodkov, ki so se začeli na Primorskem dne 1. maja 1945, ko je jugoslovanska vojska zasedla Trst., Gorico in ostalo zapadno Slovenijo, je treba stalno imeti pred očmi osnovni in že vsaj sto let odločilni politični činitelj na tem ozemlju, namreč splošno spoznano prvorazredno geopolitično lego Trsta. Za hladni račun je lega v tem primeru odločilnejša kot narodnostno in katero koli drugo politično načelo. Tu skozi gre eden izmed tečajev moči in vpliva v velikem ozemeljskem zaledju Srednje Evrope. Tržaško pristanišče leži v tako občutljivem živčnem križišču, da posredno ali neposredno, pozitivno občuti vsak važen državopolitičen in gospodarski problem, ki se pojavi od Prage do Beograda. Zategadelj se za to luko ob vznožju kraških skal bolešno zanimajo ne samo neposredni sosedje, temveč tudi znatno oddaljeni narodi, ki na bežni pogled nimajo od Trsta nič pričakovati in nič zahtevati. Zato je odkrit in zakulisen boj za Trst tako zagrizen; za zelo velik ozemeljski krog je namreč življenjsko važno, ali ima ta gospodarska pljuča Podonavja v rokah pravi lastnik. Vse, kar se je v Trstu godilo političnega po maju 1945, je le odsev te borbe; odločilni vzvodi in prijemi so pa daleč od tržaškega ozemlja.

Kot bližnji sosedje so se za Trst vedno potegovali trije naravni tekmeci: Jugoslovani, Italijani in Nemci. Privlačen je pa Trst tudi za izvenevropske državnike, zlasti za angleško politiko, ki mora imeti na evropski celini vedno pri rokah kako sporno jabolko, da ga po potrebi vrže v igro in zaneti ali poživi z njim nesoglasje, brez katerega bi Anglija v Evropi sami že dolgo ne pomenila veliko. To je mojstrska dolgoročna politika ohranjanja lastne moči in koristi, ki je še zmeraj prinesla lepih uspehov. Tudi v reševanju tržaškega vprašanja po drugi svetovni vojni je igrala in še igra važno vlogo. Da to vprašanje še danes ni rešeno, je v glavnem plod te politike. Ne trdim, da so angleški državniki smatrali Trst za tako sporno jabolko že dolgo vrsto let pred vojno; sođim samo, da so v trenutku, ko se je to vprašanje med vojno pojavilo v zakulisnem boju med zavezniki za vpliv po vojni v Sred-

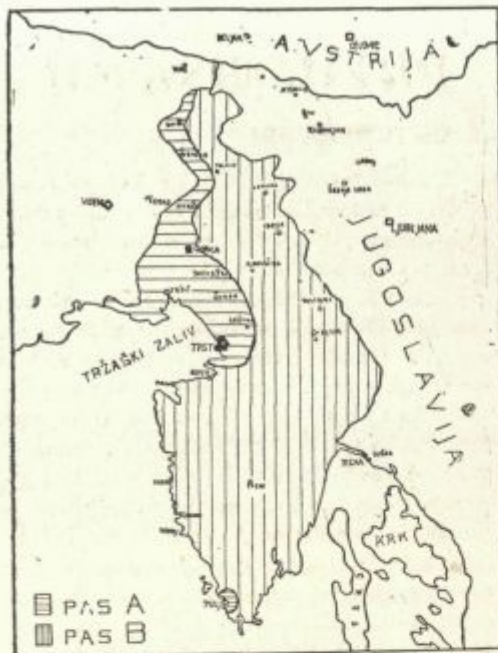
nji Evropi, takoj spoznali, da Trst v bližnji ali daljni bodočnosti utegne vršiti tudi funkcijo spornega jabolka, ter so v tem pravcu uravnali svojo politiko.

V Avstriji se tržaško vprašanje ni obravnavalo pred svetovno javnostjo. Bila je to bolj nctranja državna zadeva, v kolikor ni krik laške iredente segal preko mej v Italijo. Ni pa bila tekma za oblast v Trstu nič manj zagrizena kot danes. Italijani so imeli v rokah občinsko upravo, Slovenci so pa z načrtnim podrobnim delom, z gospodarsko in politično organizacijo nevzdržno prodirali v mesto samo ter se krepko uveljavljali. Po prvi svetovni vojni so bitko dobili Italijani, ki so zaradi zmage antante lahko mirno in brez boja zasedli Trst in zaledje. Italijani so točno 25 let (od 3. novembra 1918 do 9. septembra 1943) davili naravni razvoj tega pristanišča. V septembru 1943 so Trst zasedli Nemci, ki so ga takoj ločili iz oblasti italijanske vlade ter mu z Jadranskim Primorjem (Adriatisches Küstenland) ustvarili nekaj zaledja. A druga dva tekmeca: Jugoslavija in Italija sta še vedno budno pazila in čakala ugodne prilike, da se ga polastita. Vojaško je uspela Jugoslavija, ki ga je 1. maja 1945 s svojo vojsko zasedla. Vaška uspeha ni znala politično dovolj izrabiti, zato je kmalu začela igro na tem polju izgubljati. Nastajajoči nejasni položaj in napake jugoslovanskih voditeljev so pa spretno izrabljali Italijani, ki so svojo brezprimerno vojaško polomijo začeli izravnovati s političnimi uspehi. Igra še danes ni odložena in morda je prav, da ni.

Slovence bo zanimalo, da se je pritisk italijanstva na mejo med Jadranom in Alpami, to je na slovensko ozemlje, začel že vsaj pred sto leti, ako ne že prej. Že karbonarji so imeli v svojem političnem programu zahtevo, naj pripade združeni Italiji vsa vzhodna obala Jadranskega morja do Boke Kotorske ter da naj bodo meje na Snežniku in Velebitu. In sardinski generalni štab je 1. 1845 objavil knjigo z naslovom "Le Alpi che cingon l'Italia considerate militarmente" ¹⁾, kateri bodoče ita-

¹⁾ (str. 325) Oko Trsta Beograd 1945 Str. 432.

Razdelitev Slovenskega Primorja v pas A in pas B pred 15. 9. 1947. (gl. str. 110)

lijanske državne meje vključujejo Reko, Bakar, otok Krk in tečejo po razvodju med Jadranskim in Črnim morjem do Predela. Ta pojav torej ni izšel iz fašističnega imperializma, temveč je ena izmed osnovnih smernic italijanske politike še iz risorgimenta, iz časa, ko Italija še ni bila zedinjena, ko je Apeninski polotok predstavljal pravi mozaik držav. To misel so utrjevali in širili mnogi važni publicisti, kot Carlo Cattaneo, Cesare Correnti, Nicoló Tommaseo in celo Giuseppe Mazzini, apostol dozdevno najčistejšega narodnostnega načela in pravice, ki bi morala enako veljati za vse narode, je l. 1866 zahteval za Italijo celo Istro, Trst, Kras in Postojno ²⁾. Zelo vidno je bilo tudi zlasti po l. 1866, ko je Avstrija izgubila Benečijo, ojačeno priseljevanje Italijanov iz kraljestva (regnicoli) v Trst. L. 1910 je bilo od 229.510 prebivalcev 36.000 italijanskih državljanov, torej ena šestina.

Preskočimo vsa leta iredente in trozveze tj. do začetka prve svetove vojne. Italija, ki je bila zvezana z Avstrijo in Nemčijo v trozvezo, je takoj začela politiko izsiljevanja. Zahtevala je obširne kose avstrijskega ozemlja; Trst pa naj se pretvori v svobodno mesto (nota avstrijski vladi z dne 8. aprila 1915). A dobrih štirinajst dni pozneje je že sklenila zloglasni londonski pakt (26. aprila 1915), s katerim je

antanta (Francija, Anglija, Rusija) Trst z Gorško, Istro in Dalmacijo priznala Italiji in ta je Trst 3. novembra 1918 ob štirih popoldne zasedla mirno in brez boja, ko je bila avstrijska armada že razpadla in premirje istega dne ob treh zjutraj že sklenjeno. ³⁾

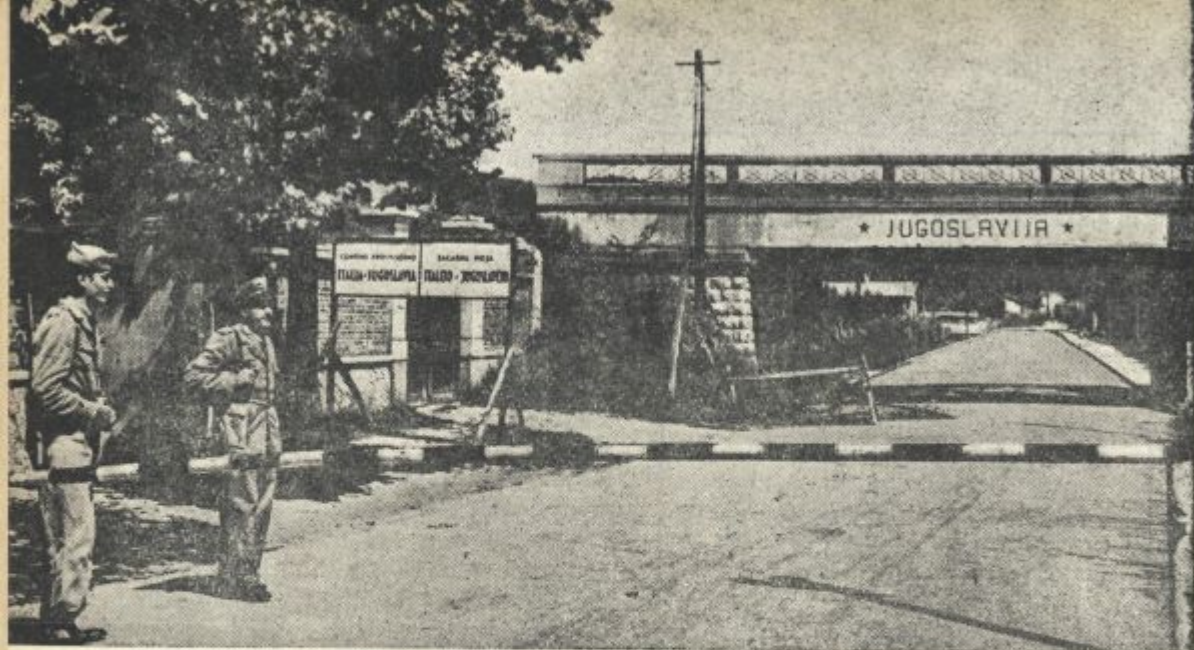
Prodiranje proti vzhodu na Balkan bodisi po kopnem čez Sčo ali preko morja v Dalmacijo in Albanijo je bila torej že vsaj sto let ena izmed osnovnih smernic italijanske zunanje politike. Postalo je sestaven del zunanje-političnega programa rimskega zunanjega ministrstva pod katero koli vlado in je vsakemu italijanskemu diplomatu že prešlo v meso in kri. Le malokdo izmed teh ljudi se morda še vpraša, ali je taka politika pravična, ali ni morda vir nesreče tudi za italijansko ljudstvo samo. To politično linijo si je osvojilo tudi javno mnenje, vsaj kar zadeva nacionalistične in srednje stranke. Samo socialistom stare generacije izpred prve svetovne vojne je treba priznati, da so se temu pošteno in vztrajno upirali. ⁴⁾ Današnji socialisti so pa tudi že v

²⁾ "Per condizioni etnografiche, politiche, commerciali, nost. a è l'Istria. Nostra è Trieste; nostra è la Postoina o Carsia or sottoposta amministrativamente a Lubiana." (Iz narodnostnih, političnih, trgovskih razlogov je Istra naša. Naš je Trst; naša je Postojna ali Kras, ki je sedaj, upravno podrejena Ljubljani.) — Mazzini: Scritti editi ed inediti, vol XIV, str. 215.

³⁾ Pa bi Italijani še ne bili prišli, da jih posebna delegacija tržaških politikov ni šla vabit, češ da ni mogoče vzdržati v mestu reda. V t. j. delegaciji, ki se je 1. novembra 1918 ob 5.20 zjutraj peljala v Benetke na avstrijski oziroma že jugoslovanski torpedovki, sta bila po sklepu slovenskega Narodnega sveta za Trst poleg dveh Italijanov tudi dva Slovenca, namreč socialista Rudolf Golouh in dr. Josip Ferfolja. Predsednik Narodnega sveta je bil dr. Otokar Rybač, člana pa sta bila med drugimi tudi dr. E. Slavik in dr. Josip Wilfan. Niti Ferfolji in Golouhu niti Narodnemu svetu ni tega koraka nihče nikoli očital, razem dr. Tuma, ki se je v svojih spominih (dr. Henrik Tuma: Iz mojega življenja. Spomini, misli in izpovedi. Naša založba. Ljubljana 1937. Str. 480) obregnil ob njiju, da sta šla "beračit v Benetke za hitro pomoč Trstu." (str. 381). Dr. Wilfan star. pa še danes mirno živi v Beogradu.

⁴⁾ Leonida B'ssolati je na zborovanju v Scaji v Milanu 11. januarja 1919 zahteval, naj Italija ne anektira tujejezičnih ozemelj (Južnega Tirolskega, Dodakaneza), ter se je uprl londonskemu paktu. — Giolitti je zaradi odpora socialistov in štrajka moral izprazniti Albanijo.

Sedanja jugoslovansko-italijanska meja pri Gorici. Železniški nadvoz nad cesto v Rožno dolino in Ajdovščino.

velikem delu prežeti z narodnostno nestrpnostjo. Zato bi moral vsak slovenski in jugoslovanski politik o vsakem času računati s tem dejstvom in vedno misliti, kako bi se to prodiranje zavrlo in ustavilo. Tu namreč ne gre za pravice italijanskega naroda, tu gre za to, da se slovenski in jugoslovanski narodi zavarujejo pred krivicami, da se jim zajamči nemoten obstoj in razvoj.

2. MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

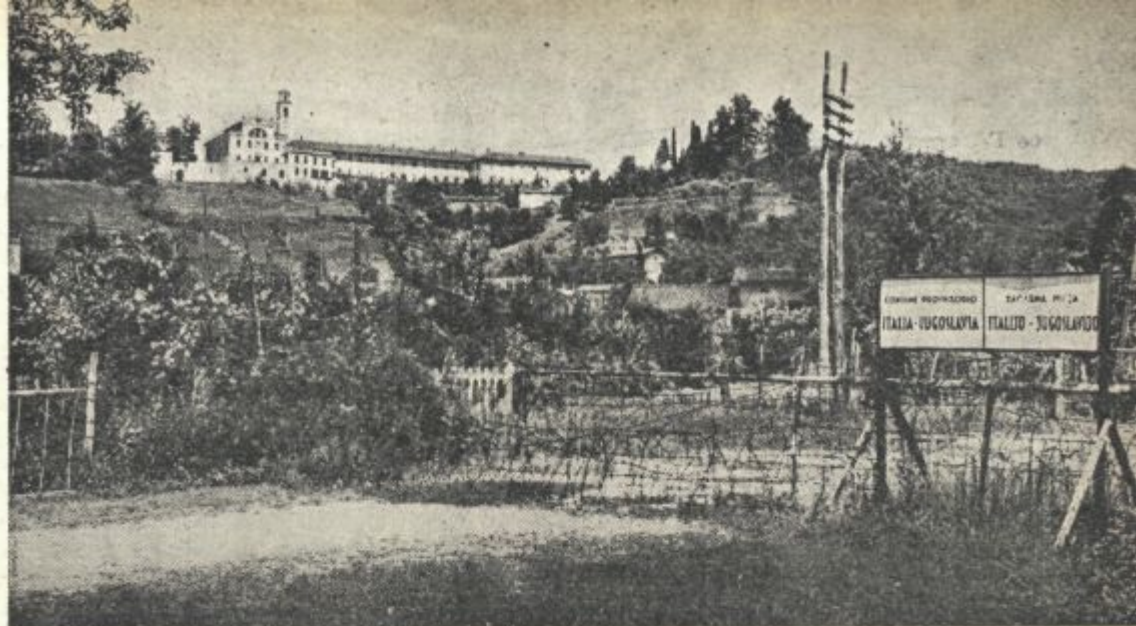
Čim je Italija vstopila v drugo svetovno vojno, je bilo takoj jasno, da se bo v primeru poraza osi odločevala tudi nova usoda Trsta. V prvih letih, ko so Italijani še korakali v senci zmagovitih Nemcev, se v tem pogledu ni zgodilo nič. Ob obratu vojne sreče na stran angloameriških zaveznikov je pa tudi tržaško vprašanje jelo dobivati jasnejše oblike. Aktualno je postalo zlasti, ko so dogodki na Balkanu potegnili v vojno viхро tudi Jugoslavijo, kar se je zgodilo tako nenadno, da Simovičeva vlada ni utegnila sklepati z Angleži nobenih dogovorov. Ker pa so vse slovenske politične skupine imele v svojem programu osvoboditev Slovenskega Primorja in tudi Trsta, zato je verjetno Simovič takoj po prihodu v inozemstvo sklenil z Angleži zavezniško pogodbo s podrobnimi dogovori za povojni čas. Smemo verjeti trditvi, katero je zapisal Car. (lo) S. (chiffre) v italijanski enciklopediji⁵⁾, da se

je angleška vlada zavezala, da bo v primeru zmage prisodila Jugoslaviji vso Julijsko Krajino; samo glede Trsta se je obveznost zdela manj jasna. Ta trditev se zdi točna; že prej je isto povedal Togliatti ob povratku iz Pariza v razgovoru z dopisnikom lista "Il nuovo Giornale d'Italia" (25. avgusta 1946): "Il vecchio governo dell'ex re Pietro aveva un patto con Londra per la frontiera all'Isonzo." (Prejšnja vlada bivšega kralja Petra je imela dogovor z Londonom o meji na Soči.)

Dogovore glede Trsta, če so bili sklenjeni, sta zmotila dva dogodka, namreč kratkotrajna epizoda nemške zasedbe, ki ni pustila vidnejših posledic, in pojav Tita v jugoslovanski notranji politiki ter z njim zvezani novi mednarodni položaj. Tito se je od vsega početka naslanjal na Rusijo, torej na Vzhod, nasproti prejšnjim jugoslovanskim predstavnikom, ki so težili na Zapad. Zato je Rusija lahko uspeš-

⁵⁾ "Il generale Simovič, capo del governo jugoslavo a Londra, faceva pubbliche dichiarazioni dalle quali risultava che il governo britannico, in caso di vittoria, si era impegnato di assegnare la Venezia Giulia alla Jugoslavia; solo per Trieste l'impegno appariva meno preciso". (članek "Venezia Giulia" — Enciclopedia italiana; II. appendice: vol. I—Z (1938-1948), str. 1099 — Ta zvezek je izšel l. 1949.).

Sedanja jugoslovansko-italijanska meja pri Gorici — Kostanjevica.

no ugovarjala, ko je Churchill zahteval, naj se zavezniki izkrcajo na Balkanu ⁶⁾ in ne v Italiji ali južni Franciji. Da je uspel, bi bila zgodovina Balkana tekla po drugi strugi. A upr se je Stalin in Roosevelt mu je pritegnil. Za Trst in Slovence je bilo to usodno. Pri svojem dvoletnem pohodu skozi Italijo (1943-1945) so bili namreč zavezniki izpostavljeni tisočerm vplivom italijanske diplomacije, ki dela vztrajno tudi ob porazih, in klasičnemu ckolju italijanskih mest. Diplomatske fraze, prišepetavanje, laži, navidezno objektivno predstavljanje dejstev, ženski čari in podobno gotovo niso ostali brez učinka v za zaveznike manj važnih vprašanjih, čeprav sta glavne politične smernice gotovo določali vladi v Londonu in Washingtonu. Politika zaveznikov nasproti vsem Slovencem je v veliki meri posledica italijanskega prišepetavanja.

Po Simovičevem puču v marcu 1941 je bil diplomatični in moralni položaj Jugoslavije zaradi upora proti Hitlerju zelo močan. Škoda, da ga je porušil Tito s svojo revolucijo. Titu je bil prvi problem, kako priti do oblasti; vse drugo je bilo zanj manj važno. Veliko vi-sečih tehtnih zadev morda niti poznal ni. Iz tega nj-govega razpoloženja se da razumeti, da je v juliju 1944 (ko še ni bil priznan, kaj-ti sporazum Tito-Šubišič je bil sklenjen šele 2. novembra 1944) na sestanku z angleškim maršalom Alexandrom v Bolseni v Italiji, mirno sprejel demarkacijsko črto, ki bi ob srečanju jugoslovanske in angloameriške vojske v se-

vernem predelu Jadrana tekla nekako od Re-ke točno proti severu. Bil je brez pregleda; vprašanja ni pripravil in preštudiral.

Podrobnejši razgovori o Julijski krajini so se vršili med Titom in Alexandrom v februarju 1945 v Beogradu. Ob tej priliki je maršal Alexander izjavil Titu, da bodo angleške čete nujno potrebovale Trst kot pomorsko oporišče, ko bodo zavezniki zasedli Avstrijo; zato bo on, Alexander, zasedel vse ozemlje do italijansko-jugoslovanske meje iz l. 1939. Na tem ozemlju se bo ustanovila zavezniška vojaška vlada. Tito je pristal. Ni pomislil, da bi kot pomorsko oporišče lahko služile zaveznikom tudi Benetke, ki imajo izvrstno železniško zvezo z Avstrijo. Zahteval je samo, naj ostane v funkciji ti-sta civilna uprava, katero bodo zavezniki našli ob svojem prihodu.

Tito dogovora ⁷⁾ z maršalom Alexandrom ni vzel za res ali pa mu je medtem kdo razložil važnost Slovenskega Primorja in Trsta. Verjetno so bili v njegovem političnem štabu ljudje, ki so ta problem poznali. Dejstvo je, da je že naslednji mesec (marec 1945) za osvoboditev Trsta, Istre in Slovenskega Primorja določil IV. armado ter VIII. in IX. korpus Glavno udarno skupino so predstavljale edin-

⁶⁾ prim. spomine generala Eisenhowerja z naslovom "Quattro anni di guerra" (Giornale di Tricste, 14. decembra 1948).

⁷⁾ če je b'l kak dogovor sploh sklenjen. Maršal Alexander je vsekakor prve dni maja (med 3. in 8. majem) 1945 opozoril Tita na "dogovore, sklenjene v Bolseni in Beogradu".

ce IV. armade, ki so bile v tem času v Dalmaciji. IX. korpus je pa itak na svojem področju. 25. aprila je IV. armada dospela do Rečine⁸⁾. To je bila vroča dirka, kdo pride prej do Soče in v Trst: ali Tito ali zavezniki, ki so takrat stali še ob "gotški liniji", ki pa so že več mesecev vodili z Nemci tajne razgovore za kapitulacijo.⁹⁾ O teh razgovorih so obvestili tudi sovjetsko vlado, ki je morda opozorila Tita, naj pohiti. Predaja Nemcev je bila podpisana 29. aprila v Caserti, a izvršna je postala šele 2. maja.

Tekmo je dobil Tito, čigar čete so zasedle Trst, Gorico z Brdi in Beneško Slovenijo že 1. maja, medtem ko so Novozelanci generala Freyberga dosegli Sočo in Trst šele 3. maja popoldne. Tito je prevzel takoj vojaško in civilno oblast na vsem slovenskem ozemlju v Trstu, do Soče in preko nje v Brdih in Beneški Sloveniji. Zavezniki so bili v Trstu šest tednov samo gostje, opazovalci; v Gorico preko Soče pa sploh niso šli, razen majhnih patrulj.

Nastal je torej nov položaj, ki je razgovorom v Bolseni in Beogradu hotel vzeti vso veljavo. Zaveznikom, zlasti Angležem to ni šlo v račun. Maršal Alexander je v svoji poslanici na vojske dne 18. maja primerjal Tita z Mussolinijem, Hitlerjem in Japonci. Zavezniki so začeli pritiskati na Tita, naj spoštuje prejšnje dogovore, a Tito je odgovoril, da so dogodki spremenili položaj. Oglasila se je tudi italijanska vlada. Ministrski predsednik Ivanoe Bonomi je 1. maja zahteval, naj vso Julijsko krajino zasedejo angloameriški zavezniki. 8. maja je maršal Alexander poslal v Beograd generala Morgana; ta je nesel s sabo predlog za ureditev nastalega spora. V glavnem je maršal Alexander zahteval, naj zapadni del Julijske krajine pride pod upravo zaveznikov; torej razdelitev v dva pasova. Tito se je dolgo upiral. Koncem maja je prišel v Ljubljano, kjer je poudarjal pravico Jugoslavije do Trsta. V Trst sam ni šel. Končno je moral Alexandreve zahteve sprejeti. Dne 9. junija je bil v Beogradu podpisan sporazum glede začasne uprave v Slovenskem Primorju, Trstu in Istri. Za Titovo vlado ga je podpisal zunanji minister Šubašič. Po tem sporazumu se je Julijska krajina razdelila v dva pasova: A in B. Po zemljepisni razsežnosti je bil pas A manjši, a je vključeval Gorico, Tržič, Trst in Pulj ter predelsko cesto. Vzhodna demarkacijska črta je potekala od Mangarata do Koritnice ob Soči pri Bovcu, potem po

pobočju Alp nad Vrsnom in mimo Tolmina (ki je ostal v pasu B), nato do Kanala po strugi Soče, potem po pobočju do Sv. Gore, od tam na Ajševico, mimo Vogrskega in Dornberga čez Brje, vzhodno od Rifenbergarja, Štanjela, Sežane, Lokve do Škofij in po miljskih hribih do morja. Posebno vprašanje pa je, kako so določali zapadno demarkacijsko črto pasu A, to je mejo nasproti Italiji. V objavljenih dogovorih ni niti sledu o tem. Tito se za to stvar morda sploh ni zanimal, vsaj iz gradiva, ki ga imam trenutno na razpolago, to ni razvidno. In vendar je bila tudi ta črta za Slovence zelo važna. Morda si tudi zavezniki niso bili o njej nekaj časa na jasnem. "Il Corriere di Trieste" (titofilski italijanski dnevnik v Trstu) je 22. junija 1945 prinesel skico pasu A; na tej skici je bil v pasu A tudi Čedad, Gemona (Humin), Ponteba, Trbiž in tromeja. Ali je ta karta uradna ali ne, ni razvidno. List komentira karto tako: "Neki visoki zavezniški častnik je v neki tiskovni konferenci podrobno označil obseg ozemlja, ki ga upravlja Zav. voj. uprava."¹⁰⁾ Toda ta oficir je govoril samo o vzhodni demarkacijski črti pasu A; zapadna v njegovi izjavi ni omenjena. Vidi se, da se je kdo vendar zanimal za to zadevo, le Tito, ki je bil poklican, se ni ali pa ni uspel. Zapadno demarkacijsko črto pasu A so določili po upravnih mejah (meja med goriško in videmsko pokrajino) ne po narodnostnem načelu. Izven pasu A so pustili Beneško Slovenijo in Kanalsko dolino, Trbiž ter Belo peč z jezeroma. Za Slovence je bila to velika škoda. Da so tudi ti kraji prišli v pas A, bi danes tam imeli slovenske šole, kot jih imajo Slovenci na Goriškem. Takratna zapadna demarkacijska črta pasu A je nedvomen uspeh italijanske politike, ki je izrabila nevednost zaveznikov ter jih zapeljala, da so izločili iz neposredne jurisdikcije Zav. vojaške uprave

⁸⁾ Izjava načelnika generalnega štaba jugoslovanske armije generallajtnanta Arsa Jovanovića. — Primorski dnevnik 13. maja 1945

⁹⁾ Pogajanja za kapitulacijo nemške armade v Italiji so obširno popisana v knjigi "La resa degli ottocentomila" (Osemstotisoč vojakov se vda. — Spisal Ferruccio Lanfranchi. Con le memorie autografe del barone Luigi Parrilli. Izdal Rizzoli, Milano. II. izd. 1948. Str. 384. — Baron Parrilli je pogajanja vodil.).

¹⁰⁾ "Un alto ufficiale alleato ha precisato, durante una conferenza stampa, l'assegnazione dell'area destinata ad essere amministrata dal Governo Militare Alleato."

dele ozemlja, kompaktno naseljenega po Slovencih.

Da so zavezniki kmalu začeli smatrati vso videmsko provinco za nesporno italijansko ozemlje, dokazuje dejstvo, da je 12. decembra 1945 admiral Ellery Stone, načelnik zavezniške komisije za Italijo sporočil predsedniku vlade De Gasperiju, da bo zavezniška vojaška oblast izročila do konca decembra 1945 italijanski upravi vse ozemlje razen Julijske krajine in videmske pokrajine. Videmsko pokrajino pa bodo začasno obdržali pod nadzorstvom, samo zaradi vojaških prometnih zvez in ne morda zato, ker bi to bilo sporno ozemlje "territorio contestabile". (Corriere d'informazione, Milan, 13. decembra 1945).

Beograjski sporazum je stopil v veljavo 12. junija 1945. Ta dan so jugoslovanske čete izpraznile Trst in sploh pas A.

Ostalo je samo 2000 jugoslovanskih vojakov pod poveljstvom maršala Alexandra, ki jim je za prebivanje določil kraške vasi okoli Komna; oblasti te čete niso imele nobene. Sporazum je tudi določal, da se jugoslovanska uprava v pasu A ohrani, a da jo ZVU po svojem preudarku lahko spremeni in zamenja osebe. 12. junija so zavezniške čete prevzele oblast v pasu A in ga polagoma tudi zasedle. Podrobnosti, ki so ostale nerešene v beograjskem sporazumu, so uredili s sporazumom v Devinu. Jugoslovanske čete so ohranile tudi sanatorij usmiljenih bratov v Gorici za svojo vojaško bolnico.

3. ŠEST TEDNOV TITOVE VLADE V TRSTU IN GORICI

Tito je prinesel Slovenskemu Primorju "svobodo". Morda se njegovi ljudje niso zavedali, da je burka o svobodi stara že več tisoč let. Že stari Tacit pravi nekje v svojih *Historijah*: "Kdor koli je kdaj zahteval zase oblast in za druge sužnost, je vedno trdil, da prinaša svobodo." Titova svoboda je pomenila ljudska sodišča, ki niso sodila po zakonu temveč iz sovraštva do obtožencev; narodno zaščito, ki je zapirala in ubijala brez preudarka in nadzorstva, brezpravje in diktature kompartije. Kaj je taka svoboda vredna, bi vedele povedati, če bi lahko vstale, številne žrtve, katere so pometali v kraške jame od Tolmina do Pulja, mnogi kaznjenci, ki se še niso vrnili, ter številne sredi Trsta ugrabljene ali ustreljene osebe. Saj je res, da je bila Titova oblast

kot oblast zasedbene vojske tiste tedne zakonita, a kar je delala, je presegalo vse meje. Zapri so množice ljudi; dovolj, da je na koga padla le senca suma, da je nasprotnik režima, pa so prišli ponj. Veliko so jih kar likvidirali brez vsakega procesa. Taki pojavi, ko izbruhne ljudska krutost z vso silo, spremljajo sicer vsako revolucijo. V severni Italiji so v tistih dneh pobili na deset tisoče ljudi; ker niso imeli kraških brezen, so jih pometali v jezera. Ne delajo pa taki dogodki časti nobenemu narodu. Slovencem so mnogo škodovali, ker se je vse to vršilo pred očmi stoletnih narodnih nasprotnikov, ki so na "fojbah" in deportiranih zgradili zelo učinkovito propagando proti titovcem in proti Slovencem sploh.

Ena izmed mnogih neumnosti, ki so jih titovci napravili v svoji osvobodilni pijanosti, je bila aretacija goriškega nadškofa dr. Karla Margottija, ki je bil ostal v Gorici. 2. maja so prišli k njemu in ga s pištolami v roki pozvali, naj se javi na vojaški komandi. Nadškof je to odklonil. Ker na ponovni poziv ni šel, so mu rekli: "Tovariš Margotti, pojdi z nami! Aretiran si!" Peljali so njega in še tri druge duhovnike v Coroninijevo vilo, kjer so jih strogo stražili. Prve dni je kazalo, da jih bodo likvidirali. 7. maja so prišli k nadškofu s pozivom, naj podpiše izjavo, da odstopa kot goriški nadškof. Nadškof ni hotel. Zahtevo so ponovili naslednji dan, a tudi brezuspešno. Nato so nadškofa izgnali v Videm.

Priznati pa je treba, da je kljub vsemu velikanska večina Slovencev in Italijanov navdušeno pozdravila in več mesecev podpirala Titovo ljudsko oblast. 10. junija, tik pred odhodom jugoslovanskih čet iz Trsta, je bil Trg Unitá poln ljudi, ki so izražali zaupanje titovski mestni upravi.

Titovci so takoj organizirali svojo civilno upravo. Vrhovno oblast je prevzel PNOO (Pokrajinski narodno osvobodilni odbor) za Slovensko Primorje, ki se je bil ustanovil že med vojno. Zasedel je vladno palačo na Velikem trgu "Piazza Unita" in njegov predsednik France Bevk je začel uradovati v prostori, kjer so prej stolovali avstrijski cesarski namestniki in italijanski prefekti. Začelo se je mrzlično naglo delo za ureditev nove uprave. Ker jih je čas pritiskal, so marsikaj napravili prehitro, premalo pretehtano. Najprej so razdelili vse Slovensko Primorje v tri velike upravne enote: goriško okrožje, tržaško o-

krožje in samostojno mesto Trst. ¹¹⁾ Pozneje so obseg goriškega okrožja natančneje določili, s tem da so izrceno rekli, da goriško okrožje obsega tudi vse slovensko ozemlje videmske pokrajine (čedadski, tarčentski in trbiški okraj). ¹²⁾ PNOO se je z odlokom z dne 5. junija 1945 razširil na 60 članov. ¹³⁾ Okrožjem in glavnim mestom so dali na hitro izvoliti ali pa so imenovali upravne sosvete z različnimi imeni. Goriško okrožje je dobilo 8. maja nov Izvršni odbor (predsednik Štrukelj Jože; bilo je še 16 članov, samih Slovencev, dve mesti sta bili rezervirani za predstavnike Italijanov.). Goriško mesto je 12. maja izvolilo nov Izvršni komitej (predsednik dr. Karlo Rutar, liberalec, Slovenec; podpredsednik dr. Luigi Pettarin, odvetnik, bivši član Ital. ljudske stranke (Partito popolare), Italijan; poleg teh dveh je bilo še osam Slovencev in sedem Italijanov). V Trstu je Osvobodilni svet Trsta brez volitev 13. maja prevzel iz rok jugoslovanske vojaške uprave vso civilno oblast v mestu. Predsednik je bil dr. Umberto Zoratti, tajnik Rudi Uršič-Karel. V delovnem programu je imel slovensko - italijansko bratstvo, uničenje fašizma, gospodarsko obnovo in pripravo demokratičnih volitev. ¹⁴⁾ 17. maja je Osvobodilni svet za Trst izvolil izmed svojih članov mestno konzulto kot začasni najvišji organ civilne oblasti v Trstu. Konzulta je dobila obširna poobla-

stila. 21. maja je sprejela odlok o ljudskem sodišču za sojenje fašističnih zločincev, odlok o poslovanju komisij za čiščenje fašistov iz uradov in obratov. Izvoljeni so bili tudi člani omenjenega ljudskega sodišča. 29. maja je bil sprejet odlok o začasnem poslovanju rednih ljudskih sodišč. Kot oborožen organ je bila Osvobodilnemu svetu oziroma konzulti že koj v začetku dodeljena Narodna zaščita (Difesa popolare), ki je štela 2500 mož. Povsod po deželi pa so delovali okrajni in krajevni narodno osvobodilni odbori (NOO). Odprle so se osnovne šole. Ni brez pomena dejstvo, da za slovenske srednje šole v Trstu in Gorici, torej v dveh najbolj ogroženih krajih, titovci v času svoje zakonite vlade in še dolgo potem niso nič storili. Težko umljivo je tudi, da so zelo, zelo pozno sprejeli važne ukrepe, kot n. pr. zaplembo tiskarne Stabilimento Tipografico Triestino in vse imetje družbe "Il Piccolo", torej lista, ki je v 60 letih svojega obstoja Slovcem prizadel nepopravljivo škodo; zaplembo so izrekli šele 7. junija, tik preden so morali zapustiti Trst. ¹⁵⁾

¹¹⁾ Odlok PNOO za Slov. Primorje z dne 12. maja 1945. Podpisana sta France Bevk kot predsednik in dr. Bogdan Breclj kot tajnik.

¹²⁾ Primorski dnevnik, 23. maja 1945.

¹³⁾ Primorski dnevnik, 7. junija 1945.

¹⁴⁾ Primorski dnevnik, 13. in 15. maja 1945.

¹⁵⁾ Primorski dnevnik, 8. junija 1945.

Stolp in cerkev sv. Justa v Trstu — ponoči.

4. VSE ALI NIČ

Juridčno so angloameriški zavezniki prevzeli oblast v pasu A dne 12. junija 1945. Jugoslovenske čete so se umaknile; Trst in Gorico je zas. del XIII. tarkovski korpus pod poveljstvom generala Hardinga. Dejansko oblast pa je še vedno izvrševala ljudska uprava, katero so bili postavili titovci. Začela se je zmeda, kateri zavezniki dolgo niso bili kos. Razmere so bile podobne kot pod Nemci: Trst, Gorico in nekatera večja središča so držali zavezniki, na deželi so bili absolutni gospodarji partizani. O kaki opoziciji ni bilo niti govora. Tudi v mestih je opozicija previdno stopila na dan šele po dveh mesecih, ko so zavezniki lahko vsaj za silo jamčili za osebno varnost posameznikov.

Maršal Alexander je takoj 12. junija izdal svoj prvi proglas, s katerim je ustanovil zavezniško vojaško upravo in vojaška sodišča. S proglasom št. 5 (brez datuma) je ustanovil posebno porotna sodišča za fašiste, s proglasom št. 6 (18. avgusta 1945) pa je razpustil vse fašistovske organizacije.

Razpustili so vse oborožene državne oddelke (karabinierje, policijske čete, finančno stražo in tudi narodno zaščito), ustanovili pa so posebno civilno policijo, ki še danes obstoji

na STO. Polkovnik Bowman, načelnik civilne uprave, je s splošnima ukazoma št. 7 in 8 (oba dne 11. julija 1945) odredil protifašistovsko čiščenje med državnim uradništvom, v industriji in v svobodnih poklicih. Do tu je še nekako šlo v duhu ljudske oblasti.

Težak udarec pa je bil splošni ukaz št. 11 z dne 11. avgusta 1945, s katerim je ZVU ustanovila civilno upravo v pasu A. Podpisal ga je polk. Alfred C. Bowman. Ta ukaz je razdelil pas A v tri dele:

1. okrožje Gorica, 2. okrožje Trst, 3. občina Pulj.

Vsako okrožje je imelo okrožnega predsednika in okrožni svet (Trst 17 članov, Gorica 14 članov). Vse imenuje in po potrebi odpokliče ZVU. Na čelu občin bi stal občinski predsednik, kateremu bi pomagal občinski svet; vsi bi bili imenovani. Upravo bi nadzorovali zavezniški častniki.

Po tem ukazu bi se vsa javna uprava imenovala od zgoraj; o volitvah ni bilo niti govora. Kdor je ukaz izdelal, je morda upal, da bo zasedba kratkotrajna. Morda pa je bil to dobro premišljen ukrep, da se zlomi moč ljudskih oblasti na tem spornem ozemlju. Če bi ljudske oblasti ne bile samo organ mednarodne kompartije, kateri za narodnostno načelo ni nič

Jug.-ital. državna meja — Severna postaja v Gorici.

Na severu zmanjšani, ob Trstu nekoliko razširjeni pas A je s sklepom mirovne konferen- ce postal Svobodno Tržaško ozemlje (STO).

več kot za lanski sneg, bi človek ta ukaz obsodil, ker je dal vso oblast v roke ljudem, ki razmer niso poznali ter so bili zaradi tega dvojno dostopni za prišepetavanje Slovincem sovražnih italijanskih krogov. V tisti zmedbi pa je ta ukaz tudi Slovincem koristil. čeprav odgovorni in priznani slovenski politični predstavniki (to so bili titovski komunisti) niso hoteli in niso znali izvleči iz njega vseh koristi, katere jim je nudil. Videli so samo svoje narodno osvobodilne odbore, komitete, v katerih opozicije sploh ni bilo, in te popolne oblasti niso hoteli dati iz rok. Vse ali nič! To je bila usodna sentimentalna, skoraj erotična politika, ki ne tehta z razumom, ne ve, da morajo biti žrtve tudi, kadar gre za osebni ponos za to, da kdo izpusti del oblasti iz rok, če to narodu prinese vidne koristi in če ni drugega izhoda. Tukaj drugega izhoda ni bilo. Če Tito kljub upiranju ni mogel ubraniti zaveznikom, da so ga izrinili iz Trsta, bi moral tudi vedeti, da so njegovi z beograjskim sporazumom bitko za totalno posest Trsta že izgubili in da ni izhoda. Samo orožje bi tu lahko pomagalo, a

tega orožja titovci niso imeli. Tudi Rusija jih je pustila na cedilu. ¹⁶⁾

Res je bilo od zaveznikov malce nesramno, da so svoje bojne tovariše izrinili iz Trsta na korist premaganim Italijanom, a politika ni bila nikoli sentimentalna. Saj so jih tudi Rusi pozneje izobčili iz občestva svetovnih komunistov in titovci bi, če bi se jim nudila velika ugodnost, najbrž isto napravili. Vse ali nič. Ker so hoteli vse, niso dobili nič.

Spor med titovci in Angloamerikanci se sicer ni začel šele ob ukazu št. 11. Ko so zavezniki prevzemali oblast, so titovci v Gorici uпрizorili velike demonstracije. Zavezniška vojaška policija je več aktivistov in aktivistk aretirala; pozneje so bili obsojeni pogojno na šest mesecev ječe. Protizavezniška propaganda je strasti silno razpalila in poglobila prepad med zavezniki in ljudstvom; nemiri so bili na dnevnem redu. V juliju je vojaška policija zaprla dva člana uredništva "Primorskega dnevnika" (Grabnerja Borisa in Andreja Pagona) ter glavnega urednika lista "Il Lavoratore" Giorgio Jakseticha zaradi nedovoljene posesti orožja. Takoj so izbruhnili nemiri in 19. julija je bila splošna 24 urna protestna stavka v Trstu in pasu A sploh; ker je ljudstvo še skoraj stoodstotno ubogalo, je ta stavka popolnoma uspela. 1. avgusta je bil Jaksetich obsojen na 18 mesecev zapora; odgovor je bila nova splošna protestna stavka. Zaradi Jakseticha je bilo toliko nemirov, da so ga 8. novembra 1945 pomilostili in izpustili iz zapora.

Ob ukazu št. 11 se je borba za oblast zagrizla do naverjetnosti. Vsi titovski predstavniki, vse organizacije so sodelovanje z zavezniki na osnovi ukaza št. 11 odklonile. Mestni osvobo-

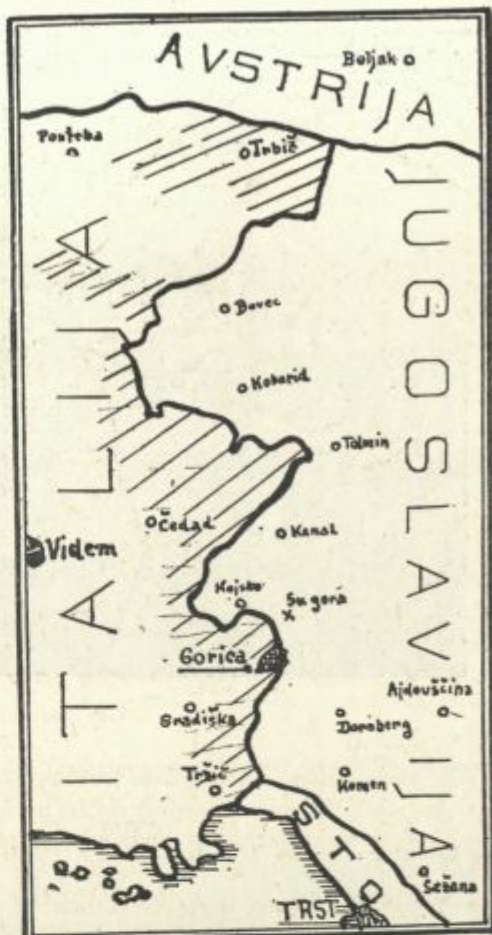
¹⁶⁾ Prvi urednik "Primorskega dnevnika" Jože Koren je to pet let pozneje ugotovil z bridkostjo v srcu: "In danes ko nam je po resoluciji Informbiroja postalo znano marsikaj, kar nam prej ni bilo, ko nam je na podlagi dokumentov znano, da je bila pri zaroti proti jugoslovanski pripadnosti Trsta z enakim deležem kot V. Britanija udeležena tudi Sovjetska zveza, pridemo do poučne ugotovitve, da se lahko v isti meri kot ZDA in Veliki Britaniji "zahvalimo" Sovjetski zvezi, če se ljudska oblast na STO-ju ni mogla obdržati." (Primorski dnevnik, jubilejna številka; izšla je ob petletnici v maju 1950; datuma pa nima na vseh 16 straneh). Takrat so pa noreli za "slovanško" sovjetsko politiko; gorje mu, kdor je le za hip podvomil o očetovski ljubezni batjuške Stalina!

dilni svet za Trst je 26. avgusta po svoji delegaciji izročil polkovniku Bowmanu protestno noto, s katero je odklonil sodelovanje na osnovi ukaza št. 11: "Podpisani Osvobodilni svet vlaga formalni protest proti ustanovitvi krajevne uprave v smislu odredb ukaza št. 11 in že sedaj izjavlja, da odklanja vsako sodelovanje in podporo tej upravi." 17) Že prej (20 avgusta) pa je Antifašistična unija Julijske krajine izjavila "v imenu skupin in strank, ki jih združuje, da ne more sprejeti nobene odgovornosti za delo "krajevne uprave", ki je odrejeno s splošnim ukazom št. 11 zavezniške vojaške uprave, in zato ne more dajati nobenih predlogov za imenovanje v organe javne uprave, kot so določeni v tem ukazu." Zahteva pa volitve v organe ljudske oblasti. 18)

Torej popolna pasivna rezistenca nasproti dejanskim gospodarjem položaja. Da abstinenca v politiki le redko prinese kako korist in največkrat le škodo tudi v krajih, ki so narodnostno nesporni, je itak znano. Da je bil Trst 100% slovensko mesto brez najmanjše tuje primesi, v katerem bi bil položaj slovenstva za vse večne čase nesporen, bi človek razumel. Toda proglasiti abstinenco v kraju, kjer je toliko sovražnih vplivov kot v Trstu pod nenaklonjenimi gospodarji; to je bila politična zmotna prve vrste. Res je, da bi titovci nikjer ne bili absolutni gospodarji in da je vladanje brez opozicije najudobnejše, dočim sodelovanje z drugače mislečimi zahteva razuma in duhovnega napora, toda povsod na občini, okrožju, v Trstu in Gorici bi imeli važno besedo. Vso javno upravo bi prepredli z mrežo svojega uradništva; dvojezičnost bi sploh ne bila problem; imeli bi vpogled in besedo pri proračunih in financah; slovenski človek bi soodločeval pri tržaški in goriški upravi. Samo tisto leseno hrbt'šče bi bili morali malo upogniti. Toda ne! Vse ali nič! Z zavezniki ni sodelovanja! Zato so odstopili goriški okrožni predsednik (ki je vršil funkcijo prefekta) Jože Štrukelj, goriški občinski predsednik (župan) dr. Karl Rutar; v Trstu pa konzulta in PNOO nista hotela sodelovati ter sta izgubila politično oblast. Na mesto odstopivših so bili imenovani italijanski socialisti in nacionalisti, ki so dve leti krivili hrbte pred zavezniki; danes so pa gospodarji. Celotni Italijani so titovcem ponujali znatno udeležbo pri upravi, a titovci niso hoteli. Takih zamujenih prilik pozna zgodovina mslo.

Sodelovati z zavezniki niso hoteli, češ, mi-

Sedanja jug.-it. meja od Avstrije do STO. S poševnimi črtami označeno ozemlje je naseljeno s Slovenci.

rovna konferenca nam itak mora dati vse, kar je našega. Bojevali smo se ob strani zaveznikov, zato nam morajo ti dati, kar je našega. Niso pomislili, da še tako iskreno zavezništvo po dabljeni vojni takoj nekaj izgubi na pomenu in veljavi in da na hvaležnost noben pаметen človek ne računa. Saj so tudi oni (titovci) po vojni mirno obsodili in oropali marsikoga, ki jim je med borbo dal milijone. Titovci svojih organov niso hoteli razpustiti. Začela se je čisto svojevrstna diarhija (dvojna vlada): na eni strani zavezniška uprava, na drugi strani partizanska, t'ovska. Stvar je bila zelo resna, ker so titovci imeli še velikanski psihološki vpliv na ljudstvo, ki je z malenkostnimi izjemami ubogalo vsak še tako trapast ukaz. Zavezniki so n. pr. hoteli pozidati poru-

17) Primorski dnevnik, 28. avgusta 1945.

18) Primorski dnevnik, 21. avgusta 1945.

Vas Hlaste v Beneški Sloveniji.

šene kmečke domove na državne stroške, titovci so rekli ljudstvu: ne sprejemajte podpore od zaveznikov in marsikje ljudje niso dovolili obnove. In je danes stvar taka, da imajo pozidane hiše tisti, katerim so jih pozidali zavezniki; kdor takrat ni hotel sprejeti zavezniške pomoči, je še danes brez strehe. Šolske knjige so se delile zastonj. Titovci so ukazali naj jih starši vrnejo, in marsikatera revna ženica jih je prinesla nazaj v šolo. Zavezniki so vpeljali šolske kuhinje po vseh šolah ali pa so zastonj delili suho hrano. Brumni Kraševci okoli Komna in še marsikje drugje so tudi to pomoč odbili. Danes bi se marsikdo od njih na kolenih zahvalil, če bi dobil malo tistih makaronov ali riža, ki so ga l. 1945 in 1946 ošabno odklanjali. Ker titovci niso hoteli predlagati v imenovanje županov, so to funkcijo prevzeli zavezniški oficirji, ki so jo pa vršili bolj pošteno kot komunistični župani. Če je bilo tista mesece pri Slovencih kaj kolektivnega, je to bila brezmejna zaslepljenost, ki je zapravila veliko gmotnih in duševnih dobrin.

Titovci so torej obdržali vsaj ogrodje svoje upravne zgradbe. PNOO, ki je upravljal kot najvišja civilna oblast pas B, je še vedno etoloval v Trstu in se vtikal v upravo pasu A. Delo pri PNOO so vršile štiri komisije:

1. upravno-politična komisija, ki je zdru-

ževala v svojem okviru bivši odsek za notranje zadeve, odsek za sodstvo in nadzorni referat; 2. gospodarsko-politična komisija; 3. prosvetna komisija; 4. socialno-zdravstvena komisija¹⁹⁾.

Sredi julija 1945 je PNOO moral zapustiti prefekturno palačo na Piazza Unita. Preselil se je v veliko zgradbo v ul. Carducci 6. Tej politični ustanovi je partija posvečevala veliko pažnjo. Poslala je vanjo nekaj svojih najboljših ljudi. Predsednik je bil ves čas Bevk France, tajnik je bil nekaj mesecev dr. Bogdan Brecej, pozneje (po 2. febr. 1946) dr. Boris Puc. 2. febr. 1946 so izvolili novo predsedstvo. Prvi podpredsednik je bil Italijan dr. Pogassi Giuseppe, drugi podpredsednik Kraigher Boris, ki se je smatral za Primorca²⁰⁾ ter je bil član PNOO že v juniju 1945. Člani predsedstva so bili Babič Branko, Beltram Julij, Jelinčič Zorko in trije Italijani. Poleg teh je novosestavljeni PNOO štel še 49 članov.

Trenje med ZVU in PNOO je zavzelo večsah prav dramatično obliko. Dogajale so se ne-

¹⁹⁾ Primorski dnevnik, 3. februarja 1946.

²⁰⁾ Primorski dnevnik, 16. junija 1946. — Ko je sredi junija 1946 Boris Kraigher odhajal v Ljubljano, kjer je postal notranji minister, je v poslovnem pismu izjavil, da je Primorac.

verjetne reči. "Primorski dnevnik" je zavezniške napadal, kjer je mogel; ti so pazili, kje bi ga zalezli na očitni krivdi. 7. decembra 1945 so ga začasno ukinili zaradi napada na kap. Simonija, načelnika Prosvetnega oddelka Z.V.U. V juniju 1946 so odgovornega urednika Dušana Hreščaka poklicali pred sodišče in 17. junija je bil obsojen na 200.000 lir globe. Na ukrepe proti "Primorskemu dnevniku" so titovci odgovarjali s protestnimi stavkami, dokler jih je delavstvo ubogalo.

Pri nemirih je ZVU uporabljala civilno policijo, kateri so titovci brž ob ustanovitvi napovedali neizprosni boj. Ker niso hoteli poslati vanjo svojih ljudi, se je rekrutirala iz Italijanskih in slovenskih protikomunistov. Večino in komando so imeli v rokah Italijani, ki so to svojo oblast marsikdaj nesramno izrabljali. Samo en primer: 11. avgusta 1946 okoli 12. ure so italijanski nacionalistični pobalini vdrli v Gorici v prostore zapadnega kvarta SIAU na Corso Verdi 32 ter razbili in razmetali pohištvo in ga deloma pometali skozi okno na cesto. Na cesti pa je bila patrolja civilne policije na konjih (3 možje in poročnik), ki je to početje varovala ter ni pustila blizu

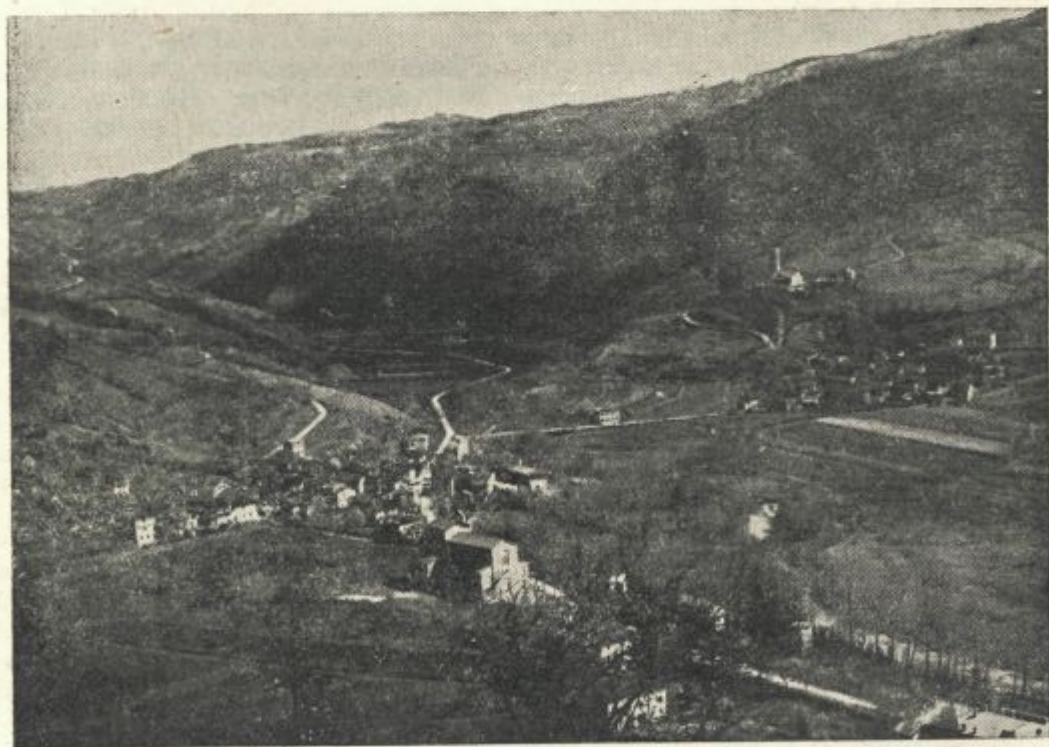
ljudi. Takih primerov je bilo veliko. Titovci so ponovno zahtevali, naj se civilna policija razpusti.²¹⁾ a take zahteve so bile kot udarec po vodi.

V Gorici je SIAU (Slovensko-italijanska antifašistična unija) imela zaseden "Ljudski dom", ki bi po vsem pravu moral res biti slovenska last. 6. novembra 1946 so ga zasegli zavezniški vojaki, pometali titovce ven, pobrali knjižnico in arhive ter vse skupaj zakurili. Prizor se res ni veliko razlikoval od tistega, ko so 20 let prej isti "Ljudski (takrat "Trgovski") dom" naskočile fašistične skvadre, zakurile knjižnico in arhive kar na cesti in izbrisale velik napis: Trgovski dom. Zavezniki so poslopje izročili Italijanom.

5. SLOVENSKO ŠOLSTVO

Zgovoren primer, kaj se je ob pametnem sodelovanju z zavezniki dalo doseči kljub ukazu št. 11, so slovenske šole. Znano je, da je fašistični naučni minister Gentile l. 1923 ukinil vse slovenske osnovne in srednje šole, v

²¹⁾ Primorski dnevnik, 27. in 28. decembra 1945.

Podutánska dolina v Beneški Sloveniji. Pogled iz čedadške strani proti današnji jug. meji. Pred nami je cerkev Srca Jezusovega v Gorenji Mjersi in župnijska cerkev sv. Lenarta iz XIV. stol. Po dolini prideš ob potoku Arbeču do Srednjega v Benečiji, kjer je cerkev (levo).

kolikor jih ni bila že uničila predfašistična demokratska Italija brž po zasedbi (slovenske osnovne in srednje šole v Gorici). V Trstu samem Slovenci nikoli niso imeli srednjih šol. Zavezniki so pa prišli s trdnim namenom, da Slovence popravijo stoletne krivice na šolskem polju. Vabili so titovce, naj jim pri tem delu pomagajo. Imenovali so slovenske okrožne šolske nadzornike (v Gorici prof. dr. Andreja Budala), a tudi ti niso hoteli sprejeti, niso hoteli sedelovati. Ker so titovci pomoč odbili, so zavezniki poklicali protikomuniste, naj izvedejo organizacijo slovenskih šol. Načelnik prosvetnega oddelka ZVU kap. Simoni je napel vse sile, da se šole odprejo in uredijo. Ustanovile so se slovenske osnovne šole v vseh krajih, kjer je bila 1. junija 1914 slovenska osnovna šola, in v krajih, kjer takrat sicer šole ni bilo, a so šteli vsaj 25 šoloobveznih otrok in v krogu 4 km ni bilo nobene slovenske osnovne šole. 6. oktobra so se ustanovile tudi srednje šole, in sicer v Trstu: 1. triletna nižja srednja šola, 2. realna gimnazija, 3. trgovska akademija. V Gorici pa: 1. triletna nižja srednja šola, 2. klasična gimnazija, 3. učiteljske.

Pozneje so se ustanovile še razne nižje strokovne šole v Trstu in Gorici. Izdajati so se začele tudi potrebne učne knjige. Do danes jih je izšlo nad 60. Italijani so to delo ovirali, kolikor so mogli. Menili so, da bi slovenske osnovne šole morda res kazalo odpreti, od srednjih pa le kako nižjo strokovno oziroma meščansko šolo. Za druge da ne bo niti učencev niti profesorjev. V tem smislu so informirali polk. Bowmana, ki je na tiskovni konferenci 28. julija 1945 rekel, da je slišal, da živi v Trstu 130 mladih Slovencev, ki želijo obiskovati slovensko srednjo šolo, in da jim bo dal možnost za to.

In hi se res kmalu zgodilo po želji Italijanov. Titovci, ki so se v šolskem vprašanju znašli dejansko na isti liniji kot Italijani, so vsem svojim ljudem prepovedali sedelovanje. Ko so pa sedelovanje z zavezniki sprejeli protikomunistični profesorji in učitelji, so titovci prepovedali vpisovanje v slovenske zavezniške šole. Simonijevega svetovalca prof. dr. Srečka Baraga so takoj razkričali kot izdajalca in ga pozneje (7. februarja 1946) v Ljubljani dali obsoditi na smrt. Tudi ostale profesorje so obsipali z izdajalci, belogardisti, nacisti, ubijalci. Ker se nihče ni ustrašil in ker so starši le pritiskali za otvoritev slovenskih

šol, so titovci morali dovoliti vpis. Takrat se je pokazalo število dijakov in učencev. Do 900 dijakov v Trstu. enako število v Gorici. Potem tudi profesorjev ni manjkalo. ZVU je namreč s splošnim ukazom št. 19 z dne 13. oktobra 1945 odpravila predpis, da je za dosego državnih služb v pasu A potrebno italijansko državljanstvo. S tem je omogočila številnim profesorjem Primorcem, ki so službovali v Jugoslaviji, da so prišli poučevati v pas A. Res je ukaz št. 19 veljal samo do 5. decembra 1945, ko ga je odpravil novi ukaz št. 29, a šolskim službenim potrebam je bilo v glavnem že zadušeno. Za službo so se začeli oglašati tudi titovci.

A miru in reda ni bilo. Titovci so hujskali dijaštvo, da je štrajkalo ob vsaki priliki in nepriliki. Stavkali so v decembru 1945 ob ukinitvi "Primorskega dnevnika", stavkali so od 14. do 16. februarja 1946 zaradi dr. Barage in belogardističnih profesorjev, stavkali so 11. in 12. marca 1946 zaradi strelov v škednju; v Gorici so stavkali v juliju 1946, ker je bil dr. Baraga imenovan za predsednika komisije za maturo; 3. julija 1946 so stavkali učenci osnovnih šol v Gorici; v Gorici so stavkali dijaki 7. in 14. novembra 1946, ker so zavezniki zasegli "Ljudski" (bivši Trgovski) dom". Da je reden pouk trpel, je jasno.

Zaradi dijaškega štrajka v februarju 1946 v Trstu je Prosvetni oddelek 14. februarja 1946 zaprl srednje šole v Trstu, dokler roditeljski sveti niso obljubili, da se dijaki vrnejo v šolo. Kap. Simoni je bil zelo odločen. Ko je "Primorski dnevnik" 24. nov. 1945 objavil članek "Zgodba se nadaljuje", v katerem je bilo zapisano tudi, da je "vse višje vodstvo slovenske zavezniške šole, ki ga je izbral in imenoval gospod Simoni, nacistično, fašistično in domobransko," je bil "Primorski dnevnik" 7. dec. 1945 ustavljen in je lahko začel spet izhajati šele 23. dec. 1945 ter je moral objaviti preklic. Boris Kraigher je 13. dec. na sestanku intelektualcev v Gorici (navzočih je bilo približno 120 oseb) rekel: "Pokazali jim bomo (tj. zaveznikom), da ne bodo mogli vzdrževati reda v deželi, če zopet ne dovolijo "Prim. dnevniku" nemoteno izhajanje." Titovci so študentom prišepetavali, naj zahtevajo, da se jim predloži učni načrt v razpravo in potrditev. To bi bil gaudium zanje in mislim, da bi malo ostalo učenja, če bi ga določali dijaki sami. Potem je bil krik zaradi učnih knjig, da jih ni; ko so začele izhajati, jih ni-

so hoteli rabiti. Titovsko udarjeni učitelji so v šoli uganjali politiko; zato je Prosvetni oddelek marsikateri šoli odtegnil priznanje. Titovci so na deželi vzdrževali celo vrsto osnovnih šol in svoj nadzorniški aparat. Marsikje so protikomunistične učitelje kar spodili, tu in tam je letelo kamenje za njimi. Šolsko oblast so hoteli imeti roditeljski sveti. Saj je tesna povezanost staršev in šole nujno potrebna, hvalevredna; toda v teh roditeljskih svetih so bili povsod tudi zastopniki mladine in mnogo takih starejših, ki sploh niso bili poročeni in niso imeli niti zakonskih niti nezakonskih otrok. Roditeljski sveti so bili samo dolga roka partije ne pa zastopniki staršev²²⁾

Dve leti so titovci rušili slovensko šolo na Primorskem in s tem pomagali italijanskim nestrpnem. Danes bi radi sprejeli kakršno koli sodilovanje z zavezniki, samo da bi lahko pršli zraven. In čebi takrat obveljala njihova, bi danes Gorica ne imela slovenskih šol, kot jih nima Beneška Slovenija in trbiški okraj. A preden pride polnokrven titovec do pameti!...

6. POLITIČNE SILE — ČASOPISJE

Ob zasedbi Trsta in Julijske krajine so kot edina politična sila nastopale titovske slovensko-italijanske komunistične organizacije, katere so prilagodili novim razmeram. 6. junija se je osnovala nova množična organizacija "Slovensko-italijanska protifašistična zveza" (pозneje "antifašistična unija") — SIAU ali po italijansko UAIS (Unione antifascista italo-slovena), ker je bila OF le preveč enotno slovenska. Ustanovni kongres je imela 12. avgusta 1945 v telovadnici v ulici della Valle. Najučinkovitejša udrihnica te organizacije je bila tiste dni "slovensko-italijansko bratstvo" (fratellarza), ki pa ni bila nova ideja, saj jo je vpeljal v politiko razmerja med Slovani in Italijani že sto let prej znani Tommaseo, in sicer pod istim imenom. Preosnovala se je tudi kompartija v navidežno samostojno Komunistično partijo Julijske krajine, ki je imela svoj ustanovni kongres 13. avgusta 1945. Slovenska in italijanska opozicija se je potuhnila, ker je šlo za glavo. Smel je izhajati samo komunističen tisk. Vse drugo je moralo takoj prenehati. Da je izginil zloglasni "Il Piccolo", sicer res ni bila škoda. Takoj s prvimi četami je prišlo v Trst uredništvo "Partizanskega dnevnika", ki je bilo od septembra

Notranjščina stare župnijske cerkve fare sv. Lenarta v Beneški Sloveniji.

1944 na Vojskem nad Idrijo. Natisnili so v Trstu le dve številki; nato so šli v Ljubljano. Miško Kranjec je hotel tiskati v Trstu tudi "Slov. poročevalca", ker Ljubljana še ni bila "osvobojena".²³⁾

13. maja je prvič izšel "Primorski dnevnik" s podnaslovom: Glasilo Osvobodilne fronte za Slovensko Primorje. Na Titov rojstni dan (25. maja 1945) je začel izhajati dnevnik "Il Lavoratore", organo del Partito comunista di Trieste. Titovci so 9. junija 1945

²²⁾ Titovci so ustanavljali roditeljske svete po odloku z dne 31. oktobra 1943, ki je določal, naj bo v njih pet članov: 1. zastopnik učiteljstva šole, 2. zastopnik staršev, 3. zastopnik terenskega odbora, 4. zastopnik terenske organizacije SPZZ (Slovenske protifašistične ženske zveze), 5. zastopnik terenske organizacije ZSM (zveze slovenske mladine). Po tem odloku je bilo možno, da je bil v roditeljskem svetu samo en oče ali mati; vsi drugi so lahko bili samci.

²³⁾ Ferfol'a M'рко: "Partizanski dnevnik" v tiskarni fašistčnega "Il Piccolo" v Trstu. (Primorski dnevnik, maj 1950, jubilejna številka ob petletnici)

govolili dnevnik "Il Corriere di Trieste", organo democratico indipendente, ki je bil v začetku blede informativen list z rahlo titofilsko barvo. Lani je menjal lastnika in je sedaj glasilo independentistov.

Ta privilegirani položaj so rdeči hoteli obdržati za vsako ceno tudi pod zavezniki. Nastalo je prerekanje, kaj je demokracija. Totalitarni komunisti so trdili, da zastopajo najčistejšo ljudsko demokracijo, zapadnjaški zavezniki so sicer priznavali, da vojaška oblast že sama po sebi ne more biti demokratična, a so v javnem življenju hoteli pustiti svobodo vesti, tiska in zborovanja vsaki politični skupini. Zavezniki so tudi sami izdajali dva informativna dnevnika, in sicer "Glas zaveznikov" za Slovence (prva številka je izšla 19. junija 1945) ter "Giornale alleato" za Italijane. Oba sta prenehala 1. oziroma 2. marca 1947. "Glas zaveznikov" je navajal občinstvo na objektivno poročanje in presojanje dejstev. Izhajal je v 5000 izvodih.

Komunisti so že v kali hoteli zadušiti vsak utrip opozicije. No, to ni šlo lahko. Res je, da so precej opozicionalcev pobili, nekatere tudi sredi tržaškega mesta ponoči ali o belem dnevu, marsikoga so ugrabili ²⁴⁾ in ga odpeljali čez mejo. Toda kljub temu se je strnjeno politično pročelje kmalu jelo krhati. V Trstu so se kmalu postavile na noge italijanske sredinske in desničarske stranke (ital. krščanski demokrati, socialisti, liberalci, republikanci itd.). Enako v Gorici. V Trstu se je že 25. julija 1945 pojavil nov politični činitelj, namreč independentisti, ki so nastopili pod dvojezičnim imenom "Fronta za neodvisno primorsko državo — Fronte separatista (besedo "separatista" po čez malo tednov nadomesliti z "dell'indipendenza") per il libero Stato giuliano"; ta ima še danes na tržaškem korzu velik dvojezični napis. Independentisti so postavili sledeči program:

1) Ustanovitev Julijske krajine kot samostojne države, neodvisne od Italije in Jugoslavije.

2) Ozemlje nove države naj se proglasi za mednarodno gospodarsko važen pas.

3) Nova država naj bo nevtralna; vojaške obveznosti ne bo imela.

4) Vsi jeziki, ki se v državi govorijo, naj bodo uradno priznani.

Independentisti so kmalu dobili tudi svoje glasilo "Trieste-Sera" (prva številka je izšla 20. marca 1946). V začetku niso imeli veliko

Dr. Ivan Martelanc

Dr. Albin Šmajd

pristašev, ker so jim nasprotovali komunisti in nacionalisti. Danes so tretja najmočnejša skupina v tržaškem občinskem svetu. Njihove težnje učinkovito podpira levičarski dnevnik "Il Corriere di Trieste".

Zelo zgodaj so nastopili tudi katoličani v Gorici, zlasti mlajši duhovniki. Tam je doma močna tradicija razboritega političnega dela. 29. avgusta 1945 je že izšla prva številka "Slovenskega Primorca", katoliškega tednika; v prvem uvodniku je bila programatična izjava: "Bo pa naš list katoliški, to se pravi, da bo širil in pojasnjeval resnico, kot jo uči katoliška Cerkev... Resnico bo povedal brez strahu, brez

²⁴⁾ Naj omenim le nekatere vidnejše ljudi:

1. dr. Ivan Martelanc in gospa; ugrabljena 26. oktobra 1945 zvečer ob pol enajstih v ulici Buonarroti v Trstu; iz avtomobila sta kričala na pomoč; na vglu ulice Rossetti in ul. Giulia v Trstu se je iz avtomobila zasiljal strel; o obeh je bilo nekaj glasov iz Ljubljane; dr. Ivan je umrl zaradi rane, ki jo je dobil v avtomobilu; žena je pozneje tudi umrla.

2. inž. Dore Martinj-k; ugrabljen naslednji večer (27. oktobra), sedaj menda živi v Ljubljani na svobodi. — Istega dne zvečer je bil napaden v Via Ginnastica Miloš Stale, ki se mu je posrečilo napadalcem uiti.

3. dr. Albin Šmajd, ugrabljen 22. februarja 1946 ob sedmih zvečer v ul. Miramare, kjer je stanoval; da je pri ugrabitvi sodeloval, je bil obtožen Dušan Fortič, urednik "Pr'morskega dnevnika", ker so dr. Šmajda odpeljali v njegovem avtomobilu, a je bil zaradi pomanjkanja dokazov oproščen.

4. Izidor Zavavlav, župnik v Gorenjem polju Pri Kanalu, ustreljen 15. septembra 1946 blizu vasi; našli so ga šele 5. oktobra; bil je prepričan in delaven nasprotnik komunizma.

5. Uršič Andrej Šavko, urednik "Demokracije", ugrabljen 31. avgusta 1947 malo pred polnočjo na cesti Kobarid-Robič.

kompromisov. Živimo v demokratični dobi in zato mora biti v tem popolna prostost". Odgovorni urednik je bil magr. Alojzij Novak. "Slovenski Primorec", predhodnik danajšnjega "Katoliškega glasa", je krepko in neustrahovano branil pravo demokratično svobodo in resnico ter je bistveno pripomogel, da se je polagoma začela snovati tudi politična protikomunistična organizacija, ki pa se je formalno ustanovila na Goriškem šele v januarju 1947, v Trstu pa mnogo pozneje. Obe organizaciji sta imeli ime Slovenska demokratska zveza. Sestavljali sta ju katoliška in liberalna politična skupina. Goriška Slov. dem. zveza je začela izdajati glasilo "Demokracija". Prva številka je izšla 25. aprila 1947. Urednika sta bila Polde Kemperle in Uršič Slavko. Monopol titovcev na politično delo je bil s tem zlomljen. Dogodki, ki so sledili, so pokazali, da titovci niso edini zastopniki Slovencev.

7. ZAPADNA MEJA NA MEDNARODNIH FORUMIH

Ves ta čas se je tržaško vprašanje reševalo tudi na mednarodnih konferencah in sestankih, katerih je bilo več, (n. pr. konferenca zunanjih ministrov sept. 1945 v Londonu in dec. 1945 v Moskvi; občni zbor združenih narodov v januarju 1946 v Londonu; 3. in 4. konferenca zunanjih ministrov v Parizu (april-maj in junij-julij 1946; in končno mirovna konferenca v Parizu od julija do oktobra 1946 in potem do februarja 1947. Jugoslovanski zastopniki so vedno zahtevali Trst in vse slovensko narodnostno ozemlje za Jugoslavijo. Kardelj je koj v maju 1945 izjavil: "Z ozirom na specifični položaj Trsta kot otoka v slovenski okolici bi bilo najpravišnje, da dobi Trst v sestavi Jugoslavije avtonomijo." 25) SIAU je 25. septembra 1945 poslala konferenci zunanjih ministrov v Londonu brzojavko, da ljudstvo zahteva, naj se Trst in mestno področje priključi kot federalna enota Jugoslaviji. 26) Urednik lista "Il Lavoratore" Giorgio Jaksetich je odklonil imenovanje v rimsko konzulto, češ da bi v njej moral zastopati prebivalstvo, čigar večina je "ob raznih prilikah izrazila svojo voljo, da se pridruži "demokratični federativni Jugoslaviji." 27) Priključitev Trsta kot sedme federalne edinice k Jugoslaviji so zahtevala tudi velika ljudska zborovanja, n. pr. 25. septembra na Piazza Unità v Trstu. Tudi Komunistična partija Julijske krajine, v kateri so bili Slovenci in Italijani, je z resolu-

JANKO

TRTA

*Trta, plaha trta,
kdaj ozelenela si,
kdaj porumenela si,
kdaj tako zardela si?*

*Zlato si rumena
kakor naša zora,
mlado vsa zelena
kot za hišo bora.*

*Rdeča si kot gruda
tik ob naši koči,
ki kot ti ob jutrih
solze tiho toči.*

cijo z dne 24. sept. 1945 zahtevala priključitev Trsta Jugoslaviji. Enako SIAU, mladina itd. In Tito je v Skoplju postavil isto zahtev. 28) Vsi so bili prepričani, da je izpolnitev te zahteve samo stvar časa. Pisatelj Finžgar se je naivno vpraševal "Ali res gre za naš Trst?" 29)

Drugače je pa govoril Togliatti 21. maja 1945 je izjavil: "Vemo, da je Trst pretežno italijansko mesto, in brez oklevanja poudarjamo to italijanstvo, v kolikor smo tudi mi Italijani. ... V istem trenutku pa se popolnoma odkriti upiramo vsakemu poskusu, kako naj se pod krinko italijanstva v Trstu ponovno obudi nacionalistično gibanje predfašistične ali fašistične vrste. Hočemo, da se vprašanje, kako naj se brani italijanstvo Trsta, načne in reši v sporazumu z novo demokratično Jugoslavijo. ... Prepričani smo, da se bo v stikih, sodelovanju in bratskem razumevanju med obema narodoma našla rešitev tržaškega vprašanja, ki bo spoštovala nesporno italijanstvo Trsta, ki pa istočasno ne bo ne na tej ne na oni strani poklicala v življenje nevarnega nacionalizma." 30) Togliatti se je zdaj še izognil

25) Primorski dnevnik 15. maja 1945.

26) Primorski dnevnik 26. septembra 1945.

27) Primorski dnevnik, 26. septembra 1945.

28) Primorski dnevnik, 14. oktobra 1945.

29) Primorski dnevnik, 21. septembra 1945.

30) Il Lavoratore, 8. junija 1945.

jasnemu odgovoru glede državne pripadnosti Trsta.

Na petem kongresu komunistične partije Italije v Rimu je 29. decembra 1945 rabil jasnejše besede: "Tržaško vprašanje je za nas zelo delikatno. Tržaško delavstvo se je izjavilo za priključitev Trsta federalni jugoslovanski državi ter je s tem stopilo v nasprotje z našo rešitvijo. Rekli smo delavcem v Trstu, da jih razumemo, v kolikor vidijo, da v Italiji zopet vstaja fašizem; toda njihove odločitve ne moremo potrditi, kajti delavski razred ne more reševati svojih zadev tako, kot jih nameravajo reševati tržaški delavci." 31) Že tu se vidijo zarodki spora v komunističnih vrstah. Togliatti je bil proti priključitvi Trsta k Jugoslaviji ter je svoje delavske tovariše v Trstu javno okregal, ker so hoteli biti presamostojni. Boris Kraigher se je na tiskovni konferenci v marcu 1946 mimogrede pritožil, da "se demokratske sile Italije zelo nejasno zadržujejo v vprašanju Trsta" in da s tem dajejo pogum novofašistom." 32)

V novembru 1946 je Togliatti potoval v Beograd k Titu, da se dogovori z njim glede tržaškega vprašanja. Ob povratku je povedal, da je zahteval od Tita, naj prepusti Trst Italiji. Tito da je na to pristal; v zameno pa naj Italija pusti, da pride v Jugoslavijo Gorica, ki da je tudi po podatkih italijanskega zunanjega ministrstva pretežno slovenska. Tito je zahteval samo, naj dobi Trst v italijanski republiki samostojen položaj z avtonomnim statutom. 33)

Na mednarodnih sestankih in konferencah je medtem dobivala vedno jasnejše oblike misel o Svobodnem tržaškem ozemlju, katero je podpirala zlasti Anglija. Zaveznikom se je ta rešitev zdela še najpriljubljenejša, neposredno prizadeti Jugoslavija in Italija sta pa protestirali. Boris Kraigher je že v januarju 1945 predlog o internacionalizaciji Trsta odbil s precej nerodnim ideološko protikapitalističnim utemeljevanjem. 34) Kardelj se je boril na mednarodnih konferencah za Trst. Še v juniju 1946 je zahteval jugoslovansko suvereniteto nad Trstom. 35) V juliju 1946 se je vrnil iz Pariza ter je v Ljubljani izjavil: "Konferenca štirih ministrov v Parizu je sprejela sklepe, ki jih narodi Jugoslavije ne morejo sprejeti." Kardelj navaja nove krivične meje, malo pogodrnja čez Sovjetsko zvezo, ki "težko razume težnjo dveh mladih narodov po osvoboditvi in združitvi." Končno pravi, da "se mi ne

smatramo vezani z nobenim sklepom, na katero ne bomo pristali." 36) Jeseni je potem na Kongresnem trgu v Ljubljani (19. oktobra 1946) zgrmel še bolj odločno: "Mi smo jasno in pred vsem svetom izjavili, da ne moremo priznati ali podpisati mirovne pogodbe, ki bi bila osnovana na sklepih pariške konference." 37) Končno pa je Jugoslavija mirovno pogodbo z Italijo dne 10. februarja 1947 le podpisala. S to pogodbo, ki je stopila v veljavo 15. septembra 1947, se je ustanovilo Svobodno tržaško ozemlje, del goriških Slovencev pa je pršel spet pod Italijo.

Razmere so se počasi začele urejati. Zabeležiti je treba še poskus dogovora med slovenskimi in italijanskimi levičarskimi in desničarskimi strankami glede sestave Začasnega vladnega sveta za STO in glede njegovega delovnega programa. Pogajanja, za katere javnost ni vedela, so tekla od aprila do junija 1947. Dosežen je bil že delni sporazum, a 9. junija so zastopniki italijanskih sredinskih in desničarskih strank pogajanja prekinili. Morda so že takrat upali na to, da se Trst vrne v Italijo. PNOO pa se je med tem časom že sam razšel (23. februarja 1947), češ da je izvršil svoje zgodovinsko poslanstvo. 38) Omenim naj še, da je jugoslovanska vojska izpraznila svojo bolnico v Gorici že 29. avgusta 1947, torej še pod zavezniki, ko še nihče ni slutil, da bo Sovjetska zveza mirovno pogodbo z Italijo ratificirala, kar se je nenadoma zgodilo sredi septembra. 15. septembra 1947 so zavezniški vojaki potegnili začasno mejo med Jugoslavijo, Italijo in STO. Zavesa je padla za novim dejanjem slovenske drame. Vsakdo, ki je imel le mrvice pameti, je moral priznati, da je bil Tito v zadevi zapadne meje, zlasti pa glede tržaškega vprašanja temeljito poteg njen. Danes, ko to pišem, se pa lahko že tolaži, da so bili za njim potegnjeni tudi Italijani. Trditvev, izražena v uvodu, da so vzvodi za reševanje tržaškega vprašanja daleč zunaj STO, se je izkazala za pravilno.

33) L'Unità, 8. novembra 1946.

34) Primorski dnevnik 15. in 16. januarja 1946.

35) Primorski dnevnik, 28. junija 1946.

36) Slovenski poročevalec, 7. julija 1946.

37) Primorski dnevnik, 20. oktobra 1946.

38) Primorski dnevnik, 25. februarja 1947.

31) L'Unità, 30. decembra 1945.

32) Primorski dnevnik, 31. marca 1946.

SLAVKO SREBRNIČ

OB PETI OBLETNICI

SMRTI IZIDORJA ZAVADLAVA

župnika na Gorenjem polju v Soški dolini, ki so ga
komunisti umorili na samotni poti, ki se je vračal
domov z Marijinega Celja nad Kanalcm
15. septembra 1946.

Zastavi Dobrega in Zla
v viharju sta vihrali —
zemljó je stresal grom vojská,
rodovi so se klali.

Za zmago Temnega Sveta
fantiki so mrlí,
s pestmi grozili v lok neba,
Boga bi radi strli.

Kraljestvo démonske duhov
je rcp, pomor sprostilo —
mrličem ni dovolj grobov,
gorjé je svet zalilo.

Da vpelje nov red na planet
na satanski osnovi,
je umiral komunist, sovjet,
goreli so domovi.

A Makabejski bratje meč
izdrli so za domovino —
ko padali so krvaveč,
so dali Bogu odkupnino.

Med kri očetov in otrok
za zmago misli božje
še žrtev posvečenih rok
natrlo je orožje.

Na tehtnici sinov luči
Previdnost določila
je kraj za tvoč dar: tvoja kri
naj tam bi se žarila.

Ko zadnja zrna ti si pal,
da spolni se število —
a s smrtjo up si nam prižgal:
Nebo se bo zjasnilo.

SLAVKO SREBRNIČ

TUJINA

*Ta svet ni več tujina,
ni tuj ta soj neba —
moja domovina:
prerija — val morja.*

*Neznancev živa gmota
vseh barv, jezikov, ver
oživlja ceste, pota,
si utira k delu smer.*

*Neznane ptice glasi,
bohotni južni gaj —
mi zbršete počasi
spomin na slavce, maj?*

*Na cesti prah sem, kamen
ob morju, v dnu savan,
pozabljen, plašen plamen
v molčeči pampi vžgan.*

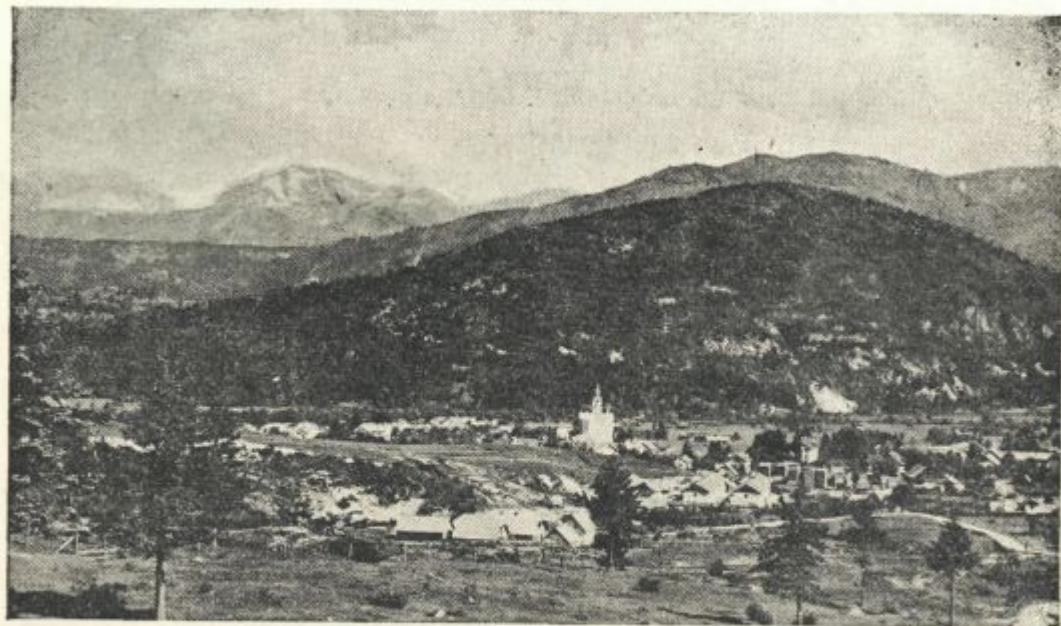
*Vendar ljudje smo bratje,
naš dom je cel planet —
nekoč kot znanci, svatje
pripravimo obed.*

*Vsi smo ko vali reke,
ki steka se v morje —
Evropce in Azteke
nas Bog iz ila žge.*

*Je kos zemlje ob Soči
res moj edini dom?
Mirui, srce... ne joči...
Vesoljstva si atom.*

*Cel svet ni več tujina,
ni tuj ta soj neba —
moja domovina:
prerija — val morja...*

Bohinjska Bistrica.

Dr. IVO ČESNIK

Dr. Ivo Česnik je bil rojen 4. novembra 1885 v Sanaboru pri Celju na Vipavskem. Po ljudski šoli v Vipavi je študiral v Ljubljani. Leta 1905 je odšel v Gradec, kjer se je vpisal na filozofsko fakulteto, pa že naslednje leto prestopil na pravno. Doktorat iz prava je položil leta 1911, nakar se je naselil v Novem mestu, kjer je odprl odvetniško pisarno. Poleg svojega poklicnega dela, v katerem je bil skrajno pravicoljuben, je tu razvil vsestransko delavnost v katoliških prosvetnih in gospodarskih organizacijah. Vse svoje sposobnosti je tako posvetil novomeški posojilnici, ki jo je dolga leta tudi sam vodil. Velike zasluge si je pridobil v vodstvu prosvetne organizacije. Njegova zasluga je Prosvetni dom v Novem mestu. Pok. je bil tudi član SLS ter je bil njen poslanec za novomeški okraj l. 1927 v ljubljanski obl. skupščini. V l. 1930 se je preselil v Ljubljano, kjer je bil več let podpredsednik Prosvetne zveze.

Pok. dr. Česnik je bil tudi dober slovenski pisatelj. Pisateljevati je začel že

kot šestošolec v Zvončku, od leta 1904 dalje pa v Vrtnu in D. P., kamor je pisal do l. 1913 (Trije večeri, Dva soseda, Za zemljo). Kmalu je začel pisati tudi za Mohorjevo družbo, ki je objavljala njegove povesti v Večernicah ali Kalendarju. Najbolj znane so: Blažev Štefan, Luka Gaber, Drobne povesti, Zlata krona, Pater Gervazij. Leta 1917 je začel sodelovati tudi pri Domu in svetu (Mlinar Janez, Martin in Minka, Smrekova vejica, Črnošolec), za oder pa je priredil Jurčičevega "Domna". Sam je napisal burko v dveh dejanjih "Pogodba". Snov za svoja leposlovna dela je zajemal večinoma iz kmetijskega življenja. Prispevke je v začetku objavljal pod psevdonimi Ivo Blažič, Bojko in z začetnicama I. Č.

Leta 1945 je z ostalimi protikomunističnimi begunci zapustil domovino ter z ženo, sinom in dvema hčerkama odšel na Koroško. Tam mu je l. 1950 umrla ena hčerka, sam pa ji je sledil leto dni pozneje, ko je mirno zaspal 19. julija 1951.

Naj počiva v miru!

Smrt Mata Matkoviča

(Iz zbirke reportaž in zgodb: Črni Kamnitnik)

Zadnjič sem šel k fari na pokopališče 17 km daleč. Zato doslej še nisem bil tam, noben Slovenec pa ta čas tu ni umrl — hvala Bogu — da bi ga bil spremljal na zadnji poti. Zadnjo nedeljo pa sem zašel kar tja v en dan čez potok Tapalque. Po dolgem, dolgem času sem se zopet spustil navzdol po klančku, ki bi pri nas komaj zaslužil to ime, tu pa mi je bil odkritje in uteha in drag spomin. Prav klanček do vode, čez most in vzpetina po drugem bregu navzgor... potem pa zopet ravnina... ravnina in kmalu tam: zazidan prostor — pokopališče sredi polja...

Kamen pri kamenu... dva... tri vrste družinskih kapelic... potem pa grobovi ubogih kot pri nas, le da s kamnitnimi ploščami in ob vzglavju s cementnimi spomeniki v obliki majhne kapelice — vzdane votline, v njej oltarček: sveta podoba in luč.

V eni taki kapelici sem videl poleg Lujanke Marije tudi podobo Brezjanske. Stopil sem bliže in opazil slovenski grob z argentinskim napisom: Tukaj počiva Mate Matkovič. Umrl 25. maja... In na drugi strani druga ploščica, ki je naznanjala smrt njegove žene petnajst let za njim.

Slovenska izseljenca, ki sta našla tukaj svoj grob.

Naj počivata v miru!

Ko sem se vrnil v Črni Kamnitnik, sem zvedel njegovo zgodbo.

Napisal jo bom, kot mi jo je pripovedoval stari Kveder, ki je že "spregel" z dela in zdaj čaka na vpokojitev.

Pri Adamiču — v slovenski gostilni — sva sedela. On je vlekel pipo, se zdaj pa zdaj počehal po sivi bradi, zalil žejo s pivom — jaz seveda tudi — in vzdihnil:

"Da, da; skupaj sva prišla sem, bil je mlajši od mene, zdaj pa je že dvajset let v grobu. Ali naj vam povem, kako je umrl?"

★

"Poznal sem njegovo domačijo", je začel Kveder. "Belokranjec. Gruntarski sin. Pa grunt terja težko delo, kdor hoče živeti od njega. Zakaj se ne bi živelo laže, če se lahko? Matkovič je stopil k železnici, se oženil in imel

sina Jožeta. Matkoviča so prestavili v Bosno. Pa kadar je prišel domov, se mu je potem rodil nov otrok. Dekle. Sama dekleta. Štiri je že imel. Sama sladka belokranjska imena: Barica, Jankica, Majdica, Angelica. Štiri rdeče grozde, sama napihnjena lička. Pa je pustil železnico in šel v Severno Ameriko. Za dolarjem... Tedaj ni vedel, da se bo s tem ognil svetovni vojni, kakor se je. Prvi namreč. Vrnil se je šele po vojni domov in začel delati na gruntu, s katerim se je ubijala ves ta čas njegova žena, da je preživela otroke. Prinesel je denarja, ki ga je popraviljanje hiše hitro požiralo, prinašalo pa malo novega. Amerikanec s širokega sveta s široko kretnjo, pa na beraški belokranjski zemlji v bregul... "Ej, punčke moje", je večkrat dejal, "pokažem vam svet in vas pomožim, da boste vse gospe! Ne boste plevice v našem bregu in kravje deklet!" Tudi peti — Alenčici — ki je tedaj prišla za sestricami. Mi smo se mu smejali, ko je spravljal v družino samo ženske, on pa je ob takih prilikah udaril ob mizo: "Pa če jih imam še več, vse bom preživel, in gospe bodo! Pa če grem še enkrat v Ameriko!" Šel je, toda to pot v Argentino. Tja, kamor se je pač tedaj odprlo.

"Z Bogom, dekleta, jaz grem vam dote iskat. Vsaki grad!"

Tako je prišel Mate Matkovič v Argentino.

"Slaba leta so tedaj bila", je nakremžil obraz Kveder. Za nas vse, za njega pa še celo, kajti družina je prišla za njim. Mati je pročala grunt, vzela vseh pet deklet in sina, ki je že fantoval, snela h'šni križ s stene in z vsem tem drobižem šla v svet za možem in prišla seveda v čas najhujše krize..."

"Živel je v Buenos Airesu na Paternalu, kakor tedaj vsi Slovenci. V majhni sobi s tolikim drobižem. Misil je, da bo dobil službo pri kakšni angleški družbi, ker je znal nekaj angleščine. Pa so ga pregovorili, da je šel v notranjost na "cosecho", na sezonsko delo na polju. Šel je, pa se več mesecev ni vrnil. Družina ni vedela, kje je. Med tem se mu je rodilo šesto dekle... Zorkica. Sin je nekaj služil pri podzemski na Chacariti, najstarejša hčera ki je pestovala na Dock Sudu. Od te je živela

tiste mesece vsa družina. Ko se je Matkovič vrnil, ni prinesel denarja, pač pa je odkril na poti "Črni Kamnitnik". Vzel je vso družino in prišel sam. Imel je srečo, da se ga je ravnatelj usmilil in mu dal stanovanje v stari hiši malo vstran od tovarne. Tu je živel nekaj let in delal v gramozni jami. Rodila se mu je še ena deklica. Dorica.

Mati je čakala novo dete...

Mate Matkovič je bil dober delavec. Pri dvainštiridesetih letih močan kot bik. Lotil se je na bolj težkega dela, toda tudi najbolje plačanega: vozil je vreče cementa na majhni "carretilli" od polnilnice do vagonov in na kamijone, po osem vreč, štiristo kil. Pa kaj to njemu: pljunil je v roke, z nogo pritisnil na os med kolesi, nagnil voziče, potegnil breme čez mostček v železniški vagon in postavil osem vreč v vrsto k drugim. Požiral je cementni prah, kot da je namazan na kruh. Čutil je, da ima pljuča že vsa zacementirana in pljunek je bil siv kot sluzast polž. Toda — sedem deklet ima in enega fanta, "hej in še pol", je mislil, o katerem pa ne ve, kaj bo. — Pa tudi če bo deklica, njegova je in jo bo preživljal s tem cementnim pljunkom v sebi in s temi zamašenimi pljuči... Posebno sedaj, ko je začel zidati nov dom!...

Tista sobica mu je že zdavnaj premajhna. Prosil je gospodarja, naj mu da nekaj zemlje pod tovarno, da si sezida večjo hišo, pravo "quinto". Sam jo bo sezidal s sinom in dekleti, in to delo, ki ga bo opravil, mu bo šteto v najemnino. Kar pa bo potreboval tovarniškega gradiva ali pa tudi delavca, bo dobil, toda toliko dražje bo prišla najemnina.

"Tudi če ne bo moja hiša, stanovanje bom imel za vso družino, kot je prav. Potem pa bomo hranili za našo hišo, ki jo bom postavil še jaz, če kaj vem", mi je pravil tisti dan, ko je začel s kopanjem temeljev in lukenj za stebre za žično ograjo", je rekel Kveder.

"V imenu božjem!" je zasedil lopato v črno prst in odkopal prvo plast ruše. Za njim je pritisnil sin. Hčerke pa so pozele bohotni plevel in ga metale na kup. Ko bo suh, ga bodo zažgale.

"Tu bodo rastle še rože, da jih boste dajale fantom, kot so jih dekleta pri nas. Otroci, le podvizajte se, saj bo vaš dom!"

Že sta postavila s sinom žico krog in krog lota, da sta ga ogradila od pampe, kjer se pase živina in konji. Že sta skopala "pozo ne-

gro", jamo za stranišče. Že sta skopala temeljni rov v zaris hiše in ga zalila s cementom.

"Tako. Zdaj bo hiša začela rasti iz zemlje... in ko bom posadil še drevesa, bo že imela lice!"

Od štirih zjutraj do dvanajstih je delal v tovarni; popoldan, v nedeljah in prostih dneh pa na svoji "quinti", kakor jo je imenoval. Če je delal popoldan, je zidal hišo dopoldan.

"Saj se boš uničil", ga je svarila žena.

"Če ne bom hitel, ne bo tvoj otrok rojen v novi hiši. Jaz pa nočem, da je v tej bajti."

In je hitel na "teren".

Otroci so mu nosili tja hrano. Dekletca so bila kar po ves dan tam; on jih je dvigal v zrak, kar med delom, da se je razvedril, potem pa jih nagnal nad plevel. Gledal je svoje delo in se čudil: v Beli krajini je imel hišo, pa mu ni bilo zanjo, tu pa dela s tako ihto in ljubeznijo, pa hiša ne bo njegova. Bo pa dom njegovih deklet, ki jih ima rajši, čim več jih je bilo.

Barica, Jankica, Majdica, Angelica, Alenčica, Zorkica, Dorica in Jože seveda", je ponavljal, da jim ne bi pozabljal imena, ali pa ko je štel, koliko sob bo potreboval, ko bodo malo odrasle.

Če pa so bila dekleta doma, so ga čakala vsa pred hišo, ko se je vračal z dela in mu

tekle naproti. Ves razgret jih je težkal — najmlajše — in se z njimi prilovil do bajte.

Matj je stopila na prag in za prvi pozdrav je veljal očitek:

“Tak obleci se, saj vidiš, kako je vetrovno! Večerja te čaka.”

Potem je večerjal. Krog mize je imel cele

“stopnjčke”: prvi sin Jože, potem dekleta od največje Barice do najmlajše Dorice, ki je komaj shodila. Matj pri štedilniku, kot vedno naše matere, odkoder je gledala družino.

“Samo, da bi bili zdravi, pa bo šlo. V novi hiši bo več prostora”.

Matkovič je šel zgodaj spat, ker bo moral zgodaj vstati. Za vsakega otroka je imel še dobro besedo, najmlajše je pogladil po licih in poljubil.

Ženo je z očmi pogladil po laseh in licih, in ko jo je videl blagoslovljeno, se je samo srečno nasmehnil.

Tisto noč je žena čutila, da ga je parkrat zbudil kašelj. Zato mu je prej, kot je šel na delo ob štirih, skuhala — po matu — še prav posebno vročo kavo za s seboj.

Matkovič je pred odhodom vedno še pogledal po sobi, kjer so spala dekleta. Ko je odhajal v tovarno, se je ozrl nazaj na to s pločevino obito in z blatom zamazano kolibo, ki je bila njihov “dom”.

“Ne! Tu nič več. Ona hiša, ki jo delam, pa bo grad naših princesk.”

Toda stavek je komaj izgovoril, kajti posilil ga je kašelj.

• • •

Živel je Mate Matkovič najsrečnejše dni: zidal je hišo. S sinom sta zasadila že vso živo mejo krog in krog nje. Pušpan in ciprese. Ko bo živa meja zrastle, jo bo obrezoval, kakor je videl v Metliki vrtnarje krog vil: napanjal jo bo v loke nad vrati, izoblikoval iz njih dre-

veščka kot vaze... Pred hišo bo pustil veliko trato za lepe grede, kjer bodo dekleta gojile rože, vrtnice, nageljne, fuksije, marjetice, petelinčke, srčke... vso tisto vrtno pisanost, ki priča, da v hiši žive pridna dekleta. Ob straneh in od zadaj pa bo nasadil sadna drevesca, ki j.h je že naročil v mestni drevnici, pa mu jih dozdej še niso prinesli. Skopal je že luknje v tla in vse določil: tu breskev, tu marelica, tu sliva, tam jablana, hruška... tudi oreh, da ga bo spominjal domovine in velikih dreves za domačim skednjem. Vse to je lepo zamislil in je bil že nestrpen, kdaj bo sadil.

“Le zakaj mi sadik še niso poslali?”

Matkovič je z vsem srcem mislil na vrt, zidal pa hišo naprej in naprej. Zraven pa kašljal. Pa kaj bi mislil na to: pride in gre, ko pa si vedno v tem cementnem prahu. Tisti dan je šel v bližnje mesto, da mu vendar že pošljejo sadik. Obljubili so mu jih poslati prihodnji petek.

“Pa gotovo. V petek bom sadil. Mi držimo, kar rečimo”, se je še pobahal z našo navado in se vrnil veselo domov. Seveda je spotoma popil nekaj žganja, pa tudi mrzlega piva, da mu je malo počistilo zaprašeno grlo in mu splaknilo sluz. Kašlja mu ni odvzelo. Ko je prišel domov, ga je začelo naravnost daviti, da mu je žena nasvetovala, naj drugi dan ne gre v službo. Pa je šel. In tudi delal je še na svoji “quinti”. Zdaj je pripravljeno vse za sadike. Tudi bombaž, da bo ovil stebelca in jih zavaroval proti mravljan, ki prihajajo v procesijah s pampe.

Drugi dan je obležal. Silil je v tovarno, pa ga žena ni pustila.

“Kdo bo delal hišo?”

“Kar bo zmogel sin, bo postoril; pa če tudi zastane za par dni.”

“Ali boš pa ti počakala?” jo je nagajivo pogledal in se ji nasmehnil.

“Norec!” mu je dejala žena, pa ji je bilo dobro, ker je vedela, zakaj tako hiti s hišo.

Zvečer pa je opazila, da ima veliko vročino. Tudi oči so nekam meglene. Res, da je popil nekaj žganja, pa ta vročina ni od pijanosti. In kašelj je vedno hujši.

Poklicala je tovarniškega zdravnika.

Ugotovil je pljučnico.

Ker so bili prostori stare bajte nehiigienski, potrebni že zdavnaj, da se podero, tovarna pa še ni imela svojega dispanzerja, ga je zdravnik poslal v bližnje mesto, kjer ima tovarna rezervirane prostore za mesečno doplačilo.

Predvsem pa je zdravnik odločil prevoz zate-gadelj, ker je vedel, da Matkovič ne bo zdržal, da bi se dodobra pozdravil.

• • •

Tako je Matkovič prišel v mestno bolnišni-co.

Jezil se je.

"V bolnišnico me pošljejo, pa nisem niti bo-lan. To malo kašlja je samo od cementa, pra-vim. Par dni bom počival, pa bo dobro."

Bilo je koncem maja. Jesen. Prav tiste dni je pritisnil velik mraz, kot ga že dolgo ni bi-lo. Po vroči vlagi prejšnjega dne pravi zim-ski hlad. Pa se je jesen komaj začela. Listje je odpadalo in z okna svoje sobe je Matkovič lahko videl, kako je odpadalo listje z dreves in ga zažigajo bolnišnični delavci na dvorišču, da se je kadilo pod okno. To ga je spomnilo na jesenske ognje v Boli krajni, ko so pa-stirčki pekli krompir. Pa bi bilo morda le bolj-še, da bi ostal tam. Imel je posestvice in če bi tako garal kot tukaj, bi se tudi spravil na-prej. Kar je imel tam, si tu šele ustvarja. Hi-šico, ki ne bo njegova. Tam ona v bregu pa je bila njegova in žena jo je prodala, da je pri-šla za njim v to beračijo... Zdaj ne more na-zaj. Saj nima denarja in v domovini ničesar. Niti gorice, niti zidanice. Zdaj na jesen bi bi-la bratva: kako veselo bi njegova dekleta bra-la grozde in si jih skrivaj metala v svoja uste-ca... Najmlajšim pa bi sam prinesel največ-je koblje, naj sede ob poti in se mučijo z nji-mi, da mu ne bodo vedno pod nogami. To bi vriskali iz zidanice v zidanico! Ei, in pijača...

Čutil je suhoto v grlu in zakašljaj.

"Tu pa požiraš cement... Še nikdar nisi za-vriskal... niti ni brega ne gorice, da bi šel malo navkreber... Tolčeš kamenje in stiskaš iz njega svoj kruh... zase in svoja dekleta... Kdaj boš imel za vsako grad, kot si mislil, ko si šel v svet?... Kajžo imaš v najemu na hri-bu, ki ni hrib, komaj klanec, kajžo po najslab-šem gavču, ki jo je zapustil, ker ni hotel več prebivati v njej. In zdaj si postavljaš hišo: pa ne iz svojega, iz lastnine drugega za drugega last in ne na svojem... Po štirih letih gara-nja ti je zdaj dana ta milost..."

Naradel ga je kašelj in prijel se je za prsi.

"Milost je — pa sem Bogu hvaležen zanjo. Nisem pozabil, kako smo živeli na Paternalu. Kako živimo tukaj! Zdaj bom pa imel dom, moja družina ga bo imela: lepega, čistega, ta-ko čistega, kot so pri nas hiše, kjer so dekle-ta. Vse v prtičih in rožah! Moja hiša bo naj-

lepša, ne samo največja... in skoraj zastonj-bom v nji. Lahko bom štedil še za svojo last-no hišo... nekaj bo pomagal sin... potem dekleta sama... In če sem pustil hišico v Be-li krajni, bom tu imel vilo in moja dekleta bodo gospodične in gospe!"

"Sicer pa bodo hočila tudi od doma... zdaj ena... zdaj druga. Za najstarejšo ima že ženi-na... za drugo, čeprav ima šele petnajst let, že tudi gledajo domačini, se pravi, slovenski delavci iz njegovega kraja... Rj, kar na en-krat bom sam... Leta bodo šla, in potem bo-va šla z mamó v svojo hišo tja sredi polja... Vsa dekleta pa bodo že lastne gospodinje po drugih hišicah, ki rasto tu okoli, kot si pred petimi leti ni mogel misliti..."

Pala je že noč in sestra je ugasnila luč.

Tedaj je poiskal v omarici steklenico žganja, ki mu ga je poslala žena po sinu in jo je skril pred sestro; napravil je požirek. Dobro mu je delo. Požgalo mu je sluz. Zaprl je trepalnice.

Zaprl zato, da je še lepše videl svojo "quin-to".

Bo ta hiša kot najlepša vila v Metliki. Si-cer bo res samo pritlična, kot so vse tukaj, pa bo imela spredaj verando: odprt prostor na stebrih, kjer bo poletj lahko obedoval, kadar bodo dekleta postavljala lončke s pelagonija-mi, srčki, nageljni: semena naših rož je dobil iz Evrope. Pozimi pa ga bo zastrl z zelenimi deščicami zastora, da ne bo mraz pritiskal v kuhinjo. Na vrata v vrt ob cesti bo izrezal v pločevino samo ime "Mate Matkovič", da bo-do vsi vedeli, kdo je postavil to hišo tja, kjer je bil sto in sto let sam osat... kamenje...

Oči so se mu odprle. Skozi okna je silil me-sec. Čelo mu je bilo vroče, pa manj kot pred urami. Segal je znova po pijači. Ko tako dobro dene in ni kašelj potem tako suh. Pa prav te-daj ga je posililo, da se je moral dvigniti z vsem zgornjim telesom. Prijel se je za prsi. Odkašljaj se je. Pa zopet kašelj zalil z žganji-co. Dobro mu je. Bolje kot prejšnji dan. Da, dober je že, čuti, da je že skoraj zdrav. Le včasih ga še kaj nažene. A prej je imel vse potno čelo in je komaj dihal, zdaj pa že lahko sedi v postelji, ne da bi se tresel od vročine in mraza.

Drugi bolniki v sobi so spali. On pa je se-del na postelji in gledal v mesec. Bled sijaj je bil, tolikšen, da bi lahko bral, če bi hotel. Se-gel je po žganjici, ki mu danes tako prija. Ko jo je položil nazaj na omarico, je opazil časo-pis. Včerašnji, ki mu ga je posodil tovariš,

bolnik na sosednji postelji. Nič drugega ni videl, kot samo "četrtek".

"Četrtek — mu je šlo skozi možgane, kot da se je ta hip nečesa spomnil, na kar je v vročici teh par dni pozabil.

"In jutri bo petek?" Drevesne sadike morajo biti že tam. Dal sem besedo, da jih bom jutri sadil."

Zdaj je odgrnil odejo in se pripravil, da vstane.

"Sin jih ne bo znal vsaditi. Kako bo znal, ko še nikoli ni sadil, mladič negodni. Vse mi bo pokvaril in se ne bodo prijele, saj vem... Pa gospodar mora sam s svojo roko zasaditi vrt, to je že od nekaj naša navada in dolžnost! Čast! Doma smo natanko vedeli: to drevo je usadil moj oče... to že moj ded... Nikoli, da bi jih sadil hlapec, ali najemnik... tudi otrok ne..."

Zdaj je že stal pri postelji.

Jasno mu je ta hip prišlo na misel, da prav v četrtskih vozi posebni kolektiv v Črni Kamnitnik o polnoči za tiste, ki se hodijo med tednom vedrit v mesto, v kino, na sestanke...

"Še imam čas! Kaj bom tu čepel, ko sem pa zdrav in samo tratim dneve, doma pa me bodo čakale sadike... in hišo moram dograditi... sin ne zna še nič..."

Iskal je obleko, pa je ni našel, ko pa so mu jo vzeli pri vstopu.

"Da bi imel obleko, vsaj svoje hlače, pa bi šel domov. Domov!" je ta hip pritrdil, zaklel in spet legel na posteljo.

Mesec je sijal še svetleje in ura je kazala pol polnoči.

Zdaj bi bil še čas... V četrte ure je lahko pri kolektivu in čez pol ure doma, ali malo kasneje... žena mu napravi čaja in jutri bo zdrav in bo vsadil drevesa...

Hitro je skočil na noge, si zadržal bolniške gate, zapel srajco, stopil v copate in se odel s sivim bolniškim plaščem. Tako. Obleko ima še tako doma. Vsaj delovno.

Stopil je na hodnik in srečal strežnika. Pustil ga je mimo, pač gre, kamor mora. Zavil je k glavnim vratom, skozi katere je prišel, pa se je spomnil, da tam mora bdeti vso noč vrtar... Zato je stopil na vrt in se prav na koncu spod žice izmaknil na cesto.

Ni b'la to cesta, le kolovozna prstena pot, kajti bolnica je na koncu mesta in tam zadaj je samo polje, pampa in gezdček.

Ni se znašel, kajti vstopil je drugje, zdaj pa ni vedel, kam naj gre. Mraz je ovil slabo

oblečeno telo, da se je začel tresti. Cestne razsvetljave ni bilo, le mesec je svetil. Črne sence so padale na pot in ga motile. Tudi ni hotel na glavno cesto, da ga ne sreča stražnik; hotel bi priti na mesto, kjer čaka kolektiv, od zunanje strani, s pampe, skočil bo na vozilo, se stisnil v zadnji kot in bo doma. Tam se bo prespal in jutri bo zdrav, preoblekel se bo in malo odpočil, vsadil bo drevesca, pojutrišnjem pa bo šel že tudi v tovarno in potem bo rastle hiša... hiša kot goba po dežju... Vseeno, če tudi še malo kašlja.

Taval je po prsteni poljski cesti in čez čas že ni vedel, kod hodi. Zeblo ga je, v sencih ga je tiščalo, vročica je pritiskata na čelo in kašelj ga je prijel. Ko bi imel žganje, je pomislil, pa takoj zopet zamahnil z roko: "Saj ga ni več v steklenici, vsega sem popil, ko sem dušil kašelj..." Prišel je do glavne ceste in stopil čez jarek. Pa mu je spodrsnilo in zajel je v copato vodo. Skoraj zamrzlo. Kako je bila mrzla ta majska noč. Tiščal se je v svoji bolni-

ški plašč in stopal dalje... naprej... naprej. Ni imel ure... pustil jo je v omarici. Toda slišal je dobro, da kolektiv trobi že zadnjikrat za odhod. Čez nekaj minut bo šel... Zavil je proti železnici: tam pri prehodu ceste čez tir ga bo ustavil in stopil nanj...

Ni opazil, da hodi nekdo za njim. Bil je policaj.

Prav pri železnici ga je prijel.

"Kaj iščete tod?"

"Domov grem. V Črni Kamnitnik."

"V tej uri? In tod prav sedaj, ko prihaja brzovlak?" Samomorilec? In v tej obleki? Norec?... Dal je znamenje s puščalko. In kmalu je pritekel drug policaj.

Matkovič se je branil in zatrjeval, da gre domov s kolektivom. Stražnika mu nista verjela. Pa tudi bi ga ne pustila — norca...

Tedaj je zbrzel mimo zadnji kolektiv za Črni Kamnitnik in se ni ustavil.

Zdaj se Matkovič ni več branil. Če že ne more domov, naj ga peljata, kamor hočeta. Raje vidi, da kam drugam kot v bolnico. Prepal se bo kje na stražnici, pa bo šel z jutranjim vozom ob štirih, ki vozi delavce k prvemu turnu. Nekaj ur pozneje; vseeno, samo, da bo jutri doma, kakor je dal besedo...

Stražnika sta ga pustila v stražnici. Do prvega kolektiva naj počaka, če res noče v bolnico. Naj se vleže na klop... Seveda: če ni norec. Saj se jima lahko ubije ali pa ju napade; močan je za oba...

Matkoviča je začela tresti mrzlica. Senca so mu zagorela. Prijel se je za glavo in odvrgl plašč. Oči so se mu zasvetile in z rokami je začel grabiti za znak, kot da lovi nevidne predmete. Potem je počepnil na tla in začel nekaj kakor vsajati... in čudno je govoril sam pri sebi:

"Tal oreh bo sinov... Jožetov... Tudi če ne bo rodil, bo za okras hiše in spomin na dom v Metliki... tale breskev bo za Barico... tale marelica za Jankico... tale jablana za Majdico... tale hruška za Angelco. tale sliva za Alenčico... tale češnja za Zorkico... tale ren-glo za Dorico... tale pomaranča pa za tega, ki ga še ni, pa naj bo kar hoče... najlepši sad bo njegov v spomin, da smo hišo delali njemu in zanj... Za vse pa bo trta... trta... dve redi trt... saj vem, tam se bodo skrivala dekleta s svojimi fanti in zobala grozdje... vem, kakšno grozdje..." se je zasmeljal šklepetaje s čeljustmi od mraza in vročine...

Stražnika sta ga samo gledala. Ta čudna imena... Ne, ni priseben.

Bila sta dobra in bala sta se zanj.

"Pijan je".

"Blazen, ne pijan. Pravijo, če ima napad, da ga je treba oblit z vodo."

Stopila sta k njemu in videla, da gori od vročine.

"Vročino ima. Stopi po vodo."

Prinesel je vrč vode. Slekla sta mu plašč in ga oblila po glavi. Teklo mu je za srajco... po telesu... Zavpil je in hlastno segel po vrču ter jima ga iztrgal iz rok. Kar je bilo vode še v njem, je v dušku izpil. Imel je strahotno žejo...

Potem mu je odleglo. Omotičen je legel na klop. Ko se je pomiril, se je začelo svitati. Odhajal je prvi kolektiv in stražnika sta ga spustila.

"Če pa hoče. Ni nevaren..."

Matkovič se je zavil v plašč, ki je bil še edini suh in skočil v kolektiv. Delavci so se mu odmaknili, tako strašen je bil videti. Sedel je na zadnji prostor in ko se je premaknil avto, se je začel ves tresti od vročice.

Ko je vstopil ob prvem svitanju v hišo, se ga je žena ustrašila.

"Sadike bodo danes prišlo."

"So že tu... Kakšen pa si Mate? Moj Bog!"

"Hvala Bogu!" je rekel in se sesedel na stol brez moči in s strašno vročico. Žena ga je bolj nesla — orjaka, ona pa majhna — kakor pa peljala v posteljo, ki se je pod njim tresla kot njegovo telo.

Otroci so napol oblečeni prihajali iz svoje sobe in ga z grozo gledali. Ko so šli nazaj v posteljo, so jokali.

Niso mogli niti moliti za ateka, kot jim je naročila mati.

Prišel je zdravnik in pred poldnevom je bil že zopet v mestni bolnici.

Sadik ni tisti dan nihče posadil.

* * *

"Je potem takoj umrl?" sem z zadržanim dihom vprašal Kvedra.

"Ali mislite, da mi Slovenci umiramo na postelji?" je odgovoril in segel po pivu. "Bog ve, kje in kako bom umrl jaz?" je bolj vzdihnil kot rekel. "Ste slišali od onega Petra, pustinjaka tam na polju, da je pred včerajšnjim pal s svinjaka in se ubil? In oni Križič, ki je bil še pred tedni tu, za to mizo, kot zdaj vi in jaz? Pal je pod dvigalo in obležal mrtev.... Mi ne umiramo v postelji..."

"Kaj je bilo z Matkovičem?" sem bil nestrpen.

"Ah, da, Matkovič..."

Čez čas pa: "Prav za prav nas je skrbela ona, žena... To je prevzel tak strah in groza,

da smo se vsi bali, kaj bo z njo in njenimi... Bali smo se, da jo bo predčasno zvalo... Tarnała je krog hiše... tolašila dekleta in še bolj sebe.

"Moj Bog, moj Bog, kaj bo, če mi umre. Sedem deklet in še dva... pa samo dva para rok za delo... Sin in najstarejše dekle. Toda oba že gledata, da se bosta izpeljala... Res bosta dva manj za jelo, ali kaj bom sama... sama... s tem drobižen... Saj ne bom mogla nikamor... ne sejat... ne plet... In kdo bo napravil hišo... Moj Bog! Moj Bog!"

Tisti dan nihče ni jedel pri Matkovičevih. Mati je ostala kar v postelji, da se kaj ne zgodi, fant je šel v tovarno, dekleta pa so odri-nila jed. Nihče ni imel teka, še najmlajša Dorica ne...

Ko se je sin vrnil z dela, je šel takoj v mesto, da bo pri očetu. Vsaj, da bo takoj sporočil, kako je z njim. Jutri je naredni praznik — 25. maj in ne bo delal ter bo ostal kar v mestu, če bo kaj slabše...

"Narodni praznik argentinski... Dekleta, jutri gremo vsi obiskat ata" je rekla popoldan mati svojim dekletom. "Ve, starejše boste morale na proslavo v šolo, po slavnosti pride-te za nami, da bomo popoldan vsi pri atu. Vesel bo in vročica mu bo odlegla, boste vide-la dekleta..."

Sina zvečer še ni bilo iz mesta.

"Danes ga ne bo, ko jutri ne dela. Je kar bolj prav, da je tam. Ima kje biti, saj ima do-sti prijateljev v mestu."

* * *

Doma so bile ta večer same ženske. Mati in sedem deklet. Najstarejša je imela sedemnajst let, druga petnajst; ti dve sta pomagali ma-mi; najstarejša je pred leti živela vsa družino, ko je bil oče na košnji, zdaj se priprav-lja na možitev; drugo tudi že snubijo, pa je le še premlada, misli mama, druge pa še hodijo v šolo, ali pa so šele komaj shodile. Vse so poklek-nile po večerji in molile za materjo za očeta. Potem so šle spat in še dolgo mislile nanj... na hišo... in na rože, ki jih bodo go-jile na vrtu in pod okni... za svojo ljubezen...

Nazadnje je legla še mati in zaspala s skle-njenim rokami, obrnjena k strani, kjer je po-navadi ob njej ležal mož in dihal s svojim glasom...

* * *

Toda ta hip je v bolnišnici hropel v strašni vročici. Pljuča so se dvigala s težavo in mu si-lila v grlo. Vroč pot je oblival njegovo čelo.

Mrzlica ga je tresla. Čez oči mu je šla čudna megla. Kot da ni več spoznaval ljudi. Popol-dan je komaj spoznal sina; potem ko je jas-no videl njegov obraz ob postelji, ga je prijel za roko in mu skušal povedati mnogo... mno-go... toda sin je razumel samo "drevesca bo-mo sadili jutri... počakaj z njimi..."

Potem je omahnil in zaspal. Zdi se, da mu bo počasi popustilo.

Okrog polnoči se je zbudil.

"Jože?"

Ni ga bilo. Nikogar ni bilo v sobi. Tudi dru-gih bolnikov ne. Bil je v sobici za težko bolne. Slaba luč je brlela. Sence so bile na zidu.

"Mama!" je zaklical, kot je bil vajen klicati ženo. Ni je bilo. Le senca se je stresla. Bil je sam. Sam... Oči so iskale. Našle niso ni-česar.

"Barica, Jankica, Majdica, Angelica, Alen-čica, Zorkica, Dorica..." vsako posebej je kli-cal, bolj z ustnicami kot z glasom, bolj s srcem kot z ustnicami.

"Če umrem?"

Prej ni mogel misliti na kaj takega. V tej uri samote ga je obšla misel, da se je ves stresel ob njej.

"Mama, kaj bo s tabo? Kaj bo z dekleti?" V oči so mu stopile solze. Obrisal jih je ob zglavje.

Glavo je zavijal v zglavje in težko dihal.

"Kdo vam bo postavil hišo?"

Nič besed, le kriki srca.

Na senca je pritiskalo. Pljuča so hitro di-hala. Srce bilo. Vročina ga je kuhala.

"Kaj boste brez meme?"

Gledel je v sence na zidu.

"Ste moji?"

In mu ne dajo roke. Sam leži tu. Komaj more dihati, tako mu pojema sapa v prsih. Oči gledajo zmedeno. Misli se mu prepletavajo v glavi in jih več ne loči. Samo ve, da ima se-dem deklet, enega fanta, in še otroka, ki ga ni na svetu...

Dvigne se na postelji in pade nazaj.

"Kdo bo zgradil grad mojim princeskam?"

Začel je loviti sapo z rokami. Začel loviti sence lučke, ki jih je metala po postelji.

Zaprł je oči. Spet jih odprł široko. Misli so se majale, kot ogromne skale, ki se podira-jo... kot včasih v kamnolomu... zdaj so bi-le spet oblak cementnega prahu... Ko se je iz-kadilo, je videl samo osem obrazov svojih otrok in devetega zameglenega in žalostne gu-

be svoje žene... sklanjajo se nadenj in joka-
jo...

"Ne!" je zakričal, pa ni bilo glasu iz ust.

"Ne! Jaz ne smem biti bolan!"

"Ne!" je ponovil in planil s postelje. Zdirjal
je v vežo, odpahnil nezaklenjena vrata na glav-
no cesto...

Vratar je skočil za njim...

Matkovič je preletel dobro kvadro, se zadel
ob pločnik in padel.

"Žena!"

"Dekleta!"

"Moj Bog!" je vzdihnil, kašelj se mu je
utrgal s pljuč in je bruhal kri.

Vratar je priletel za njim in ga skušal dvig-
niti. Pa Matkoviču ni mogel več pomagati
Prišel se je za prsi in za srce in se mu izpu-
stil iz rok na tla.

Glava mu je padla v kolobar lastne krvi.

* * *

Tedaj se je prebudila žena. Slišala je krik?
Ali pa jo je zbudila ura, ki se je ustavila?...
Začela je vstajati. Poklicala je Barico in
Jankico, ki sta se napravili. Počesala je tiste,
ki bodo šle v šolo praznovat največji argentin-
ski praznik: Majdico, Angelico, Alenčico. Po-
tem pa najmlajši Zorkico, Dorico, ki bosta šli
z njo obiskat očeta, da mu bo dobro..."

Tedaj je stopil v hišo sin in ni rekel nič.
Samo bruhal je v jok in objel mater.

In za njim je zajokalo vseh sedem sestra.

Mati je čutila, da joka tudi deveti otrok v
njej.

Ko so prišli v mesto, da vidijo mrtvega o-
četa, ki je že ležal v mrtvašnici, so se ustavili
pred vrati vanjo prav v trenutku, ko je mimo
prišla slavnostna godba in igrala zmagoslavno
koračnico.

Materi se je zdelo, da se je prav na tem
mestu nagnila državna zastava v slavo nje-
nemu mrtvememu možu...

Čez čas je dejal Kveder:

"Jaz pa sem mnenja, da se je poklonila njej,
mater..."

"Obema, sem dodal", njemu, ki je hotel
pod temi belo sinjinimi barvami morja in ne-
ba in pod tem argentinskim soncem napraviti
prostor in bodočnost svoji družini, njegove-
mu delu, ljubezni in sanji... in njej, ki je
ostala sama s tolikšno družino in ni obupala.

Utihnila sva. Prevzela me je smrt Mata
Matkoviča in izpil sem pivo kot v njegov spo-
min. Čez hip pa sem, kot da ne verjamem več
sam sebi, kar sem bil prej dejal, vprašal:

"Mati ni obupala?"

"Ne! Nadaljevala je tam, kjer je mož ne-
hal. Že po nekaj mesecih je šla v tovarno v
oddelek, kjer je delal mož in šivala cementne
vreče, ona in obe hčerki. Tako so preživete
družino. In ko se je ena omožila, je prišla dru-
ga na njeno mesto v vrečarno. S tovarniško
pomočjo je sin dogradil hišo, "quinto", v ka-
tero se je preselila vsa družina. Sin in najsta-
rejša hčerka in kmalu druga pa so se odselili
na svoje nove domove. Danes so že vsa dekle-
ta pomožena in so gospodinje na svojih domo-
vih. Gospe, kot je sanjal mož..."

"In tisti, ki ga je mati čakala?"

"Je bil sin. Ni se rodil v novi hiši, pa tudi
ne v bajti: temveč v bolnišnici, kjer je mesec
prej umrl njegov oče... Hiša pripada v na-
jem njemu, ki nosi očetovo ime. Je umetni
ključavničar in je sam umetno splel železni
napis nad glavnim vhodom, ki nosi srce v sre-
dini in okrog napis: MATE MATKOVIČ.
Zdaj se ženi in bo teklo življenje naprej..."

"In mati?"

"Se odpočiva z možem v svoji hišici tam
sredi polja..."

(Loma Negra).

Prelat profesor Josip Turk

Profesor Turk je predaval na teološki fakulteti ljubljanske univerze cerkveno zgodovino dvajset let. Od l. 1945 zaradi odsotnosti ni več predaval, ostal pa je član profesorskega zbora onega njenega dela, ki je v izseljenstvu. Na Gospodov vnebohod 3. maja 1951. pa je nenadno umrl. Počiva pri San Franciscu v Kaliforniji, kjer je prebival zadnja leta.

Profesor Turk je prišel na stolec cerkvene zgodovine za prof. Zoretom. V mladosti ni mislil, da bo kdaj cerkveni zgodovinar. Po svoji naravi je bil nagnjen k filozofiji. Škof Jeglič mu je tudi naročil, ko se je po odlično dovršeni gimnaziji v Novem mestu kot delni invalid iz prve svetovne vojne in študent filozofije na dunajski filozofski fakulteti prijavil za bogoslovje in bil poslan v rimski Germanik, naj se na gregorijanski univerzi zanima zlasti za skolastično filozofijo. Ko pa se je mladi dr. Turk po sedemletnem študiju v Rimu l. 1923. vrnil in Ljubljano, je bil profesor cerkvene zgodovine dr. Janez Zore že hudo bolan. Ponudili so Turku, naj se pripravi za njegovega naslednika. Po kratkem oklevanju je ponudbo sprejel in odšel v München, da se specializira za cerkveno zgodovino. Čez leto dni se je vrnil in prevzel za onemoglim Zoretom predavanja cerkvene zgodovine. Šel je po stopnjah akademske karijere. Docent je postal l. 1926., izredni profesor l. 1933. in redni profesor l. 1938. L. 1940-41. je bil dekan teološke fakultete; od l. 1926. dalje tudi upravnik knjižnice teološke fakultete.

“V svojem univerzitetnem študiju — pravi Turk sam o sebi — sem imel srečo prisvojiti si dve znanstveni metodi, ki sta za globok študij zgodovine obe enako potrebni: skolastično in zgodovinsko-kritično metodo. Na osnovi obeh sem si ustvaril svojo novo — refleksivno intuitivno metodo. Imenovani dve metodi nas učita, kako je treba paziti na neznatne in komaj vidne početke dobrega in slabega razvoja. Kajti kdor po-

četkov ne razume, tudi nadaljnega razvoja in njegovega konca ne more prav razumeti... Zato me je v zgodovini vedno najbolj zanimal razvoj početkov, posebno odkar sem spoznal, da se je raziskovanje razvoja početkov pod vplivom splošnega podcenjevanja početkov tako zanemarjalo. Tako sem se z razveseljivimi uspehi pečal s početki ljubljanske škofije, s početki stiškega cistercijanskega samostana in s početki cistercijanskega reda sploh.”

Turkov znanstveni ideal je bil veliki jezuitski znanstvenik kardinal Ehrle. V svojem znanstvenem delovanju se je odlikoval zlasti po kritičnosti. Njegova znanstvena žetev sicer po obsegu ni bogve kako obširna, a to, kar je napisal ali izdal, je bilo napravljeno z vso vestnostjo in natančnostjo. Drugo, kar je odlikovalo Turka, je bila izredna ljubezen do papeškega Rima in katolištva. Pri zgodovini ni ostajal pri dogodkih samih zase, marveč je v smislu Avguštinove filozofije o zgodovini iskal sledi božje Previdnosti.

Profesor Turk se je sprva bavil z domačo cerkveno zgodovino. Začel je s škofom Hrenom in njegovo dobo. Pri tem je prišel v nasprotje z znanim literarnim zgodovinarjem prof. Kidričem. Ob zbiranju snovi za doktorsko disertacijo o zgodovini cistercijanskega samostana v Stični, ki jo je predložil eden izmed Turkovih učencev, je prišel prof. Turku v roke rokopis, ki ga je po razpustu stiškega samostana pod cesarjem Jožefom II. hranila ljubljanska licejska knjižnica. V niem je Turk odkril enega izmed najstarejših prepisov cistercijanske regule charta caritatis. “Znanstvena sreča se mu je nasmehnila”, kot je zapisal rimski kritik v oceni Turkove izdaje omenjenega rokopisa. Turk se je obrnil k zgodovini cistercijanskega reda. Postal je znan v mednarodnem znanstvenem svetu. Njegovo odkritje omenjenega rokopisa, ki je pomembno za zgodovino cistercijanskega reda, mu je

zaslužilo hvaležnost tega reda in mu z njo prineslo naslov papeškega hišnega prelata (1943.).

Svoje znanstveno delovanje je prof. Turk l. 1947. opisal takole: "V službi resnice sem se znanstveno pečal z različnimi problemi, ki sem jih obdeloval v raznih časopisih in revijah, v posebnih publikacijah (tudi pri Slovenski Akademiji znanosti) in leksikonih (Lexicon für Theologie und Kirche; Religion und Geschichte und Gegenwart; Hrvatska narodna enciklopedija in Slovenski biografski leksikon). Tako sem se pečal: iz starega veka s problemom Trajanovega preganjanja krščanstva...; iz srednjega veka s problemom skolastike..., iz novega veka s problemom protestantizma pri Slovencih in njemu slededeče katoliške reforme, v njenem središču s problemom škofa Hrena, dalje s problemi o početkih ljubljanske škofije in škofih Lambergu, Wolfu, Missiju in Slomšku ter s problemi novejšega krščansko-kulturnega življenja slovenskega naroda... Kakor so se ob propadu antične kulture idealne duše umaknile iz tedanjega pokvarjenega sveta, popustile posvetno rabo in šle v puščavo, tako sem se tudi jaz umaknil s svojimi raziskovanji na hvaležno področje monasticizma. Iz problemov o početkih cistercijskega samostana na domačih tleh v Stični na Dolenjskem so me nadaljna moja pota skozi univerzitetno knjižnico v Ljubljani privedla na svetovni mednarodni znanstveni forum, k problemom o početkih cistercijskega reda sploh in srednjeveškega benediktinskega menišva."

Znanstvena kritika je Turkove pripevke k zgodovini cistercijskega reda odlično ocenila.

Prof. Turku sta stala pred očmi čista zgodovinska znanost in nje raziskovanje. Popularizacije znanosti ni maral. Mrzelo mu je nestrokovno podajanje zgodovine, kakor tudi poetično opisovanje zgodovinskih dejstev, ter sklepanje, ki se opira na domišljijo. Zato je ostro kritiziral Jerajevo Cerkevno zgodovino kakor tudi Terseglavovo knjigo Med nebom in zemljo. Kljub svoji vnemi za čisto znanost je vendarle včasih stopil

RAFKO VODEB

Mrtvemu očetu

*Med brezami na kraj vasi
je mesečina razpeljana.
Iz mraka vabijo luči,
nobena ni zame prižgana.*

*Le kje je tista močna dlan,
ki mi dobrotno je svetila?*

*Potihoma grem čez ravan,
da bi se v grobu ne zbudila.*

s svoje katedre in posegal v vrvenje naših dni. Tako je za mlade katoliške inteligente napisal zgodovino skolastike, "te najbolj značilne duševne poteze srednjega veka in tudi za naš čas". Objavil je par aktualnih člankov v Reviji Katoliške Akcije in napisal zanimivo razpravo o pomenu naroda v večnosti.

Prof. Turk se je zavedal vrednosti, ki jo ima znanstveno delo v svetu sploh in v kulturi posameznega naroda še posebej. Cenil je znanstvenega delavca; ni čudno, da tudi v sebi. Zato se je zdel na zunaj vzvišen in mogočen, nekako zaprt vase. Po postavi velik in močan, a z boleznijo na srcu in v ožilju se je gibal umirjeno, prej počasi ko hitro. Predaval je z zanosom; a patos, v katerem je večkrat zašel, ni bil nikdar banalen. Pod njegovo vzvišeno pozo je bilo dobro in mehko dolenjsko srce. Rodil se je v Stopičah l. 1895. Znanecem je bil dober in zvest prijatelj.

Kot begunec je v začetku hudo trpel. Odtrgan od doma in mirnega znanstvenega dela se ni mogel znajti v tujini, ki nas ni hotela ali ni mogla razumeti. Hudo je pogrešal katoliškega univerzalizma in smisla za vrednotenje znanstvenega dela tudi tam, kjer bi to dvojje moralo biti.

Iz Tirolske in Švice je pred par leti odšel v Kalifornijo. Umrl je star šele šestinpetdeset let. Njegova smrt je hud udarec za slovensko znanost.

NAŠI MLADINI

TVOJ VZOR BODI: marljiv in vesten pri delu,
pobožen in goreč pri molitvi,
vesel in dobre volje pri igri!
Si takšen? če nisi, skrbi, da boš tak postal!

Kje smo mi doma?

Kje smo, kje smo mi doma?
Tam ob Dravi, Savi, Soči,
tam ob lipi šumljajoči
sredi ravnega polja!

Tam, kjer Triglav, kralj planin
dviga krono nad obzorje,
kjer buči Jadransko morje
pesem naših bolečin.

Tam, kjer cerkvic sto in sto
po zelenih gričih sanja,
na otočku zvon pozvanja
milo prošnjo pod nebo.

Tam, kjer nagelj rožmarin
z belih hišic se smehlja,
v vetru tiho šepeta:
sladek je na dom spomin!

Tam begunci smo doma,
tam je naša zemljica!

Košček domovine

Dedek je dobil pismo iz domovine. Bere ga na glas, drugi pa poslušajo. Tudi Peterček. In ko dedek skonča z branjem, se Peterček oglasi:

"Jaz pa vem, kje je naša domovina!"

"Res?" je dedek v resnici radoveden. "Kje pa?"

Moramo vedeti: Peterček je star šele sedem let in se prav nič ne spominja svo-

je domovine. Odgovori pa le prav:

"Tam, na drugi strani morja!"

"No, res: to si dobro povedal!" ga pohvali dedek. "Pa, ker si že tako učen, nam povej še: kaj je domovina?"

Hm, to pa ni tako lahko. Peterček premišljuje. Navsezadnje pa se oglasi: "Domovina je tista dežela, kjer je naš rojstni kraj!"

Dedek je sedaj čisto zadovoljen in ne vpraša nič več. Ni pa zadovoljen očka, ki pravi Peterčku: "Pa misliš, da je to vse?"

No, menda! Kaj več Peterček v resnici ne ve. Pa, očka pravi, da je to premalo in mu razloži:

"No, glej: ni samo zemlja, kjer smo mi doma, naša domovina.

Naša domovina je tudi jezik, ki ga tam govorijo — naš materinski jezik!

Naša domovina so tudi pesmi, ki odmevajo po naših gorah in dolinah — naše lepe slovenske pesmi!

In je naša domovina tudi vera, ki smo jo prejeli od naših prednikov!

Vse to in še mnogo, mnogo več je naša domovina!"

Peterčku je malo nejasno v glavi. Vse se mu malce meša; zemlja, jezik, pesem — no, vse! Počasi pa le spravi vse v nekak red in na koncu mu je čisto jasno, da ima očka prav. Kajpak: drugače bi bile domovina sestrice Marice tiste barake tam nekje na Koroškem, kjer je Marica prišla na svet. No, to pa že ne bi bilo prav!

Pa Peterček še premišljuje. In bolj ko premišljuje, bolj postaja učen. Končno pa pove očku:

"Ampak, očka, če je tako, potem pa nosimo vedno s seboj košček domovine!"

Očka ga dobro razume, pa pove: "Tako je, Peterček! Dokler govorimo naš materinski jezik, dokler prepevamo naše lepe slovenske pesmi, dokler imamo v naših dušah vero naših dedov — vse dotlej nosimo s seboj košček domovine. In — lahko mi verjameš — to je najlepši košček naše domovine!

Glej, da tega koščka domovine nikdar ne izgubiš!"

Ine.

Za naše najmlajše

REVNEMU = PADLA V . VES NESREČEN SEDE NA
IN ZAČNE . ZAČUJE GA . SE MU ZASMILI;
IZ MU PRINESE ZLATO + GA VPRAŠA: „ALI =
TVOJA ?“ KMET ODKIMA Z : „NE, TA NI MOJA!“
SE POTOPI V + MU PRINESE DRUGO , KI =
BILA SREBRNA. TUDI TEDAJ MU REČE, DA TO NI
NIEGOVA . SE ZOPET POTOPI + SEDA MU
PRINESE PRAVO . VES VESEL ZAKLIČE: „DA, TO
= MOJA , HVALA TI!“ PODARI VSE 3
KOT ZAHVALO ZA NJEGOVO POŠTENOST... DOMA =
POKAZAL SVOJIM SOSEDOM DRAGOCENI +
JIM TUDI PAVEDAL, KAJ SE MU = PRIPETILO. EDEN
IZMED SOSEDOV SI = VSE DOBRO ZAPOMNIL, KAKO
= TREBA NAREDITI. BRŽ ODHITI K + VRŽE
SVOJO NALAŠČ VANJO. TO OPAZI, MU
PRINESE IZ ZLATO + GA VPRAŠA: „ALI = TO
TVOJA ?“ KMET SE RAZVESELI + ZAVPIJE: „DA
SEVEDA = MOJA! MOJA =!“ PA MU NI DAL
ZLATE + TUDI NJEGOVE LASTNE MU NI PRINE-
SEL IZ ; ZAKAJ TA KMET = BIL NEPOŠTEN.

Skopulja

Zveličar in Peter sta nekega dne do hiše bogate vsa trudna prispela in tam gospodinjjo za božje ime ponižno prosila nekoliko jela.

“Ne morem, nič nimam za vaju jedila. Na gumnu imam pač pšenico in rž, a nisem do danes mlatičev dobila. Težko je za delavce, svet bi le jedel —” Prestreže jo Kristus, ki dobro je vedel, da žena mlatičev zato ne dobi, ker hrano dajati težko se ji zdi:

“Če hočeš, pa midva se lotiva žita, omlativa ti, za plačilo le daj, da enkrat na dan se najeva do sita.”

Tako gospodinja odpre na stežaj skedenj in pokaže bogato zalogo.

“Le hitro začnita! Opravka bo mnogo. Čim preje končata, tem več vama dam jedila, ker prazen ni ravno še hram.”

Ko žena odide, zatvorita duri in Kristus tovarišu reče: “Zakuri!” Čez nekaj trenutkov na sredi skednjá živ ogenj zapolje od tal do vrhá. Obide apostola tiha bojazen — A čudo! ta ogenj razmeče narazen posebej vse zrnje, vso slamo, vsa pleva po kotih na kupe, lepo urejene; mlatiča pred koncem že prvega dneva končata pol mlatve in gresta do žene. “Ho!” žena zakliče, “za takošna dela nihče ne zahteva ne pila ne jela. Tako bi si lahko omlatil vsak sam. Zato vama plače nobene ne dam. Jaz sama bom ogenj enak zakurila in kar je ostalo še, brž omlatila.” In sveta popotnika gresta naprej. In Kristus de Petru: “Nič te ne draži! Po kratkih minutah nazaj se oglej in jeza se tvoja na mah potolaži.”

In Peter ozre se čez nekaj minut in vidi — o groza — vso hišo v plamenih. To je prasketalo kot v peči ognjeni in v kratkem bil dom je skopuljin razsut.

ANTON MEDVED

Ižanec in papiga

Bilo je pred leti v Ljubljani. V neki trgovini na Starem trgu so imeli papigo. Vedno, ko je kdo vstopil, so uslužbenci drug za drugim ponavljali:

"Klanjam se! Kaj pa želite, prosim?"

Tega pozdrava se je naučila tudi papiga. Tako je tudi ona ponavljala: "Klanjam se! Kaj pa želite, prosim?"

Nekoč je papiga ušla iz trgovine. Obsedela je je na velikem brestu ob Ižanski cesti. Mimo pripelje Ižanec. Veselo maha z bičem po zraku. Kar zagleda na brestu pisanega ptiča. Mahne z bičem proti njemu, a ptič se ne zgane. Mahne v drugo, a ptič še sedi.

"To je pa čudno? Morda bi se pa ptič dal ujeti?" Ustavi konja in spleza na drevo. Previdno se pomika proti ptiču. Že stegne roko, da bi ga zagrabil — tedaj pa se ptič zgane, se nekoliko prestopi, nato se prikloni in zagruči:

"Klanjam se! Kaj pa želite, prosim?"

Ižancu je kar sapo zaprlo. Ni mogel do besede. Končno je snel klobuk in je ves zmeden zamrmral:

"Oprostite, sem mislil, da ste ptič."

Iz "Begunske mladine"

V TUJINI

*Pod palmo Peterček sedi,
z nogami si pozvanja,
obrazek v soncu mu žari,
o domovini sanja.*

*Z metuljčki bi se rad igral
in ptičice poslušal,
v domači hišici rad spal
in stričkov med okušal.*

*Rad domovini s pticami
pozdrave bi prepeval,
na vrtu med cveticami
čebelice prešteval.*

*V tujini gleda pred seboj
samó velike hiše . . .
Obrazek si zakriva svoj,
solzé skrivaj si bríše.*

Gregor Mali

Pogovor s ptičkom

*Ptiček na palmi
pesmi drobi,
kot bi slovensko
pel, se mi zdi.*

*Pesmico vedno
isto ponavlja,
da domovina
mene pozdravlja.*

*Ptiček, peruti
svoje mi daj;
rad obiskal bi
svoj rojstni kraj,
rad bi poljubil
spet domovino,
ki potopljena
je v bolečino!"*

Gregor Mali

PRAVILA • ZDRAVJU

Če hočeš ostati zdrav, se
ravnaj po teh-le pravilih!

1. VSTAJAJ
VSAK DAN
ZGODAJ!

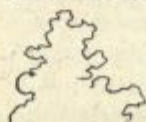

6. NE PIJ VINA
V NE DRUGIH
ALKOHOLNIH
PIJAC!

2. UMIJ SI VSAKO
JUTRO OBRAZ,
UŠESA, VRAT
IN PRSI!

7. IGRAJ SE NA
PROSTEM, V
SVEŽEM ZRAKU!

3. ČISTI SI ZOBE
Z ZOBNO
ŠETKO!

8. TELOVADBA
OHRANJA NAŠE
TELO ZDRAVO
IN GIBČNO!

4. POGOSTO KOPANJE
OHRANJA
NAŠE TELO
ZDRAVO!

9. HODI ZGODAJ
K POČITKU! SPI
PRI ODPRTEM
OKNU - VSAJ
OSEM UR
NA DAN!

5. JEJ VSELEJ
POČASI! HRANO
DOBRO
PREŽVEČI!

10. VEST NAJ TI BO
VEDNO ČISTA IN
LAHKA! DUŠNO
ZDRAVJE JE
PRVI POGOJ
TELESNEGA
ZDRAVJA!

V šoli lepega vedenja

"Hm, danes pa vas moram malo okregati. Opažam namreč, da so nekateri že marsikaj pozabili, kar smo se učili.

Bontonček, povej nam na kratko, o čem vse smo že govorili v naši šoli!"

Bontonček, v vsakem oziru najboljši učenec šole lepega vedenja, je gospodični takoj postregel s točnim pregledom vse snovi, katero so vzeli v prejšnjih urah.

"Najprej smo govorili o snagi. Vsako jutro se moramo temeljito umiti, počesati, osnažiti čevlje in si okrtaciti obleko, da ne bomo hodili okrog kot "strašila za v koruzo". To točko smo obdelali kar v treh učnih urah, kajti red, čistoča in snaga so podlaga lepemu vedenju. Podlaga pa mora biti dobra in trdna, da bo potem tudi vsa ostala zgradba lepega vedenja dobra in trdna.

Nadalje smo govorili o držbi telesa: hoditi ne smemo sključeni, kot bi nosili na hrbtu že devet križev, in vlačiti nog za seboj, kakor da bi ne bile naše.

Pri peti učni uri ste nas vzpodbujali, naj bomo radodarni s pozdravi. Pri šesti uri je bil govor o obiskih, da ne smemo brez trkanja in pozdrava vdreti v tujo hišo kot biriči, ko pridejo rubit.

Zadnjo uro ste nam pa podali deset

pravil za gledališče. Pri tem se pa obrachamo na vas s prošnjo, da nas čimprej popeljete v gledališče na kako lepo predstavo, kjer vam bomo dejansko pokazali, kako smo si zapomnili vaša navodila!"

"Dobro, dobro, Bontonček, bom skušala čimprej ustreči vaši želji, če boste pridni!"

"Vidim, da ste si zapomnili, kar smo se učili. Vendar pa vam to nič ne koristi, če se po tem tudi ne ravnate. Seveda, nekaterim kot n. pr. Bontončku, Urbančku, Jožetu, Rezki, Zofki in še kakšnemu vsa čast, ker res natančno izpolnjujejo navodila lepega vedenja. Pri drugih pa ne opažam velikega napredka. Poglejte samo našega Tinčka in Tončka, kako jima štrle lasje, kot bi se zjutraj z Vestrom stepla! Joj, pa Nežka, kakšne roke ima in Francki bi lahko v ušesih repo sejali in Lojzetu že cvetje poganja na rokavih!

Otroci, snaga in red: to je prvo!

Zato na delo! Upam, da vam ne bo treba več ponavljati teh stvari, ampak se boste sami zavzeli in z veseljem ponesli v življenje vse, kar se učimo!

Iz "Begunske mladine".

Kdo ve, kaj je to?

- 1.) Tovarišev dvajset prišlo je v deželo; vsak drugo obličje imel je in čelo, bil sleherni je omikan in čeden, a govoriti ni znal nobeden; le eden kaj malega zinil je včasi, a bili so trdi, hripavi glasi. Da bi jih ljudje po svetu umeli, tolmačev so pet pri sebi imeli. Prvi živa, ko govori, drugi kakor otrok kriči, tretji cvili kakor prešiček, večkrat četrtega sliši voliček, peti kakor sove tuli. Po vsem svetu so zasluli. Čast in hvalo od mene doboš, če mi uganesh imena teh mož.
- 2.) Od znotraj vse življenje ni možiček videl svoje hiše; in vendar vedno v njej tiči: kako se gospodar ta piše?
- 3.) Kdo zna vse jezike?
- 4.) Kdaj so črešnje najboljše?
- 5.) Vidiš me, ko sonce sije, ni me, ko oblak ga skrrije; kratka, ko poldan zvoní, dolga sem, ko se mrači.
- 6.) Kdaj dva dni dežuje?
- 7.) Nihče me ne vidi, ali vsakdo me sliši, mojega tovariša pa vsakdo vidi, a nihče ga ne sliši. Kdo sva?

V kraljestvu ZLATOROGA

V naši domovini onstran morja se dviguje ponosno in strmo Triglavsko pogorje. V tem pogorju so živele v davnih, davnih časih lepe bele žene — vile. Njihovo gorsko kraljestvo so čuvale bele planinske koze. Vodil jih je močan kozel, ki je imel zlate rogove. Zato so ga imenovali Zlatorog.

Zlatoroga je bilo težko ustreliti. In če si ga že ustrelil: iz vsake kaplje krvi, ki je padla iz njegove rane na zemljo, je hipoma zrastle čudovita triglavska roža. Če je Zlatorog povžil le eh list te rože, je hipoma zopet ozdravel.

Tudi njegovi zlati rogovi so imeli prečudno moč. Kdor bi jih imel, bi mogel z njimi odpreti podzemeljsko jamo v gori Bogatin, kjer so velikanski zakladi zlahatnih kamnov, zlata in srebra...

Tako! In sedaj se pravljica prične.

1. ČAROBNA PIŠČALKA

Tam, kjer so Triglavske stene najbolj strme, je globoko doli v dolini stala nekdanj borna koča. V njej so živeli lovec Janez, njegova žena in hčerka Metka.

No, res: Metka je bila malce čuden otrok. Menda zato, ker so same gorske vile botrovale ob njenem krstu. Bila je včasih vesela kakor škrjanček in sonce spomladi: včasih pa zamišljena in sama vase zaprta kakor samotna vrba ob potoku. Pravili so, da se pogovarja z vilami, planinskimi ženami. Pa — to je bilo takrat, ko je bila Metka še majhna, majcena. Pozneje pa — no, sama se ne spominja več planinskih vil.

Res pa je: ob rojstvu so vile prerokovale, da ji bo dano rešiti očeta, ko bo stara osem let. Če bo izvršila to nalogo, se ji bodo odprli zakladi v gori Bogatin.

Kako se bo pa to izvršilo — sam Bog

si ga vedi! Ko pa Metka o tem prerokovanju kar nič ne ve. No, pa saj je sedaj še majhna in ima do tedaj še dosti časa.

Ampak — tisti dan, ko je Metka izpolnila sedmo leto, ji je mama rekla: Metka, sedaj si pa že dosti stara in boš lahko ti pasla kozice. Jutri jih boš prvič gnala na pašo!"

Zakaj pa ne? Pa še kako rada!

Metka steče v hlevček h kozicam: "Veste, kozice, jutri grem pa jaz z vami na pašo! Saj boste pridne, kaj ne?"

"M-e-ee-eee! Me-ee-eee!" odgovarjajo kozice, kakor bi hotele reči: "Seveda bomo!"

Res: drugo jutro obuje Metka lesene coklice, vrže malho preko ramen, vzame šibo v roke in žene kozice na planino.

Ampak — kozice so kozice in Metke kar nič ne ubogajo. Porazgubijo se po skalah, plezajo na skalnate police, silijo do prepadov, kamor si Metka v resnici ne upa.

Metka jih vabi in kliče, ponuja soli — nič! Kozice se prav nič ne zmenijo za njo.

Metka je žalostna, huda skoraj. Le kako bo gnala kozice zvečer domov, ko so se ji pa vse porazgubile po skalah. In kaj bo rekla mama, če bo prišla brez kozic domov? Pa bi ne bila Metka žalostna?

Sede na skalo. Na jok ji gre. Pa zaslisi za seboj glas: "Metka, kaj ti je? Jokaš?"

Presenečena se Metka ozre. Pa zagleda pred seboj lepo belo ženo.

"Bog daj, tetka!" jo pozdravi. "Veste, te kozice me nič ne ubogajo. Vse so se mi porazgubile po skalah. Zato mi je hudo."

Pa jo bela žena potaloži: "No, le nič se ne boj. Ko se bodo kozice napasle,

“Vzemi to-le piščalko, pa si malo zaigraj!”

bodo zvečer same prišle k tebi, pa jih boš odgnala domov.

Pa, da ti ne bo dolg čas, na: vzemi to-le piščalko, pa si malo zaigraj na njo!” In ji da piščalko iz vrbove šibice.

“Lepo Bog lonaj!” se zahvali Metka in vpraša: “Lepo igra?”

“Kar poskusi!” pravi bela žena in še pove: “Ampak nikomur je ne kaži in tudi nikomur ne pripoveduj o njej. Bo bolj prav tako!”

Metka nastavi piščalko na ustnice in zaigra. No, kaj takega? Nikdar še ni slišala takih glasov! Še slavčki ne pojo tako lepo! Še enkrat se hoče Metka zahvaliti beli ženi, a ko dvigne glavo: bele ženi nikjer!

No, nič zato. Metka si igra na piščalko in sama ne ve, kdaj ji mine dan. Igra si vse tja do večera. Takrat res priskakljajo kozice k njej in skupaj se odpravijo domov.

Kajpak: Metka skrije piščalko v torbico. Je le prav, da uboga belo ženo.

Tako pase Metka iz dneva v dan in si igra na piščalko. Lepo igra piščalka, pa je Metki nekoč postalo le hudo: nihče ne sliši, kako lepo igra.

In se spomni nekega dne in zakliče:

“Hej, kozice moje, pridite in poslušajte!”

Čudno: kozice res priskakljajo, se ustopijo okoli Metke in poslušajo. Vmes kimajo z glavami, kakor bi hotele reči: “Res je lepo!”

Metka pa premišljuje: “Hm, taka je ta reč? Da me kozice ubogajo, če jim ukažem? No, dobro, da vem!”

Od takrat je še večkrat poklicala kozice in vselej so jo rade ubogale.

Pa se je Metka tudi kozic naveličala. Spomnila se je na veverice, ki jih je večkrat videla v gozdu na robu planine. “Bog ve, če me bodo ubogale tudi one?” si misli. Pa zakliče proti gozdu:

“Hej, veveričke, pridite in poslušajte!”

Komaj je Metka dokončala svoj klic, že priskakljajo iz gozda veveričke in sedejo v krogu okoli Metke na svoje košate repke. Kakor začarane poslušajo čudovite glasove, ki prihajajo iz piščalke. Ko pa preneha Metka z igranjem, zbežijo v gozd, od koder so prišle.

Res: Metki sedaj ni več dolg čas na paši. Kar po vrsti kliče živali iz gozda in jim igra: ptičkom, zajčkom, lisičkam... Le volkov ne kliče. Volkov se boji. Nemara bi jo raztrgali, kadar bi prenehala z igranjem.

že priskakljajo iz gozda veveričke in sedejo...

2. HUDO SE PRIČNE.

Neke sobote popoldne igra Metka zajčkom. Dolgoušci kimajo od zadovoljnosti z glavami in mahedrajo z ušesi.

Pa, glej: tam se vrača Metkin očka z lova domov. Začuden gleda množico zajčkov okrog Metke. Skoraj ne more verjeti, da je to res. "No, bomo videli!" si misli. Dvigne puško, da bi ustrelil v zajčji trop. Pa se premisli. Polahko pride do Metke in ves presenečen poslušajo njeno igranje. Potem pa le pokliče: "Metka!"

Metka se prestraši. Preneha z igranjem in — brrr! — že se zajčki razbeže na vse strani.

Očka še bolj začuden vpraša: "Kaj to pomeni, Metka?"

"Oh, nič, očka. Malo sem igrala zajčkom."

"Zajčkom si igrala? Pa kdo jih je priklical?"

"No, ta-le piščalka."

"Piščalka? Pokaži!"

Metka da očku piščalku. Ta jo nastavi na ustnice in zaigra. Res: piščalka igra lepo, silno lepo — kakor preje Metki. Le zajčkov ni od nikoder. Pa vpraša očka: "Kako, da sedaj ne pridejo zajčki?"

"No, očka, poklicati jih morate. Tako le morate reči: "Zajčki vi moji, pridite in poslušajte!" Pa bodo prišli. Ampak, raje jih ne kličite, očka. Pokličite kozice. Saj tako morava domov, ko je pa že pozno."

Res: očka pokliče kozice in vsi gredo domov. Doma pa spravi očka piščalko in potolaži Metko: "Jutri tako ne boš gnala na pašo. V ponedeljek dobiš pa piščalko nazaj."

Drugo jutro gredo vsi v dolino v cerkev in očka vzame piščalko s seboj. Po sveti maši pa noče domov. "Že pridem za vama!" pove mami in Metki, sam pa zavije v gostilno.

Metka se prestraši. Očka bo gotovo v gostilni igral na piščalko in bela žena bo huda. Pa lepo prosi: "Očka, pojdite domov!" Tudi mama prosi, a očka se za prošnje nič ne spremeni.

"Kar pojdita domov," pravi in gre v gostilno.

"Na, Janez, pij, ko si tako lepo igral!"

Začudeno ga gledajo v gostilni. Saj lovec Janez skoraj nikdar ne pride tja. Pa ga vpraša krčmar: "No, Janez, kaj pa je tebe prineslo sem?"

"Kaj? Le poslušajte, ljudje moji!" pravi Janez, nastavi piščalko na ustnice in zaigra. Vi tistem hipu preneha v gostilni ves hrum in trušč. Kakor začarani poslušajo ljudje čarobno piščalko vse dotlej, da Janez preneha z igranjem. Potem se pa vsujejo okrog njega, mu ponujajo vina in govore: "Na, Janez, pij, ko si tako lepo igral!"

In Janez pije, pije...

Še večkrat nastavi Janez piščalko na ustnice, še večkrat igra in vselej mu ljudje ponujajo pijače. Janezu je glava težka, ko pa ni vaje vina. Ne ve več, kaj dela. Pa mu šine nora misel v glavo in zakliče: "Hej, ljudje moji, zaplesite!"

Čudo prečudno: komaj se zaslišijo glasovi piščalka, že se zavrti vse, kar je živega v gostilni. Krčmar pleše s krčmarico, dekle s hlapcem, gospodarji z gospodinjami—vse se vrti v norem plesu. Odnehajo šele tedaj, ko Janez odstavi piščalko. In spet ponujajo Janezu pijače. In ko odhaja Janez proti jutru domov, ga vabijo: "Še pridi, Janez, da nam bo veselo!"

Janez pa se opoteka proti domu. Hoja mu ni varna in komaj, komaj pride domov.

Žalostni ga sprejmeta mama in Metka. Dobri očka je prvokrat pijan!

Pa — ko bi bilo samo to! Že drugi dan gre očka znova v dolino, znova so tam ljudje rajali do zgodnjih jutranjih ur.

Tako je šlo iz dneva v dan, iz tedna v teden. Očka ne hodi več na lov, samo v gostilno še. Doma pa je zmanikalo že moke in soli. Mama je od žalosti zbolela. Metka pa hodi na pašo brez piščalke in joka.

Pa gorja še ni bilo konec.

Neke sobote se Janez spet odpravi v gostilno. Pa — sredi poti zavrči okrog njega čuden veter. Kakor da je nekaj nevidnega zletelo mimo njega. In isti hip zasliši Janez glas: "Janez, nikar več!"

Janez se prestraši. Za trenutek obstane in se ogleduje okrog sebe. No, nikogar ni. Je sanjal? Ali kaj? No, nič ni! Pa nadaljuje pot proti dolini.

Že skoraj v dolini ga znova ustavi isti glas: "Janez, nikar več!"

A Janez že vidi pred seboj gostilno, v grlu začuti žejo. Pospeši korak in kmalu je v gostilni.

Hrupno ga sprejmejo ljudje in posadijo za mizo: "Daj, zaigraj nam, Janez, da bomo plesali!"

Janez nastavi piščalko na ustnice in zaigra. A skoraj v istem hipu preneha: iz piščalke prihajajo čisto navadni glasovi. Vsak pastirček bi lepše zaigral!

Ljudje se spogledujejo: kaj je nocoj Janezu?

Spet nastavi Janez piščalko na ustnice, spet zaigra. A piščalka se oglasi nebogljeno kot prej: "Fiju! Fiju! Fiju!" in nič več! Piščalka je izgubila svojo čarobno moč!

"Daj, Janez, daj, zaigraj!" so ljudje nejevoljni.

"Ne morem, vidite, ne morem!" je Janez sam ves preplašen.

"Kaj ne moreš? Nočeš ali pa ne znaš več!" kričijo ljudje nad njim.

Še in še poizkuša Janez, a zaman. Borno piskanje so edini glasovi, ki prihajajo iz piščalke. Potem se pa Janez

razjezi. Trešči piščalko ob steno, da se razleti na tisoč koscev.

Ljudje kričijo, zabavljajo in se kre-gajo, potem se pa drug za drugim porazgubijo domov.

Janez obsedi sam za mizo. Preplašen je in jezen obenem. Hoče si potolažiti jezo, pa zakliče krčmarju: "Vina daj!"

"Zakaj pa ne?" se krčmar zvito smeh-lja: "Boš plačal?"

"Kako bom plačal? Saj nimam čim!"

"No, potem pa nič!"

Janez se jezi: na krčmarja, na ljudi, na vilo, na ves svet. Pa prisede krčmar k njemu in mu šepeta na ušesa: "Denarja nimaš? Hm, v Bogatinu je bogastva na kupe! Zlatorogov rog ti odklene vse zaklade, Janez. No, in ti veš, kje živi Zlatorog!"

Janez se strese. Ne, ne, tisto pa ne! Da bi ustrelil Zlatoroga in mu vzel zlate rogove? Ne in ne!

Krčmar natoči Janezu vina in Janez pije. Vmes sliši krčmarjeve besede: "Ena sama krogla, Janez, in vsi Bogatinovi zakladi so tvoji. Ej, pijače boš imel dovolj do konca dni!"

Janez premišljuje, okleva. Krčmar pa mu naliva in naliva. "Seveda, nekaj tistih zakladov boš tudi meni odstopil, Janez. Skupaj jih pojdeva iskat. Kajpak, Zlatoroga boš pa ustrelil ti!" prigo-varja krčmar.

Proti polnoči se Janez opoteka domov. Pa govori sam sebi: "Seveda ga bom! Kakor zajca ustrelim tistega Zlatoroga. Potem bom bogat. Ej, bom ga, bom!"

3. ZLATOROG.

Drugo jutro Janez ne gre v cerkev. Ostane doma. Tudi mama ne more, ko pa je bolna. Metka gre sama v dolino k maši.

Tačas pripravlja Janez puško in brusi lovski nož. In ko se Metka vrne iz cerkve, se lovec odpravi v goro.

Metki se to ne zdi prav. Pa zakliče za njim: "Očka, kam? Saj je danes nedelja!"

"Pusti me!" je očka osoren kot vedno zadnje čase.

"Oh, očka, ostanite doma! Mama so tako bolni!" prosi Metka.

Tedaj zagleda nedaleč od sebe Zlatoroga.

“No, ji bomo kupili zdravil, pa bo ozdravela!”

“Zdravil? Saj še za sol in moko ni, očka!” odgovarja Metka.

“Denarja bo kmalu na kupe!” pove še očka in se odpravi.

Metki pa je tesno pri srcu. Boji se za očka, pa sama ne ve zakaj. Gre v sobo, poklekne k mamini postelji in moli. Moli za mamu, da bi kmalu ozdravela; in moli za očka, da bi bil spet dober, kakor je bil prej.

Med tem se pa Janez plazi po skalah proti kraljestvu Zlatoroga. Saj dobro ve, kje je to. Že večkrat je videl Zlatoroga, le da bolj od daleč. Nikdar si prav ni upal blizu. Danes pa, no — danes ga bo ustrelil in mu vzel zlate rogove.

Previdno se plazi višje in višje. Glej! Tam že vidi bele koze, ki čuvajo kraljestvo Zlatoroga. Sedaj pa le še bolj previdno! Če ga zapazijo, ga napodijo s točo kamenja, še predno ugleda Zlatoroga.

Kot lisjak se plazi od skale do skale. Ozira se za Zlatorogom. Nikjer, nikjer ga ni videti.

Spet pleza Janez dalje — vse tja do najožje police, kamor navadno zahaja Zlatorog. Skoraj da ne more več dalje.

In glej: prav tedaj zagleda nedaleč od sebe Zlatoroga. Ponosno kot kralj stoji na ozki skalnati polici. Rogovi se mu bleščijo kot sonce in Janeza je skoraj strah. Za hipec, dva okleva: bi ali ne bi?

Pa se spomni krčmarja v dolini in njegovega vina — in se odloči.

Previdno dvigne puško, jo prisloni na skalo in pomeri.

Zlatorog obrača glavo na vse strani, kakor da sluti nevarnost. Nato se počasi dostojanstveno obrne, da bi odšel. Tedaj počí strel iz Janezove puške.

Kakor grom odmeva strel od gora do gora. Zlatorog klekne, omahuje. Hitro skoči Janez pokonci in zdirja proti Zlatorogu. Mora ga dohiteti, predno povžije ta zdravilni list triglavske rože. Med tekom odvrže puško in pripravi lovski nož.

Zlatorog se opoteka dalje po skalnati polici in kmalu izgine za ovinkom. Janez hiti za njim. Že zagleda na skalnatih tleh čudokrasne triglavske rože, ki so zrastle iz Zlatorogove krvi. Prestraši se in za hip omahuje. A hlepenje za zakladom ga žene dalje.

Prispe do ovinka na polici — glej: tam mu že prihaja naproti Zlatorog, živ in zdrav! Rogovi se mu bliskajo in iz njih švigajo ognjene strele. Strah sore-

Sunek z rogovi in Janez zdrkne v prepad...

leti Janeza. Zbežal bi, pa ne more. Kot pribit obstoji na mestu. V roki stiska lovski nož. Morda, morda se bo ubranil Zlatoroga, morda ga bo znova ubil!

A Zlatorog je že tu. Bliskovito povesi glavo — kratek sunek z rogovi in Janez zdrkne v prepad!

Kot blazen grabi za grmovjem, ki raste iz skalnate stene. A to ga le malo zadržji. Pada, globlje, vedno globlje...

Med tem se je nebo hipoma pooblačilo. Bliski švigajo iz temnih oblakov. Bobni in grmi, kakor da se podirajo gore. Ulije se ploha in vmes pada debela toča. Nastane neurje, kakršnega še ni bilo v naših gorah.

4. PREROKOVANJE SE IZPOLNI.

Metka kleči v koči pri mamini postelji. Ne moli več, ko pa je med molitvijo zaspala. Silna nevihta pa jo prebudi. Preplašena skoči pokonci, plane k vratom in pogleda proti goram: "Moj Bog, kakšna nevihta! In očka je v gorah!"

Kakor brez glave bega iz sobe v sobo, pa spet pred vrata. Čudna groza ji stiska srce. Nekaj ji pravi, da je očka v nevarnosti. A kako, le kako naj pomaga? Steče k mami, da bi jo zbudila. A mama spi tako pokojno, kakor da se ji zdravje obrača na bolje. Ne, mame ne sme buditi. In pa — kaj more pomagati mama?

Spet steče pred vrata. Nevihta divja naprej in naprej. Strahoma gleda Metka razbesnelo naravo. Da bi v takem šla v gore? Očku na pomoč? Ko pa niti ne ve, kje naj ga išče!

Tedaj prereže nebo silen blisk in udara v smreko tik poleg koč. Sledi strahoten tresk, ki Metko skoraj omami. Omotica se je oprijemlje. Nasloni se na podboje vrat. In v tej omotici se ji zdi, da je priplaval do nje glas, tih in nežen, a tako proseč: "Metka! Metka!"

Metka se hipoma osvesti. Ta glas! Odkod je prišel? Ni očkov glas? Ne, ne! Bog ve, kje je očka sedaj! Vendar, vendar — nekaj mora storiti! Metka pozabi na vse: na nevihto, ki divja z vso silo, na mamino bolezen, na sebe.

Plane iz hiše in zdirja med nevihto proti goram. Samo: kam, kam naj se obrne? Tedaj zagleda pred seboj belo

meglico. Ta se vrtinči pred njo, dobiva najrazličnejše oblike in končno se izobliči iz nje čudolepa, bela žena — plininska vila. In Metka zasliši njen zvonki glas: "Za menoj, Metka!" In že odplava proti goram.

Metka hiti za vilo, kar ji le dajo moči. Vihar jo biča v obraz, ploha jo zaliva, ognjeni bliski jo slepijo. A Metka se ne zmeni za nič. Hiti, hiti za belo ženo, ki se ji neprestano odmika. Navzgor, navzdol, po ozkih grapah, po skalnatih soteskah. Samo, dolgo ne bo vzdržala. Že postaja trudna, že bi se rada vsaj malce odpočila. A vila pred njo hiti dalje.

Koliko časa že hodi, Metka ne ve. Noge jo bolijo, srce ji močno utripa, sapa ji zastaja. Pa se spomni očeta: "Oh, očka, ljubi, dragi očka, kje si?" In z novo močjo hiti dalje.

A glej: hipoma bela žena izgine. Metka obstoji — kam sedaj? Ogleduje se okrog sebe. Okrog nje grmovje, trata. Tam spredaj pa skalnata stena.

"O ti moj ljubi Bog!" Metka zdirja k skalnati steni. Tam ob grmovju zagleda očka. Nezavesten leži. Glava mu je okrvavljena, obleka raztrgana.

Metka poklekne k očku in boža njegovo ranjeno glavo. Iz žepa potegne robec in briše okrvavljeno čelo.

Polagoma se očka prebuja iz nezavesti. Začuden gleda okrog sebe. Le kaj je z njim? Nič ne ve, ničesar se ne spominja. Pa zagleda Metko, ki kleči ob njem.

"Metka, kaj je? Kaj se je zgodilo?"

"Očka, nič ni hudega. Menda ste padli s skalnate police", skuša Metka potolažiti očka.

Ta se zagleda v skale. V hipu se spomni vsega. Obide ga groza: vdrl je v kraljestvo Zlatoroga, njega samega pa ustrelil. Le kaj bo sedaj? Kako se bodo vile maščevale? Proč, kar najbolj hitro proč iz tega nesrečnega kraja!

"Pojdiva, Metka! Pojdiva!" In poskuša vstati.

"Pa bo šlo, očka?"

"Bo! Mora iti!"

Trudoma se spravi pokonci in Metka mu pomaga, kolikor le more. Počasi, korak za korakom, se odpravita proti domu. A že po dveh, treh kcorakih zagleda

Metka spet belo ženo pred seboj. Ta ji pravi: "Metka, počakaj!" Metka obstane.

Čudno: očka ne vidi in ne sliši nič. Sam nadaljuje pot proti domu, kakor da je Metka še vedno ob njem.

Planinska vila se Metki prijazno nasmehne in ji govori: "Metka, rešila si očeta, zato so ti odprti zakladi v gori Bogatin!" Da ji Zlatorogov rog. Tistega, ki se je odlomil Zlatorogu, ko je pahnil očka v prepad.

Vila izgine, Metka pa gleda začudeno okrog sebe. Je sanjala? Ne! Saj ima v roki zlati rogljiček! Skrbno ga zavije v robec, vtakne vse skupaj v žep in odhiti za očetom.

Pozno v noč sta prišla, oba do smrti utrujena, domov.

5. ZAKLAD V BOGATINU.

Metka spet pase kozice po planini. Seveda, piščalke nima več. Ko ji jo je pa očka zapravil. A nič zato! Da je le doma spet vse veselo.

Očka se je kar kmalu opomogel od udarcev, ki jih je dobil, ko je padal v prepad. Tudi rana na glavi se mu dobro celi. In v gostilno — pravi — ne bo nikdar več šel. No, to je res vse lepo!

In — hvala Bogu! — tudi mama je ozdravela. Takrat, ko je bila tista nevihta, se ji je res obrnilo na boljše. Tako je sedaj doma vse v redu.

Samo tisti zlati rog, ki ga ji je dala vila? Kaj bi z njim! Nikomur ga doslej še ni pokazala. Kaj se ve? Nemara bi bilo spet kaj narobe, ko bi ga očka dobil v roke. Kakor takrat s piščalko.

Bi šla sama po zaklade v Bogatin? Metka računa: pol dneva tja, pol dneva nazaj, pa bo šlo. Seveda, doma ne bo povedala ničesar. Nemara bi jo ne pustili nikamor. Kajpak, malo v skrbeh bodo, če je ne bo kmalu nazaj. A ko se vrne z zakladi, ej...! Nič, kar šla bo!

Res: nekega dne žene prav zgodaj na pašo. Tam pravi kozicam: "Pridno se pasite. Če me pa do večera ne bo nazaj, pojdite kar same domov. Že pridem za vami." In se odpravi na pot.

Eh, pa je Bogatin daleč. Metka hodi in hodi, a se ji zdi, da ne pride nikamor. Gre pa kar naravnost proti gori: po gor-

Vila da Metki Zlatorogov rog.

skih stezah, po planinah, po skalah. Gre doč sanja o zakladu. Premišljuje, kaj bo kupila očku in mami, da bosta vesela.

Bilo je že daleč čez poldan, ko je prišla do gore. Samo: kje so vrata v goro? Gleda okrog, trka po skalah: nič. Vse sama skala; niti razpoke ni nikjer, kaj šele vrata!

"Oh, pa me vendar ni vila nalagala?" si misli Metka. Pa se spomni na zlati rog: ta odpre vrata v goro!

Poišče robec v žepu, vzame iz njega zlati rog in potrka z njim po skali — pa hipoma prestrašena odskoči. Skale pred njo se začno sukati in vrteti, kakor da so oživele. Potem pa, kakor da so spuhtele v zrak. Metka zagleda pred seboj ogromna železna vrata, ki se s hruščem in ropotom odpro. Tam onstran vrat pa temna praznina: vhod v goro!

Boječe vstopi Metka skozi vrata v temni rov in gre proti sredini gore. Dneyna svetloba ugaša za njo in v rovu postaja vedno temnejše. Tipaje nadaljuje pot po rovu, ki je vedno ožji, vedno temnejši. Pa, glej. Tam v dalji se nekaj svetlika. Hoj, prav gotovo so zakladi, ki se bližje in ji kažejo pot. Pospeši korak. Kmalu, kmalu bo tam. Bliže, ved-

no bliže prihaja svetlobi in svetloba postaja vedno večja. Kajpak, podzemna zakladnica je to!

Metka je že pred vhodom v zakladnico. Tedaj švigne iz stranskega rova proti njej sedmeroglava kača-velikanka, čuvarica podzemnega zaklada. Iz ust ji švigajo ognjeni jeziki, v očeh se ji krešejo ognjene strele. Grozotno sikanje sedmerih glav Metko skoraj obmami. Obstane kot ukopana. Rada bi zbežala, pa ne more. Krikniti hoče, pa ne spravi glasu iz sebe.

V silnem strahu zamahne nehote z zlatim rogom proti kači. Glej čudo! Iz zatega roglička se tisti hip utrga žareč blisk proti kači velikanki in prva kačina glava onemogla omahne.

"Hoj, taka je ta reč!" je Metka vesela, ko spozna čarobno moč zatega roga. Pa zamahuje z njim proti kači. Pri vsakem zamahu se utrga žareč blisk proti kači in glava za glavo se povesi. No, končno obleži kača mrtva pred njo. Oprezno jo Metka preskoči in vstopi v zakladnico.

No, kaj takega! Vsa zakladnica žari v bajni svetlobi. Kako ne bi? Metka zagleda pred seboj kupe dragih kamenov, ki so blišče v najsijajnejših barvah. Na drugi strani zlate in srebrne palice. Vse lepo zložene, kakor skladanice drv pred domačo kočo.

Metka si mane oči, pogleduje po kupih zakladov: ali mar sanja?

Ne, ne sanja. Vse je resnica.

Metka hodi od kupa do kupa. Otipava bleččeče žlahtno kamenje, boža kupe zlata in srebra.

Hm, le kaj naj vzame s seboj domov? Zlate in srebrne palice so pretežke. Niti ene same ne bi mogla odnesti. Bi si nabrala žlahtnega kamenja? Pa se ji vendar zdi škoda zlata in srebra! No, ne more se odločiti.

Sede v kot, da se malce oddahne in vso stvar dobro premisli. Zlati rog položi poleg sebe na tla.

Res, kaj bi sedaj? Premišljuje.

Oh, že ve! Domov pojde, pa se potem vrne z očkom in mamico, da si naberejo zakladov. Da, tako bo najbolj prav!

Hm, pa bi vseeno vzela tudi sedaj kaj s seboj? Tako — da ji bodo doma vsaj verjeli. Ne, nič! Čisto nič!

Vstane in se napoti proti izhodu. Ko gre mimo kupa žlahtnih kamenov, se zakotali pred njo kot pest velik diamant. Kakor da bi se sam ponujal: "Na, vzemi me!"

Metka ga gleda nekaj časa, potem ga pa brčne, da odleti nazaj na kup! "Nak! Tudi tebe ne maram!" In odide iz zakladnice.

Hodi, hodi po hodniku in kmalu pride do gorskih vrat. Ko stopi skozi vrata na prosto, zasliši za seboj tlesk in ropot. Prestrašena se czre — na: vrat v goro ni več! Spet je vse skala, sama skala. Metka pristopi bližje, otipava, trka — nič! Pred njo je skalnata stena, nič drugačna, kot so ostale.

"Oh, no, saj imam še zlati rogliček, ki mi bo zopet pričaral in odprl vrata v goro!" si misli Metka. Seže v žep, išče, tipa po žepu — roglička ni! Pa ga vendar ni izgubila? Metka premišlja. Pa se spomni: oh, saj res! V zakladnici ga je položila poleg sebe na tla in potem pozabila nanj!

Metki je malce hudo. Kaj bi ji ne bilo? Vse bogastvo, vsi zakladi so šli in nikdar, nikdar več ne pride do njih!

Hm, pa ji je treba bogastva? Njej, pa očku in mami? Saj so bili srečni brez njega tudi preje, ko je bil očka še dober. No, saj je sedaj spet dober in doma je veselo, kakor je bilo prej. Bogastvo pa in zakladi — no, naj ostanejo kar v Bogatinu!

Kajpak: Metka je prišla kasno domov. Veliko, kasneje, kakor pa kozice. In je bila mama res huda na njo, ko pa je bila tako v skrbeh.

Pa ji Metka pove vso zgodbo o zlatem rogličku in zakladu, ki ga je tako po neumnem napravila. Čudno, mama niti huda ni bila na njo. Le to je povedala: "Veš, Metka, sreča ni v bogastvu. Sreča, prava sreča je v pridnem delu in poštenem, zadovoljem življenju!"

Ine.

Pisan drobiž - vse navzkriž!

Rešitev naloge za najmlajše

KMET IN POVODNI MOŽ

REVNEMU KMETU JE PADLA SEKIRA V REKO. VES NESREČEN SEDE NA BREG IN ZAČNE JOKATI.

ZAČUJE GA POVODNI MOŽ. KMET SE MU ZASMILI; IZ REKE MU PRINESE ZLATO SEKIRO IN GA VPRAŠA: "ALI JE TO TVOJA SEKIRA?"

KMET ODKIMA Z GLAVO: "NE, TA NI MOJA!"

POVODNI MOŽ SE POTOPI V REKO IN MU PRINESE DRUGO SEKIRO, KI JE BILA SREBRNA. TUDI TEDAJ MU KMET REČE, DA TO NI NJEGOVA SEKIRA.

POVODNI MOŽ SE ZOPET POTOPI IN SEDAJ MU PRINESE PRAVO SEKIRO. KMET VES VESEL ZAKLIČE: "DA, TO JE MOJA SEKIRA! HVALA TI!"

POVODNI MOŽ PODARI KMETU VSE

TRI SEKIRE KOT ZAHVALO ZA NJEGOVO POŠTENOST...

DOMA JE POKAZAL KMET SVOJIM SOSEDOM SEKIRE IN JIM TUDI PIVEDAL, KAJ SE MU JE PRIPETILO. EDEN IZMED SOSEDOV SI JE VSE DOBRO ZAPOMNIL, KAKO JE TREBA NAREDITI. BRŽ ODHITI K REKI IN VRŽE SVOJO SEKIRO NALAŠČ VANJO. POVODNI MOŽ TO OPAZI, MU PRINESE IZ VODE ZLATO SEKIRO IN GA VPRAŠA: "ALI JE TO TVOJA SEKIRA?"

KMET SE RAZVESELI IN ZAVPIJE: "DA, SEVEDA JE MOJA! MOJA JE!"

POVODNI MOŽ PA MU NI DAL ZLATE SEKIRE IN TUDI NJEGOVE LASTNE MU NI PRINESEL IZ VODE; ZAKAJ TA KMET JE BIL — NEPOŠTEN.

Po Levu Nik. Tolstem.

Dve uganki

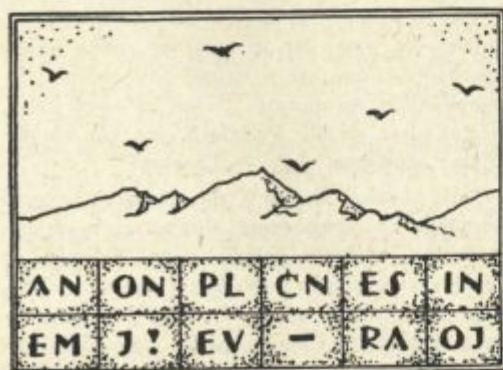
Karkoli mi rečeš,
opravim zvestó,
pa n'mam jezika,
sem gluho, mrtvó.

Kdor me nima, me noče imet;
kdor me ima, me ne da za ves
svet. Kdo sem?

Odbiralnica

Iz besed: bodica, Zdravko, ata, dota, motor, vino, Mana izpusti po en zlog. Preostali zlogi dajo začetek slovenske pesmi.

Planine

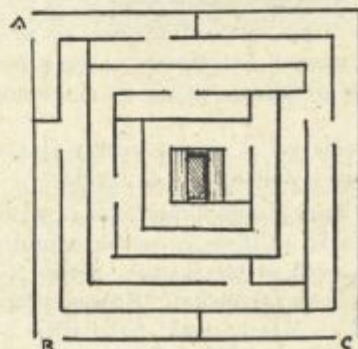
Čarobni kvadrat in posetnica

A A A A S črkami v kvadratu sestavi 4 besede, ki se berejo vodoravno in navpično enako. Besede pomenijo: 1. slovenska reka, 2. svetopisemsko ime, 3. žensko ime, 4. član nekdanjega slovanskega naroda.

Lešan Darko

Kaj bere ta gospod, izveš če črke njegovega imena pravilno razvrstiš.

Hodniki

Po katerem hodniku (A, B, C?) prideš do vrat v sredini?

MATIJA TRPIN

(Poklanjam svoji mami)

To zgodbo sem našel tam, kjer se široka tlakovana cesta zgublja v blatno ulico, na katero strmijo raztrgana okna vegastih poslopj milijonskega predmestja.

Da, prijatelj, tam sem jo našel. Na tisti zapuščeni in umazani ulici, koder so hiše vse enake: tihe in pohlevne, kakor so ljudje, ki žive v njih. — Med hišami je bar, pravtako skromen in umazan, toda z eno razliko: vedno je odprt, in ponoči, ko je ulica temna, lije skozi široko odprta vrata in edino okno šop svetlobe, v kateri se pretaka dim tobaka.

Tam v baru sem ga našel, človeka, vsega ubogega in uničenega; njegov obraz — podoba trpljenja, ki ga še sanjal nisem, oči — dva usahla studenca...

In pil je žganje!

Človek?

Da, človek!

Ecce homo!

Človek, kateremu sem ukradel njegovo skrivnost, to zgodbo, ki jo pišem zate, prijatelj, njemu v spomin in vsem onim, ki so žrtev časa in dogodkov.

★

Sam Bog ve, čemu je tako. Človek postane kar čez noč plašen kakor otrok, izogiba se ljudi in beži pred družbo kakor tat. Matija Trpin tega ni mogel doumeti. Sam niti opazil ni takoj. Šele drugi so ga opomnili: "Matija, ti se nam zdiš, kot da ne spadaš v našo družbo. Ne pozdraviš, ne odzdraviš, ne govoriš, tih si, in kdo ve, če nimaš kaj za bregom. Tako se obnašajo hinavci in zahrbtnježi..."

Matija Trpin, močan in visok, se je ob teh besedah upognil kot starec, njegovo izmučeno obličje je prebledelo in oči so mu izstopile iz jamic.

"Za božjo voljo, saj ste vendar ljudje! Kdo izmed vas je toliko trpel in izgubil?"

To je dejal Matija Trpin. Stal je v delavnici med tovariši in ti so ga merili s prezirrom, v njihovih očeh je bil zasmeh. Nekdo je stopil k njemu in se zakrohotal: "Nočemo tvojih solz! Si mož? — Mož ne joka! Skrij svojo bolečino in ne kaži nam je! Čemu bi nam prodajal to, kar je tebi v breme? He?"

Matija Trpin se je vzravnaval in se je poskušal

nasmehniti. Ni se mu posrečilo. V srcu ga je žgal zasmeh, krivica mu je legla na dušo. Ozrl se je po navzočih. Vsi so zrli nanj, gof vovnik je povesil oči. Matija ni mogel doumeti, kaj hočejo od njega. Da bi se smejal? — Da bi vriskal, ko mu lega v dušo preteklost, ki mu je ubila srečo? Čudni so ljudje! Zakleni pred njimi svojo bolečino. Zapri svoje srce in postani čudak. Z nikomer ne spregovori. Kamenjali te bodo in ti rekli, da si zahrbtnjež. — Govori jim o svoji žalosti! Tepli te bodo in ti očitali, da jih mučiš. — Kaj torej?

Matija je šel s pogledom od obličja do obličja. Nekaj bi jim rad rekel, pa ni našel besede. V njegovi notranjosti se je lomilo in se podiralo. Matija je čutil, kako ga stiska za grlo. Oči so se mu zameglile. Kot da hoče planiti na dan vsa zadržana in skrita bol, ki je nikomur ni pokazal, nikomur zaupal. Stisnil je roke in se poskusil vzravnavati. Težka je bila glava in na pleča mu je legla teža. Še globlje se je sklonil in noge so se mu zašibile. Nenadoma je planila od nekod podoba: ženino obličje in kri in sinko s črno liso čez lica. Zamajala se je delavnica, zaplesali so ljudje okrog njega. Opotekel se je, toda ni padel. Ponos je premagal slabost. Matija Trpin ne bo pokazal tem ljudem svoje bolečine. Ne! — Z vso silo močne volje se je vzravnaval in se ozrl po ljudeh. Njegovo obličje je bilo blede in oči osteklenele, kakor oči mrtvaka, na čelu so mu stale potne kaplje.

"Ljudje, ko bi vi vedeli! Da, kaj hočete od mene? Moja skrivnost? Jo poznate? — Ne! — Torej kaj? Ha! Hinavec? Obsodba? — Vi, ki vas je rodila ista zemlja. Že razumem. Razumem. Že deset let in celo več, niste videli domovine. Dolgo ste v tujini, kako bi me razumeli? Saj ne morete... Ne, vi niste krivi, nič mi niste storili. Prijatelji, jaz vas ne obsojam; odpuščam vam. — Zbogom!"

Tako je rekel Matija Trpin. Nasmeh je igral na njegovem izmučenem obrazu in v smehu, kakor da je skrita pekoča solza. Sklonjen je odšel iz delavnice, s pogledom so ga spremljali, eden je skočil za njim in ga povlekel za rokav: "Matija, saj nismo mislili tako hudo! Mi te še ne poznamo, malo časa si še med nami!"

Matija se ni več ozrl. Šel je naravnost v pisarno in je odpovedal službo. Zakaj, so ga vprašali. Ves zmeden in potrj je samo skomignil z rameni in pogledal uradnico. Še vedno je igral na njegovem obličju oni nasmeh, na jok mu je šlo in ker je zadržal solze, je planila čez obličje bolečina. Bolečina brez solze, podobna otožnemu nasmehu. Uradnica se je nasmehnila in mu je porinila papir in svinčnik. Matija je podpisal in hotel iti. Poklicali so ga in mu povedali, naj pride čez dva dni po denar. Potem se je napotil.

Ko je zapustil tovarno, mu je za spoznanje odleglo. Nekam lažje mu je postalo. Zrl je na visoke tovarniške dimnike in v dim, ki se je dvigal pod nebo in v velikih lokih padal na zemljo. Nekje v daljavi je bila ura, v tovarni je zatulila sirena. Zateglo otožen je bil njen glas in Matija Trpin je obstal sredi ceste s povešeno glavo ter je poslušal kako je pojemal glas sirene. Počasi je umiral in Matija je različno slišal zadnji, že čisto pritajeni zvok. — Matija je vztrepetal in ni slišal avtomobila, ko je zatrobil. Šele, ko je bil že tik pred njim, se je zdrnil. Pogledal je vozača. Ta se mu je nasmehnil, mu pomahal z roko ter se nagnil iz kabine. Bil je iz tovarne.

"Hola, Matias! Que te pasa?" ga je vprašal.

"Ah nič, nada!" se je nasmehnil Matija in se umaknil na rob ceste in spet obstal. Otožno zategli glas sirene mu je pel v ušesih. Kot da je bil ves čas v njem in se je sedaj zbudil. Kar naprej je ječalo in Matija se je moral oprijeti telefonskega droga. Misli so se mu zmedle. Bliskovito naglo, tako se vrti filmski trak, so hitele podobe, misel je prehitevala misel, spomini so stopali v ospredje. V zmedo pa je pel tisti otožni glas. Matija Trpin, močan kot lev, je trepetal pred njim. Kot otrok, ki se boji šibe, se mu je skušal skriti. Pa kaj bi to! Hotel je dati mislim drugo pot. Novo službo si bo moral poiskati. Tukaj ga niso razumeli, ker... Zakaj? Da, zakaj? — Kar same so plapolale misli. Spet so bile tam. In, oh, tisti glas! Kje ga je Matija slišal? Kot da ga misel, njega, Matijo, izprašuje. Misli so se napotile. Prebredle so Ocean, preskočile Italijo, smuknile na Koroško, obstale za hip v leseni baraki in planile čez Ljubelj... Tam za ovinikom, za cerkvijo pod onim hribom... Tam so se ustavile misli. Umolknile so in nič več ga niso vznemirjale. Kot v odgovor pa je Matija zaslišal umirajoči glas. Podoben glasu sirene, zadnjim pojemačim zvokom. Toda to ni bil

glas sirene. Ne! Ta glas je Matija slišal pred šestimi leti. Tam za Ljubeljem. Množica ljudi se je valila čez pokrajino, jok in molitev, kletev in drdranje strojnic se je mešalo v zmedi. Tam je Matija zgubil svojo srečo in svojo kri. Ženin obraz, in kri, in črna lisa čez sinkovo obličje ter Matija z dojenčkom v naročju in zadnje slovo brez besed, samo presunljivo otožen pojemač glas in ženine velike umirajoče oči. V hribu divja pesem in reglanje strojnice.

Matija Trpin je vzdrgetal, zakolcal in na oči mu je padla koprena. Kot da mu je legla v dušo vsa groza preteklih dni. Grlo se mu je stisnilo. Dušilo ga je in ustnice so mu trepetale. Oči so ga pekle, kot da je v njih ogenj. Kakor dva žgoča pramena, sta se potegnili dve solzi čez njegovo obličje. Matija Trpin, ki ni nikoli jokal, je obrisal solze sklonjen globoko k tlom, z mahajočimi rokami in mahedravnimi koraki, je stopal po cesti, zavil v blatno ulico in stopil v bar.

"Žganja!" je bolj ukazal kot naročil.

In je pil. Žganje je teklo po njegovih rokah in se mu cedilo po bradi. Na mizi je stala zelenka.

Matija Trpin je udaril s čelom ob mizo in zaspal. Z njim je za hip zaspala bolečina. Tudi tisti otožen, pojemač glas, je utihnil.

V spanju je prevrnil steklenico.

Žganje je v drobnem curku teklo po mizi in kapljalo na tla...

★

Kot da se je življenje ustavilo, obstalo in se nepremično zastrmelo vanj. Matija Trpin že

več tednov ni bil trezen. Zato se mu je zdelo, da se tudi življenje ni spremenilo niti za las. Ljudje, ki so hoteli mimo njega, so se mu zdeli kot padajoče sence, hiše črni madeži. Poznal je samo še natakarkarja. Ta se ga je že navadil. Matija je samo dvignil roko in že je stalo žganje pred njim. In Matija je pil. Čudno! Nikoli ni bil pijanec. Pa tudi sedaj se mu je često upirala žgana pijača. Pa kaj je hotel? Kakor hitro je prenehal, so se mu sprostile misli. Naredile so staro pot čez Ocean in z njimi je romal oni glas, ki je Matijo ubijal. Čim bolj so se oddaljevale misli tem otožnejši je postajal glas. Pojemajoč in z onim žalostnim prizvokom, v katerem je Matija slutil smrt. Matija zato ni popustil. Naj bo kar hoče! Mora ubiti to misel, če ne, ga bo uničila. Spomin, ki leži v njej, mora zabrisati! Mora! V žganju je moč, ki je Matija nima. Sam močan, da bi premikal skale, srce pa tako, da bi se razjokal, če bi po nesreči pohodil mravljo. Žganje ga pa uspava. Nikoli se ne prebudi ona misel. V njem je vse mirno, le lahko uspavajoče sanje, kakor da bi jih jemal nekje iz globine podzavesti, mu prišepetavajo čudno lepe zgodbe. V vrtincu se sučejo spake in izginjajo vanj, kakor padajoče luči. Matija je kakor zamaknjen. Ko priropota pozno v noč domov na stanovanje, niti ne prižge luči. Ne spomni se, da je sinko ves dan sam. Njegov sinko Matija, ki nosi njegovo ime. Matija Trpin ga je prinesel na rokah, povitega v plenice, čez Ljubelj na Koroško. Sedaj je že junak. Šest let in sedmega pol, mu je poklonilo nebo. Če bi Matija Trpin mogel misliti tako kot mislijo trezni ljudje, bi se gotovo začudil, kako more pustiti otroka, ki mu je vse na svetu, tako samega. Tako ga pa ne vidi včasih po več dni...

Tak je postal Matija Trpin. Ljudje so ga gledali po strani, nekateri so ga pomilovali, drugi kleli. Matija tega ni opazil. Tudi tega se ni spomnil, kdaj se je zadnjič obril in umil, in da že tri tedne nima službe. Povaljan in umazan, neobrit, z bledim obličjem in globoko vdrtimi očmi, ki so se mu kar naprej solzile, je sedel v baru in pil.

Ko se je nekega večera prizibal domov, je našel vrata na stežaj odprta in sobo prazno. Matija Trpin, pijan kakor je bil, je obstal sredi sobe in nekaj iskal. Sam ni vedel kaj. V glavi se mu je vrtelo, stene so se nagibale nanj, strop je drvel čudovito naglo čezenj, tako, da je Matija moral zapreti oči. Spustil se

je na tla in tipal po tleh. Ni se mogel spomniti kaj hoče. Samo podzavestno je čutil, da nekaj manjka, da nekaj ni v redu. Kaj? — Matija je obsedel sredi sobe. V glavi je začutil silen pritisk. Kot da pada s čudno naglico nekam globoko. Vedno hitreje, hitreje in v vedno hujših vrtincih. Črni kolobarji, rdeče obrobljeni, so se mu zavrteli pred očmi. Potem je postalo vse žareče. Zrak, kot ognjeni zublji. Matija ni mogel več dihati. Zrak je gorel in ga žgal po sapniku. Dušilo ga je in v želodcu je začutil pekočo bolečino. Nato se mu je razlilo, pekoče in dušeče po grlu in ustih. Potem se je pogreznil kakor omamljen v mehko zibajoč sen.

Mnogo pozneje se je prebudil. Odprl je oči in zagledal luč. Dražila ga je, da je moral zamižati. Še vedno je ležal na tleh in nekdo mu je močil usta. Ni se mogel spomniti kaj se je zgodilo z njim in se tudi ni trudil. Pijača mu je dobro dela. Pil je slastno, v dolgih požirkih. Ko je imel dosti, je obrnil glavo na stran in se spet pogreznil v sen. Toda takoj ga je nekdo prijel pod roke in ga potegnil na ležišče. Mati-

ja Trpin se je zopet zavečel in misli so mu postale jasnejše. Nad seboj je zagledal sosedin obraz, malo vstran je stal njen mož in kremžil usta. Močan in debel možakar je bil in vedno je vrtel med zobmi cigaro. Matija Trpin nikoli ni govoril z njim. Ni mu bil zoprni, pa tudi prikupen nê. Sploh se je raje izognil pogovorom. Sedaj pa je stal pred njim, z nasmehom na obličju. Matija se je še bolj zmedel. Kaj hočeta ta človeka? — Zakaj sta pravzaprav tukaj? Misli, ki so malo prej še vse hrome spale, so se začele spet sproščati. Začel je premišljevat. Soseda se je sklonila nadenj in mu nastavila kozarec k ustom. Matija je široko

odprl oči in se zastrmel v njeno obličje. Nasmehnila se je in mu pokimala: "Pijte!"

Matija je odkimal.

"Pusti ga", je rekel sosed.

Matija je okrenil glavo in njegove oči so trčile s sosedovimi. Nekaj časa sta se topo gledala, nato je sosed premaknil cigaro v drug kot usten in zmajal z glavo: "Vas ni sram! Napijete se do nezavesti. Povejte, ste človek, ali ste govedo?!" Matija se je samo nasmehnil in zaprl oči. Sosed pa ni utihnil: "Povejte Trpin, zakaj ste se tako napili? Se vam ne zdi škoda denarja?"

Matija je naglo dvignil glavo: "Kako?"

Naslonil se je na komolec in v očeh mu je zagorelo.

"Da, tako! Pijanec!" je pljunil sosed na tla. Matija se je vzpel še višje. Zadel je ob sosedino roko in ji izbil kozarec z mlekom.

"Povejte, sem vam kaj dolžan? Sem zapil en sam centav, ki je bil vaš? — Ste vi človek? — To mi povejte! Zakaj me obsojate, če ne veste, kaj je tukaj notri?"

Matija se je udaril po prsih in se spustil nazaj na ležišče. Kot da se mu je beseda iztrgala iz dna duše, je vzkliknil: "Prekleta njegova roka, ki mi je ubila srečo! Prekleta!"

Nato je dodal prav tiho in boječe: "Kje je Matija, moj sinko?"

Dvignil se je in iskal po sobi.

Soseda je odšla, sosed je stal sredi sobe. Matija ga je gledal s preplašenimi očmi. Sosed je povetil glavo, kot da se boji Matijeve topih oči. Matija Trpin je postajal vedno bolj trezen. Podzavestno se je dvigala misel in strah in skrb je bila v njej. Spustil se je na tla in se postavil na noge.

Zelo slab je še bil, tako, da se je moral oprijeti mize. Pred očmi so mu plesali kolobarji. Stisnil je ustnice, v sencih je začutil skelečo bolečino. Noge so se mu jele šibiti, na čelo so mu stopile potne kaplje. Počasi, počasi so se pretakale misli, nemirne in zbegane. Nenadoma se mu je spet posvetilo. Tedaj kot da je od nekod planilo, in da je že jasno. Matija je pozabil na slabost. Skrb se je oglasila v niem, glodajoča, in preplašene so postale njegove misli.

"Kje je moj sinko?"

Sosed se je premaknil, Matija je stopil k njemu:

"Kje je?"

V tistem hipu Matija Trpin ni bil podoben pijancu. Podoba človeka, ki po hudem trplje-

nju ne prenese najhujšega udarca, je stala v sobi. Matijeve roke so omahnile ob telesu, obličje z izstopajočimi ličnicami, odprtimi usti in od strašnega pričakovanja onemelimi očmi, ki so strmele v soseda.

"Kje je Matija, sinko, sosed?"

To je rekel šepetaje in upognjen kakor starec.

Sosed je odprl usta, pa je obmolknil, kot da se je prestrašil Matija.

"Povejte!" je prosil Matija Trpin.

"Že ves dan ga ni. Naznanil sem policiji!" je izdaval sosed.

Matija je zaječal in planil k vratom. Sosed je stopil za njim in ga prijel za rokav.

"Nikamor ne hodite taki. Ga bodo že našli. Povedal sem tudi sosedom."

Matija ga ni več poslušal. Vse moči je zbral in se mu iztrgal. Omahovaje je stopal po ulici in klical: "Matija-a-a-a-a!"

Že je legla na ulico noč in gorele so redke luči. Matija Trpin je pozabil na vse in samo ena slika je živela v njegovih mislih: Matija, njegov sinko, ki je zdaj bogve kje. Tudi spomin na preteklost ga ni vznemirjal, ne oni glas, ki ga je preje ubijal. Le skrb in Matijev obraz sta lebdela pred njim.

Na razsvetljeni ulici, kamor ga je zanesla pot, je zadel ob damo v razkošni nočni toaleti. Stala je pred široko odprtimi vrati, skozi katera je videl Matija marmornate stopnice, pogrnjene s težkimi preprogami, ki so vodile navzgor. Na vrhu sta čepela dva mogočna bronasta leva, oči so jima žarele zeleno. Tudi od nekod izpod stropa je lila zelena luč. Sredi stopnic je Matija zagledal otroka. Sedel je na preprogi. Že je pustil hišo za seboj, pa se je vrnil. Dame sploh ni več opazil. Obstal je pred vrati in se zastrmel na stopnice. Ko bi našel takole svojega sinka, si je zaželel Matija. Dama je stopila korak nazaj in pritisnila na gumb. Nekje v notranjosti je Matija zaslišal slaboten glas električnega zvonca.

"Kaj hočete?" ga je vprašala dama.

Matija Trpin, kot da se je zbudil iz lepega sna. V zadregi je pogledal žensko in zajecal kot otrok:

"Ah, nič."

Čez čas je dodal: "Otrok se mi je zgubil. Onemu je podoben..."

"Res?"

Dama je spremenila glas, sočutje je bilo v njem.

"Da", je odvrnil Matija.

Medtem je pritekel po stopnicah lakaj, se globoko priklonil dami in po strani pogledal Matija Trpina.

"Prinesite temu revežu sto pesov..." je ukazala dama.

Lakaj se je naglo vrnil.

"Ne, ne, ne beračim!" je izdaval Matija in skoraj stekel naprej. Ko je bil že daleč, se je ozrl in videl je damo in lakaja, ki sta stala pred hišo in gledala za njim. Naglo je zavil v stransko ulico in se ustavil pred razsvetljeno izložbo. Res. Podoba berača, ki prosi vbogajme, je kazala šipa. Toda Matija to ni motilo. Prehodil je nekaj bogatih ulic. Nazadnje je zašel na stransko in blatno, podobno oni, kjer je imel najeto stanovanje. Klical je in se ustavljal povsod, kjer so stali ljudje. Ves izmučen in potrj se je ustavil pred umazanim barom. Nobenega upanja in nobene volje ni bilo v njem. Če bi mu tisti hip nekdo nastavil nož, se ne bi zganil. Matija, njegovega sinka, ni. Ni ga. Kje ga naj še išče? — Iz bara je smrdelo žganje. Požirek, dva bo popil, se malo okrepčal, nato bo iskal naprej. Matiji je bilo, da bi se razjokal. Obstal je pred vrati, nekdo ga je udaril po rami in ga poklical. Matija se je okrenil in gledal v tujca s topimi, brezizraznimi očmi. Bil je oni, ki ga je v tovarni zmerjal s hinavcem. Matija ga ni spoznal. Strmel je vanj in oni je odstopil za korak.

"Saj si ti Matija Trpin?"

Ko je Matija zaslišal svoje ime, se je premaknil in v očeh mu je zagorelo za spoznanje.

Prikimal je in napenjal možgane. Ni se mogel spomniti neznančevega obličja.

"Matija, jaz sem, Jurij Tolminc, žalil sem te takrat, saj veš, oprosti. Nisem te poznal..."

Matija je široko odprl usta. Nato, kot da je presekal blisk nočno nebo. Posvetilo se mu je.

Pred njim je zaplesal prizor iz tovarne. V siloviti ihti in jezi je stisnil pesti in dvignil roko. Jurij Tolminc se ni umaknil.

"Udari!" je rekel.

Matija Trpin je že zamahnil, pa je zadržal roko. Omahnila mu je ob telesu in prsti so mu drhteli v krču.

"Udari, Matija, zaslužil sem. Sto udarcev. Udari!"

Matija je strmel vanj kakor v prikazen in ni se mogel premakniti.

"Ne!" je zašepetal čez čas in pljunil na tla.

"Matija, kaj iščeš tod?"

Jurij Tolminc je stopil k njemu in ga prijel za roko.

"Matija, ti si bolan..."

Matija mu ni odgovoril. Ne, njemu ne bo odgovarjal! Odrinil ga je in stopil v bar.

Dolg in nizek, ozek in zakajen je bil. Izpod stropa so medlele luči, ob steni so stale vegaste mize, ljudje so sklonjeni sedeli in pili iz okrušenih kozarcev. Prav na drugem koncu so igrali biljard. Star invalid z bergljo in mladenci s črnim trakom čez levo roko, sta z dolgimi palicami zbijala krogle. Zamorec, s kričeče barvano ruto okrog vratu, je sedel v kotu ob radiu, globoko pogreznjen v senco, ki je padala od senčnika. Noge je imel na mizi in naslonjen nazaj je prepeval s hreščečim glasom zamorsko popevko. Otožno so gledale njegove oči in beli zobje so se mu svetili izza nabreklih črnih usten.

V baru se je pretakal dim, v težkih plasteh se je dvigal iznad miz pod strop, nato se je spuščal spet na tla. Tako se spušča jesenska megla s hriba v dolino.

Matija je iskal z očmi in je našel prostor. Opotekel se je k steni in sedel. Dvignil je roko in poklical natakarka. Ljudje so se ozrli. Matijev glas je bil kakor krik. Natakarka v platenih copatah in v plavih hlačah, kakršne nosijo ključavničarji, in v beli bluzi, umazan in raztrgan, je pritekel in z golo roko obrisal mizo. Nato se je globoko priklonil in čakal.

"Žganja!" je ukazal Matija Trpin.

Natakarka je odšel in se vrnil čez čas s kozarčkom žganja. Matija je odrinil in pogledal natakarka. Ta se je spet globoko priklonil in začuden čakal. Matijeve oči so ga zrlle srepo in jezno obenem, in natakarka je nekaj vprašal, kar pa Matija ni slišal. Poklical je fantička osmih let, ki je s skrinjo in krtačami hodil med mizami in gostom čistil čevlje. Fante misleč, da bo zaslužil nekaj centavov, je hitro pritekel in postavil skrinjo pred Matija, sedel nanjo ter odprl škatlo z mažo.

"Ne!" je odkimal Matija.

"Ne! Tole izpij!" je pokazal na kozarček žganja.

Fante ga je najprej neverno pogledal, nato je planil po žganju in ga v dušku požrl. In že je izginil med mizami.

"Steklenico žganja!" je dejal Matija tiho in mirno.

Natakarka se je priklonil in prinesel zelenko žganja.

Matija je točil in pil. V dušku je izpil tri kozarce, nato se je ozrl po ljudeh. Obrazi so se sklanjali nad mize in tonili v dimu cigaret.

Matijeve oči so zrle po prostoru. Spet je nekaj iskal. Od nekod iz globine zavesti je prihajal nemir. Toda Matija je bil že pijan. Ni mogel več misliti. Pojmi in misli so se križale in lahna utrujenost mu je legla v žile. Vendar ga skrb, ki je glodala v njem, ni pustila. Ko mu je glava že omahnila, je spet preplašeno skočil pokoncu in se ozrl po prostoru. Jurij Tolmine, ki je sedel tik za njim, ga je opazoval. Matija ga ni opazil in Jurij je vzel steklenico, odlil žganje in prillil vode. Natakara je prikimal in zamorec pri radiu je vrgel noge z mize in se je presedel bliže.

“Ga poznate?” je vprašal Jurija.

Jurij Tolminec je prikimal.

“Revež! Kaj mu leži na duši?”

Zamorec je gledal Jurija Tolminca s tistimi velikimi in otožnimi zamorskimi očmi. Kakor da je v njih vse trpljenje njegovega črnega rodu in tisoči suznjev in njihova bolečina brez solze v žalostnih očeh, so sijale in prebadale Jurija Tolminca ter pomilovale Matija.

“Ne vem”, je odkimal Jurij.

Zamorec se je dvignil in stopil k Matiji.

Matija s kozarcem v roki se je predramil in motril zamorca. Nenadoma je skočil pokoncu.

“Aha! Ti! Ti! Da, ti si mi prillil vode. Ti! Povej, kdo bo plačal? Ti ali jaz? — Povej?”

Zamorec je odkimal in še bolj žalostne so bile njegove oči.

“Ne, prijatelj, ne jaz!” je dejal z mehkim glasom.

Matija je pogledal na mizo in spet zamorca. Sklonjen naprej in z dolgimi rokami naslonjen na stol, je zrl zamorec vanj in Matijevo pijano dušo je presunilo sočutje. Zamorec s svojimi mehkiimi očmi se mu je zazdel v tistem trenutku revnejši in nesrečnejši, kot je bil sam.

“Tako? Torej nisi ti?” je hlipal Matija in gledal v njegove oči.

“Ne, prijatelj, nisem!”

“Ne, nisi! Ti ne. Tvoje obličje ni hudobno. Ti veš, kaj je bolečina. Ti mi ne bi kradel strupa, s katerim ubijam svojo bol. Ne, ti tega ne bi storil.”

Matija, pijan in potrta, je govoril in njegove besede, ki jih ni mislil, so vrele kar same kot sproščeni hudourniki. Samo podzavestno je čutil, kako mu je odleglo. Zamorec ga razume. In to je sprostilo Matijeve besede.

“Da, prijatelj, tudi jaz sem trpel”, je rekel zamorec.

“Ti veš, kaj je pekel v duši?”

Matija je zrl predse in ni videl več zamor-

čevega obličja. Naslonil se je na steno in razprostrl roke.

“Hudiči”, je vzkliknil.

“Hudiči! Tam za Ljubeljem je bilo. Oh! — Najprej so mi požgali dom in ubili očeta in mater. Nato sem bežal z ženo in dvema otrokoma. Rdeče zveri! Fej! Hudiči!”

Matija je omahnil, Jurij Tolminec ga je prestregel in posadil nazaj na stol. Matija Trpin je buljil predse in drhtel, pesti so stisnjene ležale na mizi. Potem je naglo segel po steklenici in pil. V njegovih očeh so žarele solze in pronicale med kocinami po licih. Jurij Tolminec se je spomnil svojih besed, ki jih je rekel v tovarni. Obrnil se je v stran in potegnul z rokavom čez oči.

“Ogenj!” je nenadoma vzkliknil Matija.

“Glejte! Ogenj! Slišite strojnice? Trrrrrr! Slišite? Tako je ropotalo takrat. — Z ženo sva bežala. — Ona je vodila za roko sinčka... Deset let je imel takrat... Deset let... In jaz sem nosil dojenčka v plenica... Strojnice! Ogenj!” je tulil Matija in mahal z rokami predse kakor slepec.

Zamorec ga je prijel za roko in ga umiril. Matija se ni branil. Kot otrok se je naslonil nazaj in govoril kar naprej. Žganje ni ubilo spomina. Odprlo je dušo in skrivnost je planila na dan.

“Poglejte množico!... Tisoči... Žene... otroci, možje... Bedni in lačni... Strojnice! Ogenj! — Poglejte! Moja žena... Kot takrat. Z razbitimi grudmi in s krvavim obrazom. Moj sinko s črno liso čez lice... Oba mrtva! Mrtva!... Strojnice! Ogenj! —”

Matija je spet jel mahati. Potem se je umiril. Tiho je govoril, skoraj šepetaje: “Veste, kdo mi je ubil ženo in otroka? — Mojo srečo... Rdeče zveri! Streljali so — Zveri! — S strojnica... Zveri!” je spet zarjul Matija. Ljudje so obkolili mizo in se prerivali. Nekateri so se smejali. Zamorec je zamahnil s svojimi dolgimi rokami in odrinil ljudi.

“Pojdite! To ni komedija!” je rekel.

Matija Trpin je izpraznil steklenico in je zahteval žganja. Zamorec je odkimal natakara. Toda Matija ni odnehal. Natakara je moral prinesiti. Postavil je predenj samo kozarček. Matija ga ni odrinil, pa tudi pil ni.

“Sedaj veste, kako sem ostal sam. Z najmlajšim v plenica sem se rešil. Žena z razbitimi grudmi in krvavim obrazom in sinko s črno liso čez obličje. Tako... Sam sem... Samo moj najmlajši Matija je z menoj...”

Matija Trpin je naglo pretrgal stavek in je vstal. Obličje mu je pretrgala bežna senca in odrinil je zamorca ter planil od mize.

"Moj Matija, sinko, kje si? Matijaaaa!" je zavpil in se opotekel. Zamorec ga je zadržal in ga porinil na stol. Trdo ga je prijel Jurij Tolminc, tako da se Matija ni mogel premakniti.

"Peljiva ga domov", je rekel zamorec.

"Ne vem, kje stanuje", je odkimal Jurij Tolminc.

"Na moje stanovanje...", je dejal zamorec.

Matija Trpin, popolnoma pijan je klical samo sinka. Pretrgane besede je spremljal z mahanjem glave. Jurij Tolminc in zamorec sta ga poskušala dvigniti, ko je planil k Ma-

tiji nekako šestleten otrok. Bos, v kratkih hlačkah in v sami srajčki.

Ves objokan in kuštrav z velikimi sinjimi očmi. Preplašen je pogledal zamorca in se privil k Matiji Trpinu.

"Očka... Očka, moj..." je govoril med jokom.

Jurij Tolminc in zamorec sta odstopila in se spogledala.

Matija Trpin je nekaj časa nemo zrl v otrokov obraz. V očeh mu je počasi vstajala luč in čez obličje se mu je razlil srečen nasmeh.

"Sinko! Sinko!"

Prijel je otroka in ga privil k sebi.

"Sinko! Zdrav!"

Segel je po žganju in ga dvignil k ustom. "Očka, žganje smrdi... Zakaj piješ žganje?" je vprašal otrok in ga gledal s svojimi velikimi, objokanimi očmi. Matiji je obstala roka in kakor v zadregi se je zastrmel v sin-kove oči.

JANKO

V PAMPI

*Pomirile so se stepe.
Pomarance že zorijo
kot bogate zlate kepe.*

*Noč je padla s sinje strehe.
Ogenj nam svetli obraze,
sence barvajo orehe.*

*Veter spi. Z njim spiyo mlini.
Vse diši po dobri smoli
in na nebu so cekini.*

*Čisto sami v pampi gluhi
čakamo na nočne tajne
nemi potepuhi.*

"Kje si bil, sinko?" ga je vprašal.

"Iskal sem te, očka..." je povedal otrok.

Matija Trpin je vstal, noge so bile težke, tako da se je moral nasloniti na zamorca. Gledal je predse in ko se je ozrl, je srečal sinkov pogled. Velike oči, tople od solz.

Matija Trpin je visoko dvignil kozarec, ga pogledal in nagnil. Žganje je steklo v drobnem curku na tla in Matijeva roka je omahnila. Postavil je kozarec na mizo in ponudil sinku roko:

"Pojdiva domov..."

"Očka, zakaj si zlil žganje na tla? Ne boš več pil?"

Matija Trpin se je sklonil k sinku in mu zašepetal na uho: "Ne, sinko..."

Potem sta šla. Sinko je vodil očeta kakor otroka.

Zamorec, sklonjen kakor drevo po nevihti, je dolgo strmel skozi vrata.

"To ni komedija..." je dejal čez čas in si obrisal z ruto, ki jo je nosil okrog vratu, oči.

Nato je spet sedel v kot, vrgel noge na mizo in zavrtel gumb pri radiu...

P. S.: Ko sem napisal to zgodbo, sem odložil pero, zvil sveženj papirja in stopil na ulico. Droben dež je pršil in pozna noč je bila. Buenosaireske ulice so bile prazne. Sam ne vem, odkod se je vzel. Nenadoma je stal pred menoj — zamorec?!... Nisem ga poznal in nikoli videl. Pogledal me je in — pozdravil!... Zakaj?

Buenos Aires, 25. VIII. 1951.

Mati ali žena?

Bilo je v Devinu pred nekaj leti. V vročem poletnem popoldnevu sem sedela na obali Devinskega zaliva. Z menoj je bila znanka, starejša gospa, izobrazena in simpatična žena. Njena dva in moji trije otroci so v bližini skakali v vodo, se pehali v valove, kričali, da je odmevalo od kraških skal.

“Še ta dva sta mi ostala; še nekaj let, pa bom sama...” je rekla, kakor bi govorila sebi. Začudeno sem jo pogledala.

“Kaj pa mož?” sem previdno vprašala.

“Ah, moj mož! Že davno sem ga izgubila.”

Nekaj minut sem molčala.

“Kako izgubila? Saj je vaju zakon — — —”

Nasmehnila se je: “Vem — — — vzoren zakon. In vendar sem ga izgubila; sama sem vsega kriva. V začetku sva si bila sijajna prijatelja, ničesar nisva storila drug brez drugega. A ko so prišli otroci, sem ga popolnoma zamenarila, ker sem bila prepričana, da moram vse svoje moči posvetiti le otrokom”.

Poskušal je večkrat, da bi jo odtegnil taki pretirani skrbi, toda ona je bila zanj in za njegove potrebe slepa in gluha. Tako sta se oddaljila, sam je hodil v družbo, ali pa z avtom na dolge izlete vse nedelje. Vozil je z blazno brzino, da so se njegovi prijatelji najraje odtegnili njegovemu povabilu.

“Pogovarjala sva se vedno redkeje in še takrat samo o otrocih, ker je bil to moj znani svet, vse drugo me ni zanimalo. Otroci so to zelo zgodaj zapazili, in ker je bil oče bolj popustljiv, so ga večkrat izkoriščali; tako so se moje prepovedi in njegova privoljenja čudno križala in rodila velike zmešnjave zlasti v otroških glavah. Takrat, a bilo je že prepozno, sem spoznala, koliko je vredna vzgoja v zakonu, kjer vlada složnost med možem in ženo. Otroci so bili zbegani in žalibog so zelo zgodaj zapazili vrzel med nama dvema.”

Utihnila je. Pogled ji je bežal na ob-

zorje, kjer je sonce zahajalo v morje.

“Kar pa me najbolj boli, je pa to, da ne bodo verjeli v ljubezen in složnost v zakonu. Ni jim prijetno doma. Z menoj govore, le kadar česa potrebujejo, in še to vedno manj! Kmalu bom sama ostala!”

Vsak poklic zahteva skrbne priprave, včasih celo dolga leta. A le malokdo se pripravi na zakonsko življenje. Življenje v dveh je velika umetnost, zahteva veliko samozatajevanja, previdnosti in popustljivosti, zahteva, da se z drugimi veseliš in žalostiš. Žena mora biti ona umetnica, ki s trdno, a vendar delikatno roko odvrča vse, kar bi lahko zrušilo soglasje v njenem domu.

Nega otroka bi tudi zahtevala prav posebne priprave in tako tudi gospodinjstvo. A večkrat se zgodi, da ko dekle stopi v zakon, ve veliko več o literaturi in filozofiji, kakor o otroku, o možu in o težkih nalogah, ki jo čakajo v novem življenju.

V srečnih zakonih je opaziti vedno eno stvar. Zakonca sta ostala velika prijatelja tudi, ko sta dobila otroke. Otrk jima je dobrodošel kot dodatek k njuni sreči, ni pa edina podlaga njuni zvezi.

Čeprav je pričakovanje prvega otroka čudovito lepa stvar, je vendar rojstvo otroka velika preizkušnja za poznejšo srečo v družini.

Med moža in ženo stopi novo bitje z velikimi, brezobzirnimi zahtevami, bitje, ki hoče za vsako ceno živeti, naj stane, kar hoče. Takoi se ozračje v hiši spremeni: žena postane mati, mož oče in med seboj se nekoliko odtujita. To je odločilno križnotie. Če ne ostaneta v tem času drug poleg drugega, bosta izgubila prijateljstvo, ki ju je v prvem času zakona tako lepo družilo. Življenje bo na zunaj teklo srečno naprej, a notranji razpad njune zveze se bo nadaljeval. Imela sem prijateljico, ki mi je pripovedovala kako je bilo, ko se je znašla na takem križpotju.

Pripovedovala mi je, kako jo je mož nekega večera povabil, naj bi šla z njim na sprehod.

"Saj vidiš, da ne morem. Otroka vendar ne bom pustila v tujih rokah. Premajhen je še!"

"Prav" — je rekel mož, "lahko ostaneš doma, a bojim se, da se bom navadil hoditi sam."

Razumela je važnost teh besed. Brž se je oblekla in šla z njim. In tudi pozneje je le redkokdaj odbila njegovo povabilo.

Ko je pustila male doma, je bila v prvih trenutkih vedno zaskrbljena. Pa se je mož ljubeznivo pošalil: "Ali res misliš, da si otroku nenadomestljiva? Njega prav malo briga, kdo mu da steklenico mleka. Važno je le, da mu pravočasno postrežejo s sladko tekočino in suho posteljico."

"Ko so otroci že skakali po stanovanju, plézali na stole in stikali po predalih", mi je pripovedovala prijateljica, "sem večkrat vzdihnila: joj, pozabila sem spraviti nož in škarje, kozica vrelega mleka je na štedilniku! Nasmejaj se je in rekel: "Zakaj imajo pa otroci angela varuha? Danes si meni bolj potrebna kakor njim!" Vedela sem, da mi bo potožil o težavah, ki so ga doletele v delu."

Razumela je, da v nekaterih stvareh ne more z nikomer govoriti. Vedela je, da bi bila samota v teh trenutkih lahko porazna za oba. Zato je hodila poleg njega kot dobra in zvesta prijateljica. Zelo ji je bil hvaležen, večkrat ji je rekel, da je njegova najboljša tajnica.

Največkrat sta ostala pozno v noč v kuhinji in se pogovarjala. To je bil edini čas, ko je niso otroci potrebovali in ko je hišni zvonec utihnil. Toplo ozračje, duh po kavi in cigaretah, polglasen pogovor o težkih problemih moža, visokih načrtih, predrznih idejah, vmes pa smešne dnevne zgodbe otrok — pa je noč minila. Večkrat sta zaspala, ko so že petelini peli.

Na koncu je rekla: "Nikoli mi ne bo žal teh noči. Oba sva vedela, da so take ure velik dar božji za naju dva in tudi za otroke."

Ohraniti prijateljstvo moža ni za ženo vedno lahka stvar. Darovati sebe

otroku in možu, se posvetiti gospodinjstvu in vendar ohraniti svoj lastni jaz — je ona velika umetnost, ki jo pri velikih ženah tako občudujemo.

Pred meseci je francoska ženska revija "Elle" prinesla poročilo, kako so razni francoski veliki možje odgovorili na vprašanje, katera lastnost jim je na svojih ženah najbolj ugajala. Skoro vsak, med temi tudi znana kat. pisateljica Claudel in Mauriac, je odgovoril, da so bile zvesto prijateljstvo, to je zanimanje za njegovo delo, (včasih v zvezi z velikimi žrtvami v družini) in njen vedri in optimistični značaj one lastnosti, ki so njunemu življenju pripomogle, da je bilo vedno zanimivo in bogato.

Toda neprestano skupno življenje človeka izčrpa. Če žena samo pasivno spremlja moža, če ga samo posluša in mu slepo sledi, bo tudi sama polagoma občutila dolg čas in praznoto. Zazelela si bo samote, prav prijetno ji bo, ko bo sama šla v družbo, ki jo zanima, poiskala si bo razvedrila, ali dela, ki bo prineslo nekaj novega v njeno notranje življenje. Edino tako bo ohranila svojo osebnost živo in bogato, od nje lahko kaj novega dala možu in otrokom. Dobra knjiga, lepa plošča, koncert, globoka drama, sprehod v nove kraje, obisk pri zanimivi osebi — vse to lahko postane vir duševne hrane.

Nikoli se ni prepozno vzgajati.

Stara francoska dama je svoji vnučkinji na dan poroke dala ta-le nasvet: "Potrudi se, dragica, da boš vedno vesela. Male skrbi hitro reši. Grenke misli prinašajo slabo voljo, slaba volja kisel in postaran obraz. Kisle in postarane žene pa tudi najboljši mož ne mara."

Smehljajoča se žena ustvari v domu vedro ozračje. Če ta lastnost ne leži v naravi, si jo je težko pridobiti. Treba je takoj na delo. Bodimo si za hip sodnice: "Čemu sem slabe volje? V domu teče vse več ali manj v redu, otroci so zdravi, z možem se dobro razumeva. Boga moram zahvaliti za vse te darove in ne kvariti sebi in družini dobre volje zaradi malenkosti."

Hipna nerazpoloženja ali prepirčke je bolje takoj rešiti. Naj sonce ne zaide v jezi!

Čitala sem zgodbo dveh zakoncev, ki sta vedno pred spanjem skupaj in na glas zmolila Očenaš. Ko sta se nekoč sprla, sta legla k počitku z jezo v srcu. Mož je trmasto molčal in vse je kazalo, da bo tudi naslednji dan vztrajal v jezi. Žena si je zaželela sprave, pa ni vedela, kako bi začela. V hudi stiski se je spomnila skupne molitve in je, kakor vsak večer, začela na glas moliti. Nekaj časa je sama molila ali pri "Odpusti nam naše dolge..." se ji je pridružil tudi možev glas. Zjutraj sta se vrnila vesela vsak k svojemu delu.

Čas, katerega mož in žena skupaj preživita, je zlasti v naših razmerah zelo kratek. Mož je zaradi dolge vožnje ali zaporednega urnika v delu ves dan z doma. Ko se vrne, je truden in potreben počitka in razvedrila. Zato bi bilo prav, da bi bil njegov prihod vesel dogodek za vso družino.

Moja sorodnica, ki se je poročila v Združene Države, mi je pripovedovala, kako se pri nekaterih ameriških delavskih družinah povdarja ta vsakdanji večerni dogodek. Bogata večerja je pripravljena, žena in otroci se umijejo in preoblečejo. Vse se sveti v hiši, ko ga pričakujejo. Njegov prihod je glasen in vesel. Pri mizi so vsi veseli in glasni. To je za očeta najlepši dnevni čas, zanima se za otroke, se z njimi pogovarja in šali, žena pa skrbno pazi, da bi kaj nevšečnega po nepotrebnem ne zmotilo tega razpoloženja.

Če je žena pametna, ne bo zvečer vznemirjala moža s pripovedovanjem dnevnih nevšečnosti z otroci, s trgovcem, s sosedi. On ima že v službi veliko težav. Bistra žena kmalu spozna, da sta si z možem v teh stvareh zelo različna. Beseda ali dogodek, ki lahko njo spravi iz ravnovesja, je morda v moževih očeh malenkost. Mož sodi bolj s pametjo, žena pa s čustvom. Napačno bi pa bilo, zamolčati mu važne težave.

Pogovori med očetom in materjo o dnevnih dogodkih doma in v svetu so tudi za otroke velikega pomena. Počasi prisluhne takim pomenkom, si ustvari o življenju pravilno sliko, da bo pogumno gledal v bodočnost. Otroci morajo vedeti, da oče in mati živita svoje živ-

ljenje, neodvisno od njih. Privadijo se na njune šale in mladostno obnašanje. Prav se jim zdi, da gresta večkrat sama na sprehod ali druge zabave.

Žena, ki hodi z možem v družbo, mora negovati svojo zunanost. Živimo v deželi, kjer ljudje polagajo veliko važnost na obleko in lepoticenje. Mož bo okusno oblečene žene vesel, ona sama se bo tudi prijetno počutila ob tem.

Pozornost pri hrani, nekoliko dnevne telovadbe, ohrani telo prožno in dolga leta mladostno.

Pri nas se je doma, morda preveč, povdarjala samo važnost materinskega poklica. Knjige so bile polne slavospevov o materinski ljubezni in njenih žrtvah. To je bil tudi eden izmed razlogov, da smo ženo zaprli v dom in ji odkazali mesto ob zibelki in štedilniku. Mož je živel mnogo izven doma: pri delu, v gostilni in v kavarni. Zabav mešane družbe med poročenimi je bilo zelo malo. Družinski obiski so se po navadi vršili tako, da sta moža ostala sama v sobi in razpravljala o političnih dogodkih in borbah, ženi pa v kuhinji o otrocih, gospodinjstvu in — znankah.

Ne bi hotela podcenjevati naloge "naše matere", mislim samo, da je nujno potrebno pogledati tudi drugo stran in poudariti, da je žena, v celotnem razvoju družine, pred materjo.

Dobra žena pomeni biti tudi dobra mati; biti samo mati, mnogokrat pomeni biti slaba mati.

Poglejte okrog sebe po svetu: ni dobiti dobre matere — gledano nanjo tako, da že vidimo sadove njenega dela na otrocih, — ki ne bi bila tudi dobra prijateljica možu.

Poznamo dosti "dobrih mater", skrbnih in požrtvovalnih, ki so pa dosegle prav nasprotno od tega kar so hotele: nesrečne sinove, nesamostojne.

Kdo ne pozna drugih tragičnih primerov, ko v pretirani skrbi za hčerko, ji mati prepreči možnosti poroke, ker ji hoče stati ob strani do konca dni?

Tako nezdravo razmerje ne prinaša ne družini ne otroku in ne narodu koristnih sadov.

Katoliška žena je steber, ki podpira tri ogle narodove hiše.

Slovensko begunsko šolstvo

Naše šolstvo po taboriščih v Avstriji

Za ureditev vsega našega šolstva po taboriščih v Avstriji je bila merodajna organizacija naših šol doma, kolikor so to dopuščale izredne razmere. Vodja vsega dela je bil z odl. Narodnega odbora za to postavljeni prosv. načelnik **Marko Bajuk**. (št. 2/pr. z dne 18. maja 1945).

Osnovani so bili po možnosti a) **otroški vrtci** pod vodstvom učiteljic-vrtnaric in pomožnih oseb; b) **osnovne šole** v Vetrinju, Peggezu, Spittalu, št. Vidu ob Glini, pozneje v Kellerbergu, Judenburgu, pri Sv. Getrudi in v Astenu; c) **gospodinjske poklicne šole** v Peggezu, Spittalu in v št. Vidu (pozneje v Kellerbergu); d) **šola za obrtni naraščaj** v Peggezu; e) **gimnazija** v Peggezu (pozneje v Spittalu).

Nadzorstvo je opravljal prosv. načelnik, za ljudske šole pa je bil postavljen še posebej nadzornik **Albin Petelin**. Referent za osnovne šole je bil uprav. **Aleksander Majhen**. Verouk na srednjih šolah je nadziral prof. **Pavel Slapar**, imenovan po prevzv. škofu dr. Gregoriju Rožmanu z dopisom 7. II. 1946.

Vodstvo je skrbelo, da je bilo vse učiteljstvo usposobljeno. Učni načrt se je za vse šole ravnal po onem, ki je veljal doma. Pa tudi vsa organizacija uprave in vse službeno poslovanje in vsi izpiti so bili urejeni po predpisih, ki smo jih imeli doma.

Vetrinj

Med množicami, ki so se v začetku maja 1945 rešile čez Ljubelj in se zgrnile po vetrinjskem polju pri Celovcu, je bilo veliko šoloobveznih otrok vseh starosti.

Naša najvišja oblast Narodni odbor je imel tedaj skrb in dela v vseh smereh čez glavo. Vendar mladina ni bila njegova zadnja skrb. Že 16. maja je njegov član **Marko Kranjc** naročil šol. upravitelju **Aleksandru Majhenu**, naj misli na organizacijo ljudskošolskega pouka, Narodni odbor pa je izdal po svojem delegatu za Koroško in Štajersko dr. **Joži Basaju** naredbo št. 1/pr. z dne 16. maja 1945: "V slov. taborišču Vetrinju se ustanovi s pravico jav-

nosti: a) Prva slov. begunska gimnazija, b) po potrebi meščanska šola in c) ljudska šola. Spričevala teh šol imajo veljavnost enakih učnih zavodov v Jugoslaviji."

Ko je isti NO postavil z odl. št. 2/pr. z dne 18. maja 1945 rav. Marka Bajuka za prosv. načelnika z nalogo, da "organizira med slovenskimi begunci na Koroškem ljudsko, meščansko, strokovno in srednje šolstvo", se je začelo šolsko delo sistematično urejati.

LJUDSKA ŠOLA

Šol. upravitelj **Al. Majhen** je s pomočjo učiteljice **Angele Gospodaričeve** in slov. osrednje taboriščne pisarne ugotovil, da je v taborišču okoli 300 šoloobveznih otrok in okrog 40 učiteljev in učiteljic.

Otroški vrtec je zbral pod vodstvom učiteljice **Evlalije Šeškove**, ki sta ji pomagali **Slava Novakova** in **Jerica Kobentarjeva**, 40 otrok.

Ker ni bilo mogoče najti primernih zaprtih in pokritih prostorov, so se zbirali otroci po grajskem dvorišču, kjer so poslušali primerne zgodbe, poskušali ritmične vaje in peli otroške pesmi. Toda to le ob lepem vremenu, ob dežju ni bilo mogoče.

V ljudski šoli je bilo vseh otrok 298. V začetku je prevzela podrobno ureditev nižjih razredov (1—4) **Angela Gospodaričeva**, višjih pa najstarejši upravitelj **Avgust Clemente**. Pozneje sta se obe vodstvi na željo učiteljstva združili v rokah **Avgusta Clementeja**. Zvezo med taboriščnim vodstvom in šolo je vzdrževal **Aleks. Majhen**.

Ker je bilo med učenci veliko otrok, ki med okupacijo Gorenjske in Štajerske niso imeli nič ali le malo pouka, so bili ti otroci zbrani v "Gorenjski", drugi pa v "Ljubljanski" skupini. Prva je imela 7 oddelkov, in sicer 1. a, b, c, 2., 3. in 4. razred, skupaj 163 otrok. Razen tega je poučevala **Danica Milavec** 17 otrok iz Lahovč v posebnem oddelku. V "Ljubljanski" skupini so bili 4 osnovni razredi z 78 učenci in 2 višja z 39 učenci, skupaj torej 117 otrok.

Za pouk se je priglasilo 25 učiteljev in učic

teljic, ki so bili pripravljene poučevati brezplačno.

V Ljubljanski skupini so poučevali: Anica Šemrovova, A. Jakop (učiteljskišnica), Zdravka Vajs, Stana Zdešar, Jožica Beričič in Tone Kovač. V Gorenjski skupini so prevzele pouk: Slava Poznič (učiteljskišnica), Marija Zherl, Ivana Platiša (učiteljskišnica), Viktorija Homan. Cveta Germek, Marija Bastič in Marija Černe. Cerkevno petje je poučevala Angela Gospodaričeva, verouk pa Boris Koman, Jože Perčič in Ignacij Štrancar.

Ker je po nekaj dneh prišlo več kvalificiranih učiteljic, so te zamenjale učiteljskišnice in one učiteljice, ki so se vrnile domov, in sicer Ivana Levstik Jakopovo, Angela Bolha Vajsovo, Franciška Mrak Poznetovo, Pavla Lovšin Platiševo. Telovadbo sta učili Anica Goršič in Franciška Verčič, pri petju je pa pomagala Milena Dobršek.

Pouk se je začel dne 22. maja na binkoštni torek s skupno sv. mašo in je trajal od 9 do pol 12 in od 2—4 ure.

Šol. prostorov ni bilo, tab. ravnatelj major Barry je določil za pouk grajsko dvorišče, kjer so se pod posameznimi drevesi in po samotnih kotih zbirali razredi. Pozneje je prosv. načelnik izposloval pri grajski upravi, da so se mogli zbirati razredi po grajskih hodnikih v pritličju in prvem nadstropju.

Ko je major Barry preskrbel iz ondotne šole 33 šolskih klopi in 2 tabli, so si razredi uredili svoje prostore po hodnikih tako, da je bil pouk vendar le lažji kot doslej, čeprav skupine niso bile ločene s stenami.

Učil ni bilo nič: ne papirja, ne svinčnikov, ne knjig, ne zemljevidov in drugih pripomočkov. Priskočil je na pomoč angleški Rdeči križ, ki je daroval nekaj papirja, zvezkov in svinčnikov.

Učiteljski zbor je imel svojo prvo sejo dne 26. maja 1945.

GIMNAZIJA

Istočasno s pripravami za ljudskošolski pouk se je začelo delo tudi za gimnazijo, ko je namreč ravn. M. Bajuk med domobranci našel izredno veliko osmošolcev klasične gimnazije iz Ljubljane. Želja, tem rešiti, če mogoče, leto, je bila menda povod za vse nadaljnje šolsko delo. Zato je izšel takoj poziv, naj se prijavijo vsi dijaki in dijakinje. Temu pozivu se je odzvalo 85 gimnazijcev, 24 učite-

Prvi otroški vrtec v Vetrinju l. 1945. Otroci rajajo na grajskem dvorišču.

ljišnikov, 21 meščanskošolskih učencev ter 13 iz raznih drugih srednjih šol.

Obenem je bilo potrebno preskrbeti tudi profesorje; sreča je bila delu naklonjena, kajti priglasilo se je vsaj za vse glavne predmete dovolj popolnoma ali vsaj za silo kvalificiranih učnih moči, in sicer: prof. Božidar Bajuk (klasični jeziki in stara zgodovina), ravn. Marko Bajuk (klas. jeziki, nem., slov. in petje), dr. Franc Blatnik (kl. jeziki), ing. Jože Brodnik (fiz.), prof. dr. Kajetan Gantar (slov. in ital.) ki se je nalašč za to preselil iz Lienza v Vetrinj, supl. Janez Grum (kl. jeziki in stara zgodovina), zdravnik dr. Janež (big.) prof. dr. Franc Jaklič (ver. in filozofija), prof. Milko Jeglič (mat. in filoz.), zdravnik dr. Fr. Kozin (kem.), docent dr. Rajko Ložar (umetn.), supl. Alojzij Luskar (ver.), dr. Fr. Mihelčič (mat. in prir.), abs. glasb. akademije Silv. Mihelič (petje), abs. fil. Fr. Novak (zemlj.), dipl. fil. Roman Pavlovčič (klas. jeziki, stara in nar. zgod.), prof. Janez Sever (slov.) in abs. fil. Maks Šah (zemljepis in zgodovina.)

Pri vseh pripravljanih delih sta požrtvovalno pomagala prof. Janez Sever in Božidar Bajuk, ki je bil ves čas do svojega bega iz taborišča tudi tajnik na zavodu.

S podporo majorja Barryja so bile v prazni hiši Knesebach, po domače Guller, Thal 2, v neposredni bližini taborišča urejene za silo 3 učilnice, v pokritem listnjaku četrta učilnica, v kuhinji pa zbornica in pisarna.

Ko je NO s svojim odl. št. 3. pr. z dne 8. junija 1945 poveril vodstvo gimnazije Marku Bajuku, je bil takoj opravljen vpis učencev in je imel učit. zbor 11. junija svojo prvo sejo ter sklenil:

1.) Osnuje se klasična gimnazija z realnimi paralelkami. Ker pa ni niti dovolj prostorov

niti profesorjev, bodo obiskovali učenci obeh tipov skupne predmete skupaj, različne pa posebej.

2.) Ker ni mogoče organizirati učiteljišča za učiteljiščnike, naj ti obiskujejo predmete, ki jih imajo z gimnazijo skupno, v paralelnih razredih gimnazije. Posebni predmeti bodo urejeni čimprej, ker je v prof. zboru za vse to strokovnjak prof. Jeglič.

3.) Gimnazija naj se imenuje "Slov. begunska gimnazija v Vetrinju."

4.) Ker je med priglašeni dijaki več takih, ki iz kateregakoli vzroka ne morejo biti redni učenci, a nimajo pripomočkov za pripravljanje za priv. izpite, smejo vsi hospitirati v vseh razredih, a so vezani na vse disciplinske predpise.

V strokovni seji dne 12. junija je bilo ugotovljeno:

1.) Na razpolago ni nikakih učil; manjka in ni dobiti niti zadosti papirja in svinčnikov.

2.) Klasične tekste bodo morali za učence pisati profesorji.

3.) Učenci so zbrani z 12 različnih gimnazij v Sloveniji in s 3 hrvaških. Vrh tega je veliko takih, ki zaradi vojske niso imeli sploh nič pouka v zadnjih letih, ali pa je bil zelo okrnjen. Treba je torej najprej ustvariti neko skupno bazo za nadaljevanje pouka. Za to

pripravo naj se računa okrog 4 tedne, za pouk pa 2—3 mesece, ko bo treba leto zaključiti.

Višji razredi so imeli dopoldne, nižji pa popoldne pouk. Redni pouk se je začel dne 14. junija s sv. mašo.

Ker meščanske šole ni bilo mogoče organizirati, so šli nekateri učenci nazaj v osnovne šole, drugi pa v paralelne razrede gimnazije, da so se pripravljali na poznejše privatne izpite.

MLADINSKA VZGOJA IZVEN ŠOLE

Izvenšolsko vzgojo mladine so prevzeli salezijanci. Njihov duhovnik France Cigan se je po ves dan pečal z mladino.

Razselitev

Ker so bile razmere v Vetrinju na prostem brez strehe in po grmovju nevdržne in je bilo potrebno tudi hrano urediti, je bila potrebna razselitev taborišča, ki je bila izvršena zadnje dni junija.

Po selitvenem načrtu naj bi prišla v poštev taborišča Peggez, Spittal, Št. Vid ob Glini in Judenburg.

Ker je šlo z vsako skupino precej šoloobveznih otrok, je bilo potrebno, da je spremljalo vsako skupino poleg duhovnika še potrebno število učiteljstva. Tako se je tudi zgodilo.

Profesorski zbor in dijaki slovenske gimnazije v Lienzu I. 1946 (14. februarja).

Peggez

V pegeško taborišče je odšla po naredbi angl. tab. vodstva najmočnej skupina 2.600 oseb. Semkaj je šlo slov. osrednje vodstvo gimnazije in pevski zbor. Zato je bila zbrana ondi velika večina inteligence iz vseh stanov in velika večina duhovščine.

V šolski baraki, ki je bila nekako do polovice zasedena po beguncih, so imeli Rusi več sob, kot so jih za svojo šolo potrebovali. Pa sta imela upr. Al. Majhen in naš predstavnik, požrtvovalni in čudežno potrpežljivi primarij dr. Val. Meršol trd boj, da sta nam izposlovala sprva vsaj nekaj šole, ker je bilo tudi angl. vodstvo taborišča, v katerem so imeli večino Rusi, pod njihovim vplivom do nas zelo hladno.

Trajalo je lep čas, da je bila slednjič vsa baraka dodeljena samo našim šolam in so imeli vsi naši oddelki svoje zasilne prostore, vodstva svoje pisarne, učiteljski zbor pa svoje zbornice.

V sobah ni bilo nič oprave, skozi strehe je deževalo, okna so bila brez šip, sobe brez peči. In provizorne mize in klopi so bile za otro-

ke prenizke ali previsoke. Nekaj stolov so prinašali otroci s sabo iz barak. Ko je dobil načelnik pri mestnih šolah na posodo nekaj šol. klopi in tabel in so bile postopno gotove nove šolske klopi v taborišču na stroške soc. in tab. odbora za vse oddelke, je bil pouk normalno urejen in smo kar pozabili, da smo v taborišču. Naklonjenost angl. vodstva je vedno bolj rasla in dosegla višek 1946 leta pod ravnateljstvom nepozabnega očeta mladine Ryderja Jounga, ki sta ga podpirala zelo uspešno uradnika Pavel Msyk in John Corsellis. Učil tudi ni bilo. In zopet sta priskočila na pomoč angl. Rdeči križ in naš Soc. odbor, pozneje pa tudi naš taboriščni odbor. Razmere so se tako zboljšale, da smo preskrbeli celo več šol. knjig v lastni tiskarni.

S prostori se je vobče normaliziral tudi pouk; možno je bilo misliti na redno lepšo ureditev in poglobitev šolskega dela po stopnjah, ki smo jih hodili doma. Učiteljski zbor je bil popoln, vodstvo v izkušenih rokah, sledilo je pogostejše nadzorstvo, vrstile so se skupne seje. Zvezo med šolo in domom so vzdrževali in poživljali sestanki staršev, uč-

Profesorji in maturantje ob sklepu mature in šolskega leta 1944/45 v Peggezu pri Lienzu. Sede od leve na desno: prosv. načelnik M. Bajuk, Strachan (Welfare Officer), poveljnik taborišča major Richards, podpornik slovenskega šolstva John Corsellis (Welfare Officer), dr. K. Gantar; v drugi vrsti je drugi od desne na levo dr. Valentin Meršol, na skrajni levi Ivo Kermavner in za njim prof. Milko Jeglič. V zadnji vrsti na skrajni desni prof. Božidar Bajuk; v zadnji vrsti desno od napisa prof. Jože Majcen in desno od njega dr. ing. Ludvik Žagar.

Učiteljski zbor ljudske šole v Lienzu

V prvi vrsti od leve na desno: Martin Mizerit, Anica Šemrov, katehet Janko Mernik, Iva Majhen, šol. upravitelj Aleksander Majhen, Pavla Žumer, Ciril Vider. Srednja vrsta: Marija Ziherl por. Inzko, Anica Goršič, Jerica Kobentar, Slavica Pozne, Marija Černe, Bernarda Rajšp, Vika Homan. V zadnji vrsti pa stoje: Pavla Mušič, Pavlina Lovšin por. Starc, Cveta Germek por. Štrukelj, Marija Strupi, Marija Arnež, por. Grum, Stana Zdešar, Angela Klanšek. Posnetek je bil napravljen 1.6.1946 ob slovesnosti posvetitve Brezm. Srcu Marijinemu in ob istočasni prvi proslavi domobranskih žrtev.

teljstvu pa je bila še v posebno v podporo "Slomškova zveza", ustanovljena 7. marca 1946 (predsednik ravn. J. Ovsenek), ki je izdajala mesečnik "Šola in dom" (urednik nadzornik Albin Petelin).

Učitelji so dobili od prosv. vodstva (št. 6 pr. z dne 30. junija 1945) pravilne dekrete o namestitvi s pripombo, da jim bodo vse pravice, zvezane s to službo, urejene s poznejšo naredbo. Kakšno presenečenje, ko so dobili pozneje primerne nagrade za ves čas pouka.

OTROŠKI VRTEC

V taborišču je bilo otrok v dobi od 4—6 in takih nad 6 let, ki še niso hodili v šolo, 128. Treba jih je bilo torej razdeliti v oddelke. Vodstvo je imela Jerica Kobentarjeva, pomagale pa so Angela Klanšek, Danica Milavec in Jožica Beričič. Ko sta zadnji v začetku septembra 1945 odšli v Sv. Gertrudo, je prevzela njuno delo Slava Pozné.

Ko so starejši otroci v septembru 1945 prestopili v ljudsko šolo, sta ostala le dva oddelka (90 otrok).

V začetku so bili otroci ob lepem vremenu zaposleni na taboriščnem dvorišču, ob deževju pa skupaj z rusko mladino v tesni sobici. Ko

je pa 28. nov. 1945 naš vrtec dobil lastno prostorno sobo, jo je dal naš odbor po akad. slik. Frideriku Jerini lepo poslikati in je bila posej lepo opremljena in zelo primerna.

Pouk je bil dnevno od 9—11 in od 14—16. Otroci so se igrali, pripovedovali primerne pesmice in se učili posebno veliko veliko otroških pesmi (Poznetova), ki so jih morali prepogosto peti raznim angleškim gostom, kajti njihova pot je šla navadno skozi otroški vrtec v druge šole in potem šele po taborišču.

LJUDSKA ŠOLA

Za njenega upravitelja je bil postavljen v začetku Tone Kovač, ker je imel Al. Majhen skrb za organizacijo ljudskega šolstva vobče. Ko je pa Kovač odšel v Italijo, je bil postavljen na njegovo mesto Al. Majhen, ki je opravljal to delo poleg vsega drugega (NO št. 48/pr. z dne 20. avgusta 1945).

Selitev je zahtevala novo ureditev otrok, razredov in učiteljstva; ker je bilo nad 300 otrok, je bilo urejenih prvotno 11, pozneje 12 oddelkov in sicer 1 a, b, 2 a, b, 3 a, b, 4 a, b, 5, 6 in 7 a, b. K tem je bil prideljen še en hrvaški, tako je imela šola skupaj 13 oddelkov.

Poučevali so (NO št. 6/pr. z dne 30. junija 1945): Majhen Aleksander, Mernik Janko, Černe Marija, Germek Cveta, Goršič Anica, Homan Viktorija, Lovšin Pavla, Mizerit Martin, pozneje Mušič Pavla, Strupi Marija, Šemrov Anica, Vider Ciril (do svojega odhoda iz taborišča), Ziherl Marija, Zdešar Stana in Žumer Pavla (od 1. marca 1946 dalje).

Za one otroke, ki med okupacijo niso imeli rednega pouka, je NO z odl. št. 7/pr. z dne 30. junija 1945 dovolil poseben oddelek (Verčič Francka), da so se mogli pripravljati za privatne izpite in preiti pozneje k normalnemu pouku.

Z učili je bila ves čas velika težava. Izdatno pomoč je dobila šola z darili angl. Rdečega križa, ki je daroval n. pr. v poll. 1945-46 2.600 zvezkov, 2.400 pol ris. papirja, 1.200 peres, 1.000 pol belega papirja, 350 peresnikov, 240 barvanega papirja za ročno delo, 220 garnitur barvic, 200 barvnih svinčkov in več drugih drobnih stvari.

Preskrbljeno je bilo tudi za ponovni redni zdravniški pregled vseh otrok in primerno zdravljenje vseh obolelih.

Delo učiteljstva je bilo izredno težavno in je zahtevalo posebne požrtvovalnosti. Bil pa

je uspešno in je dvginilo šolo na raven naših boljših šol enake vrste doma v rednih razmerah. To se je pokazalo jasno posebno pri sprejemnih izpiti na gimnaziji, ki so jih učenci te šole gladko in brez spodbujajev izdelovali.

Zato je bila selitev v novembru 1946 usodna in je učinkovala kot strela z jasnega.

(Nadaljevanje pri Spittalu.)

KMETSKA POKLICNA ŠOLA

Na osnovi določbe 10 C/7 Pravilnika o taboriščih z dne 9. julija 1945 je bila v taborišču organizirana kmetška poklicna šola, obvezna za vse fante po končani ljudski šoli do 21. leta, če niso bili drugod na stalnem delu.

Učni načrt je bil raztegnjen na dve leti. Temeljni namen mu je bil, pripraviti naše fante, bodoče gospodarje, če se vrnejo, na vse vrste dela, ki jih čaka doma.

Vpisovanje je bilo opravljeno dne 7. avgusta 1945, pouk se je pa mogel začeti šele 25. avgusta, ker prej ni bilo prostora, in je trajal vsak dan od 8—12. Popoldne so bili fantje pri praktičnem delu v taborišču, na vrtu, ali na polju. Imeli so tudi več poučnih ekskurzij v bližnjo okolico.

V začetku se je vpisalo 17 fantov, naknadno 38 (starejših), skupno 55. Ker jih je med letom odšlo 35 (starejših) na delo, je ostalo na koncu I. leta 20 fantov. Ocenjenih je bilo: odlično 2, prav dobro 17, dobro 1.

Ker je manjkalo učil, je priskočil na pomoč angl. Rdeči križ. Ravnatelj ondotne kmetijske šole ing. Barth, ki nam je bil zelo naklonjen, je podaril 11 stenskih slik.

Šolo je vodil ravn. Bajuk, vse posle upravitelja pa Al. Majhen.

Redno so poučevali: Msgr. Matija Škerbec (ver.), Marija Arnež (rač.), senator Janez Brodar (kmet. zadr. in kupčijo), dr. Fr. Mihelčič (prir.), Maks Osojnik (poljed. in vse sorodne predmete), Fr. Lipar (živinozdr.), dr. Rajko Ložar, Ivan Regali (gozd.) dr. Val. Meršol (zdravstvo), dr. Edvard Vračko (kmet. pravo), Silv. Mihelič (petje), Ivo Kermavner (tel.).

S primernimi predavanji so sodelovali: dr. Jože Basaj (Zadružništvo), dr. L. Puš (Sodobna kmet. vprašanja), ing. Jože Brodnik (Zemljemerstvo), M. Geratič (Državoznanstvo).

Fantje so delali marljivo in resno. Ustanovili so tudi izvenšolski klub "Lepšo bodočnost" in izdajali svoj list z istim naslovom. V klubu so imeli tedenske sestanke s predavanji in de-

Otroški vrtec v Lienzu.

Od leve na desno sede: Slavica Pozne, Jerica Kobentar, Aleksander Majhen, poveljnik tab. Young, dr. Valentin Meršol, Angela Klanšek, Bernarda Rajšp.

batami, kjer so se urili v vsem društvenem in javnem delovanju. Skoro vsako nedeljo so imeli zabavnopoučne izlete.

Učenci so prispevali veliko izdelkov k splošni razstavi v Celovcu v decembru 1945, kar so ondotni časopisi izrecno pohvalili.

GOSPODINJSKA POKLICNA ŠOLA

Ta je bila posestrima gornje in je bila obvezna za vsa dekleta, odrasla ljudski šoli od 16. do 21. leta, če niso imela drugod stalnega dela.

Vpisovanje je bilo dne 10. avgusta 1945. Priglasilo se je 164 deklet, ki so bile po starosti in izobrazbi razdeljene v 4 oddelke. Pozneje je izstopilo 44 deklet, ker jih je odšlo 6 v gimnazijo, 5 v šivalnico, 33 pa v razne stalne službe.

Pouk se je začel 20. avgusta 1945. Občutne težave je povzročalo pri pouku dejstvo, da več deklet, ki so živele od 1941 do 1945 pod okupacijo brez rednega pouka, ni znalo dobro pisati, ne brati, ne računati.

Zaradi pomanjkanja prostorov je bil pouk za vsak oddelek le 3 dni v tednu.

Vrhovno vodstvo je bilo združeno s kmet. poklicno šolo v rokah ravn. Marka Bajuka, vso upravo je upravljal Al. Majhen, vodstvo je imela prvotno Jerica Kobentarjeva, pozneje pa Marija Arneževa.

Poučevali so: Gr. Mali in Janez Kalan (ver.), Ivan Majhen (slov.), Al. Majhen (knjigovodstvo), Marija Arnež (rač.), Sl. Kremžarjeva (šiv.), dr. ing. L. Žagar, dr. Val. Meršol, dr. Fr. Mihelčič in Silv. Mihelič (kot na kmet. pokl. šoli), Jerica Kobentarjeva (gospodinjstvo, vrt., cvetl., mlek., strežbo, kuho), Ana Goršič (tel.), Ana Slapničar (ročno delo).

Pomanjkanju učil je delno tudi v tej šoli odpomogel angl. Rdeči križ s 3.000 polami papirja, naš tab. odbor pa tudi po svojih močeh.

Gospodinjska poklicna šola v Peggezu I. 1946
(1. junija)

V prvi vrsti od leve na desno: Aleksander Majhen, katehet Mali Gregor, prosv. načelnik Marko Bajuk, povelj. tab. Ryder Young, dr. Valentin Meršol, Iva Majhen, Marija Arnež por Grum, Silvin Mihelič, Jerica Kobentar.

Šolska poliklinika je vsa dekleta zdravniško pregledovala in je bilo obolelim preskrbljeno za zdravljenje v tab. ambulanti ali pa v lienški bolnici.

Tudi učenke te šole so prispevale za razstavo v Celovcu prav veliko predmetov iz oblačilne stroke, kar je bilo lepo okusno izdelano iz starih rjuh, prevlek in blazin. Tudi njihovo delo je časopisje zelo pohvalno priznalo.

OBRTNONADALJEVALNA ŠOLA

Za organizacijo te šole se je prav toplo zavzel dr. Fr. Mihelčič, ki je imel na te vrste šolah že doma veliko dela.

Uredil je priprave tako, da se je mogel začeti pouk že 15. januarja 1946. Vpisanih je bilo v deškem oddelku 19 vajencev, v dekliškem pa 15 deklet.

Poučevali so poleg dr. Fr. Mihelčiča še: Al. Luskar, Al. Majhen, Fr. Jerina in Mar. Arnež pri dečkih ter dr. Fr. Mihelčič, Al. Luskar, C. Vider in Mar. Arnež pri deklicah.

Zaradi pomanjkanja prostorov je bil mogoč pouk le ob torkih in petkih od 14. do 18. ure v ljudski šoli.

Tudi med temi učenci in učenkami je bilo nekaj takih, ki so prišli izpod nemške zasedbe, in so zato le prav slabo pisali, brali in računali, kar vse je bila občutna ovira pri pouku.

GIMNAZIJA

Med priseljenci iz Vetrinja je prišlo v pegeško taborišče 122 gimnazijcev. Selitev je pretrgala nit pouka in je grozila nevarnost, da ne bo mogoče šole več nadaljevati.

Z največjo potrpežljivostjo in z nepopustljivim moledovanjem je dr. Val. Meršol "izvrtal" pri neprijaznem ravnatelju in ruski ljubosum-

nosti za zavod dve šolski sobi, kjer se je mogel šele 9. julija pouk nadaljevati, tako, da so prišli vsak dan samo štirje razredi na vrsto. Šele 18. julija je zavod dobil še dve sobi, da je bil mogoč vsak dan pouk za vse razrede. Pisarne, niti zbornice pa ni bilo, profesorji so si predajali dnevnik na hodniku, vse pisarniško delo je pa bilo treba opraviti doma in hraniti ondi tudi vse knjige in zvezke.

S prostori je bilo seveda tako kot pri ljudski šoli: strehe votle, okna brez šip, skoro vsa vrata brez kljuk; peči, hvala Bogu, v poletju nismo pogrešali. Mize so bile znešene z vseh strani. Bile so preširoke in so zavzemale v tesnih sobah veliko prostora, sedeži vsi improvizirani. Vseh težav, ki jih je bilo treba sčasoma premagati, ni mogoče tu opisati. Preko vsega je šla energija prof. zbora in je teklo delo proti koncu.

V učit. zboru so nastale po nujni potrebi neznatne spremembe. Prof. Sever je odšel s svojo skupino v št. Vid, kjer je organiziral in vodil vse prosvetno delo in izdajal taboriščni list. Suplent Grum Janez je odšel v Italijo za nujno drugo nalogo. Na novo so pa vstopili supl. Jože Majcen, dr. Zudenigo Drago (Hrvat), dipl. fil. Logar Vinko in dr. Ljudevit Žagar, ki je prišel nalašč za to iz Italije. (NO štev. 9/pr. z dne 10. julija 1945). Dne 1. marca 1946. je vstopil ravn. Jože Ovsenek (kласični jeziki), ki je pozneje prevzel vodstvo zavoda, isti dan dr. Oton Knežević (zemlj. zgod.) prof. frančiškanske gimnazije na širokem brigju pri Mostarju, ki je pa kmalu odšel na drugo službeno mesto v Italijo; 22. maja 1946 Peter Pajkovič, Srb, prof. beograjske gimnazije (zemlj. zgod.), 15. septembra 1945 Pavel Kveder (tel.); dr. Drago Zudenigo je odšel 15. sept. 1946 iz taborišča.

Vsi člani učiteljskega zbora so bili kvalificirani za svoje stroke, nekateri kar odlično, više kvalificirani (docentje).

Število učencev je vedno raslo, ker so prihajali novi begunci in so se priglašali učenci tudi iz drugih taborišč. Tako je bilo v naslednjem šolskem letu že 184 učencev ocenjenih; v l. 1947-48 pa tudi 178. Med njimi je bilo nekaj Hrvatov, ki so bili vobče marljivi in so prav dobro uspevali.

Ko so po zahtevi tab. ravnateljstva prišli v šolo tudi ruski otroci, so nekaj dni prihajali neredno v šolo in debelo gledali šolsko delo. Ker mu pa v nobenem predmetu niso bili niti zdaleka kos, so vsi kmalu izostali.

Ko je bilo sklenjeno, da končamo pouk ob koncu avgusta, je ravnateljstvo poslalo na voj. upravo v Celovec prošnjo, naj dovoli višje tečajne izpite in pošlje svojega zastopnika za predsednika. Odgovor na to je bila inspekcija zavoda po šefu ondotnega vzgojnega oddelka polkovniku C. W. Batyju, ki je nadzoroval 10. avgusta pouk v petih razredih, potem ko je prejšnji večer od ravnateljstva zahteval vse mogoče podrobnosti iz poslovanja, organizacije in dela zavoda ter pri tem pokazal, da je šolski strokovnjak prve vrste.

Izbral si je za nadzorovanje grščino v petem, latinščino v 8. razredu (B. Bajuk), zemljepis v 8. (M. Šah) ter italijanščino v 7. in 8. razredu (dr. Zudenigo).

V svojem, skoro 7 tipkanih strani dolgem, izčrpnem poročilu, je napisal med drugim sledeče o učit. zboru in zavodu:

Ravn. M. Bajuk je mož izredne osebnosti in energije. Po poročilih tab. oblasti in neposrednem opazovanju je jasno, da je vodja šole njen glavni faktor. Njegova izkušnost v šoli, administraciji in glasbi je neprecenljiva. On daje v glavnem smernice tudi osnovni šoli in se peča tudi z vzgojo odrasle mladine.

Drugi člani učit. zbora (17 po številu) so vsi usposobljeni; kolikor more presoditi tujec, ki ne razume slovenščine, je njihova usposobljenost izven vsakega dvoma in so njihovi odnosi do učencev in do tab. vodstva zgledni.

Predložen je bil sistematsko urejen urnik, močno podoben angleškemu, in je bilo ugotovljeno, da se je točno ujema s tem, kar so v šoli obdelovali. Vsi obiskani razredi so bili v redu, učenci točni in lepo disciplinirani.

Vedenje dijakov je bil bolj umerjeno, kot je to navadno na Angleškem. In jasno je bilo, da izvira to vedenje iz prirojene dostojnosti in skrbi, izrabiti vse priložnosti za učenje.

V 5. razredu se je vršil pouk zaradi pomanjkanja učbenikov na osnovi pisanih listov. Grške stavke so učenci tvorili hitro in pravilno, glavna pravila o kontrahiranih glagolih so bila podana jasno in vidno razumljivo. Prav nič se ne obotavljam priznati, da to znanje dosega višino, ki je spričo starosti učencev višja od one, ki jo je zdaj najti v grških razredih v večini angleških srednjih šol...

Podobno je pohvalil metodo pouka pri zemljepisu v 8. razredu, ko pravi, "da je nudila ura učencem priložnost jasnega in pravilnega govora pred razredom-va, ki jo na Angleškem prepogosto pogrešamo."

Kmetijska poklicna šola v Peggezu l. 1946
(1. junija)

V prvi vrsti od leve na desno: Maks Osojnik, Silvin Mihelič, katehet Janez Kalan, prosv. načelnik Marko Bajuk, povelj. tab. Ryder Young, dr. Valentin Meršol, Aleksander Majhen, Marija Arnež, por Grum, Brodar Janž, Geratič Mirko.

Vobče pa pravi: "Ta šola vzdržuje kljub velikim težavam najlepše tradicije evropske vzgoje. Že zaradi okoliščin, v katerih se šola nahaja, se ta podvig lahko imenuje herojski in zasluži vse mogoče priznanje in podporo."

Posledice tega poročila in priznanja je bila najprej naklonjenost angl. taboriščnega ravnateljstva, ki je postalo na zavod ponosno in je v Celovec prevzelo nekako vodilno mesto. Šef Baty pa je dokazal iskrenost svojega priznanja s tem, da je dovolil ravnatelju nabrati, kolikor najde pripravnih knjig za prof. zbor in učence v veliki zalogi v Silbereggu nad št. Vidom, kamor je bilo nemško vojaštvo navozilo ogromno število najrazličnejših knjig.

Iz te neprecenljive zaloge je dobil zavod veliko prepotrebni, dragocenih knjig, 1 pianino in 3 klavirje. Imena tega velikega zavodovega dobrotnika ne sme naša mladina nikdar pozabiti.

Šol. leto je bilo zaključeno dne 6. sept. s skupno sv. mašo. Ob 11. je bila šolska akademija, pri kateri so dijaki deklamirali in prosto govorili v slovenščini, angleščini, srbohrvaščini, nemščini, latinščini, grščini, francoščini in italijanščini. Ta akademija, ki jo je zelo spretno vodil prof. Jeglič, je pokazala ne navadno višino zavodovih uspehov in je zbrala občinstvo za natlačeno veliko taboriščno dvorano.

Učni uspeh je bil tak, da je med 106 učenci bilo 24 odličnjakov, 47 prav dobrih, 15 dobrih, 12 jih je imelo popravljalne izpite, 5 jih je pa padlo. Pri maturi je bilo 5 odličnjakov,

Ravnatelj tab. Jarvie in gen. Parminter,
šef UNRRE za Avstrijo v spitalskem
taborišču.

vsi drugi so izdelali prav dobro, samo 3 so bili dobri.

Skrb za mladino, da se reši, kar se le rešiti da, ni dala niti med počitnicami miru učiteljskemu zboru; zato je zavod priredil za one otroke, ki niso mogli priti ob selitvi v Peggez, počitniški tečaj kot pripravo za privatne izpite. Priglasilo se je 86 učencev. Ispite v oktobru je izdelalo 53 učencev, padlo jih je 16, 16 jih pa ni prišlo. V teku kratkih 4 mesecev je bilo torej ocenjenih 149 dijakov, kar pomeni za našo mladino pridobljenih 149 šol. let.

To resno delo, ki ga je taboriščno ravnateljstvo, posebno ravnatelj Ryder Young, spremljalo z vedno večjo pazljivostjo, nam je zaslužilo izboljšanje položaja. Kmalu smo dobili 3 učilnice, pisarno in zbornico. Ko je pa bila v decembru izpraznjena vsa baraka in dodeljena samo šolstvu ter je zavod dobil polagoma še nove šolske klopi, je bilo v novem šolskem letu vse delo normalno urejeno; v taboriščni tiskarni so zavodu polagoma tiskali šolske knjige. Soc. in tab. odbor sta skrbela za učila tako, da je malokateri zavod v domovini bil tako resno na delu kot naš.

Prav to delo je mikalo tudi one med mladino, ki so bili že odrasli nižjim razredom gimnazije in so želeli priti v šolo. Zato je NO sprejel predlog prof. zbora in z odl. šte. 20/pr. z dne 4. marca 1946 premaknil starostno mejo za 3 leta navzgor. Tako so bili v nekaterih razredih že prav zreli fantje, tja do 26 let stari.

Enako je NO s svojim odl. šte. 282/pr. z dne 8. junija 1946 sprejel predlog učit. zbora in dovolil, da morejo delati oni učenci, ki so

zaradi vojske izgubili vsaj 3 leta šolanja, privatni izpit čez višji razred, čeprav so v istem letu bili redni učenci na zavodu.

V novem šolskem letu je bilo potrebno učni načrt prilagoditi novim razmeram. Angleščina je prišla v razrede od 2.—8. po 3 tedenske ure. Da bi mladina znala ceniti naše narodne dobrine, sta bili odkazani vsem višjim razredom po 2 tedenski uri narodopisja, ki ga je učil ravn. etnografskega muzeja in docent dr. Rajko Ložar. V 1. razred je prišla latinščina v izmeri 5 tedenskih ur, kakor doma na klasičnih gimnazijah; tako naj bi ostala v enakih izmerah v vseh razredih.

Ker se je bilo posrečilo pridobiti za zavod prof. trgovske akademije ing. Vekoslava Rajmana (od 15. sept. do 11. nov. 1946), Hrvata, je bil v začetku 2. šolskega leta organiziran na zavodu prvi letnik trgovske akademije. Priglasilo se je 16 učencev in učenk. Ti so obiskovali trgovske predmete posebej, vse druge pa skupno z gimnazijci v 5. razredu. Žal je razred prenehal ob selitvi, ki je sledila že 11. novembra 1946 in so učenci zopet nadaljevali svoje prejšnje gimnazijske razrede.

Za telesno vzgojo je skrbel naš preizkušeni prvak Ivo Kermavner. Zavod je imel v vseh razredih obvezno telovadbo in je priredil več samostojnih telovadnih akademij, njegovim učencem in učenkam, ki jih je vežbala učiteljica Goršičeva, pa so sodelovali pri vseh taboriščnih prireditvah.

Tudi petje je imelo na zavodu svoje mesto v obilni meri. Poleg obveznega petja v obeh nižjih razredih je imel na zavodu Silvester Mihelič dober pevski zbor, ki je pel ves čas pri službi božji in šolskih prireditvah.

Zavodu pa je bila priključena tudi glasbena šola, v kateri je poučeval klavir absolvent sred. šole glasb. akademije Ernest Majhenič od 25. februarja 1946 do svojega odhoda iz taborišča 20. marca 1947, nato pa Silvo Mihelič. Šola je imela 32 učencev in učenk in dovolj not, ki jih je nabral ravnatelj v "zalogi" v Silbereggu.

Poleg obveznega šolskega dela so se učenci vežbali tudi v pisanju izven šole. Imeli so ves čas svoj list "Cvetje v tujini", ki ga je urejeval sprva sed. sourednik am. lista "Ave Marija" fr. Bazilij Valentin, za njim pa Pečavar Anton. Snov Stanko je bil glavni risar za vse izdaje tab. tiskarne. Imel je posebno spretnost za portretiranje in se je vidno spopolnjeval.

Vse šolsko delo je imelo izdatno oporo v slovenski taboriščni tiskarni, ki jo je vodil dr. Fr. Blatnik. Dasi je imela ves čas ogromno dela z izdajanjem taboriščnih stalnih listov in nujnih službenih stvari, je vendar prevzela v ponatis tudi več šolskih knjig. Saj je n. pr. natisnila popoln Abecednik (46 strani), ki ga je sestavila učiteljica Šemrovova, Slov. berilo za 3. razred ljudskih šol (64 strani), Katol. katekizem (95 strani), za gimnazijo pa Bučarjevo Zgodovino starega veka (56 strani) ter Zgodovino starih orientalskih narodov (28 str.), Slov. berilo za 3. razred (150 str.), Slov. berilo za 4. razred (179), Zgod. atlas Slovenije in zemljepis Slovenije in Jugoslavije, Lat. vadnico, Pipenbacherjevo Lat. slovnico (125 strani), Ciceronov 1. in 4. Catil. Livij "Ab urbe condita" in več drugih krajših stvari. Vse to v Peggezu v letu 1946.

Profesorji so pa skoro vsi sodelovali še pri izvenšolskem prosvetnem delu: pri raznih tečajih, predavanjih, igrah itd.

Koliko so morali i profesorji i učenci več pisati zaradi pomanjkanja knjig, je težko oceniti. Tu naj omenim še eno dejstvo, dokaz skrbi in požrtvovalnosti. Nekaj šol. knjig je prišlo v nahrbtnikih dijakov iz domovine čez visoke snežnike. Nosilci so tvegali s tem "kontrabantanjem" življenje, toda prenesli so važne pripomočke. Ko so o tem Angleži zvedeli, so poročali to domov v Anglijo in je ondi na plenarni skupščini učiteljske organizacije o tem poročal predsednik zbranem učiteljstvu s poudarkom posebnega občudovanja in priznanja mladini, ki kaj takega tvega za svojo izobrazbo.

In kljub tem težavam uspehi niso zaostajali za onimi doma v normalnih razmerah, saj je izdelalo kljub veliki obremenitvi z učno snovjo novih predmetov gladko brez popravnih izpitov v letu 1944-45 86 ali 83.50 odstotkov, v letu 1945-46 138 ali 75 odstotkov, v letu 1946-47 167 ali 81.3 odst., v l. 1947-48 159 ali 86.7 odstotkov. Take uspehe so pokazali doma le najboljši zavodi.

Prav tako je napravilo maturo v š. l. 1944-45 21 ali 100 odst. učencev, v l. 1945-46 21 ali 100 odst., v l. 1946-47 10 ali 100 odst. in v l. 1947-48 v dveh terminih 39 učencev, padla sta le dva že semestralno. Skupaj je zavod izdal torej 91 zrelostnih spričeval.

In naši abiturientje prospevajo po vseh kontinentih, kjer se pokažejo v šoli, prav dobro ali odlično. Kolikor jih je bilo mogoče zasle-

Poveljnik taborišča v Peggezu Ryder Young.

dovati, se jih je 21 posvetilo duhovniškemu poklicu in so nekateri brali že novo mašo.

In zgodilo se je pravo čudo. Vseučilišče v Gradcu je zrelostna spričevala zavoda brez obotavljanja priznalo in so se vsi prijavljeni abiturientje mogli vpisati za redne slušatelje vseh fakultet. Iz poročila, ki prihajajo iz raznih strani, študirajo na osnovi naših spričeval dijaki gladko tudi po drugih univerzah (Zed. Države, Rim) in so vsaj eno spričevalo priznala tudi pristojna ministrstva v Buenos Airesu.

Ali je možno lepše plačilo za trud profesorjev in vseh onih, ki so njihovo delo podpirali?

Med temi naj najprej omenim našega vodjo, zastopnika pri oblasteh, tolmača in neumornega posredovalca v vseh težavah, primarija dr. Val. Meršola, ki je noč in dan predel in predel misli, kako in kaj bi se dalo storiti za naš zavod.

Tesno ob strani je stal v vseh važnih zadevah in posebno skrbel za gmotno pomoč zavodu predsednik Soc. odbora in idejni vodja vseh naših skupin v Avstriji Msgr. Matija Škerbec, ki je znal s pravim razumevanjem vsega dela in ovir prav preceniti pomen zavoda in je tudi brezpogojno pomagal, če je bilo potrebno kedar preko izrednih ovir.

Omenil sem že predobrega polkovnika Battyja, ki mu smemo dati častni naslov očeta zavoda, kajti on nam je odstranil z eno potezo vso mlačnost pri merodajnih oblasteh in nam pridobil zaslužen priznanje. On nam je tudi pomagal do potrebne knjižnice, ki je imela za delo zavoda neprecenljivo vrednost.

“Cvetje v tujini” — list slovenskih dijakov v Peggezu — je priobčil svoj čas karikaturu o razmerah v gimnaziji: “Šolske klopi sede na osmošolcih”.

Z zlatimi črkami smo zapisali v zavodovo kroniko ime ravnatelja Ryderja Younga. Njegove ljubeznivosti ni mogoče opisati. Kdor ga je videl vsega razigranega na valeti abiturientov, je šele prav občutil njegovo očetovsko srce. Vsem nam je v nepopisni boli zadržtela duša, ko se je smrtno ponesrečil, vračajoč se z obiska pri naših skvutih.

Zelo veliko podporo je imel zavod tudi v mladem, zelo inteligentnem uradniku taboriščnega ravnateljstva Johnu Corsellisu, ki je bil dolgo naš “prosvetni minister”, ter v Poljaku, članu ravnateljstva Pavlu Msyku.

V teh razmerah se je ves aparat okrog našega šolstva v Peggezu tako razgibal in razvil, da smemo in moramo imenovati čas do novembra 1946 “zlati dobo” našega šolstva. Taboriščno ravnateljstvo je zahtevalo, da smo dali natisniti svoje letno poročilo za š. l. 1944-45 in 1945-46 tudi v angleškem jeziku, da so ga poslali na Angleško, ne v našo sramoto.

(Nadaljevanje pri Spitalu.)

KONVIKT

Za one dijake, ki niso imeli svojecev v taborišču, in vse sirote, sta bila organizirana dva konvikta: eden za dečke, drugi za deklice, ki sta imela oba skrbno vzgojno nadzorstvo in

urejen hišni red. Proforski zbor se je z ustanovitvijo konvikta pečal že v svoji seji dne 3. avgusta 1945, pa je bilo tedaj nemogoče dobiti prostora. Šele v marcu 1946 je zavod dobil v ta namen dve baraki.

V deškem je bilo prostora za 48, v dekliskem pa za 40 oseb.

Poleg spalnic so bile v obeh barakah tudi svetle učilnice.

Učenci so dobivali tudi priboljšek v hrani. Okrog 60 odstotkov otrok je bilo iz špitalskega taborišča.

SKRB ZA UČITELJIŠČNIKE

Gimnazijsko ravnateljstvo je že od prvega začetka prevzelo pod svojo skrb tudi priglajšene učiteljščnike, ki jih je bilo v začetku 24 iz raznih letnikov. Učiteljšča ni bilo mogoče ustanoviti za tako malo število kandidatov že zaradi pomanjkanja profesorjev. Zato jih je veliko s privatnimi izpiti prešlo v gimnazijo, za kandidate zadnjega in predzadnjega letnika pa je bilo urejeno tako, da so jih za razredne izpite pripravljali uprav. Al. Majhen, nadz. Albin Petelin in prof. M. Jeglič. Ko so pred kvalificirano komisijo, ki jo je postavil NO z odl. št. 288/pr. z dne 10. junija 1946 napravili izpite čez 5. letnik, so napravili 10. julija še diplomske izpite.

Postavljeni so bili: ravn. M. Bajuk za predsednika in izpraševalca za glasbo, prof. Jeglič Milko za podpreds. in izpraševalca za pedagoško skupino, Al. Luskar za verouk, prof. dr. Kajetan Gantar za slov., supl. Jože Majcen za nem., supl. Roman Pavlovič za zgod. in zemlj., dr. Fr. Puc za higieno, šol. nadz. Albin Petelin za nar. ekonomijo z osnovami sociologije in učit. Zupan Slavko za telovadbo. Sreča je bila, da je bil za pedagoško skupino v prof. zboru usposobljeni prof. Milko Jeglič.

Za nižje letnike je bilo v načrtu enako delo v bodočih mesecih, pa so med tem vsi postali že redni učenci gimnazije.

SKRB ZA VISKOŠOLCE

Ko so se naši abiturientje vpisali na graško vseučilišče, je vse stroške — okroglo 10.000 šilingov plačal Soc. odbor. Ker pa dolgo ni bilo znano, bo li jih vojaška uprava sprejela v kakšno taborišče, je bilo potrebno pripraviti drugo rešitev.

Med inteligenti so bili v taborišču usposobljeni strokovnjaki za predavanja 1. semestra za pravo (St. Masič), za medicino (primarij

dr. Val. Meršol) in za filozofsko (za kemijo) dr. L. Žagar ter za prirodopis dr. Fr. Mihelčič.

Knjig bi bilo dovolj na razpolago, saj jih je ravn. Bajuk iz Silberegga pripeljal, okrog 100 za tehnike in ravno toliko za medicince poleg mnogih drugih za filozofsko fakulteto. Vse te so dobili potem naši visokošolci v Gradcu.

Vse je bilo na tem, da postane naše taborišče tudi "vseučiliško mesto". Šlo je že samo za dve uri. Pa je vendarle v zadnjem trenutku prišlo sporočilo, da je pripravljen v Gradcu za naše visokošolce prostor v posebni baraki in čez nekaj ur so že odbrzeli vozovi z vriskajočimi fanti proti Gradcu.

Pa je prišla še druga huda težava nad naše akademike. Več jih je bilo, ki so izgubili, ali doma pustili ali pa v teku časa v stiski pometali proč svoja maturitetna spričevala. Za prijavo k izpitu pa je bilo treba predložiti univerzi izvirno spričevalo. Stiska nad vse stiske! Nervoznost je rasla, ker so potekali termini za prijave k izpitom in je bila nevarnost, da pojdejo semestri ali leta v izgubo.

Zvezno ministrstvo na Dunaju je bilo namreč v novembru 1944 izdalo odlok, da morajo vsi oni, ki nimajo več izvirnega maturitetnega spričevala, ponoviti maturo pred avstrijsko komisijo. To bi bilo za naše fante izredno težko in zamudno, skoro nemogoče.

Tedaj se je v njihovi največji stiski podal prosv. nač. M. Bajuk v Gradec in zgodilo se je še danes nerazumljivo čudo: Vseučiliški senat je v izrednem razumevanju položaja soglasno sklenil, da velja za univerzo potrdilo o maturi, ki ga izda on (M. Bajuk) dijakom toliko kot izvirno spričevalo.

Istočasno mu je rektor naše akademike pohvalil, da so izredno pridni, da jih stavijo za zgled svojim slušteljem Avstrijcem in je tudi njihovo vedenje v vseh ozirih odlično.

To je bilo veselje! Kar skozi okna so frčali na univerzo, da se prijavijo k izpitom, ki so jih v resnici v tistem roku tudi odlično in prav dobro izdelali, menda nad 30.

Isti sklep je pozneje prevzela samostojna tehnična fakulteta v Gradcu in montanistična v Leobnu.

MLADINSKA VZGOJA IZVEN ŠOLE

Salezijanci so tudi v Peggezu imeli to delo v svojih rokah. Vodil ga je Janko Mernik. Ko je nepozabni Ryder Young dal postaviti krasen Mladinski dom z odrom, je bilo v tem oziru delo zelo smotrno in živahno.

Ker so morali dijaki sami urejati svoje šolske prostore, je "Cvetje v tujini" lahko priobčilo karikaturu: "Gimnazija je skoraj postala — tehnična šola."

ŠOLSKA POLIKLINIKA

Tudi to smo imeli lepo urejeno pod vodstvom prim. dr. V. Meršola in dr. Fr. Puca. Tu so bili vsi otroci v posameznih presledkih pregledani in so dobivali vso potrebno zdravniško pomoč in oskrbo (po potrebi). Tak pregled je bil prvič izvršen od 16. jul. do 2. avg. 1945

in je bilo pregledanih vsek otrok od 1. leta dalje 760. Podrobno poročilo o tem je ohranjeno.

Judenburg

Ob preselitvi iz Vetrinja so prišli v to taborišče med 300 begunci učitelji Clemente Avguštín, Trobec Frančiška in Dobršek Milena, otrok pa je bilo 29 za šolo.

Upravitelj Clemente je takoj prijel za delo in uredil otroke v dva oddelka: Prvi je zajel otroke 1., 2. in 3. šolskega leta, drugi pa one 4., 5. in 6. š. l. Prvega je prevzela Trobec Frančiška, drugega pa Dobršek Milena. Clemente je moral prevzeti delo v mešani taboriščni šoli, zato je skrbel le za upravo te šole.

Pouk se je začel dne 7. julija 1945 in sicer samo v veliki dvorani, zato prvi od 1—3, drugi pa od pol 10—12. Klopi ni bilo, tablo in kreda je poskrbelo taboriščno vodstvo.

Obenem je zbrala poštna uradnica Doberšek Ema otroke nedorasle šoli v otroškem vrtcu in se z njimi bavila; pomagala ji je še sestra Marija. Verouk je pa prevzel tab. župnik Malavašič Roman.

Ker je bil uprav. Clemente v naslednjem šol. l. 1945/46 oproščen dela v "mednarodni" tab. šoli, so bili urejeni na naši šoli 3 oddelki

in je poučeval on drugi oddelek (3. in 4. šol. l.). Ker je bila na razpolago še vedno le velika dvorana, je imel vsak oddelek le po dve uri pouka. Šele 11. dec. je dobil prvi oddelek svojo sobo, o božiču pa še drugi in tretji, kar je pomenilo veliko pridobitev. Ko je šola dobila 21. januarja zase celo barako, je bila urejena poleg učilnic tudi pisarna. V maju je še otroški vrtec dobil lastno barako; tako so prostori odslej ustrezali zahtevam pouka.

Ko je 1. maja 1946 prišla v taborišče skupina iz Dittersdorfa, se je število otrok zvišalo na 95 in so bili potrebni štirje oddelki. V učit. zbor je vstopila Beričič Jožica, pomagali so pa sodnik Fischinger (nem.) in Zupan (angl.). 30. aprila sta izstopili Dobršek Ema in Milena.

Na šoli je bilo delo zelo živahno in je bilo prirejenih več prireditev; 9. sept. programska akademija "Mati-Domovina-Bog" z deklamacijami, petjem, prizorčki in simboličnimi vajami. Dne 1. dec. proslava Zedinjenja, 5. dec. Miklavžev večer z obdarovanjem vseh otrok, 22. dec. Žive jaslice, 19. marca pevski koncert, ki ga je pripravila Dobršek Milena, in 25. marca Sneguljčica.

Ko se je pozneje učiteljica Milavčeva vrnila v spitalsko taborišče in je tudi Beričičeva podala ostavko na službo, sta stopili na njuni mestu Marija Dobrškova in Frančiška Verčičeva, otroški vrtec je pa prevzela Milica Žontova. Ta šola je ostala z malimi nebitstvenimi spremembami pod istim vodstvom do konca marca 1948. Pouk je tekel gladko, učila so se spopolnjevala, število učencev se je večalo in doseglo v ljudski šoli število 95, v otr. vrtcu pa 61.

V aprilu 1948 je bilo vse taborišče preseljeno v Trofaiach pri Leobnu, kjer se je pouk takoj nadaljeval. Šola je dobila samostojno barako z dvema sobama, kjer je bil urejen pouk v štirih oddelkih. Tudi učiteljstvo je ostalo v službi do konca š. l. 1947/48. Ob pričetku novega šol. leta 1948/49 je odšla Trobčeva v Kanado, Verčičeva je bila poslana iz taborišča, ker je IRO odklonila sprejem, upravitelj Clemente je pa odšel v Argentino; zato je vstopila učiteljica Beričičeva zopet v službo in prevzela vodstvo šole.

OBRNONADALJEVALNA ŠOLA

Ko se je pozimi 1946/47 ustanovilo v taborišču združenje obrtnikov, je bila organizirana tudi obrtnonadaljevalna šola, v katero je bilo

v febr. 1947 vpisanih 9 vajencev in 9 vajenk. Vodstvo šole je prevzel upravitelj Clemente, poučevali so pa še Fischinger A., Oven Ivan in Roman Malavašič. Leto je bilo zaključeno po 10 mesecih in so učenci dobili spričevala.

Pouk pa se ni mogel nadaljevati v Trofaiach, ker ni bilo niti prostora niti ni bil poveljnik taborišča šoli naklonjen.

Št. Vid ob Glini

V skupini, ki je šla iz Vetrinja v Št. Vid, je bilo 77 šoloobveznih otrok, ki jih je spremljalo sledeče učiteljstvo: Peter Golobič, Slabe Karel, Gospodarič Angela, Šešek Evlalija, Mravlje Antonija, Pezdir Apolonija in Holozan Vera ter učiteljščnika Kobal Anton in Jakop Anica.

Razmere so bile za šolo kaj neugodne. Zaradi tesnih stanovanjih razmer ni bilo misliti na prostor v barakah, poleg taborišča pa je stalo le podrto poslopje nemškega strelskega društva.

Zato je bil začetek pouka urejen na prostem. Učitelji so hodili z učenci na sprehod po bližnji taborišča, posebno v bližnji gozd, tam so peli in obdelavali snov, ki se je dala primereno kar ustno obdelavati, posebno računanje na pamet.

Šolo je organiziral upr. Golobič Peter, ki pa ni mogel prevzeti pouka, ker je bil nameščen za taboriščnega skladiščnika. Pri upraviteljstvu je delala vse tajniško delo Angela Gospodaričeva.

Učenci so bili razdeljeni v štiri oddelke, ki so jih učili Kobal Anton, Jakop Anica, Mravlje Antonija in Slabe Karel, Verouk je imel kaplan Boris Koman, telovadbo Ivan Boh, petje in ročna dela Ang. Gospodaričeva. Otroški vrtec je vodila Evlalija Šeškova.

Pouk se je začel že 4. julija 1945. Ker je pa taboriščna uprava bila Slovincem naklonjena, ko je videla njihov red, snago, njihovo marljivost in vsestransko prizadevanje za ureditev taborišča, je dala razrušeno poslopje nem. strel. društva popraviti in se je šela vse lila 15. julija v to za silo popravljeno poslopje. Teda ni bilo nič inventarja, ne klopi, ne miz, ne tabel. Učila (papir, svinčnike in zvezke) je polagoma nabavila slov. skupina, nekaj je pa daroval angl. R. K.

Delo je bilo intenzivno in so bili uspehi zadovoljivi.

Učiteljstvo je živahno sodelovalo tudi izven šole na socialnem, prosvetnem polju in v kmetijsko-nadaljevalnem tečaju, ki je bil organiziran kmalu po ureditvi nujnih potreb.

Kellerberg

Komaj je bilo šolsko poslopje primerno urejeno. Že je prišla sredi zime selitev v Kellerberg ob Dravi. Tam je dobila šola po enem tednu urejanja novo, povsem prazno barako, ki ni bila nič predeljena s stenami, ker sprva ni bilo mogoče dobiti lesa za stene in je bilo vse taborišče še nedodelano. Šola se je morala pozneje še dvakrat seliti, dokler ni dobila končno prazno barako. Taboriščni kulturni odsek je nabavil lepenko za predelitev iz fonda od šolske prireditve in je bilo mogoče v drugem polletju urediti vse razrede po lastnih prostorih. Oddelkov je bilo 6. Prvi je imel 7 učencev in učenk (Ang. Gospodaričeva), drugi 17 otrok (Apol. Pezdirjeva), tretji 21 (Vera Holozanova), četrti 7 (Mravlje Antonija), ki jo je med bolezenskim dopustom nadomeščala Jakop Anica, peti 16, 1. in 2. višji (Kobal Anton), in šesti 9, (3. in 4. višji) Slabe Karel.

Pouk je občutno oviralo pomanjkanje knjig in drugih pripomočkov. V prvem razredu so prišle v rabo nove čitanke avstrijske izdaje na Koroškem. v drugih razredih pa so pri slovenščini brali "Begunsko mladino" in "Begunčka". Nekaj najnujnejših šolskih potrebščin je pa šola dobila po posredovanju šol. upravitelja P. Golobiča.

Sredi januarja je prišla v taborišče iz domovine nova skupina Slovencev in z njo 20 otrok, ki so šli takoj vsi v šolo. V taborišču je bilo tudi več "volksdeutscherjev", ki bi bili radi dali svoje otroke v slovensko šolo, pa jim ni dovolilo taboriščno ravnateljstvo.

Šola je slovesno proslavila narodna praznika 29. oktober in 1. december. Za Miklavža so bili šolarji obdarovani od taboriščnega vodstva in angleškega RK, o Božiču pa od UNRRA-e, naših rojakov iz Rima in Amerike.

Ko je šola prišla ravno v gladko delo, je prišla na koncu februarja 1946 selitev v taborišče v Spittalu.

KMETIJSKA IN GOSPODINJSKA ŠOLA

Ta šola je bila ustanovljena že v št. Vidu in se je začel pouk že 30. avgusta 1945. Gospodarski oddelek je bil namenjen fantom, po-

sebnostno sinovom naših kmetijskih družin. Pouk ni bil obvezen, pa so se vendar vsi pozvani odzvali in so šolo redno obiskovali. Vseh fantov je bilo 27, med njimi 5 starejših, ki so prostovoljno želeli učiti se.

Težave so bile v pomanjkanju učnih pripomočkov. Predavanja je bilo potrebno tipkati v nekaj izvodih, da so si jih fantje prepisovali in se obenem vadili v pisanju in branju, saj je bilo med njimi več takih z Gorenjskega, ki niso oznali niti gladko brati, niti pisati.

Pouk se je začel v Kellerbergu 17. januarja 1946 in je trajal vsak dan po pet ur. Učili so: dr. Basaj zadružništvo, Burja lepo vedenje, dr. Godnič kmetijsko zakonodajo, Golobič računstvo, Kobal prirodoznanstvo, dr. Mihelčič zgodovino, Ovsenik živinoznanstvo, mlekarstvo, vrtnarstvo, knjigov., in kupčijstvo, Potočnik poljed., travništvo, pašništvo, sadjarstvo, kmetijske stavbe, dr. Puš stanovski nauk, Slabe zemljepis, Sever Fr. geometrijo, prof. Sever slovenščino, Vukinič verouk.

Šola je bila zamišljena kot zimski tečaj z zaključkom na koncu marca.

Gospodinjsko šolo je obiskovalo 32 deklet. Sestavljena je bila po vzorcu gorenje.

Učili so: dr. Basaj zadružništvo, Burja verouk in lepo vedenje, Golobič vzgojeslovje, Gospodaričeva vrtnarstvo, cvetličarstvo, uporaba sadja, knjigovodstvo, dr. Janež higieno, Kobal fiz., in kem., Novak Stana ročna dela, nego dojenčkov, strežbo pri mizi, Ovsenik živinorejo in mlekarstvo, dr. Puš stanovski nauk prof. Sever slovenščino, Slabe računstvo in Virantova kuharstvo.

Šola je začela z delom 11. decembra 1945.

Organiziral in vodil je obe šoli prof. J. Sever.

* * *

Med "volksdeutscherji" je bilo v tem taborišču več Slovencev in takih družin, ki so imeli slovensko vzgojene otroke, kateri so obiskovali doma slovenske šole, so torej slovenščino znali ter so se tudi več ali manj čutili Slovence. Ti so želeli dati svoje otroke rajši v našo slovensko kot v kako drugojezično taboriščno šolo. Toda angleška taboriščna uprava jim tega ni dovolila. Zato so sklenili, da organizirajo svojo šolo.

V taborišču je bil ostal šol. upravitelj Peter Golobič, ki je na prošnjo staršev prevzel že v šol. letu 1945/46 organizacijo in vodstvo šole.

Priglašenihi je bilo za šol. leto 1946/47/48 otrok, ki so bili razdeljeni v tri oddelke: 1. in

2. šol. leto (13) v prvem oddelku, učila **Hann Karolina**. 3. in 4. šol. leto (23) v drugem oddelku **Milena Lenasel**, 5., 6. in 7. šol. leto v tretjem oddelku (učil **Golobič Peter**), petje je učila **Virant Zdenka**, verouk pa **Jakop Franc**.

Prostore je dobila šola v popoldanskih urah v ruski ljudski šoli.

V začetku šol. leta 1946/47 je prosilo vodstvo šole, naj bi bila šola sprejeta v okvir našega slov. šolstva; ker pa angl. vojaška uprava ni tega dovolila, je bila šola izven naše skupnosti in dobivala le podporo v tiskovinah in nekaterih učilih.

O nadaljni usodi te šole pa ni nič znanega.

Spittal

To taborišče je bilo za pegeškimi s svojimi 1.600 našimi begunci najmočnejše. Manjkalo je pa v skupini močne, vplivne osebnosti, ki bi bila odločilno vplivala na organizacijo vsega dela v taborišču.

O šolstvu posebej v tem taborišču ni lahko pisati, ker so bila poročila pomanjkljiva in jih pogosto ni bilo dobiti. Šolstva namreč že od vsega začetka niso imele v rokah poklicne, v šolskem delu praktično izkušene osebe. Zato je človek navezan največ na svoja posredna, a li neposredna opazovanja in na zasebna poročila nekaterih strokovnjakov.

V taborišču je imel mandat za vso prosveto član angleške taboriščne uprave **R. W. Bullock**, ki ga je zastopal za jugoslovansko šolstvo dipl. filozof **Jože Kessler**; tega je pa nadomestil po njegovem zgodnjem odhodu iz taborišča dotedanji referent za prosvetno delo abs. fil. **Franc Novak**.

Šolske prostore so imele vse narodnosti v skupni šolski baraki, ki je bila razmeroma lepo urejena. Vse sobe so bile lepo pobeljene, šipe cele, hodniki zaprti, poslikani, stranišča snažna, vsi prostori so bili svetli in po zimi kurjeni. Nekaj učilnic je bilo velikih, ki so imele prostora tudi za 40 otrok, druge so bile pa manjše. Bilo jih je za vse dovolj in je ostalo še prostora za upravno delo.

V učilnicah so bile table, nekaj slik je viselo po stenah, ni manjkalo klopi, miz in drugega inventarja. Taboriščna uprava je skrbela za dovoljna učila. Tako je ta naša skupina v tem oziru med vsemi najboljše naletela.

Naša skupina je kmalu po prihodu organizirala otroški vrtec, ljudsko šolo, kmetijsko-nadaljevalno šolo s pletarskim tečajem, gospodinjsko šolo in gimnazijske tečaje.

Število otrok je bilo tudi v tem taborišču podvrženo stalnim spremembam. Posebno je vplivala na šolsko delo priselitev naše šentviške skupine, ki je prišla v to taborišče na kon-

Otroški vrtec v Spittalu.

cu februarja 1946 iz Kellerberga. Še večji je bil porast števila šolskih otrok s prihodom pegeške skupine v novembru 1946. Vse to je hočeš nočeš motilo mirno šolsko delo.

OTROŠKI VRTEC

V tem so delale sprva Buh Cvetka, Mrak Franciška, Markež Marija in Platiša Ivanka. V njem je bilo prvotno 34 dečkov in 21 deklic. V prvih dneh je nagajala škrlatinka, ki se je pa kmalu unesla.

Po prihodu naše šentviške skupine iz Kellerga — ob koncu februarja 1946 je naraslo število otrok na 72 in so bile z njimi zaposlene: Angela Gospodarič, Marija Markež, Ana Benedik in Evlalija Šešek.

Ko je pa v novembru 1946 prišla v taborišče še skupina iz Peggeza, je prevzela vodstvo vrtca Benedek Ana, ker je Gospodaričeva vodila gospodinjsko poklicno šolo. Poleg te so bile zaposlene še Stamenkovič Angela, Krajnik Martina, Klanšek Angela, Poznič Slavka, Platiša Ivana in Šešek Evlalija. Število otrok je naraslo na 126 (68 58), ki so bili razdeljeni v štiri oddelke. Ko so se začele družine izseljevati, je število otrok stalno padalo, a je bilo v šolskem letu 1948/49 še vedno zbranih v vrtcu (41 45) 86 otrok; vodile so ga pa Bolta, Platiša, Krajnik in Klanšek.

Vrtec je imel skoro ves čas lepo urejene prostore in izdatne dodatke v hrani.

LJUDSKA ŠOLA

Ta je imela prvotno 6 razredov za 89 otrok in sicer štiri osnovne in dva višja razreda. Število otrok se je spreminjalo: nekaj jih je prestopilo v gimnazijske tečaje, drugi so pa prirasli z novodošlimi družinami. Na koncu š. l. 1945/46 je imela šola 88 otrok.

S prihodom šentviške skupine je v februarju 1946 naraslo število otrok tako, da je bilo potrebnih 11 oddelkov. V začetku š. l. 1946/47 je bilo 148 otrok v 11 oddelkih.

Vodstvo šole je dejansko opravljala Gospodaričeva, vodja vsega šolstva je pa bil Fr. Novak. Učili so pa tedaj na šoli: Bastič Marija, Pezdir Apolonija, Bolha Francka, Mrak Franciška, Levstek Ivana, Mravlje Antonija, Mokorel Aleksander in Roza, Slabe Karel in Oven Slavko, nekaj časa pa še Markež Marija. Gospodaričeva je poleg upraviteljskega dela vodila tudi šolski pevski zbor, ki je pel prav ubrano in imel pester program nabožnih in svetnih pesmi. Verouk so poučevali izmenoma Štrancar Ignacij, Kraljič Stefan, Koman Boris, Pirc Jože in Lamovšek Matija.

V novembru 1946 je prišla v to taborišče močna naša skupina iz pegeškega taborišča. Z njenim prihodom je poraslo število otrok na (188 163) 351, ki so bili porazdeljeni na 22 oddelkov tako, da so bili v vseh oddelkih vsi otroci obeh taborišč med seboj pomešani. Mor-

Dijaki slovenske gimnazije s profesorji v Spittalu l. 1948.

Od leve na desno sede: Slavko Zupan, France Petančič, Pakjovič Peter, Alojzij Luskar, Milko Jeglič, Ovsenek Josip, Majcen Jože, Pavlovčič Roman, Mihelič Silvo, Logar Vinko.

Učiteljski zbor ljudske šole v Spittalu l. 1947. V sprednji vrsti od leve na desno: Aleksander Mokorel, Vika Homan, Mravlje Antonija por. Škrabec, katehet Janko Mernik, katehet Mali Gregor, katehet Matija Lamovšek, Iva Majhen, šol. upravitelj Aleksander Majhen, Angela Gospodarič, Martin Mizerit, Karl Slabe, Slavko Oven. V srednji vrsti: Mija Markež, Francka Mrak, Marija Arnež por. Grum, Apolonija Pezdir por. Habjan, Ivana Levstek, Benedik Ana, Evlalija šešek, Marica Bastič, Stana Zdešar, Anica Šemrov, Anica Goršič, Angela Bolba, Pavla Mušič, Slavica Pozne, Ivanka Platiša por. Bolta, Angela Klanšek. V zadnji vrsti: Martina Krajnik por. Beznik, Francka Bolha, Pavlina Lovšin por. Starc, Cveta Germek por. Štrukelj.

da bi bilo mogoče obdržati, kolikor bi pač šlo, dotedanje oddelke obeh taborišč skupaj.

Zaradi majhnih učilnic so bili otroci porazdeljeni na majhne oddelke, kajti učiteljstva je bilo na pretek na razpolago. Imel je pa: prvi razred 4 oddelke, drugi in tretji po 5, četrti 3, peti in šesti po 2 ter sedmi 1 oddelk. Zaradi pomanjkanja učilnic so se morali oddelki dopoldne in popoldne menjati, pa še niso prišli vsi vsak dan na vrsto. Vse ono zapleteno upraviteljsko delo je opravljal Aleksander Majhen, ki ga je zmožal le zaradi svoje izredne spretnosti. Učili so pa veroučitelji: Lamovšek Matija, Koman Boris, Mali Gregor, Mernik Janko in Pirc Jože (nekaj časa) ter učitelji in učiteljice: Arnež Marija, Bastič Marija, Bolha Frančiška, Černe Marija (do odhoda v domovino), Germek Cveta, Gostič Ana, Homan Viktorija, Levstek Ivana, Lovšin Pavla, Markež Marija (po odhodu Strupijeve), Mizcrit Martin, Mokorel Aleksander in Roza, Mrak Frančiška, Mravlje Antonija, Mušič Pavla, Oven Slavko, Pezdir Antonija, Slabe Karel, Strupi Marija (do odhoda iz taborišča) Šemrov Ana, Zdešar Stana in Ziherl Marija.

Šola je iz Peggeza prinesla s seboj precej učil: več poševnih in presekanih teles za geometrijo, kar so izdelale naše delavnice v Peg-

gezu na stroške ondotnega slov. taborišč. odbora, šolsko stavnico, veliko računalo, več zemljevidov, ki jih je narisalo pegeško učiteljstvo ter več slik. Zato je bila zbirka učil znatna, že kar povoljna.

Pouk je tekkel v začetku gladko, v febr. 1946 ga je motil prihod šentviške, v nov. 1946 pa pegeške skupine. Ko je bila pa v februarju določena šolska baraka za tab. ambulanto, se je morala šola kar čez noč izseliti z vsem inventarjem, ki je pri tem utrpel občutno škodo. Šola je mogla nadaljevati pouk šele v marcu v Mlad. domu, kjer je prišel vsak oddelk le dvakrat tedensko na vrsto in le po 25 minut, dokler niso bili za silo urejeni šolski prostori v novih barakah. Poslej je tekkel pouk brez posebnih pretresljev. Število otrok je s preselitvijo družin padalo, s tem je padalo tudi število učiteljstva. S šole se je moral umakniti gospod Majhen in ga je nadomestila zopet Gospodaričeva, ki je prevzela po odhodu Fr. Novaka v novembru 1947 tudi njegovo delo. Ko je nadzornik Albin Petelin odšel v Argentino, je bil postavljen Al. Majhen za nadzornika vseh šol (razen gimnazije). Ta je pa tudi kmalu odšel čez morje. Šola je ponehavalna in slednjič prenehala. V šol. l. 1948-49 je imela še 203 (98 105) otrok v 11 oddelkih. Učili so pa Germek Cveta, Markež Marija, Šemrov Anica, Bolha Angela in Francka, Mravlje Antonija, Oven Slavko, Pozne Slava, Benedik Ana in Zdešar Stana. Po odhodu Gospodaričeve je šolo vodila Arneževa, po odhodu le te pa Al. Vrhovec.

KMETSKA POKLICNA ŠOLA

Šola je bila ustanovljena kmalu po prihodu skupine v taborišče in ureditvi ljudskega šolstva. Imenovala se je Kmetška nadaljevalna in pletarska šola, ki jo je vodil nadzornik Zukovec Franc, sodelavca pa sta bila Pevce Ludvik in Mokorel Aleksander. Šolo je obiskovalo okroglo 60 fantov. Težišče dela je bilo na praktičnem pletanju košev in košar, ki so šle za dober kup v promet. Po prihodu pegeške skupine je bila šola reorganizirana in pouk poživljen. Poučevali so: Maks Osojnik, Janez Ovsenik, Potočnik I., Al. Majhen, Fr. Kolarič, Janez Kalan in živinozdravnik Al. Zupančič (do svojega odhoda v domovino). Šola je prenehala v začetku 1949 leta.

Gospodinjska poklicna šola je bila posestrimska gornje šole, namenjena dekletom po dovrše-

ni ljudski šoli. Razdeljena je bila na dva letnika. Vodila jo je ponajveč Gospodaričeva (od božiča 1946), poučevali so pa (v š. l. 1947-48): Iva Majhen (do izгона iz taborišča), Ang. Bolha, Benedik Ana, Burja Miha, Osojnik Maks, Al. Majhen in dr. Ptac. V šivalnem tečaju je delala Bolha Angela. Dekleta so imele priložnost učiti se šivanja in krpanja za domače potrebe v tab. delavnici, ki jo je vodila gospa Kremžarjeva.

GIMNAZIJSKI TEČAJI

Za one otroke, ki so nameravali delati privatne izpite na pegeški gimnaziji, so bili organizirani gimnazijski tečaji, in sicer za 1., 2., in 3. razred. Vodil jih je abs. fil. Fr. Novak, učili so pa duhovnik Cigan Fr. (mat. in petje), Brumec Miha (lat.), dipl. fil. Jože Kessler (do svojega odhoda zgod. in mat.), Kovačič Erik (slov.), fil. Krek Miroslav (angl.), abs. fil. Metlikovič Aleksander (slov.), abs. fil. Fr. Novak, (naravosl. in zemlj.), dipl. fil. Sekolec Fr. (angl.) ter Štrancar Ignacij (ve-rouk).

Učni načrt je obsegal ver. (2 uri), slov. (4 ure), mat. (2 uri), angl. (4 ure), zemlj. (2 uri), naravosl. (1 uro), zgod. (2 uri), lat. (3 ure) petje (1 uro tedensko).

Ti tečaji pa se niso obnesli, kajti učenci, ki so prišli v Peggez k priv. izpitom, niso bili dobro pripravljene. Izmed 36 jih je izdelalo samo 16, popr. izpitov je bilo 12, padlo jih je pa 8; pri popravnih izpiti jih je zopet 5 padlo. Proti temu neuspehu je šla iz Spittala pritožba na vojaško vrhovno komando v Celovec in je moralo gimn. ravnateljstvo komandi o izpiti podrobno poročati. Poročilo pa je bilo v vsem obsegu odobreno s posebno pripombo, da je bil postopek pri izpiti povsem pravilen.

Po teh izpiti v jul. 1946 so gimnazijski tečaji prenehali.

GIMNAZIJA

S pegeško skupino je prišla v Spittal tudi gimnazija. S preselitvijo (11. novembra 1946) se je za zavod začel pravi križev pot in je v začetku izgledalo, da sploh ne bo mogoče nadaljevati pouka, kajti pri angl. tab. upravi v Spittalu je bilo veliko nerazpoloženje proti gimnaziji.

Ko se je ravnatelj zavoda tik pred selitvijo predstavil Spittalskemu tab. ravnatelju, mu

Maturantje l. 1948 v Spittalu ob predaji ključa. Sedita primarij dr. Valentin Meršol in prof. Milko Jeglič.

je ta izjavil: "Gimnazijski pouk traja predolgo. Vašo mladino bomo naučili pisati in brati, potem jo pošljemo pa na delo."

Nekaj dni po preselitvi je merodajna slov. osebnost istemu ravnatelju izjavila med drugim: "Gimnazije pa ne bo take kot je bila, ker je bila ona glavno leglo politike. To vse prav dobro vedo oblasti v Celovcu.". Na vprašanje, ali so politizirali profesorji, ali učenci, ali je bil morda učni načrt političen, ali celo prostori, je odvrnil: "Profesorji ne. V Celovcu pa imajo vse natančno popisane. Samo eden je vreden polnega zaupanja (pa je moral pozneje vendar bežati med "zločinci") Glavno so pa prostori. V njih so se vršili vsi politični razgovori, sestanki, tečaji in predavanja."

Dne 17. nov. je pomočnica tab. ravnatelja izjavila: 1.) gimnazija bo, toda v skrčenem obsegu, 2.) učitelji ne bodo plačani, 3.) učenci ne bodo smeli biti starejši od 18. let, 4.) nihče ne sme za pouk nič plačati.

Boj za prostore. Gimnazija je pripeljala s seboj bogat inventar: javno knjižnico nad 1.300 knjig, šolsko knjižnico nad 1.200 knjig. dokaj učil. šolski arhiv ter zbornično in pisarniško opremo. Ves ta dragoceni material je bil z veliko težavo natrpan v eno najmanjših sobic v šol. baraki, med tem ko je bila ena soba prazna, ena dodeljena ruski skupini, ki je šla v drugo taborišče, ena je služila za drvarnico, druga za ondočno knjižnico, ki sploh ni delovala, saj ni imela knjig, ena za skladišče.

Tab. ravnateljstvo v Peggezu je dalo za gimnazijo prepeljati v Spittal vso prostorno kapelo, Mladinski dom in dve skavtski baraki.

Pouk. Ravnatelj je vse poskusil, da bi se pouk vendarle mogel nadaljevati, pa brezuspešno. Dne 9. decembra (1946) pa ga je po-

sklical tab. ravnatelj in sklicujoč se na neki dopis z Dunaja, izjavil: "Gimnazije ne sme biti več, ker je njena pot do univerze predolga. Mladino je treba po najkrajši poti pripeljati v praktične poklice. Zato naj ravnateljstvo zavoda do drugega dne predloži načrt za novo praktično šolo (srednjo tehniško šolo). Ugodil je prošnji in podaljšal rok na dva dni. Nato je ravnatelj sklical učiteljsko sejo, ki je izdelala okvirni načrt za "novo šolo" tako, da je ta zajel vse predmete gimnazije, dodana je bila le v višje razrede po dve ted. uri opisna geometrija in omenjene praktične vaje v delavnicah, katerih organizacijo je ravnateljstvo obljubilo. Učit. zbor je šel na delo s trdnim prepričanjem, da se bo posrečilo ukaniti tab. vodstvo, ki se za zadevo pozneje ne bo več brigalo. Tako je tudi bilo!

Pomočnica ravnatelja je 13. dec. učni načrt pregledala in ga ocenila z "odlično", nakar je dovolila, da zavod lahko začne s poukom, in obljubila za pomočnika ravnatelja tehnično moč in inženirja. Zato se je pouk začel v dveh učilnicah Mladinskega doma dne 16. dec. v "starem tiru". Učilnice v Mladinskem domu pa ni bilo mogoče ogreti, zato je šla gimnazija med božičnimi počitnicami do 7. januarja v štiri učilnice šolske barake. S tem dnem pa je moral pouk zopet prenehati, ker je zavod še te učilnice izgubil. Med tem je pa s polževo naglico napredovalo postavljanje gimnazijske barake, ki se ni hotelo premakniti z mrtve točke

Ko je v zadnjih dneh januarja bilo vendar "poslopje" za največjo silo zbito, je bila dne 29. januarja nova tehnična šola slovesno odprta. K temu "slovesnemu aktu" je prišel sam tab. ravnatelj z vsem svojim aparatom. Drugi dan se je pouk v vsem obsegu začel. Opisno geometrijo v 5., 6. in 7. razredu je po 2 ted. uri učil ing. Marko Bajuk, oddelek trg. akademije pa je prenehal, ker so bile plače profesorjem ustavljene in se prof. Rajman ni mogel na svoje stroške voziti v Spittal.

Dne 23. febr. je pritisnil tako hudo mraz, da do 28. istega meseca ni bilo mogoče vzdržati v slabih učilnicah. Ker zavod ni dobil nič kuriva, je bil pouk skrčen na ure po 15 minut, od 1. do 10. marca pa sploh ni bilo pouka.

Solidno delo zavoda je pa začelo zanimati rdeče oblasti v domovini. V sredi marca sta si prišla dva odposlanca, prof. Kunc ml. in major Pečkar iz Titovine ogledat zavod. Posledice so

prišle kmalu. Dne 8. aprila je novi tab. ravnatelj odstavil več tab. uradnikov in brez navedbe vzroka odredil, da ne smejo več poučevati na gimnaziji: ravn. Marko Bajuk, prof. Božidar Bajuk, ing. Marko Bajuk, dr. Franc Blatnik, dr. Fr. Mihelčič, prof. Janez Sever, dr. Ljudevit Žagar in tel. učit. Pavel Kveder, Ravnateljju je pa posebej naročil, naj skrbi še nadalje, da bo tekel pouk gladko dalje in naj tudi sicer ostane v stiku z zavodom in iz ozadja zavod še nadalje vodi.

To je bil za pouk hud udarec. Titovci so izbrali za "zločince" prav take, s katerih odstranitvijo so upali zadati zavodu smrtni udarec. Pa so se zmotili. Res je odpadlo na zavodu skoro 100 predmetnih ur javnega pouka, toda profesorji so zbirali učence skrivaj-tudi v bližnjem gozdu — jih učili in jim dajali navodila za učenje. Vodstvo zavoda je prevzel, ker je bil prof. Jeglič na bolezenskem dopustu, formalno prof. Majcen Jože.

Dne 10. junija se je zgodilo to, kar so vsi od prvega dne "teh. šole" pričakovali. Ravnatelj taborišča je dovolil zopet gimnazijo namesto tehnične šole. Ta dovolitev je bila seveda le formalnega pomena, ker se na "Tehnični šoli" itak ni bilo prejšnje gimnazijsko delo nič spremenilo.

Ker je Titovina zahtevala izgon iz taborišča vseh onih profesorjev, ki jih je ravnatelj le suspendiral od pouka, so jih postavili v seznam vojnih zločincev in jih začeli preganjati (loviti). Zato je bilo njihovo delo dvakrat težavno in nevarno.

Šolsko leto se je pa bližalo koncu in je bilo treba poskrbeti za oceno učencev v onih predmetih, ki so jih učili pregnani profesorji. Novi ravnatelj Maydon je ustregel prošnji gimnazije in dovolil, da smejo učence izprašati ravn. Marko Bajuk, prof. Bož. Bajuk in J. Sever ter dr. Lj. Žagar, kar se je uredilo do 20. septembra. Obenem je dovolil, da smejo prvi trije biti tudi člani izpraševalnega odbora pri teč. izpitih, ki so bili končani od 16. do 22. avgusta.

Ker vse dosedanje zahteve Titovine niso zadale gimnaziji smrtnega udarca, so morali pregnani profesorji z drugimi odstavljenimi taboriščniki v novembru zapustiti taborišče. Zato je ravn. Marko Bajuk, ki je do tedaj po naročilu ravn. Novarine vodil "na tihem" zavod, dne 17. novembra 1947 predal vse delo J. Majcenu, ki je bil dotlej formalni vodja.

Dne 10 decembra pa je bil postavljen za ravnatelja Jože Ovsenek, ki se je po trikrat na teden vozil na zavod iz sosednjega taborišča v Trefflingu. Med odsotnostjo pa ga je nadomeščal z vsemi pravicami in dolžnostmi ravnatelja prof. Milko Jeglič, ki je bil po odhodu ravn. Ovseneka v Italijo imenovan za ravnatelja zavodu in za prosv. načelnika.

Vse te homatije so občutno rahljale pouk, ker za vse odstavljene profesorje ni bilo mogoče dobiti nadomestila.

Ko je prof. J. Ovsenek dne 15. dec. 1946 odšel v Treffling, ga je nadomestil supl. Petančič. Ko je dobil Ivo Kermavner širši delokrog, ga je na zavodu zamenjal tel. uč. Pavel Kveder, tega pa v nov. 1947 Zupan Al.. Za akad. slikarjem Jerino je učil risanje nekaj časa slikar Božidar Kramolc; dr. ing. Lj. Žagarju je sledil od 8. jan. 1948 do svojega odhoda v Argentino ing. Maks Ocvirk; za prirodopis pa po odhodu dr. Mihelčiča ni bilo nadomestila, zato so se učili otroci tega predmeta po njegovih navodilih privatno, grščina je pa odpadla, ker tudi ni bilo učitelja za njo.

Ker je bila masovna preselitev naših taboriščnikov v Argentino vedno bolj gotova, je bil na zavodu organiziran prostovoljni pouk španščine, ki jo je v treh oddelkih poučeval nadzornik Al. Majhen.

Zaradi glasov o grozeči nevarnosti, da bo taborišče razpuščeno, oziroma, da bodo taboriščniki preseljeni in razseljeni, je bil uveljavljen predlog učit. zbora z dne 24. marca 1948, naj letošnji osmošolci predčasno delajo maturo, sedmošolcem se pa omogoči završitev gimnazije s tem, da se osnuje zanje poseben tečaj, v katerem bi predelali v skrčenem obsegu snov osmega razreda in končali tudi maturo. To delo je seveda čez mero obremenilo dijake in profesorje, a je rodilo dober uspeh. Osmošolci so delali maturo že v aprilu, a so nadaljevali s šolo še do konca leta, sedmošolci pa v juliju. Tako je bilo to leto izdanih 39 maturitetnih spričeval.

V tem šolskem letu je bilo na zavodu še vedno 178 učencev, v š. l. 1949/50 je pa večina profesorjev in učencev odplavala že čez mcrje, zato je imel zavod do konca leta le 1. in 4. razred. Vodil ga je docent dr. Ložar. Ob razpustu zavoda so prevzeli njegovo premoženje salezijanci (na Kamnu pri Tinju). le javno knjižnico je dobilo Društvo Slovencev v Buenos Airesu. Vpisnice je pa izročil ravn. M. Jeglič v hrambo p. Cirilu Petelinu, ki je

SLAVKO SREBRNIC

V SONČNIH ŽARKIH

*Jutranjih žarkov svila
čez streho in drevo
šumeč me je zalila,
zdaj vali me neso.*

*V razkošju barv sem pena,
v zvenenju strun sem utrip,
v sijaje nit vpletena —
življenje: sladek hip.*

sedaj v Argentini. To naj si zapomnijo oni, ki bi morda potrebovali kedaj prepise spričeval. Njegov naslov dobe pri Društvu Slovencev v Buencs Airesu.

In glej usode! Zavod je nekako tik pred razhodom dobil novo primerno tridelno poslopje, ki ustreza vsem potrebam.

Sv. Jedert nad Velikovcem

V taborišču pri Sv. Jederti je bilo že iz leta 1941 več Slovencev, ki so jih zlasti iz naše Gorenjske pregnali Nemci. Seveda v onih razmerah ni bilo mogoče misliti na pouk naših otrok v domačem jeziku, zato so hodili vsi sprva le v ondotno nemško šolo. V letu 1945 je pa prišel tja slov. lazarist Mejač in je zbral naše otroke in se z njimi pečal, dokler ni prišla tja naša učiteljica.

Ko je namreč vodstvo Slovencev v Peggezu zvedelo za to skupino, je poslala prosv. uprava tja učiteljici Jožico Beričič in Danico Milavčevo z naročilom, da ondi organizirata šolski pouk za slovenske otroke.

Imeli sta dovolj težav, ker so otroci z doma b'li že 3 leta in so hodili v tem kraju le neredno v nem. šolo, kjer pa ni bilo zanje sistematičnega pouka. Tudi slaba učilnica ni podpirala začetnega pouka. Ko so smeli imeti pozneje pouk v ondotni nem. šoli, je bilo delo lažje.

Vseh učencev je bilo 28, ki so bili razdeljeni z ozirom na znanje v 4 oddelke.

Manjkajoča učila so prihajala polagoma iz Peggeza.

Roditeljski sestanki so zanimanje za šolo zelo poživili v vsej skupini. Verouk je poučeval pok. dekan Kete.

Slovenska ljudska šola v Astenu.
Na skrajni desni kat. Jože Cvelbar, na skrajni
levi prof. Bož. Bajuk.

Šola je prenehala, ko je bilo taborišče premeščeno v Judenburg.

Puch pri Salzburgu

Ko je prišla na Soc. odbor v Peggez prošnja po papeškem delegatu, naj bi poslali v Puch pri Salzburgu enega učitelja, da bi ondi učil slovenske otroke, je bila z odlokom NO. št. 284 pr. z dne 8. junija 1946 na lastno prošnjo poslana tja Albina Zajčeva.

Pa ta zadeva ni uspela.

Asten pri Linzu

V tem taborišču je bilo malo Slovencev, samo okrog 50, ki niso mogli poskrbeti za pouk mladine, zato otroci niso hodili v šolo, ali pa so obiskovali srbski pouk. Ko je v decembru 1947 pribežala tja iz Spittala okrog 50 duš močna skupina "vojnih zločincev", se je začelo takoj delo za mladino.

Taboriščno ravnateljstvo je odobrilo prošnjo ted. vodje slov. skupine Stojana in dovolilo poseben oddelek za slovenske otroke. Organizacijo oddelka je prevzel prof. B. Bajuk, ki je imel v rokah tudi pouk. Priglašenih je bilo sprva 16 učencev; ko jih je nekaj iz taborišča odšlo, jih je ostalo stalno še 11. Razdeljeni so bili po znanju v 3 oddelke (1, 2 in 4).

Pouk je bil sprva poldneven, pozneje pa deljen.

Oddelku je bila odkazana lepo urejena, prostorna soba in je dobil dovolj šolskih potrebščin z učbeniki vred.

V delu je bil povsem samostojen, le v občem oziru je bil vključen pod nadzor šol. tab. nadzornika Srba.

Verouk je poučeval kaplan Cvelbar Jože.

Otroci so bili pridni in zelo redni, so se radi učili in so posebno radi peli otroške in nabožne pesmi ter so nekajkrat celo v kapeli pri sv. maši samostojno peli.

Spričevala je podpisoval prosv. referent ameriške voj. uprave v Linzu.

Po odhodu prof. B. Bajuka v sept. 1948 je poučeval nekaj tednov učitelj Mokorel, po njegovem odhodu pa kaplan Cvelbar. Ko je še ta odšel, je bilo konec pouka, saj je tudi število otrok z odhodom staršev polagoma splahnelo.

ZAKLJUČEK

Naj sklepno še omenim, da je bilo za zdravje otrok poskrbljeno v vseh šolah in so bili vsi otroci letno večkrat, sicer pa od primera do primera posamič temeljito pregledani.

Prav tako je bila krepko podprta verska stran: vse šole so imele ob nedeljah in praznikih obvezne šolske maše, vsako leto duhovne vaje, udeleževali so se vseh skupnih javnih cerkvenih slovesnosti in prireditev, obnavljali so vsako leto posvetitev Marijinemu Srcu in so v febr. 1946 slovesno ustoličili po razredih sv. križ, ki so ga v domovini vrgli iz šol. Gimnazija je imela še posebej Marijino družbo za dečke in deklice in je bila domala vsa mladina včlanjena v njej.

Zato vsi oni, ki so imeli dolžnost skrbeti za našo mladino, lahko s ponosom in zavestjo zro na čas našega begunstva, ker so svojo dolžnost izpolnili in dali naši mladini, kolikor so mogli v najtežjih okoliščinah.

Težko je pisati poročilo, o našem šolstvu v tujini, ko nam manjkajo potrebni viri in so naši šolski arhivi raztreseni po raznih kontinentih. Zato poročilo ne more biti popolno, umerjeno je po možnosti in po navodilih uradništva in naj bi vsi oni, ki ga bodo brali, poslali svoje dostavke Društvu Slovencev, da se bo moglo kdaj v potrebi rešiti pozabe vse ogromno delo skupnosti in posameznikov.

Za vire sem uporabljal 1. Poročila šolskih upraviteljstev, kolikor sem jih mogel dobiti, 2. Letna poročila gimnazije za leta 1945—1948, 3. Lastni zapiski in spomini, 4. Poročila uprav. Avg. Clementeja in nadzornika Aleks. Majhena, ki mi je podal prav veliko pojasnil s svojega delokroga. Hvala jima obema!

Iskal sem tudi drugod še pri merodajnih osebah poročil posebno o zadnjem času, pa jih do časa, ko sem moral zaključiti poročilo, nisem prejel.

M. B.

Naše šolstvo v Italiji v dobi begunstva

Monigo 1945

Ko smo prišli slovenski begunci v sredini maja l. 1945 v Monigo in si po nekaj dneh uredili svoja stanovanja, kolikor je to pač bilo mogoče, smo vsi šolniki takoj začeli misliti na našo ljudsko in srednje-šolsko mladino. Dobro se še vsi spominjamo, kako nepopolen je bil pouk med vojno. Nekateri zavodi so imeli pouk vsak drugi dan, pri čemer so bile v zimskem času zaradi pomanjkanja kuriva učne ure skrajšane na 30, da celo na 20 minut. Mnogo fantov je bilo sicer vpisanih, niso pa mogli obiskovati pouka zaradi vojaške službe. Razredne izpite so delali proti koncu šol. leta. Vsakdo si pa lahko misli, da se v treh tednih ali v enem mesecu ne more predelati učne snovi kateregakoli višjega gimnazijskega razreda. Le malo je bilo v Ljubljani zavodov, ki so imeli dnevni pouk, ki pa je bil, kakor se tudi še vsi dobro spominjamo, stalne moten zaradi alarmov.

“OTROŠKI VRTEC — LJUDSKA ŠOLA — GIMNAZIJA Z UČITELJIŠČEM

Zaradi teh dejstev, še bolj pa zaradi tega, da na mladostnika zelo kvarno vpliva brezdolje in pohajkovanje, je imelo ljudsko in srednje-šolsko učiteljstvo dne 25. maja prvi sestanek. Šklenjeno je bilo, da naj začne 29. maja s svojim delom otroški vrtec pod vodstvom gđe. Marije Fink. Dne 1. junija naj prične s poukom ljudska šola in dne 4. junija Slovenska gimnazija, ki naj bo kombinacija med klasično in realno gimnazijo ter učiteljiščem. Sklepi so bili izročeni taboriščnemu poveljniku, ki je vse z velikim veseljem sprejel in odobril. Določil je za šolski pouk učilnice in preskrbel iz italijanske šole klopi in table. Prve dni junija je prišel iz Padove v naše taborišče prosvetni referent anglo-ameriških zasedbenih sil g. major F. F. Gregory z namenom, da da iniciativo za ustanovitev slovenskega begunskega šolstva. Prav vesel je bil, ko mu je poveljnik taborišča povedal, da je zadeva že v teku. Slovenskemu begunskemu šolstvu je obljubil svojo moralno in materialno podporo, ki jo je res ves čas našega bivanja v Monigu v veliki meri tudi nudil. Na koncu šol. leta je podpisal za vsa spričevala in diplome pose-

ben dostavek z besedilom: “Slovenska gimnazija v Monigo dovoljena in bila pod nadzorstvom A. M. G., prosvetnega oddelka v Padovi — The Slovene Grammar School as ratified by and under the control of the A.M.G. Education Division at Padua.”

Pouk v ljudski šoli in gimnaziji se je, kolikor je bilo v danih razmerah mogoče, redno vršil. Pri tem sta se držala oba učiteljska zbora, ljudsko — in srednješolski, prejšnjega jugoslovanskega učnega načrta in predmetnika. Izmed tujih jezikov so se gimnazijski učenci učili angleščine in italijanščine. Na koncu šol. leta, julija meseca, so bili izvršeni vsi izpiti, razredni in privatni, nižji in višje tečajni izpiti (matura) Ljudsko šolo in učiteljiščni oddelek gimnazije je vodil ravnatelj Ivan Prijatelj, gimnazijo je uspešno vodil prof. dr. Srečko Baraga, ki je v začetku počitnic odšel v Trst na novo, važno službeno mesto kot prosvetni referent za slovensko šolstvo v zasedbeni zoni A, nakar je tudi vodstvo gimnazije prevzel ravnatelj Prijatelj.

Od početka iz Moniga so vstopili v učiteljski zbor: Prijatelj Ivan (pr. ma), Dr. Srečko Baraga (sl.), Beličič Vinko (sl.), Gorše Franc (ri), Jevnikar Martin (sl.) in tajnik, Kobal Vilma (ma), Kocjan Darinka (te), dr. Dolinar Anton (la), ing. Mozetič Albin (ke, ma), Orehar Anton (ve, filoz), ing. Padar Jože (ma, fi), ing. Schart Drago (ma, fi), Sturm Rada (ze, zg), Peterlin Jože (sl, ne), dr. Stopar Anton (la, gr), Theuerschuch Ivan (ze, zg), Zakrajšek Jože, dr. Vrečar Ivan (ve).

UČITELJSKI ZBOR NA LJUDSKI ŠOLI MONIGO-SERVIGLIANO-SENIGALLIA IX.

Vodstvo v Monigo je imel ravnatelj učiteljska Prijatelj Ivan, v Servigliano in do jeseni 1947 v Senigallia IX Petje Helena. Učili pa so Opeka Francka, Vervic Alojzija, Božnik Antonija, Zazula Pavla, Zazula Stanko, Štrukelj Pavel, Buda Stanislav, Žužek Angelca, Železnik Vera, ki je l. 1947 prevzela tudi vodstvo šole.

Katehetje na ti šoli so bili: Avguštin Albin, Grčman Anton, Cukala Jože, Jenko Alojzij, Škrbe Stanislav.

Ob koncu šolskega leta so dijaki pod vodstvom akad. slikarja Fr. Goršeta priredili u-

spelo razstavo risarskih izdelkov. Umetnik Gorše sam je na tej razstavi pokazal veliko svojih izvornih del (med njimi velike oltarne slike sv. Cirila in Metoda za taboriščno kapelo ter portrete vseh članov učiteljskega zbora na gimnaziji). — K slovesnemu zaključku šolskega leta je prišel velik dobrotnik našega taborišča in posredno tudi šolstva, škof iz sosednjega mesta Treviso, msgr. Antonio Mantiera, ki si je ogledal tudi razstavo ter bil nad njo presenečen. Prav tako je obiskal razstavo poveljnik vseh taborišč v Italiji polkovnik Findlay iz Rima.

Servigliano 1945-46

Koncem avgusta smo zapustili Monigo in prišli, po kratkem bivanju v Forliju, v začetku septembra v Servigliano. Tudi v novem kraju je bila prva skrb šolnikov, kaj in kako bo z novim šolskim letom. Stale so nasproti velike ovire, predvsem ta, da ni bilo za šolo primernih prostorov. Ko je prišel z dopusta poveljnik taborišča g. cpt. Flood, je vzel vso zadevo zelo resno v roke in nam v vseh ozirih pomagal.

Mislili smo nekoliko na to, da bi imela ljudska šola ali pa gimnazija pouk v italijanski ljudski šoli. Poveljnik taborišča je peljal taboriščnega predsednika dr. Stanka Žitka in gimnazijskega ravnatelja v oddaljeno mesto Ascoli, sedež province Ascoli — Piceno, na prosvetno oblast, ki je dala sicer dovoljenje za uporabo prostorov v pritličju šol. poslopja, ali prostore bi si morali sami urediti, kar je bilo tedaj zaradi pomanjkanja lesa skoro nemogoče. V neposredni bližini taborišča je bilo nekaj zapuščenih barak. Po odredbi poveljnika taborišča so naši mizarji te barake popravili in napravili so tudi kar dobro šolsko opremo. V teh prostorih se je potem ves čas našega bivanja v Servigliano vršil srednješolski pouk. Ljudska šola, ki jo je z veliko vne- mo vodila ga. Petje Helena, in otroški vrtec sta imela svoj pouk v zidani stavbi v skupini omenjenih barak. Iz ene takih barak so napravili naši mizarji prostorno dvorano z odrom, kjer so se prirejale igre, vršila predavanja in različne proslave. Temu delu našega taborišča so naši ljudje zato upravičeno rekli "Kulturni četrt taborišča".

Profesorski zbor in učenci gimnazije v Serviglianu I. 1946.

V prvi vrsti sede od leve na desno: Franc Korošec, Stanko Fortuna, katehet Jože Snoj, dr. Milan Lampret, prof. Anton Orehar, rav. Ivan Prijatelj, Janez Perharič, katehet Ivan Pintar, dr. Jože Krivec, Jože Vomberger, prof. Jože Osana in Jože Omahna. V drugi vrsti na skrajni desnici: Rudolf Zrime in Stane Zemljak.

Komaj smo prišli v Servigliano, že smo imeli takoj v prvih tednih višjo maturo za dijakke, ki so med tem časom prišli iz različnih taborišč po Italiji, kjer niso imeli podobnih šol, se preselili iz Avstrije, nekateri pa so prišli naravnost iz Jugoslavije, ko so ušli iz tamošnjih zaporov oz. taborišč. Kljub težkim razmeram so bili učni uspehi dobri. Izpitnemu odboru je predsedoval že ravn. Ivan Prijatelj, ki je postal vodja vsega šolstva v tem taborišču.

V drugi polovici septembra je odšlo iz Servigliana večje število družin v Senigallio (Anconska okolica), kjer so si tudi takoj osnovali svoje šolstvo. Vodstvo gimnazije je prevzel g. dr. Stopar, ljudsko šolo pa gđc. Opekova. Nastalo je nato vprašanje, ali naj imamo v območju anconske skupine eno ali dve slovenski gimnaziji. Za rešitev tega vprašanja je bila v začetku oktobra sklicana v Senigallio posebna seja, na kateri je bilo sklenjeno, da naj bosta dve slovenski gimnaziji, v Servigliano in Senigalliji. Na tej seji so bili navzoči poleg obeh ravnateljev poveljnik serviglianskega ta-

borišča g. Cpt. Flood, predsednik taborišča Servigliano dr. Stanko Žitko in poveljnik s predsednikom senigalskega taborišča (taborišče št. 7.) Vso pomembnost tej seji pa sta dala prosvetna referentinja gospa grofica De Bosis in poveljnik taborišč v anconski skupini, g. coronel Andrews, ki je sejo tudi vodil. Ta dva sta obljubila vso pomoč slovenskemu šolstvu. To svojo obljubo sta tudi resnično z veliko ljubeznijo izpolnjevala, za kar jima mora biti slovenska begunska skupnost prav hvaležna. Na tem mestu se moramo s hvaležnostjo spomniti tudi zastopnic Britanskega Rdečega križa, ki so ves čas našega begunstva kot dobre mamice skrbele za otroke v otroškem vrtcu ter za ljudsko — in srednješolske učence in učenke.

Veliko razumevanje za slovensko šolstvo je pokazal tudi Slovenski taboriščni odbor, ki je zlasti iz dohodkov Taboriščnega dobrodelnega fonda rad prispeval za razne šolske potrebščine. Prav tako je na prvem mestu bila velik dobrotnik Škofijska dobrodelna pisarna, ki je

Prva redna matura v Serviglianu l. 1946.

V prvi vrsti od leve na desno: dr. Alojzij Gerzinič, Janez Perharič, Franc Golob, Helena Petje, ravn. Ivan Prijatelj, ing. Avgust Vivod, prof. Jože Osana, prof. Anton Orehar, Rudolf Zrimc, katehet Jože Snoj, dr. Ivan Lampret. V drugi vrsti na skrajni levisi: katehet Andrej Pogačar, Ignacij Petje, Angela Žužek; na skrajni desnici: Jože Omahna in dr. Jože Krivec.

V tretji vrsti: na levi Ignacij Štrancar, na desni Tone Iskra.

Dijaki iz dijaškega konvikta v Serviglianu. V prvi vrsti od leve na desno: kateheti Ivan Pintar, Ignacij Štrancar, Anton Orehar, Anton Iskra in Janez Dolšina.

pod vodstvom č. g. Dolšina skrbela za nakup knjig in šolskih potrebčin dijakom, njihovo obleko ter vedno za veliko zboljšanje pri hrani za dijake in dijakinje.

KONVIKT ZA DIJAKE IN DIJAKINJE

Življenje po naših barakah je bilo za naše dijaštvo težko, za resno šolsko delo skoraj nemogoče, zato je bila druga skrb ta, da omogočimo dijaštvu možnost resnega dela, kar se nam je tudi posrečilo. Še pod poveljstvom ept. Flooda je bil v šolskem delu taborišča urejen kolegij za dijake. Pod nadzorstvom skrbnika prefektov čč. g. g. Iskre Antona, Grčmana Antona, Ign. Štrancarja, so se tu dijaki res lahko posvetili resnemu študiju. Mirno lahko rečemo, da so naši dijaki v enem letu dosti nadoknadili, kar so v prejšnjih šol. letih zamudili.

Ko je l. 1946 prevzela vzdrževanje taborišč v Italiji UNRRA in je nastopil svojo službo novi direktor ept. Lancaster, smo mu tolmačili svoje želje glede šolstva, med drugim tudi željo za ureditev kolegija za dijakinje. V kratkem času je bil v prijazni baraki sredi taborišča urejen tudi dekliški kolegij, katerega vodstvo je prevzela ga. Vida Peršuh.

Tudi izvenšolskemu delu so se dijaki v Serviglianu pridno posvečali. Sodelovali so pri taboriščnem pevskem zboru, gojili sport, šola sama je prirejala tudi šolske izlete, najlepši izlet je bil v Ambro, kjer je za to okolico znana Marijina božjepotna cerkev.

Poučni izleti, ki so jih priredili dijaki pod vodstvom profesorjev, so jim pokazali zgodovinsko zanimivo okolico, bližnjo in daljnjo. Tako so si res natančno ogledali starinsko srednjeveško škofijsko mesto Fermo, Falerone, v katerega bližini je bilo videti dobro ohranjene ostanke starega rimskega teatra.

Za vzgojo dijakov sta ves čas skrbeli Marijanski kongregaciji za dijake in dijakinje, kjer so se na rednih tedenskih sestankih zbirali ter tako skrbeli za svoje versko življenje ter tudi za večjo razgledanost v verskih in moralnih vprašanjih. — Vsako leto za Veliko noč so imeli posebne duhovne obnove, ali duhovne vaje skupaj z drugimi kot pripravo na zakramente. — Že v Servigliano se je ustanovila med dijaki tudi Slovenska dijaška zveza, kjer so se na rednih sestankih posvečali zlasti kulturno-narodnim vprašanjem.

Kar ob preselitvi iz Monigo v Servigliano, ali v naslednji tednih so zapustili gimnazijski profesorski zbor: gg. dr. Vrečar Ivan, Jevnikar Martin, Beličič Vinko, Peterlin Alojzij, Sturm R., Kobal Vilma, Gorše Franc, Schart Viktor, dr. Dolinar, Theuerschuh Ivan, Iskra Anton. Večinom so odšli v Trst, dr. Dolinar na Tirolsko, g. Iskra na študij v Rim. Prav tako ni več poučeval ing. Padar Jože.

Ob prihodu v Servigliano so bili privzeti v učiteljski zbor novi gospodje: Golob Franc (ma, fi), Osana Jože (lat.) Perharič Janez (ze, zg, ped), Gerzinič Alojzij (sl, umetn. zg), Pintar Janez (lat), dr. Jože Krivec (sl), dr. Omahén (hi) Jurak Jože (ma), Snój Jože (ze, zg), Iskra Anton (gr), Štrancar Ignacij (gr), Omahna Jože (pe, sl, š), Petje Ignacij (ped) Peršuh Vida (pd) Zemljak Stane (ris) Škulj Edi (sl), Zrimec Rudolf (angl) Korošec Franc (ital).

Senigallia št. 9

SOLSKO LETO 1946-47.

V počitniški dobi, dne 24. julija 1946, smo se slovenski begunci preselili iz prijaznega Servigliana v obmorski letoviški kraj, v Senigallio. Naše taborišče št. 9. je bilo oddaljeno 20 minut od mesta. Novi poveljnik g. major Burnel, je tudi v tem novem taborišču dobro poskrbel za mladino. Otroški vrtec je imel v manjši baraki prav lep in bogato opremljen prostor. Vodili sta ga gđc. Marjana Kovač in gđc. Marta Fink. Po odhodu gđc. Marte Fink radi nadaljevanja študija v Rim, je bila imenovana na to mesto gđc. Kristina Prija-

telj. V tem času je obiskovalo otroški vrtec 15—25 otrok. Po prihodu slovenskih beguncev iz Riccione se je število zvišalo nad 30. Imenovana je bila še tretja absolvirana učiteljica gdč. Anka Sparhakelej.; po odhodu gdč. Marjane Kovač v Argentino je prevzela njeno mesto gdč. Joža Dolinar.

Dobre prostore je dobila ljudska šola in prav tako gimnazija. Ljudska šola s štirimi razredi ni imela dosti učencev in učenk. Število je bilo 5 do 10 na razred. Učiteljski zbor so tvorile ves čas kvalificirane učne moči. Tudi v Senigalliji je bila v šol. letu 1946|47 ljudskošolska upraviteljica ga. Petje Helena, v jeseni l. 1947 je prevzela vodstvo ga. Železnikova. V Monigu so poučevale preizkušene učiteljice: ga. Petje Helena, ga. Opekova, gdč. Verbič in Zazula Pavla. V Serviglianu poleg šol. upraviteljice g. šolski nadzornik Zazula in štrukelj Pavle in gdč. Žužek Angela. Nekaj časa je bil tudi 5. razred, ki ga je poučeval g. Kovač.

Že za ljudsko šolo še manj za gimnazijo ni moglo biti merodajno število vpisanih učencev za otvoritev razredov. Imeli pa smo dogovorjeno s taboriščnim poveljstvom, da za manj kot 3 učence nismo odpirali razredov. V Monigu so bili razredi močni in niso skoraj nič zaostajali za številom učencev v predvojnem času v slovenskih pokrajinskih mestih. Za šol. leto 1945|46 (Servigliano) in 1946|47 (Senigallia, tab. št. 9) nam pokažeta številčno stanje učencev in učenk naslednji preglednici.

Skupina otrok iz otroškega vrtca v Senigalliji št. 9.

V ozadju učiteljici: Kristina Prijatelj in Marjana Kovač, por. Batagelj.

Zadnja matura v Senigalliji št. 9 leta 1947. Od leve na desno sede: Franc Korošec, Božidar Fink, Alojzij Gerzinič, Anton Orehar, ravn. Ivan Prijatelj, Janez Perharič, dr. Franc Mihelič, Rudolf Zrimc in Simon Rajer.

ŠOLSKO LETO 1945-46.

Razred	V začet. š. l. vpisanih		Ob koncu š. l. ostalo	
I	4+3	7	3+1	4
II	2+2	4	2+2	4
III	7+4	11	6+4	10
IV	3+5	8	3+5	8
V	6+8	14	6+4	10
VI	13+3	16	13+3	16
VII	10+7	17	9+8	17
VIII	10+9	19	11+8	19
Skupaj	55+41	96	53+35	88

ŠOLSKO LETO 1946-47.

Razred	V začet. š. l. vpisanih		Ob koncu š. l. ostalo	
I	2+6	8	1+5	6
II	3+0	3	3+0	3
III	3+4	7	3+3	6
IV	6+3	9	5+3	8
V	5+3	8	3+2	5
VI	7+2	9	4+1	5
VII	14+7	21	11+6	17
VIII	8+7	15	8+4	12
Skupaj	48+32	80	38+24	62

Ta preglednica nam pokaže razmeroma visoko število učencev in učenk v zadnjih dveh razredih. Podrobnejšo preglednico o redovanju iz vedenja in učnem uspehu je ravnateljstvo dostavljalo za vsako polletje taboriščnemu poveljstvu in Narodnemu odboru za Slovenijo v Rimu.

Kakor je bilo z nekega stališča pozdraviti selitev iz Servigliana v Senigallio, ki je bliže

RODITELJSKI SESTANKI

V svrhu boljših učnih uspehov in z namenom tesnega sodelovanja med starši in šolo so se tudi v begunstvu prirejali roditeljski sestanki, na katerih so posamezni člani učiteljskega zbora govorili o tem in onem vzgojnem problemu, na drugi strani so pa tudi starši povedali svoje želje. In res, učni uspehi so bili prav zadovoljivi, zlasti učenci višjih razredov so prav pridno delali, zato so vsi napravili matura z odličnim, prav dobrim in dobrim uspehom.

KAM SO SE ODLOČILI DIJAKI

Izmed naših abiturientov jih je šlo 8 v bogoslovje in bodo v kratkem času peli nove sv. maše. Trije nadarjeni dijaki nadaljujejo svoje študije v Španiji. Dve abiturientki sta šolski sestri, ena usmiljenka. Večina dijaštva živi v Argentini. Nekateri bivši mlajši učenci obiskujejo poleg dela še praktične tečaje in nekaj jih je vpisanih na univerzi. Upati je, da

večjih središč (Ancona), tako je tudi za šolo kakor za vse druge stvari minila tako imenovana zlata doba te skupine beguncev. Kmalu po prihodu v Senigallio je po izgonu duhovnikov prišlo do nove spremembe v gimnazijskem učiteljskem zboru, ko so vstopili. Fink Božo (lat) dr. Franc Mihelič (ze, zg), dr. Julij Savelli (ze, zg), Vombergar Jože (zg), Omahna Jože (pe, š), Pregelj Dare (te), Rajer Simon (la, š), Fajdiga Pavle (angl. zg, ital.).

Tudi v Senigalliji se je dijaštvo posvečalo izvenšolskemu delu, kakor prej doma tako tudi v begunstvu, z dovoljenjem učiteljskega zbora. Gojili so zlasti plavanje, saj smo imeli le par korakov od taborišča do morja. Za šolske izlete ni ta kraj toliko prikladen. So pa napravili učenci in učenke pod vodstvom taboriščnega župnika in prof. verouka č. g. Antona Oreharja lepe izlete v vsem dobro znano Marijino božjo pot, v Loretto. Tam so imeli v kapeli sv. Cirila in Metoda sv. mašo, nakar jim je g. pater Kocjan raztolmačil vse zanimivosti loretske bazilike.

Slovenska gimnazija in ljudska šola v Senigalliji l. 1946.

V tretji vrsti sede od leve na desno: dr. France Gnidovec, Milan Volavšek, Ivan Teuerschuh, Marjan Marolt, Francka Opeka, Lojzka Verbič, dr. Anton Stopar, Slavica Šustaršič, Žavbi Avgust, dr. Stanko Žitko, Lojze Breznik, Franc Kogovšek, Francka Reja-Roš, v četrti vrsti na skrajni desnici dr. Milan Pavlovčič, v peti vrsti na skrajni desnici Jože Mausar.

se bo v bodoče vpisalo še več abiturientov na univerzo, ker je v tem letu odobrilo angleško zun. ministrstvo v Londonu nekaterim našim abiturientom, ki so ubrali pravo pot, naše taboriščne maturitetne diplome, nakar jih je odobrilo tudi argentinsko zunanje in enako tudi prosvetno ministrstvo.

ŠOLSKO LETO 1947/48

V tem letu se je pouk začel že v razpoloženo razseljevanja, ko so prvi iz učiteljskega zbora odšli že v avgustu, drugi z dijaki pa čakali za oktober, a že sredi počitnic smo imeli maturitetni tečaj za tiste, ki so prej končali redno VII. r., za tem pa po končanem tečaju naredili VIII. r. in tudi maturo. Ker je bil to razred, ki je zelo resno študiral, so to zmogli brez popuščanja pri izpiti. — Začela je pouk tudi ljudska šola in otroški vrtec. — Ko pa je 2. febr. 1948 odšla večina iz učiteljskega zbora z ravnateljem vred v Bagnoli čakati ladjo za Argentino, je prenehal pouk na gimnaziji, čez mesec dni po odhodu druge skupine v Bagnoli pa tudi ljudska šola in otroški vrtec za slovenske otroke.

UČNE KNJIGE IN UČILA

V begunstvu je bilo težko vprašanje učnih knjig, kar pa se je tudi ugodno rešilo. Vemo, da smo v mirnih časih morali večkrat pisati razlago različnih profesorjev in se po tej učiti, kljub temu, da smo imeli odobrene in predpisane učne knjige. Tudi naši učenci so si morali mnogo pisati. Imeli pa smo tudi lepo število slovenskih učnih knjig in lepšlovnih, del, ki nam jih je preskrbel škofijski dobrodelniki odbor. Nekaj italijanskih knjig za članke učiteljskega zbora nam je preskrbel Slovenski socialni odbor v Rimu. Dosti latinskih klasičnikov nam je daroval škofijski zavod iz Ferma.

Za vse naše šolstvo v Italiji je imel vedno veliko zanimanje g. minister dr. Krek Miha osebno in kot predsednik Narodnega odbora za Slovenijo. Ko je prišel julija meseca l. 1946 v Servigliano, se je udeležil tudi otvoritvene seje za višji tečajni izpit ter želel vsemu našem delu obilo uspehov. On nam je tudi preskrbel obrazce spričeval za ljudske in srednje šole ter za nižji in višji tečajni izpit.

Če bi kdo pregledal naše zapisnike, bi videl,

Ljudska šola in mladinski zbor v Senigalliji št. 7 ob slovesu od svoje voditeljice in pevovalke gđ. Lojzike Verbie.

da se je vse šolsko delo vršilo v redu prav tako, kot prej v domovini v rednih razmerah. Za vse to gre hvala vsem članom učiteljskega zbora, ki so se kljub težkemu begunskemu življenju posvetili z veliko ljubeznijo in požrtvovalnostjo naši mladini, zlasti oni, ki niso bili po svojem poklicu srednješolski učitelji. Za ljudsko šolo je bilo ves čas begunstva dovolj učiteljstva na razpolago, drugače je bilo to za srednjo šolo. V Monigo je bilo še dovolj kvalificiranih učnih moči. Iz Servigliana pa je odšlo v začetku oktobra l. 1945 več profesorjev v Trst. Ravnateljstvo je moralo nato naprositi druge po večini akademsko naobražene gospode, ki so z velikim veseljem prevzeli pouk na gimnaziji, med njimi je bilo nekaj gg. duhovnikov. Neprijetno je bilo, ko je 10.9.1946 morala večina duhovnikov zapustiti taborišče; med temi so bili seveda tudi gospodje, ki so bili že dalj časa člani učiteljskega zbora. Ravnateljstvo je naprosilo druge gospode laike, ki so se rade volje posvetili mladini in se živeli v šolsko delo.

Ne smemo pa pozabiti naše najvišje cerkvene oblasti, Vatikana, kjer je hvalevredno deloval za begunce č. g. dr. Šaruga. L. 1945 je pripeljal v Servigliano za sv. Miklavža velik kamion vsej šolski mladini lepe pakete s šolskimi in drugimi potrebščinami. Kako nestrpno je čakala vsa šolska mladina na vatikanski kamion na predbožični dan l. 1947 v Senigalliji. Že v mraku se je pripeljal č. g. dr. Šaruga s pričakovanimi paketi. Z njim je prišel iz Rima tudi škof, prezvišeni msgr. Rotolo Salvatore, ki je daroval v našem taborišču polnočno sv. mašo.

Ko so dijaki senigalijske gimnazije taborišče št. 7 napravili v š. l. 1945/46 pod vodstvom svojih profesorjev izlet v Rim, jih je sprejel tudi sv. Oče Pij XII. Ob tej pri-

Del ljudske šole v Senigalliji. NO. 9.

liki je podelil sv. Oče vsemu slovenskemu dijaštvu svoj blagoslov. Res, božji blagoslov je spremljal delo naših begunskih šol.

I. P.

Senigallia št. 7 in Barletta

Leto 1945/46

“Zakon nature je tak, da z maliga rase veliko”, ergo se je tako razvijalo tudi šolstvo v senigalskem taborišču No. 7. Najprej je prišel v začetku oktobra, po desetih dneh bivanja v novem kampu, na vrsto otroški vrtec. Kako tudi ne, saj se je drobiž v dokaj tesnih stanovanjih “kar tako motal mamicam pod nogami”, kot goske sodnemu slugi v Gogoljevem Revizorju. 26 otrok je prevzela voditeljica otroškega vrtca ga. Blanka Černy, arh. Volovšek pa je vrtčevo sobo poslikal s freskami iz življenja raznih pravljicnih bitij. Takoj je sledila petrazredna ljudska šola pod taktirko meščanskošolske učiteljice gdč. Francke Opeka, nečakinje svoječasnega deželnega šolskega nadzornika, kanonika, doktorja Mihaela, ki ji je torej vzgojiteljska in učiteljska kri takorekoč po žilah tekla. V ljudski šoli je bilo koj 39 otrok.

Ena izmed verzij, obravnavanih na oktoberški seji srednješolskih strokovnjakov, ki jo cpisuje g. ravn. Prijatelj, je bila ta, naj bi bila v Servigliano višja, v Senigalliji pa nižja gimnazija. Čez teden naj bi bili serviglianski nižji pri nas, naši višji v Serviglianu, ob nedeljah pa naj bi se oboji vračali na počitnice pod rodni krov. Dijaštvo, ki rado potuje in se še rajši potepa, je bilo te verzije odkritosrčno veselo, toda njegovi računi so bili docela preuranjeni. Resnica je, da je bil g. dr. Anton Stopar z dekretom iz Ancone najprej imenovan

za ravnatelja nižje gimnazije, toda niti on, niti predsednik taboriščnega odbora g. Alfred Volčan nista mirovala, dokler ni prišel nov ferman, ki je položil še temelj višji gimnaziji. Vpisovanje v nižje razrede se je vršilo od 25. do 27. oktobra, v višje razrede 8. novembra. Vpisalo se jih je od prime do oktave 13, 10, 11, 4, 6, 5, 4, 4, skupaj torej 57 brihtnih glav. Pri znani slovenski ekspeditivnosti je bil rok od vpisovanja do pričetka poduka naravnost brzozjavno kratek.

Last not least je prišla na vrsto univerza. V taborišču je bilo kakšen ducat akademikov, ki so prišli semkaj naravnost iz Forlija (Prim. koledar Svob. Slov. za 1949). Nekateri so sicer že suplirali na novo ustanovljeni gimnaziji, toda vsi ali vsaj skoraj vsi bi radi visoko šolo dokončali. Vprav v tem kampu se je rodila glavna akcija za doseg možnosti nadaljevanja in končati študije na laških univerzah. Inicijativa je bila popolnoma v rokah študentov, kar glede nižjih šol ni mogoče striktno trditi. Pehanje je bilo kronano z uspehom in kmalu po Novem letu so se akademiki po vzorcu sholarjev izza renesanse in baroka podali na bolonjsko univerzo, napravili pa novo zadrego z izpopolnitvijo učiteljskega zbora na gimnaziji. K sreči je ob slovesu že funkcionirala kantina.

Ne vem, če je otroški vrtec vodil svoj arhiv. Ljudskošolski arhiv se je preselil v USA, bolonjski je ostal v Bologni, v Buenos Airesu je le o klasju in trnju s srednješolskega polja, za ostalo šolstvo sem navezan skoraj zgolj na ustno izročilo. Ljudsko šolo je prevzela kot voditeljica kmalu gdč. Lojzika Verbic, ker je bila gdč. Opekova kot stroga, pa vendar srčno ljudomila profesorica matematike preveč zavzeta s podukom na gimnaziji. Gdč. Verbičeva je ustanovila mladinski pevski zbor, pri katerem je bilo petje obvezno za vse ljudskošolske učence in vse dijake nižje gimnazije, če le niso bili preveč amuzikalni.

Gimnazija je bila mešana: klasična in realna, kakršna je bila pač podlaga dijakov. Pouk se je vršil po jugoslovanskem učnem načrtu, s to razliko, da sta srbohrvaščino nadomestili italijanščina in angleščina; za realce je bila obvezna še nemščina. Težko je bilo s knjigami, zvezki in učili. Nekaj jih je prišlo iz Trsta, nekaj jih je ravnatelj nakupil na italijanskem trgu. Kar se je dalo denarja iztisniti od komande taborišča, ni bilo dovolj; ostalo so kri-li škofijska dobrodelna pisarna, rimski Social-

ni odbor in taboriščna zadruga. Število dijakov ni bilo stalno. Poleg rednih dijakov je bilo vedno nekaj privatistov, ki so vstopili med redne dijake šele po opravljenih privatnih izpitih; kakšen reden dijak je šel med privatiste, če je dobil službo. Tudi so se rodbine selile iz enega taborišča v drugo; nekaj dijakov je prišlo iz Jessija, potem pa so se izselili na jug. Tako je med letom vstopilo 11 novih študentov, izstopilo pa 12. Najvišje stanje je bilo okoli Novega leta: 65 rednih in 4 privatisti. Ob zaključku semestra jih je bilo 54, ob koncu šolskega leta 55. Privatnih izpitov je bilo 11.

Dijaki so imeli svoji Marijini kongregaciji, fantje posebej in dekleta posebej. Poskušali so se tudi z dijaškim listom. Fantje so se šli skavte, sprva ne brez pomislekov nekaterih profesorjev. Sploh je učno osebje bdelo tudi nad izvenšolskim udejstvovanjem dijaštva in je moralo, postavim, prepovedati dijakinjam hoditi na poljske ples.

Po istem Koseskijevem načelu, kot pričetek šolstva, so se vršili šolski izleti. Najprej so peljali profesorji svoje ljubljene dijake na Scapezzano; bil je to na starega leta dan nekakšen majniški izlet na Rožnik, le da pri Čadu ni bilo bele kave. V februarju so romali — fantje posebej in dekleta posebej — v Loreto, kjer jim je po pobožnostih v sveči hišici razkazal vse znamenitosti cerkve slovenski penitenciarij p. Oton Kocjan. Med 23 in 27. aprilom so šli dijaki in dijakinje od quarte do octave v Rim in Assisi. Dr. Stopar je bil res strog človek, je od dijaka dosti zahteval, a ti izleti so njegova zasluga. Ni bilo lahko dobiti od tab. vodstva vozil in brašna, toda ravnatelj ni prej miroval, da je vse dobil. V Rim je najavil izlet tako pozno, da ni mogel priti odklonilni odgovor pred našim odhodom. Na Via dei Colli so kaj debelo pogledali, ko smo se vsuli v slovensko hišo, čes saj smo vam vendar pisali, naj ne hodite, ko nimamo niti prenočišč, niti denarja za makarone. "Pri Jupitru, ali naj celo klapo spet naložim na kamijon in jo odpeljem nazaj v Senigallijo" je zaradi lepšega ogorčeno vzkliknil direktor. "Tisto ravno ne", so se motali iz zadrege gospodje na kolih, "ampak...". Ta "ampak" je bila menza pri g. dr. Jelenčevi in nagosto po tleh so se čez noč polegli slovenstva stebri mladi, pa je šlo. In kako je gospa doktorjeva sprejela naše študente, njej in študentom se je vse smejalo! Ko bomo profesorji vsi že davno pozab-

Slovenska gimnazija v Barletti 25. sept. 1947. Od leve na desno sede: Franc Žužek, Rudolf Smersu, Majda Maček, Francka Opeka, Milena Svetlič, dr. Anton Stopar, Alojzij Breznik, Jože Mavsar, ing. Dušan Svetlič, Jože Lesar, Avgust Zavbi, Marjan Marolt, v drugi vrsti na skrajni desnici dr. Franc Gnidovec in dr. Milan Pavlovčič.

ljeni, se bo ta rod še hvaležno muzal ob spominu na gostoljubnost Štemburjeve Julke. Je bila tudi lakot v želodcih, saj našteva gimnazijska kronika kar 39 objektov, ki so si jih dijaki v Rimu ogledali, pa tudi pri sv. Očetu so bili; gospa je vso lakot izborna potolazila.

Bližal se je zaključek šolskega leta. Ravnatelja je skrbelo, kako bi šoli priboril pravico javnosti. Za slučaj skorajšnje vrnitve je bilo vse v redu, saj je Narodni odbor budno spremljal in podpiral razvoj šolstva, toda za nasprotni slučaj, je hotel imeti ravnatelj kaj mednarodnega. Ni kazalo drugega, kot da gredo študentje polagat razredne izpite in maturo še na italijanske šole. Pokrajinska oblast v Anconi je pristala na to, da se pri razrednih izpitih vpošteva delno jugoslovanski učni načrt, delno smo ga pa še prilagodili laškemu, zato so morali dijaki vkljub vedno bolj vabljivim morskim kopelim kar krepko pljuniti v roke.

Od 1. do 5. junija se je vršil nižji. še en dan več je trajal višji tečajni izpit. Vsi so uspeli. Trinajstega v mesecu je bila zaključna sv. maša, pri kateri je pel mladinski pevski zbor, po maši pa so se razglasili uspehi in neuspehi; 13 odličnih, 23 prav dobrih, 7 dobrih, 9 slabih s ponavljalnimi izpiti in 3 neredovani. Istega dne je bila odprta šolska razstava, naslednjega pa se je vršila dijaška akademija.

V začetku jeseni so šle abiturientke polagat še maturo v Ancono. Štirim našim se je pridružila še peta, ki je maturirala v Monigu, pa se je z našimi pripravljala še na italijansko

Dijaštvo senigalske gimnazije pred sv.
Petrom v Rimu.

maturu. Nekaj pa jih je prišlo iz Servigliana. Ta matura je bila po laškem sistemu, brez vpoštevanja naših posebnosti in neznanja italijanščine, vendar so jo tri takoj izvozile, dve pa dobile popravni izpit. Istočasno sta na naši gimnaziji maturirala dva klasika iz Servigliana. Nekaj dni za anconsko maturo so se vršili razredni izpiti na senigalski gimnaziji in ondodnem liceo classico. Polagalo ga je 43 rednih dijakov in 1 privatist. Redni so vsi izdelali in slovenski učitelji smo se upravičeno postavljali, ko so nam italijanski kolegi odkritosrčno čestitali, čudeč se napiflanosti študentov. Čut hvaležnosti mi narekuje omembo generoznosti obeh ravnateljev Vittoreja Sollazzija in A. Belardija ter prizadevnosti tržaškega profesorja dr. Franciška Suzzija, ki ga je v sporazumu z italijansko prosvetno oblastjo postavila komanda begunskih taborišč za tolmača in posrednika pri vseh teh izpilih. Gospodu profesorju smo tako prirastli k srcu, on pa nam, da še precej časa po končanih skušnjah ni mogel zapustiti senigalskega taborišča.

Leto 1946|47

Ker je voditeljica gdč. Verbiceva odšla službovat na Primorsko, je njeno mesto na ljudski šoli prevzela učiteljica ga. Gizela Šušteršič.

7. septembra se je vpisalo v gimnazijo 57 dijakov. Major Burnel, ki je prevzel poveljstvo tudi nad našim taboriščem, je hotel šolstvo tako preurediti, da bi bil v kampu števil. 9 le otroški vrtec, na števil. 7 pa za obe taborišči ena šola, v katero bi hodili le otroci do 14. leta. Ko smo ga vprašali, če smemo dijake "pri-

vatno" naprej učiti, je dejal, da temu ne bo nasprotoval, le plačevala ne bo uprava profesorjev, ker Angleži niso zato tu, da bi Slovence šolali. Dobil je pojasnilo, da učiteljski zbor ne podučuje zaradi tistih borih liric — v tedanji valuti se je honorirala ura z 10 argentinskimi centavi — in je ostalo pri starem. A v taborišču števil. 7 ne dolgo.

S 14. novembrom smo morali poduk v vseh šolah prekiniti, ker se je večina taboriščnikov selila v Barletto. Že v koledarju za l. 1949 sem popisal, kako v novem taborišču nismo mogli priti do šole, dokler se ni zanjo zavzela Miss Buttler. Odmor je trajal točno dva meseca in šele 14. januarja je spet pričel poduk. Šolski prostori so bili še skoraj boljše kot v Senigalliji, zlasti zato, ker niso bili v stanovanjskem bloku. Otroški vrtec je prevzel mladinski pisatelj in pesnik Mirko Kunčič. Gimnazija je izgubila tri študente, ki so ostali v Senigalliji, dobila tri nove. Koncem semestra v začetku marca je bilo 58 rednih dijakov poleg 2 privatistov.

Vkljub dvomesečni prekinitvi je bilo predelane več snovi kot v prejšnjem letu. Po vztrajnem ravnateljevem prizadevanju smo morali izčrpati poleg vsega jugoslovanskega še celoten italijanski učni načrt. Od poljske gimnazije tkzv. Kopernikovega zavoda v Rimu smo sicer dobili po posredovanju dr. Tineta Debeljska zagotovilo inkorporacije, če bo ta zavod zadobil zagotovljeno pravico javnosti. Ker pa je ta pravica še visela v zraku, smo vseeno ves čas računali z zopetnimi skušnjami na italijanski gimnaziji. Ravnateljevih želja po dijaškem izletu taboriščna uprava ni hotela upoštevati, tudi za honoriranje učnega osebja se ni zmenila. Višješolci so obiskali mestno umetniško galerijo, pešizlete v Castel del Monte in Cannae so pa priredile dijaške organizacije.

Mala matura je odpadla; razredni izpit čez odgovarjajoči razred na italijanski gimnaziji se je štel kot nižji tečajni izpit. 12. junija je bil zaključek šolskega leta. Ker so bili zahtevki v znanju res veliki, je bil uspeh slabši, kot prejšnje leto: od 56 dijakov koncem leta jih je imelo 4 odlično, 24 prav dobro, 4 dobro, 24 pa slabo spričevalo. Od slabih jih je 21 prestalo ponavljalni izpit, trije so pa med prihodnjim šolskim letom po opravljenih privatnih skušnjah tudi še prišli v višje razrede.

Šolska razstava ob koncu letnika, ki je pokazala izdelke iz vrta, ljudske in srednje

šole, je bila presenečenje ne le za predstavnike drugih narodnosti v taborišču, ampak celo za poveljnika, ki je izjavil, da niti slutil ni, da se kaj takega v njegovem taborišču dela. Sredi junija so maturirali 3 osmošolci.

Izpitni na italijanski gimnaziji so se vršili 23. junija do 5. julija. Pripuščeni so bili le boljši učenci, vsega 26 po številu. Spraševali so Italijani sami, naši profesorji so smeli le od daleč poslušati. Eksaminatorji niso kazali naklonjenosti, nekateri rdeče pobarvani so si dovolili tudi neslane zafrkacije. Vkljub temu jih je izdelalo takoj 9, pri ponavljalnih izpitih v jeseni pa še vsi ostali. Bil je vendar tudi to lep uspeh, ki je po zatrdilu laških profesorjev bil zaslužen in je procentualno visoko nadkrilil uspehe italijanskega dijaštva tistega leta.

Leto 1947/48

Kaj kratke so bile počitnice, že v začetku septembra je pričelo novo šolsko leto. Otroški vrtec je izgubil svoje prostore, v ljudsko šolo je hodilo 32, v nižjo gimnazijo se je vpisalo 8, 8, 11, 7, skupno 34 dijakov. Višjih razredov ni kazalo pričenjati, ker je bilo računati s skorajšnjim odhodom znatnega dela učiteljskega zbora. Zato naj bi višješolci polagali le privatne izpite, saj knjig in skript se je že dosti nabralo. V začetku novembra so zapustili vsi duhovniki razven prof. dr. Gnidoveca taborišče, med njimi so bili 4 profesorji z ravnateljem vred. Nadomestoval sem ga jaz, nadomestil ga nisem.

Najprej je napravil privatni izpit čez šesti klasični razred dijak, ki je bil do končane pete šole realec. Skoraj bo novo mašo pel. Kmalu nato je pet lanskih sedmošolcev opravilo skušnje čez osmi razred in med 15. in 20. novembrom se je na zavodu vršila že tretja velika matura. Navajam to, ker so to uspehi dijaške iniciative iz časov, ko je pri drugih že vladala izseljeniška mrzlica.

Že prejšnje leto je bila v vse nižje razrede uvedena po italijanskem vzoru obvezna latinščina in so tako ti razredi dobili klasičen značaj. To smo obdržali, ker je bilo za veliko večino dijaštva že odločeno, da bo šla prej ali pozneje v Argentino in je latinščina najboljša podlaga za učenje španščine. Pa tudi španščina je postala obvezen in pri dijaštvu celo zelo priljubljen predmet. Učiteljski zbor se je tudi zavedal, da ima mladina zdaj zadnje leto priliko učiti se slovenščine, slovenske zgodovine in

Ljudska šola v Barletti v zadnjem šolskem letu. Od leve na desno sede: Ciril Milavec, Francka Reja-Roš, Gizela Šuštaršič, Lojzka Lesar, Manica Skvarča por. Urbančič, dr. Anton Stopar.

zemljepisja rodne zemlje. Na teh predmetih in neobhodno potrebni matematiki je bilo težišče poduka, medtem, ko se drugi predmeti sicer niso odpravili, pač pa so se jim učne ure skrčile. Ob semestru, ki je bil že za Božič, je bilo še 30 dijakov, 4 odlični, 13 prav dobrih, 3 dobri in 8 slabih. Prva večja skupina je odpotovala v Bagnoli sredi februarja. Dijaki so dobili letna spričevala, slabši latinci le za realne razrede. Z ostalimi smo vlekli šolo do 16. marca. Tudi ti so vsi izdelali. Več je bilo odličnih in prav dobrih kot dobrih. In če je bil kateri le za silo dober, je še vedno v novem svetu lahko prav dobro nadaljeval učenje. Takšnih primerov je bilo več in čuli smo že očitke, kako krivični so bili profesorji v Barletti, ko se pa "profesorji v Argentini našemu kar čudijo, koliko zna." Si vsaj ne moremo očitati, da smo komu kaj preveč "šenkali" — Ljudsko šolo je vodila v zadnjem času gospa Alojzija Lesar.

Leto 1948/49

V Barletti sta ostala od učnega osebja le še gđc. Opekova in g. dr. Pavlovič, pa 12 šoolobveznih otrok. Učila sta jih po majhnih skupinah predvsem računstva in domoznanskih predmetov, dokler se tudi ta zadnja družčina ni razpršila po širnem svetu.

Leto "1951/52"

Od 13 maturantov in maturantk jih je 7 vstopilo na univerze, 4 so se omožile, 1 je vzgojiteljica, 1 zaposlena v očetovi trgovini. — Med višješolce štejem tudi one, ki so že v letu 1946/47 končali nižjo šolo, čeprav pozneje niso več polagali izpitov. Teh je 25:4 akademiki

Peti razred gimnazije v Barletti l. 1946/47 s svojim razrednikom Marjanom Maroltom.

(8 teologi), 9 uradnikov, 1 nadaljuje srednješolske študije, 1 obiskuje višjo strokovno šolo, 5 je delavcev, med temi 2 specialista, 1 dela v očetovi trgovini, 1 je usmiljenka, 2 sta se poročili, 1 je umrla. — 34 dijakov nižje gimnazije zadnjega letnika se udelejuje takole: 11 jih študira srednjo, 1 strokovno šolo, 1 je redovni novic, 2 pomagata v očetovi trgovini, 14 je delavcev, med temi vsaj 8 specialistov, 1 vzgojiteljica, 2 sta se omožili, za 2 nisem mogel dobiti podatkov. — Pri zbiranju teh podatkov pa sem postal pozoren na dve okolnosti, da si mnogi, ki študirajo, še z ročnim ali pisarniškim delom služijo kruh in da se ročni delavci mnogo bolj udelejujejo v raznih kulturnih organizacijah.

Ni prav, da nisem pisal o posameznih učiteljih in profesorjih; njihovo delo je vendar varno zabeleženo in ga bo morda izbrskal iz arhiva in lastnega spomina kakšen nekdanji študent.

Samo imena učiteljev naj navedem; čez sedem let vse "prav pride". Poučevali so v teh treh šolskih letih, nekateri ves čas, drugi morda le nekaj tednov:

V vrteu: Černy Blanka, Kunčič Mirko, Kunčič Tilka, Lozar Rezinka.

Na ljudski šoli: Černy Blanka, Hren Barica (risanje), Lesar Alojzija, Lozar Mira, Opeka Francika, Reja Francika, Skvarča Manica, Šušteršič Gizela, Verbič Lojzika ter kateheti čč. Jazbec Stanko, Mavsar Jože in Milavec Ciril.

Na gimnaziji: (Kratice pomenijo: a angleščina, fil. filozofija, fiz. fizika, g grščina, h

higiena, i italijanščina, ke kemija, ko kozmografija, l latinščina, ma matematika, mi mineralogija, n nemščina, pe petje, pr prirodopis, rd ročna dela, ri risanje, s slovenščina, ss staro slovenščina, š španščina, t telovadba, u umetnostna zgodovina, v verouk, ze zemljepis, zg zgodovina). Ing. Bratina Vojmir (fiz, ke, ko, ma, mi), Breznik Alojzij (i), dr. Eiletz Leopold (ze), dr. Gnidovec Franc (fil, g, l v), Gorenšek Franc (a, pe), dr. Kačar Ivan (hi, ke), dr. Kačar Marija (hi), Kogovšek Franc (i) Langus Janez (ze), Lesar Josip (l, pr, ze), Maček Majda (i), Maček Polonica (ma), Marolt Marjan (n, ri, u, ze, zg), Mavsar Jože (ma, v), Opeka Francika (fiz, ma, pr, rd, t, ze), dr. Pavlovič Milan (pr, s), Smersu Rudolf (š, ze), dr. Stopar Anton (l, v), arh. Svetlič Dušan (ri), Svetlič Milena (hi, ke, ma, rd, t), Šifrer Vilibald (a), Šušteršič Dušan (a, t), Šušteršič Mirko (pr, ss, ze), Šušteršič Radko (a, ma, t), Šušteršič Slavica (i, pr), Theuerschuh Ivan (ss, ze, zg), Verbič Lojzika (pe), Verbič Pavle (ke, ko, mi,, pr, s, ze), arh. Volovšek Milan (pe, ri, t), Žavbi August (s), dr. Žitko Stanko (a, ma), Žužek Franc (ma, s).

Če sem koga ali kakšen predmet izpustil, so krivi arhivi in slab spomin. M. Marolt.

OSTALO ŠOLSTVO V ITALIJI

Riccione

Riccione je mesto z lepim morskim kopališčem. Tudi v tem mestu je bilo begunsko taborišče, kjer je do leta 1947 bivalo nekaj slovenskih družin. Otroci so imeli otroški vrtec; ljudskošolskih otrok je bilo malo, komaj za dva razreda. Ko so prišli slovenski begunci iz Riccion v Senigallijo, so otroci tu nadaljevali z obiskom šole.

Eboli

V Eboliju je bilo veliko vojaško taborišče. Tu je bila gimnazija, na kateri je študiralo nad 50 slovenskih dijakov. Večje število izmed teh dijakov je prišlo v Sevigliano, pozneje pa v Senigallijo, kjer so nadaljevali svoje študije.

Trani

Tudi v Traniju je bilo v begunskem taborišču nekaj Slovencev. Za slovensko mladino je organiziral potrebno šolstvo g. Bajlec Franc.

Akademiki

Ti so nadaljevali svoje študije na univerzah v Padovi in Bologni, kjer je med njimi deloval kot duhovnik g. Jože Snoj.

Iz navedenih podatkov vidimo, da je zavezniška zasedbena oblast povsod, kjer je bilo le nekaj otrok ter učencev in učenk poskrbela za izobrazbo naše mladine. Ves pouk je imelo

v rokah slovensko učiteljstvo ki je delalo z najboljšo vojo, zavedajoč se svoje odgovornosti pred Bogom in pred svojim narodom.

I. P.

RAVNATELJ JOSIP OSANA

V Ljubljani je 11. III. 1951 ob tri četrt na šest zjutraj umrl na interni kliniki ravnatelj g. Josip Osana, odličen slovenski šolnik in katoliški kulturni delavec. Podlegel je dolgi in težki bolezni; veliko trpljenje je prenašal z vedrim samozatajevanjem in krščanskim junaštvom. Kakor je bil v vsem življenju vzgled izklesane osebnosti, tako je bil v bolezni potrdilo kreposti, ki si jih je s takim življenjem pridobil.

Ravnatelj Osana se je rodil dne 26. februarja 1866 v Zagorju na Krasu in je velik del svoje mladosti preživel v Razdrtem pod Nanosom. Ljudsko šolo je obiskoval v rojstnem kraju in v Ljubljani na Leđini. V prvi gimnazijski razred je vstopil na klasični gimnaziji v Ljubljani l. 1897. Na gimnaziji je bil odličen dijak in je l. 1905 maturiral z odliko. Na univerzo je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na filozofsko fakulteto. Izbral si je klasično filologijo kot glavni predmet, slovenščino pa kot stranski. Po končanih študijah, pa pred diplomskim izpitom, je moral k vojakom. Po opravljeni vojaški dolžnosti je napravil na univerzi diplomski izpit dne 25. jan. 1912.

Prvo službeno mesto je nastopil 17. aprila 1912 in sicer na klasični gimnaziji v Ljubljani. Poslej je ostal ves čas v Ljubljani in to do l. 1937 na klasični gimnaziji v Tomanovi ulici; ko je l. 1937 prof. Bogomil Remec, ravnatelj druge državne realne gimnazije v Ljubljani, odšel v pokoj, je postal njen ravnatelj prof. Josip Osana.

Prva svetovna vojna ga je odtrgala od šole in moral je k svojemu polku — bil je to 5. peš. polk, ki je bil v Pulju — že takoj ob prvem mobilizacijskem oklicu koncem julija l. 1914. Pri tem polku je ostal ves čas vojne, in sicer

kot intendantski častnik. Nekaj mesecev je bil s polkom v Pulju, pozneje pa je moral z njim na bojišče v Galiciji in Romuniji. Demobiliziran je bil šele prav ob koncu vojne ter se je vrnil v Ljubljano 4. novembra 1918.

Med svojimi tovariši — klasičnimi filologi — je pokojni ravn. Osana užival sloves velikega strokovnjaka in globokega spoštovavca klasične kulture. V razredu je znal svojim učencem mojstrsko posredovati temelje in lepote klasičnih jezikov in literature ter duha. Ob njem in pod njegovim vodstvom so učenci z ljubeznijo in velikim spoštovanjem oblikovali svoje nazore o vrednosti klasike za osebni napredek in globino duha. — Kot tak je postal duša vseh tistih ustanov in organizacij, ki so hotele Slovencem ohraniti klasični pouk in stik z vsem bogastvom klasičnega sveta. Bil je med ustanovitelji Društva za humanistične vede in dolga leta generalni tajnik in s tem tudi gibalo Društva prijateljev humanistične gimnazije. Takoj po osvoboditvi je skupno s prof. Bradačem izdal grško slovnico, ki je izšla l. 1919, pozneje pa je nadaljeval z delom za drugo slovnico grškega jezika in jo tudi končal. Poleg tega je mnogo prevajal, med drugim Hauffove pravljice in Sienkiewiczzevega Gospoda Włodkiewskiego. Autografil je vse slovenske stenografske učbenike (Novakovo korespondenčno in debatno pismo, Robidovo stenografsko čitanko, Novakovo poslovno pismo in Rakušev prvi in drugi del stenografije).

Izven šolskega področja pa je dejansko sodeloval pri raznih slovenskih katoliških kulturnih, dobrodelnih in gospodarskih organizacijah. Dolgo vrsto let je bil tudi član ljubljanskega mestnega sveta, kjer je zlasti mnogo delal v njegovem šolskem odseku. Ravnatelj svojega zavoda je bil do konca maja 1945.

Z Osano je legel v grob domače zemlje eden tistih mož slovenstva, ki so mu z zvestim in tihim delom bogatili njegovo splošno kulturo. Pokojni je bil velik v znanju, priščen v ljubezni posredovanja tega znanja in zvest čuvar teh vrednot med svojim narodom.

DEŽ

Trije peoni jezdi skozi popoldansko ripeko.

Pesem kopit je pesem njih življenja, lepota samotnih tamariskov vsakdanjost, brezmejna pampa njih kruh. Vajeni so že tega in niti divji zajci, ki beže pred psi, jih ne pripravijo do besede.

Oskrbnik jih pošilja tja na zadnji konec posestva, uro in pol daleč, kjer je v gričih peska umrlo zelenje in živina pada od gladu.

Ni dežja.

Saj ni vredno preklinjati. Govedo pada. In ko pade, obleži in jastrebi začno krožiti vedno nižje in nižje.

Benavil, Juančin in Don Cruz so razjahali. Krvava se je preplašena skušala dvigniti, a ji niso čale moči. Lopata, kali, vse je že čakalo. Pripeljal je Roberto, ko je dopoldne razvažal suho deteljo po kampu.

Prva dva sta prižgala cigareti. Don Cruz pa je začel kopati v mehko, sivkastorjavo zemljo. P. kle so ga oči od prahu, ki ga je veter z juga prinašal ne v življenje kot čebela, ampak v smrt.

Bog nas je udaril. Sonce je izpilo vlago, še jo pije iz zemlje in dreves. Še pisani platneni pesovi treh peonov so izgubili živo barvo.

Štiri jame, tuk ob sestradani živali, za štiri kole, dva na vsako stran. Postavijo les, dva zasipata, tretji istočasno maje vsak kol posebej, da ga peščena prst dobro oklene. Potem se upro. Juančin zgrabi kravo okoli vratu; tik za prednjima nogama ji porinejo pod život vrečo, utrjeno na koncih z žico.

"Ho..."

Kot svinec je težka. Kmalu se bo otelila. Ko jo spredaj postavijo na noge, si Juančin ovije kravin rep okrog vratu, kakor težak, ki si nalaga breme.

"Krava! Hoj!"

Delo jih je prevzelo. Vpijejo drug čez drugega.

"Indijanka! Hola, pokoncu, krava! Mrha! Brez sramu!"

Vsem trem krvave roke od bodečih roset, drobnih suhih glavic s skelečimi trnci. Vse-povsod jih je, kamor zagrabiš. Benavil uravnava in predeva kravi noge, da si bo mogla sama pomagati in njim olajšati.

"Ena, dve..."

Hvala Bogu in Devici Mariji. Šlo je.

Krava na pol stoji, napol visi privezana med krivo kole. Preostali trop zavidljivo gleda od daleč na povosmo detelje in čeber vode, ki naj vrneta moči obnemegli tovarišci.

Zvečer jo peon osvobodí vreč in kolov. Dan za dnem isto. Zdaj so tri, štiri, ki leže. Potem več. Peoni ne zmorejo. Oskrbnik Don Francisco obupuje.

Dežja ni in živina umira.

* * *

Župnik je drvil oni teden z avtom skozi oblake peska, ki je temnil dan. Malo čez polnoč je padlo nekaj kapljic dežja, potem se je veter prevrgel v vihar in odnesel upanje. S pre-sube zemlje se je vzdigovalo kakor meg'a. Pesek je prodral skozi zaprta okna, poiskal vsako špranjo.

Veličastno je divja narava. Skozi sivino nore kot velike žoge grmi suhega karda, bodečega plevela, ki se je pred meseci ob zadnji moči razbohotil, zdaj pa odmrli.

Telegrafске žice med cesto in železnico brne počastno grozeče. Pesek, vihra, šumenja, črne kepe. Cesto je v dolgi kotanji pred klancem do k'aja zasulo.

"Morda zmorem", premišlja duhovnik in zavozí v goro suhih grmov. Motor divja, kardo se lomi ta breščí, odlega sušavje.

S skrbjo ustavi avto. Spremljevalec sede spredaj na motor, roke si ovije s cunjami. Zdaj je grma preveč. Fant maha z rokami, čteplje in odíva. Kolesa drobe, lomíjo, hočejo naprej. Dvakrat zasuje kardo ves avto.

Zavijeta s ceste. Spremljevalec hodi spredaj in brca kot sapa lahke krogle, ki jih je na višini malo manj. Dela pot in preiskuje teren.

Prepozno. Prva kolesa obvisé v zraku. Avto je nasedel tik pred koncem grm'čevrnatega morja. Brez lopate, z rokami in kosom železa bo trba kopati. V duhovski obleki ni mogoče. Fant treba kopati. V duhovski obleki ni mogoče. Fant teče po konje k najbližnjim ljudem, župnik pa zleze pod avto. Pesek mu sproti maši oči in ušesa. S težavo diha in koplje in meče v veter polna prgišča. Zleze za volan in

poskusi. Nič. Koplje. Za srajco in v žepih ima polno peska. Veter pa se mu krohota.

V uri je rešen. Prav takrat je verjetno prišel fant do najbližje estancije.

Naspoti pride tedaj avto, ki je odšel na pot navsezgodaj. Tam, petdeset milj naprej, je prehod nemožen. Šofer postoji ob župniku.

"Oče, že vidim, da bomo morali bolj moliti. Edino Bog nam še more pomagati na tem kosu dežele."

Lase ima razmršene, v obraz je umazan od prahu. Pripoveduje, kako se mu je pod motorjem suhi kardó vžgal. Planil je ven in se vrgel s telesom in vrečami nad ogenj. Kaže opečene prste. Imel je srečo, kajti če bi prvi hip ne opazil, bi zgorel on in vozilo, ker se iz gorečega kardá ni mogoče izmotati. In ne bi bil prvi, ki bi tako prešel v tej pustinji, kjer Bog ne da dežja, ki bi kardó obdržal na pampi in pesek v rodovitnost spreminjal.

* * *

Peoni so se v soboto zvečer vrnili z estancij v vas. Vsak teden prijezdijo k svojim.

Mrki obrazi, ki jim težko izvabiš nasmeh.

Ožgani z globokimi brazdami. Z dolgimi črnimi lasmi. Vsi v širokih hlačah, spetih spodaj in s platnenim ovojem okrog pasu in skritim nožem v njem. Škornjevi ne zmorejo, niti čevljev. Nosijo črne copate z vrvenimi podplati. Njihovi domovi so prstene bajte s streho iz dračja in blata. Z eno sobo, kvečjemu s tremi.

Niso zgovorni. Sedejo na stol in žene jim prinese mate. In srebajo, srebajo grenki čaj.

Na noč jih je polna pivnica. Karte in pijača. "Kdo bi spravljaj na kup!"

"Otrckom bo obleko in hrano že šola dala. Če ne, tudi dobro. Mene so prav tako spravili v življanje!"

In gre ves zaslužek. Za razvedrilo v enoličnosti ubijejo kdaj kdaj koga od policije, ki jih pride razganat.

Ni volje, ni idealov.

"Kdaj bo deževalo?" je večno vprašanje.

Zemlja, suha zemlja, jih sili v otopelost.

* * *

Stari gaučo Don Gumersindo sanja o bolj-
ših časih.

Marijan Lah: La fiesta criolla — Kriolska veselica

Ko pride župnik na misijonski obisk enkrat na leto, ga ni nikdar blizu. A je po svoje pobožen. V časti ima svetnike božje.

Očenaša bi ne spravil do konca, zna pa prižigati sveče, zdaj enemu, zdaj drugemu. Ima jih, svetce, gori na polici, ki jo je ukradel, ko je še pri močeh bil, lepo razporejene. Sveti Rok je prvi, potem sveti Jožef in tako naprej. Eni so v podobah, drugi pa izrezljani. Kdo ve kod je prišel do zbirke.

Danes modruje pred bajto.

"Suša je. Bo treba svetnike na pomoč klicati." Vanje ima brezmejno zaupanje.

A mu je sveti Rok odpovedal. Sveča dogori, na nebu še vedno vse sinje. Sveti Jožef je prignal dva oblaka tja do obzorja.

"Nista zanič! Ti se izkaži, Izidor! Brž, sveče so drage!"

Tudi sveti Izidor ga ni hotel na povelje ubogati. Tedaj se Don Gumersindo razvname:

"O ti duše svetniške! Nočete? Prav. Za kazen vas tri dni nobenega ne pogledam."

Prešel je teden, mesec. V osednjem kraju je zmanjkalo vode in jo dovažajo z vlakom. Gumersindu ne gre v glavo, zakaj svetniki ne naredo dežja.

"Če nočete zlepa, boste pa zgrda!"

In je znosil vse obledele podobe in podobice in oguljene kipe pod stoletno kaldenovo drevo. Napolni korito z vodo in ga postavi ob deblo. Potem s trakovi in vrvicami priveže svetnike, drugega za drugim, na prvo vejo. Tako, z glavo navzdol.

"Vidite vodo? A vam je ne dam. Če ste žejni, pa dežja pri Bogu izprosite. Slišiš Peter? Ti si majordom v nebesih: če te žeja zmaguje, stopi tja k svojemu Gospodu in mu reci, da bi rad dežja. In vsi hvaležni bodite, da sem vas vsaj v senco postavil. Če boste trmasti..."

Don Gumersindo je odbrundal v bajto, vesel sam sebe in svoje ideje.

Vsak dan je spuščal svetnike nižje k vodi, z glavo navzdol.

A dežja ni dočakal.

* * *

Pihalo je z juga, z zahoda in severa, le od mor'a ne. Železni mlini so škripali in bruhali tenke curke vode v okrogle pločevinaste bazine. Za napajanje je vode dovolj, za namakanje premalo. Tudi bi ne služila, ker je polna soli.

Po svetu so vojske, pri nas suša. V mestih

JANKO

VELIKA MAŠA

*Grozdje kipi čez gorice.
Koče so dobre kmetice
z rutami rdečimi.*

*Sonce je zlata monštranca
z oblaki nabrekli s klanca
opojno dišečimi.*

*Veter si orglja v kostanje
pesmi srebrne kot sanje
s piščalmi blestečimi.*

*Zemlja poklekne v molčanju,
ko stopa sam Bog k darovanju
s plodovi nosečimi.*

zabave, pri nas suša. Pri nas je jok po bajtah, mrmranje med peoni, kletev med gospodarji. Suša v pogovorih, suša v mislih, kot črv.

Še kobilic ni. Po čemu? Brez strupa bi ginile.

Družine se izseljujejo v sosednje pokrajine.

Dolgi vlaki vozijo govedo na pašo proti morju.

Je kazen božja? Bog ve. Pred desetletji je dajala ta zemlja najboljši oves, visoko deteljo. Estancije so bile preobložene z živino. Danes zasuje veter sproti vsako bilko, ki ji uspe prikliti iz zemlje.

* * *

Tedaj so se razvlekle megle po pampi za dva dni. Ljudje, ki so molili za dež, so prenehali. Vas je oživila v pričakovanju. Hrepenenje, tolika časa skrito v temnih očeh, ni moglo vzdržati skrito.

Župnik je ujel v brevir prve kapljice. Pokleknil je na opekast tlak ob cerkvi:

"O Bog, daj mojemu ljudstvu več! Usliši nas, vrni veselje, daj rast naši zemlji. Usmili se suhe pampe... in razsušene duše tudi zbudi iz toposti. Daj nam dežja, zemlji in nam."

Grmelo je vso noč. Potoki so se vsipali na razbeljeno ravnino.

Dež, ki ga tisoči kolnejo, a mi blagoslavljamo.

ŽAREK

(Zgodba z Nahuel Huapija)

Če bi bil Martin slikar. — da, če bi imel le trohico smisla za barvno umetnost, bi se gotovo vprašal, odkod tiste zamolke in temne proge, v katere so se zavijali otočki in breгови jezera globoko v dolini. Dan se je smejal v najrazposajenejši jasnini, iz nebesnega zrcala so se vsipale luči preko gorá in vod, sijale v slepečem blišču in mežikale v milijonih in milijonih odsevov. Iz sneženih krp, ki so kljub pozni jeseni pokrivala razsežne Lopezove pode, je lila omamna belina in obžarjala skalnate rebri in stolpe. Človek bi mislil, da se mora vsaka temnejša lisa raztopiti v tem morju svetlobe, in se izgubiti v nič, prav kot se razblini težka misel, porojena v dolini, med snežišči in stenami Kordiljere.

Toda Martin se za taka-le modrovanja ni prav nič brigal. Tudi če bi ga kateri od prijateljev — recimo dlakocepski Grega, s katerim sta zjutraj plezala — nadlegoval s sitnimi vprašanji, bi mu brž odgovoril, naj ga pusti pri miru z budalostmi. Zakaj bi si človek ubijal glavo s stvarmi, ki nimajo nikakega smisla. Dá, če bi mu kdo označil kako možno smer v navpični, gladki in črni steni Severnega Grebena (Filo Norte), to bi ga čisto drugače prišlo! Prav gotovo se mu ne bi zdelo prazno, razpravljati o možnosti prehoda preko pokončne, ogromne plošče, ki so jo zemeljske sile postavile za skrajno mejo skalnatim podom in je zdaj, ko so stoletna deževja odplavila ves grušč desno in levo od nje, samozavestno in izzivajoče silila v nebo na zahodu, uro daleč od kože.

Martin je široko zajel v zdrava pljuča sveži gorski zrak in premeril z dolgim pogledom celo južno stran slovitega grebena. Dopoldne sta z nadušljivim in pihajočim Gregom preplezala greben sam. Morala sta se spustiti precej globoko po skrotju, ploščah in hudournikovi strugi, polni izpranih plati. Tako sta se izognila vrtoglavi južni luski. Prav za prav je Martin kihal nekaj jeze na svojega spremljevalca. Saj je res, da fant pozna gore in se razume za s'lo na plezarijo. Zato mu je tudi prepustil prvo mesto v navezi, ki ga je, trma, hotel imeti. A ni mu bila všeč njegova previd-

nost, tudi ne iskanje najlažjih prehodov, in še manj počasna hoja in poleganje po skalah. Mar ni metal oči po višinah dolge gore, kot bi po njih nekaj izgubil? Priznati je treba, da je v takem dnevu razgled lep, a saj je dovolj, če se človek le mimogrede ozre po obzorju. Česar si je on v prvi vrsti želel, ni bil razgled, temveč nevarnost in borba!

Vsekakor je zanimivejše plezati z Dinkom.

Dinko! Martinove oči so poiskale zelenico z dvemi, tremi lengami desno od navpičnih plati in srce se mu je razširilo v ponosu in odkritosrčnem občudovanju. Kako imenitno pleza smrkavec! Spreten in gibčen je, da so mu previsi grača in po gladkih ploščah se premika kot muha po steklu! In on — on je bil z njim, ko sta premagala tistih petdeset metrov presneto zaguljenega stebra, ki se boči nad zelenico in pripelje na greben, kjer se združijo z običajno smerjo.

Kaj zlata luč, kaj modro nebo, lesk snežnih kristalov! Martin se je potopil v deževno jutro, v megleno morje, iz katerega vztrajno in nadležno prši. Črni steber kipi iz sivine, vzpenja se v grbasto vzboklino in se visoko gori spet izgublja v meglo. Pod previsom stoji — ne, visi — fantič in edina prosta roka išče razpoke za klin. Že poje kladivo, kovinasti zvok se izgublja v mračno deževno ozračje, beži med rosnimi kapljami in skozi sivi pajčolan v vrtoglavo globino. Martin stoji na ozki polici, vlažna vrv mu polzi preko rame in široka ramena so pripravljena, da prestrežejo padec. Vsa njegova pozornost je zapčena v komaj vidno izdolbino, v katero se opira Dinkova levica. Tink, tink — zveni klin. Pobič zgoraj je miren in samozavesten. Vé, da ne bo padel. In če pade, vé prav dobro, da ga bo tovariševa sila obdržala in da ga brezno ne bo pogoltnilo. Ta zavest mu povečuje moč in krepi odločnost.

Martin se naslaja ob spominu na zmago nad deviškim jugovzhodnim stebrom in v mislih si obnavlja vse njene napete potankosti. Roke je vtaknil v žep in strmi proti steni. Po dolgi jutranji turi ne čuti nobene utrujenosti, poln je podjetnosti in novih načrtov.

Slovenski smučarji v Barilochah: Blaž Razinger, Dinko Bertonec in France Jerman.

Za njim šumi množica turistov v premajhni koči. Debelušni Grega si je privoščil temeljito kosilo in zdaj dremlje v mali čumnati. Z njim za danes ni nič več. V kuhinji se zabava večja družba in Martinu zveni v presledkih na uho prisiljen smeh njegovega dekleta, ki ji poskuša dvoriti neki Italijan. Fant je zato popolnoma ravnodušen. Ne le, da je že tri dni sprt z njo, tudi sicer čuti, da se mu je močno odtujila. Sploh so bile ženske za njega od n'kdaj le, kar so mu stene v zadnjem letu: nevarnost, ki jo je treba premagati, opojna vrtoglavost, ki jo moraš prebresti. Vé, da Dolores čaka, kdaj ga bo minila slaba volja in ji bo privoščil znova dobro besedo. Njena ženska pamet ne vidi preko trenutnega prepira, ki si ga razlaga kot trmo in svojeglavost. Prav nič ne slutí, da je odmrta v njegovem srcu, kot odmrta veja, ki jo je odkretnil vihar, in da je usahnila njena privlačnost, kot premrta mlhavost neprehodne vesine, kadar jo prebijejo klini in preprežejo železne vrvi.

Iz g'zda pod prodnatimi melišči donijo vriski in kliči. Toda fant se zaveda, da od prijateljev ne bo nikogar več gori. Móre! Prav danes, ko je prijeten dan, naj vse popoldne

postaja! Sunkovito se okrene, vrže vrv preko rame, obide kočo in zavije proti strmini. Prečka jez'k zapoznelega snega in se začne naglo dvigati po nadelani poti med šopi firrov. Noga se pogrezajo v mehki grušč in roke se bežno dotikajo krhlega skalovja. Ob stezi žubori hudournik v plitvi strugi. Onstran vode zakriva nizek skalnat greben vzhodne sto'pe. Martin hodi naglo in enakomerno. Njegove misli že otipavajo granitni rogelj na vrhu gore.

Neradoma odjekne v ubrano tišino sončnega gorskega popoldneva preplašen krik. Fantu zastane korak, oči mu pohite v smeri kliča. Iščejo med nazobčanimi škrbinami preko vode in zgleđajo v črno sivem pečevju na nerodnem, dre'jivem glaviču drobno deklinško postavico v rdeči bluzi in modrih hlačah. Misel, ki je blodila po Lopezovi špici, se povrne nazaj na krušljivo pobočje. V skopem trenutku presodi nevarnost. In že hiti Martin preko udrtih hudournikov zajede, teče čez polčne, z gruščem pokrite plati ter se z vso od'očnostjo zažene v skalo. Skoraj nezavedno otipavajo vajene roke oprimke, medtem ko njegov pogled strahoma spremlja drhtenje drobne noge v gumijasti copatki, ki polzi po nagrbnjeni vzbcklini, in bele prste, ki se krčevito oklepajo neizrazitih skalnatih nosov.

"Zdržite nekaj sekund! Takoj bom tam!"

Rjava glavica se okrene in skoraj otročji obraz poln obupa in preplašenosti prosi k njemu.

"Hitro, hitro! Ne morem več!"

Skala postaja malce zoprna. Vendar Martin ne izgublja časa. Leva roka v zajedo, desna noga tja v povešen stop, desnica kamorkoli — že je preko sitnega prehoda. Še nekaj metrov! Pot mu l'je po licih in grabi ga jeza. Le zakaj se ta prismoda ne pomakne malo ven, v s'eber, tam ima oprimke, ki bi vola zdržali! Tako pa...

Fantu zaledeni kri v žilah. Nebogljeni beli čoveljček je slednjič le spodrsnil in prosta noga zabinglja po zraku. Desni rokav rdeče jopice omahne in nežni životek zdrsne po steni. Tam pod njim je nekaj štirideset metrov padca... Spet odmeva slaboten krik med režečimi se razi in zobovi.

Toda ne! Vendar je mala opletajoča desnica ujela pošten oprijem. Neumni otrok, ki koprni od strahu na mestu, ki je sicer nekam izpostavljeno, a nikakor ne nepremagljivo! Le

kaj, vraga, je zaneslo to smrklo v našiljene škibine!

Še dvoje pragov in Martin je dosegel deklico. Njegova ramena se ponujajo gumijastim copatom.

"Stopite mi na rame", ukazuje reševalec in dekletce pokorno uboga.

Krepka roka zagrabi priplašeno bitje okrog pasu in ga postavi na varno polico. Zbegani bleđi obrazek se nakremži v spoštljivem smehljaju in predno se utegne fant potopiti v globino pristanega strahu, že se temne oči pomirijo in drobna roka, ki je malo preje krčevito begala za rešilnim oprijemom, se mu proži nasproti.

"Najlepša hvala".

Fantu zastane pripravljena pridiga v grlu. Pred njim ne stoji več boječ otrok, temveč ljubko, sanjavo dekle, ki ga motri s priznanjem in hvaležnostjo. Iz belega obraza sije nekaj, čemur Martin ne ve imena.

Seže v ponujeno roko, zmaje z glavo in vpraša v r. bati kasteljanščini:

"Kako ste se vendar mogli tako zaplezati?"

Deklica pojasnjuje. Pravi, da ji je bilo dolgočas pri koči. Njem brat je z družbo odšel proti vrhu. Sklenila je, da mu gre nasproti.

"Saj steza vendar ne pelje čez te zobe".

Ne — ona to vé — toda hotela je malo poskusiti, malce plezati, tako kot je dopoldne videla dva fanta tu gori, tako kot je prejšnji dan mladi Tirolec Lantschner vodil preko teh pragov svojo sestro, ki je navsezadnje mlajša kot ona.

"Norica neumna!" bi hotel vzrojiti fant. "Tisto Lantschnerjevo punče živi menda že od rojstva v skali in na smučeh — kako se hočeš ti, ki si danes drugič na Lopezu, primerjati z njo!" Toda ne — ne more vzkipeči. Dekličin pogled objemlje razdrapano skalovje s tako ljubeznijo, hiti tako zasanjano preko golih podov proti temni luski Severnega grebena, da se človek, ki je tesno povezan z goro, ne more hudoovati. Le prizanesljivo pripomni:

"Morate paziti. Niste še dovolj izkušeni in ne smete sami v skale. Počijte se zdaj."

Sedeta na polico. Deklica pripoveduje, kako jo je grabil krč v rokah in nogah. Hudo je bilo! Martin raztreseno posluša. Njegova gola roka se dotika njenega lakta. Sam sebi se čudi. Zakaj nima nikake želje, da bi jo objel okrog pasu, izrabil njeno zbeganost in utrujenost, poskusil nepreračunljive možnosti pogumnega plezalca, ki ji je rešil življenje?

Janez Flere na startu v Barilochah.

Dekle je prikupno in čedno, in nauk, ki se ga je naučil pri vojaki, mu pravi, da je treba povsod porabiti priložnost. A zdaj resnično nima volje! Prav vseč mu je, da se naslanja na mrzlo skalo in da ob njem lepa ženska čeblja o svojem nespametnem podvigu. Zadovoljen je sam s seboj, z njo, s črnim kamenjem, s snežišči in stolpi, sploh z vsem.

"Ali greva?"

Vprašanje ga zdrami iz prijetne lenobnosti. Vstane, razvije vrv in napravi vozec na deklico. Potem se naveže še sam. Postavi se na varno stojišče in pazljivo spušča svojo malo rešenko čez nedolžno skalovje. Brez težav dosežeta grušč in stezo.

"Zdaj grem nasproti svoji družbi. Ali ste tudi vi namenjeni proti vrhu? Bodite tako dobri in bratu nič ne povejte o moji neumnosti."

Martin obljubi in že stopa trdno in enako merno navkreber Deklica ga poskuša dohajati, a kmalu zaostane in lovi sapo. Fant se potruzi,

Vladimir Kos

151. PSALM

*V cipresah noč, na pragu noč
in zvezde brez smehljaja...
Zakaj, o Bog, sem storil greh?*

*Kako so bele astre cvele,
kako je ptič čez pot prepeval,
na golem zidu ždel je smeh...*

*V cipresah mrak, na pragu mrak,
glej, luč se v tmi poraja —
Veliki Bog pozabe!*

da hodi počasi. Postrani jo gleda: "Otroče neumno, hočeš v skalo in ne znaš plezati; hočeš v goro in ne znaš hoditi". Toda glasno ne reče nobene.

Deklé govori. Pozna njegovo turo z Dinkotom. Občuduje ga kot plezalca. Ona hoče, hoče plezati — in se bo tudi naučila! Gore so tako zelo lepe!

Martin vidi, kako temne žametne oči počivajo na snegu in skalovju in spet se mu nekaj upre.

Gora ni za sanjave slabiče! Gora je sila, moč, zdravje!

"Pazite, da se ne ubijete prej, predno se naučite plezati", pravi rezko.

Ne, ona se ne misli ubiti. Živeti hoče in bo odslej previdna. Živeti, da bo videla še dosti lepega. Lepo je živeti in — biti srečen.

"Kaj je sreča?" pravi fant in se smeje. "Ljubezen?" vpraša poredno.

Neprijazno ga zavrne, da ni tako mislila. Seveda je tudi v ljubezni sreča, a le, če so ljudje pošteni in dobri.

"Lépo se dela, seveda", si misli zakrknjeno Martin. "Vsaka ženska takole govoriči. Nazadnje so pa vse enake", se prepričuje. In vendar dobro čuti, da te mehke oči ne lažejo.

Pot ju pripelje v ozek žleb zgornje hudournikove struge. Med kamenjem se vijejo curki snežnice. Martin razmišlja, da je ura pozna in da se mu je Torre za danes izmuznil. Dekle obmolke in mu molče sledi. Skalovje se ob vrhu žleba razmakne in odpre se dolinica Lopezove lagune. V kotanjo temne gorske vode se zlivajo odtoki zadnjih snežišč, ki se belijo v vseh kotih mogočnega gorskega kotla. Strm in lahko dostopen greben vodi ob desnem robu krnice do Turističnega vrha (Pico Turista). Leva stran je položnejša in nižja. Pač pa se

tam v ozadju kotla na poglavitem Lopezovem grebenu dvigajo smeli stolpi iz silnega podnožja belih skladov, ki jih loči od črnega nadzidka dobro vidna poševna črta. Skrivnostna igra narave, ki v vseh svojih zgradbah odkriva čudovito spretnost večnega Mojstra!

Ob laguni veje sveža sapa. Igra se z deklinimi lasmi in obleko. V blesteči luči razposajenega sonca je črnina zamolklih stolpov še izrazitejša in silnejša.

"Vi ste že bili na Torre, kaj ne?"

Občudujoč pogled — in že hite žametne oči proti višinam. V polnosti barv in svežini gorskega zraka, v soncu in svetlobi, v tem neresničnem in vendar tako bližnjem svetu, ob deklici, ki veruje v srečo in ljubezen, se počuti Martin bolnega in negotovega. Čuti, da mu polzi v dušo nekaj, kar je tuje njegovemu bistvu.

Z desnega roba odmeva klic.

"Naši so", ugane dekle.

Martin se zavrti na petah.

"Has'la pronto!"

Kot vihra se udere po žlebu nizdol. Preskačuje skalnate pragove, žlobudrá po sneženi studenčnici, proži kamenje. Naglo je spet pri koči. Pospravi svojo ropotijo, pogoltno dve pošteni merici konjaka in obrne brez besede hrbet svojemu dekletu. Pred kočo prešerno zauka in že drevi proti dolini. V enem samem naletu preči globoko strugo, se potopi v samotno gozda, šine kot tenja skozi drevje in goščavo. Mišice se sproščajo, kri pôlje, pljuča enakomerne delujejo. Glava se vedri. Kot spreten smučar na mehkem snegu zavija Martin ostre ovinke in preskačuje nepotrebne serpentine. Prav s tako, nezadržno silo drevé spomladanski plazovi po gorskih globelih.

Popoldne se nagiblje h kraju. Senca Severnega grebena pada vedno globlje in pokriva vedno večjo površino zasneženih podov.

Fant se za hip ustavi in se ozre v višine. Rob Lopezu žari v ognjenih zubljih. V gozdnem somraku se Martinu zazdi, da je šinil svetel žarek iz osrčja gore, od temnozeleno lagune, blisknil med plazečimi sencami preko skalnatih vesin in se utrnil v lengini kroni nad njim. Odsev zlatega pramena se odbije v zelenju in prodré globoko v najskrivnejši kotiček njegovega srca, kjer zatrepče, v zadnjem, najtišjem zdihljaju. In Martin nezavedno spozná, da je bil ta žarek dih Lepote, one Lepote, ki jo vsa njegova silna bit zaman poskuša zanikati.

MOJ OČKA IMA KONJIČA DVA...

Imeti konja, in še lepega konja, to ni mala reč; samo veliki gruntarji so se ob nedeljah na lepih kolesjih z vprego svetlih konj zapeljali k maši. Med tednom pa so se lepe vprežne živali potile pred težkimi parizarji. Vozili so les na bližnjo železniško postajo; težka okovana kolesa so drobila gramoz, ga zmlela v blato in skopala — na jezo cestarjev — jame po občinskih cestah, ki so jih že tako s težavo držali za silo v redu.

“Ko ne bi bilo parizarjev, hm, bi še šlo”, je tarnal cestar Jošt pred županom; ta pa se za cestarjeve marnje ni desti menil; imel je tudi sam dva para krasnih konj. Nanje je bil ponosen, menda nič nam ponosen kot na samo župansko čast, ki so mu jo bili volilci zaupali.

Fanje, furmani, so pokali z biči; bili so mojstri v tej umetnosti. Kot bi bil sprožil možnar, je zadonelo med griči: pok, pok, pok... potem pa si videl vrsto težkih voz, obloženi so bili s smrkovimi hlodi; dolga bela sled cestnega prahu se je dvigala za vozovi, ki so škripeje eni, klopotaje drugi, lezli po cesti proti mestu. Furmani so kdaj zapeli, prešerno zaukali, včasih pa so na pol dremaje ležali na hlođih, in še odzdravili niso, ko so jih šolarčki spoštljivo pozdravljali. Zdelo se je, kot da jim je ves svet “piš me v’uh”. Pa ni bilo tako. Šolarji smo se furmanov bali; imeli so dolg bič, gajž’o, in le od daleč smo se jim upali pokazati jez’k, potem pa smo jo ubrali skozi travnike proti vasi. Na neolikano obnašanje smo šolarčki seveda hitro pozabili, furmani pa ne; in nekega dne, ko smo nič hudega sluteč srečali vozove in brezskrbno pozdravili, je iz voza padlo po nas: všik, všik; zatulili smo kot bi nas kdo polil s kropom. Še konj se zdrzne, če ga tak-le mlad hrust pošteno ošvrkne, pa ne bi v živo zbolelo razposajenega šolarja, ki s srajco in v kratkih hlačah hodi delat nemir med šolske klopi?

“Boš ti, smrkavc, jezike kazal...” je z navidezno jezo zabrunal voznik. Ej, saj res, že smo bili pozabili na naše čudne pozdrave z jeziki; pretklo je že nekaj tednov in šolarjev spomin hitro odpoveduje. Naj že bo kakor koli, domov smo prišli s klobasami po licu, nogah in rokah. Od tedaj smo furmane gledali le zda-

leč in se z velikim ovinkom izogibali težkih parizarjev.

Proti večeru so se vračali tudi furmani domov. Fant, doslužen vojak, ki se je pri vojakih do dobra naučil ježnih umetnosti, je spregel konje; pognal jih je v stajo, jih spral in nasul nato v jasli ovsa. Potem se je poozrl, če morda niso oče kje preblizu, in nato urno osedlal mlado napol ukročeno žrebe, lepo zraščene postave in se zadrevil skozi vas. Kokoši so zbežljale pod kozolce, psi so rjovel, žrebe pa je divjalo z urnim jezdecem, ki se je spretno držal v sedlu kot bi bil pribit. Oča so malce godrnjali, pa bolj iz navade kot zares, ko se je sin že oddaljil. Mati so se bali za sina: “Zakaj si ga pustil; še ubil ga bo tisti ponoreli žrebec!” Oča niso nič rekli na to; kaj bi se prepirali z ženskami o konjih. Na skrivnem pa so bili ponosni na starejšega sina, ki si upa zasesti brhko, a nevarno žival. Fante bi se rad pokazal svojemu dekletu; na robu vasi v zeln’ku okopava; in še nekaj deklet iz vasi je tam; prav tja zavije prevzetnež. Dekleta ga šaljivo pozdravijo, konj pa skače sem ter tja, se vzpenja na zadnje in prednje noge; zaposleni jezdec še odzdraviti nima časa. Dekleta se mu smejo; tedaj pa zleti ša klobuk z glave in se zakotali pred konjiča. Žival se splaši; kot iskra se zavrti sem in tja in fant odleti v dolgem loku v zelje pred motike okopavk. Bučen smeh zaori iz mladih grl; fant se jezen pobere; pogleda po konju, a tega že ni več. Kot kr-gla se je zapodil proti domačiji in smuknil v hlev.

Dekleta se muzajo ponižanemu prevzetnežu, ki s prikrito jezo odide proti domu in le bolj mimogrede iztisne kratek pozdrav veselemu občinstvu, ki je kar na vsem lepem zastoj moglo videti čedno akrobacijo.

Na onem koncu vasi razposajem otroški glas prepeva: “Moj očka ima konjiča dva...”

* * *

Sredi neizmernih ravnin argentinske pampe ustavim jeep; pregledujem motor in dolivam vodo v hladilnik; peščena pot se vije med posušenim oliviškim grmičjem, in izgine v daljavi, da ji ne vidiš konca. Vse je tiho, kar praznično. Pustinja prevzame čustva; čutiš se svo-

Vladimir Kos

TRI MARIJE IN KRIZ

*Vem za Marijo: v nebesih kraljuje,
lepša od pravljic, bolj čista od rož,
revna in zmeraj bogata.*

*Vem za Marijo: odšla je na tuje,
dolgo že v grobu v La Plati leži
z Jožico, punčko-begunčko.*

*Vem za Marijo — pri stranki —
v bluzi rdeči pijana praznuje,
v kamri o mraku pa skrito ihti.*

*Pesem ne morem odpeti do konca
križec Marijin je v ruti zavit.*

b-dnega, kot n'kjer; nikogar ni... Navada prežene strah, kaj če bi sam ostal z avtom, ki mu odpove motor sredi te samote. Ure daleč bi m ral hoditi, da bi pršel do kake hiše ali estancije. Šofranje je dolgočasno in utruja.

Vsedem se v senco jeepa in začnem opravljati brv'ar. Mine pol ure, morda celo več; hoč m n daljevati pot. Daleč na obzorju, kjer se izgublja sled poti, zapazim piko, ki se premika in počasi raste. Bo nek krijoški jezdec, najbrž hlapec z bližnje estancije. Nemara obiskuje in pregleduje živino, ki se pase v verolih razdaljah in na redko porazdeljena po peščnih pašnikih. Pika se večja; na rjavem kon'u prihaja č'ovek. Sklenem počakati; bom vsaj spoznal enega vernika več, morda ga bom videl prv č in zadnjič. Nadaljujem z opravljanjem dnevnice; čez kake četrť ure je jezdec že blizu. Pa saj je otrok; na malem, vitkem konjč'u se približuje v lahнем galopu.

Opazujem jezdeca in žival. Ej, ti pustinski konji! Navajeni so na dolge razdalje; to vam tečejo svo počasni galop kar naprej, kot da ne bi poznali utrujenosti.

Čokat deestletni deček sedi v širokem sedlu, ki mu ravijo "rekado" in ga uporabljajo za dolge ježe; sedlo je sestavljeno iz usnja in ovčjih kož; mehko je, ne utruja in jezdec zlepa ne more pasti iz njega. Žival se ustavi; fant živih črnih očel in zarjavelega obraza pozdravi spoštljivo, a nezaupno.

Vpraša me ali kaj potrebujem, če se je mor-

da avto pokvaril. Taka je navada. V teh pustinjah je treba vedno pomagati, če je kdo na poti in v stiski. Kdor bi se proti temu pregrešil, bi izgubil dobro ime. To je pravilo starih gaučev, prvih belih naseljencev v teh pampah, ki jih označuje petje z gitaro, konj, pa nož za pasom in pečeno meso z mate čajem.

Otrok me vpraša, koliko je ura. Skoro enajst bo, mu odgovorim. Vidim, da fantiču manjka zaupanje; vprašam ga, če ve kdo sem. Pravi, da me pozna po obleki; sem duhovnik. Edino, kar ve, je to, da prosi, naj mu dam podobico. Dam mu jih cel kup in mu pustim, da izbere. Sedaj šele zaupa in skoči s konja. Vsedevala se v pesek; kmalu se odloči za podobico sv. Antona. Ko mu dam še majhen molek, sva pa že kar prijatelja. Pove mi, da mu je ime Ivanček. Potuje 40 km. daleč k striču; popoldne bo tam lepo; praznujejo stričev rojstni dan; gre tja, ker je povabljen na "asado", posebno na žerjavici pečeno meso, in pa da spremlja svojega očeta, ki je zavil po polju, da mimogrede pogleda živino. Ugovarjam mu, da bo menda narobe res, da namreč očka spremlja Ivančka in ne Ivanček ateja; pa fant se ne vda; on je za spremstvo očetu. Pustila sva to sporno točko razgovora.

Vprašam ga, ali zna moliti. Očenaš mu gre za silo; a sestra, ta pa zna, celo vero spravi skupaj čo polovice. "Aha, mi pravi, dajte še za sestrici, ki sta doma in za starejšega bratca podobice". Ko obljubi, da se bodo vsi naučile Očenaš, Ave Marijo in Vero, mu jih dam, pa še za mamo in za babico.

Fantu se je razvezal jezik; začne govoriti o najljubšem predmetu pampskir kodroglavco: o svojem konjičku.

Ime mu je "pingo"; ima šele šest let. Je pohleven, toda ni lahko nanj priti. Pingota so namreč hlapci naučili čudno navado, da koj ko vtakneš nogo v streme, da bi zlezl v sedlo, pingo že krepko postopi, tako da nespreten jezdec ostane na tleh, ko bi že moral biti v sedlu. Je pa bil že vse kaj drugega konj, ki smo ga otroci prej imeli; klicali smo ga "negro"; bil je namreč črn kot oglje; z njim smo vsak dan dobro uro daleč jezdili v šolo; pa kar trije smo zlezli nanj; konj je bil navajem in je mirno stal, ko smo po repu, po nogah ali po sami negrovi glavi lezli na hrbet. Ko je žival začutila vso mladež na sebi, je šele prestopila, sprva počasi in previdno, potem pa vedno hitreje... hu, to je šlo! Vsak dan smo ga je-

zdili v šolo, dokler ni stari negro lani poginil. Kmalu tu ob poti boste videli njegove kosti. "Zakaj pa konjev in goved, ki pogirejo, ne pokopljejo", ga vprašam. Ivanček je v zadregi; pravi, da jastrebi in druge ujede hitro pospravijo poginjeno žival in da nikoli niso živali zakopavali. Taka da je navada. Za konjem "negrom" so sicer jokali, a zakopali ga niso. Pospravile so ga ujede.

Ivanček počasi pospravlja sladkorčke, ki mu jih dajem, in pri tem narašča njegova zgovornost. Vedno ostaneva pri predmetu, ki je njemu, kot se vidi, najljubši: pri konjih: Na estanciji, ki bo kakih 15 km. oddaljena, imajo nad 100 konj; uporabljajo jih za dnevno obiskovanje živine, ki se pase po razsežnih planotah. Pet hlapcev se vsako jutro zadrevi v razne smeri, da pregledajo goveda, so li zdrava, ali mlini na veter polnijo korita, da more živina piti, ali so se skotili telički in kje in pa, če ne hodi kje blizu puščavski ris, ki ubija ovce. Love tudi slovenskim hrtom podobne viskače, jerebice, zajce in druge ujede. Fantek se zopet loti pripovedovanja o konjih, brbljajoče mu teče jezik, ko žlobudra krioško španščino. Petnajst žrebcev uče jezdenja. To je najbolj zanimivo delo. Pred nekaj dnevi so vseh petnajst živali zaprli v ograjene okrogle prostore, kovale. "Ko bi vi videli, kako je včeraj hlapec Pančo sfrčal z žrebeta! Žival ga je vrgla čez ograjo; pa mu ni bilo nič; Pančo (to je po naše Franče) se zdi, da ima telo prožno kot žoga; lero se je pobral in, hajd, znova na žrebca. "Najhujši in najbolj podivjani žrebci morajo nositi vreče s peskom; valjajo se po tleh, da bi se vreč znebili; jermenje narezano iz kravjih kož pa ne popusti in slej ali prej se mora žrebec spriazniti z nadležnim bremenom, ali pa ne bo nikoli za ježo. Navadno se žrebe vda, in s sklonjeno glavo nosi vrečo, eno uro ali dve, več pa ne, ker sicer se razjeti tako zelo, da ni nikoli več dober konj za ježo.

Ivanček ni pozabil pohvaliti svojega "pinga". Pingo je namreč na zadnji konjski dirki odnesel lepo nagrado. Bo dober dirkač, saj je še mlad; pred dirko ga dobro hranimo in ga nič ne jezdim; samo na dirkalen način ga zapodi hlapec, ki to zna, vsako jutro kakih 600 metrov daleč: konj, ki gre na dirke mora biti spočit. Večkrat pribrze gosnodie iz mest v avtomobilih ali prihrče z avijoni ter kupujejo žrebca, ki so sposobna za dirkalno šolanje. Pred kratkem se je tu blizu skotila žrebica, ki

Marijan Lah: Žeja.

je imela eno samo prednjo nogo; drago so jo prodali v mestni cirkus.

Tako zelo sva se poglobila z Ivančkom v konjske probleme, da nisva opazila fantkovega očka, ki je tiho prigalopiral za najinim hrtom; lep bol konj s sedlem okrašenim po starih šegah, visoko zraščen moški temnega obraza, in krioška jezdna noša, vse lepo harmonira. Taki krioški jezdecu so značilnost vseh teh razsežnih pampskih ravnin in tradicija prvih naseljencev bele rase.

Govorili smo, kot je navada med temi ljudmi, o kartrah, to je o konjskih dirkah, o živinoreji, o suši, ki tako zelo stiska te pokrajine.

"Nekoč smo imeli na estanciji, na veleposestvu, nad tri sto konj, danes pa jih je nekaj nad sto; kako je to žalostno", se je potopil Ivančkov očka.

Poslovili smo se; Ivančku je oče pomagal v sedlo in oba sta odbrzela preko polja. Ivanček se je še enkrat ozrl in mi pomahal.

Pognal sem motor in kolesa so znova zarezala globčke brazde v peščeno pot.

Sto konj se mu zdi malo, pri nas pa smo peli o dveh konjičkih, ki jih ima očka. Drugi kraji in ljudje.

Prvo leto komunistične revolucije v Sloveniji

*Iz drugega dela rokopisne knjige "Slovenija v komunistični revoluciji".
Poizkus sintetičnega zgodovinskega prikaza.*

Sestavil JANEZ MARTINC

MOTTO:

"Revolucija mora biti cementirana s krvjo".
Lenin, 1917.

"Rusija ima odločujoči pomen za sleherno revolucionarno gibanje tako na Zahodu kakor na Vzhodu."
Stalin, 1924.

"Dizanjem naroda na ustanak naša je Partija opravdala primljene obaveze na VII. Kongresu Kominterne..."

Rankovič, 1942.

Uvodna beseda

V tem članku nadaljujemo poizkus zgodovinskega prikaza komunistične revolucije v Sloveniji, katere uvod smo podali v lanskem Koledarju Svobodne Slovenije na str. 95—126. Najprej se zahvaljujemo vsem, ki so nam k lanskemu poglavju poslali popravke in dopolnila, ki jih bomo uporabili pri eventualni knjižni izdaji. Pričujoče je prav tako samo posnetek obširnejšega teksta; zato ga ne podajemo v znanstveni obliki s citati virov, kar si pri-

družujemo za knjižno izdajo. Prav tako prosimo vse bralce, da nam sporoče pripombe, pojasnila in pošljejo svoje spomine z zgodovinskimi podatki, če ne naravnost našemu uredništvu, pa Odboru za zbiranje zgodovinskega gradiva za čas okupacije v Sloveniji (Calle Victor Martinez 50, Buenos Aires). Vsak naj se zaveda, da je po svoji moči dolžan poskrbeti za nepokvarjeno podobo našega boja v domovini.

Povzetek uvodnega poglavja

Uvodno poglavje v to prvo leto komunistične revolucije v Sloveniji predstavlja poseben članek, v katerem je prikazan svetovni, evropski in še posebej jugoslovanski okvir tega leta; s takega širšega se da marsikaj še bolj razumeti, kar se je dogajalo pri nas. Zaradi pomanjkanja prostora tega poglavja ne moremo priobčiti, poudarimo samo nekaj ugotovitev iz njega. Začenja s tem, kako je začela Sovjetija segati po Balkanu, tudi po Jugoslaviji, in sicer že na sestanku Molotova s Hitlerjem novembra meseca 1940. Hitler je smatral, da je to poseganje v njegovo področje ter je prav v tistih dneh in zategadelj vstala v njem misel na napad na Sovjetijo. Odslej je Sovjetija težila k temu, da na tem področju, ki si ga je začela lastiti, ustvari kaos ter je vse pripomogla (jugoslovansko sovjetska pogodba na dan nemškega napada), da je do njega prišlo. Tako je imela ZSSR roke vmes že pri nemškem napadu na Jugoslavijo. Imela jih je tudi pri japonskem napadu na Pearl Harbour, ko je po svojem agentu Marksovem pranečaku dr. Sorgeju storila vse, da je Japonce usmerila proti Amerikancem; vedela je za nameravani

napad, ki ji je šel v račun (zaradi napada Japonske drugam in ne na Sibirijo, je lahko sibirske čete poslala na evropsko bojišče), pa ga ni javila zahodnim zaveznikom. Ti zavezniki (AA) so bili v tem letu v neprestanem strahu, da se bo ZSSR zrušila in da bo ZSSR sklenila separatni pakt z Nemčijo (kot danes vemo, je to Molotov že predlagal Politbiroju jeseni 1941), ter da bodo nemške čete in japonske prišle nekje v Indiji skup... Zato so storile vse, da pomagajo ZSSR in uničijo Hitlerjevo Nemčijo, brez ozira, kaj bo po vojni... Molotov je mislil na čas po vojni, zato je na sestankih s Churchillom zopet načeno vprašanje Poljske in Južnovzhodne Evrope, pa se Churchill ni spustil v te probleme, Roosevelt pa je njegov minister Sumner Welles opozarjal, naj zdaj, ko nudi učinkovito pomoč ZSSR tudi zahteva že smernice za povojno ureditev sveta, pa se tudi ni spustil v to... Edini cilj mu je bil: uničiti Os, kar je v novim letom 1942 v Casablanci še poudaril na svojo roko (proti volji svojega ministra in brez vednosti Churchilla) — brezpogojno. Že v letu 1941-42 se je govorilo v Londonu o separatnem

miru Italije... Zdaj je OS še bolj zakrknila in se vojska podaljšala. Roosevelt je odkrito in javno govoril, da bo trajala še 2 do 3 leta... tudi Hitler je računal, da se bo zavlekla (Goebbelsov dnevnik). Italijani so tudi pisali v tem smislu... Šli smo nasproti daljši vojni... Cilj te vojne sta Roosevelt in Churchill pojasnila z **Atlantsko karto**, s katero pa tudi nista mislila tako resno, kakor so jo resno vzeli podjarmljeni narodi. Saj ne eksistira niti originalna listina in podpisala je nista niti onadva: vsak zase sta vzela s sabo svoj skicirani tekst, in preden je mogel Roosevelt podpisati na lepo prepisani original, je umrl... Tako je ta listina bila resnično razglašena v veter in podpisana ne eksistira...

Rusiji je šlo skrajno slabo vse leto 1942, do zadnjih mesecev 1942, ko so pri Stalingradu prebili obroč italijanskih vojakov... **Italijanska vojska** je izgubila abesinski imperij in tudi že vso Libijo in z njo bi ne bilo več računati, da ni Hitler poslal tja gen. Rommella za oklopnimi divizijami. Ko je ta prišel tja, je ugotovil stanje: "Na resen odpor z laške strani ni bilo več misliti." Vse leto 1941 do druge polovice 1942 je Rommel podil nato AA po vsej puščavi, stal pred vrati Kaira, namenjen v Egipt... tam pa so ga pri El Alameinu ustavili ameriški tanki in ga pognali nazaj... Gen. Roatta mu je za jeseni 1941 obljubljal nove it. divizije in Rommel piše: "Ko bi poslal gen. Roatta to obljubljeno pomoč, bi že jeseni 1941 strl AA." Ta it. general je z jan. 1942 prišel za poveljnika zasedbenih čet na Hrvatsko in v Slovenijo...

Med zaveznikom, Osi, Italijani in Nemci je bila videti velika neiskrenost: na eni strani (s strani Hitlerja) preziranje, z druge strani (z Mussolinijeve) strah za Italijo, ki je zaradi pomoči Nemčiji izgubila imperij. Kralj je bil že od vsega početka protinemški. (Hitler ga dolži, da je sploh on kriv druge svetovne vojne, ker je angleškemu dvoru sporočil, da ne bo šel zaradi Poljske v vojsko, zaradi česar so potem Angleži in Francozi imeli korajžo izvajati sankcije, ki si jih ob češkem primeru niso upali). Vedno več it. generalov se je nagibalo h kralju, zlasti tisti, ki so delovali v našem ozemlju, na pr. Ambrosio in gen. Roatta... Tudi Ciano ni bil navdušen za Nemce, tako da je Hitler že takrat bil prepričan, kar je Goebbels zapisal: "Edina garancija za it-nemško sodelovanje je Mussolini". To it. nem-

ško nasprotovanje je stopilo v ospredje ob Nezavisni državi Hrvatski: pred nekaj leti je dal Hitler Italiji neomejen vpliv na južnoevropske države, zdaj si je pridržal svojo vojsko v Zagrebu in tudi Slovenijo delil z Italijo. To it. nezadovoljstvo z nemškim vplivom v zasedeni Jugoslaviji je prišlo v dnevnikih Cianovih do vidnega izraza: "Kako bo s Hrvatsko, zavisi od Nemcev... ako bodo držali, da je Hrvatska naša vplivna zona, bomo še mnogo storili, če bodo pa ponovno začeli in prodrli s svojo penetracijo, nam ne ostane drugega, kakor spustiti zastave in se vrniti domov... Zdaj ne obstoji več italijansko-hrvatski problem, temveč italijansko-nemški proti Hrvatski..." Zato so It. na Hrvatskem sami osvajali še ozemlje, ki jim ni pripadlo po Rimski pogodbi (1941): sodelovali so z dalmatinskimi Srbi, jih oboroževali proti hrvatskim ustašem in pod pretvezo varovanja miru prevzemali ozemlje za jadranskim obrežjem (Knin itd.). Na drugi strani pa, ko so zapuščali drugo zono, so jo zapuščali tako v dogovoru s Titovimi partizani, da so takoj za njimi zasedli prazno pokrajino, preden bi mogla priti vanjo hrvatska vojska. Tako je Tito prišel do Bihaške svobodne republike po zaslugi gen. Roatta, ki je sam izjavil leta 1945, da je do poletja 1942 oborožil sam 30.000 titovcev in prisilil Hrvatsko skleniti z njim take pogodbe, da je bilo praktično nemogoče uspešno boriti se proti banditom. "Glavna moja naloga v Jugoslaviji je bila, da podpiram komunistično vojsko..."

V Srbiji pa se je ohranil pravni obstoj jugoslovanske kraljeve vojske v pokretu gen. Mihajloviča na Ravni gori. V juliju pa so šli v "šume" tudi "titovci". Do jeseni (do 2. nov. 1941) sta nastopali obe gibanji v zvezi z napadi na Čačak, Užice, Valjevo, Kragujevac... ter povzročili strahotne nemške represalije (4000 v Valjevu, 8000 v Kragujevcu — med njimi vsaj 40 slovenskih izgnancev!). Dvakrat sta se sestala Mihajlovič in Tito, pa ni med njima prišlo do soglasja. Danes poznamo pogoje in lahko rečemo, da je bila temeljna razlika med njima v tem: Tito je zahteval, da se preneha s prejšnjo jugoslovansko upravo ter se uvedejo ljudski odbori in postavi nova "ljudska oblast", Mihajlovič pa je stal na temelju kontinuitete jugoslovanske države in njene upravne oblasti, in druga točka: da se Mihajlovič zaveže, da ne bo nasilno mobiliziral vojske, le prostovoljno. V teh dveh (poleg drugih manj važnih točkah), se nista sporazu-

mela, kar danes razumemo: mobiliziranje gen. Mihajloviča kot ministra vojske obstoječe države, ki ima svojo vlado, katere član je, pomeni njegovo legalnost, to mu je Tito hotel izpodbiti. Ustvarjenja "ljudskih odborov" in posebne vlade, pa pomeni ustvarjanje komunistične uprave v državi... Legalnost, kontinuiteta države in načelni protikomunizem od Mihajlovičeve strani sta bila vzrok, da ga je Tito dne 2. nov. 1941 zahrbtno napadel. Od tedaj se je začel v Srbiji "bratomorilni boj"

I. Italijarska in nemška okupacija Slovenije

O tem smo govorili že v lanskem koledarju, posebej pa še dr. Ahčin v svojih "Spominih na začetek naše tragedije" ravnotam. Govorili o prvem stadiju teh dveh okupacij, ki je razdelila celotno Slovenijo ne samo na tri dele, pod nemško, laško in madžarsko oblast, ampak je celo NDH Hitler dal 4 slovenske vasi v ljutomerskem okraju (Štrigova itd.).

Slovinci smo se najbolj bali prav delitev, ki morejo narodno odpornost le slabiti. Zato je Narodni svet ob prodiranju Nemcev poslal svoje zastopnike v Celje, da naj Slovencev ne dele; zato je ban dr. Natlačen ob Cianovem prihodu v Ljubljano aprila meseca, ko meje še niso bile določene, prosil, naj bo vsaj vsa bivša Kranjska ena upravna celota. Zaveznika sta narod razdelila in zavladala — vsak na svoj način.

Nemec (zasedel 700.000 Slovencev) z vsoto strogoštopj pruskega škornja, o čemer smo govorili lani in kar je ban dr. Natlačen strnil v svoj referat, ki je šel po vsem svetu kot dokumentirana priča grozot in je izzvenel v obupno konstatacijo: "Vse, kar se je dogajalo od 6. aprila 1941 do danes (18. maja) na slovenskem ozemlju, ni več navadno plenjenje in ropanje prebivalstva, temveč služi le enemu samemu glavnemu cilju: slovenski narod je treba izbrisati s površja zemlje."

Sam Hitler, ki je priteknil v Celovec (4. maja), je na obsodbo pritisnil svoj pečat: "Napravite mi to deželo zopet nemško."

15. oktobra 1941 so tudi Nemci priključili vse ozemlje, kar so ga zasedli, Reichu in ko je decembra novi minister-Gauleiter, Reichu priključenih pokrajin, Frick prevzemal oblast, je govoril: "Kar zadeva kraje južno od Karavank, je naš glavni cilj, da jih naselimo z Nemci. Nemški živelj je tu vladal tisoč let in to nam daje pravico, da si zemljo prilastimo. Prebivalstvo zgornje Kranjske pa ima v sebi

med Srbi samimi. Posledica tega spopada je bila za Tita pogubna, ker se je moral umakniti povsem iz Srbije, v katero se ni več povrnil, dokler ga ni poklicala vanjo rdeča armada; za Mihajloviča pa porazna, ker se je tudi on moral umakniti z Ravne gore. Odslej sta si več ali manj zavestno delila z gen. Nedičem vlozi: eden je branil narod pred okupatorjem v Beogradu, drugi ga organiziral v šumi za oborožen napad, ko bo prišel za to legalni poziv in čas, določen po zaveznikih....

mного nemške krvi in ga moramo čimprej naučiti ne samo nemško čutiti, temveč znati svojim čustvom tudi na zunaj dati nemški izraz."

Začeli so s preseljevanjem, zaplembami, razlastitvami... kar vse je še trajalo, ko je prišel rapad na Sovjetsko zvezo.

Komunisti so tedaj delali roko v roki z okupatorji; protestiral je v svet le dr. Natlačen in doma škof Rožman s pastirskim pismom o presejitvah...

Italijani (zasedli 400.000 Slov.) so začeli z drugimi metodami, in misliti celo smemo, da so imeli resnično tudi dobro voljo pridobiti ta svet zase iz strahu pred nemškim pohodom k Jadrani, ki so ga hoteli zaustaviti vsaj na Karavankah, pa se je splazil z gromom v dolino prav do Ljubljane. Naj navedem za dokaz nekaj Cianovih citatov iz dnevnika:

25. aprila: "Videl sem bivšega bana (v Ljubljani). Pozrjal sem ga iz Stojadinovičevega časa. Pobit je zaradi usode, ki je zadela oni del Slovenije, ki je ostala pod Nemci. Komisar Grazioli mi pravi, da je resnično nemški postopek z narodom več kot krut. Ropi, kraje in uboji so na dnevnem redu. Cerkve in samostani opustošeni in zaprti."

26. aprila: "Skupno z Ducejem pripravljava aneksijo Ljubljane: italijanska provinca s širokimi upravami, kulturnimi in denarnimi (Gospodarskimi) avtonomijami. Naš liberalen postopek v primeri z nečloveškim nemškim preganjanjem bi nam mogel dobiti simpatije Hrvatov."

29. aprila: "Z Buffarinijem pripravljava politični dokument za okupacijo ljubljanske pokrajine. Prežet je z zelo liberalnimi načrti. Pomaga naj nam dobiti simpatije ponemčene Slovenije, v kateri se dogajajo najbolj temna nasilja."

Tako je nastal statut 3. maja, s katerim so

pohiteli, da si zagotove čimprej meje pred napredovanjem Nemcev. Ta je vključil Ljubljansko pokrajino kot 99. pokrajino v italijansko državo, a ji daje samoupravno, kulturno in gospodarsko avtonomijo in ji pušča slovenski ("etnični") značaj ter upošteva "posebne potrebe". Predvideva tudi imenovanje Konzulte kot posvetovalnega organa Vrhovnemu komisarju, sestavljenega po fašističnem sistemu korporacij (ne strank).

Ta aneksija je bila sicer nepostavni akt (kot tudi nemška aneksija Slovenije), ki krši mednarodno sprejete obveze Haaških konvencij, podpisanih tudi od Italije in Nemčije, in ki zabranjujejo "okupatorjem suvereno oblast v okupiranem ozemlju, katerega končna pripadnost se določi šele po vojni z mirovno pogodbo."

Toda po črki in duhu je bil liberalen in moglo bi se pod njim prebiti brez večjih žrtev dalj časa in tako pričakati organizirani trenutka, ko bi Slovenci mogli biti koristni zavezniški stvari. Bolj kot je Ciano verjel, da je N. D. H. samo začasna, smo bili Slovenci pričrni o začasnosti Ljubljanske pokrajine.

Tedaj so bile razmere približno take, kot jih opisuje tole pismo, datirano 24. avgusta 1941, ki ga je človek z Gorenjskega pisal v Ljubljani, kamor je prišel na obisk, pa je odtod preko Italije prišlo čez Ocean in bilo obelodanjeno še tisto leto v ameriških slovenskih listih:

"V Ljubljani zelo lepo postopajo s prebival-

2. Navori in uspehi emigracije

Slovenija je bila razdeljena in zasečena, kot je napovedal pred svojo smrtjo še dr. Korošec, ki se je simbolično poslovil od grobov svojih dragih štajerskih prijateljev, preden je sam legel v grob, in oznanjal: "Morali bomo potrpeti. Veliko potrpeti!" Dr. Kulovec se je zgrozil ob misli, kaj bo zadelo Slovenijo. Bil je tedaj predsednik Slovenske ljudske stranke in skupno z dr. Krekom bil član Simovičeve vlade (dr. Kulovec je z dr. Krekom izrečno zahteval in poudaril, da sta v Simovičevi vladi kot zastopnika Slovenske ljudske stranke in ne JRZ). Dr. Kulovec je na sestanku vodstva Slovenske ljudske stranke, kateremu je on tedaj zadnjič predsedoval, predlagal, naj se osnuje takoj Narodni svet, ki naj se briga za skupne slovenske zadeve pod okupacijo. Člani Izvršnega odbora SLS pa so sklenili, da ne bo dala stranka kot takšna svoje pomoči in

stvom, da ljudje sploh ne občutijo, da je kakšna sprememba. Če se ti posreči z Gorenjskega priti v Ljubljano, je kakor bi prišel na drugi lepši svet. Nam je zelo hudo, da nismo vsi Slovenci skupaj. Pri nas je sedaj jako dosti dela, ceste se na veliko popravljajo in gradijo; tovarne so tudi dobro zaposlene. Draginja je na oba kraja precejšna. Pri nas na Gorenjskem je bolj pusto. Maše ni nobene, ker je samo v Mošnjah en župnik, drugače ga ni na vsej Gorenjski... Radioaparate smo tudi oddali, časopisov nič ne dobimo iz Ljubljane, samo nemške... Tu pa tam so kakšni dogodki, o katerih vam pa ne morem pisati, ki pa nas dosti razburjajo... (nato govori o preseljevanjih in dodaja): Johan je pa še ostal... ker je potegnil z novimi gospodarji. Mnogo ljudi je v teh težkih časih pokazalo svoje prave izdajalske obraze tako, da je človeka sram svojih ljudi. Tudi mi, ki bi za vsako ceno radi ostali na zemlji, katere se drži pot naših pradedov, moramo delati marsikaj, kar ni po našem srcu in prepričanju. Zato nas narod menda ne bo pozneje sodil? Naša iskrena želja je samo ta, da nas pustite na miru doma, pa če smo tudi lačni; samo ljubega miru, tega smo najbolj potrebni..."

To pismo govori več, ko cele razprave. Tisto, o čemer ni mogel pisati, pa ga je dosti razburjalo, so bili gotovo prvi začetki novega gibanja, ki je nastalo po vojni napovedi Nemčije Sovjetiji v zadnjih dveh mesecih: partizanstvo.

imena k nobeni akciji, ki bi bila v prid okupatorju. (Nekaj tednov pozneje je Izvršni odbor stranke skupno s poslanci in senatorji stranke ter njenimi zaupniki na tajnem sestanku že pod okupacijo ta sklep ponovil.) Člani Izvršnega odbora pa so tudi skienili na predlog dr. Kulovca, da bodo delali v soglasju oni, ki bodo ostali v domovini, in oni, ki bodo delali v inozemstvu. SLS je poslala že 31. marca v emigracijo dva svoja delegata in sicer ravnatelj Gabrovška in dr. Kuharja. Ta dva sta potovala preko Beograda in sta potovala v zadnjem vlaku, ki je še šel iz Jugoslavije proti Solunu ter prekoračil državno mejo na dan nemškega napada na Jugoslavijo.

Ob razsulu naj bi šla ven tudi vlada, pa dr. Kulovec je bil mrtev (prva slovenska žrtev vojne), na kar je bil na predlog dr. Kreka imenovan za člana Simovičeve vlade tamkaj

se nahajajoči Franc Snój. Z dr. Krekom odnosno Simovičevó vlado bi morali oditi tedaj v inozemstvo še dr. Ehrlich, dr. Besednjak, dr. Žebot, dr. Debeljak, Javornik. Vsi napori dr. Kreka, da bi to izvedel, so ostali brezuspešni radi nasprotovanja Simoviča in ostalih članov vlade.

Doma je med tem časom obstajal Narodni svet, ki ga je na dan nemškega napada ustanovil ban dr. Natlačen iz pripadnikov vseh legalnih demokraskih strank. Po okupaciji je stopil v podzemlje: "Potrpíte in le denuncijanti ne bodíte!", je v zadnjem letaku še naročal dr. Natlačen.

Mladina iz vrst Slovenske ljudske stranke, Kmečke zveze, Delavske zveze in drugih skupin se je dne 29. aprila 1941 zbrala v prostorih Delavske zbornice in tam ustanovila Slovensko legijo, podtalno vojaško organizacijo, ki naj pomaga z vsemi sredstvi zapadnim zaveznikom in naj pripravlja v vojaškem pogledu narod na trenutek, ko bodo zavezniki zahtevali od nas vojaškega nastopa.

To gibanje (Smersu, Pirih, Sodja, Kermavner, Malovrh, Duhovnik in drugi) je nastalo nezavisno in prej kot Mihajlovičev pokret na Ravni gori ter se takoj začelo organizirati po trojkah. Kmalu je bilo organizirano s pomočjo bivših fantovskih organizacij in filialk udeleženih združenj. Nezavisno od njega — tudi strogo konspirativno — je začel z akcijo znani organizator Ivo Peršuh, ki je v tem času (maja 1941) izdal tudi že prvi ilegalni časopis: "Prebujena Slovenija". Krog ob njem je kmalu prišel v stik s krogom Slovenske legije in se z njim stopil v eno gibanje.

Skupina katoliških in neopredeljenih dijakov in akademikov se je zbirala okrog Marijana Kremžarja in Franceta Glavača ter preko ing. Franceta Emmra našla stik s skupino častnikov. Po združitvi vseh teh je nastalo Slovensko narodno gibanje. SNG je stalo na istih osnovah kot Slovenska legija, s katero je najožje sodelovalo. V naprednem taboru je poleg na tej strani najmočnejše Sokolske legije in Sokolskega vojnega sveta nastalo več manjših združenj, (Pobratim, Petrov gardist, Nova Jugoslavija), katera so se v glavnem pozneje združila s Sokolsko legijo, del pa je odšel v pozneje nastalo Narodno legijo. V štabu Draže Mihajloviča so bili od prvega početka Slovenci Tugomer Prekoršek, major Pipan-Petrič, major Pregelj in drugi.

Vsa ta gibanja so stremela predvsem, da po-

vežejo čim več za vojsko sposobnih slovenskih mož in fantov in jih pripravijo za čas, ko bo prišel poziv od legalne jugoslovanske vlade v Londonu.

Slovenska politična emigracija s pooblastili političnih strank v domovini pa je preko Grčije prišla v Jeruzalem. Od tam je poslala maja meseca vsem Slovencem v svetu poziv na edinstvo ter poročilo, da so pooblaščeni zastopniki v tujini: Dr. Krek, Franc Gabrovšek, Franc Snój in dr. A. Kuhar. Pozneje so se tej emigraciji pridružili še dr. Čok, Horvat, prof. dr. Furlan in dr. Novačan. To zastopstvo je tedaj, ko sta bila oba dedna sovražnika slovenskega naroda v boju proti zaveznikom, formuliralo zaveznikom slovenski politični program, kakor ga je sporočil Gabrovšek: "z mejo od Jadrana do Tagliamenta, ob njem do prelaza Plocken, vsa Koroška od Golice v Koroških Alpah na St. Gothard na Ogrskem. Furlaniji bomo dali kulturno svobodo. Prilagam angleški memorandum. Morda bo kdo rekel, da je to slovensko "hochstaplerstvo", pa je le naš glasen klic, da hočemo zedinjeno in življenja zmožno Slovenijo v Jugoslaviji."

Tako je to zastopstvo takoj prvi mesec kot "predstavilno vizitko" dalo predložiti zaveznikom dedni slovenski program in zanj zainteresirala Angleže.

Slovensko zastopstvo je dobilo stanovanje v samostanu Tanturju med Jeruzalemom in Betlehemom. Gabrovšek piše: "Zraven mošeje muslimanske na Sionu so postavili benediktinci lepo cerkev. Slovenci smo se zaobljubili, da bomo v tej cerkvi v kriпти zgradili slovenski oltar, če ob koncu te vojne pridemo Slovenci svobodni in zedinjeni v našo državo. Pod samostanom Sionskih sester smo Slovenci iz leta 1941 vzdali v tlak spominsko ploščo."

To zastopstvo je junija prišlo iz Jeruzalema v Kairo, odtod pa odšlo deloma v Capetown v Južno Ariko (Gabrovšek), deloma v London (dr. Krek, dr. Kuhar), v USA (Snój).

V Londonu sta začela oba naša predstavnika, katerima se je čez nekaj mesecev pridružil še Gabrovšek, mašujoč med potjo (46 dni) na ladji v "privatni kapelici argentinskega poslanika". Vtise iz Londona poroča Gabrovšek leta 1941: "Angleži so zelo pozorni z nami... nam Slovencem so zelo naklonjeni... Dobila sta (dr. Krek in dr. Kuhar) Slovencem mnogo prijateljev. Minister Eden pridno zbira karte, da dokaže, katero ozemlje je slovensko... Minister Amery pozna vse naše planine... Mini-

ster Fallotou se je tepel z nami ob Soči... Scotus Viator nas je zadnje dni plašil s separatnim mirom z Italijo, kar bi za nas ne bilo prida... Razpoloženje je zdaj tako, da smo Slovenci najbolj "jugoslovani" in je to prava pot, ker je tak tudi angleški program. Seveda ne odnehamo ponavljati vedno zahtevo: zedinjenje vseh Slovencev v novi federativno urejeni Jugoslaviji. Federativna Jugoslavija in morda še Bolgarija, vsak narod svoj gospodar! Upravičeno smemo upati, da bomo vsi Slovenci od prekmurske vasi pa do zadnje koč benečanskih Slovencev združeni v jugoslovanski državi, ki pa mora biti na zunaj urejena tako, da bo vsak narod gospodar v svoji hiši."

Isto, kar je pisal Gabrovšek v privatnem pismu, je ponovil dr. Krek v svojem prvem radijskem govoru iz Londona 10. avgusta 1941 Slovcem v domovino: "Kot predsednik slovenskega narodnega vodstva in zastopnik Slovencev v kraljevi vladi globoko čutim vso težo odgovornosti, ki jo nosim... Storim in storil bom, kar je v mojih močeh, da se omili vaše mučeništvo in s slavo uspeha in zmage ovenča vaša mučeniška krona. Prosim in vabim Slovence in Slovenke, vseh strank, skupin in organizacij, da složno in požrtvovalno vsi brez izjeme in razlike združimo vse svoje moči v delu in borbi za vstajenje in novo življenje v svobodi..." Ko je pozdravil Britanski imperij, ki s pomočjo Združenih držav vodi "boj za rešitev vsega človeštva in evropskih narodov", še enkrat poziva, da "vsi brez izjeme zavzamemo v tem zgodovinskem času isto stališče in cilj: Zedinjena Slovenija, razširjena in novo urejena Jugoslavija. Vsi slovenski kraji, vsi slovenski ljudje naj bodo združeni v enotni skupni domovini." Nato pa je še posebej opozoril na enotnost: "Slovensko narodno vodstvo je že v mesecu maju s svojega takratnega sedeža na Bližnjem Vzhodu poslalo poziv vsem slovenskim organizacijam in poedincem, da se vsi združimo v delu za osvobojenje. Ne sme se več ponoviti, da bi bili Slovenci razsekani."

Po dani besedi pred razsulom, da bodo politični ljudje doma in v tujini delali skupno, so vsi demokratiški politiki, združeni v Narodnem svetu, doma sestavili tajno svoje zahteve za bodočnost, jih poslali podtalno v London dr. Kreku, ki jih je s svojim pooblaščenim krogom odobril, sprejel in dal odobriti tudi srbskim in hrvatskim zastopnikom v Londonu jeseni leta 1941:

Kot dokument iz tistega časa naj jih natisnemo v celoti:

"1. Obnovljena in razširjena kraljevina Jugoslavija.

2. Samostojen in ravnopraven sestavni del Jugoslavije bodi Svobodna Slovenija z vsem njej na podlagi narodnostnega načela pripadajočim gospodarsko in prometno zaokroženim ozemljem.

3. Notranja ureditev obnovljene Jugoslavije se mora izvršiti v soglasju vseh njenih sestavnih delov na podlagi enakih pravic in dolžnosti na federativni podlagi.

4. Naloga skupne države bo: Urejevanje mednarodnih odnosov, obramba državne samostojnosti ter določanje splošnih smernic za skladno sožitje vseh njenih sestavnih delov. Vse drugo naj urejajo v svoji pristojnosti federativni državni deli.

5. Jugoslavija tvori enotno gospodarsko področje. Njen gospodarsko socialni sistem mora podrediti sebične težnje posameznikov narodni in javni koristi. Njena in od njenih edinic politična ureditev mora sloneti na načelih demokracije.

6. V duhu ravnopravnosti naj se v sporazumu z bolgarskim narodom izvrši združitev Jugoslavije in Bolgarije.

7. Kot važen pogoj bodočega miru in blagostanja v Evropi smatramo ustanovitev Balkanske unije, ki naj ji bo Jugoslavija hrbtenica."

To je torej program demokratiških združenih strank v okupirani domovini in emigraciji, ki bi v bodočnosti urejeval resnično na zahodnoevropski demokraciji urejeno federativno povezano vso zedinjeno Slovenijo z močno Jugoslavijo. Za njim je tedaj stala angleška in ameriška vlada, opravičeval je optimizem dr. Kreka, Gabrovška in dr. Kuharja glede uresničitve stoletnega političnega cilja Slovencev: celotno zedinjenje Slovencev, kajti prišel je čas zanjo, ki ga je prerokoval že dr. Korošec: "edini pogoj zanjo bo, kadar se bosta oba sovražnika — Nemci in Italijani — nahajala v vojni skupno premagana in bomo mi v taboru zmagovalcev."

Da je bila taka rešitev tedaj že dogovorjena stvar, priča — nihče drugi, kakor vodja italijanskih komunistov Togliatti, ki je 1. 1947 ob napadih nanj, zakaj se pogaja s Titom glede Trsta, odgovoril: "Rešujem, kar se rešiti da... Ali ne veste, da so Angleži že leta 1941 obljubili jugoslovanskemu kralju Petru vse ozemlje do Tagliamenta?"

V to našo strnjeno demokratsko fronto pa je udaril s krvavo roko — partizan in napravil največji greh nad narodom:

3. Prvi korak komunistične revolucije: "Protiokupatorske akcije"

Če hočemo razumeti vznik OF, moramo imeti pred sabo te-le stavke iz boljševističnega učenja, kajti vedeti moramo da je bi'a revolucija že od 1937 delana "po planu" in da so jo delali v Moskvi šolani komunisti. Lenin pravi: "Samo stranka, ki zna resno organizirati boj na geslih, ki interesirajo ves narod, lahko postane v naših dneh avantgarda revolucionarnih sil. Partija mora biti prednja straža, vodnica ogromne množice delavskega razreda, ki pa ne pripada Partiji in ji tudi ne sme pripadati!"

Ob te stavke pa dajmo izjavo enega glavnih organizatorjev slovenske partizanske vojske dr. Baeblerja češkemu poslaniku v Beogradu dr. Korbelu: "Jugoslovanski komunisti so bili ideološko najbolj podkovani med vsemi sate-litskimi komunističnimi strankami in niso nikoli podcenjevali vodilne vloge Rusije pri osvojevalnem pogonu svetovnega komunizma. Njihova politika ni vsebovala prav nič patriotičnega, niti nacionalističnega, niti sentimentalnega. Oni so bili internacionalistični prav tako kot ruski komunisti."

Če imamo v vidu še to, da je tisti, ki je dobil nalogo KPJ za dvig take organizacije v Sloveniji, Edvard Kardelj, bil celo profesor na taki propagandni visoki šoli za komunistične revolucije v Sovjetski zvezi (Odesi), se ne čudimo, da je bila komunistična revolucija v Sloveniji vodena popolnoma po teh leninističnih-stalinističnih načelih. Tako so "profesionalni revolucionarji" — vrhovna slovenska trojka KP, Kardelj, Kidrič, Leskošek — ustanovili OF s pritegnitvijo oseb, ki so bile nezadovoljne v svojih strankah (disidenti) — Kocbek, Brečelj, Fajfar, Lubej, Rus — prav kot pravi "učbenik", da je treba pritegniti vse opozicionalne frakcije, jim biti "avantgarda", ter jih potem asimilirati, ali pa počistiti z njimi.

Lenin je dal geslo: "Tiste, ki nam hočejo slediti, pripustimo!" Zato načeloma niso sprejemali predstavnikov SLS, ali demokratskih ali socialističnih skupin (kakor je uradno objavil predsednik OF Vidmar), temveč samo posameznike, ki bi pristali na to, da bo OF — Lenin bi rekel "sovjeti" — sinonim za boljševiško partijo.

razdeljenega je pahnil na rob groba in ga še ogoljufal za njegov sen, pripeljan že tako blizu ustvaritve.

Prav tako je bilo tudi pri nas. Ali ni rekel Kocbek: "Zdaj gre za zadnjo resničnost: Ob-last". Postavili so datum 27. aprila 1941 kot dan ustanovitve OF. Mi smo ta datum osporavali, da bi imel kakšno važnost. Zdaj so ga voditelji "republike" sami likvidirali, češ da sam notranjopolitični sporazum ne ustreza ve-ličini vsenarodnih proslav.

Zdaj je 22. julij slovenski narodni praznik kot spomin na tisti dan, ko so na predvečer prvi kamniški partizani prisegli pred tovarišem Tomo Brejcem "ljudstvu in Kom. partiji", potem na drugi dan pod vodstvom dr. Marjana Dermastija (Urbana Velikonja), sedaj guvernerja Narodne banke FLRJ v Beogradu, zažgali nekaj kozolev okrog Kamnika in most na Duplici. Tu je začetek revolucije!

Sedaj so stvari jasnejše:

Da je bil 22. junija 1941 ustanovljen štab slov. partizanske vojske, je še vedno tvegano, kajti Uradna Navodila komandantom, politikomisarjem in komandirjem part. vojske z dne 22. junija 1942 pišejo: "1. julij je prva obletnica ustanovitve slovenske narodne partizanske vojske. Mislite že zdaj na proslavo." Ali ni 1. julija 1941 pozval Stalin vso svojo peto kolono v Evropi na gverilski boj? Da, ta dan je vznikla komunistična vojska. Štiri dni nato je bi'a seja CK KPJ, kamor je prišel Tito v Beograd iz Zagreba in so delovali voditelje nekrajinjskih revolucij. Nato je Kardelj, najvišji slovenski vrh KP in zveza s centralo s Titom, ustanovil iz pristašev kom. partije in španskih borcev pod trdnim vodstvom komunistične "trojke", v kateri so bili Leskošek (kot načelnik), španski oficir dr. Baebler (kot njegov namestnik) in sekretar KP Slovenije Boris Kidrič (kot politikomisar). svojo partizansko vojsko in jo začel v juliju v "bataljonih" (po kakšnih deset mož) pošiljati ra "teren". Ti "bataljoni" so prisegli KP in imeli so že od vsega početka — politikomisarije. Ustanovila se je izrazito politična vojska na poziv Moskve!

Kardelj jasno pravi: "S Hitlerjevim napadom na Sovjetijo se je politični in vojaški položaj v svetu bistveno spremenil" (mi smo bili

tedaj že dva meseca in pol okupirani in je bila ta okupacija za nas bistvena sprememba, za komuniste ne!), "da je dozorel tudi v našem narodu pogoj za splošno narodno vstajo. Tako se je začela iz spočetka posameznih, večinoma obrambnih akcij, razvijati ljudska vstaja."

Te posamezne akcije so značilne za vse leto 1941.

OF je žla "na delo" polna skrivnosti. Ne samo, da so skrivali sebe in je vsak, kdor je šel v gmajno, izgubil svoje ime, in dobil partizansko, skrivali so tudi svoj namen: začeli so svoje "obrambne" akcije celo povečini pod znamenjem četnikov, celo z jugoslovanskimi znaki — v uniformah, kot da so del Mihajlovičevega gibanja v Sloveniji, da si pridobe simpatije mas, kajti kot komunisti bi si jih ne dobili. Danes imamo že za cele predele naše domovine natančne spiske, kdo so bili prvi "pionirji" partizanske vojske: samo izključno komunisti, znani po vaseh in mestih kot nastopajoči brezposelni, moralno pokvarjeni ljudje, propadli študenti, ki so "mislili, da bodo postali zdaj na lahek način gospod", kot pravi pismo iz Lašč, pa tudi komunistični intelektualci, akademiki in študentje. Taka poročila imamo iz Metlike (dr. Mihelčič, Prus, Slobodnik), za Lašče fl'okomunistični študentje Breje, Brodnik in sestra, Eriavec, Potokar Vlado, Starič Ludvik, Župančič Martin...), iz Šentjerneja (Pirkovičevi, Vale Maks, Zemljan in dr.), iz Preserij (Česnik, šeligo Josip, Hladnik Anton, Peterlin Stanko, Mravlje Jože...), z Jesenic (komunistični delavci), s Sodražice (domači "naprednjaki" itd.). Med tem ko so se v Ljubljanski pokraivini začeli zbirati v turistovski koči na Kureščku, v Iški, na Ljubljanskemu vrhu, v Mokreu, na Krimu, so na Gorenjskem, po Pohorju in okrog Brežic začeli "braniti" in "preprečevati" izseljenje, ki se je tedaj začelo in bilo v razmahu. Morda je tu umestno omeniti, da so bili vodilni komunisti in Ofarji (dr. Vilfan Joža, sedaj stalni delegat FLRJ pri UNO, dr. Aleš Stanovnik, dr. Joža Pokoren in drugi) postavljeni od Gestapa za urejevanje kartoteke v škofovih zavodih za one, ki jih je Gestapo nameraval izseliti.

Začeli so s propagando, da bo še letos — 1941 — konec vojske in je zadnji čas, da gre do vsi v gmajno. Propaganda je bila tako uspešna, da je ljudstvo upalo na konec vojne v zadnjih dneh julija 1941.

S to prevaro so začeli zbirati ljudi in v noči

od 27. na 28. julij "so bila izvršena prva sabotažna dela na zasedenem ozemlju."... Kot odgovor na to je upravnik civilne oblasti Kutschera na Bledu izdal Razglas — Kundmachung — (28. julija), v katerem govori o teh prvih sabotažah, v katerih sta bila dva od policije ustreljena, ter zapovedal policijsko uro od 10 zvečer do 4 zjutraj. (Policijska ura za kavarne, gostilne do 9 zvečer). To je prva nemška uradna izjava, ki je vzela "na znanje sabotaže".

Vse ono delo pred tem datumom se tolmači kot izraz obupa zasedenih Slovencev pred selitvijo.

a) Akcija na Gorenjskem in Štajerskem.

Ker so hoteli komunisti opravičiti svoj "osvobodilni boj", so zato z njim začeli tam, kjer je bilo tedaj največ bede in obupa: na ozemlju, zasedenem po Nemcih, na Štajerskem in Gorenjskem, od koder so v masah Nemci selili slovenski narod v Srbijo... Mariborski komunisti so šli na Pohorje, celjski v Savinjske planine, trboveljski rudarji v čemšeniške hribe, kamniški v kamniške planine, Jeseničani na Jelovco, od tam na Blegaš... Samo da je bilo par oseb, pa so dobili ime "čete": Kamniška, Savinjska, Pohorska, Revirska, Kokrška itd. četa. Peter štante-Skala pravi: "Meseca julija se je formirala prva Celjska četa, kakor jo je formirala Partija, in kakor je formirala tudi Savinjsko in Pohorsko četo. Vsega skupaj nas je bilo 12." Torej — tri čete: dvanajst ljudi!...

Tako so nastajale slavne "čete", ki jih zdaj s takim pompom našteva Marinko: "partizanske enote začno naraščati, Rašiška, Kamniška, Mengeška, Moravska, Jeseniška, Kranjska, Jelovska, Tržiška, Motniška, Pohorska, Savinjska, Trboveljska, Zagorska, Mislinjska..." vstaja se širi... jeseni se bijejo že velike borbe..."

Ko se je v oktobru vrnil iz francoskega ujetništva bivši pekovski pomočnik "izpod Šmarne gore" Stane Rozman, dezertar iz jugoslovanske vojske v špansko revolucijo, kjer je končal podoficirsko šolo pod vodstvom častnika dr. Aleša Baeblerja in postal že v Španiji vodja bataljona, je iz vseh štajerskih čet ustanovil štajerski bataljon, ki je štel — štirinštirideset mož.

Ta peščica komunistov pod vodstvom "špancev", ki naj predstavlja "narodno vstajo", je začela tista "sabotažna dejanja", ki naj dajo

komunistični revoluciji značaj "narodno obrambnih akcij".

Nemci so registrirali prva sabotažna dela v noči med 27/28 julijem 1941. torej teden pozneje, kakor postavlja oficialna zgodovina slovenskih komunistov svoj upor.

Nato je sledilo: v prvi polovici avgusta: manjša sabotažna dela v Kamniškem okraju, razstrelitev mostu v Mostah pri Radovljici, mestne državne ceste istotam (v kolikor že niso bili nerabni ob prevratu), napad na skladišče živil v Radovljici, neuspeli poizkus razbiti elektrarno v Vintgarju. Obenem so bile izvršene likvidacije posameznikov (n. pr. Svetina na Bledu, Hecker na Storžiču, čevljar Majhenič, cestar Dežman, baron Lazzarini, čevljar Praprotnik, Ulčar z Gorij, delavec Hrvat na Koroški Beli, 66. letni Koritnik na Možaklji, slov. šofer razmejitvene komisije pod Rašico na Črnučah, župan Choritzky v Železnikih).

Za vsako, zgoraj omenjeno "sabotažo" so Nemci odgovorili z represalijami, začevši s prvim proglašom 28. julija. Nadaljevali so z izseljevanjem ljudstva, toda ne več v Srbijo — iz razloga, da ne bi povečali pritoka novih ljudi k srbskim četnikom, zato so jih začeli seliti — v Šlezijo in v notranjost Nemčije!

Ko so izpraznili škofove zavode izseljencev, so začeli nabirati talce in jih zapirati v Begunje v bivšo žensko kaznilnico. Od tam so odslej jemali tiste ljudi, ki so morali s svojimi glavami plačevati partizanske "sabotaže". Načelo je bilo, da za vsakega Nemca pade deset slovenskih glav, za ubitega Slovenca manj. Kako so padali?

Miniranje mostu v Radovljici — 4 talci, ropanje živilskega skladišča v Radovljici — 10 talcev, napad na elektrarno v Vintgarju — 6 talcev, za neznatne sabotaže 7. avgusta — 10 talcev, 19. avgusta — 10 talcev v Begunjah, 22. avgusta 10 talcev, 5 čevljarjev za enega ubitega čevljarja, v Domžalah 1. septembra 10 talcev, 4. oktobra v Lescah 5 talcev, ravno toliko na Jesenicah. Vedno več in v večjih množicah. Strelišče je bilo v Dragi za Begunjskim gradom. Napad na laško-nemški avto pod Rašico septembra 1941 pa se je končal tako, da so Nemci 20. septembra požgali vso vas do tal.

Zatem so izvedli mobilizacijo v novembru 1941; po porazu na Črnem vrhu so se umaknili v Dražgoše, odkoder so hoteli dvigniti vso Gorenjsko. Na prigovarjanje dr. Mihé Potočnika

so Dovžani porušili most čez Belco in odpeljali v gozd nemško orožniško posadko. Isti Potočnik je ob nemški grožnji z represalijami naročil ljudem, naj orožnike vrnejo. Podobno so hoteli dvigniti vso Bohinjsko dolino, češ, da bodo Nemci do Božiča že premagani. Za novo leto 1942 so izvabili Nemce v Dražgoše: vnel se je boj in padlo je res precej Nemcev, a partizani so se morali umakniti. Kot represalijo so Nemci uničili vso vas do tal s cerkvijo vred ter ubili okrog 40 vaščanov. Partizani so tako dosegli, kar so hoteli: Odslej bodo vsi bežali k njim. In zato je šlo!

Zaradi množičnega izseljevanja in izrednega nemškega terorja so vse uporniško gibanje na štajerskem vodili nekateri komunistični organizatorji, ki so takoj po začetku nemško-ruske vojne pobegnili na Pohorje (Boris Čizmek, komisar Slavko Šlander, Milan Zidanšek), največ jih je bilo 20. Pri spopadih z Nemci jih je dokaj padlo. Tudi nekatere patrolje (Svenšek, Eker) so obležale. Šlander je vodil organizacijo v Mariboru. Tam se jih je zbiralo največ 23. Komunisti so begali po Pohorju, Nemci pa so izvajali represalije nad ljudmi, ki so jim pomagali. Ta Pohorska četa se je kasneje sestala s Savinjsko in Revirsko ter napadla šoštanj (44 mož v nemških uniformah). Zjutraj so se umaknili. Nato je prišel španski borec Rozman Stanc, ki je organiziral ta bataljon tako, da je dosegel največ 40 mož. Pri umikanju čez Savinjsko dolino proti Brčičam se je močno krčnil in je nazadnje ostalo le malo za borbo sposobnih mož. Nato je bil Rozman poklican na Dolenjsko, bataljon se je razpustil v čete, Zidanšek je odšel na Dolenjsko in drugi kolovodje po novem letu 1942 prav tako.

b) V Ljubljanski pokrajini

Ljubljanska pokrajina je zaradi svoje "avtonomije", italijanske naveličanosti vojne v Afriki in Rusiji, zlasti pa zaradi dvoobrazne politike Italijanov proti Nemcem postala idealno torišče za "profesionalne revolucionarje", ki naj nekomunistično ljudstvo pripeljejo pod trdo varuštvo KP. Ljubljana je bila center tega gibanja. Komunistični voditelji so hodili svobodno po Ljubljani še vse leto 1941 po polovici maja 1942, ko so odšli na teren. Ves ta čas je vodstvo porabilo za organiziranje svoje mreže v mestu samem, z organizacijo OF (ulični, terenski, kvartni in rajonski odbori) in Narodne zaščite, to je notranje špionaže slovenskih družin, ki so jo do podrobnosti za-

čeli izvajati. Od vsega začetka je bila OF v Ljubljani naperjena proti Slovincem. Kot so nastajale "čete" na Štajerskem, so nastajale tudi na tem terenu.

V to pripravljane v Ljubljanski provinci (in v začetku sabotažna dela na Gorenjskem) je padel spet nov klic iz Moskve, prav na isti dan, ko je iz Londona govoril slovenski zastopnik dr. Krek prvič po radiu (10. avgusta),

Iz Moskve je govoril tamkajšnji zastopnik slovenskih komunistov tržaški Ivan Regent, ki je na Slovanskem kongresu govoril med drugim sledeče:

"Res se, da smo najmanjši član velike slovenske družine, toda ne gre za to, koliko nas je, temveč gre za svobodo in neodvisnost. Narodi imajo pravico do svobode, neodvisnosti in enakopravnosti, toda — morajo se boriti za to pravico do zadnje krvi. Naš boj proti fašizmu bo lažji, ker ne bomo sami. Z nami se bori veliki ruski narod, kateri je v zgodovini vedno premagal svoje sovražnike. Z nami se bore vsi slovanski narodi in veliki angleški narod. Imamo na naši strani veliko pomoč Zedinjenih Držav Severne Amerike. Sovražnik je nasilen in divji. Slovenci to občutijo. Zato mora biti naš boj neizprosno in srdit. Fašizem ne pozna milosti in tudi mi ne moremo imeti milosti z njim. Pokazati mu moramo vsak čas, pri vsakem koraku, vsak hip sovrašтво in mržnjo. Napraviti mu moramo življenje nezno, razdirati vse njegovo delo, uničiti vso proizvodnjo, namenjeno fašistični državi (ne armadi — naša opomba), sabotirati vse, organizirati četniške oddelke za neizprosno boj proti fašizmu za boljšo bodočnost našega naroda."

Tako je govoril Regent na uradnem moskovskem radiu, da bi preslepil demokratični svet in podjarmljene narode.

Kako pa so komunisti razumeli take govore in kakšen je bil namen tudi slovenske OF pa dokazuje tale primer:

Avgusta 1941 so voditelji OF (Baebler, Zisherl, Breclj, Vito Kraigher) imeli sestanek s skupino slovenskih aktivnih častnikov (major Kosec, kapetan Božič in Cerkvenik ter nekaj mlajših). Baebler se je obrnil do enega izmed teh, da bi bilo dobro porušiti železniški most pri Ljubljani. "Dobro", mu je odgovoril častnik. "To se prav lahko zgodi. Toda padli bodo talci. Most je zastražen približno s stražo 100 ljudi. Mi lahko likvidiramo to stražo, toda Italijani bodo v okoliških vaseh likvidirali najmanj 200 talcev in vasi požgali. Mislim, da po-

tem naša žrtev ni v skladu z uspehom. Most pa bo, ker je kratek, v par dneh popravljen." Na to odgovori Baebler, podkomandant partizanskih odredov: "Tovariš, ne poznaš naše taktike. Italijani so s svojim milim postopanjem uspevali naš odporniški čut. Mi moramo sedaj z našimi sabotažami pripraviti Italijane, da bodo začeli z ostrejšimi represalijami in terorjem. Pred tem terorjem bo narod prisiljen pobegniti v hribe. Na ta način bomo dobili borcev v naše gozdove, ki bodo brezkompromisni in odločni, saj izgubiti itak ne bodo imeli več kaj, kvečjemu pridobiti." Oficir je odgovoril: "Italijani imajo v pokrajini 5 divizij, pojačanih s karabinjerji in specialnimi enotami. Na vsakega za orožje sposobnega Slovence pride po en italijanski vojak. Jasno, da mora pri taki borbi dobiti urejena, organizirana vojska. Sicer pa, če bi toliko ljudi zbežalo v hribe, kdo jih bo hranil, oblačil, zdravil? To bi pomenilo narodni samomor." Baebler je odgovoril: "Tovariš, žrtve morajo biti! Res je, lahko pri tem pade 80% Slovencev, toda 20% jih bo ostalo, ti bodo zdravi in kleni za borbo." Častnik je odvrnil: "Boriti se hočemo za žive Slovence, ne za grobove. Os bo premagana tudi brez samomora Slovencev. Zaveznikom bomo pa na drug bolj pameten način lahko več koristili. Vsi taki načrti se nam zde skoraj zločin proti narodu."

Sestanek je bil končan. Sodelovanje častnikov s komunisti se je razbilo. "Slovenski Poročevalec" pa je prinesel v naslednji številki ogorčen napad na jugoslovanske oficirje, češ da so oportunisti. Ob tej debati sta se razodela dva svetova.

Komunisti so pričeli z izivanjem Italijanov. (n. pr. miniranje proge pri Rakeku, napad na Bezuljak, Lož, 19. oktobra, miniranje mostu pri Preserju, 28. okt., ponovno miniranje istega mostu, 5 dec.; to so "uspehi" Krimske, Borovniške in Dolomitske" čete v letu 1941.

In represalije?

Za ponesrečeni napad na preserski most so Italijani zažgali vas Osredok (8 poslopij). Za uspeli napad na isti most pa so bile strahotne represalije: iz vasi Bistre in okolice so aretirali vse moške, pridržali jih 69 in začeli v Ljubljani izredni sodni proces, pri katerem je bilo 18 obsojenih na smrt in ustreljenih, nekaj obsojenih na dosmrtno ječo, drugi pa so dobili od 5 do 30 let ali pa bili oproščeni. Tako so prvi italijanski talci pali v Borovnici, (kot so predvidevali jug. oficirji). Za napad

pri Velikem Gabru je bilo zaprtih čez 100 ljudi; za uboj pri Griljah je bilo aretiranih čez 250 ljudi pri izhodu iz cerkve, z njimi vred dekan v Črnomlju, ki je maševal; v Ložu aretiranih še 60 ljudi (dve osebi izgubili življenje); v Loškem potoku, v Šmarju pri Ljubljani, na Kureščku požgali več posestev; v Zapotoku odpeljali v zapore 25 oseb, itd., itd.

S takim početjem so samo dražili Italijane in jih izzivali. Zato so Italijani poostriili policijske ure, prepeljali še več vojaštva v Slovenijo ter ukinili dovoljenje za vrnitev slovenskih beguncev iz Srbije, ki so potem uhajali v hribe. Te begunce je namreč Slov. Rdeči križ, že kom. okužen, pošiljal po dolenskih vaseh (Sv. Gregor, Sodražica), da so netili revolucijo in bili povečini že tudi komunistično za to propagando izšolani. OF je vodila začetno propagando največ z letaki, pa s psihološkimi manifestacijami...

Ti naporu komunističnih voditeljev so precej časa imeli le neznamenit odziv. V večini Slovencev je prevladovalo zdravo in stvarno gledanje in so obsojali to nesmiselno početje, s katerim so izzivali okupatorja. Da bi OF le zlomila ta odpor zdravega ljudstva, je diktirala manifestacije, ki so s svojim nekomunističnim obeležjem vplivale pred vsem na čustva in narodni čut prebivalstva. Tako n. pr. za kraljev rojstni dan in slovenski narodni praznik 29. oktobra: prepoved izhoda na ulice za eno uro; za 1. december: enominutni molk v vseh šolah. OF pa je hotela ustrahovati slovensko javnost tudi z atentati in umori. Pri tem se je posluževala terorističnih aktivov, katere je imela že organizirane na terenu. Prvi atentat je veljal najvišji slov. vojaški osebnosti div. generalu L. Rupniku, drugi pa

dr. Lovro Hacinu, ki je bil do okupacije upravnik policije v Ljubljani. Atentata nista uspela.

Oba napadenca sta bila znana predvsem kot odločna protikomunista: prvi iz kragujevskega procesa, drugi pa s svojega delovanja kot najvišji policijski upravni uradnik v Sloveniji (med drugim odkril tajni spisek podpisnikov vdanostne izjave Stalinu preko Društva prijateljev Sovjetske zveze v Ljubljani).

Izven Ljubljane pa je bil prva žrtev vodja orožniške postaje v Devici Mariji v Polju Sušnik. V njegovem rajonu so se skrivali voditelji KPS (Kardelj, Maček, Ocepkova in drugi). Ker jih je predobro poznal, je moral izginiti.

Temu so sledili nadaljni umori, tako pristaša SLS podžupana Feliksa Pogačnika v Devici Mariji v Polju, uglednega člana socialistične stranke Urankarja v Zalogu, v Ljubljani pa 4. decembra 1941 ing. Franceta Emmra. S tem je OF začela uporabljati umor kot glavno sredstvo v borbi proti nasprotnikom komunizma.

Komunistični voditelji so s svojimi dejanji dosegli, da je v letu 1942 Ljubljanska pokrajina prenehala biti razmeroma mirna oaza v v slovenskem okupiranem ozemlju in je začelo italijansko nasilje, ki je kmalu v marsičem prekosilo nemško.

***

V novo leto 1942 so padle sence strahotno poklanih talcev, padle so sence žrtev komunističnih morilcev.

V novo leto je zasijala Dražgoška prižgana baklja: Cerkev Sv. Lucije, zaščitnice za dober vid... Eni so spregledali, drugi drli kot slepci v rdeči ogenj... ki je zajel vso domovino.

IGOR

Prodana domovina

*Svoboda je danes mrtva beseda.
Načrti o miru so podlost in laž.
Državnik v belih salonih poseda,
sprejema račune izpraznjenih čaš.*

*"Šampanjec?" — "Ne, whisky!" —
"Koliko daš
za košček Slovenije... z Gorico in...
Trstom?"*

*"Ni vredno besede! Trieste? Je naš!"
Smehljaje po mizi tolkel je s prstom.*

*"Lakaj, novo ča' o. Brandy!" — "Hočeš
Koroško?"*

Deželo jezer in čudežnih gor?"

"Ah, Kaernten misliš? Povem ti

preroško:

Brez cene je naša. Kdor dvomi, je-nor!"

*Jaz pa — brez ča' e, brez dragega vina,
pišem: Svoboda! S svojo krvjo.*

*Prodali so v sužnost te spet, domovina!
Sonce na vzhodu v zahod je prešlo...*

Ob jubilejih g. župnika Janeza Hladnika v Argentini

Neumorni izseljenski duhovnik g. Janez Hladnik praznuje leta 1952 kar tri jubileje: 50 letnico svojega življenja, 25 letnico nove maše in 16. letnico delovanja med slovenskimi naseljenci v Argentini.

G. Hladnik je bil rojen 22. decembra 1902 v Rovtah. Po končani ljudski šoli je študiral gimnazijo v Škofjih zavodih ter je po maturi vstopil v ljb. bogoslovje l. 1923. V duhovnika je bil posvečen 29. junija 1927. V domovini je kaplanoval le malo časa v Metliki, nato pa med zagrebškimi Slovenci. L. 1936 se je odločil za službo izseljenskega duhovnika v Argentini. Pomagal je prišel pok. Jožetu Kastelicu. Po njegovi tragični smrti je vso dušnopastirsko službo med Slovenci v Argentini vodil sam. Poleg vsega tega dela je še izdajal, urejal in v glavnem tudi sam pisal "Duhovno življenje". Kot izseljenski duhovnik je večkrat prepotoval vsa področja prostrane republike. Ni ga kraja, v katerih so živeli Slovenci, da ga ne bi bil vsaj enkrat, ali pa večkrat obiskal, in se zadrževal pri slov. starih naseljencih. Vse je poznal in vsi so poznali svojega gospoda Janeza. Svoje zanimive potopise je objavljaval v "Duhovnem življenju". To ogromno delo je zmogla le njegova požrtvovalnost.

Medvojna leta so mu prinesla marsikatero bridko uro, ko je odločno nastopil proti komunizmu, ki je začel razpredati svoje mreže tudi

med Slovenci v Argentini. Po končani vojni se je z vsem srcem zavzel za slov. protikom. begunce v Avstriji in Italiji in pri argent. vladi dosegel zanje skupinsko vselitev v Argentino. Za prihajajoče nove slovenske naseljence je skrbel z vso ljubeznijo in jim na vse načine pomagal pri obnovi življenja v tej republiki. V priznanje za vse to ogromno delo, so ga slov. novoraseljenci izvolili ob ustanovitvi svojega društva Slovencev za častnega predsednika.

Lani je odšel iz argent. prestolnice v Larús na področju Velikega Buenos Airesa, kjer je za slov. naseljence preskrbel že poprej veliko stavbišče, na katerem nastaja množna slov. raselbina. V Lanusu je ustanovil župnijo sv. Jožefa in postal v njej prvi župnik.

Slovenci ne bodo nikdar pozabili g. Janeza Hladnika in se ga bodo vedno spominjali z globoko hvaležnostjo kot svojega velikega dobrotnika.

Ob vseh teh jubilejih bodo radi prihiteli k njemu v Lanús, mu iskreno čestitati in v njegovi župni cerkvi prosili Boga, da bi ga ohranil še dolgo vrsto let med rami in da bi mu s svojim blagoslovom poplačal vse žrtve, ki jih je doprinesel za trpeči narod doma in za slov. naseljence v Argentini in drugod po svetu.

SREBRNOMAŠNIŠKI JUBILEJ IZSELJENSKEGA DUHOVNIKA STANKA GRIMS A V FRANCIJI

Slovenski naseljenci v Franciji ne bodo zlepa pozabili 8. julija 1951. Tega dne je med vsemi slovenskimi rudarji priljubljeni izseljenski duhovnik g. Stanko Grims slavil svoj srebrnomašniški jubilej. Slavnost je bila v Merlebachu (Lorraine), v središču slov. izseljencev-rudarjev. Pokazala je, kako ga slov. rudarji ljubijo in cenijo, pokazala pa tudi, kako velik ugled uživa tudi pri domačinih. V Merlebachu so tedaj prihitali Slovenci iz vse severne Francije s svojimi zastavami in pevskega zbori, celo Westfalski Slovenci so prišli s svojo lepo zastavo in zastopani so bili tudi Slovenci iz Belgije. Mesto Merlebach je bilo okrašeno s franc. in papeškimi zastavami. Ob devetih je bil slovesen sprejem na Grimsovem domu, odkoder je odšel v slavnostnem sprevođu v cerkev, obdan od slov. duhovnikov v Franciji in Belgiji: Mgrja Zupančiča iz Paddé-Calais-a, Naceta Čretnika, rektorja ugoslov. kat. misije v Parizu, Zdravka Revna iz Belgije. Tem so se pridružili stari prijatelj Slovencev žpk Tensudern iz Westfalije ter vsa domača duhovščina z zastopniki škofije v Metz. Med slovesno sv. mašo je slov. pevski zbor iz Merlebacha s svojo dovršenostjo povzdignil slavje.

Po slovenskih večernicah je bila proslava Grimsove srebrne maše tudi v dvorani. Nastopali so pevski zbori iz Merlebacha in Tacquegnieux-a, harmonikarji, tamburaši, otroci, fantje in dekleta v narodnih nošah s slov. narodnimi plesi in simbolično vajo "Nebo žari". V Ribičevi igri "Tja pa jaz grem" so igralci izredno lepo povedali, kako se g. Grims trudi za naše ljudi. Ta akademija je pokazala, koliko požrtvovalnega dela je skritega v teh za tujino res lepih uspehih.

G. Stanko Grims je bil rojen 7. maja 1901 v Škofji Loki in je lani tako slavil tudi 50. letnico svojega življenja. Kot dijak v Škofjih zavodih je bil vedno med najboljšimi. Novo mašo je pel v Škofji Loki 8. julija 1926. Dve leti je bil prefekt v škof. zavodih v št. Vidu, nakar je l. 1929 prišel za kaplana v št. Rupert na Dol. L. 1934 je odšel med slov. izseljence v Francijo in se naselil v Merlebachu. Rastresene slov. družine so v njem dobile duhovnika-prijatelja. Ko so l. 1940 Lorraine zasedli Nemci, so mu prepovedali delovanje med Slovenci. Zato se je vrnil v Ljubljano, kjer je

prevzel Rafaleovo družbo. S svojo neumornostjo in s svojimi bogatimi izkušnjami je nadaljeval delo za slov. izseljence ter napravil vse, kar se je v danih okoliščinah sploh napraviti dalo. Po končani vojni se je l. 1945 vrnil med svoje ljubljene slov. izseljence, med katerimi deluje še sedaj.

Vsi ga imajo radi in samo žele, da bi mu Bog podelil še veliko zdravja in moči ter še nadalje s svojim blagoslovom spremljal njegovo delo med vsemi Slovenci v Franciji.

G. GRIMSU ZA SREBRNO MAŠO IN 50. LETNICO

*Iz Škofje Loke gospod Grims
je doma,
pisati, brati, tud' pridgati zna.*

*Je hodil študirat,
v Ljubljani je bil,
hlače je trgal,
se pridno učil.*

*Je premagal težave,
duhovnik postal
tam pri Škofji Loki
novo mašo je bral.*

*Je prišel za nami,
in tukaj je zdaj,
ovčice svoje
pelje v raj.*

*Zdaj dela za nas
in mnogo se trudi.
Si kuha in pegla
in pozno gre spat,
zato pa podnevi zadrema on rad.*

*Pa danes je srečen,
srebrno mašo je bral,
rojaki njegovi,
pri njem so se zbral'.*

*Bog Oče nebeški
naj sreče mu da,
pri delu uspeha
mu želimo iz srca.*

Pesmico na čast g. Grimsu je zložil rudar g. Franc Ribič v Merlebachu, ki je bil tudi predsednik odbora za njegovo proslavo.

Leto snovanja svetovne fronte proti komunizmu

(ZUNANJEPOLITIČNI PREGLED — oktober 1950 — oktober 1951)

Odkar je druga svetovna vojna razmajala svet do temeljev in sprožila toliko pretresljivih dogodkov, ki so spremenili obličje zemlje in omračili duševno stanje na stotine milijonov ljudi, se nam leto, kot je bilo preteklo leto, zdi takorekoč mirno in brez vidnejših važnejših pripetljajev.

Ko pregledujemo datume pomembnejših dogodkov od lanskega oktobra dalje pa do danes, imamo vtis, ko da je težišče svetovnega življenja pomaknjeno na Daljni Vzhod in da je središče in ognjišče svetovnega zanimanja postala Azija na splošno in Vzhodna Azija še v posebni meri. Zdi se nam, ko da se vse leto suče okrog vojne v Koreji, ki je pričela dne 25. junija lanskega leta, valovala gor in dol po tem nesrečnem polotoku, kjer prebiva okrog 28 milijonov ljudi, in ji še danes ni konca ne kraja. Evropa in njeno trpljenje, njeno snovanje in hrepenenje se zdi, da je vsa zavita v mrak, ki lega na njo semkaj iz Azije in v tej poltemi se politični dogodki, ki se tičejo Evrope, komaj vidno odražajo.

Vendar pa je preteklo leto, morda bolj kot vsa prejšnja leta, odkrilo pred našimi očmi globine velikega spora, ki deli našo zemljo v dva ločena svetova in ki so mu vnanji dogodki samo zunanji izraz notranjega vrenja. Odkrilo nam je dvoje: prvič, medsebojno borbena povezanost svetovnega komunizma, ki je tako trdna, da omogoča enotno, dobro premišljeno taktiko napadanja vzdolž fronte, ki se raztega na vsej zemeljski obli, in drugič, da se je takojmenovani zapadni svet otrese utvar, da je mogoče s komunizmom delati kompromise in da je na osnovi tega spoznanja začel z načrtnimi pripravami ne samo za obrambo v primeru napada, ampak tudi za morebitni napad, če bi to postalo potrebno. Prav tako kakor je komunistična svetovna fronta strumno enotno organizirana in pod eno samo osrednje vodstvo postavljena, ki taktično izbira vrsto, čas in kraj napada, tako tudi zapadni demokratični svet mobilizira na vsej zemeljski obrambni črti vsa sredstva, da pod enotnim vodstvom odbije vsak napad, kjerkoli bi se pripetil, in

pripravi načrt za iztrebljenje komunizma, po katerem bo najprej in najbolj temeljite uničena izvorna celica tega kulturnega strupa našega veka.

V ta okvir moramo postaviti posamezne znanje dogodke preteklega leta, ako jim hočemo razumeti smisel in pravilno oceniti njihovo važnost. Sami za sebe bi bili sicer tragični pripetljaji, toda radi njihove oddaljenosti od Evrope in radi njihove takorekoč krajevne omejenosti bi za nas ne pomenili takorekoč nič. Tako pa so posamezni požari, ki v Aziji že gori s polnim plamenom, ali pa se postopno prižigajo vzdolž azijske fronte, na obronkih rdeče Kitajske, v Indiji, v muslimanskih državah Pakistana, Afganistana, Irana in Arabije, le prvi zublji nekaj mnogo večjega, ki se pripravlja morda na čisto drugem koncu komunistične napadalne fronte. Neki angleški humoristični list je svetovni položaj označil s sliko, ki predstavlja Stalina, kako igra na obsežnem klavirju, kjer posamezne tipke nosijo imena raznih nevarnih točk na svetu. Trenutno pritiska na tipko "Koreja", toda oči ima obrnjene v partituro, kjer stoje imena drugih krajev. Jutri morda pritisne na drugo tipko...

Toda prav tako se je pod vodstvom Amerike in s pomočjo njenega bogastva organizirala zapadna obramba, kjer branitelji ne čakajo več v strahu, da jih kdo napade, marveč smelo gledajo tja proti nasprotniku, v dobri za-vesti, da bo kmalu prišel čas, ko bo mogla zapadna obramba izbirati tipke in dajati melodijo, ki se ji bo moral nasprotnik prilagoditi.

Potemtakem bi pregled tega leta delili v dve večji poglavji: v eno, kjer bi časovno in vzročno po vrsti našteali politične in vojaške dogodke v Vzhodni Aziji in vse, kar je z njimi v posredni ali neposredni zvezi, in v drugo poglavje, v katerem bi našteali vse politične, vojaške in gospodarske ukrepe takojmenovanih demokratičnih sil v zvezi s pripravljanjem končnega obračuna s komunističnim imperikalizmom in s osvoboditvijo vseh pod komunizmom trpečih narodov.

I. POLITIČNI IN VOJAŠKI DOGODKI V AZIJI

Vojna na Koreji, torej prvi signal komunističnih napadalnih načrtov, je začela z rdečim vpadom v južno Korejo dne 25. junija lanskega leta. Rdeča vojska je hitro prodirala proti jugu in domala zavzela vso Korejo, toda dne 15. septembra je Amerika toliko okrepila južno-korejsko vojsko, odnosno vojaške sile, ki jih je odredila Zveza narodov, da se je začela ofenziva, ki je komuniste pognala daleč proti severu v bližino mandžurske in sovjetske meje. Mesec pozneje, dne 26. oktobra pride novo presenečenje, ki pa je pomagalo razkrinkati taktiko svetovnega komunizma: med severno - korejsko rdečo vojsko se pojavijo redne kitajske čete in sicer v takšni množini, da so južno-korejsko vojsko v silnem navalu prevrnile in pognale spet nazaj proti jugu. To je spremenilo do sedaj krajevni značaj te vojne in je imelo svoj odmev pri organizaciji Združenih narodov (Zvezi Narodov), ki je kitajsko delegacijo povabila na zasedanje in dne 6. februarja rdečo kitajsko vlado obtožila in obsodila kot napadalno državo. Dne 25. februarja je južno - korejska vojska pod novim poveljnikom ameriškim generalom Ridgwayjem začela s protiofenzivo, katere namen naj ne bi bil toliko zasedati nove kraje kakor uničiti čim večje število rasprotnih bojnikov. Ofenziva se je v polnem obsegu posrečila. Ne samo da je nasprotnika vrgla nazaj, ampak mu je s spretno taktiko onesposobila na stotisoče vojakov, ki so v veliki večini našli smrt v ognju novega strašnega orožja, delno pa so bili polovljeni.

Takšen je bil položaj na fronti, kamor je prihajalo čedalje več kitajskega vojaštva, a tudi čedalje več ameriškega vojaštva in najnovejšega orožja, dokler da ni čisto nepričakovano prišlo do krize, ki je povezana z imenom ameriškega vrhovnega poveljnika na Daljnem Vzhodu generala MacArthurja, ki ga je dne 15. marca ameriški predsednik Truman odpoklical radi nesoglasij z ozirom na splošno politiko napram svetovnemu komunizmu in posebej v pogledu protikomunistične borbe v Aziji in na Tihem morju. Krizo so po hudih sunkih preboleli in se je položaj na samem bojišču izboljševal počasi sicer, a stanovitno, tako da je vojska Združenih narodov (južno-korejska vojska) že sredi poletja prekoračila 38. paralelnik in napredovala daleč preko njega. Za tem pride sovjetsko posredovanje za premirje,

ki sta ga oba nasprotnika sprejela in skozi ves julij in avgust iskala načinov, da se sporazumeta glede premirja in glede medsebojne razmejitve do dokončne ureditve vsega spora.

Pogajanja za premirje na Koreji je sprožil 25. junija 1951 sovjetski zastopnik pri OZN Malik, ki je predlagal posebna pogajanja za premirje. Toda to je bil bil samo sovjetski maneuver: hoteli so ponuditi premirje na Koreji, ako dobe posebne koncesije na pariški konferenci štirih velesil in posebne pogoje za mirovno pogodbo z Japonsko, ki jo je med tem pripravil v imenu ameriške vlade John Foster Dulles. Ko sovjeti niti v Parizu, niti na konferenci v septembru v San Franciscu, ko je bila podpisana mirovna pogodba z Japonsko, niso dosegli ničesar, so pustili pogajanja na Koreji čisto ob strani. Nič koncesij v Evropi in na Japonskem, nič popuščanja na Koreji — to je bila vsebina zapletov pri pogajanjih za premirje na Koreji v avgustu in septembru. — Toda med tem je prišlo do novih poskusov z atomsko energijo v Združenih državah, na konferencah v Washingtonu in v Ottawi se je povezanost med članicami Atlantske obrambne zveze okrepila, Indija se je začela odmikati od sovjetske diplomatske smeri, ameriški kongres je odobril vsoto sedmih in pol milijard dolarjev za podporo evropski obojčitvi, v Angliji je prišla na ob'ast konservativna stranka — sovjeti so zato koncem oktobra spet dali znak svojim pogajalcem na Koreji, da naj se začno pogajati z zastopniki Združenih narodov — in ko zaključujemo to poročilo, se razvijajo pogajanja o tem, kie naj teče nevtralna črta med obema vojskama — in ta bo daleč od 38. vzporednika, dasi komunisti poprej niso marali ničesar čuti o tem, da bi bila vojska Združenih narodov na postojankah severno od tega vzporednika.

Na obronkih — odnosno v zaledju — dogodkov v Koreji sami so se odigravali še drugi, ki so neposredno v zvezi s krvavim sporom na Koreji in z njegovim razpletanjem.

Kot že omenjeno, je bila delegacija rdeče Kitajske objavljena v New York na zasedanje Združenih narodov, da sodeluje pri reševanju korejskega spora in kjer naj raztolmači Združenim narodom razloge za vojaško vmešavarje v korejsko vojno. Zadeva se je končala dne 6. februarja s slovesno obsodbo rdeče Kitajske kot napadalke, kar daje Združenim narodom pravico, da njen napad odbijejo in jo kaznujejo. Vendar z ozirom na obotavljanja

Anglije in zaradi zadržanja Indije in Pakistana niso sprejeli nobenih določenih sankcij (kazni) proti Kitajski, da ne bi položaja še poslabšali. — Dne 1. aprila čujemo, da je ameriška vlada, ki je na tihem pripravljala predlog za mirovno pogodbo z Japonsko, predložila načrt mirovne pogodbe 13 narodom, med katerimi se nahaja Rusija, a ne rdeča Kitajska. — Dne 22. aprila izbruhne petrolejska kriza v Iranu (Perziji), v kateri so takoj spoznali iste prste, ki so zanetili požar na Koreji, in je zatorej postalo jasno, da Sovjetska Rusija pripravlja nov požar v Perziji, da bi s tem olajša'a pritisk na Koreji. Petrolejska kriza je trajala ves mesec majnfk, junij, julij, avgust, in je grozeče ležala nad azijskimi frontami, dokler da se na ameriško posredovanje tekom meseca avgusta ni posrečilo, pripraviti angleško in perzijsko vlado do novih pogajanj, ki so mir vsaj za enkrat rešila.

Z odhodom Angležev iz Perzije v začetku oktobra se je težišče razgovorov za mirno ureditve spora preneslo v USA. Rdeča Kitajska je dokončno zasedla Tibet in so se rdeče čete prvič pojavile ra hima'ajski črti nad Indijo ter ob izviri Indusa, ki se izliva v mohamedanske ravnine Pakistana.

Dne 22. julija odmeva spet nova eksplozija širom Srednjega Vzhoda. Abdulah, kralj Transjordanije in protikomunistično usmerjeni arabski voditelj, je bil ustreljen v samem Jeruzalemu, kar tolmačijo na zapadu kot "nov glas" Stalinovega klavirja, ki naj udari na ušesa arabskega sveta in zaseje vznemirjenje na tako eksplozivnem prostoru, kot je Palestina in ves s petrolejem preobteženi Srednji Vzhod. Komunistično vodstvo je ob razširitvi vojne v Koreji na Kitajsko, ob osvojitvi Tibeta, ob izbruhu petrolejskega spora med Anglijo in Iranom (Perzijo) in ob umoru transjordanskega kra'ja imelo to zadoččenje, da je doseglo, da so morale zapadne sile, med njimi v prvi vrsti Amerika, poslati nove vojaške, pomorske in zračne sile tako na korejski sektor kakor tudi v Perzijski zaliv in v Sredozemsko morje. Azijske tipke Stalinovega klavirja pa s tem seveda še niso dale polnega glasu niti niso bile vse udarjene.

Kriza med Anglijo in Perzijo pa je naraščala in je Ang'ija morala ves spor predložiti Varnostnemu svetu Združenih narodov v presojo. Koncem oktobra je Varnostni svet moral predati vso zadevo še enkrat v presojo Mednarodnemu razsodišču v Haagu, predsed-

iz organizacije NOSE: Od leve na desno: Dr With Poole, poslevedeči podpredsednik širšega upravnega odbora in Frank Altschul, glavni blagajnik in poslevedeči član upravnega odbora za radio Svobodna Evropa.

nik Truman pa je pozval k sebi samega predsednika perzijske vlade Musadega in skušal znova doseči sporazum med perzijskim in angleškim stališčem.

Ko je kriza s Perzijo začela preseirati višek, na se je sprožila nova kriza za Anglijo. Egipt je razveljavil pogodbo med Anglijo in Egiptom iz leta 1936. Ta pogodba je dajala posebne pravice Angliji in njeni oboženi sili v področju Sueza in v Sudanu. Egiptski parlament je proglasil kralja Faruka tudi za kralja Sudana in angleško vojsko, ki je ostala v področju Sueza za sovražno vojsko, ki je postala napadalka Egipta.

USA, Anglija, Francija in Turčija so predložile Egiptu, da naj pristopi v obrambno zvezo Bližnjega vzhoda — in tako bi bil ves spor z Anglijo odstranjen. Egiptska vlada pa je predlog odklonila, začela v listih pisati, da se zboljšujejo njeni odnosi s sovjeti, obenem pa napovedala, da bo predložila vprašanje položaja Arabecev v francuskem Maroku in Tunisu prihodnjemu zasedanju Združenih narodov v presojo.

2. NA VESOLJNI PROTIKOMUNISTIČNI FRONTI

“Koreja je samo en mali poskus ruske boljševiske diktature, da si postopno osvoji ves svet... boljševiska grožnja je totalna grožnja. Ona meri na ves svet in vsi svobodni narodi na svetu so tej nevarnosti izpostavljeni... Mi smo danes brez dvoma najbogatejši in najmočnejši član družine svobodnih narodov in imamo radi tega tudi dolžnost, da prevzamemo odgovornost in vodstvo v borbi proti tej vesoljni nevarnosti...”

Tako je govoril predsednik Združenih Držav Truman v svoji novoletni poslanici ameriškega kongresu. S tem je prvi predstavnik danes najmočnejše svobodne države na svetu v nedvoumnih besedah, odkrito in pred vsem svetom izrazil osnove ameriške zunanje politike od l. 1951 dalje. Izpovedal je dognanje, da je komunizem vesoljna nevarnost, ki preti človeštvu in naravnim pravicam človekovim. Iz tega je pogumno izvajal, da Amerika to razume, da sprejme odgovornost za borbo proti komunistični nevarnosti in s tem odgovornost za vse žrtve, ki so za uspeh te borbe neobhodno potrebne.

Ta končoveljavna odločitev Amerike bo stala zapisana na začetku leta 1951. in bo tudi v zgodovini našega stoletja označevala prevrat, ki je protikomunistično borbo od krajevnih, smrti zapisanih odporov prenesel na vesoljno fronto, za katero stoji svobodni človek. Od tega dneva dalje so se dogodki razvijali kaj hitro in ko še leto ni minulo, že vidimo pred seboj številno strateško razpostavljeno obrambno vojsko, ki stoji vzdolž vse komunistične fronte in ki ima poleg vere v zmago tudi sredstva, da jo omogoči, kadar in če bi prišlo do obračuna.

Dne 21. januarja je general Eisenhower postavljen za vrhovnega poveljnika vseh oboroženih sil, ki jih bodo v ta namen dale na razpolago zapadne države. Istega dne odpotuje v Evropo, kjer si izbere svoj stalni glavni stan in nemudoma začne sestavljati svojo vojsko na suhem, na morju in v zraku. Za njim stoji z vso svojo silo Amerika, kakor tudi vse svobodne evropske države. Dih nove svežine gre po Evropi. Novi upi vstajajo v srecih ponižanih in tlačenih.

Dne 1. marca se je sestala v Parizu konferenca “Štirih Velikih” (namreč velesil) in sicer na pobudo Sovjetske Rusije, ki je računa-

la s tem, da je prišel trenutek za kakšno propagandno akcijo na zapadu, da bi z njo razdvojila zapadne sile, na drugi strani pa je brez dvoma hotela otipati, kako trdna je odločnost Amerike in zapadnih narodov v borbi proti komunističnemu imperializmu. No, sovjetski delegat Gromiko, ki so mu zapadne sile še dobro znane iz časov, ko so se Sovjetski Rusiji klanjale in s komunizmom sklepale kompromise, je na svoje začudenje ugotovil, da stoji pred svetom, ki ga ne pozna več; tako temeljito se je spremenil. Zapad je bil trd in nepopustljiv in ko so bili sovjetskega govorjenja siti, so sovjetskemu delegatu h'adno sporočili, da je konferenca zaključena. Pariška konferenca, na kateri je bil zapad potrpežljiv, je bila stvarni komentar k imenovanju generala Eisenhowerja na čelo novoustanovljene protikomunistične vojske na evropski celini.

Med tem ko so zasedanja konference “štirih” trajala dalje, se je tudi demokratična Evropa mirno dalje organizirala, tako da je sovjetski zastopnik spoznal iz neposredne bližine, da ima odslej opraviti z drugo Evropo, kot je bila ona iz let 1944, 1945 in 1946. Tako so dne 27. marca slovesno podpisali Schumanov načrt, ki postavlja pod skupno upravo ves premog in vso proizvodnjo jekla Francije, Nemčije, Luksemburga, Belgije in Nizozemske in tako postavlja prvo osnovo za bodočo Evropsko zvezo svobodnih držav. V svetovni proizvodnji premoga, ki znaša okroglo eno milijardo 600 milijonov metrskih ton, znaša doprinos Schumanove skupine 13%, ameriški znaša 30%, sovjetski pa 23%. V svetovni proizvodnji jekla pa, ki znaša okroglo 178 milijonov 800.000 metrskih ton, znaša doprinos Schumanove skupine 17%, ameriški doprinos 49, sovjetski pa 19%. Pomen teh števil in tega zbiranja mora vsakomur pasti v oči.

Sredi marca izbruhne kriza v zvezi z odklicom generala Mac Arthurja. Po vsej Ameriki je sprožila srdito valovanje javnega mnenja in se končno zgostila v zgodovinsko javno preiskavo v kongresu, ko so zaporedno stali pred senatnim odborom vsi vodilni ameriški politiki in vojaki ter dolge dneve odgovarjali na stavljen jim vprašanja, ki so se vsa tika'la osnov ameriške politike proti komunističnemu imperializmu. Ameriška demokracija je v tej kongresni obravnavi položila na mizo vse svoje karte. Takorekoč nič več ni ostalo prikritega. V javnost so prišle stvari, ki bi jih drugod smatrali kot stroge državne

tajnosti. Država, ki kaj takšnega prenese, je doprinesla dokaz, da je njena demokratična osnova istinska in da je vredna, da se svetu ponuja kot alternativa za brutalne diktature, ki ga mučijo. Ta obravnava je odkrila predvsem to, da je končni cilj vse ameriške politike, ki stoji za njo ves ameriški narod, ta, da zlomi komunistično silo s pomočjo raznih sredstev, med drugimi tudi s tem, da uniči izvor vsega zla, namreč sovjetski komunistični imperializem. V tem leži svetovnopolitična važnost krize, ki je nastala okrog odpusta generala MacArthurja. Razpodila je nejasnosti. Amerika je sprejela odgovornost, da vodi frontalni napad proti komunizmu.

V tem smislu je ameriški kongres sprejel Trumanov predlog, da naj se poleg dosedanjih 31 milijard dolarjev, ki jih Amerika daje Evropi kot vojaško in kot gospodarsko pomoč, žrtvuje v podobne namene še nadaljnjih devet milijard dolarjev.

V zvezi z organizacijo protikomunistične fronte v Aziji in na Tihem morju sta pomembna dva dogodka. Eden je mirovna pogodba z Japonsko, ki je bila najavljena v aprilu in poslana na vpogled 13 narodom obenem z objavo, da bo takšna, kot je podpisana v San Franciscu dne 4. septembra. Drugi dogodek so začetki priprav za sklenitev takoimenovane Tihomorske obrambne zveze, ki naj bi vključila v protikomunistično zvezo tudi Japonsko, Avstralijo in Novo Zelandijo. Tihomorski pakt bi povezal med seboj dve obrambni skupini: Ameriko - Japonsko in Ameriko - Novo Zelandijo - Avstralijo. Ta načrt je bil objavljen 12. julija. To bi pomenilo, da bo krajem leta 1951. vse Tihomorje med seboj povezano in vsa njegova moč obrnjena proti imperializmu komunističnega strupa. Ako vemo za to ozadje, nam je tudi jasno, zakaj je postal jezik ameriških generalov pri konferenčni mizi v Koreji, kjer prav za prav sedijo za kulisami boljševiški generali, naenkrat ostrejši in odločnejši, in čemu se Amerika noče odreči kitajske nacionalistične vlade na Formozi, znane pod imenom maršala Čankajška.

Ameriško posredovanje julija meseca med iransko (perzijsko) vlado in Anglijo radi izkoriščanja petrolejskih bogastev je dosleden korak ameriške globalne protikomunistične politike prav tako, kot so milijarde, ki jih je darovala v denarju in v orožju francoski vladi, da preganja komunistično partizanstvo v Indokini, ter Indonezijski in Filipinski repu-

bliki, da svoje ozemlje očistita komunističnih gnezd. Zdi se, da leži v ozadju že dogotovljen načrt za sklenitev obrambne zveze, ki bi združevala v enotni protiboljševiški fronti vse svobodne južnoameriške narode in ki bi imela na Bližnjem vzhodu okrog perzijskih, iraških in arabskih petrolejskih vrelcev svojo zapadno oporno središče.

Na evropskem odseku moramo kot pomemben dogodek omeniti volitve v Italiji (ki se izvajajo v štirih presledkih) in v Franciji dne 24. junija. Obojne volitve so značilne in za nadaljnji razvoj dogodkov pomembne. Volitve v Italiji so pokazale, da je komunistična tretjina volilcev nepremakljiva, da je torej komunizem v Italiji še vedno činitelj, ki mu je treba v sklopu vseevropske obrambe dati vso pozornost. Razume se, da bo italijanska vlada to okolnost izkoriščala, da doseže čim več denarne pomoči in eventualno tudi spremembo mirovne pogodbe. V Franciji je število komunističnih volilcev nazadovalo od 28% na 26%, njihova številčna moč v parlamentu pa od 181 na 103, in je torej upanje, da se Francija, kjer je glavni stan protiboljševiške obrambne organizacije pod generalom Eisenhowerjem, ustali in postane evropska hrbtnica globalne protiboljševiške strategije.

Jugoslovanski odsek v Evropi je v preteklem letu v svetovni politiki igral svojstveno vlogo in so se marsikatero poteze ameriške politike do komunističnega režima v Jugoslaviji zdele težko razumljive. Tako so zapadne velesile komunistični režim v Jugoslaviji od l. 1944. dalje dosledno podpirale, dasi je podpora prihajala v obliki daril od človekoljubnih ustanov in dasi so vedele, da podpora prihaja prav le režimu, ne pa ljudstvu. Od l. 1949. dalje, ko je prelom med komunističnim vodstvom v Jugoslaviji in onim v Moskvi postal odprt, pa je pomoč prihajala tudi iz drugih virov.

Vse vprašanje stališča zapadnih demokratičnih držav, predvsem pa Amerike, do režima v Jugoslaviji je prišlo v javnost šele, ko je v oktobru 1950 komunistična vlada v Belgradu uradno zaprosila ameriško vlado za pomoč, in sicer, kot je sedaj znano, v treh oblikah: v trdem denarju, v obliki živeza in v orožju. Kakor vedno, je o tem razpravljaj kongres, kar je dalo priložnost za obširno, skrajno iskreno javno diskusijo v kongresu o razlogih, ki govorijo proti podpiranju in o razlogih, ki govorijo za podpiranje. Debata je trajala štiri

rinajst dni in je nastopilo med drugim tudi 22 senatorjev in poslancev, ki so bili osebno v Jugoslaviji in so se na lastne oči prepričali, kakšen je položaj. Stališče ameriške vlade in kongresa bi se dalo na kratko označiti takole:

1. Vsi, brez izjeme so si na jasnem, da je režim v Jugoslaviji komunistična, policijska diktatura, ki je povzročila ljudstvu neizmerno krivic in mu naložila neznosno trpljenje s tem, da mu je vzela najbolj osnovne človeške pravice, ga vklenila v suženjske verige in tako uklenjenega prepustila stradanju in propadanju. O tem so si vsi bili na jasnem. Prav tako je bila popolna edinost v tem, da ameriška vlada in ameriško ljudstvo takšnega režima ne odobravata in da spada v njune politične cilje, da se tudi Jugoslavija osvobodi od komunistične diktature prav tako kakor druge države, ki ječe pod komunizmom.

2. Glede taktičnega postopka navram temu režimu pa so bila izražena različna mnenja. Na eni strani je močno število kongresnikov, ki so zagovarjali stališče, da gre za načelno vprašanje, za vprašanje moralnega značaja, kajti vsaka pomoč, ki se daje takšnemu režimu, je pravzaprav dana komunizmu in le utrjuje nemoralno diktaturo nad ljudstvom, ki si ne more pomagati. Druga skupina stoji na bolj sebičnostnem stališču, češ, sedanji režim v Jugoslaviji je odločno protiruski in, ker je cilj ameriške politike le, da stre Stalinov imperikalizem, ne pa da se bori neposredno proti komunizmu kot religiji, je za Ameriko in njene zaveznike koristno, da imajo v režimu v Jugoslaviji svojega zaveznika proti boljševiški Rusiji, ter da se na vsak način izplača, ohraniti ta režim na nogah in ga izkoristiti v borbi proti "stalinističnemu imperikalizmu". Tretja skupina, najmočnejša, je zavzela neko srednje stališče. Ako pomagamo Jugoslaviji takšni, kot je, pravijo, nas je sicer sram, da posredno podpiramo komunistično manjšino proti ljudstvu, vendar pa upamo, da bo vsaj nekaj naše pomoči prišlo v roke ljudstvu, ki je v veliki večini protikomunistično. Na drugi strani pa bomo preprečili, da se ne bi ruska boljševiška fronta raztegnila še globlje proti zapadu. Nam ne more biti vseeno, če fronta teče na Donavi, ali če se dotika Jadranskega morja. Vojaški oziri govorijo za to, da Jugoslavijo podpremo. Končno pa smo prepričani, da bo režim zaradi precepa, v katerem se nahaja, ko je podrl za seboj vse mostove nazaj

v Moskvo, a je odvisen od zapada, da ostane pri življenju, moral postopno popuščati in ljudstvu vrniti svoboščine. Jugoslovanski komunisti bodo morali odpreti vrata proti zahodu, med tem ko ona proti vzhodu ostanejo zaprta. Ta "prepih s zapada", neovirano kreiranje zapadnih, predvsem ameriških obiskovalcev, ter neprestani "prijateljski nasveti", ki jih bo režim sprejemal od zapada skupno z derarjem, orožjem in živežem, bodo že sami po sebi položaj spremenili in jugoslovanskim narodom prinesli svobodo prej in sorazmerno bolj poceni, kot pa če bi morali čakati, da jim jo prinese kakšna vojna. To srednje mnenje je zmagovalo, kot je bilo pričakovati, in so trezni ljudje to tudi napovedovali. Kongres je odobril pomoč v znesku, kot je bil predložen, in živež je začel prihajati v Jugoslavijo.

V januarju 1951 je jugoslovanski režim zaprosil za orožje, kar je bilo odobreno in je lahko orožje spomladi začelo prihajati v deželo. V aprilu je prišla nova prošnja za pomoč in sicer za težje orožje in za trd denar, da bi režim z njim mogel kriti svoje katastrofalno zunanje trgovinsko ravnotežje. Podobne prošnje so šle tudi v London in v Pariz. Tekom spomladi in poletja je obiskalo Jugoslavijo večje število uradnih zastopnikov Amerike, Anglije in Francije. Generalni tajnik Združenih narodov je bil v Jugoslaviji, a šele za ameriškim državnim podtajnikom Perkinsom in za angleškim pomočnikom zunanjega ministrstva Daviesom ter številnimi senatorji in narodnimi poslanci. Obratno je jugoslovanski režim razpošiljal po zapadu številne misije. Tako sta bila Djilas in Moša Pijade oba v Parizu in v Londonu, med tem ko je general Koča Ponović, šef generalnega štaba jugoslovanske vojske bival mesec dni v Ameriki in domov grede obiskal tudi Anglijo in Pariz. Poleg tega je hodil križem po zapadu, med ostalim tudi po Ameriki, znani tajinstveni Titov sel general Velebit. Vse to so bile predpriprave za pomoč, ki so jo zapadne sile sklenile dati komunističnemu režimu in sicer v veliko večjem oziru, kot se je do sedaj zgodilo, s tiho, na pol prikrito nado, da bo morda sečlanio Jugoslavijo mogoče vključiti v protiboljševiško Atlantsko zvezo, ali pa na njenem ozemlju dobiti trajna vojaška, zlasti pomorska in letalska oporišča.

V trenutku, ko to pišemo, se jugoslovanska vojska že oborožuje z orožjem, ki ji prihaja od Amerike in Anglije in je režim tudi dobil 200

miljonov dolarjev kredita (posojila) za potrebe zunanje trgovine. Vse kaže, da se bo dotok zlasti vojaške pomoči še povečal in sicer v okviru trdno določenih varnostnih jamstev, ki bodo onemogočila vsako zlorabo tega orožja v druge namene kot pa v one, za katere je bilo darovano.

Amerikanci, ki noločai jasno gledajo in niso pod vtisom kakšnih utvar, priznavajo, da sloni njihov optimizem nekoliko le na riziku nepričakovanih razvojev že z ozirom na načelno neznačajnost vsakega komunističnega voditelja, vendar na se tolašijo, da je bil dosežani razvoj zadovoljiv in je "zapadni prebiv", ki veje po Jugoslaviji, tako močan, da je verjetno, da bo pospešil prezračevanje te države in tako pospešil tudi konec trpljenja "tunaških narodov Jugoslavije", kot jih uradna in neuradna javnost tako rada imenujeta.

OBSTOJEČE PROTIKOMUNISTIČNE ORGANIZACIJE

Ker je preteklo leto imelo izravito značaj u-stvarjanja globalne protikomunistične fronte v Evropi, v Aziji in na Tihem morju, bi bilo morda umestno, da na koncu tega pregleda podamo kratko sliko o tem, kaj so stvarno ustanovili.

I. Na vojaškem polju: a) Oborožene sile, združene v okviru Atlantskega pakta (Anglija, Norveška, Danska, Nizozemska, Belgija, Luksemburg, Francija, Italija, Portugalska, Islandija, USA, Kanada in Grčija ter Turkija.

b) Posebne oborožene sile "Benelux" dežel (Belgija, Nizozemska, Luksemburg). c) Evropska vojska generala Eisenhowerja (ki obsega Anglijo, Francijo, Benelux države, Italijo in Zahodno Nemčijo ter 12 ameriških divizij z do sedaj nepoznanim številom vojnih letal odnošno pomorskih enot).

II. Na gospodarskem polju: a) Marshallov načrt objema: Anglijo, Belgijo, Dansko, Luksemburg, Nizozemsko, Avstrijo, Italijo, Švico, Portugalsko, Grčijo, Francijo, Norveško. b) Schumanov načrt povezave med seboi Francijo, Zahodno Nemčijo, Italijo, tri Benelux države, c) Evropska Plačilna Zveza (European Payment Union), ki urejuje najboljši način medsebojnih denarnih kompenzacij, obsega vse države Marshallovega načrta ter Irsko, Islandijo, Švedsko, Švico, Portugalsko, Grčijo in Turčijo.

Nadaljna snovanja so v teku tako na evropski kakor tudi na azijski celini ter na Atlantskem, Sredozemskem, Indijskem in Tihem morju.

AMERIŠKI DENARNI PRISPEVEK

Amerika je v svrhu okrepitve Evrope in v okviru snovanja protiboljševiške fronte od l. 1945 dalje razdelila sledečo pomoč (brez ozi- ra na njen delež za vzdrževanje Združenih narodov in za dobrodelne ustanove, kot so bile UNRRA in IRO (za begunce):

Komu	Vojaška pomoč		Gospodarska pomoč
Zapadna Evropa	600.000.000	dolarjev	20 milijard 400.000.000
Vzhodna Evropa	—		1 milijarda 600.000.000
Srednji Vzhod	400.000.000		1 milijarda 300.000.000
Daljni Vzhod	1.000.000.000		4 milijarde 300.000.000
Latinska Amerika	—		600.000.000
Drugam	—		1 milijarda 200.000.000
Skupno	2.000.000.000	dolarjev	29.400.000.000 2.000.000.000
			dol. 31.400.000.000

V majniku 1951 je, kot zgoraj navedeno, ameriški predsednik predložil senatu, ki je

predlog odobril, da se odredijo za pomoč še nadaljni naslednji krediti:

Komu	Vojaška pomoč		Gospodarska pomoč
Evropa	5.240.000.000	dolarjev	1.450.000.000 dolarjev
Srednji Vzhod	415.000.000		125.000.000
Azija	555.000.000		375.000.000
Latinska Amerika	40.000.000		22.000.000
Drugam	—		750.000.000
<hr/>			
Skupno	6.250.000.000	dolarjev	2.722.000.000 dolarjev
<hr/>			
			6.250.000.000
<hr/>			
			8.972.000.000 dolarjev

POLITIKA JUŽNO AMERIŠKIH DRŽAV

Sodelovanje južnoameriških držav pri Združenih narodih in v vseh ostalih mednarodnih problemih je bilo obdelano na lanski konferenci zunanjih ministrov ameriških držav, ki je bila decembra 1951 v Washingtonu. Na tisti konferenci je bilo poglobljeno sodelovanje vsega ameriškega bloka in zlasti okrepljene določbe pakta, ki je bil podpisan v Rio de Janeiru in ki govori o skupni obrambi ameriške celine.

Kmalu po tej konferenci je bilo objavljeno, da prejmejo južnoameriške države v nakup več ameriških 10.000 tonskih križark in posebno število rušilcev.

Brazilijska je imela letos volitve in za predsednika je bil izvoljen Getulio Vargas, vodja liste, ki je imela za seboj delavstvo. Vargas je bil že predsednik Brazilijske in sicer med drugo svetovno vojno in je bil on tisti, ki je napovedal vojno Nemčiji in postavil Brazilijsko v blok Združenih narodov. Volitve so bile tudi v Kolumbiji, udeležila se jih je pa samo vladna konservativna stranka. Bolivija je izvedla volitve, toda zaključek volitev ni bil izveden, ker je oblast prevzela vojaška junta. Volitve bodo v novembru tudi v Argentini.

Volitve v Brazilijski, pa tudi v Boliviji so pokazale, da so na delu močne skupine komunističnih agentov, ki hočejo v vsem južnoameriškem kontinentu izvajati navodila iz Moskve. Vargasova vlada se je odločila za oster nastop proti komunistom, isto se izvaja v Boliviji, v hudi borbi s komunisti je vlada v republiki Čile, kjer skušajo komunisti izrabljati težko gospodarsko stanje.

Toda v večini ameriških republik se komunizem ne naslanja na množice, pač pa ima največ pristašev med polizobraženci in v meščanskih krogih. V tem taboru je največja nevarnost miniranja obstoječega reda v posameznih državah. V Evropi in v Aziji se komuni-

zem razvija že na frontah vojaškega značaja, v ameriških državah se pripravlja na politično fronto in zato njegova nasilnost ni tako opazna, pa je zato tembolj nevarna. Ko je predsednik Truman v svojih napovedih o tem, kako zavreti napredovanje komunizma, nakazal veliko vojaško podporo Evropi in tistim narodom, ki se hočejo boriti proti komunistični napadalnosti, je tudi omenil, kako je treba pomagati državam, ki so zaostale v svojem gospodarskem razvoju in so zato lahko plen komunističnega imperializma. Za take države je postavil "točko štiri-point four", ki določa posebno podporo nekaterim predelom sveta, med katere spada tudi precej dežela v južnoameriškem predelu. V te dežele bo prihajala podpora zlasti za napredek industrije in splošne tehnične civilizacije.

Vladimir Kos

MOJA JESEN

*Ko zdrkne prvi žolti list na tla,
postane v mojem srcu tiho —
zemlja kliče*

*s platanami za belo hišo
v nizkem soncu,
z oblaki v begu,
s ptički krog cerkva.*

*Jesen je slika mojega srca:
beži in išče,
sanja,
stára,
v dan slovesa;*

*čez mesce tri zapoje vrana
pešem smrti
in v prazno polje
pride
Bog z nebá.*

Napad na Abu-Sabu

Prav ponižno sem čakal pred telefonsko celico, da pridem na vrsto. Z Abu Sabujem sva se namreč domenila, da se dobiva, kakor prejšnje leto na domu ob osmih zjutraj, pa mi je kasneje sporočil, naj za vsak primer pokličem prej po telefonu. Včasih mora tako nenadoma spremeniti dnevni red, in bi res bilo škoda, da bi — čeprav sem eden najponižnejših časnikarjev — kar tako zaman izgubljal čas.

Naposled sem le prišel do slušalke in na drugem koncu bakrene žice mi je takoj odgovoril Abu Sabujev strežnik. Gospod je šel na jutranji sprehod in če mi ni nerodno, naj pridem ob osmih zjutraj k španskemu spomeniku v Palermo.

Skorajda neverjetno, toda prav ko je bila ura osem, sem stal pod spomenikom. Z Abu Sabujem sva si stisnila roke.

“Točnost — kraljevska čednost!” sem naju kolektivno pohvalil

“Morda”, se je nasmehnil. “toda pregovor so si izmislili plebejci... Slaba stran pri tem, da si nekje točen, je prav v tem, da ni nikogar tam, ki bi znal to ceniti. V ostalem: kako je kaj z vami?”

Počasi sva se premikala po praznih ulicah proti središču mesta.

“Precej problemov lanskega leta je prav izginilo!” je odvrnil na vprašanje, če je lanski interview imel kakšen vpliv na njegovo delo. “Ljudje so se v marsičem spremenili, ne ubijajo si glave z nerešljivimi težavami, ker niso od nas odvisne, ampak od celotnega svetovnega političnega položaja.

Že niso več tako grozno prepričani, da gre do “to jesen pa prav gotovo” nazaj in zato treznejše gledajo na svoje materialne, duhovne in predvsem svojih otrok duševne probleme... In kar je najvažnejše: naši ljudje niso geniji, toda zgubili so občutek, da ne bi mogli postati, kar so postali drugi. To je po mojem največji uspeh, kar jih je sploh bilo moči doseči. Vidimo uspehe pri sebi, pri prijatelju, in se ne čutimo več manjvredne v življenjski borbi.

Nekaj problemov se je seveda šele pričelo obravnavati; če sem z vašim člankom pripomogel k razgibanju, sem svoje dosegel. Ni

najhuje, dragi moj, da obstajajo skrbi, težave, problemi.

Hujše bi bilo, če ne bi imeli moči, volje in poguma, jasno jim pogledati v oči in jih pri- četiti reševati.”

“Ali imate v zvezi z lanskim pogovorom kakšne izjave?” sem ga vprašal, ko sva stopila v sprejemnico in se mu je indijanski strežnik prijazno poklonil, kakor da ga že dolgo mesece ne bi videl.

“Izjave?” se je nasmehnil. “Ne... pač pa bi rad mimogrede nekaj omenil. Mnogi naši ljudje so članek prebrali, mnogi od tistih, ka-

terim ste priporočili, naj ga ne bere. So mnenja, da vse prečno gledam, da vse kritiziram in da v resnici ni tako, drugi pa spet pravijo, da je res vse črno, da pa vse skupaj nima pomena, ker se človeka ne da spremeniti... Po mojem se oboji motijo. Spoznal sem zadnje leto nekaj ljudi — moja starčevska kri se kar zažene po ozkih žilah, kadar se spomnim nanje — na katere smo res lahko ponosni. Bili so mrtvi, danes živijo. Nikar ne mislite, da si morda predstavljam, da je to moja zasluga, da sem jih jaz spremenil. Ne! Toda morda sem komu dal misliti, morda sem komu sprožil dvom in je ostalo delo — sam dokončal. Učitelj Podrekar, na primer, ki je lani toliko smeha vzbudil, predvsem pa zgražanja med našo inteligenco in še več našo "polinteligenco" (to so tisti, ki pred vsakim pogovorom vprašajo, če imaš maturo — in če je nimaš, se oddaljijo z brzino letala na raketni pogon), ta je recimo danes spoštovanja vreden vzgojitelj na nekem zavodu. Cela vrsta jih je: možje na mestu, ki napredujejo na položaju in istočasno ostajajo na višini. Še več: ne samo, da jih ni pokvarilo veliko mesto: sami, z vedenjem, odločanjem, znanjem, s svojo osebnostjo pozitivno vplivajo na svoje moralno ne vedno najvišje stoječe poklicne tovariše..."

Pogledal je skozi okno na sonce, ki se je prikazalo nad velikanskimi reklamnimi napisi. "Kako teče čas... prvi obisk je najavljen za to uro. Lani ste se, mislim, prav dobro počutili na "svoji postojanki"; zato sem vam tudi letos pripravil udoben naslanjač tam za knjižnico in pod mizico nekaj pijače."

* * *

Znova opozarjamo drage bralce, naj krepko pomislijo, preden se usodijo brati ta "obisk" do konca. Lani marsikdo ni upošteval tega opozorila in mu je več kot ena ura spanja bila ukradena na račun temnih misli in izgube duševnega miru. Kdor je preveč občutljiv, naj, prosimo, preskoči te strani (morda naj pogleda samo sliko) in bo ostal, kakor je bil doslej: idealen Slovenec. Sam s seboj prečudovito zadovoljen, brez problemov, z osmimi kaj krepčilnimi urami trdnega spanja...

Medtem ko sem si pripravljajal naslanjač in si ogledoval knjižnico, sem premišljeval o tem čudnem možu. "Dedu Modrosti", kakor so ga imenovali Indijanci, med katerimi je bival več kot petdeset let.

Zdel se mi je čuden, ker je nosil kakor svetopisemski očak čudovito gojeno belo brado,

ker je bil njegov korak kljub osemdesetim eleganten, krepak, in ker je povabil človeka, naj sede, s tako kretnjo, da si ime! občutek: kralji in diplomati so njegovi vsakdanji gostje...

S počasnim korakom je stopal k težki mizi. Sedel je in spomnil sem se, da se je tudi lanski obisk tako pričel: sedel je samo za formalnost; kajti komaj se je nekoliko ogrel pri pogovoru, je vstal in hodil neslišno z enega konca sobe do drugega.

Pred seboj sem imel šop listov in nekaj ošiljenih svinčnikov, pripravljen, da si pričnem zaznamovati važnejše pogovore ineva. Kakor lani sem se tudi to pot ustavil samo pri pogovorih — precej skrajšanih — in ne pri cpisih zunanosti ali vedenja obiskovalca.

"KAMPO, KRAJ NESREČNIGA IMENA..."

"Ne vem zakaj, dragi Abu Sabu, toda ljudje, ki niso živeli v taboriščih, so proti nam, ki smo tam živeli. In vendar smo delali čast vsemu narodu. Gospodje, ki so prihajali na pregled, so videli kako organizirano, moralno in vsestransko vzorno živimo. In tako lepo se je dalo živeti! Nič ni bilo treba misliti, kaj bo jutri, "saj vrhovi mislijo", so nam pravili. Nič nisi delal, ni bilo treba odločati, pa si le jedel in spal. Zdaj so nas pa lepo vrgli ven, v svet, in namesto, da bi srečal ljudi, ki se jim smilimo, se še norčujejo. Moja žena — gna ni nikoli živela v kampu, ampak je delala zunaj in sem prav za prav zaradi nje prišel sem k vam — mi vedno očita, da še vedno živim v kampu. Da je grozno živeti z menoj, ker samo o kampu govorim. Povabim v nedeljo popoldne prijatelje, pravi, in namesto da bi govorili, kaj bo z nami, se pogovarjamo o kampu. Gre z menoj na pevske vaje, gre z menoj na ples, pa sliši že stotič isto zgodbo in pa "nikjer na svetu se ne da tako živeti kakor v kampu".

Ne vem, zakaj jo tako grozno moti. In pravi, da smo kot Lotova žena, vedno nazaj gledamo in smo zato okam-p-eneli. Včasih me spravi v obup, strupa bi ji dal piti..."

"Če bi bil jaz vaša žena, dragi moj, bi ga tudi spil. Raje kot živel z vami. Tako ne gre, dragi moj! Človek vas razume: nekaj let ste živeli v majhnem krogu, morda prav v letih, ko ste duševno in fizično rasli. Marsikdo je v taborišču spoznal svojega najboljšega prijatelja, doživel prvo ljubezen, prvič nastopal na gledaliških deskah, prvič živel mesece in me-

sece ob morju... skončal šolo... Vsem nam je tudi znano, da se je v taborišču delalo. Kulturno. Z velikimi žrtvami so naši ljudje organizirali šolstvo, urejevali časopise, budi-li ljudi iz mrtvila. Idealni fantje so igrali — spomnite se samo Hamleta — in si kradli ure spanja, samo da so mogli dati nekaj novega našim ljudem. Bile so žrtve, toda že danes se zavedajo ene stvari: že zdaj so jim bogato poplačane. Njih delo jih je rešilo, obdržalo na višini. Dosti večja je bila nevarnost za poslušalce, gledalce in — opazovalce... Živeli ste, kakor so drugi hoteli ali mislili, da je dobro, in kakor se je v takih razmerah žive-ti dalo. Danes se je to taborišče spremenilo dobesedno v "koncentracijsko taborišče" mož-ganov, kajti ne morete iz svojega miselnega kroga. Prišli ste ven, nekaj let ste že zunaj, pa se bojite biti sami, prepuščeni samemu se-bi... Izgubili ste svojo osebnost, danes ste kolektiv. Vaši otroci bodo rasli v istem oko-lju, "videlj bodo drug drugemu v želodec". Pa ne pomislite, kakšne posledice bo to moglo ime-ti. Teško se je postaviti na lastne noge, pričeti kaj na lastno pest.

Imam tam v miznici pismo. Pred tednom dni sem ga prejel in nekdo me prosi, naj o-belodanim problem: v neki tovarni dela sto-dvajset Slovencev. Prijetno je, kajti skupaj so, boj varne se čutijo, pa se tudi lažje to-laziijo, kadar vidijo, da je tudi drugi na sla-bem in ni mogel nikamor priti. O predelav-cih, ki so prišli za njimi v tovarne, in se niti po brihtnosti niti pridnostih ne morejo primer-jati z njimi, a so se kljub temu povzpeli, je treba govoriti slabo in vse je opravljeno. V cpravljanju avtoritete — kakršne koli že — vidijo še edini ostanek individualistične vzgo-je... Problem: nikdar se ne bodo osebno osa-mosvojili. Drugič: kaj mislite, bi bilo bolje za njih prihodnost: če bi bilo teh 120 fantov raz-deljenih po štiri in štiri v tridesetih tovarnah, ali pa tako da so vsi skupaj. Pridni so, gara-jo; kdor se še prav posebej zanima za delo, za stroje, išče primerno tehnično čtivo, pride naprej. Toda če bi bili štirje Slovenci med tisoč delavci, sem prepričan, da bi vsi lahko prišli naprej. Vseh 120 tega ne more zahteva-ti. "Saj imate enega capataza," pravi vodstvo.

* * *

„Ampak, dragi Abu Sabu, taborišče je bilo za marsikoga rešitev...“

„Trenutna! Toda bo za marsikoga poguba za vedno, če se ne predrami. Mnogi so tam izgu-

bili osebno iniciativo. Danes je clovek zunaj, sam mora misliti nase, službo mora sam iska-ti, menjati... kako strašno težko je to neka-terim ljudem... O vsem moraš odločati sam. Grozen problem je nastal z nekaterimi našimi ljudmi: samo še fizično živijo naprej. V tabo-rišču so čakali odhoda — naj vodstvo misli, kam gremo, so pravili — in danes spet tako čakajo: končnega svetovnega spora in neko-ga, ki jih bo poslal kam na ladjo in spet kam drugam. Ne, dragi moj. Danes si postavljen v normalno življenje, čeprav v tujini, in ne mo-reš pričakovati, da bo stal odbor ali organiza-cija za teboj in te reševala brez tvojega so-delovanja ali odgovornosti; to je namreč ideal-no zate, brez tvojih osebnih problemov. Tri stvari so potrebne za rešitev vašega problema: volja, volja in spet volja, strgati se iz začara-nega kroga miselnega "koncentracijskega ta-borišča"...

* * *

"ŠTIRJE SO ŠLI PO GOBE..."

Ko je Abu Sabu spremljal gosta do vrat, je stopil k njemu strežnik in mu nekaj zasepe-tal. Abu Sabu je pokimal, potem pa se mi pri-bližal.

"Dragi moj, oprostite, toda moral vas bom pustiti samega nekaj minut. Da se ne boste dolgočasili, pregledjte tole," je dejal in mi dal v roke več pisem. "Sem jih mislil popoldne po-slati ljudem, ki me vprašujejo za svet. Morda boste našli kaj zanimivega v njih..."

Odprl sem prvo pismo in našel na začetku pisanja postavljena vprašanja iz prosilčevega pisma. Nisem vedel, ali Abu Sabu tako pozno odgovarja misleč, da je medtem njegov dopis-nik že pozabil, kaj je sploh vprašal ali pa ima tak način dopisovanja...

"Dragi Abu Sabu... kako je meni grozno pred ljudmi. Stopim kam v druž-bo in zardim kot polna luna. Slabo se počutim v ženski družbi v pisarni, kjer delam. Zardim kot kuhan rak in dekle-ta tudi zardijo, ker ne vedo, zakaj sem jaz rdeč, in šef pravi, da nas bo vse sku-paj vrgel na cesto, ker ne more dopusti-ti, da sprejemamo ljudi v takih čudnih barvah... Grozno sem boječ..."

"Draga sramežljiva mimoza! Najprej se znebite občutka, da je boječnost nekaj popol-noma slabega. Dostikrat je samo tista varu-joča plast, ki dovoli, da se pod njo naša oseb-nost more sploh razviti. Drznost je dostikrat

čisto navadno pomanjkanje vzgoje, finosti... Človek, dragi moj, ki pri 30 let. ni boječ, pravi nek francoski mislec, bo pri 42 kuga za družbo... Treba se je prepričati, da boječnost ni samo ovira, da je tudi velik privilegij... Druga stvar pa je seveda "zunanja" boječnost, boječnost v nastopu, pri odločitvah. Svet je poln velikih ljudi: duševnih velikanov, velikih vojskovodij, velikih svetnikov, velikih umetnikov... Različna so bila njih pota, toda v enem so si bili vsi enaki: niso bili boječi, niso bili mečkači. In v življenju se prav vsakomur prej ali slej izkaže, da je tako: odločitev, kateri sledi takojšnja izvedba, je dosti boljša kakor dolgo odlašanje in čakanje na neko idealno rešitev, ki se nikoli ali kasno izpelje. Sprašujete, zakaj smo Slovenci na splošno tako boječi v družbi. Dostikrat sem premišljeval: ker smo revni, morda bolje: gospodarsko nesamostojni. Eni pod Avstrjci, Primorci pod Italijani... Zato tudi nismo bili navajeni 'parкетов' kakor pravimo. smo malo hodili v "višjo družbo". O tem, kako se boriti proti boječnosti, dragi moji, se je toliko pisalo, da je verjetno zaradi tega nastalo splošno pomanjkanje papirja na svetu. Ne svetujem vam nobene knjige, pač pa vam dam tri nasvete, ki so bolj učinkoviti, kakor vsa pisana filozofiranja: Prvič: stopite vsak dan v bogato trgovino v središču mesta in vprašajte za ceno kakšnega predmeta, ne da bi se čutili prisiljeni ga kupiti. Drugič: nikoli ne prisostvujte pogovoru, ne da bi vsaj trikrat sodelovali. Prisilite se, čeprav vas ne zanima... Tretjič: stalno si ponavljajte, da ni nujno, da ste bolj neumni od drugih, in da ni nujno, da je vaš bližnji brihtnejši od vas..."

"Oče Modrosti, prav pristrčno preko vseh ravnin naše neljube pampe pozdravljen: ne bi ti pisal, če ne bi v svojem premišljevanju — strašno dosti premišlujem — prišel na čudovito idejo, katero, upam, bodo znali vsi sonarodnjaki upoštevati tako zdaj kakor po povratku v mojo premilo domovino. Zakaj se vsi Slovenci tukaj ne zberemo, gremo kam proti severu in naredimo lep, pošten zdrav kampo, imenovan "Svetovit" (kar je lepo starslovansko ime za uda srenje, moškega spola)? Tam bi bili vsi naši obrtniki, uradniki, naša šola, naša cerkev in naši narodni poslanci, ki bi morda kot narodna manjšina lahko prišli celo v parlament. Vsak večer, ko le-

žem, vsako jutro, ko vstanem, se mi srce spomni, na prekrasne dni kampovskega življenja...

"Ti odpisujem resno, čeprav te nimam za resnega. Misliš ostati zunaj v svetu? — Poglej torej čimprej življenju v lice! — Se misliš vrniti? — Premisli: Si eden maloštevilnih, ki ima možnost, da se duhovno, politično, kulturno in strokovno svobodno vzgoji, pa raje širiš "duh emigracije" kot eden tistih, o katerih pravi Jacques Maritain "...da so kakor francoski emigranti monarhisti, ki so se po Napoleonovem padcu vrnili v Francijo: ničesar niso pozabili in ničesar se naučili... Kajti tudi pozabiti je treba znati... Duh emigracije je nekaj bednega. Nismo in ne smemo biti zaprt krog beguncev, kajti naša duša živi z duhom naroda, med katerim živimo. Nadaljevati našo kulturo, izpopolnjevati se, sodelovati, kolikor je mogoče, pri kulturnem delu te dežele, je naša dolžnost." — Tako je govoril veliki katoliški filozof, sam begunec, ko je bil za časa izgnanstva imenovan za rektorja francoske univerze v Severni Ameriki."

* * *

Pismo iz Trsta.

"Abu: Imam manjvrednostni kompleks. Kaj storiti?"

"Iznebiti se ga! Manjvrednostni kompleks škodi, dragi moj, vsakemu človeku, pri vsakem poklicu (tudi pri uradnikih pri telegrafu — po slogu namreč sklepam, da je to Vaš poklic). Najprej pa se pomirite in pomislite, da so vse, kar je vrednega na svetu, ustvarili ljudje, ki so imeli isti občutek kakor Vi. Pravijo knjige, da prav zato, ker so hoteli pokazati, da niso taki, kakor je bil njih občutek: manjvredni. Vsi umetniki so v bistvu poznali ta občutek, vsi izumitelji, skladatelji... Skoraj vsi "velikani" so ga imeli. V Jugoslaviji so pravili, da ga samo naši prav najbolj južni bratje nimajo, pa bi bilo morda bolje, če bi ga imeli.

Delaj, garaj, ustvarjaj! Pridobite si položaj, notranjo gotovost, pa zunanjo gotovost ali danes imenovano "denar". Pravijo, da ni človeka, ki se z denarjem v žepu ne bi tega občutka hitreje znal znebiti. Poskusite! Resno: če Vam je manjvrednostni občutek tako močno razvit, da ste prepričani, da se ga ne morete znebiti, spomnite se na filozofa Ortega i Gasset: pravi, da so res veliki znanstveniki postali taki ljudje, ki so se v resnici bali družbe, življenjskih problemov in so se zato — in ne zaradi neke notranje predispozicije —

vrgli v metodično delo. Za njimi, bratec! Nam tako grozno manjka znanstvenikov!

* * *

"Prav zagrenjen pišem te vrstice. Pa zakaj tudi ne bi bil! Vsak dan bolj uvidevam, da ne bo nič iz mene. Iz premajhnega okolja smo prišli v velik svet. V hipu so se nam tla spodmaknila izpod nog in smo obviseli. Opozujem ljudi okrog sebe in vidim: vedno so uspeli taki s široko vzgojo, vedno odločni, pogumni, skratka — s takimi lastnostmi, kakor jih more dati samo razkošno življenje. Imeli so vsega na uporabo: časa, denarja, službe, starše na sijajnih položajih. Potovali so po vsem svetu, spoznavali najrazličnejše ljudi, izmenjavali z njimi misli, si dopisovali, imeli vso literaturo na uporabo, skratka: vse, kar jim je dovolilo, da "so se razvili".

"Dragi moj mladec: majhne razmere dela majhen človek. Zgodovina v toliko, v kolikor je bila spet odvisna od majhnih ljudi. In zdaj: namesto da bi se znašali nad našo zgodovinsko preteklostjo, iskali krivde pri sebi in pri drugih, pri živih in pri mrtvih, ki so odločali o poti našega naroda tako takrat, ko smo stoletja bili pod "sužnjim jarmom", kakor takrat, ko smo bili "pod svobodnim soncem", zakaj se raje ne poglobimo vase in premišljujemo...?"

Preberite te vrstice neznanega avtorja. Odprtemu srcu in možganom morejo obrniti smer za bodočnost:

"ENO SAMOTNO ŽIVLJENJE. Tukaj je mož, rojen v neznatni vasici, otrok kmečke žene. Rasel je v drugi prav tako neznatni vasi. Do svojega tridesetega leta je delal v mizarški delavnici in potem je šel za potujočega učitelja. Ni napisal nobene knjige, niti ni bil nikoli v kakšni službi. Nikoli ni imel svojega doma in nikdar si ni ustvaril družine. Nikoli ni obiskoval šole. Njegova noga ni nikdar stopila v milijonsko mesto. Nikdar se ni oddaljil več kot dvesto milj od rojstnega kraja. Nobe-nega takega dejanja ni storil, kakršno navadno spremlja življenje velikih ljudi. Ni imel nobenih priporočil, garancij, razen samega sebe. Ko je bil še mlad, se je javno mnenje obrnilo proti njemu in prijatelji so ga zapustili. Najzvestejši ga je celo zatajil. Predali so ga sovražnikom in tam je pretrpel zasmehovanje sodbe in obsodbe. Pripeli so ga na križ med dva razbojnika. Medtem ko je umiral, so njé-

govi morilci žrebali za edino stvar, ki jo je imel na tem svetu: za plašč. Ko je umrl, so ga sneli s križa in — iz usmiljenosti nekega prijatelja — položili v sposojen grob..."

Dvetnajst dolgih stoletij je preteklo; danes je On središče človeštva in simbol vsega napredka, četudi izvzamemo Njegovo božanstvo in mislimo Nanj samo kot na človeka. Vse armade, ki so kdaj korakale; vsa brodovja, ki so kdaj bila zgrajena; vsi parlamenti, ki so kdaj zasedali; vsi kralji, ki so vladali, vsi skupaj niso imeli toliko vpliva na človeštvo na tej zemlji kakor to edino samotno življenje."

* * *

Zapiral sem pisma in premišljeval. O sebi. Človek misli, da ima samo on skrbi in težave, pa vidi, da so jih tudi drugi polni. Ko sem se tako sklanjal nad pismi, me je zmotilo odpiranje vrat.

"Kar naprej, gospodična, in nikar se ne bojte", sam zaslišal Abu Sabuja. Pogledal sem preko knjig, pa nisem mogel opaziti gosta. Stal je verjetno pri vratih.

"Oprostite...", glas se ji je prav tresel, "...mislim, da sem storila veliko neumnost, da sem sploh prišla sem k vam. Moj Bog, če zvedo moje prijateljice, ne vem, kaj bo z menoj..."

"Pomirite se za božjo voljo!" se je oglasil mirni Abu Sabujev glas izza mize.

"To je nekaj groznega..." je šele čez hip nadaljevala. "Saj je pravzaprav smešno. Med nami dekleti nas je dosti, ki bi se rade kaj pogovorile... tudi z vami, pa se vsaka druge boji, kaj bo rekla... Posebno še, ko ste lani tako grozno pisali o nas... (Dolg odmor, potem pa:) Ste tak kakor vsi moški: smejete se nam, kritizirate, na drugi strani pa nič ne naredite. Kako pa naj vemo, kaj naj storimo? Vi, in drugi taki kakor vi, ki veste, kaj je prav in ni prav, zakaj se najprej sami ne zmenite, zakaj jasno ne poveste, kaj bi naj bilo dobro za nas in kaj ne. Zakaj v enem časopisu priobčujete "Smrt z rdečimi nohti", kjer nas hočete prepričati, da je barvanje nohtov greh, in zakaj teden dni kasneje priobčite drug članek, kjer se norca delate iz deklet, ker se ne šminkajo in ne barvajo nohtov?? Ko sem bila v Gorici, so mi rekli: srednji rokavi mali greh, kratki rokavi smrtni greh. Tukaj greste k sprejemu papeškega odposlanca za kongres in vse dame nosijo kratke rokave. Torej, kaj je pri stvari? Smejete se, pa ne veste, koliko

grozних in nepotrebnih duševnih bojev ustvarjate, dopuščate mladim dekletom. Ali se zavedate, da s tem, ko stvari ne razčistite, lahko miselnost dekleta za vse življenje pokvarite, zamotate z nepotrebnimi pomisleki? Zakaj nič ne storite? Zabavljati zna vsak! Vsi gospodje, s katerimi sem na skrivaj govorila, se smejejo našim težavam, pravijo, da smo ozke, da smo ne vem kaj, obenem pa dopuščajo, da se objavljajo članki, katerim se oni smejiijo, dopuščajo, da živimo tako brez jasnosti, da se ne upamo iskreno med samimi seboj pogovoriti, da živimo pod nekim terorjem, ki smo ga same ustvarile. Nekoč vas bo še glava bolela.

Tako — zdaj pa le sedite in spet poceni duhovičite na naš račun!"

Tresk! Vrata so se zaprla, da so zažvenketala okna. Ti strela! Kdo bi si mislil, da iz tistega glasu, ki je stopil v sobo, lahko pride tak glas, kakršen je odšel. Stopil sem izza knjižnice, da pogledam Abu Sabuja. Mislil sem, da ga bom našel nasmejanega, pa mu je bil ves obraz temen.

"Dragi moj", je težko dajal čez čas. "Nimam niti stavka pripomniti. Zakaj najprej ne pometemo pred lastnim pragom...? Ima prav!" Požrl je slino; nenadoma se je dvignil in začel hoditi sem ter tja po sobi.

"Že večkrat so mi očitali, da toliko poudarjam potrebo po podjetnosti, po materialnem napredku, da se pa ne spuščam v... Strela! Kaj bi šele bilo, če bi se spustil na druga polja! Hotel sem strebiti take dnevne, kako bi dejal, "materialne" pomisleke. Žalosten sem tega zadnjega obiska, pa vesel obenem. Žalosten zaradi razmer, ki mi jih — saj ni bila prva — odkriva, vesel pa, ker vidim, da so še dekleta z nerazredčeno krvjo v žilah. Bog ti daj srečo, punček! Res sem je vesel: človek vidi, da je vsaj nekaj takih med nami, ki se jim mozeg še ni osušil..." Abu Sabu se je dvignil in na obrazu mu je bilo videti, da so mu misli spet nekje drugod. "Sem je vesel, kajti navadno samo pri sebi čez koga govorimo, pa nikamor ne sporočimo svojih misli. Umetniki razstavljajo, pisatelji pišejo, pevci nastopajo. Ljudje se še nekam zanimajo, ampak, da bi kdo z besedico — razen kritika, ki prisiljen napiše nekaj vrstic za časopis — osebno sporočil svoje zadovoljstvo ali razočaranje, ne, tega pa ne. Še meni se je prav za malo zdelo: toliko se je lani razpravljalo o vašemu članku, a da bi bil eden, ki bi mi osebno sporočil: dragi moj, star si pa neumen, ali

pa: dobro si povedal, ali pa da bi mi v zvezi z lanskim obiskom povedal svoje lastno mnenje, tega ni bilo. In je bilo enih kakor drugih, hvala Bogu, kar precej. Kolikokrat sem nepoznan stopil v družbo in sem slišal: "To bi bilo pa dobro za Abu Sabuja"; ampak pri tem stavku je tudi ostalo. Kadar je kdo kakšno jedko povedal, sem slišal reči: "To ti je pravi "abusabizem"...". Dosti premišljujemo, morda celo sklepamo sporočiti svoje misli kakšni reviji, časopisu, človeku, smo preveč mrtvi, premalo plastični smo, kakor sem lani dejal, pa so mi grozno zamerili — "duševni eunuhi", brez sil v sebi, in poleg tega v napačni sramežljivosti vzgojeni: nočemo pokazati svetu, kaj čutimo. Bojimo se biti iskreni. Če ste bili na kakšnem slovenskem koncertu, ste videli, kako je nekaterim nerodno ploskati, čeprav so med pesmijo s svetlečimi očmi uživali; zato razumete, kaj mislim. Iz tega našega duševnega eunuštva izvira tudi naša nevhvaležnost do vseh, ki kaj ustvarjajo. Priznanje, dragi moj, je to, kar umetnika drži pokonci in ga navdušuje za nadaljnje delo. Toda nam je nerodno priznati, da smo se pri lepi pesmi kar v hipu znašli s solzami v očeh, da smo se pri nekem branju tako živeli, da so nam noge same pričele mencati. Ne! Čustveno smo mumificirani in se nam zdi nelepo priznati, da nas je kakšna stvar prevzela. Zato se tudi težko za kakšno stvar navdušimo, a brez navdušenja, dragi moj, se nikjer nič ne ustvari."

Ustavil se je pri oknu in pogledal preko pestro razigrane avenide. Ves zamišljen se je nenadoma obrnil.

"Pravijo, da je z nami ljudmi kakor z vinom: starost zagreni slaba in zboljša dobra. Pa si mislim: kaj če ni vse to moje govorjenje marsikomu samo metanje besed nekega zagrenjenega človeka. A se pomirim: v bistvu sem še vedno poln zanimanja, zato se tudi čutim mladega; in kar je še več: v bistvu sem vesel, kajti naučil sem se uživati ob lepih preprostih stvareh in ne obupavati v težkih trenutkih. Me prav razveseli, kadar vidim, da je med nami toliko mlajših ljudi, ki jih prav takobolijo slovenske notranje razmere, naše lastnosti, naša miselnost. Pred kakšnim mesecem dni sem dobil od nekoga, nepodpisan članek, s prošnjo naj ga objavim v našem tisku. Fant mi je všeč, čeprav uporablja nekoliko preveč satiričen slog. Mislim, da bova oba vesela, ko ga spoznava. Pričakujem ga namreč danes popoldne. Tukaj je njegovo pisanje.

GRAECUM EST, NON LEGITUR

(Po gršk' je napisáno, zatú bere nej se ne!)

Trdijo naši davni predniki, da je človek lahko neumen iz treh razlogov: prvič, ker se neumnega dela. Drugič, ker je bilo življenje krog njega takšno, da drugačen ni mogel biti, in tretjič, ker se je rodil neumen. (Teh je zelo malo, večina se jih šele sama naredi.) Naše zdravo javno mnenje je vedno trdilo, da je najbolj neumen ta, ki se neumnega dela. Toda kakor v razvoju ni ničesar stalnega, smo v tujini pridobili še četrtega člana, to je: neumneža, ker tak hoče biti in ki je istočasno prepričan, da je pameten. To je tragedija, ki jo more človek opazovati dan na dan, razen v primeru, da sploh ne gre med Slovence. To zadnje pa ni varno, ker takoj dobi priimek "odpadnik".

"Človek četrtega razloga" je med našim milim ljudstvom kaj pogost primer. Govoriš z njim in se ti zdi čisto normalen: dela osem ur, pije svojo merico in včasih čez, zapoje vsake tri tedne "Gor čez izaro" in se razneži, vsako drugo soboto pove nekaj krepkih čez politično vodstvo, katero koli naj to že bo. Skratka: uomo qualunque, "človek s ceste", tip našega idealnega poštenjaka. Vse gre v redu, dokler ne omeniš, da si nekje bral in da je to bila španska revija. "Špansko?" pravi, te pogleda z izgubljenimi očmi in se umakne za meter in več. Misli mu stečejo po možganih, bolje rečeno "gredo", kajti zaradi pomanjkanja miselnega vežbanja so postale okorne, in s široko odprtimi očmi bi ti rad zakričal neko besedico, ki je pa zaradi dolgoletne neuporabe ne zna več spraviti preko jezika in ki naj bi bila "kolaboracionist". "Taka sramota! Špansko bere."

In potem je slišati tisti klasični begunski stavek, ki ga bodo v domovini uklesali v spomenik "Vračajoči se begunec": "Sem bil v Avstriji, pa se nisem nemško učil, sem bil v Italiji, se nisem italijansko učil, sem bil leto dni z Angleži, pa ne znam niti besedice angleško, pa se tudi v Argentini ne bom učil..." In mladina se bo ob odkritju spomenika zbrala krog slavnostnega govornika in

bo kričala: "Bil je mož! Bil je naše gore list! Živela narodna zavest!" Otroci iz vrtca bodo pod vodstvom narodne dame začeli z zborovno recitacijo: "Kdor zaničuje se sam..." Požarniki bodo zaigrali himno, toda ker bodo tako premilo ganjeni, bo srenja šele proti koncu spoznala in uvidela, kaj igrajo in prav na koncu se bodo začeli častni gostje dvigati iz klopi. Narod bo pel...

Figo! Jokal bo, dragi moji, jokal bo kot jeruzalemcji, nad seboj in nad svojimi otroki, nad bedaki, ki jih je rodil.

Človek ne ve: ali je bilo res treba tvegati življenje, potikati se po svetu deset let, stradati po taboriščih, služiti si grenki kruh pri ljudeh, ki jih umsko in fizično prekašaš, vse to samo zato, da moreš svetu pokazati, da si bedak. Doma bi ostal, tam bi živel brez španščine, kakor so vsi tvoji pradedi, katerim je "španščina" bila nekaj, kar jim je samo v Lepi Vidi prišlo na uho. Dvanajstkrat na dan bi mogel o kakšni stvari reči, da ti je "španska vas", tako v brk tistim, ki so odšli v svet, da se vrnejo s širšim obzorjem, politično zrelejši in bolj pripravljeni, da hodijo z narodom.

Doma nas gledajo — vsaj velika večina — skozi "rdeče naočnike". Lahko si mislimo, kako nas tam prikazujejo. Tragično je to, kajti večina ima in bo imela vedno bolj napačno mnenje, in ni namga mogoče spremeniti. Toda še bolj tragično bi bilo, če bi o teh izmed nas, ki bodo nekoč spet stopili v stik z narodom, ljudje doma lahko spraševali: In ti, kaj pa so ti delali zunaj deset let?

Dragec, zunaj smo! Tisto "špansko je, ne berem", je znak tvoje duševne revščine. Duševne in možganske, kajti vedno smo trdili, da smo Slovenci naravnost geniji za tuje jezike in smo se režali tujcem, ki so nas prišli zasedat ali kultivirat, ker niso po dvajsetih letih življenja med nami znali spregovoriti "r". Slovenske klasične burke so izvajale salve smeha z junakom, ki je po nemško poudarjal svoj "r". To smo vedeli, širili, sami smo pa večji bedaki. Ti, recimo, niti takega "r" ne spraviš v španščini iz sebe. Znak nesposobnosti in pa — napačnega ponosa. Ošabnosti, bo-

lje rečeno, kajti še vedno si prepričan, da se ničesar novega ne moreš naučiti od teh ljudi tukaj. In se prav krepko motiš... Poleg tega pa z neznanjem jezika pokažeš tudi svojo legendarno ne-hvaležnost. Ne pomisliš, da bi danes še vedno lahko poležaval — kakor žal mnogi drugi delajo — po nemških taboriščih. Bolehal, prosjačil... Angleži bi te morda vzeli, dokler ne bi videli, da nisi za rabo in bi te spet jetičnega od dela po rudnikih vrnil v Nemčijo. Amerikanci trenutno rabijo svoje misli za Korejo in se z njimi ne bi mogel zmeniti. V Italiji ni nič. So umazani, ne znajo nič, ne razumejo nič, skratka: so kakor so vsi drugi narodi na svetu razen nas Slovencev. Dobro, da se je Gospod Bog zmotil in vse tako zorganiziral, da si mogel priti sem, kjer hodiš lahko cele noči po cesti, brez osebne legitimacije; ljudje ti sicer stopajo na autobusih po nogah, pa vsaj ne po lobanji... Dragi moj: kadar človek drugega ne more, vsaj hvaležnost pokaže do tega, ki mu je pomagal. Aaaah, seveda: "Kaj bomo hvaležni? Če nas ne bi bilo..." Ti si jih prišel učiti kajne? Ti, ki si doma sedel v pisarni, danes pa tukaj kot izvedenec gradiš hiše in Bog mu pomagaj, komur bo po tebi zgrajen strop visel dan in noč nad glavo... Univerzitetnega profesorja bi doma kap zadela, če bi vedel, koliko pri tem služiš.

V tej zbirki ljudi "četrtega razloga", je še podskupina: "sajničnimajo". Saj on bi bral, on bi se učil, pa kaj, ko nič nimajo. Kaj pa imajo Italijani v jusu? Nič. Kaj pa imajo Angleži v tehniki? Nič! Kar je dobrega, to imajo Nemci. Kaj imajo Francozi dobrega v psihološkem romanu? Nič! Kar velja, so dali Rusi pred sto leti... Ali pa modrovanje čistokrvnega, samozadovoljnega modreca: Kar je vrednega, imamo mi! "Znanstvene revije tukaj niso na evropski višini!", konča član podskupine četrtega razloga tvoje ugovore in na obrazu mu vidiš, da je to tudi vse, kar ve o evropskih revijah, kajti tudi evropske mu niso na višini. "Spomnite se samo publikacij naše drage Univerze, dragi moji... NEMCI so prepisovali naše tehnične knjige o transformatorjih..."

Dejstvo je drugačno: vsakdo, ki hoče biti na tekočem, starši in vzgojitelji, ki bi radi otroka ne samo fizično, ampak tudi duševno krepko postavili v središče tega velemestnega toka, vsi imajo primerno čtivo na uporabo. Bereš, pa ti morda kaj ni všeč. Se ne strinjaš s pisanjem? Napiši uredniku pismo! Pišeš s slovničnimi napakami? Sijajno! Čim več jih imaš, tem bolje. Ne veš, kako se mu bo dobro zdelo. Pa čeprav urednika napadeš. (Beri Chestertonov "Križ in kroglo", pa boš videl, koliko dobrega tudi najbolj kruto pismo uredniku more prinesiti.) Morda boš s samo enim sporočenim mnenjem mogel bolj razjasniti kak problem, ki ga tukaj samo od daleč gledajo, ali napačno sprejemajo, kakor pa z desetletnim večernim kritiziranjem v kakšnem zakotnem baru — po slovensko.

Slovenci smo res od zlomka: se zberemo na odru, zavpijemo: smo ali nismo, nakar v zborni recitaciji odgovorimo "Smoooo!" in odidemo z odra trdno prepričani, da nismo nič... Koliko govorimo o naši "načelnosti", o naši "doslednosti", pa smo dosledni samo v naši delitvi na dobre in slabe Slovence... Pa o tem drugič."

* * *

"Smo res čudni ljudje", je dejal Abu Sabu, ko je po končanem branju pisma vstopil indijanski strežnik in nama prinesel bombille, mate in čudovito izrezljano kovinasto posodo z vrelo vodo. "Slovenci smo prepričani, da imamo vse, kar je vredno imeti, da znamo vse, kar je vredno znati, ali pa, da sploh nič nimamo, da nič ne vemo in je to zadnje morda še hujše. Naša celotna vzgoja je temu kriva, da živimo in odločamo samo v ekstremih. Biti v ekstremu, je pomenilo, biti značajan, biti izklesan; biti v sredi — tudi v nenačelnih vprašanjih — pa je pomenilo biti odpadnik, biti nezanesljiv, biti O. R... Nekdo, ki je čisto o praktičnih življenjskih vprašanjih dvajset let isto trdil, je bil značajan. Kdor je priznal svojo napako, pa je prišel v časopise, kjer so satirično citirali njegove besede ali pisanje izpred let, naslov pa je bil: "DA NE POZABIMO, GOSPOD ŽIVKOVIČ..." Nikdar nismo mogli razumeti pregovora: kadar se nehamo spreminjati, nehamo biti... (Ne preveč

sladkorja, dragi Simon Preprost, boste uničili ves okus matin...) Sila zanimiv narod smo. Če bom imel kdaj več časa, bom napisal razpravo o Slovencih in gibanju njih miselnosti. Recimo nekaj drobcev.

Dostikrat o sebi dobro govorimo, a večkrat o sebi slabo mislimo. Včasih pa, ko ni časa, da bi se imeli pod kontrolo, ta slaba miselnost plane iz nas. V časopisu izide slika nekega Slovenca. Takoj se nekdo dvigne: "Kaj pa je spet storil?" — Drugič: vedno kadar govorimo slabo o Slovencih, imamo ostale v mislih, nikoli sebe. Malo jih je bilo, ki ne bi lani, ko ste rekli to in to o tem in tem, gotovo imeli v mislih svojega znanca tega in tega... Nihče, strela, ni pomislil nase in je to dejstvo kaj malo vzpodbudno za vas in zame in za vse, ki mislijo, da ima Abu Sabu kakšen pomen. — Tretja stvar: Nenadoma odkrijemo pri sebi neko napako. Oziroma ne odkrijemo: prej smo mislili, da sploh ni napaka. In hitro začnemo iskati večje napake pri drugih; najprej pri prijatelju; in če je napaka "narodna", pri drugih narodih... Smo kakor ženske: kadar odkrijejo, da imajo več kakor osemdeset kil, je njih največjih duševni užitek v življenju, najti ženske, ki tehtajo več... Potem — ne vem, če ste kdaj o tem premišljevali — kadar sami česa nimamo, drugim ne privoščimo. Kadar nimamo denarja, pravimo bližnjemu: "Ha! Ali bi rad vedel, kaj Bog o denarju misli? Samo poglej, komu ga je dal..." Teško priznamo drugim, ki so do česa prišli, da so zmožni. "Kaj, ne verjameš v srečo? Kako si pa razlagaš potem uspeh tvojega bližnjega...?" Slabo govorimo o stvarih, ki jih nimamo, kritiziramo stvari, samo zato, ker jih ne razumemo. V Severni Ameriki se dva pogovarjata o televiziji. Pravi prvi: "Saj ni vredno zgubljeni časa, televizija je šele v začetnem stanju, slike so nejasne, sploh ni dobrih programov..." — "Tako je", pravi drugi, "jaz je tudi še nimam..." — Nevoščljivi smo drug drugemu. Kot pes in mačka se gledamo. Slovenec Slovenca volk... Dostikrat sem že premišljeval, kakšen paradiz bi bila naša skupnost, sploh ves svet, če bi ljudje postopali s svojimi bližnjimi, kakor postopajo s svojimi psi..."

O BELI VRANI IN DVATISOČLETNI PSIHOLOGIJI

Nekdo je nalahko potrkal na vrata. Skočil sem pokonci in sedel za knjižno steno. Abu Sabu je prišleca veselo pozdravil in iz prvih

besed sem zvedel, da je to pisec članka "GRAECUM EST..."

"Strašno rad bi vedel, kako ste se vi vrgli s takim veseljem na učenje jezika?"

"Z veseljem ne, Abu Sabu, ampak moral sem! Imam gotovo manj časa kot drugi naši fantje, naposled sem vendar družinski oče in imam tri otroke. Pa sem rekel: zakaj bi toliko časa zgubljal s premišljevanjem, kako se ne da učiti jezika. Kaj ko bi raje pomislil, da ga moram znati; potem, ko bi se enkrat o tem prepričal, našel način, da se ga naučim. In našel sem si sistem. Delam v tekstilni tovarni in imam dva stroja pod seboj. Vsak večer si napišem dvajset besed na listek in si ga pritrdim na stroj. Kadar mi stroji tečejo in medtem ko drugi gledajo v zrak, preletim vseh dvajset besed. Ne vem, kolikokrat na dan jih imam pred očmi. Ne rečem, da je to najbolj prijetna metoda, ampak kdor hoče, uspe tudi tako. Zvečer prebiram kakšno knjigo, samo po nekaj strani, in si izpišem na listek pet, šest lepih stavkov. Listek imam s seboj; vsak dan, približno ob desetih dopoldne — če mi seveda stroji dobro tečejo — imam pogovor z nekim gospodom, zelo razgledanim in zelo duhovitim, katerega sem si v mislih ustvaril. V pogovoru z njim vsaj dvakrat trikrat ponovim, v raznih zvezah in kombinacijah stavke, ki sem jih prejšnji dan bral v knjigi. Govorim na glas, pri groznem ropotu to nikogar ne moti. Prijatelji pravijo, da sem malo tako tako; bomo videli, kdo se bo zadnji smejal..."

"Sijajni ste! Res bi vas rad srečal čez deset let..."

"Morda ne bo nič iz mene, pravim, ampak kljub temu: kar znaš, ne jemlje prostora v glavi, pravijo. Dobra ideja, pravi moja žena, samo čudna za Slovenca..."

"Napačno: idej imamo kot smeti, samo ne izpeljemo jih..."

Ko je po nekaj minutnem pogovoru spremil mladega plavolasca do vrat, se je počasi vrnil in mi dejal: "Prepričan sem, da bo v življenju brenkal še na druge strune in ne samo na nitke pri tkanju... Podjeten! Malo jih je, so kot izjeme v pravilu: zato da ga potrjujejo. Poznam drugega takega moža. Naučil se je tukajšnje narodne plesne in v raznih klubih uči plesati domačine, kako se plešejo. Treba je biti gibčen."

Abu Sabu se je počasi zleknil in mi pomežiknil. "Vidite, včasih imam tudi take obiske. Mi dajejo novih sil in upanja v življenje. Vča-

sih se mi zdi, da koga sam Bog pošilja, samo, da je v veselje starčevskim očem. Saj naši ljudje so, veste, kakor pravimo, so material, manjka jim samo vzgoje in to ne samo duhovne in umske, predvsem praktične. Vidite, dragi gospod, če bi jaz kdaj imel kaj govoriti pri vzgoji, bi to knjigo", prav stegnil se je preko mize in jo zvelkel s police, "moralni mladi ljudje znati na pamet. Carnegie: Kako si pridobim prijateljev... Nekateri naši ljudje pravijo, da ta mož uči hinavščine. Se motijo. — Če bi vi bili piešasti in bi vam dejal: Kako krasne lase imate, bi to bila hinavščina. Biha bi neumnost! Toda če imate grde brke in lepe lase in vam pohvalim lase, to že ni hinavščina, kvečjemu morda laskanje. Kadar pa komu poveste kakšno lepo lastnost, ne da bi zaradi tega pričakovali kakšne koristi, je to poklon. Tega mi ne poznamo. Za nas je "delati poklone" isto kakor "biti hinavec". Premalo smo logični, da bi uvideli, da ni tako, in da ta knjiga ne uči drugega kakor ne odbijati ljudi, znati ravnati z njimi. Ne kritizirati, najti pri sočloveku lepe poteze in si ga zato pridobiti in tako sebi in drugim znati lepšati življenje... Je knjiga, ki te nauči, kako se naučiti prilagoditi v življenju. Ni v bistvu nobeno odkritje, toda prikazuje življenje s prav posebnega, zdaj še neraziskanega konca... Spomnite se konca nekega poglavja: Ne stori ničesar svojemu bližnjemu, kar si ne želiš, da bi bilo tebi storjeno... Tako zveni, kaj ne, kakor da ne bi bilo šele zdaj napisano; in veste, da jih je pred dvatisoč leti spregovoril On, ki je bil največji psiholog..."

O KRPAŃOVI KOBILI IN SE KAJ

"Dragi Abu Sabu! Oni dan sem govoril z nekim prijateljem. Odpisali ste mu nekoč in mu govorili o nujnosti specializacije v delu. Prav tako ste pa mu tudi priporočili knjigo "La revolución de las masas", kjer pa pisec trdi, da je specializacija rana naše dobe. Torej kaj?"

"Nedoslednost, dragi moj, čisto navadna nedoslednost, ali pa morda... Poglejva torej! Specializacija je v toliko negativna — če bi dobro prebral knjigo, bi vedel — kolikor navadno tako prevzame človeka, da na drugih poljih ostane "kompletna nula". Zdaj pa: boriti se proti temu, ne pomeni, ne specializirati se — ne morete iti v času nazaj, ali proti njemu — ampak specializirati se v neki stvari in ne popolnoma zanemariti drugih. Predvčeraj-

šnjim sem spet stopil v knjižnico Lincoln in začel malo brskati po knjigah. Pa najdem drobno knjižico: O vozlih. Nekdo je zbral 432 različnih vozlov, z vseh koncev sveta, z njih imeni, izvorom, zgodovino. Ti strela, sem si rekel: samo pomisli. Nekoč si hotel pisati o vozlih, pa si mislil, da jih je samo kakšnih sedemdeset, no, zdaj pa imaš. Vsaka stvar danes zahteva študija, podrobnega, in dosti časa. — Vidite, naši ljudje pa mislijo, da bodo postali dobri inženirji, dobri stavbeniki, tehniki, učitelji, propagandisti, umetniki... kar tako čez noč. Da bo prišlo samo od sebe. Samo od sebe nič ne pride v tem stoletju. Treba je gledati krog sebe, vzeti problem v roke, ga sesekljati na delčke, podrobno vsak delček preštudirati in spet zložiti in potem nekaj več.

Vedno poudarjamo, da nas bo samo kvaliteta rešila. Kaj pa naredimo, da bi kvaliteto dvignili? Figo! Premalo nas je, dragi moj, da bi se smeli drug na drugega zanašati. Ampak, žalostna nam mati, mi se ne zganemo: "Kaj več učitelj Umek o novih pedagoških metodah, o testiranju, o umetnom zblizanju učencev v razredu, o razlikah v švicarskih metodah zadnjih let..." "Nič!" — "Gospod Peresce, kaj veste o sodobni literaturi, kaj veste o zadnjih francoskih in nemških pesniških zbirkah, kaj veste o tem, kako so moderni pisatelji prijeli v svojih delih in obravnavali našim podobne probleme, kaj veste?" — "Nič, dragi Abu Sabu, jaz pravkar berem Zbašnikove večerniške povesti..." "Mladi apostol, kaj več o psihozi tukajšnjega ljudstva, kaj več o zvezi francoske katoliške mladine za leto 1951, kaj je to Pariški misijon..." "Nič. Jaz prebiram Pastoralke iz leta 1900. za Slovence, čeprav bom živel med Indijanci."

Nam manjka specializacije in potem podjetnosti. Ne pridemo nikamor naprej. Smo idealni delavci; židje že vedo, zakaj nas iščejo. Garamo, ne tožimo; kadar se naposled le pritožimo, nas malo potrepljajo po ramenih, pa smo spet dobri za nekaj let. Drugi pa nam jezdi na hrbtu in si gradijo week-end hišice ob morju... "Vsi nas imajo tako radi, vsi so za nas in moj gospodar pravi, da se mu zelo smilim in da razume našo narodno tragedijo!" mi nekdo piše. Kakšno tragedijo, bedak, tragedija je to, da ne vidiš kam pes taco moli. Te imajo radi? Kako čudovito! Poslušaj, zakaj pa mu zastoj ne delaš, te bo imel še bolj rad. Smo res pohlevni kot božji volek. Kaj volek? Oslu smo. Porinejo te k stroju, lastnik

gre v Evropo in pravi sinu, ki se čez petindvajset let vrača: Tam pri tistem stroju boš pa našel Slovenca Toneta... Drugi se trudijo, da postanejo vedno boljši delavci, uradniki, in potem zahtevajo tudi vedno boljši položaj. Mi pa kakor v starih avstrijskih časih: "Petindvajset let je služil cesarja in domovino..." Pa je prišel cesar v Gorico, stopil je na oder in govoril po nemško. Potem prav na koncu je še dejal: "Slovenci! Le tako naprej!" (Vse, kar je znal po slovensko) in nam so tekle solze, kajti sam presvitli cesar, dobri, ki je tako očetovsko skrbel za nas in tudi on "razumel našo narodno tragedijo in smo se mu smilili", nas je potrepal po ramenih. Pa se čudimo, da nas vrag jemlje!

Naš pogled na celotni svet je temu kriv: kadar ne moremo priti naprej v službi, najprej pogledamo na reveža Poljaka, ki že dvajset let pometa skladišče in takoj se nam zdi, da nam ni tako hudo. Saj niso vsi prišli naprej, zakaj bi prav jaz moral... Vedno napačno reagiramo. Smo kakor kmet, ki so mu prašiči utonili pri povodnji. Ves pobit je ležal ob reki. Pride mimo sosed, pa mu pravi: "Tonetu so tudi vsi prašiči utonili". — "Kaj pa Janezovi?" — "Tudi vsi utonili!" — "No, saj potem ni tako slabo, kakor sem si mislil..."

Taki smo. Napačno reagiramo. Na nekem plesu sem lani slišal neko dekle: "Sem čitala v Abu Sabuju tisti članek o šminkanju in sem sklenila, da ga ne berem več."

Podjetnost! Saj prav tako od blizu gledano ni vse tako strašno slabo pri nas. Iz nič smo si ustvarili lepe položaje, društvo, imamo svoj tisk, organizacije. Naši umetniki nastopajo, razstavljajo in največji kritiki laskavo pišejo o njih. Izdajamo knjige, kakor jih tudi desetkrat močnejše narodne skupine tukaj ne spravijo skupaj. Naši fantje, ki podnevi garajo, so se naposled le prebili na univerzo in vlečejo polne številke točk od izpita od izita... Naši fantje, ki so pred leti skočili na kopno brez ficka v žepu, danes s svojimi podjetji gradijo ceste in dvigujejo mostove preko rek... Odpirajo se slovenske delavnice, tovarne... Naši ljudje hodijo v tujino zastopat interese mednarodnih hiš in organizacij, naši fantje zastopajo argentinske barve pri športnih tekmah in so državni prvaki... Toda, kdor pozna pridnost našega človeka in talente, ki mu jih je Bog dal, ve, da bi se dalo z malo pravilne vzgoje doseči še več, še vse kaj več.

Nobena stvar ne pride sama od sebe. Za napredek se je treba znati pripraviti. Dva brata hodita po cesti in starejši vodi za roko mlajšega, ki hodi z zaprtimi očmi. Ju sreča neka gospa in pravi: Ubogi revček! Slep? — Ne, gospa, odvrne starejši, a greva v kino in ko bo v temni dvorani odprli oči, bo lažje našel prazen prostor...

Priprave je treba in pa dveh velikih lastnosti: zaupanja vase in prave mere: ne preveč zahtevati od samega sebe, da ne pride do razočaranja. Zaupanje, pa čeprav morda malce, malce pretirano kakor ga je imel tisti ženin: Da, da, gospod župnik, dostim sem dvoril, osrečil bom pa samo eno. Obenem pa ne preveč zahtevati od sebe, niti ne od svojih, kadar gre za skupno akcijo.

Nekoč sem šel na obisk k nekemu prijatelju. Zavijem na vrt, pa ga zagledam, kako sedi za mizo; na mizi šah in naproti njemu pes. Prijatelj premakne figuro, čez nekaj časa tudi pes. Ustavim se in ne morem verjati. On spet premakne kmeta, čez nekaj časa pes premakne svojo figuro. Skočim naprej: "Za božjo voljo, kaj takega. Saj to je neverjetno!" — "Kaj?", vpraša prav malomarno prijatelj. — "Za božjo voljo: tak pes. To je vendar nekaj čudovitega..." — "Ah", pravi prijatelj in puhne dim iz pipe, "to ni nič. Vsako igro zgubi..."

In: ne se prehitro udati, ne prezgodaj misliti, da spadamo med staro šaro. Mi vsi premлади ostarimo. Postarati se je samo slaba navada, ki se je zaposlen človek nima časa navzeti.

Specializirati se, biti podjeten in — če je le mogoče: začeti na lastno pest. In ne se ustrašiti začetnih težav. Ste opazili: kadar čakate na autobus, vedno pride tisti, ki vozi v nasprotno smer kakor pa vi hočete iti...

PA BO SPET VOLILNI GOLAŽ

"Dragi Abu Sabu! Morda se motim: ampak biti narodni poslanec, je bil moj življenjski ideal in bo kot tak tudi ostal. Kaj pravite?"

"Vem, da me bo nekoč še glava bolela zaradi stvari, ki vam jih bom povedal, toda se mi zdijo tako važne, da ne morem molčati in reči: "Dobro, mladenič! Veliko časti te še čaka! Mi vsi, dragi moj, smo živeli v čudnem okolju. Pri nas je vse politiziralo: od pubertetnikov pa do senilnih gospodov. Bili smo prepo-

jeni s politiko. Narediti kariero je pomenilo: narediti politično kariero. Imeti ugled, je pomenilo imeti ugled v politiki. Politika je bila edino polje, na katerega je mlad človek mogel misliti, če je hotel narediti kariero. In kakor je bilo pričakovati: tudi zunaj se gremo isto politiko naprej. Ne zavedamo se niti svojega položaja, ne zavedamo se, koliko nas je številčno izven meja in koliko pomenimo. Predvsem pa si ne znamo poiskati prave poti. Slavovi energij se zgubljujejo. Poznam ljudi, ki so zunaj po Angliji, Ameriki, Avstraliji. Delajo po rudnikih, ponoči pa pisarijo in iščejo zvez med seboj. Če ne bi bili idealisti, bi se jim človek smejal. Ne pomislijo, da si je najprej treba ustvariti odskočno desko, nek položaj, izpolniti se, stopiti v družbo in potem morda s temi zvezami doseči stvari, za katere se zdaj zaman borijo... Doma ljudje trpijo, čakajo, zorijo. Zunaj se prepiramo med seboj. In smo v veliki zmoti, posebno pa so v zmoti taki, kakor ste vi, ki vidite v politični karieri samo mesto, moč, vpliv, ne pa odgovornosti, trpljenja in neprespanih noči, če boste hoteli delati narodu dobro.

Govorimo, citiramo, kakor da mi odločamo in da bomo odločali o narodni prihodnosti. Ne mislimo na 99 odstotkov ljudi, ki so doma in ki tvorijo narod, in ne na 99 odstotkov članov političnih strank, ki so tam... Kaj mislimo, da bomo prišli domov kakor padišahi? Ali smo res tako neumni in mislimo, da nas čakajo, zato, da zasedemo stolčke? Kruto se motimo:

Doma ni tako, kakor je bilo pred desetimi leti.

Slovenci doma niso več raja. Ti, ki so ostali zvesti krščanskim tradicijam, so se drugače izjezkili, kakor mi, ki imamo želodce in možgane vedno polne. So drugače sezreli. Vedno mislimo o Slovencih in govorimo tako, kakor da je cvet naroda odšel, masa pa ostala in ne pomislimo na tisoče mladih ljudi, ki so ob našem odhodu imeli petnajst let, a so danes možje. Cele noči ne spijo, ker čutijo svoje poslanstvo med narodom. Zrelijo v trpljenju, po ječah, v zatajevanju in molku. Delajo po tovarnah, mnogi študirajo po modernih metodah, kakor jih poznajo najbolj napredni narodi. To je z našimi ljudmi. Kaj pa z drugimi: kaj res mislimo, da desetletna nova vzgoja ni ponekod popolnoma spremenila ljudi, tako popolnoma, da jih ne bi niti spoznali! Mislite, da se deset let komunistične vzgoje da odpraviti s spremembo vlade? Naivni smo, kakor nikoli nismo

bili. Še razumeli ne bomo ljudi, dragi moj, ko nam bodo govorili. Še jezika ne bomo znali. Pa ste bodoči "voditelji naroda" prav otročji v svoji gorečnosti: zgubili ste odnos do celote naroda, do dela, do volumna političnega dela, ne vidite, da so nas prerasli, ker so kakor nekoč v študijih tudi zdaj v organizaciji stvar bolj resno jemali. Pa si mislimo, da orjemo nekako ledino in da bomo prinesli domov rešitev. Fantje se zbirajo, pa si delijo mesta sreskih načelnikov in univerzitetnih profesorjev. Ker mislijo na "gažo", na komodnost; če bi mislili, kaj v resnici predstavlja — biti eden njih, ki vodijo rast novega naroda, če bi pomislili na velikansko odgovornost pred Bogom in pred ljudmi, če bi pomislili, da je pred Bogom lažje biti velik filozof, kakor pa velik politik, če bi samo zaslutili vso problematiko "biti krščanski politik"... bi se zjokali ob tragediji našega naroda, ob misli na njegovo prihodnost in molili k svetemu Duhu, da jih razsvetli in očisti. Naivni, kot smo, se ne zavedamo: Slovencev iz leta 1941 ni več! Slepí, kot smo, ne pomislimo: s tem, da smo svobodni, imamo veliko prednost, toda tudi veliko odgovornost. Sanjarimo, kujemo načrte: koliko pa jih dela? Tožimo, da ljubljanska univerza ni imela katoliških profesorjev. Že tam smo jamrali in tožili; ako bi se kako dalo kaj urediti preko ogla, bi nam celo centralistični Beograd prišel prav, toda ničesar nismo storili, da bi si ustvarili kader zmognih ljudi

Kogar bogovi s slepoto udarijo... NAŠ NARODNI GREH JE OŠABNOST. Nas slepi. Mi se gremo še vedno naprej gospode doktorje, višje svetnike, pisatelje in nadučitelje... in pozabljamo na tisti zgodovinski celjski krik: VELIKI ČAS ZAHTEVA VELIKE LJUDI. Mi "se gremo" naprej, narod pa nas je prerasel."

O SAMORASTNIKU IN O TIČIH PADLIH IZ DOMAČEGA GNEZDA

"Nikar ne bodite tako zaskrbljeni, če vas imajo za samorastnika! Samorastniki so sicer ljudje, ki jim je prijatelj ali skupnost pomagala, da so mogli iti v svet in zdaj iz nehvaležnosti nikogar ne pogledajo. Samorastniki so lahko tudi tisti, ki poudarjajo: Kaj bom jaz med njimi, ko pa imam malo maturo... In je bil samorastnik tudi tisti, ki je dejal: Strela, ko bom imel prvič tisočaka za plačo, pa tudi nobenega Slovenca ne pogledam več...

Toda, dragi moj, samorastnik je lahko tudi druge vrste človek: tak, ki se mu zdi bedasto,

da bi ostale dni življenja prejokal nad pretek, lostjo, tak, ki se mu ne zdi normalno plavati v lastnih solzah, tak, ki se zanima za vse, ki je videl, slišal tisoč stvari, zanimivih, novih, jih preresel in ocenil; zdi se mu izguba časa posedati v gostilni in poslušati nekoga, ki je videl sedem držav, pa ni slišal nobene godbe, ki bi igrala kakor tista od Svetega Marka nižje Ptuja...

Samorastnik je tudi človek, ki mu usoda morda ni dopustila, da bi smel izgubljeni čas po šolskih klopek — v začetku se je zaradi tega slabo počutil v kakšni družbi — pa je danes uvidel, da šola ne dela človeka, kakor ga ne dela obleka. Ne ve, kdo so bili finančni ministri v Angliji za časa Jurija Tretjega, pa kmalu vidi, da tudi tisti z univerzo tega ne vedo. Marsičesa ne ve, kakor drugi marsičesa ne vedo, in vendar je osebnost: zaradi svojega poštenega značaja, zanimanja za svet, razumevanja soljudi... Tisti, ki so imeli srečo, starše in denar, da so se prikopali do diplom, a so res ljudje na mestu, raje ostajajo v njegovih družbi kakor pa v družbi mnogih, ki razen danes že strgane pole papirja niso odnesli nič s šolskih klopi in ki jim razen "nagomiranih las" nič drugega ne obremenjuje glave...

Če ste vi eden zadnjih, Bog z vami! Niste vi krivi, če so drugi nehali rasti tistega dne, ko so prekorali mejo. Masa tako sodi: "Ne pije, ni surov, nima namena postati slovenski politični vodja, skratka je perverzen Slovenec!" Pretirano? Morda, pa ne preveč; vidite, zaradi takega črednega gledanja gredo razni ljudje sami na pot. Nočejo živeti skupaj, kakor so živeli prej, sredi malih prepirkov.

Vedno smo trdili: oh, ko bi Slovenci imeli možnosti pokazati svetu svoje zmožnosti, ko bi imeli širši svet, kaj bi vse storili. Zmožni smo, ampak okolje je tesno... Fant, zdaj se skaži! Svet je velik, potrebuje odločnih ljudi. Porini se naprej, pomagaj sebi in bližnjemu in nikar ne misli, da je denar od hudiča. Denar je nekaj, kar je, in brez česar ničesar ni. Če je od Boga ali od hudiča, pa je odvisno od tega, kaj boš z njim naredil... Ne meni se za mnenja drugih: rasti naprej, a nikdar ne pozabi, s katerega vrta si doma..."

Ni pa "samorastnik" zame tisti, ki misli, da je "individualizem" v tem, da pljune na vse, kar je videl, slišal, storil tam onkraj Oceana. Gojiti trpljenje ob misli na preteklost, je nekaj, kar sčasoma ubije človekove energije. To

da pozabiti na tiste dni, ko smo se kakor jeklo kalili v vročini požigov, sredi krvi, sredi neprespanih vročinskih noči, sredi obupnega iskanja resnice, dvomov, obotavljanja, ko smo govorili prijateljem na grobovih, ne da bi vedeli, če nam nekaj dni zatem drugi ne bodo govorili... pozabiti na vse to, pomeni izkoreniniti se iz nečesa, iz česar smo rasli, česar del smo in bomo, tudi, ko bomo ne vem kakšni državljani, tudi takrat, ko nam morda beseda materina že ne bo več gladko tekla z jezika... Nekje smo, in ti, ki pozabljaš na mlada leta, na zemljo, s katero so se nekoč z vseh štirih okorno postavili na dve nogi, pa se zdaj hočejo tudi v mislih od nje oddaljiti, se bodo nekoč znašli brez podlage v življenju. Je neverjetno, je smešno, je nerazumljivo — in vendar je res: človek mora imeti prostorček pod soncem, kamor ve, da spada, pa čeprav vse življenje potem prebije daleč od njega.

"Doma je bilo vse bolje!" dragi moj, je prav tako zmotno, kakor "Doma je bilo vse slabše!" Nismo figovci! Psovali so nas stoletja, porivali v kot, naša zgodovina je zgodovina uporov tlačanov, pa tudi nežnih objokanih mater. Ampak tukaj smo. Preklinjajo nas morda, a tukaj smo. Pa smo tudi imeli svoje velike ljudi. Morda nikdar v življenju niso imeli zlikanih hlač, pa so kljub jasni zavesti, da zamerjajo svoje mladostne težnje, nekdanje drzne načrte, in da iz sebe nikdar nič ne bodo mogli storiti, ker za druge garajo, še naprej delali za druge in ne zase. Dragi moj, in potem še ena stvar: s tem, da nek narod nima Shakespeara ali Machiavellija, ali pa rekorderja za maratonski tek, še vedno ni rečeno, da mu ne bi mogel z vsem srcem pripadati!

Biti "samorastnik" ne pomeni začeti znova: pomeni odbrati iz preteklosti dobre temelje in na njih graditi naprej. Ne preklinjaj vsega, kar je bilo, in ne blagoslavljaj vsega, kar je. Treba je znati povedati: "Ne, dragi moj! Frančiškanska cerkev v Ljubljani je lepa, ampak najlepša na svetu pa ni...", pa tudi: "Tako je, dragi moj, treba bi bilo poklicati slovenske fotografe, da bi rimljanom pokazali, kako je Rim res lep, in Argentincem, kaj vse jim še zakrivajo jezera na jugu..."

Poglavje zase pa so "samorastniki brata osla", kakor bi jih imenoval sveti Frančišek. Telesno so namreč tako leni, da se ne spravijo nikamor, da zginjajo počasi iz domače družbe in se tudi duhovno oddaljujejo. Ker je pa izreči "Jaz sem samorastnik!" lažje kakor pa pod-

pirati prizadevanja skupnosti tako na prosvetnem kakor gospodarskem polju, je pač njih število večje od onih, ki se odrečejo temu tako mikavnemu "plemiškemu" naslovu in garažo po trdem delu, zato da pripravijo urico slovenske pesmi, gledališko predstavo, filozofsko debato...

Ne čitati naših časopisov, ne poslušati slovenske pesmi, ne kupiti slovenske knjige, izogibati se domače družbe še daleč ni: biti samorastnik. Resnični samorastniki, dragi moji, nikdar niso zrasli na samoti...

TAKT, TAKT, TAKT...

"Kakor v kakšni Molierovi komediji: za isto uro sta napovedala dva človeka, da se drug preko drugega pritožita. Mislim, da bova imela še nekaj zabave danes!" je dejal Abu Sabu in stopil k vratom.

"Dragi gospod, nisem si mogel kaj, da ne bi prišel sem in da se potožim. Žalosten sem nad seboj in nad Slovenci. Kakšni smo! Eden se pomakne malo više, pa že noče biti Slovenec, pa že noče po naše govoriti. Sem šel zadnjič v neko pisarno, ker sem iskal službo, in ker sem vedel, da je tam nek Slovenec, pa so rekli, da je "šef od vseh šefov". Ne vem, kako je bilo mogoče, prav gotovo je vsem, še preden sem prišel, slabo govoril o meni, kajti gledali so me prav postrani... Potem sem pa hotel s tem človekom nekaj besed spregovoriti po slovensko, a je ta strela odgovarjal po špansko... in vi veste, da jaz špansko bolj slabo znam..."

Komaj je zginil pri zadnjih vratih, je že stopil v sobo mlajši mož in previdno sedel za mizo. "Delam v neki veliki trgovski hiši. Imam lep položaj, radi me imajo, kot Slovenec sem jim sicer tuj, toda — ne da bi se hvalil — ustvaril sem jim lepo mnenje o nas kot narodu. Delamo vsi skupaj v eni sami ogromni pisarni. Pa se ti onega dne odpro tam daleč vrata in videl sem, kako se nekdo pogovarja z vratarjem. Ne vem, ali ga ni hotel spustiti v pisarno, ker je bil brez kravate in s pesniško dolgimi lasmi, ali kaj, dejstvo je, da se nisem dosti zanimal in nadaljeval delo s šefom. Kar v hipu pa zadoni po pisarni: "Zajec!" Planil sem — oprostite, moje ime je France Zajec — cela pisarna je zrasla za pol metra in ko je mož z bistrimi očmi videl, da sem se najbolj prestrašil, je pritekel k meni.

"Drago mi je, pa vi ste tudi brat Slovenec! Ti hudič, kakšno fajn pisarno imate. Pa kak-

šne punce..." Potem se je takoj obrnil k šefu in mu kar naprej dal roko: "Usted no entiene niente no, ha, ha, que vamo saser! Nosotros Eslovenos muy inteligentes per idiomas, no como usted..." (Ne razumete nič, kaj ne. Mi Slovenci smo zelo nadarjeni za jezike, ne kakor vi...) Potem se je hitro obrnil do mene, in nadaljeval po slovensko: "Povejte mu, da sem jaz tudi Slovenec. Pa spet šefu po "špansko": "Yo Esloveno... Slovenija lepa, pri nas lepo, ne kakor tukaj s to hudičevo pampo..." Šef se grize za ustne in gleda neumno in neprijetno. Mi postane tako grenko: že vem, s povišico ne bo nič ta mesec. Dajte — zašepete moj obiskovalec — dajte, recite mu, naj mi da kakšno službo..." Kri mi gre v glavo. "Poslušajte, mož, kako morete biti tako slabo vzgojeni in pred tujcem govoriti jezik, ki ga ne razume..." — "Strela, zato da me ne bo razumel..." "Mi je zelo žal", nadaljujem po špansko in ga opravičim pred šefom, češ da zelo slabo govori špansko, ker je šele pred tednom dni prišel iz Evrope (Bog mi laž odpusti!), da mi je pravkar dejal, naj ga opravičim, ker je tak prišel: ima edino obleko na sebi, ostalo je moral pustiti v Hotelu za Imigrante.

"Si, si, emigrante io!" se hoče vmešati mož in komaj ga ustavim. Pravim mu, naj gre takoj z menoj. Mož se obrne, pogleda na tajnico in si pogladi kosmato brado. Moj Bog, še nikoli se mi ni zdela pisarna tako dolga. Prav mimo vseh miz moram in vse delo se je ustavilo. Mož pride do sredine pisarne, se obrne in kakor Amerikanec svojega konja, pozdravi za slovo mojega šefa... Zunaj pred vrati me ustavi vratar in se prav na tihem opravičuje, da ga je spustil v pisarno, čeprav ga sprva ni mislil pustiti, ampak, ko mu je rekel, da sva brata — ti, strela — ni vedel, kaj storiti... Zunaj na cesti kratek pomenek, grenak za oba. Ko se vračam skozi pisarno, me gledajo kakor klovna v cirkusu, ki se je hipoma preoblekel... "Ali je vaš sonarodnjak?" me vprašujejo dekleta. "Da", pravim, "pravkar je prišel z ladjo. Je prišel izza "železne zaves" (ne vem, kaj bi bilo, če bi te ne bilo) in je ves živčno zmešan..." — "Ubogi..." pravijo dekleta in celo jaz sem jim spet postal malo bolj zanimiv. Sedim pri mizi in premišljujem: še eden, dva taka obiska, pa bom pri dekletih zanimiv kot bandit Giuliano iz Sicilije, pri šefu in drugih pa bomo Slovenci pomenili neko zmes med potepuhi in klasično nevzgojenimi ljudmi...

Kako je le to, da naši ljudje nimajo toliko močganov, da v treh letih niso pogruntali tukajšnjih ljudi..."

JAVNA SPOVED

Medtem so se odprla vrata in vstopil je — mlad duhovnik. Abu Sabu je bil presenečen, pa mu ni niti žilica trnila na obrazu. Mirno ga je povedel k mizi in mu ponudil naslanjač.

"Vem, da ste presenečeni", je dejal duhovnik z nizkim, mirnim glasom. "Dolgo sem premišljeval o tem obisku in ko sem v sebi ponovil že stotič, kar sem vam mislil povedati, in mi je vest bila mirna, sem se odločil. Poslušajte, dragi Abu Sabu. Zakaj toliko govorite o naših napakah, ki klavrno vplivajo na zunanje življenje, in ne tudi o tistih, ki nas notranje uničujejo?"

"Ne boste verjeli, ampak prav danes sem o tej stvari že z nekom govoril. Prepričan sem, da so mnogi drugi pred menoj poklicani, da govorijo o teh vprašanih."

"Strah pred morebitnimi posledicami?"

"Previdnost!"

Duhovnik se je nasmehnil in nenadoma se mu je obraz zresnil. "Bolj kot vseh vaših dosedanjih naukov, dragi Abu Sabu, bi ljudje bili morda potrebni prikazanja bistva njih osebnosti. Ali niste nikoli pomislili, da imajo razne lastnosti, ki jih bičate, morda isti izvor in da niso kar tako po naključju v našem človeku? Oprostite, govorim, kakor govorim na prižnici, ko mečem krivdo ne na vero in ne na Cerkev, ampak na nas, na ljudi, ki se večkrat oddaljimo od pravega krščanstva.

Prepričani smo, da je naše krščanstvo nekaj sijajnega, da smo zaradi njega boljši, višji od drugih. Ker imamo Boga, se čutimo več kakor drugi in v tej zavesti smo postali ošabni. Med tujimi laiki in duhovni boste našli ljudi, ki so dosti slabši, dosti manj učeni, toda ne boste našli toliko ošabnih kakor pri nas. Smejali se boste, toda verjemite: v ošabnosti, ki se je ne zavedamo, pa jo naravnost izžarevamo, je razlog našega nespreminjanja, neupoštevanja drugih, nezanimanja za aktivnost. Mi smo samozadovoljni. Toda naše krščanstvo je mnogokrat puhlo: smo tehnično dobri kristjani. Vemo dosti več krščanskih resnic, pa je vprašanje, dragi moj, ali ne bo oni kmet, o katerega preprosti verjeli se toliko norčujemo, prej v raj sprejet kakor pa mi. Naše krščanstvo je povprečno. Smo solidni: ne ubijamo, ne krademo pre-

več, ampak tudi ničesar velikega pozitivnega ne storimo. Nismo ne veliki svetniki in ne veliki grešniki, kajti za oboje nam manjka energij. Ali si res mislite, da so veliki svetniki bili taki "pridni fantki" in da so postali svetniki kar tako, ker so bili brez mozga ali pa premalo prefrigani, da bi postali kaj drugega: Se razburjamo proti takim trditvam, pa smo podzavestno sami prav tako prepričani, da so za samostane in duhovna semenišča taki, ki jim manjka mozga. Neumnost! Francišek Asiški bi bil lahko največji pesnik, bi mogel biti največji trgovec, če bi hotel; Tomaž Akvinski bi lahko vodil v svojem času tudi taka industrijska podjetja, kakor šele danes obstojajo, in organiziral, kakor danes organizirajo genialni ljudje. Mi smo pa prepričani, da je treba biti od petega leta naprej priden, hoditi s povešenimi očmi, biti po skrbno počesanih laskih vsak dan trepljan od duhovne in svetne gosposke. Dragi moj, velike svetnike je razganjala energija. Včasih čudna in kdaj celo slabá mladostna leta raznih svetnikov niso drugega kakor prav znak, da so bili polni energij in da so jih kasneje znali usmeriti v pravilno smer. V tem je dolžnost naše vzgoje, ne pa v ubijanju moči. Statika — to je naš položaj v krščanstvu. Sicer je res, da smo vedno bili veliki navduševalci tistega dela Cerkve, ki se ji pravi "Militans", boreča se Cerkev, toda ni nas prepričala.

Mi smo tudi v krščanstvu nekje med mrzlim in toplim. Povsod nas boste našli kje v ekstremu, samo v krščanstvu, kjer bi morali biti, smo nekje v sredini.

V zadnjih desetih letih nas je Bog postavil na preizkušnjo. Doslej smo mnogi bili kristjani, ker smo se pač tako rodili in ker smo na takem koncu sveta prebivali. Bili smo kristjani kakor so bili "demokrati" razni narodi pod Angleži. Ne, ker so si sami izbrali to pripadnost, ampak, ker so se znašli v njej. In kakor ima resnična demokracija šele takrat vrednost, ko je postavljena na kocko in si svoboden pri izbiri ter se ji samo zaradi njene resnične vrednosti spet priključiš, tako ima tudi resnično vrednost krščanstvo, h kateremu smo se šele zdaj res priključili in ga začutili kot nekaj živega. Čas naše samoodločbe že teče. Preteklih deset let je postavilo naše krščanstvo na kocko: teh deset let predstavlja za nas vse, česar nismo preživeli, da bi resnično bili kristjani: to je naša prva doba krščanstva,

to je naše prvo preganjanje, to so naše prve katakombe...

Kadar človek vse to premišljuje, uvidi, razume, da drugače dozdej biti ni moglo in vendar mu je hudo.

DVE KRŠČANSTVI?

Ne moremo razumeti, da je španec čisto drugačen v svojem krščanstvu, lahko dosti boljši od nas, pa čeprav "ne krademo, ne ubijamo", on je po naše "velik grešnik". Nek resen španski duhovnik, svetniški človek, duhovni pastir v župniji, kjer je precej Slovencev, mi je nekoč tako dejal: Čudne nas je ustvaril Bog. Različni smo. Nek španec bo, recimo, hodil nekje ob reki in nenadoma zagledal skupino kopajočih se Nimf. Dober je, krščansko živi, se premaguje, toda... v njem zagori, in kakor pravimo — ga polomi. Potem se mu oglasi vest, grozno mu je hudo, pride in se zjoče, umrl bi od žalosti, in prosi, naj mu pomagam... Slovenec je drugačen. On bi šel po isti poti; ko bi opazil kopajoča se dekleta, bi se skrila za grm in gledal. Potem bi se na tihem zmaknil in začel malomarno žvižgati, češ, saj nisem nič storil... Saj je smešno, kajne. Oba sta grešila, enako grešila, toda Slovenec se ni niti pokesal; on je soliden.

Danes prebiram papeške enciklike, pisma, revije kot nekaž, kar vsak dan nujno potrebujem za svoje pastirsko delo, in ne kakor sem nekoč delal: študijska snov, ki jo je bilo treba predelati, da sem se čutil varnega pred seboj in ljudmi. In zato šele danes spoznavam, kako napačno smo gledali na Cerkev. Samo od sebe je tako prišlo, saj nam nihče ni dejal, da moramo tako gledati nanjo: pozabili smo, da je v Cerkvi več ljudi in manj svetnikov. Sami nismo vedeli, kakšni naj bomo, še manj pa smo imeli poguma gledati na človeški element v Cerkvi. In tako smo prišli tako daleč, da smo se bali brati knjige, ki jih je ves katoliški svet z Vatikanom na čelu proglasil za katoliške, čeprav so prikazovale ta človeški element v Cerkvi. Tako daleč smo prišli, da tudi tisti, ki to uvidijo, ne bi imeli poguma, recimo, priobčiti v naših listih "Ključev nebeškega kraljestva". Napačno smo hodili po ozkih stezah; zdaj nas je življenje postavilo na prometno cesto, pa se ne znamo izogibati vozilom in se bojimo, da nas bodo podrla. Toda rešitev ni v tem, da ljudi spraviš, naj hodijo naprej po teh stezah, ampak je tvoja dolžnost, da jim razložiš prometna pravila velikih cest, da se bodo znali

paziti... Včasih hočemo biti bolj papeški kakor papež sam. Predvsem med laiki se to godi. Da bi jaz kot duhovnik zagovarjal mnenje recimo pisatelja Grahama Greena, katerega dela se res bojim dati v roke našim ljudem, ker bi jih zmedla, bi me — ne sicer uradno, ampak privatno — izključili tudi iz naše laične družbe. Ostali smo ozki, kakor smo bili ozki v zadnjih dneh pred odhodom v svet. Poznam, recimo, fanta, ki pravi, da ne more priznati prijateljem, da ima verski dvom, ker se boji, da ga bodo izobčili iz družbe. Zasumijo o tvoji pravovernosti, najprej religiozni in potem tudi politični, da ne rečem svetovnonazorski. Doma bi bilo drugače. Razmere bi se pomirile, če bi se vojska drugače končala, ljudje, ki so bili v svetu: tisk raznih avtoritet bi nas prepričal, da smo marsikdaj šli predaleč... Toda tu zunaj živimo v nenormalnih razmerah. Nismo časa, da bi mirno sedli in se poglobili vase. In tako smo prišli tako daleč, da ni človeka, ki bi imel toliko poguma, da bi prevedel in objavil knjigo, ki so jo od papeža pa do zadnjega tirolskega kaplana proglasili za dobro in priporočili v branje... Kje je zadnja stran tega žalostnega poglavja? Berem tuje katoliške revije in se sprašujem: koliko naših ljudi, ki so tako pisali, kakor so pisali in še mirno pišejo razni nemški, francoski, italijanski katoliški inteligenti in so še danes dobri katoličani in mislijo, kakor so mislili pred sto leti, je danes na oni strani brega, ker smo jih mi sami potisnili preko. Takrat, ko smo toliko govorili o našem krščanstvu, pa ljubezni med samimi seboj nismo znali vpeljati, ker je nismo imeli, ker nam je bila fraza. Ali res mislimo, da so vsi fantje, ki so pri društvih, kongregacijah, na univerzi imeli morda kdaj samo drugačno mnenje, kakor je bilo mnenje vodje, bili komunistični minerji? Nikdar ne pomislimo, kakšno ogromno odgovornost kot kristjana smo si naložili na ramena, ker se nam morda kdaj ni ljubilo potrpeti, premisliti in smo rajši odločali bolj zaradi svoje trme kakor zaradi stvari same. Premišlujem: koliko idealnih fantov je bilo naravnost odrezanih, ker je sošolec, mlad fant, mislil, da je tako potrebno... In danes?

Mladi katoličani stojijo spet na razpotju... Ali bo res treba "odrezati" skupine ljudi, jih ožigosati kot nevarne, samo zato, da bomo čez leta spoznali, da so taki ljudje kakor oni drugod po svetu vedno bili in so še dobri katoličani...

POLITIČNA VZGOJA

In prav taka je bila naša druga vzgoja: politična. Kdor se je enkrat v politiki pregrešil, je bil preklet. Če je imel toliko sreče, da ga niso odžagali, ga je verjetno lomil naprej, ampak previdno, kakor oni "za grmom". Nikdar niso vedeli, da bi kaj napačnega storil, pa tudi dobrega ne; stvar je šla naprej, deset let, dvajset in postala je narodna last, tradicija farizejskega gledanja na dobro in slabo. Pravijo, da se svet deli na dobre in slabe in da so definicijo naredili dobri. Taki dobri smo mi. Mi smo se farizejsko vzgajali, po narodnih pregovorih. "Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade." Preprosto povedano: dragi moj, ne smeš drugemu jame kopati, ker — ne zato, ker je nepošteno, nemoralno, ker je greh, ne, ampak, ker se lahko zgodi — da sam vanjo padeš. Bodi pošten! (Zato, da se ti bo dobro godilo!) Zdaj, zunaj, se je ta pregovor seveda spremenil: Kdor drugemu jamo koplje, je svoje sreče kovač, pravijo ljudje. Življenje kaže sicer, da je res tako, pa kljub temu, dragi kristjan, tega ne smeš delati.

Tretje: strašno smo ponosni na svojo "demokratsko" vzgojo. Z nobeno narodno manjšino nismo tako ravnali, kakor to drugi narodi delajo. Nikdar nismo bili tako grozno prepričani, da pomenimo vse, kar se pomeniti da v kakšni stvari. Kakor recimo Italijani v glasbi, Nemci v tehniki — oboji v zmoti. Mislimo, da je to sad dobre vzgoje, v resnici pa smo taki, smeš-

no zveni, a je res: razen v hmeljarstvu, v nobeni drugi stvari nič takega ne pomenimo. Ko smo videli, da je tako, smo rekli, da imamo najbolj demokratsko vzgojo na svetu. Dostikrat mislim, kako smo pravzaprav ne samo narodno nepopustljivi, tudi deželno. Kranjec ne gre na primorsko zabavo in narobe tudi ne. Mislim, da smo ozki, kakor drugi, da smo v bistvu prav tako hudobni kakor vsi drugi, čudovito plastični pod slabimi vplivi. Sam Bog nas je obvaroval, da nas ni kakšnih 50 milijonov na svetu. Bili bi kakor drugi, še bolj organizirani, kajti smo naravnost zlat plen za vse, ki pojmujejo vodstvo naroda kot "totalitaristično" ustanovo. Saj si niti ne moremo predstavljati, da bi usodo naroda vodili razni ljudje in ne "narodni voditelji", nekdo "ki ga bo ljudstvo dalo iz sebe, ko bo čas"... To je sad naše dvajsetletne politične vzgoje. Pravim politične in ne strankine — katera koli. Doma je še slabše, zunaj pa gremo naprej in pravimo: "Mi pa ostanemo, kakor smo bili..."

Počasi se je dvignil in pogledal na staro uro.

"Dolg sem bil, Abu Sabu! Morda sem se delno maščeval za vse tiste, ki so lani poslušali samo vašo besedo!" se je nasmehnil in stopil k vratom. "Bog z Vami!"

Abu Sabu je obsedel pri mizi. Niti obrnil se ni, da bi mi dal znak, naj se mu približam. Ko sem mislil vstati, sem opazil, da mu je čelo udarilo na težko mizo in da je zaihtel.

MARJAN JAKOPIČ

ROŽNI VENEC

*Večer se sklonil je do nas,
prav k nam k mizi je prisedel,
svetilka drobna komaj da brli,
v vsak kot se božji mir je vsedel.*

*In z molkom vsi: brat, oče, mati,
sam Bog je z Marijo med nami,
debele jagode objema,
siv ded z zgaranimi rokami.*

*Kdo vidi vzdihne, solze skrite,
ki jagode so orosile,
kdo čuti ustnice tresoče,
ki te v slovo so poljubile?*

*Advent in Božič, dan Vstajenja,
so kakor čudežne postaje,
ko Bog prebiva v naši sredi
in z nami meni se najraje.*

*Da, rožni venec, kaj mi daješ,
nikdar dojel ne bom, nikoli.
ko mi na steni star in skromen
kot mati kličeš: Pridi, moli!*

Kulturno življenje Slovencev v zamejstvu

Literarno življenje v letu 1951

To leto je zanimivo prav v tem, da je izšlo za silo malo originalnih literarnih del, da, zdi se mi, da samo dve pesniški zbirki in nobena pripovedna, če vzamemo, da je Mauserjeva mohorska povest za leto 1951 izšla že v letu 1950 in smo jo imenovali v lanskem pregledu. Ti dve pesniški zbirki do začetka novembra 1951 sta: **Stanko Janežič: Romar s kitaro** in **Tine Debeljak: Poljub**.

Stanko Janežič, ki je začel svojo pot v Dom in svetu kot pripovednik lepih opisov prleških gor, predvsem z motivi iz mladinskega okolja (tik pred odhodom iz domovine je pripravil zbirko teh drobnarij za tisk), se je v emigraciji posvetil predvsem poeziji, katero je gojil že v dijaških letih (dijaški zbornik *Majolka*, Ptuj). Zdaj je v lepi opremi akad. kiparja prof. Fr. Goršeta izšla v Trstu v založbi Tabor ta prva njegova knjižna zbirka.

Ne moremo reči o njej, da je začetniška, pa tudi ne, da je zrela. Je izrazito svečeniška po vsebini, izraža že pisateljevo individualnost, toda v izrazu je še mlada, močno pod tujimi vplivi (Župančičevimi), z besednim zakladom preteklosti, s prostim kratkim verzom, ki se zdi, da premišljujočim "odam", kakršne naj bi bile Tabor, Narod moj, Pesem mladine, Jaz in proletariat notranje ne ustreza. Janežič kot pesnik še niha med lirikom in "povednikom", da nismo še na jasnem z njim, če je pesem njegova prava pot. Najbolj so uspele kratke razpoloženske pesmice prvih delov, bolj kakor pa sodobno zanimivejši zadnji deli. S temi zadnjimi deli snovno spada izrazito v našo emigrantsko poezijo, doživlja razdor sveta in zelo iskreno svoj duhovniški položaj v tržaškem sproletariziranem svetu ter poudarja z budnico pomen Tabora na meji dveh svetov. Zbirka spada med boljše v emigrantski literaturi, vendar nas ne prepriča še o dograjeni pesniški osebnosti in smo še vedno mnenja, da je Janežičevo mesto v pripovedništvu z mladinskimi motivi in z okoljem domače Prlekije, iz katere je svoj čas podal nekaj tako posrečenih podob v Domu in svetu.

Druga knjiga je bibliofilsko v opremi akad. slikarice Bare Remčeve izdana moja pesniška zbirka *Poljub*, posvečena ženi. So to ljubezen-

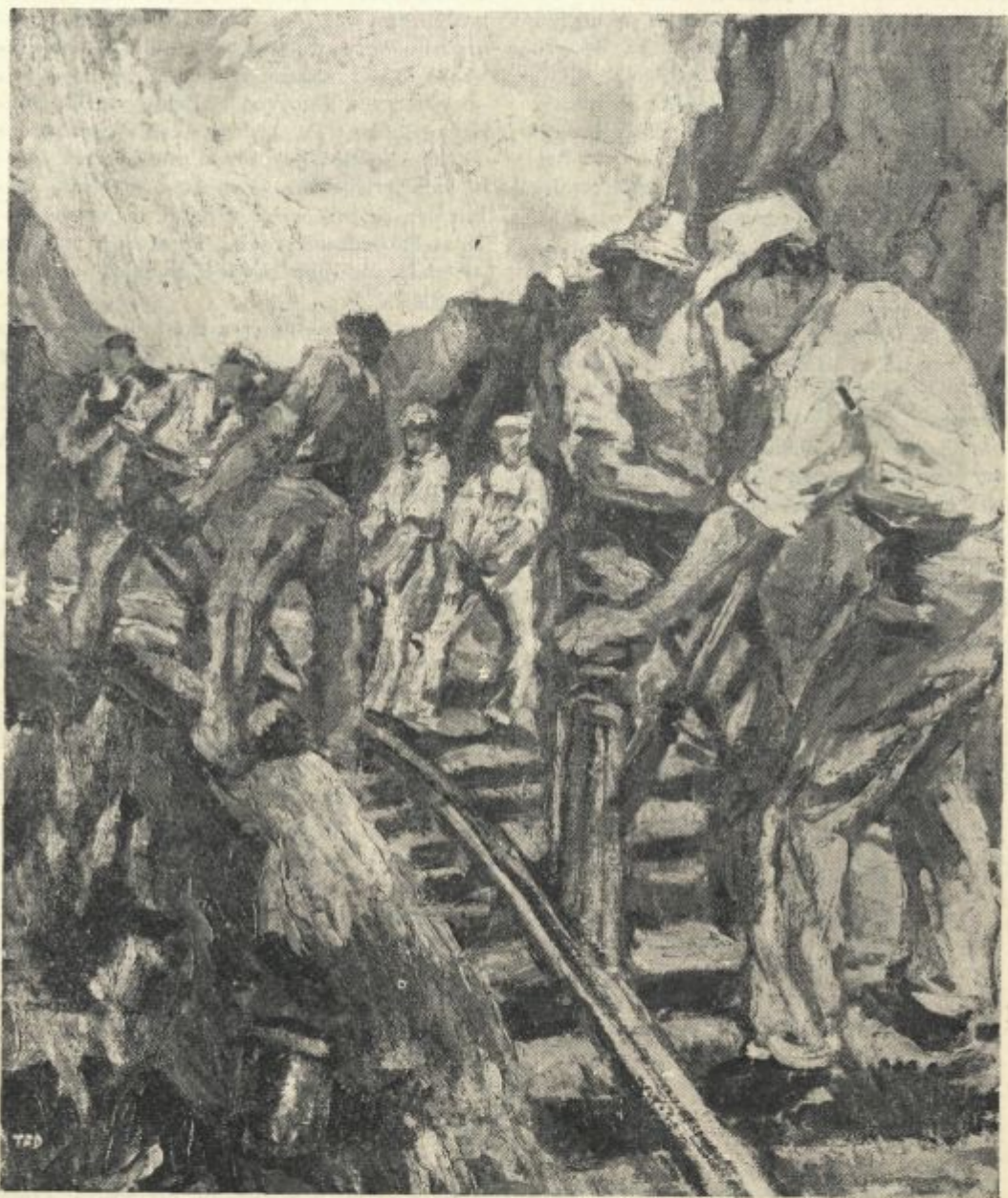
ske pesmi, napisane na raznih krajih begunskih postaj, do zadnje v pampi, ki je dala poseben cikel *Payador* v pampi, ki zanimivo sovpada z naslovom Janežičeve zbirke, kajti "payador" je tudi ljudski pampski pevec s kitaro. Sedem modernih originalnih lesorezov Bare Remčeve daje zbirki bibliofilski značaj (kakor tudi naklada 250 izvodov, vsi vezani v usnje in podpisani lastnoročno od obeh avtorjev). Več o zbirki pa naj govore drugi.

V pripovedništvu so izšli knjižno samo prevodi. Na prvem mestu je tu Kremzarjev prevod van Merschovega žosističnega romana *RIBICI* (Izdaja Naša pot), ki je izredno zanimiv in sodoben in je opravičenost prevoda podana. Spada pa ta flamski, pravkar umrli pisatelj, med največje katoliške pisatelje naše sodobnosti in je še posebej epik novega delavskega gibanja prelata Cardijna, ki tudi pri nas v domovini, kakor tudi v tujini dobi va zveste pripadnike. O opravičenosti ponatiska pa bi dvomili pri Žagarjevem prevodu misijske novele "Puščava bo cvetela" (Izdal Misijonski odsek v Bs. Airesu). To pa je tudi vse. Izvirne povesti ali romana, ali zbirke novel dosedaj leto 1951 ni izdalo v knjižni obliki. Čakamo Mohorskih knjig.

Pač pa naj takoj tu omenim važni knjižni izdaji s področja znanosti: to je spominski sestavek prof. dr. I. Ahčina "Ob jubileju papeških socialnih okrožnic *Rerum novarum* in *Quadragesimo anno*", ki jo je v okusni opremi izdala delavska skupina Družabna pravda ter nova izpopolnjena izdaja Baragovega življenjepisa, ki ga je priredil prof. dr. Fr. Jaklič in ga je izdal v lepi Mazijevi opremi Misijonski odsek v Buenos Airesu.

Severna Amerika, Trst, Gorica, Avstralija, Anglija niso izdale nobene knjige slovenskega emigranta (razen omenjenih). Pač pa je prav sedaj napovedanih in v tisku, da, mnogo novih, tudi izvirnih slovenskih knjig, ki jih samo mimogrede omenjamo, ne da bi tudi že garantirali za njihov izid: v Celovcu se poleg Mohorjevih knjig tiska neka Janežičeva proza ter Kociprova zbirka medvojnih dominsvetovskih novel; tiskan je tam tudi zbornik Biantičeve družine iz Buenos Airesa; v Buenos

Božidar M. Kramolec: Kanadski delavci pri popravljanju proge. Slika je bila razstavljena v "Art Gallery of Toronto".

B. M. Kramolec je bil rojen 27. 3. 1922 v št. Vidu nad Ljubljano. Po končani realni študiral 3 leta arhitekturo pri Plečniku, nato se posvetil slikarstvu. Njegovi učitelji v domovini: Božidar Jakac, Mitja Švigelj, mojster Sternen in France Gorše.

Airesu je izšel naš koledar za 1952, pravi zbornik, duhovni koledarček za l. 1952, ki so ga pod naslovom "Moj prijatelj" izdali slov. dušni pastirji v Bs. Airesu, v tisku so pesmi Bogdana Budnika in morda še kakšna literarna stvar. Poleg tega več drugopodročnih publikacij (Radivoj Rigler: Kasteljanska slovnica za Slovence, Hladnikov Kasteljansko-slovenski slovar itd.). V USA je pa v času, ko to pišem, Msgr. Matija Škerbec izdal 2. zvezek svojega dela "Rdeča Zver — pijana krvi".

Če torej sodimo po knjižnih izdajah letošnje emigracijsko književnost, je zelo skromna. Toda to ni še vse. Izhaja poleg tega še periodično po naših listih, dnevnikih, tednikih, mesečnikih, revijah in letnih publikacijah in zbornikih. Imamo več revij, ki goje tudi leposlovje: v Buenos Airesu — Vrednote, v katerih so nastopili pesniki Beličič, Debeljak, Rakovec itd. ter pisatelji Kociper, Simčič in Beličič; Slovenska beseda, v kateri poleg slabše pripovedne proze (Nikolajeva) in zelo slabih pesmi (Geratičevih) budi zanimivost Zaleški in Novak ter nanovo vstaja mladinski pisatelj Kunčič s svojim pomlajenim argentinsko pobarvanim Kottičkovim stričkom, kar je gotovo pridobitev.

V Trstu je začela izhajati Stvarnost, revija, ki jo urejata dr. Jež in Jeza in hoče hoditi neko tretjo pot med emigracijo in domovino v smislu starih "sredincev". Jeza piše v njej svojo povest, o kateri ne morem še izreči sodbe, poezijo pa predstavlja Beličič. V Trstu se je ob zaključku tega poročila pojavil na knjižnem trgu zbornik "Tabor".

Največji tekst pa je napisal zopet Karel Mauser z romanom Mrtvi rod (iz Ziljske doline), ki izhaja v Ameriški domovini. Povest, ki je zopet tipično mauserska z motivom starega spora na kmetiji o nasledstvu nezakonskega

otroka ob zakonu brez otrok, še ni končana. V Ameriški domovini sta se kot pisatelja oglašila tudi Kolarič in Jakopič, pa tudi v pesmi vsa severnoameriška skupina, ki je izdala posrečeno Prešenovo številko in še bolj materinsko. V Buenos Airesu priobčuje leposlovne prispevke revija Duhovno življenje (pesmi Bogdana Budnika, Srebrniča, Igorja) ter prozo (Kocipra, Jeločnika itd.). Pravi zbornik leposlovnih prispevkov predstavlja napisani Balantičev zbornik, ki še ni izšel, in pa naš Koledar Svobodne Slovenije, ki je zopet zbral na svojih straneh pisatelje iz vseh delov naše emigracije.

To pa bi bila tudi vsa literarna žetev tega leta. Pripominjamo, da daje revija Vrednote predvsem poudarek na znanstvo, revija Slovenska beseda na poljubno "mladikarstvo", revija Stvarnost pa na kritiko. Kaj pa je izšlo v Trstu v dnevnem tisku, ne moremo iz take daljave zasledovati.

Drama letos v tisku ni izšla nobena. Uprizoritev dveh novih del navaja M. M. v svojem prerezu gledališkega udejstvovanja slov. protikom. beguncev.

Stojimo na začetku živahnejšega književnega delovanja naših emigracijskih založb. Slovenski emigrant se je že nekoliko gmotno opomogel in slovenski pisatelj čuti, da mu je že omogočeno izdajati tudi svoje stvaritve v knjižni obliki. Upam tudi, da se bo izdajanje prevodov umaknilo izvornim delom. To smo dolžni do naših pisateljev. Zavedati pa se moramo tudi, da samo odkupovanje te knjižne produkcije lahko vpliva plodno nanjo, na slovenskega pisatelja in na slovensko literarno umetnost, ki jo tudi naša emigracija mora in more razviti v razcvet. Zato: občinstvo in pisatelj, bodita si zvesta, podpirajta se medsebojno in ustvarili bomo svojo literaturo.

Dr. Tine Debeljak

GLEDALIŠČE

Umetniško udejstvovanje na odru je kulturno ambicioznemu Slovincu prav tako nujno izživljanje kot vzhodnim Slovanom ples. In kot se tam na vzhodu k plesu zbere še starina, da uživa ob gibčnosti in ritmičnem čutu naraščaja, tako so pri Slovincih gledališke dvorane, pa najsi so to čez teden le kozolci, vedno polne gledalcev. Samo petje še je danes teatru enaka živa prosvetna potreba Slovencev. Oku-

patorji so to delo zatirali, diktatorski režimi otežkočali ali pa ga skušali podrediti svojim namenom. Ko pa tujec in nasilnik odideta ali popuščita, takoj spet oživita pevski zbor in ljudski oder.

Tudi v protikomunističnem zamejstvu se dosti igra, toliko da vsega niti ni mogoče spremljati in registrirati. Zato je ta pregled še zelo oddaljen od popolnosti in je bolj prerez čez

odrsko delovanje v posameznih pokrajinah. Približno točen je le za Argentino in Kanado.

Domovina slovenskega ljudskega odra je Koroška. (Alpski Slovenec je za teater sploh še bolj dovteten kot panonski; tudi med dramskimi avtorji imajo alpinci večino: Linhart, Drabosnjak, Finžgar, Jalen, Leskovec, Vombergar). Uprizoritve Miklove Zale so koroška srčna zadeva. V Pliberku so igrali Slehernika, v Šmarjeti v Rožu Triglavske rože, v Gorenčah Tri tičke in Lažizdravnika. Korošci torej gojijo ljudsko igro v najširšem pomenu besede, od lahke zabavne malomeščanske ob. prevladovanju kmečke in folklorne do zelo zahtevne duhovne. Posebno pozornost zaslužijo dekleta v Žabnicah v Kanalski dolini, ki je pripadla in še pripada Italiji in je bila oropana ne le prejšnjega dela slovenskega prebivalstva, ampak tudi vseh možnosti kulturnega dela. Igrale so tri krajše igre in zdaj se jim bodo menda pridružili še fantje. V spittal-skem taborišču so vkljub vedno večjemu razhajanju še spravili na odrske deske tri lažje stvari: V Ljubljano jo dajmo, Teto na konju in Gospod mora biti.

Na Tržaškem igrajo mnogo. V Trstu sta dve gledališki družini, ena pod okriljem Slovenskega dobrodelnega društva z režiserjem Kraljem (Stolba: Stari grehi, Somerset-Maugham: Sveti plamen) in Slovenski oder z režiserjem prof. Peterlinom (Praznik cvetočih češenj, Matura). Včasih tudi tržaški radio prenaša kakšno dramsko delo (n. pr. Somerset-Maugham: Ima Konstanca prav). Koncem lanskega poletja so odprli v Bazovici prosvetni dom z Jalnovim Domom. Letos pa so na že tradicionalnem prosvetnem taboru na Repentabru igrali prvo dejanje Turnškove Države med gorami in prikazali kraško kmečko ohcet. V tržaškem podeželju delujeta Dramatično društvo pri Sv. Križu (Krivoprisežnik) in dram. krožek Slovenske demokratske zveze v Nabrežini (Pot do solca, Poslednji mož). Tržaški in okoliški odri prirejajo medsebojna gostovanja in hodijo igrat v kraje, kjer nimajo domačih ansamblov. Marijin vrtec pri Sv. Ivanu v Trstu je nastopil s "Pavelčkovo piščalko", že omenjeni oder Dobrodelnega društva je priredil tudi baletni večer. Trst goji torej predvsem sodobno mednarodno zahtevno, pa tudi domačo dramsko tvornost, okolica lažjo meščansko in ljudsko igro.

Težji je položaj na Goriškem, v Italiji. Večji

nastop odraslih igralcev je bil na Vrhu sv. Mihaela nad Sovodnjami, kjer so dali Vodopivčevo tridejanko Na Visokem. V Gorici je bilo več akademij in kulturnih večerov, igrala pa je ob raznih verskih priložnostih le šolska mladina. tako srednješolci tridejansko mladinsko igro Niso ga razumeli, v štandrežu pa prvo-obhajanci otroško igrico Dar lučic. V Benečiji niso videli slovenske igre.

Iz Francije in Belgije ni poročil. V nizozemskem Steinerboschu je šla čez oder otroška spevoigra Rdeča kapica, v angleškem Rocdaleju opéreta Pri belem konjičku. V Bedfordu v Angliji je bila akademija v počastitev naših protikomunističnih žrtev.

V Kanadi, v Torontu, je Društvo Najsvetejšega imena Jezusovega imelo poleg številnih prosvetnih večerov tudi več gledaliških nastopov. Za Miklavža so peli Peklensko brezno iz Gerzincičeve operete Miklavž prihaja in odigrali za to priložnost napisani Pajkov dramski prizor Spreobrnjenje očeta na Miklavžev večer. V predpustu je sledil Lumpacivagabund, v maju Zakrajškova ljudska igra Pri kapelici. Za domobranksko komemoracijo je Franci Pajk insceniral Junaško pesem mladcev pred budeče se zoro, ki jo je Jeremija Kalin objavil v lanskem koledarju. Na Baragovi proslavi v maju, za katero je prevzela skrb dekliška Marijina kongregacija, je bilo več otroških prizorov, na koncu še igra Ljubezen Marijinega otroka. — Tretje društvo, Slovenski prosvetni pevski zbor, je na Belo nedeljo igralo Scapinove zvijače in jih potem ponovilo še v slovenski naselbini v Grimsbyju (Vineland). — Tudi dekliški nastop na akademiji Telovadnega društva 2.9. je imel bolj odrsko koreografski kot telovadni značaj.

L. 1930 je iz vrst članov podpornega društva Kristusa Kralja v Clevelandu izšla pobuda za redno uprizorjanje Pasijona. Ogromni zbor, okrog 130 igralcev, se je združil v posebni Pasijonski klub in predvajal v veliki dvorani Narodnega doma pasijon štiri leta zapored, vmes pa še druge igre. Po tem so prenehali. S prihodom novih Slovencev so Pasijonski klub poživili in igrali pasijon že leta 1950 in l. 1951 zopet. Obakrat so izdali tudi bogato opremljeno spominsko knjigo. — V Clevelandu je imela 13. maja velik uspeh Vombergarjeva Voda, 30. junija pa je na ameriških Brezjah, v Lemontu doživela krstno predstavo Duhov-

Bara Remec: Pampski Othelo — keramika, žgal Pliverič.

na igra o Mariji Pomagaj, ki sta jo napisala Karel Mauser in p. Bazilij Valentin. igrali pa igralci iz Chicaga. — Škoda, da nimamo iz USA pri roki več poročil.

Kjer so težave največje, tam jih morejo premagati samo otroci. Kot v Evropi na Goriškem, tako je v Argentini v Mendoza, ki ne premore odra in ga je treba improvizirati. Že lansko jesen so tam otroci nastopili z dramati-ziranim izvlečkom iz Slomškovega Blažeta in Nežike, na Sv. dan z dvema Malijejvima prizoroma, za Baragovo proslavo v avgustu s tri-dejansko otroško igrico in dvema prizorčkoma. Mendoza se je 24. junija spominjala pri aka-demiji naših žrtev, Bariloche že teden prej.

Buenos Aires. Naj se najprej spomnimo do-godkov, ki niso prave igre, pa so za gledališko življenje vendar pomembni. Pisateljska družina France Balantič je pokazala na svojem večeru 19.11.50 dela v družini večlanjenih pesnikov in piscev, 14.10.51 pa počastila štiristolet-

nico prve slovenske knjige ter življenjske ob-letnice Tavčarja, Murna, S. Kosovela in No-vačana. Obakrat so brali literarna dela naj-boljši recitatorji, a prvič nekateri z večjim us-pohom. Tudi na akademiji Brezmadežni so se fantje in dekleta potrudili v recitaciji. Ob de-setletnici smrti dr. Korošca so na spominski proslavi Društva Slovencev nastopili s prilož-nostnim prizorom otroci, podobno na Miklav-ževem večeru v San Martinu in večkrat na materinski proslavi v marcu. Ob tej priliki so fantje izven obstoječih igralskih družin odi-gral izvirno Vombergarjevo enodejanko Ma-terina oporoka. To proslavo je zaključil Jeloč-nikov recitacijsko - koreografski prizor Pesem materinstvu.

Igralci IDNAVE so letos gostovali pri spo-minski slovesnosti Društva Slovencev z Je-ičnikovo novostjo, pravljico bajko Vstajenje kralja Matjaža in na Baragovi proslavi z dru-gre Jeločnikovo noviteto Simfonijo iz novega sveta. Zdaj pripravljajo Gheonove Tri skriv-nosti starega Wanga. O novih dramatskih de-lih bo pač moral spregovoriti literarni poro-čevalec. Ostalega načrta (ponovitev Romea in Julije, šentjurjevski provizor, Antigona) ta skupina ni izvršila, ker ni imela primerne-ga odra. — SIO lani napovedane Camasijeve igre ni več igral. Novo sezono je začel s Pra-znikom cvetočih češenj in izdal za to prilož-nost prvo in dozdej edino številko lista "Oder". Glavna sezona je potekla v molku. Na pomlad, ki je tu v evropski jeseni, se je SIO razcepil. Ena veja se zdaj imenuje Slovenski oder Čiu-dačela; odigral je Fodorjevo Maturu in pri-pravlja Nušičevega Navadnega človeka (reži-ser Špeh); druga, ki je obdržala staro ime, študira Jurčič-Česnikovega Domna. — IDNA-VE se je izkazala v dosedanem delu v du-hovno poglobljeni in problemski drami in je ustvarila velike scenične vrednote. Dosedanji SIO je gojil podoben program kot Tržačani in v tem pravcu nadaljuje delo SOC. Novi SIO pa si je napisal na prapor slovensko igro. Naj v teh smereh delajo vse tri skupine, naj cpustijo vse, kar s teatrom nima prave zveze — in naj si druga drugi pomagajo! Potem bo mogoče za drugi koledar napisati kaj več. Po-leg tržaških imajo namreč buenosaireski igral-ci največ možnosti resnega dela in zato tu-di največjo odgovornost.

21.10.1951.

Marijan Marolt

Likovna metnost

Šele zdaj smo dobili nekaj podatkov o slikarju Zoranu Mušiču, ki živi v Italiji in se ga v Jugoslaviji ne sme več omenjati. Gorše piše v 2. št. Vrednot, da je Mušič razvil svojo umetnost do zavidljive višine. Udeležil se je lanske beneške biennale skupno s tržaškimi slikarji Spacelom, Spazzapanom in Černigajem. France Gorše je razstavil na svetoletni razstavi "Ars sacra" v Rimu relief, predstavljajoč sv. Metoda, ko izroča knezu Koelju ustanovno listino slovanskega bogoslužja. — V aprilu 1951 je bila v Trstu razstava slikarja Bogdana Groma (olja, grafika, ilustracije, aplikacija ljudske umetnosti). — V Alfretonu na Angleškem se je udeležil razstave tamočnjih slikarjev ing. V. Stare s 4 slikami in dosegel prvo nagrado.

Božičar Kramolec je v letošnjem maju diplomiral na Ontario College of Art. V Kanadi se zaslužen uveljavlja in se je v l. 1951 udeležil kar osmih razstav v mestih Toronto, Ottawa, Montreal in London (Ont.), med drugimi razstave Canadian National Exhibition, kjer sta poslovali dve žiriji in sprejeli od 1000 vposlanih del le 120 umetnin; zmagati v taki konkurenci je resničen uspeh. Kramolec je tudi že zastopan v kanadskih javnih zbirkah: v Ontario Royal Museum in v Klubu kanadskih grafikov.

V Argentini se je Marjan Lah to leto popolnoma posvetil krioljskemu žanru. — Marijan Koritnik je poslikal presbiterij cerkve v Sampacho pri Cordobi, vendar je bil vezan na že obstoječe načrte. — Bara Remec je imela ob Novem letu, v glavni sezoni, razstavo v letovišču Mar del Plata; pokazala je 20 olj, nekatera znana že z buenosaireske razstave, in eno keramiko. Mnogo se je pečala s knjižno opremo: dva kataloga, eden za že omenjeno razstavo, drugi za skupino "Dyscos", platnice za dr. Ahčinovo knjigo "Ob jubileju", vinjete v "Duhovnem življenju", predvsem pa dve pesniški zbirki, od katerih nosi Viktorja Vidé hrvatski "Svemir osebe" poleg naslovne strani še lepo vrsto ilustracij, in bibliofilske zbirke "Poljub" Tineta Debeljaka. Dalje je tudi ilustrirala dr. T. Debeljaka novelo "Smrt Mata Matkoviča" v tem koledarju. — France Ahčin je napravil več cerkvenih del, za ško-

France Ahčin: Sv. Družina — keramika, žgal Pliverič.

fijski dvorec v Rio Cuarto Fatimsko Marijo, za slovenski misijonski odsek izredno učinkovito Baragovo poprseje. Zanimivo je, da je oblikovanje umrlih, torej ne opazovanih, rodilo že toliko velikih kiparskih umetnin. (Prim. Meštrovčevega Goetheja, Goršetove slov. škofo, Ahčinovega Gallusa!) — Oba, Remčeva in Ahčin sta skupaj s hrvatsko dvojico Babić-Radoničić kot skupina "Dyscos" razstavila v avgustu v galeriji "Antu" obširne kolekcije keramičnih del, Bara poleg plastik tudi slikano posodje. Ta razstava je našla živahen, pa tudi zaslužen odmev v argentinski javnosti. Radio del Estado je v svojem tedenskem kulturnem pregledu poudarjal pomembnost te prireditve, o kateri so pisali tudi listi "La Nación", "El Líder" in "Noticias Graficas" ter reviji "Rosalinda" in "Hogar". Kritike so izzvenele v ugotovitvah, da so razstavljavci prinesli popolnoma novega duha v to panogo umetnosti.

Močno so se udejstvovali v letošnjih knjižnih opremah naši slikarji, delno že navedeni v tem pregledu. Tako je akad. slikar Božidar M. Kramolc napravil osnutek ovitka za Koledar Svobodne Slovenije za leto 1952. Stvar je z grafičnega stališča moderna in simbolična za usodo emigrantov, katerim je publikacija namenjena. Ladje plovejo z vzhoda na zapad, nad Srednjo Evropo in tudi nad Slovenijo je sonce zastrto s črnim oblakom. Isti umetnik je napravil tudi osnutke dvanajstih vinjet za koledarski del zbornika. Ilustriral pa je tudi svojo pravljico "Ogrlica z osmimi sloniči".

Znani ilustrator Ciril Skebe je lepo in nazorno opremil dr. Stanka Kocipra novelo "Kečkova mati", Lojzeta Novaka novelo "Matija Trpin" ter I. Korošca odlomek iz romana "Prodani bataljoni".

Hotimir Gorazd je tudi letos bralcem koledarja prikazal častitljivo osebnost Abu-Sabuja.

Stane Snój se je izkazal izredno plodovitega. Opremil je otroški del Koledarja in knjigo "Naša beseda".

V knjižni opremi se je izkazal še **Vlado Mazi**, ki je okrasil dr. Jakličovo knjigo o Baragi. Posebno se prilaga Maziju odrsko delo. Za Jeločnikovo "Vstajenje kralja Matjaža" je izdelal serijo kostumskih osnutkov, ki jih žal ni bilo mogoče v celoti uresničiti, in impozantno sceno; prav tako sceni za Gallusov koncert narodnih pesmi in "Simfonijo iz novega sveta". V podobnem delu se je izživela tudi **Bara Remec** z opremo dvorane za družabni večer Slov. planinskega društva.

Omejiti smo se morali v glavnem na prireditve in dela, namenjene javnosti. Upamo, da nam bo kdaj dovoljeno, pogledati še v delavnice naših likovnih umetnikov in takrat kaj več napisati.

Marijan Marolt

"Odprta noč in dan so groba vrata..."

V BEGUNSTVU IN IZSELJENSTVU SO UMRLI:

ITALIJA

Franc Turk, sin Alojzija in Marije. * 3.3.1931 v Ljubljani. † 25.8.1945 v bolnici v Treviso. Pokopan istotam.

Alojzij Slabe, uradnik iz Ljubljane, star 32 let. † 1.10.1945 v Servigliano. Pokopan na tam. pokopališču.

Ivana Razskowsky, roj. Dijak. Bila poročena s Poljakom, † kot žrtev avtomobilske nesreče in bila pokopana 24. 7. 1946 v Anconi.

Mihael Jenko, župnik iz Most pri Ljubljani

* 16.9.1897 na Zgornjem Brniku pri Cerkljah. † 12.10.1946 v bolnici v Senigallia. Pokopan na senigalskem pokopališču 14.10.1946.

Rudolf Bitenc, 44. letni mlinar, * v Clevelandu. † 21.1.1947 v bolnici v Senigalliji. Pokopan 23.1.1947 na tam. pokopališču.

Vladimir Mauko, star 2 leti, sin Vladimirja in Kunigunde Mauko. † 1.2.1947. Pokopan na pokopališču v Senigalliji.

Dr. Anton Brumen, višji žel. uradnik, * 13. 6. 1891 v Nabrežini, † 19. 2. 1947. Pokopan 20. 2. 1947 v Senigalliji.

Ivan Mohar, * 24.4.1927 v Malem Logu, sin Franca in Agate, roj. Samec. † 31.8.1947. Pokopan v Senigalliji 2.9.1947.

Franc Zurman, * 9.5.1915 v Hrušici - šmihel Stopiče. † 10.11.1947 v Bologni, kjer je tudi pokopan.

Alenka Maček, hčerka Martina in Fani Maček. Pokopana je v Traniju.

Marko Kromar, sin Borisa in Dore Kromar, † v Senigalliji in je tam tudi pokopan.

Janez Marinček, sin Stanka in Marije, roj. Baraga. * 29.11.1947, † 15.1.1948. Pokopan v Traniju.

Olga - Ivana Turk, otrok Alojzija in Marije, Vel Lašče, † 22.3.1948. na "Santa Cruz"

Grob Rafaele Kos v Lienzu.

Marjanca Kušar

Jožefa Pogačnik

Alojzij Kocmur

Martin Jan

ob prihodu v Rio de Janeiro, kjer je tudi pokopana.

Ing. Milan Lenarčič industrijalec doma iz Verda, Vrhnika, † 17.9.1949, pokopan v San Trovaso.

AVSTRIJA

Tinko Markeš, akademik, 24 let star, doma z Jesenic, † junija 1945. na posledicah težke bolezni v St. Peter i/Holz, Koroška, pokopan istotam.

Marjanca Kušar, * 7. 4. 1935 v Ljubljani, † 12. 10. 1947 v celovski bolnišnici. Pokopana na glavnem celovškem pokopališču.

Janezek Petelin, otrok Jožeta, in Ančke roj. Perovšek, † 26.4.1948 v taborišču Spittal.

Jože Eržen, 30 let, iz Smednika, † v tab. Spittal 17.8.1948.

I. Draksler, † v taborišču Spittal 21.8.1948.

Lado Učakar † 6.11.1948. v celovski bolnišnici.

Jožefa Pogačnik, * 10.3.1902 v Kamni gorici na Gorenjskem, † 8. 1. 1949 v tab. Spittal.

Franciška Habič, * 1896, † poleti 1949 v tab. Spittal.

Anton Miklič, * 1912, † poleti 1949 v taborišču Spittal.

Anton Krulc, * 1880. † poleti 1949 v taborišču Spittal.

Otroci Stanko Močnik, Janez Kuhar, Lea Kavčič, † poleti 1949 v tab. Spittal.

Alojzij Kocmur, bivši ravnatelj Konzumnega društva v Ljubljani * 23.6.1877. v Ljubljani, † 3.2.1947 v tab. Spittal, pokopan v Edling pri Spittalu.

Martin Jan, * 8.11.1882 v Gorjah pri Bledu, † 4.6.1948. v Celovcu.

Alojzij Šarec, * 27.5.1866 na Homecu. V duhovnika posvečen l. 1891. Župnikoval v Šmartnem pri Kranju. Kot zlatomašnik umrl l. 1946. Pokopan je na pokopališču v Lienzu.

Janez Tiringner, roj. 5.4.1901. v Stražišču pri Kranju, posvečen v mašnika 15.8.1923. služboval v Trebelnem, na Jesenicah in v Zagorju; leta 1941. so ga Nemci izgnali na Hrvaško, Maja 1945 odšel iz domovine, kaplanoval v Hollbrucku pri Sillianu na Tirolskem in Innerwillgraten. V lienški bolnišnici 8. jan. 1948 umrl. Pokopan na novem lienškem pokopališču.

Rafaela Kos, * 9.2.1923 v Češnjicah, Moravče, † 13.12.1945 v lienški bolnišnici, pok. na slov. pok. v Lienzu.

Janez Krušič, župnik. * 25. maja 1890 v

Janez Tiringner

Vinko Logar

Karel Zbačnik

Anton Cene

Lado Roženberger

Franc Kafolj

Marija Morača

Franc Tratnik

Mengšu. V duhovnika posvečen 22.7.1915 v Mariboru. Po enoletnem kaplanovanju v Solčavi bil l. 1916 poklican v vojaško službo kot kurat. Po konč. vojni kaplanoval v Zrečah, Slov. gradu, pri Sv. Pavlu pri Preboldu, na Bizeljskem in pri sv. Petru pod sv. Gorami, odkoder je odšel za župnika k Sv. Ožbaltu ob Dravi.

V begunstvu bil v Amlachu, San Johannu im Wald. † v celovski bolnici 21.6.1948. Pokopan v Edlingu v Spittalu.

Dekan **Janez Kete**, roj. 16. sept. 1888 v vasi Dolenje, župnija Planina pri Vipavi, v duhovnika posvečen 12. julija 1912. Kaplanoval je v Zagorju ob Savi, št. Vidu nad Ljubljano in pri sv. Petru v Ljubljani. L. 1919 ga je škof dr. Jeglič imenoval za župnika ra Vrhniki in dekama vrhniške dekanije. Od l. 1937 dalje župnik pri Devici Mariji v Polju. L. 1945 prišel na Koroško, kjer je vršil dušnopastirsko službo najprej tab. v Vetrinju, št. Vidu na Glini in št. Gertraud v Labodski dolini, zatem pa v župnijah Kotmaraves in Gradeš, kjer je 27. julija 1951 umrl. Pokopan je na pokopališču v Gradešu.

Vinko **Logar**, * 20. 1. 1882, † 18. 7. 1951 v

Riedu, Zg. Avstrija. Tam je tudi pokopan.

Alojzij **Klemen**, posestnik z Brezovice pri Ljub., † 19.1.1951.

NEMCIJA

Štefanija **Ostrowska**, † 10.1.1949. v Eschwege, kot žrtev materinstva.

Marija **Ovnič** † 7.9.1949. v Grohnu, Bremen, kot žrtev materinstva.

Anton **Hočevcar**, 30 let star, bogoslovec. doma iz Vel. Les, Krka, ubit v Koeinu, 17.12. 1949.

Vinko **Košir**, 20 let star, dijak, † 17.11.1950. v Roehrsee, Hannover.

NIZOZEMSKA

Franc **Deutschman**, doma iz Hajdine, Ptuj, † 6.8.1948. v Hoensbroecku.

BELGIJA

Karl **Verbič**, doma iz št. Jerneja na Dol. † 30.12.1950 v Mons-u.

Franc **Kogovšek**, doma iz Dravelj, visokošolec, dom. oficir v Trstu, † v Zwartberg-Limbarg.

ANGLIJA

Karel **Zbačnik**, * 10.10.1909. pri Sv. Gregorju nad Ribnico, se je ponesrečil na poti z

Viktor Safošnik

Anton Hren

Dr. Janez Pajk

Barbara Lipovec

Stanko Resnik

Anica Cafuta

Jože Kušar

Albin Gaser

deja v rudniku 4. marca 1948., pok. v Tamworth Staffes.

Anton Cene, doma iz Celja, star 23 let, se je smrtno ponesrečil v rudniku 23. januarja 1949., pok. v Ashton Lancs. 28. jan. 1949.

August Germič, star 26 let, † 19. maja 1949. v kraju Alford (hostel Bilsby) za zastrupljenjem. Pokopan v istem kraju 22. maja 1949.

Lado Roženberger, star 27 let, doma z Dolenjskega, se je smrtno ponesrečil z motornim kolesom 21. nov. ter bil pokopan v Južnem Walesu dne 24.11.1950.

Franc Kafolj, star 28 let, doma iz Gor. Zabu kovja pri Trebelnem, † 19.3. v bolnišnici Bradford Yorks, pokopan istotam 23.3.1951.

Marija Morača, roj. štamec, * 25. 9. 1911, Kamnica pri Mariboru. † 26.3.1951 v Patricroftu pri Manchesteru, pok. istotam.

Franc Tratnik, * 21.7.1924. v Zagolču. Col pri Vipavi, se smrtno ponesrečil v rudniku dne 31.8.1951. ter pokopan na pokopališču Aberdare, Južni Wales dne 5.9.1951.

Viktor Sapočnik, star 42 let, doma iz Sp. Polskave, operiran na želodec in umrl zaradi komplikacij po operaciji, 8.9.1951. pok. 12.9. v Lancastru.

ŠVICA

Dr. Ivo Česnik, odvetnik, slovenski pisatelj. * 4.11.1885 v Sanaboru pri Celju na Vipavskem. Doktorat iz prava v Gradcu l. 1911. Kot odvetnik deloval v Novem mestu in v Ljubljani. Udejstvoval se pred vsem v kat. prosvetnih organizacijah (Prosvetna zveza). Kot begunec živel z družino najprej na Koroškem, kjer mu je l. 1950 umrla ena hčerka, sam ji je sledil 19. julija 1951 v Švici, kjer je tudi pokopan.

TRST

Stanko Žitko, akademik, star 22 let, † 5. 8. 1951.

KANADA

Otrok Jerneja in Marije Vrhovšek, † januarja 1950 v Guelphu.

Anten Hren, † 21.4.1950. (avtomobilska nesreča), čema iz Žužemberka, pok. v Toronto.

Ivanka Cedičnik, † v Hamiltonu.

Dr. Janez Pajk, † 17.9.1951, na posledicah avtomobilske nesreče, pokopan 20.9. v Toronto. Pokojni je bil prvi slovenski duhovnik, ki je z novimi naseljenci prispel v Kanado.

Tone Kavelar

Josip Rezelj

Alojzij Bohinc

Ivan Smole

Tone Erjavec

Matija Šmalc

Franc Kovač

Franc Čuk

USA.

Barbara Lipovec, * 3.12.1903. Srednja vas Gaber, † 1.10.1949. New York. Prispela je v USA 11.9.1949. s tremi otroci ter dobila službo čistilke pisarniških prostorov; padla je v odprtino dvigala ter na posledicah zadobljenih poškodb umrla.

Stanko Resnik, 28 let star, poročen. 28. aprila 1950 je kakor vsak dan nastopil delo pri bencinskih tankih; prišlo je iz nepojasnjenih vzrokov do eksplozije in pok, je bil v hipu ves v ognju. Zapušča ženo Francko in sina Marka ter strica Jakoba Resnika v Clevelandu.

Prelat Josip Turk, vseuč. prof. in hišni prelat sv. Očeta, * l. 1895 v Stopičah. Doc. na teol. fak v Ljb. postal l. 1926, izredni prof. 1933 in redni prof. 1938. Leta 1940-41 bil dekan teol. fak. Kot begunec živel na Tirolskem in v Švici, odkoder odpotoval v USA. † v San Franciscu v Kaliforniji 3. maja 1951. Tam je tudi pokopan.

Msgr. France Gabrovšek, * 10.4.1890 v Rovtah. V duhovnika posvečen 14.7.1913. Kot kaplan služboval v Hrenovicah, Vremskem Britofu, Trebnjem in na Jesenicah. L. 1923 prevzel tajništvo SLS, l. 1928 postal načelstveni

ravnatelj Zadrúžne zveze. L. 1938 izvoljen za poslanca za logaški okraj. L. 1941 odšel kot zastopnik SLS v inozemstvo in deloval najprej v Kairo, nato v Londonu in končno v Clevelandu v USA. Od tu odšel za župnika v Milwaukee. † 19. julija 1951. Istotam je tudi pokopan.

Ivan Noč, * 12.2.1901, pianist mednarodnega slovesa. Nenadoma preminul januarja leta 1951 v Washingtonu.

BRAZILIJA

Anica Cafuta, * 18.8.1923. v Ljubljani, zaščitna sestra, preko beg. taborišč prišla leta 1949. v Rio de Janeiro, kjer je delovala v svojem poklicu do smrti 27.11.1950. Pokopana je na pokopališču Sv. Janeza Krstnika v Rio de Janeiro.

ČILE

Anton Klemenšek, * 14.6.1900 Solčava, duhovnik † 26.5.1950., Punta Arenas.

ARGENTINA

Slavko Šabec, otrok, † 19.5.1948 v Buenos Airesu.

Franc Zajc

Andrej Goljeviček

Anton Vračič

Janezek Lavrič

Milena Zakrajšek, otrok Alojzija in Marije, † 13.10.1948 v Buenos Airesu.

Anton Urbančič, * 1882, doma iz Čateža pri Zaplazu, pos. in gost., † 5.12.1948 v Buenos Airesu.

Marija Čad, hči Ivana in Valentine Čad, * 22. 12. 1947 v Seeboden (Avstrija), † 21.12.1948 v Mendoza.

Janez Horvat, doma iz Žužemberka † 19.1. 1949 v San Martin, Buenos Aires.

Ivan Hrast, * 7.2.1920. Sin Mihaela in Klare Genčič, † 3.3.1949 v Buenos Airesu.

Marija Martinčič, * 10.3.1947 v Senigaliji, hči Ferda in Marije, † 8.3.1949 v Buenos Airesu.

Jožef Hladnik, * 11.4.1910 v Podpesku (Rovte nad Logatcem), † 29.3.1949 v Marmol, Adroque, Buenos Aires.

Marija Škrbe, roj. Benina, * 8. 12. 1900 v Loškem Potoku. V Chilabertu — Buenos Aires jo je 3.4.1949 povozil vlak.

Franček Zabukovec, otrok Janeza in Marije, * 8.7.1948 v taborišču Spittal, † 1.4.1949, v Ramos Mejia, Buenos Aires.

Janezek Leskovec, otrok Janeza in Julijane, * leta 1948, † v Buenos Airesu, 20. 4. 1949

Jurček Jenko, otrok Antona in Jelke, roj. Belič, * 7.2.1949, † 5.5.1949 Ezeiza, Bs. Aires.

Matjaž Masič, otrok Cirila in Majde, † 14. 5.1949 v Munro, Buenos Aires.

Pavla Škrjanc, * 25.1.1931, † 5.6.1949 v San Martin, Buenos Aires.

Miha Grintal, otrok Luke in Ane roj. Jerešina, † v Mendoza.

Milan Triler, otrok Janeza in Marije, 6 tednov star, † v Mendoza.

Jože Zaletel, * 25.12.1909 v Golem Kfižu pri Žužemberku. Ubit v Comodoro Rivadavia 9.7.1949.

Jožek Žgajnar, sin Jožeta in Jožefe, roj. Znidaršič, 6 tednov star. † 13.8.1949 v San Justo, Buenos Aires.

Jože Lenkič, * 18.9.1915 v Breginju. Ubit pri prometni nesreči 28. 8. 1949 Ezeiza, Buenos Aires.

Franc Jauh, * 22.12.1902 v Kokrci pri Kranju. Nenadoma preminul 2. 9. 1949, v Ramos Mejia, Buenos Aires.

Lojzek Zakrajšek, otrok Lojzeta in Julke, † 29.12.1949 v San Justo, Buenos Aires.

Marija Škamlec, * 15.6.1901, doma iz Slov. goric, † 12.1.1950 v Mendoza.

Jože Kušar, * na Dunaju 1902, uradnik Prometne banke v Ljubljani, izgnan iz domovine

o božiču 1945. † 30.1.1950; pokopan je v San Justo, Buenos Aires.

Marija Magdalena Babnik, otrok Stanka in Marije, † 20.2.1950 v Ramos Mejia.

Albin Gaser, * 7.12.1904 na Jesenicah, žeb-ljar pri Kranjski Industrijski družbi, delavec v kat. strokovnih organizacijah; † 28.4.1950 v Cordobi, kjer je pokopan na pokopališču San Vircente.

Tone Kavelar, * 10.1.1923 na Hrušici pri Jesenicah. Služboval v Argentini kot radiotehnik pri rad. oddajni postajni LU 9 Radio Mar del Plata, kjer se je smrtno ponesrečil pri delu 11.6.1950. Pokopan je na pokopališču v Mar del Plata.

Josip Rezelj, * 23.2.1900 v Mirni peči na Dol. Diplomiral na pravni fak. ljb. univerze. Prvo služb. mesto dobil kot sodnik v Novem mestu, nato v Črnomlju, odkoder je bil prestavljen na okrožno sodišče v Novo mesto. V Argentini je služboval v tovarni Cofia, kjer ga je vračajočega se z dela 12.7.1950 zadela srčna kap. Pokopan je v San Martinu, Buenos Aires.

Alojzij Bohinc, * 17. 6. 1885 v Misačah, Ovšiše na Gorenjskem, † 21.7.1950 v Lujanu, Buenos Aires.

Ivan Smole, * 17.12.1872 v Kamniku pri Preserju, žel. v p. † 1.8.1950. Pokopan naslednji dan na pokopališču Flores v Buenos Airesu.

Tone Erjavec, * 24.12.1925 na Plešivici, sin malega pos. V Argentini delal kot zidar. Ubit v prometni nesreči 11.8.1950. Pokopan je bil 25.8.1950 na pokopališču v San Justo.

Matija Šmalc, * 10.2.1893 na Bregu pri Ribnici, kmet. V Argentini se bavil s tesarstvom † 25.8.1950 v Buenos Airesu in je pokopan na pokopališču Chacarita v Bs. Airesu.

Franc Kovač, * 2.9.1902 v Stari cerkvi pri Kočevju, tkalski mojster v Kranju, Mariboru. Št. Vidu nad Ljubljano. V Argentini bil zaposlen kot tkalski mojster. † 9.10.1950. Pokopan je v San Justo.

Marko Čopič, * 1940, sin Andreja in Marjete, † 25.10.1950.

Franc Čuk, * 12.5.1920 na Črnem vrhu nad Idrijo, sin Antona in Uršule, roj. Klavžar. Po poklicu šofer, † 2.12.1950 v Rosario, kjer je tudi pokopan.

Otrok Toneta Jenko in Jelke, roj. Belič, † v Monte Grande.

Ciril Dolenc, otrok Matevža in Katarine,* 7.7.1950, † 23.1.1951 v Villa Martelli, Buenos Aires.

Jože Saksida, * 27.2.1900, zidar, † 16.2.1951 pri žel. nesreči v Lanusu, Buenos Aires.

Jože Saksida, * 19.7.1930, sin Jožeta in Ane, roj. Mozetič, študent, † 16.2.1951 pri žel. nesreči v Lanusu, Buenos Aires.

Anton Šerek, * 22.9.1889 na Krki, orožnik, † 9.3.1951 v Cerro Azul, Misiones.

Anton dr. Novačan, * 9.7.1887 v Trnovljah pri Celju, slovenski pesnik in pisatelj. V Argentino prispel 2.9.1949 iz Trsta, živel najprej v Bs. Airesu, nato na svoji kmetiji v Misiones, † 22. marca 1951 v L. N. Alem, Misiones, kjer je tudi pokopan.

Franc Zajec, * 4.7.1868 v Zg. Zadobrovi, Polje. V Argentino prispel 28.1.1949, živel pri hčeri v Barrio Parque San José — Adrogué, † 3.6.1951. Pokopan je na pokopališču v Lomas de Zamora, Buenos Aires.

Franc Kurinčič, * 6. 10. 1895 v Kobaridu, † 3.6.1951 na posledicah srčne napake v Derqui, pokopan v Pilarju, Buenos Aires.

Andrej Goljevšček, * 6.12.1876 v Gorenjem Polju na Goriškem, † 9.9.1951 v Wilde, Buenos Aires.

Anton Vračič, doma iz Štajerske, * 1926. V

Argentini se je podvrnil težki operaciji v grlu, kateri je tudi podlegel. Pokopan je bil 12.10. 1951 na pokopališču Florencio Varela, Buenos Aires.

Janez Lavrič * 24.8.1943 v Srednji vasi, Loški potok, † 26.1.1951.

Jakob Godec, * 9.7.1915 na Suši, župnija Trata pri Gorenji vasi nad Škofjo Loko. V Argentini delal kot stavbeni mizar. 29. okt. 1951 je pri delu padel s tretjega nadstropja novogradnje v Ramos Mejia. Pokopan naslednji dan na pokopališču v San Justo.

Ta seznam gotovo ni popoln. Uredništvo je zbralo podatke, kolikor je bilo v njegovi moči. Objavili smo imena in podatke vseh umrlih, katere smo mogli sami ugotoviti, ali smo jih prejeli na naše javne pozive. Prav tako smo objavili slike tistih pokojnih, katere smo prejeli od njihovih sorodnikov ali znancev na naše pozive. Prosimo vse Slovence po svetu, da nam pošljejo dopolnitve in popravke za pretekla leta, kakor tudi, da nam v bodoče pošiljajo sproti osebne podatke in slike umrlih slovenskih emigrantov. Te bomo objavili v prihodnjem koledarju.

Dopolnila in popravki k lanskem koledarju

Zahvaljujoč se našim sotrudnikom, naročnikom in bralcem, ki so uredništvo opozorili na dejstva, ki dopolnjujejo in popravljajo nekatere članke v lanskem koledarju — priobčujemo na tem mestu vse, kar smo prejeli:

V članku "Zgodovinska osnova narodne osvobodilne borbe v Sloveniji", (sestavil Janez Martinc), str. 95—126, je na strani 110, že običajna trditev, da je preroške besede nadškofa Jegliča o "velikih časih" ohranil javnosti pisatelj Narte Velikonja, ki jih je zapisal z levo roko. Ta zadnji govor nadškofa Jegliča pa je kot poročevalec "Slovenca" tedaj stenografiral — kolikor je mogel in slišal — Slovenčev urednik g. Alojzij Ilija in je bil ta govor naslednji dan objavljen v Slovincu po tem zapisku.

V članku "Temna zarja na Primorskem", (spisal Matija Tratnik), str. 142—151, je na strani 148. našeta domobranska četa v Tolminu kot ena izmed edinic Narodnih straž z vrhovnim poveljstvom in organizacijskim vodstvom v Trstu (polkovnik Kokalj). Nekdanji poveljnik Tolminske domobranske čete nas je

obvestil, da Tolminska četa ni spadala v sestav Narodnih straž s sedežem v Trstu, ampak je bila v vsem svojem vojaškem in politično — vzgojnem delovanju pravi oddelek slovenskega domobranstva z vrhovnim poveljstvom v Ljubljani.

V članku "Slovenski emigrantski periodični tisk", (sestavil Jaka Mlinar), str. 176 — 194, je treba dodati naslednje podatke:

Na strani 184: V taborišču Senigallia je 1945 izšla "Naša Beseda" — list za slovensko mladino. Izdajatelj: Mladinska založba "Naša Beseda". Urednik: Mirko Kunčič. Izšla je le ena številka. List je bil tiskan, toda brez strešice nad šumniki.

Na strani 186: V taborišču Servigliano je izšel "Taboriščni škrat" prvič 20.IX.1945. Poleg prve številke tega humorističnega lista (šapirografiran) sta ohranjeni še dve drugi nedatirani številki. — V taborišču Senigallia je izhajal šapirografiran list "Slovenski emigrant". Tretja številka z dne 6. IV. 1947. — Pravtako v Senigalliji je izhajal "Slovenski begunec". Četrta številka je izšla 4.II.1948.

Glava je bila modro tiskana, besedilo pa šapirografirano.

Na strani 189: "Glas Jugoslavije" — št. 26 z dne 20. okt. 1946, št. 27 z dne 6. nov. 1946, obe izišli v Rimu. Št. 32 z dne 18. III. in št. 33. z dne 26. III. 1947 sta brez navedbe kraja, razmnoževani, toda s tiskano glavo. Št. 34. z dne 15. junija 1947 je v celoti tiskana.

Na strani 190: V Barletti (D. P. Center 3) je izhajalo glasilo slov. skavtske čete "Gams". Bil je tudi ilustriran in je izhajal v unikat. Merda so izšle štiri številke. — Prav tako pisan v unikatu je izhajal mladinski list "Begunski palček" v kampu Bagnoli — Napoli. Prva številka je izšla v aprilu leta 1949. zadnja — deseta — pa v novembru 1949. List je krožil med mladino v Bagnoliju, ko je ča-

kala na odhod v Avstralijo in USA. Urejala in pisala ga je gđc. Breda Svetlič, ilustriral ga je pa g. Dušan Svetlič.

NOVOSTI EMIGRANTSKEGA PERIODICNEGA TISKA

V USA je začel izhajati z januarjem 1951 "Minnesotski zvon". Izhaja v Gilbertu v Minnesotti, kjer je velika slovenska begunska naselbina. Iniciator lista je voditeljica tamkajšnje Ligne slovenske šole, učiteljica — begunka gđc. Lojzka Verbic. Izdajatelj: Slovenska mladina na Gilbertu — Pinneville, šapirografiran.

V maju 1951 je izšla v Napa — California (USA) prva številka "Domovine" — glasila Slovenske demokratske stranke. List je tiskan.

Ilustratorji letošnjega koledarja in zbornika Svobodne Slovenije

Akad. slikar **Božidar M. Kramolc** je za letošnji koledar oskrbel osnutek ovitka, vinjete za mesece ter ilustracije za svojo pravljico "Ogrlica z osmimi sloniči".

Akad. slikarica **Bara Remčeva** je ilustrirala novelo dr. Tineta Debeljaka: "Smrt Mata Matkoviča".

Slikar **Ciril Skebe** je ilustriral novelo dr. St. Kocipra "Kéčkova mati", novelo Lójzeta Novaka "Matija Trpin" in odlomek iz I. Koroščevega romana Mrtvi bataljoni: "V Palmanovo".

Slikar **Hotimir Gorazd** je oskrbel ilustracijo za Simona Preprostega: "Napad na Abu Sabuja".

Slikar **Stanko Snoj** je oskrbel ilustracije za otroško prilogo v letošnjem koledarju.

★

Koroške narodne pesmi, ki so objavljene v članku Toneta Jezernika "Slovenska Koroška po letu 1945", je dal na razpolago iz svoje zasebne zbirke g. Herman Zupan.

KAZALO PESMI

	Stran		
Jeremija Kalin: Kolednica za leto 1952.	2	Slavko Srebrnič: Tujina	123
Najstarejša slovenska božična pesem	19	Kje smo mi doma?	135
Rafko Vodeb: Beseda	21	Anton Medved: Skopulja	137
Slavko Srebrnič: Grob Jožeta Kastelica.	22	Gregor Mali: V tujini	138
Jeremija Kalin: Rapsodija z ekvatorja	33	Gregor Mali: Pogovor s ptičkom	138
PAK: Kralj Matjaž	43	Kdo ve, kaj je to?	140
PAK: Odmevi	73	Janko: V pampi	156
Domobranske koračnice	75	Slavko Srebrnič: V sončnih žarkih	179
Čej so tiste st'zdice	89	Janko: Velika maša	196
Dečva, to mi povej	90	Vladimir Kos: 151. psalm	200
Pojdem u Rute	91	Vladimir Kos: Tri Marije in križ	202
Mrzva rosa, ojstra kosa	91	Igor: Prodana domovina	214
Janko: Trta	121	Franc Ribič: G. Grimsu za srebrno mašo in 50. letnico	216
Slavko Srebrnič: Ob peti obletnici smrti		Vladimir Kos: Moja jesen	224
Izidorja Zavavlava	123	Marijan Jakopič: Rožni venec	241

KAZALO

	Stran		Stran
Dan zvestobe — Día de la Lealtad — 17. 10. 1951	3	Dr. A. Odar: Prelat profesor Josip Turk	133
Namesto uvoda	4	Naši mladini	135
Koledar	5	Ine: Košček domovine	136
José Hernández — Dr. Tine Debeljak: Martín Fierro	17	Za naše najmlajše	136
Dr. Miha Krek: V sedmo hudo leto	18	Iz "Begunske mladine": Ižanec in papiga	138
Dr. Gregorij Rožman: Počasi se jasni ..	20	Pravila o zdravju	139
Erik Kovačič: Pesem svobode	21	Iz "Begunske mladine": V šoli lepega vedenja	140
Karel Mauser: Vasovanje	24	Ine: V kraljestvu Zlatoroga	141
Žrtev mrtvih — pot k zmagi	26	Pisan drobiž — vse navzkriž	149
Dr. Vinko Brumen: Življenje je naloga.	28	Lojze Novak: Matija Trpin	150
Dr. Al. Odar: Slovenska organizacija v izseljenstvu	38	A. K.: Mati ali žena?	157
Božidar M. Kramolc: Ogrlica z osmimi sloniči	44	Slovensko begunsko šolstvo	160
A. K.: Narodni odbor za Svobodno Evro- po	47	M. B.: Naše šolstvo po taboriščih v Av- striji	160
Besedilo filadelfijske listine	54	I. P. in M. Marolt: Naše šolstvo v Ita- liji v dobi begunstva	181
Krščansko demokratska zveza Srednje Evrope	59	Ravnatelj Josip Osana	193
Lojze Gerzinič: Naša kulturna preteklost v luči obletnic	61	Matevž Gorjan: Dež	194
Ivo Korošec: V Palmanovo	70	VA: Žarek	197
Dr. Ivan Ahčin: Nekaj spominov na pri- jatelja Fr. Gabrovška	77	N. N.: Moj očka ima konjiča dva	201
Ligaš: Liga katoliških slovenskih Ameri- kancev	81	Janez Martinc: Prvo leto komunistične revolucije v Sloveniji	204
Father Oman	85	Ob jubilejih g. župnika Janeza Hladnika v Argentini	215
Tone Jezernik: Slovenska Koroška po le- tu 1945	87	Srebrnomašniški jubilej izseljenskega du- hovnika Stanka Grimsa v Franciji ...	216
Dr. Anton Novačan	92	A. K.: Leto snovanja svetovne fronte proti komunizmu	217
Danes in nikdar več grof celjski	93	Simon Preprost: Napad na Abu-Sabu ..	225
Stanko Kociper: Kéčkova mati	95	Kulturno življenje Slovencev v zamej- stvu	242
Matija Tratnik: Medvladje na Primor- skem	106	Dr. Tine Debeljak: Literarno življenje v letu 1951	242
Dr. Ivo Česnik	124	Marijan Marolt: Gledališče	244
Tine Debeljak: Smrt Mata Matkoviča ..	125	Marijaň Marolt: Likovna umetnost ...	247
		"Odrpta noč in dan so groba vrata"...	248
		Dopolnila in popravki k lansk. koledarju	254

Ime avtorja novele "Matija Trpin" na str. 150 se pravilno glasi **Lojze Novak**
in ne Jože Novak.

Koledar Svobodne Slovenije je dotiskala tiskarna "Dorrego" dne 15. novembra 1951
v Buenos Airesu, Argentina.

Almanaque editado por Eslovenia Libre, terminó de imprimirse el 15 noviembre 1951

Hecho el depósito que marca la Ley.

BUENOS AIRES — REPUBLICA ARGENTINA
Imprenta "Dorrego", Dorrego 1102 — Buenos Aires

POPRAVKI

Prva številka označuje stran, druga številka stolpič, tretja številka pa vrsto, v katero je treba vnesti popravek:

	Namesto		Beri pravilno
35	2	27: izvoljeni ji?	izvotljeni ji?
42	2	4: na samo ne	ne samo
66	2	26: najmočnejšega	deležni najmočnejšega
69	1	32: Frančiška	Frančiška Kavčiča
86	2	10: velikega	velika
91	1	19: težavi	težavami
98	1	36: samo	sami
100	1	10: Zemljo	Zemljo
101	2	2: šklepetajoih	šklepetajočih
103	2	15: najbré	najbržé
106	2	48: kateri	v kateri
123	1	13: fantiki	fanatiki
128	1	19: v Boli	v Beli
153	2	1: ne prenese	pričakuje
161	1	7: Poznič	Pozne
163	1	13: sole	sob
163	2	19: redno	vedno
193	1	23: 1866	1886
194	1	16: Krvava	Krava
198	2	17: dreljivem	drsljivem
202	1	27: verelih	velikih
202	2	36: pampskir kodroglavco	pampskih kodroglavcev
203	1	22: hrtom	krtom
203	1	41: razjeti	razjezi
203	2	6: bol konj s sedlem	bel konj s sedlom,
203	2	13: kartrah	karerah
207	1	21: organizirani	organizirano
208	2	42: Ariko	Afriko
212	2	47: po	in do
213	1	14: se	je
213	1	15: venske	vanske
221	1	27: je	je,
224	1	13: 1951	1950

Na str. 61 je v I. stolpcu zamenjati vrstni red 9., 8. in 7. vrste od spodaj navgor, tako da bereš 9., 7. in nato 8. vrsto.

Na strani 150 avtor novele "Matija Trpin" se pravilno imenuje Lojze Novak in ne Jože Novak.

Na strani 194, 2, 31: do se lomi ta brešči, odlega sušavje — mesto tega beri: do se lomi in hrešči, odletava. Prvi kup se vda. Pa pelje cesta po globeli in vihar prav tja odlaga sušavje.

Foto-atelje LOJZE ERJAVEC

ALVARADO 350 — RAMOS MEJIA

Tel. 658-0827

ILIRIJA GOSTILNA IN PENSION

ALVARADO 350 — RAMOS MEJIA

Tel. 658-0827